

Maria Rantala

KASVUALUSTA

Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö Likes 1969–2022

Maria Rantala

KASVUALUSTA

Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö Likes 1969–2022

Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 415

ISBN (painettu) 978-951-790-571-8

ISBN (pdf) 978-951-790-572-5

ISSN 2342-4788

Kirjoittaja: Maria Rantala, Jyväskylän ammattikorkeakoulu Oy

Ulkoasu: Aava & Bang Oy

Paino: Grano Oy 2022

Julkaisija: Jyväskylän ammattikorkeakoulu Oy, Jyväskylä 2022.

Jakelu: Jyväskylän ammattikorkeakoulu Oy, Likes, Piippukatu 2, 40100 Jyväskylä
jamk.fi/likes

Copyright Maria Rantala ja Jyväskylän ammattikorkeakoulu Oy

1. Sisällys

1. Perustaminen ja toiminnan käynnistämisen vuodet 1969–1979	9
Likesin perustamisen taustalla uimahalli, yliopisto ja liikunnan yhteiskunnallisen merkityksen muutos.....	10
Säätiö perustetaan.....	16
Likes-tutkimuslaitos perustetaan.....	22
Likes-tutkimuslaitos aloittaa METELillä.....	23
Likes tuottaa liikuntatieteen tietopalvelut	29
Urheilu- ja kuntotutkimusasema perustetaan.....	32
Kun kaikkea ei voi saada – uimahallin laajennus.....	34
Likesin toiminta ja arjen perusongelmat vakiintuvat.....	41
2. Rakentamisen vuodet 1980–1994.....	49
Haaste Tampereelta.....	50
Uusia avauksia uusissa tiloissa jäähallilla.....	63
Säätiön organisaatiouudistus ja Likes-tutkimuskeskus aloittaa toimintansa	69
Likesin tietopalvelu luo liikunnan asiantuntemuksen	73
Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus KIHU perustetaan Likesin yhteyteen.....	76
Jyväskylän uimahallista AaltoAlvariksi.....	83
Hippos-hallin ja harjoitusjäähallin rakentaminen – pallottelua alusta loppuun.....	92
Nousukauden ja laman merkit Likesillä.....	108
Ulos lamasta: KKI alkaa ja uimahallitoiminta päättyy.....	121

3. Luopumisen ja uusien alkujen aika 1995–2005.....	127
Likes etsii itseään ja KIHU lähtee omilleen	128
Likes koettaa kaupallistaa toimintaansa	133
Likesin ja opetusministeriön suhde tiivistyy KKI-ohjelman avustamana.....	137
Tutkimusta, kokeiluja ja uusi sektoritutkimusyksikkö.....	141
Suursiivous ja etääntyminen kaupungista.....	144
4. Uuden suunnan vakiinnuttamisen vuodet 2006–2010.....	151
Likesin rakenne ja johto uudistuvat 2006–2009	152
Tutkimusta, rekkakiertuetta, liikemittareita ja liikkumattomia.....	156
Vuosi 2010 – Kun koneet käyvät täysillä.....	162
5. Likes aktiivinen liikuntapoliittinen toimija 2010–2022.....	181
Liikkuva koulu -ohjelma koordinoi verkostoja ja hyödyntää tutkimusta	182
KKI-ohjelma mukana (liian) monessa	195
Liikkuvat-ohjelma-perhe kokoaa voimat murrosaikana 2019–2022.....	200
Likes tutkii ja tuottaa tietoa päätöksentekijöille	204
6. Säätiön lopun alku ja loppu	215
7. Yhteenveto	233
Lähteet ja kirjallisuus.....	243

Alkusanat

Tämä on kirja Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäatiö Likesistä. Likes on ollut rakentamassa paljon sellaista, jota 2020-luvulla pidämme suomalaisen liikuntatieteen, -politiikan ja -kulttuurin perusasioina. Tästä juontuu kirjan nimi *Kasvualusta*. Se kuvastaa Likesiä paikkana, jossa moni idea, tutkimus, hanke tai tutkija on ottanut ensiaskeleensa. Likes on toiminut vuodesta 1969 lähtien, mutta se ei ole pitänyt itsestään kovin paljoa meteliä sitten 1980-luvun alun, jolloin se oli usein otsikoissa Kekkonen 80-vuotislahjan eli UKK-instituutin perustamiseen liittyvien seikkojen kritisoijana. Kirjan otsikkona olikin pitkään *Hiljainen taustavaikuttaja*, mutta se ei olisi tehnyt oikeutta säätiön 15 ensimmäiselle vuodelle. Likes sai kokoonsa suhteutettuna suorastaan jättiläismäisiä urakoita ja tehtäviä läpi historiansa. Vaihtoehtoisina kieli poskella -otsikkoina kirjalle olikin myös ”*Likes – kun realismi ei riitä*” tai ”*Likes – vain mahdoton motivoi*”. Yli viiteen vuosikymmeneen mahtuu niin valoisia kuin synkkiä ajanjaksoja, joista osa oli itseaiheutettuja ja osa ei. Vuodesta 2022 lähtien Likes on osa Jyväskylän ammattikorkeakoulua. Tässä saumakohdassa on perusteltua ruotia Likesin historiaa tarkemmin.

Varsinaista historiaa, siis sellaista, jossa Likes olisi päähenkilö, ei ole aiemmin kirjoitettu. Likes mainitaan toki lyhyesti silloin tällöin erilaisissa historiategoksissa ja muistelmissa. Koska säätiön historiaa ei ole aiemmin edes peruskartoitettu, kiertyy tämä kirja peruskysymysten ympärille. Johtavia tutkimuskysymyksiä ovat miksi Likes perustettiin ja lakkautettiin, mitä se teki, miten se toimi ja mikä se oli suhteessa ympäristöönsä. Teos perustuu Likes-säätiön valtuuskunnan ja hallituksen asiakirjoihin, mikä takaa asioille

yleensä muisteluja tarkemmat ajoitukset. Lisäksi hyödynnän Teemu Keskinen vuonna 2002 tekemää ansiokasta Aikalaishistoria-haastatteluaineistoa, jossa ääneen pääsivät Likesin alkuaikojen avainhenkilöt. Sanomalehtiartikkeleita ja Likesin blogitekstejä käytän käsitellessäni lähempänä nykyaikaa olevia tapahtumia. Kirja keskittyy säätiöön toimijana, mihin ohjaa jo käytetty alkuperäisaineistokin. Likes-tutkimuskeskuksessa tehtyjen tutkimusten sisältöjä ja niiden sijoittumista osaksi liikuntatieteen tieteenhistoriaa kirjassa on avattu vähemmän. Osin siitäkin syystä, että Likesin ja Jyväskylän yliopiston välit tutkimuksen ja tutkijoiden osalta ovat olleet koko ajan varsin huokoiset. Säätiön yhteydessä toimivien ohjelmien merkitystä osana suomalaista liikuntapolitiikkaa pystytään arvioimaan tarkemmin tulevaisuudessa. Selvää on, että nekin ovat oman aikansa tuotteita.

Käsittelen kirjassa Kekkonen 80-vuotissyntymäpäivälahjan eli UKK-instituutin perustamiseen liittyvää tapahtumasarjaa muita asiakokonaisuuksia tarkemmin, sillä UKK-instituutin perustaminen on Likesin, suomalaisten liikuntatieteen ja terveydenedistämisen historiassa poikkeuksellinen vaihe. Se on lyhyt ajanjakso, jolloin ”isot pojat” saapuivat täysin pyytämättä ja yllättäen liikuntatieteilijöiden ja käytännössä koko suomalaisen tieteen pelikentälle, tekivät mitä halusivat ja lähtivät sitten pois. Jyväskylässä tämä oli iso asia ja kaiheri monien mieliä vuosien ajan, olihan kyse myös keski-suomalaisten edunvalvonnasta. UKK-instituutin perustamista ja siitä seurannutta kriittistä keskustelua käytiin lehtien palstoilla usean vuoden ajan. Likesin tutkijat olivat asian vuoksi usein julkisuudessa. Sitten organisaatioiden välit ovat tervehtyneet ja yhteistyötä on tehty lukuisissa eri hankkeissa. Sanna Ojajärvi ja Sanna Valtonen ovat kirjoittaneet UKK-instituutin alkuvaiheisiin keskittyvän teoksen, joka antaa hyvän yleiskuvan siitä, miten asiat kehittyivät UKK-instituutin ympärillä vuosien 1980–1984 välisenä aikana.¹ Täydennän kokonaisuutta tässä yhteydessä jyvaskyläläisten näkökulmalla hyödyntämällä Likesin ja Jyväskylän yliopistoyhdistyksen pöytäkirja-aineistoja.

En halunnut tehdä kirjasta ylistävää yrityshistoriaa tai mairittelevaa muisteluteosta. Syyllisiä en hae, enkä jahtaa, mutta joistakin asioista olen katsonut oikeudekseni ja jopa velvollisuudekseni lausua myös kriittisesti. Olen kirjoittanut tätä tilaushistoriana, jossa tekstin täytyy edetä, siksi aivan kaikkia kohtia ei ole kaivettu tai kerrottu pohjia myöten. Teksti on kuitenkin viitoitettu, joten alkuperäislähteiden äärelle pääsee nyt helposti. Tarkka lukija ja terävä tutkija kyllä huomaavat kohdat, joista voisi kaivaa syvemmälle. Säätiön asiakirja-arkisto tarjoaa poikkeuksellisen monipuolisen kuvan menneistä tulevaisuuksista kiinnostuneille. Myös liikuntatieteen tieteenhistoriaan perehtyvien kannattaa tutustua tähän aineistokokonaisuuteen, sillä Likesin ja Jyväskylän yliopiston välit olivat vuosikymmeniä lähes rajattomat. Tutkijat, ajatukset, ideat, suunnitelmat, tutkimukset ja julkaisut liikkuvat sukkelaasti näiden kahden organisaation välillä.

Käytössäni ollut Likesin asiakirja-aineisto oli kattava, ehyt ja hyvässä järjestyksessä. Kiitos kaikille vuosikymmenien saatossa säätiön arkistoinnista huolehtineille! Nyt aineisto on siirretty Helsinkiin Urheilumuseon arkistoon. Kirjassa esiintyvät kuvat ovat

1 Ojajärvi & Valtonen 2010.

Keski-Suomen museon, Keski-suomalaisen ja Likesin arkistoista sekä yksittäisten työntekijöiden kätköistä. Kiitos hyvin sujuneesta yhteistyöstä Suvi Hänniselle (Keski-Suomen museo) ja Jaana Ojalalle (Keski-suomalainen). Erityiskiitokset osoitan Katri Siivoselle ja Eino Havakselle. He ovat auttaneet kirjaprojektin kaikissa vaiheissa, olipa sitten kyseessä alkuperäislähteiden hankinta tai oikoluku.

Tätä kirjoittaessani työskentelen 11. vuottani Likesillä. Täysin ulkopuolinen tarkkailija en siis ole ja tunnistan ja tunnustan jonkinlaisen lukkarinrakkauden Likesiin. Olen varmasti sokea joillekin asioille. Toisaalta organisaation sisällä työskentely on auttanut havaitsemaan joitakin toimintaperiaatteita, jotka eivät välttämättä tule suoraan esiin asiakirja-aineistosta, mutta näyttävät säilyneen Likesin arkisissa asenteissa ja toimintatavoissa läpi kaikkien vuosikymmenien. Yritän sanoittaa näitäkin huomioita seuraavilla sivuilla.

Likesillä työskennelleille ja työskenteleville haluan korostaa, että läheskään kaikkia Likesillä tehtyjä tutkimuksia ja hankkeita en ole näille sivuille pystynyt mahdollistamaan. Olen pyrkinyt kuvaamaan säätiön toimintaa ja suurta linjaa, jota juuri sinun työsi on ollut osaltaan rakentamassa. Toivottavasti pystyt nauttimaan kirjasta, havaitsemistasi puutteista, rajauksista ja painotuksista huolimatta. Salaa toivon, että kirjan lukeminen, tai edes sen selailu, auttaa asemoimaan oman työsi osaksi pidempää ketjua ja suurempaa kokonaisuutta. Parhaimmassa tapauksessa kirja voi kasvattaa Likesille juuria nyt, kun se vuorostaan pääsee versoamaan jonkun toisen eli Jamkin tarjoamalle kasvualustalle.

Likes on nyt osa Jamkia. Kiitos Jamk, olette ottaneet meidät lämpimästi vastaan! Toivon näiden sivujen hieman avaavan sitä, mistä Likes on tulossa ja luovan kuvaa myös siitä, minne voisimme yhdessä olla menossa.

Maria

1. Perustaminen ja toiminnan käynnistämisen vuodet 1969–1979

Likesin varsinaiset perustamistoimet ajoittuvat 1960-luvun jälkipuoliskolle, jolloin sekä Suomessa että globaalisti kupli monenlaiset aatteet ja asiat. Yhdysvallat ja Neuvostoliitto kävivät keskenään kylmää sota, jonka yhdeksi kilpakentäksi määrittyi myös avaruus. Avaruuskilvassa USA asetti lopulta maaliksi ihmisen lähettämisen kuuhun. Kilpailun sivutuotteina kehittyi lukuisia uusia teknisiä ratkaisuja ja materiaaleja. Vuonna 1969 Neil Armstrong käveli kuussa, mikä oli valtava, maailmankuviakin muokannut kokemus aikalaisille. Aikalaisten ajattelua ei avarrettu vain avaruudessa, ihmeteltävää löytyy lähempääkin. Suomalaisnuoret hankkivat uusia kokemuksia ja virikkeitä omalle ajattelulle 1970-luvun alussa esimerkiksi Interrail-matkoilla ympäri Eurooppaa.

Likes otti ensimmäisiä askeliaan aikana, jolloin Kekkonen toimi jo kolmatta kauttaan presidenttinä ja YYA-sopimus ohjasi Suomen valintoja monilla tavoin. Sodassa taistelleet ikäluokat olivat noin 50-vuotiaita ja tekivät vielä täyttä työpäivää. Suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan rakennusprojektissa säädettiin esimerkiksi laki lasten päivähoidosta ja tehtiin peruskoulu-uudistus. Ensimmäiset lottovoittajat lunastivat voittonsa vuonna 1971 ja opiskelijat opintorahansa vuotta myöhemmin. Vuoden 1977 vappuna TV-uutiset lähetettiin ensimmäisen kerran värikuvissa, mikä tuskin oli sattumaa. Tässä vaiheessa tosin alle puolet kotitalouksista omisti väritelevisiön.

Likesin perustamisen taustalla uimahalli, yliopisto ja liikunnan yhteiskunnallisen merkityksen muutos

Liikunnan ja kansanterveyden edistämistätiö Likesin perustaminen oli aikalaisille asia, joka nyt vain piti tehdä ja hoitaa. Likesin perustamisen taustalla vaikuttivat kaksi osittain toisiinsa kietoutunutta tekijää. Toinen niistä oli vuonna 1955 käyttöön otettu Jyväskylän uimahalli ja toinen Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoulussa vuonna 1963 aloittanut filosofisen tiedekunnan kasvatustieteellisen osaston liikuntakasvatuksen opintosuunta, joka vuoden 1968 yliopistouudistuksessa muuttui Jyväskylän yliopiston liikuntatieteelliseksi tiedekunnaksi.²

Jyväskylän uimahallin rakennutti ja omisti Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunnan (JYY) edeltäjä Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoulun ylioppilaskunta (JKKY). Ensisijaisesti uimahalli rakennettiin paikaksi, jossa tuleville opettajille voidaan opettaa uimataidon opettamista. Jyväskylän kaupunki kuitenkin osallistui uimahallin rakentamiseen ja niinpä uimahalli oli avoinna kaikille muillekin, ei vain opiskelijoille. Yleisessä käytössä olevat uimahallit olivat varsin harvinaisia Suomessa 1950- ja 1960-luvuilla. Uimahalli oli tavattoman kallis ylläpitää ja koko 1960-luvun ajan ylioppilaskunta tuskaili siitä koituvien kustannusten kanssa. Uimahallin ylläpitoa ei nähty ylioppilaskunnan ydintehtävänä ja uimahallin säätiöimistä pohdittiin jo vuonna 1961. Uimahallia pidettiin myös haitallisena ylioppilaskunnan muiden rakennussuunnitelmien kannalta estäen tai hidastaen niitä. JYY:n suunnitelmissa oli esimerkiksi omien toimitilojen (Ylioppilastalo Ilokivi) rakentaminen ja opiskelijoiden asuntopulaa helpottavien rakennusten rakentaminen Kortepohjaan. JYYllä ei ollut halua lähteä kehittämään uimahallia ja tekemään siihen laajennuksia ja niinpä ylioppilaskunnan edustajisto hyväksyi vuonna 1966 kiinteistötoimikunnan ehdotuksen säätiön perustamisesta. Se halusi uimahallista eroon.³

Kaupunkikaan ei hallia nimiinsä halunnut. Se ei kaivannut ainuttakaan uutta menoerää omaan budjettiin. Järjestely, jossa uimahalli kuului ylioppilaskunnalle, sopi kaupungille erittäin hyvin. Uimahallin kävijämäärät olivat alusta lähtien sen kapasiteettiin nähden suuret ja painetta hallin laajentamiseen esiintyi koko ajan, olihan siellä vain yksi allas (10 m x 25 m) ja yksi pukeutumistila, jolloin naiset ja miehet joutuivat uimaan eri aikoina. Suunnitelmana oli, että uimahallia laajennettaisiin veikkausvoittovaroin, jolloin kaupungin, yliopiston ja ylioppilaskunnan ei tarvitsisi osallistua kustannuksiin, ainakaan täysimääräisesti. Veikkausvoittovaroja ei kaupungille tai yliopistolle suoraan myönnetty, joten tarvittiin jokin muu ratkaisu ja rakenne. Yhtenä vaihtoehtona oli, että uimahalli siirrettäisiin valtion omistukseen. Opetusministeriön urheilu- ja nuorisosiain esittelijä Heikki Klemola piti ajatusta periaatteessa mahdollisena mutta piti uimahallin säätiöimistä silti parempana ajatuksena. Säätiön perustamista puolsivat yhä useammat seikat.⁴

2 Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu muuttui Jyväskylän yliopistoksi 1.7.1966. Kangas 2009, 9–12.

3 Seppälä 1980, 6–17, 19; Markkanen & Nygård 1989, 81–83, 85; Lamberg 2004, 139–141, 206–207, 353. Uimahallin säätiöintiä 1960-luvun alkupuolella ehdotti mm. korkeakoulun sihteeri, varatuomari Pentti Sillantaus ja Isto Ruoppilan johtama JKYY:n sääntötoimikunta.

4 Seppälä 1980, 13, 18–19.

Kuva 1. Jyväskylän uimahallin päällä noin vuonna 1963–1968. Seinällä näkyy uimahallin tunnus, jota Likes-säätiön tunnus jäljitteli vuoteen 2020 saakka. Uimahallin ensimmäinen laajennus valmistui vuonna 1964. Tässä yhteydessä naisille rakennettiin omat pukutilat, miesten pukutiloihin tehtiin vastasauna ja halliin rakennettiin kokonaan uusi opetusallas uimaopetuksen tarpeisiin. Kuvaaja: Seppo Turpeinen 1963–1968, Kuva: Keski-Suomen museo (K0515/0171).

Toinen Likesin taustalla vaikuttanut tekijä oli liikunta eli Jyväskylän kasvatusoppillisen korkeakoulun filosofisen tiedekunnan kasvatustieteellisen osaston liikuntakasvatuksen opintosuunta, joka aloitti toimintansa Jyväskylässä vuonna 1963. Sen juuret olivat Helsingin yliopiston voimistelulaitoksella Jumpalla. Helsingin yliopisto ei kuitenkaan huolehtinut liikuntakoulutuksesta kovin kunnianhimoisesti ja vähitellen Jumpan kehitys alkoi polkea paikallaan.⁵ Korkeakoulujen ja yliopistojen perustaminen sekä yliopistokoulutuksen hajasijoittaminen eri maakuntiin alkoi Suomessa 1950-luvulla ja kiihtyi 1960-luvulla. Osana tällaista laajempaa alue- ja koulutuspolitiikkaa liikuntakoulutus siirrettiin Jyväskylään osaksi korkeakoulua, joka oli vasta muuttumassa yliopistoksi. Jos asian isäksi halutaan joku nimetä, niin perinteisesti se on ollut kansanedustaja Veikko Hyytiäinen (Suomen Kansanpuolue), joka jätti eduskunnalle toivomusaloitteen 20.2.1959 liikuntakasvatuksen opettajakoulutuksen aloittamisesta Jyväskylässä. Jyväskylässä syntyneen Hyytiäisen toivomusaloite eteni suotuisissa olosuhteissa sivistysvaliokuntaan

5 Vasara 2004, 194; Heinilä 2020, 17–19; Lahti 2016, 45–48, 58.

ja edelleen eduskunnan päätettäväksi 5.4.1960. Huomionarvoista on, että tässä prosessissa Jyväskylän uimahallillekin oli varattu yksi rooli. Hyytiäinen nimittäin nosti jo toivomusaloitteessaan esiin myös Jyväskylän uimahallin. Eduskunnan oli vuonna 1960 helpompi tehdä päätös liikuntakoulutuksen sijoittamisesta Jyväskylään, kun täällä oli jo valmiina niinkin kallis ja harvinainen liikuntapaikka kuin uimahalli.⁶ Jatkossa perusteluketju kääntyiikin toisinpäin, eli urheilupaikkojen rakentamiseen oli saatava rahoitusta, koska Jyväskylässä sijaitsee maan ainut liikuntatieteellinen tiedekunta.

Liikuntatiede oli 1960-luvun alkupuolella nuori tieteenala Suomessa. Toki esimerkiksi Helsingin työterveyslaitoksella Martti J. Karvonen ja Aarni Koskela sekä Turussa yliopiston fysiologian laitoksen urheilulääkäriasemalla toiminut Kaarlo Hartiala olivat tehneet merkittäviä tutkimuksia liikunnan alalla jo tätä ennen. Näitä tutkimuksia oli kuitenkin viety eteenpäin muiden tutkimusten rinnalla. Jyväskylässäkin oli tehty 1950-luvulla liikuntaan liittyviä tutkimuksia psykologian laitoksella ja Kasvatustieteiden edistämisseurassa. Seuran nimissä oli tutkittu jo 1950-luvun lopulta lähtien liikuntapedagogiikkaan ja -psykologiaan liittyviä asioita, kuten liikuntasuoritusten kehittymiseen ja oppimiseen vaikuttavia tekijöitä ja motivaatiota. 1960-luvun puolivälistä lähtien tutkimuksellista huomiota kiinnitettiin muun muassa liikeanalyysiin, fyysiseen aktiivisuuteen ja liikuntakulttuurin rakenteisiin. Lisäksi käytäntöä palvelevassa selvitystoiminnassa kartoitettiin liikunnanopetuksen olosuhteita ja keskityttiin koululaisten kuntotestin laatimiseen.⁷

Käytännössä liikuntatieteellinen koulutus ja tutkimus oli kuitenkin aloitettava Jyväskylässä lähes nollasta. Olihan Jyväskylässä aloitettava kokonaisen opintosuunnan (tiedekunnan) ja sen opetuksen tavoitteiden ja linjausten määrittelystä sekä eri laitosten opintosisältöjen suunnittelusta. Pätevästä henkilöstöstäkin oli pulaa ensimmäisinä vuosina. Lisäksi oli otettava huomioon tutkimuksen edellytysten luominen ja kehittäminen sekä tutkijakoulutuksen polun rakentaminen. Lähes samanlaisessa liemessä olivat muutkin vastaperustetut tiedekunnat uunituoreessa yliopistossa.⁸

Aikalaisille oli selvää, että liikuntakasvatuksen opintosuunta tarvitsi rinnalleen kasvatusopillisen korkeakoulun ulkopuolella toimivan organisaation, jossa olisi mahdollista tehdä (tilaus)tutkimusta ja tutkijakoulutukseen liittyviä harjoitteluja, ja jonka kautta oli mahdollista hakea sellaista rahoitusta, jota ei yliopistoille myönnetty. Mallia oli mahdollista ottaa läheltä. Kasvatusopillisen korkeakoulun yhteyteen oli jo vuonna 1957 perustettu psykologian professorin ja tulevan Jyväskylän yliopiston rehtorin Martti Takalan⁹ toimesta Kasvatustieteiden tutkimuskeskus (nykyinen Koulutuksen tutkimuslaitos), jossa voitiin tehdä muun muassa tilaustutkimuksia ja muiden kuin yliopiston rahoittamia

6 Kangas 2009, 9–12; Vasara 2004, 261–264; Heinilä 2020, 18–20; Lahti 2016, 49–50; Huovinen 2007, 182–190; Seppälä 1980, 14; Ilmanen & Voutilainen 1982, 196–224.

7 Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäatiö, Valtuuskunnan kokous 8.5.1970. Liite 9. Likes, Mappi: Sätiö, valtuuskunnan pöytäkirjat 70-, Sätiön perustavat paperit. Koskela 2001; Roiko-Jokela 2010, 194; Lahti 2016, 50.

8 Viikuna 2009, 151–155; Lahti 2016, 52–61; Heinilä 2001, 104–105, 115; Muistio: Liikuntaa ja liikuntakäyttäytymistä koskeva tutkimustyö Jyväskylässä. Muistio Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäatiön, Liikunnan ja kansanterveyden tutkimusyhdistyksen ja Kasvatustieteiden edustamisseuran hallitusten yhteisestä keskustelokokouksesta. 4.10.1969. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 69–72.

9 Jyväskylän yliopiston rehtorina vuosina 1963–1967 ja 1982–1988. www.jyu.fi

tutkimuksia. Tutkimuskeskuksen rahoittamisen hankkimiseksi oli perustettu Kasvatustieteiden Edistämisseura. Sen kautta voitiin hakea esimerkiksi veikkausvoittovaroja ja edelleen maksaa Kasvatustieteiden tutkimuskeskuksen tutkijoiden palkkoja ja muita kuluja.¹⁰

Kuva 2. Hippoksen alue talvella 1964. Kuvassa näkyvät raviradan ura, luistelualue, oikealla Rautpohjankatu ja taustalla Valmetin tehtaat. Talvinen kinttopolku kulki nykyisen Viveca-rakennuksen ja jäähallin välistä kohti uimahallia ja keskustaa. Kuva otettu Välikatu 6 A 25 parvekkeelta. Kuvaaja: Taito Mörk, 1964. Kuva: Keski-Suomen museo (K2167/1208).

Liikunta-alan tutkijat seurasivat perässä. Liikuntapedagogiikan professori Kalevi Heinilä, tuleva Jyväskylän yliopiston rehtori¹¹, teki jo 7.10.1965 ehdotuksen Liikuntatieteellisen tutkimusinstituutin perustamisesta liikuntakasvatuksen opintosuunnan opettajakollegion kokouksessa.¹² Heinilän ajatukset kulkivat samoja latuja kuin Martti Takalalla Kasvatustieteiden tutkimuskeskuksen yhteydessä noin 10 vuotta aikaisemmin. Liikuntapuolellakin tarvittiin korkeakoulun (yliopiston) kanssa tiivistä yhteistyötä tekevä organisaatio, joka olisi kuitenkin hallinnollisesti itsenäinen toimija. Heinilä määritteli instituutin tarpeellisuutta seuraavasti: *”Laajojen tutkimusohjelmien ja selvitystehtävien toteuttamiseksi, mutta myös liikuntatieteellisen perustutkimuksen suorittamiseksi tarvitaan*

10 Liikunnan ja kansanterveyden edistämisseätiö, Valtuuskunnan kokous 8.5.1970. Liite 9. Likes, Mappi: Säätio, valtuuskunnan pöytäkirjat 70-, Säätion perustavat paperit. Viikuna 2009, 162–164, 196; Ruoppila 2006, 5–6. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos sai myöhemmin myös kritiikkiä osakseen. KTL:n nähtiin olevan liian lähellä ministeriötä ja politiikan sekoittuvan liiaksi tutkimuksiin ja raportteihin.

11 Kalevi Heinilä toimi Jyväskylän yliopiston rehtorina 1977–1982. www.jyu.fi

12 Ehdotus: Liikuntatieteellisen tutkimusinstituutin perustaminen. Kalevi Heinilä 7.10.1965. Likes, Mappi: Säätio Valtuuskunnan pöytäkirjat 70-, Säätion perustavat paperit. Heinilä 2001, 117.

liikuntakasvatuksen opintosuunnan kanssa kiinteässä yhteistoiminnassa oleva, hallinnollisesti itsenäinen tutkimusinstituutti. Tämä instituutti jakaantuisi liikuntatieteen eri tutkimusaloja vastaaviin osastoihin, ja sen henkilöstö koostuisi pääasiassa eri asteisista, päätoimisista tutkijoista. Tutkimusinstituuttia suunniteltaessa olisi otettava huomioon, että sen järjestysmuoto takaisi sille mahdollisuudet ja edellytykset suorittaa urheilu- ja liikuntapolitiikkaa harjoittavien eri yhteisöjen (mm. opetusministeriö, kouluhallitus, urheilujärjestöt, kansainväliset yhteisöt jne.) tilaamia, toimeksiantamia tai suosittelemia tutkimus- ja selvitystehtäviä laitoksen oman tutkimusohjelman rinnalla. Tutkimusinstituutin perustamista puoltaa vielä se tärkeä näkökohta, että se edistäisi samalla tutkijakoulutusta liikuntatieteen eri aloilla, koska laitoksen puitteissa voitaisiin tehokkaasti järjestää tutkijakoulutuksessa välttämätön tutkimusharjoittelu. Tähän harjoitteluun ei nykyisin, alan tutkimuslaitoksen puuttuessa, ole riittäviä mahdollisuuksia.”¹³ Yli puolivuosisataa myöhemmin voi vaan todeta, että Heinilän toiveet tulivat toteutumaan monilta osin.

Instituuttia ei saatu heti perustetuksi, mutta Liikunnan ja kansanterveyden tutkimusyhdistys ry näki päivänvalon 19.1.1967.¹⁴ Yhdistyksen jäsenistö koostui jyväskyläläisistä liikuntatieteilijöistä. Sen tarkoituksiksi määriteltiin muun muassa ylläpitää Jyväskylän liikuntatieteen ja kansanterveyden tutkimuslaitoksen toimintaa, edistää ja suorittaa liikuntaan ja kansanterveyteen liittyvää tieteellistä tutkimus- ja julkaisutoimintaa (myös maksullista) sekä valmistella Jyväskylään suunnitellun Liikuntafysiologisen tutkimusaseman perustamista ja käynnistämistä. Yhdistyksen alaisuudessa keskityttiin muun muassa fyysisen suorituskyvyn biologisten vaikutusmekanismien ja yksilön fyysisen harjoitettavuuden tutkimiseen. Se sai vuonna 1968 veikkausvoittovaroista toiminta- ja tutkimuslaitemäärärahoja, joiden avulla tutkimustyötä voitiin käynnistää.¹⁵ Jyväskylässä siis tunnustettiin 1960-luvun puolivälissä tarve säätöidä uimahalli ja perustaa tutkimusinstituutti liikuntatieteellisen tutkimuksen ja koulutuksen edistämiseksi.

1960-luvulla kaupunki ja yliopisto kasvoivat, mikä tarkoitti jatkuvaa pulaa asunnoista ja työskentelytiloista. Vuonna 1964 uimahalliin tehtiin ensimmäinen laajennus, jonka yhteydessä halliin valmistui lastenallas, naisten pukeutumistilat ja vastasauna. Suurten kävijämäärien vuoksi uimahallin seuraavan laajennuksen suunnittelu aloitettiin jo vuonna 1965.¹⁶ Vuonna 1966 JYY aloitti neuvottelun kaupungin kanssa uimahallia ylläpitävän säätiön perustamiseksi. JYY ei ollut innokas viemään seuraavaa uimahallin laajennushanketta läpi ja sen edustajisto valtuutti 14.3.1967 varatuomari Erkki Rutasen ja HuK Olli Saarelan valmistelemaan uimahalliin liittyvän säätiön perustamista ja tulevan säätiön valtuuskunnan koollekutsumista. Maaliskuussa 1967 JYYn edustajisto hyväksyi luovutus-

13 Ehdotus: Liikuntatieteellisen tutkimusinstituutin perustaminen. Kalevi Heinilä 7.10.1965. Likes, Mappi: Säätiö Valtuuskunnan pöytäkirjat 70- Säätiön perustavat paperit.

14 Läsnäolijat: prof. Esko Karvinen (pj), prof. Kalevi Heinilä, vt.prof. Jeddi Hasan, vt. apul prof. Manu Pasila, vt.apul.prof. Isto Ruoppila, lis. Pentti Pitkänen, tutk.assist. Juhani Kirjonen (siht), tutk.assist. Risto Telama ja tutk. assist. Pekka Kiviaho. Pöytäkirja, Liikunnan ja kansanterveyden edistämisyhdistys perustava kokous, 19.1.1967. Likes, Mappi: Liikunnan ja kansanterveyden tutkimusyhdistys, Pöytäkirjoja -70.

15 Liikunnan ja kansanterveyden tutkimusyhdistys ry:n toimintakertomus vuodelta 1967. Liikunnan ja kansanterveyden tutkimusyhdistys ry, Hallituksen kokous 30.5.1968. Mappi: Liikunnan ja kansanterveyden tutkimusyhdistys ry. Kokouspöytäkirjat -70. Likes. Muistio ”Liikuntaa ja liikuntakäyttötymistä koskeva tutkimustyö Jyväskylässä” Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiön, Liikunnan ja kansanterveyden tutkimusyhdistyksen ja Kasvatustieteiden edistämisseuran hallitusten keskustelukokouksesta 4.10.1969. Likes, Mappi, Hallituksen pöytäkirjat 69–72.

16 Seppälä 1980, 17–19; Lamborg 2004, 265, 271–272, 352.

asiakirjan, jonka mukaan uimahalli luovutettaisiin säätiölle ilmaiseksi. Näin Rutasella oli kädessään jotain konkreettista, jonka pohjalta lähteä viemään prosessia eteenpäin. Keväällä 1967 Jyväskylän kaupunkia pyydettiin uuden säätiön perustajajäseneksi ja valtuusto tekikin asiasta myönteisen päätöksen. Rutanen kävi myös jo 6.4.1967 esittelemässä Liikunnan ja kansanterveyden tutkimusyhdistyksen hallitukselle Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiön perustamiseen, toimintaperiaatteisiin ja sääntöihin liittyviä suunnitelmia. Samalla keskusteltiin myös tutkimusyhdistyksen mahdollisuuksista vuokrata tiloja perustettavalta säätiöltä. Ajatuksissa nimittäin oli, että seuraavan kerran, kun uimahallia laajennettaisiin, siihen rakennettaisiin tiloja myös tutkijoille. Tässä vaiheessa siis nähtiin, että säätiö muodostuisi sen omistaman uimahallin ympärille ja jyväskyläläiset tutkimusyhdistykset toimisivat säätiön ulkopuolella itsenäisinä toimijoina ja mahdollisina vuokralaisina. Huomionarvoista on, että säätiön lopullinen nimi oli olemassa jo keväällä vuonna 1967, toki sitä vielä nimitettiin joissakin asiakirjoissa selvyden vuoksi myös lisänimellä ”uimahallisäätiö”.¹⁷

Vuoden 1968 aikana tehtiin säätiön perustamiseen liittyvää taustatyötä, työmyyränä hääri JY:n nimittämä Rutanen. Ministeriöön ja valtion urheiluneuvostoon, uimahallin keskeisiin rahoittajiin ja rahoituspäätösten tekijöihin, oltiin yhteydessä useasti, mutta selkeää kantaa säätiöintiin ei Helsingin päästä saatu työruuhkaan vedoten.¹⁸ Vuoden 1968 alussa uimahallin kellariin perustettiin kuntosali Kuntokellari, jota käynnistämään ja pyörittämään palkattiin Jarmo Hakamäki. Tuossa vaiheessa ei kukaan osannut vielä arvata, minkälaisiin seikkailuihin Hakamäki ja perusteilla oleva säätiö vielä yhdessä päätyisivät.¹⁹ Liikunnan ja kansanterveyden tutkimusyhdistyksen asiakirja-aineiston perusteella yhdistyksen nimissä hoidettiin liikuntatieteellisen tutkimuksen kehittämiseen liittyvät käytännölliset perusasiat. Uuden säätiön perustamiseen liittyviä mainintoja asiakirja-aineistosta ei vuoden 1968 kohdalta löydy tai sitten toiminta asian edistämiseksi oli sellaista, ettei siitä voinut vielä paljoa kirjata ylös.

Hiljaisuus säätiön perustamisen ympärillä vuoden 1968 aikana ei ole ihme, elettiin hän kuohunnasta kuuluisaa vuotta. Mielenosoitukset, katujenvaltaukset, salamurhat ja monenlainen muu liikehdintä kuvaa tätä vuotta maailmanlaajuisesti. Televisio välitti uutiset eri tapahtumista tehokkaasti eri puolilta maailmaa. Samana vuonna pidettiin vielä kunnallisvaalit, mikä osaltaan sähköisti vuotta. On selvää, että tässä vaiheessa tapahtui enemmän yliopistolla ja vähemmän sen kylkeen perusteilla olevan säätiön nimissä. Pohjavireen kaikelle antoi teollistuminen ja kaupungistuminen. Vuosi 1968 tapahtumineen näytti konkreettisesti ja symbolisesti, miten ja minkälaisilla perusteilla uusi sukupolvi alkoi haastaa vanhaa järjestelmää, jota ylläpiti toisen maailmasodan kokenut sukupolvi. Jyväskylässäkin tempauduttiin mukaan opiskelijaliikehdintään. Opiskelijat halusivat

17 Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunnan kirje Opetusministeriön urheilu- ja nuorisotoimistolle 8.5.1968. Likes, Mappi: Säätiö, valtuuskunnan pöytäkirjat 70-, Säätiön perustavat paperit. Liikunnan ja kansanterveyden tutkimusyhdistys ry, hallituksen kokous 6.4.1967. Likes, Mappi: Liikunnan ja kansanterveyden tutkimusyhdistys ry. Kokouspöytäkirjat -70. Seppälä 1980, 19–20; Lamberg 2004, 354.

18 Seppälä 1980, 20.

19 Jarmo Hakamäen haastattelu 3.6.2002. Haastattelijana Teemu Keskinen. Likes, Hallituksen kokous 18.3.2010. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö rakentajana. Likes, Mappi: Hallitus 2010.

päästä vaikuttamaan enemmän yliopiston asioihin sekä itseään ja opintojaan koskeviin päätöksiin. Opiskelijoiden liikehdintää edisti valtiovallan halu modernisoida suomalaista yliopistolaitosta. Hallinnonuudistusprosessilla tehtiin tiede- ja korkeakoulupolitiikkaa, jossa opetusministeriö löysi liittolaisen opiskelijoista. Kasvatusopillisen korkeakoulun muuttuminen Jyväskylän yliopistoksi teki Jyväskylästä paikan, jossa ajankohtainen asia nousi erityisesti esiin ja tarjosi erilaisille vaikuttajaryhmille oivallisen mahdollisuuden saada ääntään kuuluviin. Varsinkin vasemmistolaiset opiskelijat alkoivat esittää radiokaaleja uudistusvaatimuksia, jotka kohdistettiin ”taantumuksellisenä” pidettyyn professorikuntaan. Ajatus tieteen ja tutkimuksen itseisarvosta haastettiin. Poliittikka alkoi valua yliopistomaailmaan, joka oli tähän asti pitänyt itseään puoluepolitiikasta erillään olevana alueena. Tätä kouristeluvaihetta kesti käytännössä 1970-luvun loppuun saakka, kunnes tilanne vähitellen rauhoittui.²⁰

Kokonaisuudessaan Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiötä suunniteltiin aikana, jolloin käsitys suomalaisten vapaa-ajasta oli voimakkaassa muutoksessa, siirryttiinhän 1960-luvun lopulla viisipäiväiseen työviikkoon. 1960-luvun kuluessa suomalainen urheilupolitiikka muuttui liikuntapolitiikaksi ja kuntoliikunta nousi yhteiskunnallisen mielenkiinnon kohteeksi. Valtion liikuntapolitiikka loi nahkaansa ja perinteiset urheilujärjestöt saivat tehdä tilaa virkamiehille, liikuntatieteelle ja asiantuntijoiden tekemille suunnitelmille, mietinnöille ja muistioille, toki urheilujärjestöjen vaikutus säilyi yhä vahvana. Liikuntatiede alkoi saada aikaisempaa suurempaa roolia. Vuonna 1967 järjestettyjen ensimmäisten liikuntapoliittisten neuvottelupäivien lopputulema oli, että suomalainen liikuntakulttuuri jaoteltiin huippu-urheiluun, muuhun kilpaurheiluun, kuntoliikuntaan ja liikuntakasvatukseen. Liikuntatieteellisen tiedekunnan perustaminen ja vuonna 1967 Valtion urheiluneuvoston alaisuuteen perustettu uusi valtion liikuntatieteellinen toimikunta kertovat osaltaan siitä, miten liikunnan yhteiskunnallinen merkitys kasvoi 1960-luvun kuluessa.²¹

Säätiö perustetaan

Odottava jakso säätiön perustamisprosessissa loppui heti tammikuussa 1969. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiön perustava kokous pidettiin keskiviikkona 29.1.1969 alkaen kello 11 Jyväskylän Klubilla. Kuten edellä on kerrottu, säätiön perustajajäsenet Jyväskylän kaupunki ja Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta (JYY) olivat tehneet etukäteisvalmisteluja jo kauan ennen tätä.²² JYYn edustajisto oli valtuuttanut 14.3.1967 varatuomari Erkki Rutasen ja HuK Olli Saarelan valmistelemaan säätiön perustamista ja valtuuskunnan koollekutsumista. Kaupunginhallitus puolestaan oli 22.4.1968 pitämässään

20 Lamberg 2004, 311–315; Hävila 2009, 26–35; Pohls 2005, 206–207; Vilkuna 2009, 190; Vilkuna 2013, 81–118; Heinilä 2020, 23–29; Heinilä 2001, 168–170, 174–177; Koivisto 2006, 215–217.

21 Vasara 2004, 246–264; Rantala 2019, 86; Heinilä 2001, 116.

22 Likes-säätiö, Pöytäkirja Liikunnan ja Kansanterveyden Edistämissäätiön perustavasta kokouksesta, 29.1.1969. Likes, Mappi: Säätiö, valtuuskunnan pöytäkirjat 70-, Säätiön perustavat paperit.

kokouksessaan nimennyt perustettavaan säätiöön kaupungin edustajiksi kaupunginjohtaja Veli Järvisen, kauppaneuvos Kalle Heinosen, ammattientarkistaja Pekka Nykäsen ja liikuntatieteiden kandidaatti Esa Santalan. JY:n nimeämiä edustajia olivat HuK Mikko Kankainen, Liik Pekka Kiviaho, pääsihteeri Seppo Naumanen ja päätoimittaja Seppo Niemelä.²³ Tulevan säätiön runko oli siis ollut jo tovin olemassa.

Pohjustustyötä tehdessään Rutanen ja Saarela olivat pohtineet säätiön toiminnan käynnistämiseen ja tulevaisuuteen oleellisesti liittyviä asioita ja näkökulmia sekä tietenkin sitä, minkälainen edustus säätiön valtuuskunnassa takaisi säätiölle parhaimmat toimintaedellytykset. Perustamiskokouksessa säätiön kannalta oleellisiksi asioiksi Rutanen määritteli ensinnäkin yliopistolla tapahtuvan (liikuntatieteellisen) tutkimustoiminnan edistämisen. Rutanen mukaan säätiön tutkimus- ja edistämistyössä oli keskeistä lapsiin ja nuoriin kohdistuvaan terveys- ja liikuntakasvatukseen mutta myös työikäisiin ja heidän hyvinvointiinsa. Toinen oleellinen asia oli uimahalli, sen omistajuus ja laajennusprojektin varmistaminen. Uimahallin laajennus oli tarkoitus tehdä veikkausvoittovaroin, joten Rutanen piti tärkeänä valtion edustusta valtuuskunnassa. Uimahalliin tarvittava rahoitus oli kertakaikkisesti pohjustettava ja varmistettava huolella.²⁴

Perustavan kokouksen esityslistalla säätiön valtuuskuntaan esitettiin valittavaksi opetusministeriön edustajina varatuomari ja valtion urheiluneuvoston puheenjohtaja Juho-Eino Niemi ja hallitussihteeri Lauri Kärävä, valtiovarainministeriön edustajana hallitussihteeri Pauli Heinilä, STM:n alaisuudessa toimineen Sosiaalihuollon edustajana ja ryhmän ainoana naisena pääjohtaja Alli Lahtinen, Jyväskylän yliopiston edustajina professorit Esko Karvinen ja Kalevi Heinilä, Keski-Suomen läänin edustajana maaherra ja Keski-Suomen läänin urheilulautakunnan puheenjohtaja Eino Palovesi sekä Suomen Työnantajain Keskusliiton edustajana toimitusjohtaja Päiviö Hetemäki. Kaikkien edellä kerrottujen tahojen suostumukset tai päätökset asiasta oli saatu.²⁵

Perustavassa kokouksessa kaikki muut valittiin Likes-säätiön valtuuskuntaan paitsi toimitusjohtaja Hetemäki (kokoomus). Asiakirja-aineistosta ei selviä, miksi jyvaskyläläislähtöinen ja esimerkiksi puolustusministerinä, valtiovarainministerinä ja pääministerin sijaisena toiminut sekä monessa muussa organisaatiossa vaikuttanut Hetemäki ei tullut valituksi säätiön valtuuskuntaan. Rutanen oli omassa esityksessään kohtalaisen suorasti esittänyt, että STK:n edustus valiokunnassa olisi tärkeää suomalaisen aikuisväestön huonon terveystilanteen vuoksi. Todennäköisesti Hetemäkeä ei nimetty valtuuskuntaan tässä kokouksessa siksi, ettei valtuuskuntaan ollut ehdolla ketään työntekijäpuolen edustajaa. Oikeiston ja vasemmiston voimasuhteet oli otettava 1960-luvun Suomessa huomioon, myös Likesin valtuuskunnassa. Jotain toimia taustalla kuitenkin tämän jälkeen tehtiin, sillä seuraavassa valtuuskunnan kokouksessa 23.5.1969 Hetemäki esi-

23 Jyväskylän kaupungin kirje Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunnalle 29.4.1968. Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunnan kirje Opetusministeriön urheilu- ja nuorisotoimistolle 8.5.1968. Likes, Mappi: Säätiö, valtuuskunnan pöytäkirjat 70-, Säätiön perustavat paperit.

24 Pöytäkirja Liikunnan ja Kansanterveyden Edistämissäätiön perustavasta kokouksesta, 29.11.1969. Liite 1. 1 § kohdalle, varatuomari Erkki Rutanen (kirjoitus taustatyön tekemisestä ja sitä ohjanneista seikoista). Likes, Mappi: Säätiö, valtuuskunnan pöytäkirjat 70-, Säätiön perustavat paperit.

25 Kutsu ja esityslista perustavaan Liikunnan ja Kansanterveyden Edistämissäätiön perustavaan kokoukseen 29.1.1969. Likes, Mappi: Säätiö, valtuuskunnan pöytäkirjat 70-, Säätiön perustavat paperit.

tetään valtuuskunnan jäsenenä. Kokonaan uutena nimenä ja valtuuskunnan jäsenenä kokouspöytäkirjassa mainitaan myös SAK:n puheenjohtaja Niilo Hämäläinen.²⁶ Hämäläisen ilmestyminen valtuuskuntaan ei ole kovin yllätyksellinen asia. Hetemäki ja Viitasaarella syntynyt Hämäläinen olivat tutustuneet vuosia aikaisemmin rintamalla ja heidän välisensä yhteistyö oli tässä vaiheessa tuottanut jo Suomen ensimmäisen tulopoliittisen kokonaisratkaisun Liinamaa I:sen vuonna 1968.²⁷ Likesin ensimmäisessä valtuuskunnassa oli siis mukana useita politiikan raskassarjalaisia ja monilla heistä oli jokin kytkös Jyväskylään tai Keski-Suomeen.²⁸

Erkki Rutanen oli 1950–1960-luvuilla voimakas jyväskyläläinen vallankäyttäjä, joka sai junailtua monelle merkittävälle rakennusprojektille luvat ja rahoituksen. Rutanen toimi usein JY:n nimissä ja jotkut aikalaiset kyseenalaistivat osin hänen valtuutensa, jotka tuntuivat rajattomilta. Kritiikki pysyi kuitenkin vaimeana, sillä Rutanen oli tehokas toimissaan ja sai vietyä hankkeet loppuun. Rutanen osasi käyttää verkostoja ja hallitsi Helsingin herrojenkin metkut.²⁹ JY:n edustajana Likes-säätiön alkuvaiheissa mukana ollut Ilkka Pajala kuvaa Rutasen toimintatapoja Teemu Keskisen 12.6.2002 tekemässä haastattelussa seuraavasti: *”Myöskin säätiön hallintoa suunniteltaessa otettiin eri hallintoalat huomioon siten, että siellä oli Helsingistä valtionvarainministeriöstä porukkaa, oli Heinilää ja opetusministeriöstä Kärävää ja tällaisia henkilöitä, jotka olivat semmosen verkottumisen takia. Siis silloin ei puhuttu verkottumisesta, mutta tämä Rutanen oli äärettömän hyvä tässä verkkojen luomisessa. Hänellä oli niin paljon semmosta verkostoa, joka sitten myöhemmin oli mukana ylioppilaskylän ja ylioppilastalon rakentamisessa. Hän taisi tehdä Kilpisen koulunkin, ja museon rakentamisessa hän oli mukana, niin kuin myös tuon Peurungankin perustamisessa, ja ne meni kaikki tällaisten verkkojen kautta. Ja sittenhän meillä oli vielä se hyvä puoli, että hän ei pitänyt niitä verkkoja vain itsellään, vaan niille jotka oli hänen luottoihmisiään, oli nämä verkot avoinna. Hän piti myös huolta siitä, että hänellä oli aina seuruetta mukana. Näin ihmiset tutustu toisiinsa ja siitä oli kaikinpuolinen hyöty yliopistolle, kaupungille ja niille tahoille, mitä hän kulloinkin sitten ajeli eteenpäin.”*

– Ilkka Pajala 12.6.2002, Teemu Keskisen haastattelussa Likesin alkuvaiheista ja Erkki Rutasen taidoista ja merkityksestä Likesin perustamisessa.

26 Pöytäkirja Liikunnan ja Kansanterveyden Edistämissäätiön perustavasta kokouksesta, 29.1.1969. Kokoukseen osallistuvivat kaikki edellä esitetyt henkilöt sekä JY:n uimahallin isännöitsijä Pertti Nurminen. Valtuuskunnan kokous 23.5.1969. Likes, Mappi: Säätiö, valtuuskunnan pöytäkirjat 70-, Säätiön perustavat paperit.

27 Hetemäki toimi Tali-Ihantalan taisteluissa vuonna 1944 pataljoonan komentajana. Hän on harvoja suomalaisia reservin upseereita, joka on toiminut pataljoonan komentajana. Hetemäen ja Hämäläisen tiet kohtasivat ainakin Tali-Ihantalassa 1944 ja Lapin sodassa. Kaksikko tapasi yhteisessä neuvottelupöydässä sodan jälkeen. Hetemäki työnantajien ja Hämäläinen työntekijöiden edustajana. Aseveljet löysivät yhteisen sävelen myös rauhan oloissa, mistä osoituksena on esimerkiksi Suomen ensimmäisten tulopoliittisten ratkaisujen junailu ja Metalliliiton lakonuhkan ratkaisu vuodenvaihteessa 1968–1969. Tarkka 2006, 25–31, 57–63, 219–229; Koivisto 2006, 230–235.

28 Esimerkiksi Päiviö Hetemäki oli syntynyt Jyväskylässä ja Alli Lahtinen Korpilahdella. Niilo Hämäläisen juuret olivat Viitasaarella. Hallitusneuvos Kärävän juuret eivät olleet Keski-Suomessa, mutta hänelle tärkeäksi asiaksi muodostui sittemmin kuntoutuskeskus Peurunka. Säätiön ensimmäiseen valtuuskuntaan kuuluneista ministerinä/ammattiministerinä virkamieshallituksissa toimivat uransa aikana ainakin Päiviö Hetemäki (neljässä eri hallituksessa, ministerinä yhteensä 489 päivää), Alli Lahtinen (kolmessa eri hallituksessa, ministerinä yhteensä 352 päivää), Juho-Eino Niemi (kahdessa hallituksessa, ministerinä yhteensä 365 päivää), Eino Palovesi (kahdessa hallituksessa, ministerinä yhteensä 839 päivää).

29 Teronen & Vuolle 2014, 55.

Perustamiskokouksen jälkeen alettiin laatia Liikunnan ja kansanterveyden edistämistä säätiön säädekirjaa, jossa määritellään säätiön tarkoitus, säätiölle tuleva omaisuus ja säätiön säännöt. Säädekirja allekirjoitettiin 17.4.1969 ja sen mukaan JYY luovutti uudelle säätiölle peruspääomaksi yhden markan ja Jyväskylän kaupunki 50 000 markkaa. Säätiön tarkoituksiksi määriteltiin ”*liikunnan ja kansanterveyden edistäminen sekä niiden tieteellisen tutkimisen tukeminen Suomessa. Tarkoituksensa toteuttamiseksi säätiö perustaa ja ylläpitää urheilu- ja tutkimuslaitoksia, palkkaa niihin tutkijoita ja muuta henkilökuntaa, harjoittaa laitoksissaan liikunta- ja kuntouttustoimintaa, niitä koskevaa tieteellistä julkaisutoimintaa, kuntoutus- ja terveystieteiden välittämistä sekä myöntää apurahoja ja tukee näiden alojen koulutus- ja valistustyötä.*” Kun säädekirja oli allekirjoitettu, perustajajäsenien valtuuttama toimitusmies varatuomari Erkki Rutanen saattoi hakea oikeusministeriöstä säätiön perustamislupaa ja edelleen hoitaa säätiön rekisteröintiä. Likesin säännöt hyväksyttiin keskiviikkona 4.6.1969, jolloin säätiölle annettiin perustamislupa.

Huomionarvoista on, että jo hyvin aikaisessa vaiheessa vuotta 1969 oli selvää, että liikuntatieteellistä tutkimusta haluttiin tehdä säätiön nimissä ja sen yhteyteen perustettavassa tutkimuslaitoksessa. Toimintaa ei siis enää ohjannut ajatus, että tutkimusta tehtäisiin säätiön ulkopuolella eli säätiöltä vain vuokrattaisiin tutkijoiden työskentelytilat ja säätiö tukisi näin välillisesti tutkimuksen tekemistä. Säädekirjaan merkityssä säätiön tarkoituksessa puhutaan ”tieteellisen tutkimisen tukemisesta”, mutta tarkoituksen toteuttamisessa mainitaan tutkimuslaitoksen perustaminen ja ylläpito sekä tutkijoiden palkkaaminen. Varsinaiset neuvottelut Likes-säätiön, Kasvatustieteiden edistämisseuran ja Liikunnan ja kansanterveyden tutkimusyhdistyksen hallitusten välillä toimintojen yhdistymisestä aloitettiin kuitenkin vasta vuoden 1969 lopulla. Tällainen päällekkäisyys oli mahdollista, sillä Likes-säätiön perustamisvaiheissa oli mukana useita henkilöitä, jotka kuuluivat myös edellä mainittuihin yhdistyksiin. Keskeiset toimijat tiesivät siis tarkasti, mitä säätiön, tutkimusyhdistyksen tai edistämisseuran hallituksissa ajateltiin ja mihin suuntaan Liikunnan ja kansanterveyden edistämistä säätiötä oltiin viemässä. Säätiön alaisuuteen suunniteltu tutkimuslaitos olikin alusta saakka liikuntatutkijoiden yhteinen ponnistus.

Säätiö järjestäytyi siten, että valtuuskunta nimitti 23.5.1969 ensin hallituksen. Siihen valittiin Erkki Rutanen (pj.), Heikki Toikka, Juhani Kirjonen, Seppo Niemelä ja Heikki Viinikainen. Hallitus kokoontui ja järjestäytyi ensimmäisen kerran 11.7.1969. Samalla se nimesi vielä neljä toimikuntaa, joilla oli omat tehtävänsä. Uimahallin isännistö nimettiin hoitamaan uimahalliin liittyviä ja Kuntokellarin neuvottelukunta kuntosaliin liittyviä asioita. Uimahallin rakennustoimikunnan tehtävänä oli valmistella uimahallin tulevaa laajennusta. Tieteellisen neuvottelukunnan oli puolestaan valmistettava säätiön tulevaa tutkimusohjelmaa, tutkimuslaitoksen organisaatiota sekä tulevan tutkimuslaitoksen tilakysymystä.³⁰ Likes-säätiön tieteelliseen neuvottelukuntaan nimettiin Jeddi Hasan (pj.), Eino Heikkinen, Kalevi Kivistö, Raimo Konttinen, Juho Korhonen, Aarni Koskela, Pentti

30 Valtuuskunnan kokous 23.5.1969. Mappi: Valtuuskunnan pöytäkirjat -70-. Likes, Toimintakertomus 1969. Valtuuskunnan kokous 8.5.1970. Liite 1. Likes, Hallituksen kokous I ja II, 11.7.1969. Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 69–72.

Pitkänen, Risto Telama, Pentti Teräslinna, Ilkka Vuori, Kalevi Heinilä, Esko Karvinen, Juhani Kirjonen, Pekka Kiviaho ja Lauri Laakso.³¹ Näistä Aarni Koskela ja Ilkka Vuori tulivat Jyväskylän ulkopuolelta.

Ajalle tyypilliseen tapaan vuonna 1969 aloitettiin säätiön ohjelman, säätiön liikuntapoliittisen ohjelman, säätiön tieteellisen tutkimusohjelman, säätiön tieteellisen toimikunnan ohjesäännön ja tulevan tutkimuskeskuksen ohjesäännön suunnitteleminen. Lisäksi säätiön, tutkimusyhdistyksen ja edistämisseuran edustajat alkoivat yhdessä koordinoita tutkimustöitään ja vuodelle 1970 suunniteltua budjettia. Opetusministeriölle meneviin määräraha-anomuksiin liitettiin jo vuoden 1969 aikana kirjelmä, jossa nämä kolme yhteisöä ilmoittivat halukkuutensa ja suostumuksensa yhdistymiseen vuoden 1970 aikana. Yhteistyötä rakennettiin kaikkiaan hyvässä yhteisymmärryksessä.³²

Vuoden 1969 aikana säätiön toimintaa käynnistettiin, ja kuten tällaisissa organisaatioiden alkuvaiheissa usein käy, kaikki asiat eivät tulleet hoidetuksi ihan ajallaan tai oikeassa järjestyksessä. JY:n hallitus lähestyikin Likes-säätiön hallitusta kipakalla kirjeellä vuoden lopussa 22.12.1969 ja huomautti, aivan aiheesta, useammastakin asiasta. Ylioppilaskunnan hallitusta närkästytti se, että Likes oli saanut oikeusministeriöltä jo kesäkuussa perustamisluvan, mutta siltikään säätiötä ei ollut merkitty säätiörekisteriin, eikä sitä näin ollen ollut saatettu toimivaltaiseksi. Lisäksi säätiön valtuuskunnan sääntömääräinen syyskokous, joka olisi pitänyt järjestää jo marraskuussa, oli yhä pitämättä. Kenties eniten JY:n hallitusta harmitti se, että uimahalli oli toiminut jo 1.7.1969 lähtien säätiön alaisuudessa ja JY oli 13.10.1969 hyväksynyt uimahallin luovuttamista koskevan lahjakirjan, mutta se oli vieläkin allekirjoittamatta. JY:n mukaan Likes ei myöskään ollut tehnyt elettäkään anoakseen valtioneuvostolta lupaa uimahallin maapohjan vuokraoikeuden siirtämiseksi Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunnalta Likesille. JY:n paimenkirje auttoi tai sitten taustatyö oli muuten saatu valmiiksi. JY luovutti uimahallin säätiölle 31.12.1969 varoineen ja velkoineen.³³

Vuoden 1970 aikana Likesin toiminta jäsenyi selkeämmäksi. Maaliskuussa 1970 valtioneuvosto myönsi luvan uimahallin maapohjan vuokraoikeuden siirtämisestä JY:ltä Likes-säätiölle. Tutkimuslaitoksen osalta asiat etenivät niin pitkälle, että 9.4.1970 säätiön hallitus päätti esittää valtuuskunnalle tutkimuslaitoksen perustamista. Samassa kokouksessa päätettiin, että uimahallin nimi olisi Jyväskylän uimahalli ja uimahallin logo olisi myös säätiön tunnus. 24.4.1970 säätiö merkittiin säätiörekisteriin. Huhtikuussa 1970 säätiön hallitus pohti myös virallista nimilyhennystä säätiölle. Ehdotettuja lyhenteitä olivat Likes, Liikes, Likas, Liites, Liikas, Liiteri, LKE, LKES. Päätöstä asiasta ei syntynyt,

31 Muistio Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiön, Liikunnan ja kansanterveyden tutkimusyhdistyksen ja Kasvatustieteiden edistämisseuran hallitusten neuvottelukokouksista 4.10.1969 ja 11.12.1969. Likes, Mappi: Liikunnan ja kansanterveyden tutkimusyhdistys ry, Kokouspöytäkirjat -70.

32 Muistio Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiön, Liikunnan ja kansanterveyden tutkimusyhdistyksen ja Kasvatustieteiden edistämisseuran hallitusten neuvottelukokouksista 4.10.1969 ja 11.12.1969. Likes, Mappi: Liikunnan ja kansanterveyden tutkimusyhdistys ry, Kokouspöytäkirjat -70. Likes, Hallituksen kokous 11.7.1969, 17.11.1969. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 69–72. Likes, Valtuuskunnan sääntömääräinen syyskokous 16.1.1970. Likes, Mappi: Säätiö, valtuuskunnan pöytäkirjat 70-, Säätiön perustavat paperit.

33 Likes, Hallituksen kokous 29.12.1969. Liite. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiön hallitukselle, 22.12.1969. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 69–72. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiön toimintakertomus vuodelta 1969. Likes, Valtuuskunnan kokous 8.5.1970. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 69–72.

mutta Likes vakiintui nopeasti käyttöön.³⁴ Säätiössä työskenneltiin ahkerasti uimahallin laajentamiseksi ja tutkimuslaitoksen perustamiseksi. Näistä jälkimmäinen eteni vuoden 1970 aikana pidemmälle.

Kuva 3. Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta luovutti omistamansa uimahallin Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiölle 31.12.1969. Kuvassa valokuvaaja Seppo Turpeinen tarkistaa asiakirjan allekirjoituksia Jyväskylän kunnallistalon eli kaupungintalon valtuustosalissa puheenjohtajiston pöytäristön ääressä. Turpeisen toimintaa valvoo varatuomari Erkki Rutanen (oik.), joka oli Likesin perustamisprosessin pääarkkitehti. Taustalla vasemmalla huojentuneina hymyilevät ylioppilaskunnan puheenjohtaja O. Mäkinen ja Keski-Suomen läänin maaherra Eino Palovesi. Takaoikealla huolestunein ilmein tilannetta tarkkailevat Jarmo Hakamäki ja Juhani Kirjonen. Nuorten miesten eleet kertovat, että he etäisesti aavistavat, kuinka suuritöisen kokonaisuuden ovat saamassa käsiinsä. Kun uimahalli säätiöitiin, sen täysipäiväisenä isännöitsijänä aloitti Hakamäki, joka oli vähän aikaisemmin palkattu huolehtimaan uimahallin uudesta punttisalista eli kuntokellarista. Joulukuussa 1969 Kirjonen puolestaan kuului toimikuntaan, jonka tarkoituksena oli Likes-säätiön, Liikunnan ja kansanterveyden tutkimusyhdistyksen ja Kasvatustieteiden edistämisseuran toimintojen yhdistäminen Likes-tutkimuslaitokseksi. Kuvaaja: tuntematon. Kuva: Keski-Suomen museo (K0703/0035).

34 Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiön toimintakertomus vuodelta 1970. Likes, Hallituksen kokous 9.4.1970 ja sen jatkokokous 11.4.1970. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 69–72.

Likes-tutkimuslaitos perustetaan

Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätöön valtuuskunta päätti 8.5.1970 perustaa tutkimuslaitoksen säätiön alaisuuteen. Kasvatustieteiden edistämisseura ja Liikunnan ja kansanterveyden tutkimusyhdistyksen olivat kuukautta aikaisemmin tutustuneet perustettavan tutkimuslaitoksen ohjesääntöehdotukseen ja hyväksyneet sen. Uuden tutkimuslaitoksen tehtäväksi määriteltiin ”1) suorittaa liikuntaa ja kansanterveyttä koskevaa tieteellistä perustutkimusta sekä alan käytännön sovellutuksiin tähtäävää tutkimusta 2) suorittaa eri yhteisöjen tilaamia alan tieteellisiä selvitys- ja tutkimustehtäviä, 3) toimia yleensä näiden tieteiden kehittämiseksi yhteistyössä yliopiston laitosten ja alan muiden laitosten sekä yhteisöjen kanssa, 4) huolehtia näiden tieteenalojen koti- ja ulkomaisesta tiedustustoiminnasta.”³⁵ Liikunnan tutkiminen monitieteisesti kuului tutkimuslaitoksen toimintaperiaatteisiin alusta lähtien.

Uuden tutkimuslaitoksen nimestä järjestettiin heti nimikilpailu. Ehdotettuja nimiä olivat esimerkiksi Terkkari, Pep(p)ilä, LKL, Optimi, Fakta, Kunto ja terveys 2001, Tutkien kuntoon, Terveystutkain, KaTe, Liiketutka, JKTK, Terveystutkimuslaitos, Terveystutka, Varianssi, Sane, EHO, Kilous, Krääkkä. Parhaaksi valittiin Eija Tuppuraisen ehdottama KaTe, josta Tuppurainen myös palkittiin. Samalla kuitenkin päätettiin, ettei nimeä oteta käyttöön. Likes-tutkimuslaitos nimenä vakiintui nopeasti.³⁶

Tutkimuslaitoksesta ja sen tavoitteista oli kerrottava muillekin. Opetusministeriön 19.–20.5.1970 järjestämässä neuvottelutilaisuudessa uutta tutkimuslaitosta ja sen tarkoitusta esiteltiin seuraavasti: ”Säätiö ja sen tutkimuslaitos pyrkivät ensi sijassa sellaiseen tutkimuspolitiikkaan, joka parhaiten toteuttaisi valtakunnallisia kokonaisuunnitelmia ja eri tieteenalojen yhteistoimintaa. Tämän tutkimuslaitoksen on katsottu voivan täydentää niitä valtiovallan pyrkimyksiä, jotka on ilmaistu kuluvan vuoden budjetin yleisperusteluissa ja jotka sisältävät periaatteen yliopistollisen liikuntatieteellisen opetuksen ja tutkimuksen keskittämisestä Jyväskylään.”³⁷ Opetusministeriölle suunnattu esitys ei ollut vain pelkkää korukieltä. Aikakaudelle tyypilliseen tapaan Likes-säätiötä ja sen tutkimuslaitosta perustettaessa pyrittiin todella ottamaan huomioon erilaiset valtakunnalliset ohjelmat ja liikuntapoliittiset suunnitelmat sekä Jyväskylän yliopiston tarpeet ja sovittamaan Likesin toiminnot osaksi näitä. Samalla tietenkin varmistettiin omaa selustaa ja jalansijaa, koettiin vahvistaa nuoren tieteenalan, säätiön ja tutkimuslaitoksen uskottavuutta sekä liittyä näin osaksi valtakunnallista kokonaisuutta.

Kun valtuusto oli tehnyt päätöksensä ja asia oli esitelty myös ministeriön virkamiehille, Likes-säätiön hallitus päätti 28.8.1970 ryhtyä konkreettisesti toimeen ja perustaa Liikunnan ja kansanterveyden tutkimuslaitoksen. Samalla voitiin todeta, että edistämisseuran ja tutkimusyhdistyksen tutkijat ja näiden hallussa ollut kalusto siirtyvät Likes-tutkimuskeskuksen alaisuuteen 1.10.1970 lähtien. Lokakuussa tutkimuslaitoksen

35 Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätö, Valtuuskunnan kokous 8.5.1970. Liitteet 8, 9 ja 10. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 69–72.

36 Likes, Hallituksen kokous 15.5.1970. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 69–72.

37 Likes, Hallituksen kokous 18.5.1970, Muistio Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätöistä. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 69–72.

alaisuudessa alkoivat työskennellä Likesin ensimmäiset tutkijat: Anja Kiiskinen, Juhani Kirjonen, Pekka Kiviaho, Pekka Sarviharju, Risto Telama ja Veikko Vihko. Lisäksi palkkalistoilla oli neljä tutkimusavustajaa.³⁸ Edessä oli heti kysymys tutkimustiloista ja niiden puutteesta. Tutkijat työskentelivät eri puolilla kaupunkia ja yliopistollakin oli huutava tilapula. Tutkimuslaitos haluttiin saattaa saman katon alle, mutta ongelmaan ei ollut näkyvässä ratkaisua, varsinkin kun uimahallin laajennusprojektikin polki sitkeästä yrityksestä huolimatta paikallaan. Lokakuussa 1970 asian kanssa vielä pystyttiin jotenkin elämään, sillä suurin osa tutkijoista oli yliopiston palkkalistoilla.³⁹ Tilanne vaati kuitenkin pikaista ratkaisemista.

Likes-tutkimuslaitos aloitti tomerasti, koska tutkijoilla oli omat tutkimuksensa valmiiksi käynnissä. Kiiskinen tutki juoksuharjoittelun vaikutusta koiran punasoluihin. Kirjosella oli työn alla poikien kuntokokeeseen liittyviä tutkimuksia. Kiviaho keskittyi suomalaisiin liikunnan harrastajiin sekä urheilun ja yhteiskunnan välisiin suhteisiin. Mattila ja Sarviharju tutkivat psyykkisen ja fyysisen kuormituksen vaikutuksia virtsassa. Telaman tutkimuskohteena olivat oppikoululaisten liikuntaharrastukset. Veikko Vihko tarkasteli fyysisen kuormituksen vaikutuksia veressä.⁴⁰ Tutkimuslaitoksen keskeisten tutkijoiden keskuudessa pyöriteltiin samalla jo erittäin kunnianhimoista suunnitelmaa METELI-tutkimushankkeesta, joka sisälsi huomattavasti tutkimuksellista vaikeuskerrointa ja poliittista jenkkaa.

Likes-tutkimuslaitos aloittaa METELIÄ

Likes-säätiö ja Likes-tutkimuslaitos perustettiin ajankohtana, jolloin terveydenedistäminen näkyi ja kuului Suomessa julkisen keskustelun pääotsikoissa. 1960-luvun lopulla Suomessa käytiin laajaa keskustelua siitä, miten suomalaislapset olivat neuvolajärjestelmän ansiosta maanosan terveimpiä, mutta samaan aikaan aikuisväestön terveys-tilanne suhteessa muihin maihin oli erittäin huono. Hyvinvointivaltion rakennusprosessi oli hyvässä vauhdissa ja aikuisväestön terveydentilan parantamiseen haluttiin löytää ratkaisuja. Vuonna 1972 voimaan tullut kansanterveyslaki oli osa tätä jatkumoa, kuten myös samana vuonna käynnistynyt Pohjois-Karjala-projekti. Kansanterveyslaki purki vanhan kunnanlääkärijärjestelmän ja tilalle tuli järjestelmä, jossa kunnalliset terveyskeskukset asetettiin keskeisiksi toimintayksiköiksi. Terveys- ja huollon painopistettä haluttiin siirtää enemmän sairauksia ennaltaehkäisevämpään suuntaan. Tavoitteena oli, että suomalaiset hakeutuisivat hoitoon ajoissa. Hoidosta tehtiin potilaalle edullista ja hoitoon pääsyä helpotettiin. Näin sairauksia pystyttiin hoitamaan huomattavasti aikaisemmin, jolloin kokonaisuus muodostui aikaisempaa kustannustehokkaammaksi. Likesillä lakia pidettiin tervetulleena, mutta kritisoitiin sitä, miten laki keskittyi kuitenkin lopulta sairauden,

38 Likes, Hallituksen kokous 28.8.1970. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 69–72.

39 Likes, Hallituksen kokous 6.10.1970. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 69–72.

40 Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö, Toimintakertomus vuodelta 1970. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 69–72.

ei terveyden, hoitamiseen. Likes peräänkuulutti ”kansansairauslain”⁴¹ rinnalle organisaatiota, joka huolehtisi ennaltaehkäisevästä terveydenhoidosta.

Suomessa käytiin 1970-luvun alussa myös kohtalaisen laajaa keskustelua työskentelyolosuhteista, työsuojelusta ja muista työntekijöiden terveyteen ja turvallisuuteen liittyvistä seikoista. Vasemmiston edustajia ryhmittyi Terveysrintamaksi, joka pyrki tuomaan näitä näkökulmia myös tutkimuskentälle. Likes-tutkimuslaitoksen ensimmäinen suuri tutkimushanke METELI eli ”Metalliteollisuuden henkilöstöjen työolosuhteet, terveydentila ja liikuntakäyttätyminen” oli osa 1970-luvulla käytyä keskustelua suomalaisten terveydenedistämisestä ja työskentelyolosuhteista. METELIn johtavat tutkijat kuuluivat Terveysrintamaan, mikä osaltaan asemoi tutkimuksen heti alkuunsa myös poliittisesti. METELI-tutkimuksessa kerättyyn aineistoon pohjautuva väitöskirja tehtiin vielä vuonna 2010⁴², joten METELIn ensimmäisiä vaiheita on tässä yhteydessä perusteltua tuoda muita tutkimushankkeita tarkemmin esiin. Mikäli aihe kiinnostaa enemmän, kannatta tutustua myös Juhani Kirjosen muistelmateokseen METELIn historiasta.⁴³

METELIn ensimmäinen vaihe ajoittui vuosiin 1970–1975. METELIssä tutkittiin kolmen Jyväskylässä toimineen Valmetin tehtaan työntekijöiden työ- ja elämänolosuhteita, fyysistä aktiivisuutta, liikuntakäyttätymistä, vapaa-ajan harrastuksia ja terveydentilaa. Tavoitteena oli myös kehittää varsinaisia tutkimus- ja mittausmenetelmiä. Hanketta lähdettiin viemään alusta lähtien yhteistyössä Jyväskylän yliopiston ja Valmetin kanssa. METELI oli kahdella tavalla poikkeuksellinen tutkimushanke Likes-säätiön historiassa. Ensinnäkin se oli erittäin suuri, työläs ja kunnianhimoinen tutkimushanke toteuttaa, myös nykyajan mittapuulla tarkasteltuna. Toiseksi siihen sisältyi alusta lähtien poikkeuksellisen vahva poliittinen jännite. Aiheena metallityöläisten työolojen tutkiminen oli 1970-luvun Suomessa jo valmiiksi poliittisesti latautunut, eikä jännitettä vähentänyt se, että tutkimusta johtivat vasemmistoon itsensä julkisestikin asemoineet tutkijat Jedit Hasan ja Juhani Kirjonen.

METELIn poikkeuksellinen työläys johtui ensinnäkin siitä, että tutkimusjoukko koostui lähes tuhannesta Valmetin tehtaan työntekijästä. Kysymyslomakkeiden kysymysten lisäksi tutkimusjoukolle tehtiin useita erilaisia yksilöllisiä mittauksia (esimerkiksi verenpaine, sokerirasitus, maksimaalinen hapenottotesti pyörällä ja valintareaktiokoe). Enimmillään METELIn parissa työskenteli lähes sata työntekijää ja siitä tehtiin useita eritasoisia opinnäytetöitä. Tutkijoiden lisäksi se työllisti henkilöitä, jotka pyörittivät mittauksia ja käsittelivät lomakeaineistoja. Monia asioita tehtiin METELIssä ensimmäisen kerran. Kyseessä oli erittäin kunnianhimoinen ponnistus vastaperustetulle tutkimuslaitokselle ja vasta tutkijanuran ensipuoliskolla työskenteleville tutkijoille.⁴⁴

METELI-tutkijoiden työmäärää on nykyaikana ehkä jopa vaikea hahmottaa. Yhden perspektiivin saa aineistojen käsittelystä. Kun tutkittavat vastasivat satoihin erilaisiin

41 Likes, Hallituksen kokous 24.9.1971. Likes: Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 69–72.

42 Kyseessä on Sanna Kääriän Jyväskylän yliopistossa 26.2.2010 tarkastettu fysioterapian väitöskirja Metalliteollisuuden työntekijöiden alaselän sairaudet ikääntyessä. METELI-tutkimuksen seurannat tehtiin vuosina 1978, 1983 ja 2000.

43 Rantala 2019, 90–91; Heinilä 2001, 183–201; Kirjonen 2010, 213.

44 Likes, Toimintakertomus 1972, 1973, 1974, 1975. Kirjonen 2010, 73–210.

kysymyksiin ja jokaiselle tehtiin kattavat terveystarkastukset, on selvää, että erilaista reikäkortteille ajettavaa dataa kertyi paljon. Jyväskylän yliopiston ja Valmetin tehtaiden yhteiskäytössä olleessa tietokoneessa ei riittänyt laskentateho, joten reikäkortit oli kuljettava Helsinkiin. Kuljetusoperaationkin toteuttivat tutkijat itse. Kaikkien suomalaisten yliopistojen yhteiskäytössä ollut tietokone laitettiin töihin Valtion tietokonekeskuksessa, mutta sekään ei suoriutunut loppuun asti. Magneettinauhoille siirretty data piti vielä lähettää Kööpenhaminaan, jossa Pohjoismaiden opetusministeriöiden yhteisrahoittama aikansa supertietokone hoiti homman.⁴⁵

METEListä teki poikkeuksellisen siihen alusta asti liittynyt voimakas poliittinen jännite. Likes-tutkimuslaitoksen ensimmäisen kolmivuotisen tutkimusohjelman suunnittelu alkoi vuonna 1970 ja samassa yhteydessä käynnistyi myös METELin suunnittelu. Tutkimusohjelmaa ja METELiä ideoi säätiön vastaperustettu Tieteellinen neuvottelukunta Jeddi Hasanin johdolla. Ydinryhmään kuuluivat myös Juhani Kirjonen, Risto Telama ja Pekka Kiviaho. Suurin osa METELin ytimeen kuuluneista tutkijoista asemoi itsensä julkisesti poliittiseen vasemmistoon ja toimi yhteistyössä työväenjärjestöjen kanssa. He olivat kiinnostuneita kansanterveyteen ja työsuojelun piiriin kuuluvista aiheista, joita he lähestyivät sekä tieteellisistä että poliittisen vasemmiston näkökulmista käsin. Ryhmän tavoitteena oli tehdä suunnitelma, jonka avulla voitaisiin hakea lokakuussa 1970 apurahoja Valtion liikuntatieteelliseltä toimikunnalta. Suunnitelmaa kirjoittamaan palkattiin liikuntatieteiden kandidaatti Erkki Mattila. Tutkimusohjelman ensimmäinen versio, johon oli näkemyksiä kysely myös professori Paavo Seppäselältä ja Likes-säätiön valtuuskunnassa istuneelta SAK:n pääjohtaja Niilo Hämäläiseltä, esiteltiin Likes-säätiön hallituksen kokouksessa 21.9.1970. Enteellisesti tutkimusohjelma ja sen päähanke METELI aiheuttivat heti kysymyksiä ja suoranaista hämmennystä. Kokouspöytäkirjan perusteella tutkimusohjelman sisältö oli yllätys Ilkka Pajalalle ja Martti Perälammelle. Molempien kysymys kuului: ”*Onko tällainen tutkimuksen aihe hyväksytty säätiön hallituksessa?*” Kysymys oli aiheellinen, sillä asiakirja-aineiston perusteella ohjelman sisältöä ei ollut aiemmin säätiön hallituksen kokouksissa käsitelty. Aikalaiset tunnistivat heti METELin poliittisesti virittyneeksi, joka tulisi aiheuttamaan kuohuja. METELI oli kuitenkin jo lipunut Likesin sisälle ja tuli viemään nuoren tutkimuslaitoksen ja sen tutkijat moniin erikoisiin vaiheisiin.

Pajalan ja Perälammen hämmennys on oivallinen ajankuva. Se kertoo siitä, min-kälaisia rajalinjoja koko yhteiskuntaan, politiikkaan, yliopisto- ja tiedemaailmaan oli vuonna 1970 syntymässä vasemmiston ja oikeiston välille ja oli jo osittain syntynyt. Tai oikeastaan, miten nämä rajalinjat alkoivat vaikuttaa: yhteydet eri osapuolten välillä alkoivat katkeilla. Kun yhteys pätki, yllätykset ja voimakkaat äänenpainot lisääntyivät. Tilannetta eivät selkiyttäneet lukuisat vasemmiston ja oikeiston sisällä muhineet näkemyserot. Vasemmiston ja oikeiston välinen rajalinja näkyi myös entistä selkeämmin tutkimuskysymysten asetelussa ja METELI-tutkimuksessa se näkyi erittäin kirkkaasti. Metalityöntekijät, heidän työskentelyolosuhteensa, arki ja terveys olivat 1970-luvun alkaessa

45 Likes, Toimintakertomus 1972, 1973, 1974, 1975. Kirjonen 2010, 73–210.

kaikkea muuta kuin poliittisesti neutraali aihe. Kun METELI esiteltiin Likes-säätiön hallitukselle ensimmäisen kerran, kesti vain reilu neljä kuukautta, kun Metalliliitto meni kuuluisaan kuusi viikkoa kestäneeseen lakkoon. METELIn ideoijat tiesivät kyllä, kuinka poliittisesti herkkään aiheeseen he olivat tarttumassa. Ja kun katsoo sitä intoa, vimmaa ja paloa, jolla METELIn ydinryhmä aiheen parissa työskenteli, niin tuskinpa he olisivat edes motivoituneet koko aiheesta ja tutkimuksesta, ellei se olisi kytkeytynyt näin tiukasti politiikkaan, yhteiskuntaan ja käytäntöön.

Vaikka METELI tunnustettiin jo Likesin ensimmäisessä sisäisessäkin käsittelyssä poliittisesti virittyneeksi tutkimushankkeeksi, sille myönnettiin kuitenkin rahoitusta sekä Suomen Akatemiasta että opetusministeriöstä. Poliittisesta värytyksestä huolimatta METELI arvioitiin hankkeeksi, jonka avulla oli mahdollista tehdä kattava liikuntakäytännön peruskartoitus ainakin kaupunkiympäristöissä asuvien ja teollisuuslaitoksissa työskentelevien osalta ja kehittää alan mittausmenetelmiä.⁴⁶ Likes-säätiön valtuuskunnassakin METELI-tutkimus hyväksyttiin joulukuussa 1970 ilman suurempaa keskustelua, tosin seuraavina vuosina siitä valtuuskunnassakin keskusteltiin. Huomatavasti enemmän valtuuskunnan kokouksessa vuonna 1970 keskusteltiin uimahallista ja sen laajennuksesta. Tämä kuvaa hyvin sitä, että uimahalli oli 1970-luvulla huomattavasti tärkeämpi asia säätiölle, tai ainakin kaupungille ja monille valtuuskunnan edustajille, kuin tutkimuslaitos. Tutkimukseen liittyviä asioita pidettiin sellaisina, ettei niihin haluttu puuttua. Toki uimahallilla oli tutkimuspuolta suurempi merkitys myös säätiön taloudessa. Vuonna 1970 uimahallissa työskenteli 19 vakituista työntekijää.⁴⁷

Kaupungin suhdetta Likesiin, uimahalliin ja Likesillä tehtävään tutkimukseen kuvaa realistisesti Seppo Santanen, joka työskenteli Jyväskylän apulaiskaupunginjohtajana vuosina 1970–1992. Teemu Keskinen vuonna 2002 tekemässä haastattelussa Santanen kuvaa suhdetta seuraavasti: *”Tosiaan se (Likesin toiminta) nähtiin uimahallitoimintana ja hyvin tärkeänä toimintana. Ja siihen taloudellisesti myöskin sitten panostettiin. Minä luulen, että säätiön muuta toimintaa kaupunginvaltuutetut ja muut eivät paljon erotelleet, että mikä on mitään toimintaa. Jos siellä oli sitten jotain muuta toimintaa, esimerkiksi tutkimustoimintaa, niin luulen, että ne oli enemmänkin sellaisia yksittäisiä kohteita, joita sitten mietiskeltiin siellä omissa piirissä ja saatettiin sille sitten rahoitustakin antaa. Mutta se oli nihkeämpää: sitä puolta ei niin ymmärretty. Se oli se uimahalli ja muusta ei enempää tiedetty. Tietysti kaupungin hallitukselle ja valtuustollekin annettiin jossain määrin tietoa, ja siellä oli tietysti niitä omia asiantuntijoita, mutta noin jos kokonaisuutta ajatellaan, niin luulen, että se meni vähän ohi korvien enimmäkseen, että mitä täällä tehtiin.”*⁴⁸

Kaikille Likes-tutkimuslaitoksen ja varsinkin METELI-tutkimusryhmän tekemiset eivät kuitenkaan olleet yhtä samantekeviä. Ministerinä opetusministeriössä vuosina 1972–1975 toimineen Marjatta Väänänen (kesk.) keskeisenä tavoitteena oli tasoittaa vasemiston ja oikeiston valta- ja vaikutussuhteita kulttuurissa, tieteessä ja taiteessa. Väänänen

46 Suunnitelma löytyy tämän kokouksen papereista. Likes, Hallituksen kokous 28.12.1970. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 69–72.

47 Toimintakertomus 1970. Likes, Valtuuskunnan kevätkokous 1971. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 69–72.

48 Seppo Santanen Teemu Keskinen aikalaishistoria-haastattelussa 31.7.2002.

oli eräänlainen vastavoima vasemmiston vaikutteille, ja sen saivat kokea myös METELIn tutkijat.⁴⁹ METELI-tutkimusryhmään kuulunut Risto Telama muisteli Likes-tutkimuslaitoksen ja erityisesti METELIn rahoitukseen liittyneitä vaiheita Teemu Keskinen haastattelussa vuonna 2002. Telama kuvailee vuoden 1973 syyskuussa ministeriöön tehtyä matkaa ja sen taustoja seuraavassa lainauksessa. Kyseessä on vuosi, jolloin tutkimusrahoitusta ministeriön suunnasta ei näkynyt eikä kuulunut, vaikka elettiin jo syyskuun alkua. Telaman kuvailema matka Helsinkiin tehtiin vaiheessa, jossa Likes-tutkimuslaitoksen henkilökunta oli jo irtisanottu 1.10.1973 alkaen, mikäli rahoitusta ei saada⁵⁰. Telama muisteli tutkimusrahoituksen hankintaa seuraavasti: ”...*vielä isompi ongelma oli tutkimusrahoituksen käsittely. Se rahoitushan oli vuodeksi aina kerrallaan, vaikka oli periaatepäätös, että jos menee hyvin, niin rahoitus varmaan tulee myös seuraava vuonna. Päätökset tehtiin opetusministeriössä joka vuosi erikseen, ja anomukset piti myös aina lähettää joka vuosi erikseen. Niiden anomusten tekemiseen meni hirveästi aikaa, niin kun menee edelleenkin.*

Joskus nämä päätökset viipyi sitten hyvin pitkään. Siinä oli tämmöstä poliittistakin ahdistelua tietysti, ja kapuloitten rattaisiin heittämistä, kun se METELIhän miellettiin aika lailla vasemmistolaiseksi, mikä tietysti oli ihan ymmärrettävää, koska useat näistä päätöksistä aika avoimesti oli sillä kannalla. Varsinkin silloin, kun oli keskustalainen opetusministeri, muun muassa Marjatta Väänänen, niin silloin yhtenä vuonna oli ennätys: kyseisen vuoden päätökset tuli vasta lokakuussa. Meillä oli hirveän iso porukka siellä palkattuna, koska se oli miljoonatutkimus. Siellä oli paljon paitsi tutkijoita, mutta myöskin porukkaa, jotka tekivät näitä mittauksia ja käsittelivät niitä tietoja. Ja siellä sitten säätiö välillä joutui ottamaan lainaa tai keinottelemaan jollakin lailla.

Minä muistan yhdenkin matkan sitten, kun me lähdettiin porukalla Helsinkiin kysymään ministeriltä, miksi niitä rahoja ei tule. Makuuvaunussa matkustettiin, siinä oli minun lisäksi säätiön toiminnanjohtaja Jarmo Hakamäki, Ilkka Pajala ja Pekka Kalaja. Ministerin vastaanotolla esitimme ministerille, että me olemme tulleet huolestuneina, koska meillä on tämmöset isot tutkimussuunnitelmat menossa ja rahoituspäätöstä ei ole kuulunut, että haluttaisiin tietää mistähän se johtuu. Minä muistan vielä, kun istuin sellaisella vanhalla nahkasohvalla opetusministeri Väänäsen huoneessa hänen vieressä. Hän katsoi minuun ja sanoi, että minä olen kuullut, että eihän teillä ole mitään suunnitelmiakaan. Tavallisessa tilanteessa olisin tietysti raivostunut, mutta siinä ei voinut muuta kuin säilyttää maltti. Minä sitten aloin hyvin rauhallisesti selittämään, että meillä on eri käsitys, että nämä hakemukset on ensin käsitellyt valtion liikuntatieteellinen neuvosto. Se on lähettänyt ne ulkopuoliselle asiantuntijalle, josta on saatu myönteinen asiantuntijalausunto. Ja sen lisäksi, että tähän tulee puolet rahoitusta Akatemiasta, jossa Akatemian valitsemat asiantuntijat ovat käsitelleet nämä ja kaikki ovat antaneet tästä erittäin myönteiset lausunnot. Että en sanoisi,

49 375humanistia.helsinki.fi/humanistit/marjatta-vaananen. Sivu on Helsingin yliopiston humanistisen tiedekunnan 375-vuotisjuhlavuoden kunniaksi vuonna 2014 perustama sivu, jossa esitellään 375 humanistia. Tuotantovastuu: Riitta-Ilona Hurmerinta. Tässä yhteydessä käytetyt artikkelit Marjatta Väänäsestä on koostanut Tiia Niemelä.

50 Likes-tutkimuslaitos, Johtokunnan kokous 4.9.1973. Likes, Mappi: Liikunnan ja kansanterveyden tutkimuslaitoksen johtokunnan kokousten pöytäkirjat -1973.

ettei meillä ole mitään suunnitelmia. Opetusministeri Väänänen katsoi minua vähän aikaa ja sanoi, että ”No, kyllä ne rahat sitten tulevat”. Ja tuli.

Tähän liittyi se, että täällä oli pelattu just semmosta poliittista peliä: oli kepulaisia, joilla oli suora yhteys ministeriin ja ne oli sanonut ihan suoraan, että ei niille kannata mitään rahaa antaa, ei niillä ole mitään kunnon suunnitelmia. Henkilöt, jotka ei ollut tutkimuksen kanssa missään tekemisissä. Tämmöstäkin on liittynyt tähän tutkimukseen ja säätiön historiaan, että ei se pelkästään ole ollut sitä, että painitaan vaan näitten tutkimusongelmien kanssa.”⁵¹

Koska METELI käsitteli poliittisesti virittyntä aihetta, tutkimusryhmässä kiinnitettiin paljon huomiota viestintään. Kohderyhmiä oli kolme: suuri yleisö, tiedeyhteisö ja tutkimukseen osallistuneet Valmetin työntekijät, heidän esimiehensä, luottamusmiesjohto ja Valmetin johto. Valmetille suuntautunut viestintä keskittyi henkilökohtaisten ja tehtaiden eri osastojen saamien tulosten viestimiseen sekä tietenkin Valmetin johtoon. Yhteistyötä tehtiin työterveyden ja -suojelun kanssa. Muutoksia työskentelyolosuhteisiin tehtiinkin 1970-luvun alussa, osin myös siksi, että työsuojelulakiin tehtiin muutoksia samoihin aikoihin. Tiedeyhteisölle viestittiin vakiintuneilla tavoilla. Ensimmäisiä raportteja ja analyysejä METELIstä julkaistiin vuonna 1974. Likes-tutkimuslaitoksen johtokunta päätti 19.2.1974 perustaa Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja -nimisen julkaisusarjan, osin METELInkin vuoksi. Vuonna 1975 ilmestyivät sarjan ensimmäiset julkaisut, joista suurin osa liittyi METELIin.⁵² Vuoden 2021 loppuun mennessä sarjassa oli ilmestynyt yli 400 julkaisua. METELI näkyi ja kuului myös radiossa, televisiossa ja lehdistössä. METELI nousi monenlaisiin otsikoihin ja sitä ruodittiin useista eri näkökulmista poliittisen kentän oikealla ja vasemmalla laidalla.⁵³ Olisikin ollut suoranainen ihme, jos näin poliittisesti virittyntä aihetta ja tutkijaryhmää ei olisi haastettu.

Vähitellen METELI-tutkimus, sen ydinryhmä ja METELIn ympärille kehittynyt julkisuus muokkasivat Likes-tutkimuslaitokseen liitettyä mielikuvaa. METELIn myötä Likes-tutkimuslaitosta pidettiin organisaationa, joka oli kallellaan vasemmalle. Voimalla on kuitenkin aina vastavoimansa. Ristiaallokossa työskentely alkoi vähitellen kuormittaa METELIn ydinryhmää. METELI siirtyi osittain Tampereen yliopiston alaisuuteen vuodesta 1978 lähtien ja METELIn seurantatutkimus vuosilta 1978–1980 sai nimekseen Terveystutkimus-78. Samassa yhteydessä Tampereelle siirtyivät myös METELIn ydinjoukosta Hasan ja Kirjonen. Kun keskustelu METELIn ympärillä vähitellen hiljeni, palautuivat Likesiin liitetyt mielikuvat jälleen lähemmäksi sitä, mitä alun perin oli ajateltukin.⁵⁴ Poliittiset jännitteet vähenivät ja tutkimus sai isomman roolin. Toki yliopistojen opiskelijaradikalismi ja poliittinen aktiivisuus alkoivat muutenkin hiipua 1970-luvun loppupuolella, eivätkä opiskelijat enää halunneet sitoutua ylioppilaspolitiikassa samalla tavalla puolueisiin. 1980-luvun alussa 1960–1970-lukujen opiskelijaliikehdintä alkoi olla pelkkä muisto,

51 Risto Telama 28.6.2002. Teemu Keskinen Aikalaishistoria-haastattelussa. Matkaa ministeriöön käsiteltiin mm. Likes-tutkimuslaitoksen johtokunnan kokouksessa 10.9.1973. Likes, Mappi: Liikunnan ja kansanterveyden tutkimuslaitoksen johtokunnan kokousten pöytäkirjoja -1973.

52 Likes-tutkimuslaitos, Johtokunnan kokous 19.2.1974. Likes, Mappi: Johtokunta-74. Likes, Toimintakertomus 1975.

53 Kirjonen 2010, 233–235.

54 Kirjonen 2010, 211–213; Heinilä 2001, 170, 209, 216.

jota enää vanhat konkarit pitivät yllä. Uusi vuosikymmen toi mukanaan uuden opiskelija-sukupolven ja yhden asian liikkeet.⁵⁵

Likes tuottaa liikuntatieteen tietopalvelut

Tutkimuksen tekemiseen liittyy keskeisesti muun tutkimuksen seuraaminen ja aikaisemman tutkimuksen päälle rakentaminen sekä tietysti sen haastaminen. Kun tutkimustuloksia ja keksintöjä pyritään hyödyntämään myös kaupallisesti, on hyvin toimiva tietopalvelu tärkeä elementti kokonaisuudessa. Suomessa tietopalvelutoiminta kehittyi ja vakiintui palvelemaan 1940-luvulla ensin kemian- ja sotakorvausteollisuuden yrityksiä ja niiden tarpeita. Kun suomalaista korkeakouluverkostoa ryhdyttiin 1960-luvun lopulta lähtien laajentamaan, ymmärrettiin myös kirjasto- ja tietopalvelutoiminnan kehittämisen tärkeys.⁵⁶ Liikuntatieteellisen koulutuksen ja tutkimuksen siirtyminen Jyväskylään aiheutti nopeasti tarpeen myös ajan tasalla olevalle kirjastolle ja alan kansainvälistä tutkimusta aktiivisesti seuraavalle tietopalvelulle. Säätiöllä nähtiin alusta lähtien olevan rooli tämän ongelman ratkaisemisessa, määriteltiinhan Likes-tutkimuskeskuksen ensimmäisessä ohjesäännössäkkin jo sen tehtäväksi liikuntaa ja kansanterveyttä tutkivien tieteiden kehittäminen yhteistyössä yliopiston ja muiden alan laitosten ja yhteisöjen kanssa sekä näiden tieteenalojen tiedotustoiminnasta huolehtiminen. Tutkijat tunnistivat kirkaasti tarpeen ajantasaiselle kirjastolle ja tietopalvelulle.

Kansainvälisten tieteellisten julkaisujen seuraaminen ja niiden hankkiminen oli 1960- ja 1970-luvuilla huomattavasti hitaampaa ja työläämpää kuin nykyaikana. Liikuntatieteellisen tutkimuksen keräämisen ja järjestämisen pioneereiksi Jyväskylässä voidaan nimetä Pekka Kiviaho, Risto Telama ja Juhani Kirjonen. He kehittivät ensin vain omaan tarpeeseensa systeemiä, jolla etsiä ja järjestää erilaisia tutkimuksia. Risto Telama muisteli Teemu Keskisen haastattelussa vuonna 2002, miten he 1960-luvulla ratkaisivat aikaisemman tutkimuksen seurantaan liittyvät haasteet ja minkälaisia olivat liikuntatieteellisen tietopalvelun ensiaskeleet Jyväskylässä. Keskisen kysymykseen ”Olet ollut mukana myös tietopalvelussa?” Telama vastasi seuraavasti: *”Joo, kyllä sen vois oikeastaan sanoa sillain, että aika ratkaisevasti sen käynnistämässä tai ainakin näiden juurien ja perusteiden hankkimisessa toimin Kiviahon Pekan kanssa. Minua jostain syystä kiinnosti se tietopalvelu semmosessa alkeellisessä muodossa sillä tavalla, että me muu muassa kehiteltiin siellä Kasvatustieteiden edistämisseurassa sellaista neulakortistoa tärkeistä meihin liittyvistä tutkimuksista. Se oli alkeellisin tietojen tallentamismuoto. Siihen sai nimetä jonkin asianan mukaan yhden reiän ja jos se homma käsitteli sitä asiaa, niin se yläosa lävis-tettiin siitä pois semmosilla niin kuin konduktöörin pihdeillä. Sitten kun oli pino näitä, niin työnnettiin semmonen sukkapuikko siitä läpi ja nostettiin pois. Ne, jotka jäi siihen jäljelle, koskivat sitten sitä asiaa. Se oli lähinnä tarkoitettu meidän omaan käyttöön, mutta sitten*

⁵⁵ Vilkuna 2013, 361–373.

⁵⁶ Laitinen 2012, 116–126.

kuitenkin siellä oli jonkunlainen tietopalveluosasto, ja opetusministeriökin alkoi olla myös kiinnostunut siitä, kun oli kuullut, että tämmösiä on muassa Leibzigissa ja Kölnissä, molemmissa Saksoissa. Ne lähetti Kiviahon Pekan ja minut 60-luvun lopussa Kraziin tietopalvelukurssille, jossa näitä tietopalveluasioita käsiteltiin. Siellä oli edustajia muun muassa Kölnistä ja Leibzigista. Leibzigissa, jossa me vierailtiin Kirjosen ja Kiviahon kanssa myöhemmin⁵⁷, oli iso tietopalvelukeskus, jossa oli tietokonesovellus myöskin tästä ja se tuntu ihmeelliseltä. Sitten sen Krazin kurssin jälkeen siihen tietopalveluhommaan pantiin enemmän vauhtia. Mutta kyllä minä tosiaan Kiviahon Pekan kanssa siinä aktiivisesti toimittiin sen käynnistämiseksi.”⁵⁸

Likes-tutkimuslaitoksen johtokunta lähestyi opetusministeriötä 26.5.1971 ehdotuksella, jossa liikuntatieteen dokumentointi- ja informointipalvelun toiminnot käynnistettäisiin Likes-säätiön yhteydessä. Perusteluna järjestelylle oli se, että tietopalvelun tarve oli suuri, mutta tarvittavien virkojen perustaminen liikuntatieteellisen tiedekunnan yhteyteen olisi erittäin hidas prosessi. Toiminta saataisiin käyntiin huomattavasti nopeammin liittämällä tietopalvelut Likesin yhteyteen.⁵⁹ Ehdotus meni läpi ja vuoden 1971 syksyllä Likes-tutkimuslaitoksen yhteydessä alkoi toimia tietopalvelu, jonka tehtäväksi määriteltiin kehittää liikuntatieteellistä dokumentaatiota ja informaatiopalveluja. Päätös tietopalvelun sijoittumisesta Likesin yhteyteen tehtiin opetusministeriössä ja valtion liikuntatieteellinen toimikunta linjasi, että tietopalveluihin voidaan myöntää vuosittain viisi prosenttia kaikista liikuntatieteeseen myönnetyistä varoista. Jyväskylä liikuntakoulutuksen ja -tieteen keskuspaikkana Suomessa puolsi ajatusta tietopalvelun sijoittamisesta juuri Jyväskylään. Seuraavat vuodet ja ensimmäiset laajat tutkimushankkeet (esimerkiksi METELI) tulivat osoittamaan, että viiden prosentin osuus oli liian vähän tutkijoiden ja opiskelijoiden palvelemiseksi paikallisesti, valtakunnallisesti ja kansainvälisesti.⁶⁰

Tietopalvelusta tehtiin heti alussa kansallinen yksikkö eli sitä ei tarkoitettu vain Likesin tutkijoille. Tietopalvelun tarkoituksena oli palvella suomalaistutkijoita ja muita tiedon soveltajia hankkimalla ja seuraamalla ajankohtaisia kotimaisia ja kansainvälisiä tiedejulkaisuja, julkaista alan uutuuksluetteloita ja auttaa yleisesti tiedon levittämisessä kotimaassa. Suomessa tietopalvelun tuottamia uutuuks- tai teemaluetteloita käyttivät yliopistot, tutkimuslaitokset, urheiluopistot, normaalilyseot, sairaanhoito-oppilaitokset, kirjastot, urheilujärjestöt ja hallintotehtävissä työskentelevät. Lisäksi vähintään yhtä tärkeä tehtävä oli huolehtia siitä, että Suomessa tehdyt tutkimukset päätyisivät kansainvälisiin tietokantoihin ja olisivat näin myös kansainvälisen tutkijayhteisön käytössä. Ensimmäisinä toimintavuosina tietopalveluissa työskenteli kaksi täysipäivästä työntekijää.⁶¹

57 Tästä reissusta kertoo myös Kirjosen. Kirjonen 2010, 56–58.

58 Risto Telama Teemu Keskisen aikalaishistoria-haastattelussa 28.6.2002.

59 Likes-tutkimuslaitos, Johtokunnan kokous 4.6.1971. Likes, Mappi: Liikunnan ja kansanterveyden tutkimuslaitos, Johtokunta, v.1970–1972

60 Likes-tutkimuslaitos, johtokunnan kokous 11.7.1973, Liite 1 ja Liite 2. Likes, Mappi: Liikunnan ja kansanterveyden tutkimuslaitoksen johtokunnan kokousten pöytäkirjat -1973. Laitinen 2012, 127.

61 Likes, Tutkimuspoliittinen ohjelma, Luonnos 3, 174.1973. Likes, Valtuuskunnan kevätkokous 1973. Likes-tutkimuslaitos johtokunnan kokous 20.4.1972. Likes, Mappi: Liikunnan ja kansanterveyden tutkimuslaitoksen johtokunnan kokousten pöytäkirjat -1973. Anitta Pälvimäki 31.7.2002 Teemu Keskisen Aikalaishistoria-haastattelussa. Likes, Mappi: Likes 50 historia.

Likes-säätiön Tutkimuspoliittista periaateohjelmaa laadittiin ja ruodittiin useaan kertaan vuoden 1973 aikana ja sitä käsiteltiin valtuuskunnassakin ainakin kahdesti. Tietopalveluun liittyvä osuus ei noussut keskusteluissa esiin, joten sitä koskevalla osuudella voi olettaa olleen laaja kannatus. Huomattavaa on, että jo vuonna 1973 periaateohjelman laatijat ymmärsivät, miten tärkeää on saattaa tutkimustietoa ja tietoa mahdollisten päätösten oletettavista seurauksista suunnittelijoiden ja päättäjien saataville. Tiedeviestinnän merkitys ja tiedolla johtamisen perusajatuksukset olivat aikalaisille selkeät, kuten Likesin Tutkimuspoliittisen periaateohjelman luonnoksesta voi havaita: *”Tiedotustoimintaa pyritään kehittämään siten, että se suuntautuu erilaisiin liikuntapalvelujen käyttäjäryhmiin. Tämä toiminta palvelee yhtäältä julkisen ja yksityisen suunnittelijan ja päätöksentekijän tarvetta saada käyttöönsä tutkimustuloksia. Toisaalta päätösten toimeenpano vaatii tietoa menettelytavoista ja suoritettujen ratkaisujen tuloksista. Tämä edellyttää kiinteää yhteistyötä tutkijoiden ja päätöksentekijöiden kesken ja yleensä liikuntatieteellisen tiedonvälityksen tehostamista.”*⁶²

Liikuntatieteiden hieman erikoista roolia muiden tieteiden joukossa Suomessa kuvastaa se, että ministeriö, jonka alaisuuteen urheilu ja liikunta-asiat ovat kuuluneet, on myöntänyt vuosikymmenien ajan liikuntatieteeseen erikseen korvamerkittyä rahaa veikkausvoittovaroista. Tutkijoiden arkista työtä tukevan liikuntatieteiden tietopalvelun rahoitus tuli alusta lähtien liikuntatieteeseen osoitetuista varoista. Likesin tietopalvelussa alettiin siis tehdä samoja asioita kuin Jyväskylän yliopiston kirjastossa ja tietopalvelussa, mutta liikuntatieteen tietopalvelun toiminta rahoitettiin eri kanavan kautta kuin yliopiston alaisuuteen kuuluvan kirjaston ja tietopalvelun toiminta. Tietopalvelu tuki tutkijoita, mutta samalla sen rahoitus oli pois muusta liikuntatieteellisestä tutkimuksesta. Liikunta-alan tietopalvelujen erillinen rahoituslähde oli nuorelle tieteenalalle ja tiedekunnalle myös etu, sillä se takasi tietopalvelun toiminnan aloittamisen välittömästi eikä liikunta jäänyt näin muiden tieteenalojen jalkoihin. Mutta varsinkin alkuvuosina Likesin tietopalvelutoiminnan kehittäminen oli hankalaa, sillä rahoitusta myönnettiin vain vuodeksi kerrallaan ja työntekijät vaihtuivat usein.

Jyväskylän yliopiston kirjaston päärakennus valmistui vuonna 1974 ja Likesin tietopalvelu siirtyi kirjaston tiloihin samana vuonna. Muutto mahdollisti sen, että liikunta-alan tietopalvelu pääsi kytkeytymään saumattomasti samoihin järjestelmiin muiden tieteenalojen kanssa ja kehittymään yhdessä muiden mukana⁶³. Vuoden 1977 toukokuussa valtioneuvosto teki päätöksen kasvatustieteiden, psykologian ja liikuntatieteiden keskuskirjastotehtävien antamisesta Jyväskylän yliopiston kirjastolle. Päätös oli kuitenkin liikunnan näkökulmasta näennäinen, sillä yliopiston kirjasto ei saanut tehtävänsä hoitamiseen lainkaan lisätyövoimaa. Tieto keskuskirjastosta levisi ja lisäsi asiakkaiden määrää. Tässä tilanteessa yhteistyö Likesin tietopalvelun ja yliopiston kirjaston välillä vankistui entisestään.⁶⁴

62 Likes-säätiö, Tutkimuspoliittinen periaateohjelma, luonnos 6.11.1973. Likes, Valtuuskunnan kevätkokous 25.4.1974.

63 Likes, Valtuuskunnan kevätkokous 23.5.1975. Likes toimintakertomus 1974. Anitta Pälvimäki 31.7.2002 Teemu Keskinen Aikalaishistoria-haastattelussa. Likes, Mappi: Likes 50 historia. Laitinen 2012, 127.

64 Laitinen 2012, 124. Likes, Toimintakertomus 1977.

Urheilu- ja kuntotutkimusasema perustetaan

Tutkimuslaitoksen ja tietopalvelujen ohella Likesillä tunnistettiin hyvin varhain tarve urheilu- ja kuntotutkimusaseman eli UKAn perustamiselle. Likes-tutkimuslaitoksen johtokunta lähestyi jo 25.5.1971 opetusministeriötä ehdotuksella, jossa käynnistettäisiin toimet kuntotutkimusaseman perustamiseksi.⁶⁵ Esitys ei tullut aivan puskista. 1970-luvun alkupuolella urheilututkimusasemia toimi Suomessa vain Turussa yliopiston fysiologian laitoksen yhteydessä ja Helsingissä Työterveyslaitoksen yhteydessä. Useissa mietinnöissä oli esitetty toive kolmannelta tutkimusasemasta ja Valtion liikuntatieteellisessä toimikunnassakin asiasta keskusteltiin, sillä se esitti samana vuonna tutkimusaseman perustamista juuri Jyväskylään.⁶⁶

Asia kuitenkin eteni hieman verkkaisemmin kuin tietopalvelutoiminnan käynnistyminen, vaadittiinhan tutkimusaseman perustamiseen ja erityisesti sen laitehankintoihin enemmän varoja kuin tietopalvelutoiminnan käynnistämiseen. Ajatus ei kuitenkaan hautautunut minnekään. Likes-tutkimuslaitoksen johtokunta esitti 18.3.1972 Likes-säätiön hallitukselle Urheilututkimusaseman perustamista Likes-säätiön yhteyteen samanlaiseksi yksiköksi kuin tutkimuslaitos jo oli. Johtokunnan esityksessä Urheilututkimusaseman tarkoituksiksi määriteltiin 1) kilpaurheilijoiden terveyden- ja sairauden hoito, 2) kilpaurheilijoiden kuntotutkimus-, -tarkkailu ja -neuvonta, 3) yleinen kuntotutkimus ja kuntoliikuntaohjelma ja 4) urheilulääketieteellinen perustutkimus.⁶⁷ Likes-säätiön hallitus hyväksyi tutkimuslaitoksen johtokunnan esityksen periaatteessa heti.

Ennen kuin asialla päätettiin lähestyä uudelleen opetusministeriötä, Eino Heikkinen laati parannellun suunnitelman tällä kertaa Kunto- ja urheilututkimusaseman⁶⁸ perustamisesta. Tässä esityksessä tutkimusaseman tarpeellisuus liitettiin juuri voimaan tulleeseen Kansanterveyslakiin, jossa kunnilta alettiin edellyttää terveysneuvontaa ja sen yhteydessä myös liikuntaneuvontaa. Painotus oli selvästi aikaisempaa enemmän terveydenedistämässä ja urheilua pyrittiin painamaan taka-alalle. Tutkimusaseman toimintamuodoiksi määriteltiin nyt 1) yleiset ja suunnatut kuntotutkimukset sekä kuntoliikunta-neuvonta, 2) urheiluseurojen jäsenten sopimus pohjaiset kuntomittaukset, 3) urheilijoiden sairaanhoitopalvelujen organisointi, 4) tutkimustoiminta ja 5) yhteistyö ja konsultatioapu liikuntaneuvontaan liittyvissä asioissa Jyväskylän terveyskeskuksen kanssa.⁶⁹ Asia

65 Likes-tutkimuslaitos, johtokunnan kokous 4.6.1971. Likes, Mappi: Liikunnan ja kansanterveyden tutkimuslaitos, Johtokunta, v.1970–1972.

66 Likes-tutkimuslaitos, johtokunnan kokous 20.4.1972. Liite3. Ehdotus Kunto- ja urheilututkimusaseman perustamisesta Jyväskylään Liikunnan ja kansanterveyden tutkimuslaitoksen yhteyteen. Likes, Mappi: Liikunnan ja kansanterveyden tutkimuslaitos, Johtokunta, v.1970–1972.

67 Tarkennukset kohtiin 1) "Toiminta tapahtuisi yhteistyössä Lääkäriaseman kanssa ja sisältäisi aseman osalta pääasiassa yhteydenpitoa ja koordinaatiota siten, että urheilijoille voitaisiin tarjota viivästyksettä joustavia erikoislääkäripalveluja." 2) "Toiminta sisältäisi tiettyjen urheilijaryhmien ja kilpailujoukkueiden joukkotarkastuksia sekä yksityisten urheilijoiden kuntokehityksen valvontaa ja terveydenhoidollista neuvontaa." 3) "Valikoitujen väestöryhmien kuntotarkastuksia ja niihin liittyvää liikuntaneuvontaa; yleistä kuntoliikuntavalistusta." 4) "Lääketieteellisiä tutkimuksia fyysisen harjoittelun biokemiallisista vaikutuksista kudos-, solu- ja molekyyllitasolla." Likes, Hallituksen kokous 18.3.1972. Mappi: Likes, Hallituksen pöytäkirjat 69–72.

68 Likes-tutkimuslaitoksen johtokunta teki 9.1.1974 päätöksen, että laitoksesta käytettäisiin nimeä Kunto- ja urheilututkimusasema. Vuosien mittaan UKAn nimitys siis vaihteli. Vuorotellen nimi alkoi joko sanalla kunto tai urheilu. Likes-tutkimuslaitos, Johtokunnan kokous 9.1.1974. Likes, Mappi: Johtokunta -74.

69 Likes-tutkimuslaitos, johtokunnan kokous 20.4.1972. Liite3. Ehdotus Kunto- ja urheilututkimusaseman perustamisesta Jyväskylään Liikunnan ja kansanterveyden tutkimuslaitoksen yhteyteen. Likes, Mappi: Liikunnan ja kansanterveyden tutkimuslaitos, Johtokunta, v.1970–1972.

eteni kuitenkin verkkaisesti ja myös Kuopiossa alettiin suunnitella vastaavanlaisen tutkimusaseman perustamista.⁷⁰

Likesin hallitus kävi neuvotteluja opetusministeriön kanssa UKAn perustamisesta. Likesin valtuuskunta teki 25.4.1974 päätöksen Urheilu- ja kuntotutkimusaseman perustamisesta, joka aloittaisi toimintansa heti kun opetusministeriö myöntäisi siihen toiminta-avustuksia. Toukokuussa 1974 Likesin hallitus oli ilmeisen varma toiminta-avustusten saamisesta, sillä se päätti aloittaa valmistelut tutkimusaseman perustamiseksi ja sen ohjesäännön laatimiseksi.⁷¹ Viimein 5.12.1974 ministeriö myönsi tutkimusaseman perustamiseen ja kaluston hankintaan 60 000 markkaa.⁷² Likesin valtuuskunta hyväksyi Urheilu- ja kuntotutkimusaseman ohjesäännön kevätkokouksessaan 23.5.1975. Ohjesäännön mukaan tutkimusaseman tehtävänä oli 1) kilpa- ja kuntourheilijoiden kuntotutkimukset, 2) urheilijoiden sairaanhoitopalvelujen organisointi ja lääkinällinen palvelutoiminta, 3) tieteellinen tutkimustoiminta yhteistyössä säätiön ja Jyväskylän yliopiston kanssa ja 4) kuntoliikuntaa ja urheilua koskeva neuvonta- ja tiedotustoiminta.⁷³ Painotus oli jälleen urheilussa, urheilijoissa ja liikunnassa, joiden tutkimusta Jyväskylässä muutenkin halettiin painottaa.

Tutkimusasemalle myönnettiin lisää toiminta-avustuksia kesällä 1975. Syksyllä 1975 keskityttiin havainnointi- ja tutkimusmenetelmien standardointiin sekä henkilökunnan koulutukseen. Joulukuussa 1975 tutkimusasema sai omat tilat osoitteesta Kaupakatu 23 A. Varsinainen toiminta pääsi alkamaan tammikuussa 1976. Tutkimusaseman johtajana ja tutkijana toimi Erkki Mattila. Lääkärit työskentelivät osa-aikaisina. Ensimmäisen toimintavuoden aikana asemalla tutkittiin muun muassa urheiluvalmennuksessa olevien koululaisten ajankäyttöä, terveyttä ja harrastuksen lopettamiseen tai jatkumiseen vaikuttavia tekijöitä. Lisäksi tutkittiin työikäisen väestön toimintakykyä, varusmiespalvelukseen tulevien miesten toimintakykyä, liikuntaharrastuksia ja toimintakyvyn muutoksia palveluksen aikana sekä koulu- ja kenttäoloihin soveltuvien fyysisen kunnan mitausmenetelmien tarkkuutta suhteessa laboratoriomittauksiin. Tutkimusasemaa esiteltiin myös aktiivisesti keskisuomalaisille urheiluseuroille, järjestöille, yrityksille ja kunnille. Lääkärin vastaanotolla kävi ensimmäisenä toimintavuotena yhteensä 108 potilasta. Tutkimusaseman toimitilat olivat melko ahtaat ja vuokra melko suuri, joten paine omien toimitilojen saamiseksi oli UKAllakin suuri.⁷⁴

70 Likes, hallituksen kokous 29.3.1973. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1973–78.

71 Likes, hallituksen kokous, 24.5.1974, 11.10.1974. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1973–78.

72 Likes, Valtuuskunnan kevätkokous 23.5.1975, Toimintakertomus 1974. Likes, Hallituksen kokous 11.10.1974. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1972–78.

73 Likes, Valtuuskunnan kokous, 23.5.1975.

74 Likes, Valtuuskunnan kokous 29.4.1976. Urheilu- ja kuntotutkimusasema, Toimintakertomus 1975. Likes, Valtuuskunnan kokous 29.4.1977. Urheilu- ja kuntotutkimusasema, Toimintakertomus 1976.

Kun kaikkea ei voi saada – uimahallin laajennus

Tilapula on sana, joka kuvaa koko Likes-säätiön arkea 1970-luvulla. Likes-tutkimuskeskuksen tutkijat, uimahallin ja sen kuntosalin käyttäjät, urheilu- ja kuntotutkimusaseman asiakkaat ja työntekijät kohtasivat pienempää ja suurempaa ahtautta käytännössä heti 1970-luvun alusta lähtien. Arjessa jaksettiin, koska yleinen ajatus oli, että seuraavan kerran kun uimahallia laajennettaisiin, siihen rakennettaisiin tilat myös Likes-säätiölle ja sen kaikille tutkijoille ja toiminnoille. Toinen vaihtoehto oli suunnitteilla oleva uudisrakennus, johon Likes-säätiö oli varannut 1 300 neliömetrin kokoiset tilat itselleen⁷⁵. Ahtaiden tilojen lisäksi ongelmana oli, että Likesin työntekijät työskentelivät eri paikoissa ympäri kaupunkia. Suurin keskittymä 1970-luvun alkupuolella oli METELI-tutkijoiden keskuspaikka, joka sijaitsi osoitteessa Petäjätie 11. Tämän lisäksi Likesin työntekijöitä työskenteli esimerkiksi vuonna 1974 liikuntatieteellisen tiedekunnan laitosrakennuksessa, psykologian laitoksen toimitiloissa ja yliopiston kirjastossa. Työhuoneidensa lisäksi tutkijat tekivät töitä työtehtävien mukaan myös laboratorioissa sekä tietojenkäsittelyyn ja tutkimuksiin osallistuvien tutkimiseen tarkoitetuissa tiloissa. Puhelimia oli käytössä harvakseltaan. Kulkemiseen eri toimipisteiden välillä ja töiden organisoimiseen meni päivittäin paljon aikaa ja energiaa. Tarve yhteisten työskentelytilojen saamiselle kasvoi koko ajan.⁷⁶

Uimahallin laajennuksen suunnittelu oli alkanut melkein heti edellisen vuonna 1964 valmistuneen laajennuksen jälkeen. Kun uimahalliin oli saatu omat pukuhuonetilat naisille ja miehille oli uimareiden määrä hallissa tietenkin kasvanut, koska miehet ja naiset saattoivat uida samaan aikaan. Uima-altaan koko oli kuitenkin yhä sama. Vielä 1950-luvulla uimahalli yhdistyi ihmisten mielissä enemmän paikaksi, jossa saattoi kylpeä ja saunoa. Uima-allas miellettiin enemmänkin viilentymispaikaksi, jossa halukkaat pysyivät muutaman uintivedonkin ottamaan. Vasta 1960-luvulla yleistyi ajatus kuntouimisesta, jossa päämäärätietoisesti uidaan jokin matka tai aika kuntoilumielessä. Kun altaassa polski eritasoisia uimareita kaikkiin ilmansuuntiin eri vauhdeilla, olivat kuntouintimahdollisuudet melko huonot ahtaassa altaassa.⁷⁷

Vuoden 1970 toukokuussa Likesin valtuuskunta käsitteli jo pitkään vireillä ollutta uimahallisuunnitelmaa. Siihen kuului uusi 50 m x 20 m uima-allas, 500 hengen katsomo, 300 neliömetrin kokoinen punttisaliaalue, useita saunoja, tilat squashille, parturi-kampaamolle, kahdelle hierojalle, lasten leikkihuone, sukeltajien painekammio sekä rasis- ja melonta-allas. (10 metriä korkea hyppytorni oli ainakin osittain poistettu suunnitelmista.) Tämän lisäksi hallin suunnitelmiin kuuluivat tilat tutkimuslaitokselle. Tutkimuslaitoksen tiloihin oli suunniteltu tilat johtajalle, tutkijoille eri tieteenaloittain, kirjastonhoitajalle ja dokumentoijalle, kirjastolle ja arkistolle, insinööreille ja teknikolle, matemaatikolle, oh-

75 Likes-tutkimuslaitos, johtokunnan kokous 24.2.1972. Liite 1. Selvitys Likes-tutkimuslaitoksen kehittämis- ja tavoiteohjelmasta Keski-Suomen korkeakoulupoliittisen neuvottelukunnan asettamalle työryhmälle. Likes, Mappi: Liikunnan ja kansanterveyden tutkimuslaitos, Johtokunta, v.1970–1972.

76 Likes, Valtuuskunnan kokous 23.5.1975, Likes Toimintakertomus 1974. Likes, Valtuuskunnan kokous 25.4.1974, Likes Toimintakertomus 1973.

77 Seppälä 1980, 22–23, 43.

jelmoijalle, lävistäjälle ja tietokoneelle, piirtämiselle, laboratoriolle ja biologis-fysiologisille tutkimuksille, johon sisältyi esimerkiksi kinesiologian tutkimushuone, eläintalli (sisälsi yhteensä 3 huonetta), biokemiallinen laboratorio, vaakahuone, kylmähuone, pak-kashuone ja tiskaushuone. Valtuuskunnan kokouksessa käydyssä keskustelussa Kalevi Heinilä nosti esiin jo aiemmin hallituksessa esillä olleen ajatuksen altaan pohjaan rakennettavasta ritilästä, jonka avulla allasta voisi tarpeen vaatiessa madaltaa. Tämä olisi kätevä koululaisten uimaopetuksessa. Ritilän voisi myös nostaa kokonaan uima-altaan yläosaan pinnan yläpuolelle, jolloin koko altaan alue muuttuisi lattiapinta-alaksi. Tämän ratkaisun ajateltiin lisäävän uimahallin monikäyttöisyyttä esimerkiksi näyttely-, seminaari- ja tapahtumatilana. Hallituksessa ritiläratkaisu ei ollut saanut kannatusta, eikä sitä isommin kannatettu valtuuskunnassakaan. Mitään isompaa päätöstä uimahallin rakentamisesta ei luonnollisesti Likesin valtuuskunnassa vuonna 1970 voitu tehdä, sillä laajennuksen todellisen rakennuspäätöksen tekisivät sen tosiolliset rahoittajat eli Jyväskylän kaupunki ja opetusministeriö. Oman mausteensa asiaan toi se, että tässä vaiheessa Jyväskylän kaupungin liikennesuunnitelma sisälsi linjauksen, jossa Helsinki-Oulu-valtatie kulkisi yliopiston alueen ja Harjun kautta Taulumäelle. Polvisen suunnitelmana tunnettu linjaus puhutti kaupunkilaisia ja oli merkittävä tekijä myös uimahallin laajennussuunnitelmissa, viistäisihän mahdollinen moottoritie aivan uimahallin tontin reunaan.⁷⁸

Jyväskylän uimahallin laajennus ja siihen suunniteltu 50 metrin uima-allas nivottiin hyvin varhaisessa vaiheessa opetusministeriön johdolla osaksi kansallista liikuntapaikkasuunnitelmaa. Ajatuksena oli, että Suomeen rakennettaisiin viisi vesiurheilukeskusta, joissa olisi kansainväliset mitat täyttävä 50 metriä pitkä uima-allas, hyppytorni ja muita vesiurheiluun suunniteltuja ratkaisuja. Nämä hallit palvelisivat kilpaurheilua ja laajempaa aluetta, kun taas muut alueen uimahallit voitaisiin rakentaa pienemmiksi ja varustaa kevyemmin. Kun laajennussuunnitelmaa ei saatu lyötyä lukkoon eikä rakentamista käyntiin, eri osapuolet saattoivat ehdottaa uusiakin toiveita uimahalliin liittyen. Ja kylläpä niitä vuosien mittaan ehdotettiin. Pohjaan asennettavan ja tarvittaessa pinnalle nostettavan ritilän lisäksi tehtiin muitakin ehdotuksia.⁷⁹ Varsin radikaalina voi pitää ehdotusta, jossa perinteisen uima-altaan sijaan rakennettaisiinkin ovaalinmuotoinen uima-allas. Likesin valtuuskunnan kokouksessa 17.12.1970 lehtori Esa Santala argumentoi asiaa seuraavasti: ”Mutta hallin muoto, jota perinteisesti on pidetty suorakulmion muotoisena, jota Lehkonen kritisoi, herätti ajattelemaan, että kilpauimarit, jotka uivat kovalla vauhdilla poikki pitkän altaan häiritsevät pärskinnällään muita uimareita. Tällaista terrorisoinnin mahdollisuutta ei ilmeisesti olisi, jos allas olisi esim. pyöreä tai jotenkin muuten muotoiltu.”⁸⁰ Jotenkin muuten muotoiltu allas Keski-Suomeen sitten saatiinkin, kun vuonna 1975 Peurunkaan avattiin kylpyläosastoa kiertävä virtaava jokiallas.⁸¹

78 Likes, Valtuuskunnan kokous 8.5.1970, Liite 10; Likes, Valtuuskunnan kokous 17.12.1970, Liite 4. Likes, Hallituksen kokous, 17.11.1969. Likes, Mappi: Hallituksenpöytäkirjat 69–72. Kokko 2007, 107–113.

79 Seppälä 1980, 23–24.

80 Likes, Valtuuskunnan kokous 17.12.1970, Liite 4 (Kokouksen keskustelupöytäkirja 8.5.1970 valtuuskunnan kokouksesta.)

81 Ahonen 2014, 11.

Koko idea alueellisesta vesiurheilukeskuksesta haastettiin. Keskustelua käytiin esimerkiksi 10 metrin hyppytornin tarpeellisuudesta ja hinnasta. Sen rakentamista pidettiin liian kalliina ja sen nähtiin palvelevan hyvin pientä käyttäjäjoukkoa.⁸² Niinpä Jyväskylän uimahallissa ei ole tänäkään päivänä 10 metrin hyppytornia. Yllättävämpää on, että myös 50 metriä pitkän ja 20 metriä leveän kilpauintiin tarkoitettun uima-altaan rakentaminenkin kyseenalaistettiin. Vaihtoehtona esitettiin, että halliin rakennettaisiin vain uusi 25 metrin allas ja toinen 25 metrin allas rakennettaisiin jonnekin Jyväskylän uusista lähiöistä.⁸³

Uimahallin laajennusprojekti ei tuntunut saavan tuulta siipien alle ja Jyväskylässä alettiin miettiä tarkemmin, mitä uimahallin yhteyteen tulisi liittää. Vuonna 1972 uudistettiin ensinnäkin uimahallin laajennusta tähän asti ajanut organisaatio. Toiseksi Likesin hallitus karsi kovalla kädellä muutama vuosi sitten tehtyjä suunnitelmia. Lasten leikkihuone, squashkentät, parturi-kampaamon tila, talonmiehen asunto ja pukuhuonetiiloihin suunnitellut lepohuoneet poistettiin suunnitelmasta. Tutkimuslaitokselle osoitetut tilat kuitenkin pidettiin suunnitelmissa mukana. Syyskuussa 1972 kokoontui 40 Suomen johtavaa liikunta-alan toimijaa opetusministereiden Ulf Sundqvist ja Marjatta Väänänen johdolla kokoukseen, jonka aiheena oli liikuntatieteellisen tutkimuksen keskittäminen Jyväskylän yliopistoon ja siitä aiheutuvat toimenpiteet. Kokouksessa todettiin säätiöllä olevan tärkeä rooli liikuntatieteellisen tiedekunnan tukijana ja Likesin uimahalli-tutkimuskeskus-rakennussuunnitelman olevan sellainen, että sitä tulisi kaikin mahdollisin tavoin tukea.⁸⁴ Tämän lisäksi vuonna 1972 valtatesuunnitelmalle, joka kulkisi yliopiston alueen ja Harjun kautta Taulumäelle, päätettiin Jyväskylässä etsiä jokin toinen vaihtoehto.⁸⁵

Uimahallin laajennusprosessi oli selvästi murroksessa. Jatkuva suunnitelmien muuttaminen ja kustannusten laskeminen sekä rakentamisen kallistuminen oli nostanut laajennuksen hintaa koko ajan. Paine laajennuksen käynnistämiseen kasvoi. Kaikesta huolimatta opetusministeriö vaikutti edelleen suhtautuvan nihkeästi hankkeeseen, eikä kaupunkikaan ollut tehnyt lopullista päätöstä uimahallin laajennuksen rahoittamisesta. Kaupunki tavoitteli koko ajan suurta uimahallia 50 metrin altaalla, sillä tällaisen hallin rakentamiskustannuksista puolet kuittaisi valtio. Pienemmän hallin rakentamisessa omavastuuosuus olisi ollut 70 prosenttia. Valtio ei halunnut lähteä rahoittamaan muuta kuin 50 metriä pitkää ja kilpauinnin vaatimukset täyttävää allasta.⁸⁶

Kesällä 1973 valtion liikuntaneuvosto totesi, että uimahallin yhteyteen rakennettavaksi suunnitellun tutkimuslaitoksen rahoittamiseksi olisi hyvä miettiä muita rahoitusmahdollisuuksia. Tämä oli selvä vinkki. Syyskuussa 1973 säätiön hallitus päätti, opetusministeriön kanssa käytyjen neuvottelujen perusteella, keskeyttää tutkimuslaitoksen rakentamiseen tähtäävät toimet ja keskittyä uimahallin laajentamiseen. Tässä vaiheessa

82 Likes, Valtuuskunnan kokous 17.12.1970, Liite 4 (Kokouksen keskustelupöytäkirja 8.5.1970 valtuuskunnan kokouksesta.)

83 Likes, Hallituksen kokous, 17.11.1969. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 69–72.

84 Likes, hallituksen kokous, 15.8.1972, 26.9.1972 ja 14.11.1972. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 69–72. Likes, valtuuskunnan kokous 4.5.1973. Likes, Toimintakertomus 1972.

85 Kokko 2007, 114.

86 Seppälä 1980, 24–29.

oli selvää, että ensin rakennettaisiin uimahallin laajennusosa ja tutkimuslaitoksen vuoro tulisi sitten myöhemmin. Tutkimuslaitos oli tarkoitus rahoittaa budjettivaroista.⁸⁷ Vihdoinkin pitkään paikallaan junnannut prosessi lähti liikkeelle, tosin Likes-tutkimuslaitoksen tutkijat jätettiin tästä kydistä asemalle odottamaan omaa vuoroaan. Omia tiloja ei heille haluttu, pystytty tai katsottu tarpeelliseksi rakentaa, niin tärkeäksi kuin Likesin uimahalli-tutkimuskeskus-rakennussuunnitelma olikin vuotta aikaisemmin myös ministeri-

Vuoden 1973 lopulla pyydettiin tarjoukset eri urakoista ja urakkasopimukset laadittiin niin, että ne voitaisiin allekirjoittaa 28.2.1974, jos vain rahoitus olisi tuossa vaiheessa järjestyksessä. Jyväskylän kaupunginvaltuusto myönsi rahoituksen 14.1.1974, mikä tarkoitti sitä, että rahoitusta valtion puolelta pidettiin varmana. Oli kuitenkin lähellä, että uimahallin laajentajatkin olisivat jääneet samalle asemalle, jonne Likesin tutkijat oli jo aikaisemmin jätetty. Valtioneuvosto ei tehnyt rahoituspäätöstä yksimielisesti. Ministeri Kristian Gestrin jätti pöytäkirjaan asiasta eriävän mielipiteen. Hän piti laajennusta liian kalliina ja esitti, että samalla summalla olisi saatu kolme pienempää uimahallia. Muutenkin päätöksenteko meni tiukille. Valtioneuvosto nimittäin teki päätöksen uimahalliin liittyvästä rahoitusosuudesta 28.2.1974 ja tieto päätöksestä saatiin Jyväskylään kello 15:10. Säätiön hallitus allekirjoitti urakkasopimukset vain 50 minuuttia myöhemmin. Samalla päivämäärällä uimahallin rakennustoimikunta sai myös poikkeusluvan rakentamisen aloittamiseen. Jos tämä vaihe olisi viivästynyt, olisi tarjouskilpailu pitänyt avata jälleen ja koko projekti saanut tielleen vaikka mitä esteitä. Hyvin valmisteltu on kuitenkin puoliksi tehty. Uimahallin laajennuksen rakentaminen pääsi käyntiin heti seuraavana päivänä ja 10.6.1975 uimahallin uusi puoli avattiin uimareille. Laajennuksen yhteydessä uimahalliin saatiin kuin saatiinkin uusi 50 metriä pitkä uima-allas, 5 metriä korkea hyppytorni, kuntosalille 300 neliömetrin kokoiset uudet tilat ja katsomo noin tuhannelle hengelle. Uimahallin katolla oli naisille ja miehille erikseen erotetut tilat, joissa saattoi ottaa aurinkoa alasti. Aikalaiset, ainakin Jyväskylässä, pitivät uimahallia Pohjoismaiden suurimpana ja monipuolisimpana uimahallina.⁸⁸ Ja jatkumona uudelle ja hienolle uimahallille, myös sen henkilökunta pääsi nauttimaan poikkeuksellisesta ja aikaansa edellä olevasta edusta. Vuoden 1976 alusta lähtien uimahallin henkilökunta sai käyttää työajastaan tunnin liikuntaan viikossa.⁸⁹

Uimahallin laajennus tuli maksamaan 13 miljoonaa markkaa.⁹⁰ Valtio maksoi uimahallin laajennusprojektista puolet ja se maksoi avustusosuutensa kahden vuoden aikana. Valtio siis maksoi itsensä nopeasti ulos projektista, aivan kuten oli sovittu. Kaupungin osuus suunniteltiin jyvitetäväksi viidelle vuodelle ja siten, että kahden ensimmäisen vuoden aikana se avustaisi suoraan rakennushanketta ja seuraavien kolmen vuoden osuuden Likes-säätiö hankkisi lainana pankista ja kaupunki maksaisi sitten nämä lainat

87 Likes, valtuuskunnan kokous 16.4.1973. Likes, Toimintakertomus 1973. Likes, hallituksen kokous 28.9.1973, 9.10.1973. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat, 1973–78.

88 Likes, valtuuskunnan kokous 25.4.1974. Likes Toimintakertomus 1973. Seppälä 1980, 29–36.

89 Likes, Toimintakertomus 1976.

90 Likes, Valtuuskunnan kokous. 29.4.1976. Toimintakertomus 1975.

avustuksilla pois. Pelisäännöt kuitenkin muuttuivat matkalla. Hakamäki kertoi vuonna 2002 Teemu Keskisen Aikalaishistoria-haastattelussa, että vuonna 1976 kaupunginjohtaja Jaakko Loven oli lähestynyt ehdotuksella, jossa Likesille suunnattu ja uimahalliin kohdennettu avustus muutettaisiinkin lainaksi. Tämän lainan Likes saisi kaupungilta ja kaupunki voisi käyttää aiemmin Likesille budjetoidun avustusosuuden monitoimihallin rakentamisen aloittamiseen. Sama järjestely toistui sitten seuraavina vuosina. Kaupunki ei kuitenkaan kuitannut ehdottamaansa ja antamaansa lainaa ja se jäi kasvamaan korkoa, rasittamaan Likesin tasetta ja hiertämään vuosiksi Likesin ja kaupungin suhdetta. Koska Likes toimi hankkeessa bulvaanina, ei sillä ollut kovinkaan kummoisia mahdollisuuksia riitauttaa asiaa. Monitoimitalo kuitenkin saatiin rakennetuksi vuonna 1979, ja Likesillä oli siinä oma, varjoon jäänyt roolinsa.⁹¹

Jarmo Hakamäki muisteli Teemu Keskisen Aikalaishistoria-haastattelussa 3.6.2002, minkälaista Likesin talouden hoitaminen oli ja kuinka lainoitus uimahallin laajennusosaan aikanaan järjestyi: *"...olin sellainen valtakunnan kerjäläinen, että rahasta on ollut koko ajan puutetta. Välillä on ollut vähän vähemmän puutetta ja välillä vähän enemmän puutetta, mutta puutetta joka tapauksessa koko ajan. Semmonen kerjäämisen mentaliteettihan siinä on ollut. Sitä rahoitusta on yritetty milloin mistäkin, mutta kyllä se aikalailla muutunutkin on. Minä muistan silloin, kun uimahallin lainoitusta järjestettiin ja neuvottelin eri pankkien kanssa näistä lainoista, niin silloin joku pankinjohtaja sitten ehdotti, että pidettäisiin semmoinen yhteinen palaveri pankkien kesken. No järjestin sitten semmosen palaverin ja siellä sovittiin, että pankit lainoittaa tätä hanketta taseittensa suhteessa. Että iso pankki antaa enemmän ja pieni pankki antaa vähemmän, mutta korko on näillä kaikilla sama. Nykyäänhän ne kilpailee verissä päin tämmöisistä lainoista, mutta ei silloin. Se sovittiin keskenään hyvin korrektisti, ja se oli siinä sitten. Monennäköistä koukeroahan sitä tässä on ollut."*

Loven ei Teemu Keskisen haastattelussa vuonna 2002 tätä järjestelyä, jossa avustukset muuttuivatkin lainoiksi, tarkemmin muistele. Hän kuitenkin avaa yleisesti sitä, miten kaupunki säätiön kaltaisesta organisaatiosta hyötyi ja voi hyötyä yhä. Selvää on, että avoimuus ja läpinäkyvyys saavat näissä järjestelyissä lommoja kylkeensä. Likes-säätiön suhdetta erilaisiin Jyväskylässä toteutettuihin liikuntapaikkarakentamisen hankkeisiin Loven kuvasi haastattelussa seuraavasti: *"Ja se, että minkä takia puhuttiin säätiötä rakentamaan, on se, että valtuuston on helpompi viedä päätös läpi, jos perustetaan tämmönen säätiö ja annetaan vaikka säätiöön peruspääomaa, vaikka kolmannes niistä rakennuskustannuksista ja loppuosa siitä hommasta lainoitetaan. Ja jos tämä Likes sen ra-*

⁹¹ Jarmo Hakamäki 3.6.2002 Teemu Keskisen Aikalaishistoria-haastattelussa. Likes, Mappi: Likes 50 historia. Likes-säätiö, Hallituksen kokous 12.5.1976. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1973–1978. Likes, Toimintakertomus 1976. Kaupungin sanelema lainoitusjärjestely näkyy eriteltyinä Likesin taseissa. Lisäksi se mainitaan hallituksen kokouksissa, esim. Likes-hallituksen kokous 25.5.1979. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 79–82. Asiasta yritettiin neuvotella myös esimerkiksi 1983, mutta sitä ei saatu ratkaistua. Likes, Toimintakertomus 1983, 1984, 1985.

kentaa, niin ne lainat kirjautuvat Likesin tileille, niin kuin tuossa uimahallihommassakin on käynyt. Silloin kaupungin on helpompi maksaa, tai olettaa ainakin, että Likes maksaa sitten lainojen pääomakustannuksia takaisin päin tai kaupunki antaa sitten vastaavasti avustusta. --- Sitten toinen on semmoinen, että se on toteuttamisen kannalta hyvin yksiselitteinen tämä yksityisoikeudellinen ratkaisu, koska kun urakkatarjoukset pyydetään ja se viedään päätökseen, niin sillä hyvä. Valtuustoon liittyy aina enemmän jähkailua sillä välillä ja tilien hyväksyntää ja muuta. Se on ollut tavallaan helpompi tapa hoitaa, mutta kyllä se lähtökohta pelkistettynä ollut se, että on haluttu siinä perustamisvaiheessa pienentää sitä kustannusvaikutusta mikä kaupungille tulee. Siitä on jätetty vähän niin kun myöhempään varaa, että katsotaan, miten sitä pystytään hoitamaan. Se on se periaate ollut.”

Likesin kautta jyvaskyläläiseen liikuntapaikkarakentamiseen on saatu hankittua ulkopuolista rahoitusta. Ja kuten Loven edellä kuvaa, Likes on ollut Jyväskylässä keskeinen liikuntapaikkarakentamisen mahdollistaja. Liikuntapaikkarakentamiseen liittyvät päätökset on saatu vietyä kaupungissa helpommin läpi, kun suuret lainat eivät ole rasittaneet liiaksi kaupungin omaa tasetta, vaan ne on voitu ujuttaa Likesille. Kun urakkasopimukset ja muut päätökset on voitu tehdä yhdessä Likesin kanssa Likesin sisällä, eikä niitä ole tarvinnut avata valtuustossa, on päätösten tekeminen ollut huomattavasti ketterämpää ja samalla myös vähemmän läpinäkyvää. Tämä on tietenkin tehnyt Likesistä omalla tavallaan arvokkaan toimintaympäristössään. Likes on kuitenkin ollut vain työkalu. Likes on ollut käytännön toteuttaja, mutta voima, eli päätökset ja rahoitus, ovat pääsääntöisesti tulleet sen ulkopuolelta.

Uimahallin toiminta kehittyi 1970-luvun jälkipuoliskolla suotuisasti, toki joinakin vuosina oli etsittävä säästöjä, jolloin esimerkiksi altaiden lämpötilaa jouduttiin laskemaan. Kävijämäärät kasvoivat koko vuosikymmenen ajan, kuten taulukosta 1 voi havaita. Uimahallin laajennus toi selkeän kävijämäärien lisäyksen. Aikaisempaa isomman uimahallin ja suurempien käyttäjämäärien vuoksi uimahallin työntekijöiden määrä nousi lähemmäksi kolmeakymmentä. Kaupunki tuki uimahallitoimintaa kiitettävästi. Se myönsi lähes poikkeuksetta lisätukea esimerkiksi energianhinnan voimakkaasti kallistuessa. Kaupungin Likesille uimahallin laajennuksen yhteydessä myöntämä avustus, joka muuttuikin kaupungin ehdotuksesta lainaksi, jäi tosin rasitteeksi Likesin taseeseen. Asiasta ei päästy sopimukseen vuosiin.

Taulukko 1. Uimahallin (kaikki kävijät) ja kuntosalin kävijämäärät sekä Jyväskylän kaupungin uimahallitoimintaan osoittamat tuet markkoissa ja vuoden 2021 rahanarvossa vuosien 1969–1979 välisenä aikana.

VUOSI	UIMAHALLI KAIKKI KÄVIJÄT YHTEENSÄ, HLÖ	KUNTOSALILLA KÄVIJÄT, HLÖ	JYVÄSKYLÄN KAUPUNGIN TUKI, MK	JYVÄSKYLÄN KAUPUNGIN TUKI VUODEN 2021 RAHANARVOSSA, (€)
1969	152 571		500	783
1970	186 306	18 851	50 000	76 205
1971	196 625	15 949	47 042	67 328
1972	206 962	16 953	130 193	173 923
1973	201 966		178 000	212 834
1974	193 018		391 500	398 736
1975	242 509	5 237	804 000	694 973
1976	293 484	19 006	892 000	674 360
1977	294 665	20 464	1 127 000	756 301
1978	308 490	20 407	1 100 000	686 329
1979	292 857	17 305	1 226 000	712 939

Lähde: Likes, Toimintakertomukset 1969–1979. Tilastokeskus, Rahanarvonmuunnin 1860–2021.

Jyväskyläläisessä liikuntakulttuurissa, liikuntapaikkarakentamisessa ja liikuntatieellisen tiedekunnan rakentumisessa 1960-luvun loppu ja 1970-luvun alkupuoli olivat kasvun ja kehityksen aikaa. Hippoksen alueelle rakennettiin pesä- ja jalkapallokentät sekä tekojäärata. Tässä murroskohdassa raviurheilu siirtyi lopullisesti vuonna 1974 Hippokselta Killerille.⁹² Vuonna 1971 vietettiin liikuntatieteen upouuden laitosrakennuksen avajaisia presidentti Kekkonen johdolla. Uusi laitosrakennus lisäsi konkreettisesti uusien ja modernien liikunta- ja tutkimustilojen määrää, mutta ennen kaikkea se kokosi seiänsä sisälle uusia ajatuksia, tutkimusta ja tiedettä. Nuori tiedekunta vaikutti väistämättä ympäristöönsä. Tähän samaan saumakohtaan syntyi myös Liikunnan ja kansanterveyden säätiö, joka rakentui koko 1970-luvun alkupuolen ajan. Säätiön, tutkimuslaitoksen ja tietopalvelun toiminnat käynnistyivät nopeasti aivan vuosikymmenen alussa ja UKA tuli pian perässä. ”Uimahallisäätiö” osoitti osaavansa ja pystyvänsä, kun uimahallin laajennus valmistui kesäkuussa 1975. Likesin perustan rakennusvaihe tuli ikään kuin valmiiksi tammikuussa 1976, kun UKA otti vastaan ensimmäiset asiakkaansa Kauppakadun tiloissa.

Likesin toiminta ja arjen perusongelmat vakiintuvat

Vuonna 1975 Likes-tutkimuskeskus ei aloittanut ainuttakaan uutta tutkimusta eikä tehnyt myöskään maksullisia tutkimuksia. Uuden keksimisen sijaan oli aika keskittyä niihin tutkimuksiin, jotka olivat pöydällä ja viedä vanhat hankkeet loppuun. Esimerkiksi METELIstä julkaistiin 14 tieteellistä artikkelia ja raporttia. METELI oli näkynyt ja kuulunut, mutta tehtiin Likes-tutkimuskeskuksessa muutakin. Ehkä hieman METELIn varjoon jäi vuonna 1974 aloitettu Koululiikunnan tutkimusohjelma, joka käynnistyi alun perin Kouluhallituksen kokoon kutsuman työryhmän aloitteesta. Tutkimuksen alussa kartoitettiin monipuolisesti liikunnanopetuksen tavoitteet ja oppisisällöt Suomessa ja muutamissa muissa maissa eri aikoina. Lisäksi hankittiin tietoa kouluikäisten fyysisestä kehityksestä ja fyysisen toimintakyvyn mittausten menetelmistä. Pari vuotta myöhemmin tutkimusohjelma jakautui kolmeen eri osaprojektiin: kuntotutkimukseen, harrastustutkimukseen ja taitotutkimukseen. Tutkimuksen yhteydessä tuotettiin Koulun kuntotestistö -ohjekirja, joka myytiin nopeasti loppuun. Tutkimusohjelma oli osa Valtion liikuntatieteellisen toimikunnan laatimaa liikuntatutkimuksen runko-ohjelmaa, jota sen yhteydessä laadittu Koululiikuntatutkimuksen periaateohjelma tarkensi ja täydensi koululiikuntatutkimuksen osalta. Tutkimusohjelman toteutumista tarkkaili säätiön asettama neuvottelukunta, joka kokoontui kahdesti vuodessa. Siihen kuului edustajia kouluhallituksesta, yliopiston eri laitoksilta, kouluterveyden asiantuntijoista ja Suomen Liikunnanopettajain Liitosta.⁹³

Likes-tutkimuslaitoksessa jatkettiin vuonna 1975 myös Väestön liikuntakäyttämisen tutkimusohjelmaa, joka oli sekin varsin kunnianhimoinen tutkimuskokonaisuus. Sen tavoitteena oli suomalaisten liikuntakäyttämisen määrällinen ja laadullinen kuvailu, väestön liikuntakäyttämisen edellytysten ja siihen vaikuttavien tekijöiden selvitys sekä edelleen liikuntakäyttämisen seurantajärjestelmän kehittäminen. Lisäksi projektissa kehiteltiin liikuntakäyttämisen teoreettista viitekehystä. Näiden ohella vuonna 1975 Likes-tutkimuslaitoksella pyöri jo vuonna 1973 alkanut, mutta vuotta myöhemmin Likesille siirtynyt, Pikkulasten liikuntatutkimus. Se oli Suomessa ensimmäinen alle kouluikäisten liikuntaan kohdistunut tutkimus. Tutkimus alkoi kirjallisuuskatsauksella ja vuonna 1975 kerättiin laaja aineisto 6-vuotiaiden kaupunki- ja maaseutulaisten liikuntakäyttämisen tutkimuksesta. Tutkimuksessa selvitettiin muun muassa lasten liikunnallista aktiivisuutta, päivittäisiä liikuntamuotoja ja liikunnallisia erityisharrastuksia. Näiden lisäksi 1970-luvun puolivälissä tutkimuslaitoksessa pyöri useampivuotinen Liikuntaan sosiaalitudistutkimus.

Kun UKAn toiminta käynnistyi, alkoi sielläkin monipuolinen tutkimustoiminta. Vuonna 1978 oli käynnissä esimerkiksi Varusmiestutkimus, jossa tutkittiin varusmiesten toimintakykyä ja harrastuksia sekä niissä tapahtuvia muutoksia palvelusaikana. Tauko-liikuntatutkimuksessa selvitettiin lyhyiden liikuntatuokioiden vaikutuksia koululaisten harrastuksiin, vireyteen ja fyysiseen toimintakykyyn. Motivointitutkimuksessa selvitettiin

93 Likes, Toimintakertomus 1974, 1975.

kuntotestauksen merkitystä testaukseen osallistuneiden kuntoliikunta-aktiivisuuteen. Lisäksi oli meneillään esimerkiksi Kestävyysharjoittelututkimus ja Selkäydinvammaisten kuntoutustutkimus sekä toteutettiin yli 170 kuntotestausta urheilijoille.⁹⁴

Likes-tutkimuslaitoksen alaisuudessa toteutettiin siis 1970-luvulla useita laajoja ja useampivuotisia tutkimuskokonaisuuksia, joissa huomiota kohdistettiin alle kouluikäisiin, koululaisiin ja aikuisväestöön sekä joihinkin pienempiin ryhmiin, kuten metallityöläisiin, varusmiehiin ja huippu-urheilijoihin. Tarve ymmärtää ja mitata suomalaisten liikuntakäyttäytymistä sekä löytää liikuntakäyttäytymiseen vaikuttavia tekijöitä oli suuri kaikkien ikäluokkien osalta. Tutkimuksia toteutettiin usein monitieteisesti ja tiiviissä yhteistyössä Jyväskylän yliopiston kanssa. Asiasta ja aiheesta riippuen mukana saattoi olla muitakin organisaatioita. Oikeastaan vain vanhusväestö jäi tässä vaiheessa vähemmälle tutkimukselliselle huomiolle. Likes-tutkimuslaitos teki 1970-luvulla myös palvelututkimuksia, joissa selvitettiin esimerkiksi urheiluopiston perustamiseen liittyviä seikkoja Rovaniemellä ja Kalajoella sekä tehtiin kaupungeille (mm. Jyväskylä, Mikkeli) ”liikunnallisten virkistys ja vapaa-aikatoimien kokonaissuunnitelmia”.⁹⁵ Lisäksi Likes osallistui aktiivisesti liikuntapoliittiseen keskusteluun ja kehitystyöhön ja siltä pyydettiin vuosittain lausuntoja erilaisiin mietintöluonnoksiin.⁹⁶

On selvää, ettei Likes-tutkimuslaitosta olisi perustettu Jyväskylään vuonna 1970, ellei Jyväskylässä olisi ollut myös liikuntatieteellistä tiedekuntaa. Marssijärjestys näiltä osin on kiistaton. Mutta yhtä selvää on, että suomalaisen liikuntatieteellisen tutkimuksen hartiat levenivät huomattavasti Likes-tutkimuslaitoksen perustamisen myötä. Kun yliopistolla keskityttiin perustutkimukseen ja kouluttamiseen, saattoi Likesin kaltainen tutkimuslaitos ottaa hoitaakseen monitieteisiä ja laaja-alaisia tutkimushankkeita, joissa työskenteli useita eri alojen tutkijoita, opiskelijoita ja avustavaa henkilökuntaa. Likes mahdollisti suomalaisen liikuntatieteentutkimuksen kentällä aivan uudenlaisten tutkimushankkeiden toteuttamisen. Likes oli rakenne, joka mahdollisti vanhoihin tutkimuskysymyksiin vastaamisen uudenlaisilla tutkimusmenetelmillä ja teki uudenlaisten tutkimuskysymysten esittämisen mielekkääksi. Likesillä tutkijoiden oli mahdollista keskittyä tutkimiseen, koska opetusvelvoitetta ei ollut.

Likes-säätiö, Likes-tutkimuslaitos ja sen ensimmäisen vuosikymmenen aikana toteutetut suuret tutkimushankkeet olivat osa suomalaisessa tiedepolitiikassa 1960–1970-luvulla tapahtunutta muutosta. Tiedeyhteisö ja yliopistot pitivät sitkeästi kiinni tieteen itseisarvosta, perustutkimuksen merkityksestä ja tieteen autonomiasta. Opetusministeriön näkemys sen sijaan oli, että tiede ja tutkimus oli kytkettävä osaksi yhteiskuntaa. Sen oli pystyttävä vastaamaan kysymyksiin ja tarpeisiin, joita yhteiskunnan nopea muutos toi mukanaan ja ratkottava ajankohtaisia ongelmia.⁹⁷ Liikuntatieteen kentällä Likesistä tuli

94 Likes, Toimintakertomus 1975, 1978.

95 Kirje Lapin urheiluopistosäätiölle 18.7.1972. Likes, Mappi: Liikunnan ja kansanterveyden tutkimuslaitoksen johtokunnan kokouspöytäkirjat -1973. Markkanen & Nygård 1989, 89.

96 Esimerkiksi: Niemen komitean mietintö (1970), Kansanterveyslakiesitys (1971), Liikuntatieteellinen tutkimus Suomessa (1972) sekä Liikunta- ja urheilulääketieteellisen toiminnan kehittäminen Suomessa (1978).

97 Pohls 2005, 208–209.

rakenne ja paikka, jossa liikuntatieteilijät pystyivät ja pääsivät toteuttamaan opetusministeriöön ja käytännön liikuntapolitiikkaan tiiviisti kytkeytyviä tutkimushankkeita (usein hyvässä yhteistyössä Jyväskylän yliopiston kanssa).

Kun Erkki Rutanen kokosi Likes-säätiön ensimmäistä valtuuskuntaa, hän piti tärkeänä, että valtuuskunnan jäsenet edustaisivat mahdollisimman laajasti ja monipuolisesti yhteiskunnan eri tahoja. Likes toimi alusta lähtien monenlaisten verkostojen osana. Runsaan ja monitahoisen sekä -tasoisen verkoston katsottiin mahdollistavan ja turvaavan toimintaa ja rahoitusta. Likes-säätiö linkittyi nopeasti moniin sen lähellä oleviin toimijoihin Jyväskylässä ja Keski-Suomessa. Uimahallin kautta keskeisin kumppani oli kaupunki. Tutkijat ja tietopalvelu puolestaan olivat kiinteässä yhteydessä yliopiston eri laitoksiin, kirjastoon ja tutkijoihin, olihan monella likesläisellä 1970-luvulla jopa työhuone yliopistolla. Tämän lisäksi Likes teki 1970-luvulla yhteistyötä Suomen Valtakunnan Urheiluliiton (SVUL) ja Työväen Urheiluliiton (TUL) piirien, urheiluseurojen ja urheilijoiden sekä Keski-Suomen urheilulautakunnan kanssa. Tutuiksi tulivat myös Valmetin edustajat, jyväskyläläiset pankinjohtajat, uimahallin laajennukseen osallistuneet rakennusyrietykset ja Peurungan väki.

1970-luvulla Likes-säätiöllä oli tapana hoitaa suhteita paikallisiin vaikuttajiin tarjoamalla näille vapaaliput koko vuodeksi uimahalliin. Sen vastasauna oli paikka, jossa junailtiin muisteluiden mukaan ilmeisen monia asioita. Likes-säätiön hallitus hyväksyi vapaalippulaiset kerran vuodessa ja tästä listauksesta selviää, keitä tai mitä tahoja pidettiin Likes-säätiön hallituksessa erityisen tärkeinä. Esimerkiksi vuonna 1972 vapaalippu myönnettiin 54 henkilölle, joista yksi oli nainen, valtuuskunnan jäsen pääjohtaja Alli Lahtinen. Nämä 53 miestä edustivat Keski-Suomen lääninä (maaherra, urheilulautakunnan pj), kaupunkia (esim. valtuuston puheenjohtajisto, kaupunginjohtaja, kaupungin lääkäri, koulutoimenjohtaja, terveystarkastaja), kaupungin urheilu- ja ulkoilulautakuntaa, Suomen Uimaopetus- ja Hengenpelastusliiton Keski-Suomen läänintoimikuntaa, Jyväskylän yliopistoa (esim. rehtori, hallintojohtaja, puutarhuri, liikuntasihtööri), uimahallin isännistöä ja rakennustoimikuntaa, paikallisia uimaseuroja, SVUL:n ja TUL:n Keski-Suomen piirien johtoa, Likes-säätiön valtuuskuntaa ja hallitusta, Kuntokellarin neuvottelukuntaa, ylioppilaskuntaa, puolustusvoimia, sanomalehti Keskisuomalaista, Yleisradion Keski-Suomen toimitusta ja poliisilaitosta. Lisäksi henkilökunnalle myönnettiin vapaaliput. Vuonna 1974, kun uimahallin laajennushanketta junailtiin, listalla oli peräti 83 nimeä sekä Likes-säätiön hallitus, henkilökunta, uimahallin isännistö ja rakennustoimikunta. Vuosina 1977 ja 1978 listaa oli jo hieman karsittu, vaikka kokoonpano oli edelleen samanlainen. Naisten osalta muutos ei ollut merkittävä, 1970-luvun lopulla listalla oli vain kolme naista.⁹⁸ Naisten harvalukuisuus näillä listoilla kertoo siitä, miten vähän naisia oli vielä 1970-luvulla erilaisissa läänin, kaupungin, yritysten, urheilujärjestöjen tai tiedeyhteisöjen johto- tai luottamustehtävissä.

98 Likes, Hallituksen kokous 23.12.1971. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 69–72. Likes, Hallituksen kokous 30.1.1974, 14.12.1977. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 73–78.

Likes ei jäänyt pyörimään vain kotikonnuilleen. Se linkittyi alusta lähtien useisiin valtakunnallisiin organisaatioihin. Likesin valtuuskunnassa olivat edustettuina esimerkiksi työmarkkinajärjestöt, SVUL ja TUL, opetusministeriö, valtiovarainministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, Kouluhallitus, Valtion urheilulautakunta ja Liikuntatieteellinen Seura. Muita valtakunnallisia yhteistyökumppaneita olivat esimerkiksi puolustusvoimat ja urheilulääkäriasemat. Lisäksi tutkijat kuuluivat tutkimustensa kautta erilaisiin verkostoihin.

Alusta lähtien Likesin toiminta oli myös kansainvälistä. Oppia haettiin ulkomailta niin uimahallin rakentamiseen kuin tietopalvelun kehittämiseen. Varsinkin tietopalvelun arkeen kuului alusta lähtien aktiivinen ja arkipäiväinen yhteydenpito erilaisiin kansainvälisiin järjestelmiin, järjestöihin ja sisarorganisaatioihin. Lisäksi tutkijat tekivät 1970-luvun kuluessa yhä enemmän erilaisia seminaarimatkoja niin itään kuin länteen. 1970-luvun puolivälin jälkeen yleistyivät vähitellen myös kansainvälisten vierailijoiden tutustumiskäynnit. Vieraita saatiin esimerkiksi Yhdysvalloista, Neuvostoliitosta ja Itä-Saksasta.

Vaikka Likes-säätiön toiminta kasvoi ja vakiintui koko 1970-luvun ajan, arjessa painittiin kuukaudesta ja vuodesta toiseen muutaman toistuvan ongelman kanssa. Likesin ensimmäisen vuosikymmenen perusongelmia olivat yleisavustuksen puute, tutkimusrahoituksen myöntöajankohdat ja rahoituksen myöntö vain vuodeksi kerrallaan sekä omien toimitilojen puute. Nämä olivat murheita, jotka mainitaan toistuvasti asiakirja-aineistossa kaikilla organisaation tasoilla työntekijöiden keskinäisistä palaverista aina Likes-säätiön valtuuskuntaan saakka käytännössä koko vuosikymmenen ajan.

Likes-säätiö ei saanut ensimmäisinä toimintavuosinaan lainkaan yleisavustusta, jolla siis olisi katettu jokapäiväisen toiminnan pyörittämisestä aiheutuvat toistuvat kulut, kuten vuokrat, puhelimet, sähköt, kirjoituskoneet ja toimistotyöntekijöiden palkat. Nämä kaikki oli jyvittävä eri tutkimushankkeiden kesken. Jyvitys oli vielä mietittävä jokaisessa vaiheessa erikseen eli tutkimusrahoitusta haettaessa, tutkimuksen teon aikana ja lopuksi vielä raportointivaiheessa. Asian hyväksymistä ei helpottanut se, että Likes-säätiön hallituksen mukaan liikuntatieteeseen osoitetuista varoista sai yleisavustusta sellaisetkin organisaatiot, jotka eivät edes tehneet tutkimusta. Toinen perusongelma oli rahoitus, jota myönnettiin vain vuodeksi kerrallaan ja monesti vasta siinä vaiheessa, kun vuotta oli ehditty elää useampi kuukausi. Tämä oli suuri ongelma useampivuotisissa tutkimushankkeissa, joissa kuluja ei syntynyt selkeästi kalenterivuositain. Toimintaa oli vaikea suunnitella, kun rahoitusten myöntöaikoja ei voinut täysin ennakoida. Toki tapana oli, että suuret hankkeet saivat rahoitusta useammalle vuodelle, jos vain tutkimus eteni suunnitellusti. Rahoituksen lyhytjänteisyys aiheutti kuitenkin sitä, että osaavaa henkilökuntaa lähti muihin töihin jatkuvasti. Erityisesti tietopalveluissa sekä toimisto- ja apuhenkilökunnassa oli ajoittain suurta vaihtuvuutta. Kolmas ongelma oli yhteisten toimitilojen puute. Tutkijat olivat eri paikoissa, vuokrattavista tiloista oli neuvoteltava usein ja kokonaisuuden hallinta vei paljon energiaa. Uimahallin laajennuksen yhteydessä Likesin tutkijat olivat jääneet vaille omia tiloja ja paine omien tilojen saamiseksi kasvoi koko ajan. Likes-tutkimuslaitoksen ja UKAn arkea hankaloittavat ongelmat olivat niin Jyväskylän

kaupungin kuin opetusministeriön tiedossa, mutta ratkaisuja ja parannusta arkeen ei näkynyt eikä kuulunut.

Likesin ensimmäiset valtuuskunnat rakennettiin niin, että sen jäseniksi kutsuttiin ihmisiä, joilla oli jokin tiivis kytkös Jyväskylään tai Keski-Suomeen. He olivat joko syntyneet, kasvaneet tai opiskelleet Jyväskylässä tai heidän intresseihinsä kuului muuten edistää liikunnan ja kansanterveyden tutkimusta. Kun edellä mainitut ongelmat olivat piinanneet Likesiä jo lähes vuosikymmenen ajan, lähtivät säätiön hallituksen puheenjohtaja Pekka Kalaja, hallituksen jäsen Isto Ruoppila, toiminnanjohtaja Jarmo Hakamäki, tutkimuslaitoksen johtaja (oto) Risto Telama ja UKAn johtokunnan puheenjohtaja Markku Vainikka 18.8.1977 jälleen käymään Helsingissä opetusministeriössä. Tällä kerralla he pääsivät esittämään asiansa suoraan kulttuuriministeri Kalevi Kivistölle (SKDL). Kivistö oli opiskellut ja toiminut tutkijana Jyväskylän yliopistossa ja tunsii oletettavasti Likes-säätiön eri toiminnat kohtalaisen tarkasti⁹⁹. Hän oli ollut aktiivinen toimija yliopistolaitoksissa, joten hän todennäköisesti tunsii myös joitain Likes-tutkimuslaitoksen tutkijoita henkilökohtaisesti. Likes-säätiössä tapaamiseen valmistauduttiin huolella ja toiminnan esittelyn lisäksi ministerille haluttiin esittää myös asioita, joihin haluttiin muutosta. Tutkimuslaitoksen arkea jo pitkään vaikeuttaneita asioita ei haluttu vääntää väkisin hyväksi, vaan asiat esitettiin niin kuin ne olivat.¹⁰⁰

Ministeri suhtautui erittäin myönteisesti hänelle esitettyihin ehdotuksiin ja vuonna 1978 Likes-säätiö sai kuin saikin historiansa ensimmäisen toiminta-avustuksen, joka oli 300 000 markkaa¹⁰¹. Se käytettiin vakinaisen tutkimus- ja apuhenkilöstön palkkaukseen, kaluston hankintaan ja hoitoon, vuokriin sekä kirjanpito- ja toimistokuluihin.¹⁰² Kivistön tapaamisessa tosin myös selvisi, että toive saada Likes-tutkimuslaitokselle omat tilat esimerkiksi uimahallin yhteyteen tai muuhun uudisrakennukseen ei ollut edennyt ministeriössä lainkaan. Ministeri vaati säätiöltä lisää toimenpiteitä, että tutkimuslaitos saisi omat tilat käyttöönsä.¹⁰³ Omiin toimitiloihin liittyvä ongelma oli siis yhä ratkaisematta.

Jyväskylässä rakennettiin erilaisia liikuntapaikkoja vilkkaasti pitkin 1970-lukua. Vuoden 1977 alussa Jyväskylän Tennisseura lähestyi Likesiä ja esitti, että säätiö ryhtyisi rakentamaan Viitaniemessä sijaitsevan Nisulanmontun kohdalle kahta tennishallia. Tähän Likesillä ei ollut innostusta, koska laskelmat hankkeen kannattavuudesta eivät olleet realistisia ja Likesillä haluttiin työskennellä omien toimitilojen saamiseksi.¹⁰⁴ Sen sijaan jo vuosia vireillä ollut jäähallihanke kiinnosti säätiötä, koska yksi vaihtoehto oli, että tutkimuslaitoksen tilat rakennettaisiin jäähallin yhteyteen. Vuodesta 1977 lähtien Likes olikin tiiviisti mukana hallihankkeessa ja marraskuussa 1977 Likes valittiin koko jäähallihankkeen suunnittelijaksi. Likesin suunnitelmassa jäähalliin olisi tullut 3 500 hengen katsomo, hallin alimpaan kerrokseen pikaluistelijoiden harjoitusrata ja tietenkin sille it-

99 www.valtionuuvosto.fi

100 Opetusministeri Kalevi Kivistölle luovutettu 18.8.1977 esitys. Likes, Hallituksen kokous 17.8.1977. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1973–1978.

101 Likes-tutkimuslaitos, Hallituksen kokous 8.2.1978. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1973–78.

102 Likes, Toimintakertomus 1978.

103 Likes, Hallituksen kokous 4.9.1977. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1973–1978.

104 Likes, Hallituksen kokous 9.3.1977. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1973–1978.

selleen työskentelytilat. Tammikuussa 1978 kaupunginhallitus kuitenkin hylkäsi suunnitelman. Kaupunki perusti jäähallin rakentamiseen oman työryhmän, johon Likesiltä pyydettiin mukaan kaksi edustajaa. Kaupunki piti lähtökohtana, että jäähallisuunnitelmissa kulkisi mukana 600 m² tilavaraus tutkimuslaitokselle. Samalla asiaa kuitenkin vesitettiin toteamalla, että vastaavia tiloja voisi löytyä kaupungilta muutenkin.¹⁰⁵

Ja löytyihän niitä tiloja. Likes-säätiön hallitus ja Jyväskylän kaupungin hallitus pitivät yhteisen kokouksen uimahallilla 29.5.1978 ja keskustelujen yhteydessä selvisi, että kaupunginhallitus olisi valmis luovuttamaan Pitkätatu 25:ssä sijaitsevat Harjun sairaalan tilat Likesin käyttöön heti, kun potilaat saataisiin siirrettyä uuden Kyllön sairaalan tiloihin. Kesällä 1978 asiasta tehtiin virallinen päätös ja potilaiden muuton jälkeen tiloissa aloitettiin remontti. Likes-tutkimuslaitoksen tutkijat siirtyivät ensimmäisiin yhteisiin tiloihin vuoden 1979 aikana.¹⁰⁶ Koska Likesin tilaongelma oli ikään kuin ratkaistu tarjoamalla Harjun sairaalan vanhat tilat tutkimuslaitokselle, oli uhkana, että tutkimuslaitoksen tilat pyyhittäisiin pois jäähallisuunnitelmasta. Jäähallin rakentaminen oli kaupungille kallis projekti, jonka hintaa tutkimuslaitoksen tilat nostaisivat entisestään. Tällä kerralla Likesin tutkijat eivät kuitenkaan halunneet enää jäädä odottamaan vuoroaan asemalle, jonne heidät oli uimahallin laajennuksen yhteydessä viisi vuotta aikaisemmin jätetty ja he koittivat tehdä kaikkensa saadakseen omat toimitilat jäähallin yhteyteen. Likesin edustajat kääntyivätkin ministeriön puoleen. Kalaja ja Hakamäki tekivät 8.12.1978 matkan Helsinkiin ministeri Kivistön luo. Likes-säätiö halusi varmistaa, että tutkimuslaitoksen tilat pysyvät suunnitelmissa myös tulevaisuudessa ja sen edustajat kiirehtivät ministeriötä tekemään periaatepäätöksen tutkimuslaitokselle tarkoitettujen tilojen rakentamisesta jäähallin yhteyteen ja ennakkopäätöksen valtion rahoituksesta.¹⁰⁷ Tällä kerralla kaupunki ei jymäyttäisi Likesiä.

Vuodet 1969–1979 olivat Likes-säätiön historiassa perustamisen ja juurtumisen aikakautta. Jokainen myöhemmin perusasiana näyttäytyvä asia piti harkita, suunnitella, tehdä itse tai hankkia. Säätiön perustamisen, rakenteen ja toimintaperiaatteiden suunnittelun lisäksi oli arjen pyörittämiseksi hankittava työhuoneet, huonekalut, pankkitilit, logo, leimasimet, puhelinliittymät, kirjekuoret ja kirjoituskoneet. Kun Likes-säätiön ensimmäinen vuosikymmen alkoi tulla päätökseensä, näkyy pöytäkirja-aineistossa jo ensimmäisiä merkkejä tulevasta uudesta ajasta. Likesin hallituksessa esimerkiksi pohdittiin 18.4.1979 vakavasti kirjanpidon siirtämistä ATK:lle. Asia kuitenkin päätettiin jättää tuossa vaiheessa vielä pöydälle. Oli vielä selvitettävä, olisiko mahdollista hankkia sellaista konetta, jolla voisi tehdä muitakin kuin kirjanpitoon liittyviä työtehtäviä. Erilaisia tulonhankkimiskeinojakin pohdittiin. Yhtenä ratkaisuna Likesin hallitus päätti 13.6.1979

105 Likes, Hallituksen kokous 4.11.1977, 1.2.1978. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1973–1978. Likes, Hallituksen kokous 18.3.2010. Likes, Mappi: Hallitus 2010.

106 Likesin hallituksen ja Jyväskylän kaupunginhallituksen yhteinen kokous 29.5.1978. Likes, Hallituksen kokous 14.9.1978. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1973–1978. Likes, hallituksen kokous 18.4.1979. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 79–82.

107 Likes Toimintakertomus 1978. Likes, Hallituksen kokous 20.9.1979. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 79–82.

sijoittaa raha-automaattipelejä uimahallin kahvioon.¹⁰⁸ Tehokkuusajattelu ja uudenlaiset ansaintakeinot alkoivat ujuttautua Likesin arkeen.

Vuosien 1969–1979 aikana Likes löysi nopeasti paikkansa suhteessa Jyväskylän kaupunkiin ja Jyväskylän yliopistoon. Erityisesti uimahalli yhdisti Likesiä ja kaupunkia, mutta yhteistä rajapintaa löytyi myös joidenkin tutkimusten kanssa. Uimahallin laajennuksen yhteydessä tapahtunut kiepautus, jossa kaupunki muuttikin avustuksensa lainaksi, osoitti Likesille sen paikan suhteessa kaupunkiin. Se oli pihtiote, joka piti vuosia. Yliopiston ja Likesin välinen suhde oli alusta lähtien tiivis. Tutkijat operoivat sujuvasti molemmissa organisaatioissa ja suurimmissa tutkimushankkeissa hyödynnettiin kaikki ne mahdollisuudet, joita kaksi erilaista organisaatioita tarjosivat. Yliopiston ja Likesin välille ei muodostunut missään vaiheessa kilpailua, joka olisi vahingoittanut toista. Ainoastaan METELI, sen poliittisuus ja yliopistonkin voimavaroja verottanut suuruus, aiheuttivat kulumien kurtistumista joissakin yliopiston edustajissa. Kokonaisuudessaan yliopiston ja Likesin välejä voi kuvata kuitenkin erittäin mutkattomiksi. Likesillä ja yliopistolla ymmärrettiin, miten eri organisaatioita voidaan hyödyntää yhteiseksi hyväksi.

Likes rakensi myös erittäin nopeasti Keski-Suomeen kiinnittyvän verkostonsa. Sitä ei kuitenkaan pystytty hyödyntämään vielä vuosien 1969–1979 aikana kovinkaan merkittävällä tavalla. Uimahalli, METELI ja muutama muu tutkimus, UKA ja tietopalvelu hyödyttivät jyvaskyläläisiä ja muita alueen asukkaita. Likes jäi kuitenkin vielä varsin etäiseksi toimijaksi monelle. Tilannetta selittää ainakin osin se, että 1970-luvulla yliopisto miellettiin melko yleisesti vielä autonomiseksi valtion laitokseksi, jolla ei ollut eikä tarvinnut olla kovin läheistä suhdetta ympäristöönsä. Likes sijoitettiin kenties samaan lokeroon yliopiston kanssa, ja tutkimuksen ja tutkijoiden suhde lähiympäristöön jäi vielä kohtalaisen etäiseksi.

Likesin ja opetusministeriön välinen suhde oli aktiivinen alusta lähtien, mutta se ei ollut yhtä toimiva kuin kaupungin tai yliopiston kanssa. Vaikka Likesin tarve tunnustettiin ja tunnustettiin ministeriössä, sitä ei osattu tai haluttu hyödyntää täysimääräisesti. Monet asiat, kuten uimahallin laajennus, tutkimuslaitoksen tilakysymys ja yleisavustuksen myöntäminen junnasivat vuosia ministeriön rattaissa. Ministeriössä oli totuttu toimimaan urheilujärjestöjen kanssa, mutta tutkimusyhteisön kanssa työskentelyä vasta opeteltiin. Voi myös olla, etteivät Likesin edustajat osanneet viestiä ministeriöön sitä, minkälainen työkalu Likes voisi ja pystyisi olemaan suomalaisella liikuntakentällä. Osa syynsä saattoi olla siinäkin, että ministeriössäkin asiat muuttuivat ja se haki omaa rooliaan liikuntakentällä, liikuntalakiakin vasta valmisteltiin.

108 Likes, Hallituksen kokous 18.4.1979, 13.6.1979. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 79–82.

2. Rakentamisen vuodet 1980–1994

Vuotta 1980 voi pitää Likesin historiassa vuotena, jolloin sen toiminnassa kääntyi uusi sivu. Pelkkä vuosikymmenen vaihtuminen ei yleensä muuta mitään organisaatioiden toiminnassa, mutta vuonna 1980 Likesillä ja sen toimintaympäristössä tapahtui paljon asioita, joiden seurauksena myös Likesin oli tarkistettava suuntaansa. Vuoteen 1980 valmistauduttiin Likesillä muutenkin hieman poikkeavalla tavalla, sillä tuona vuonna päätettiin juhlia säätiön 10-vuotista historiaa. Tällaisessa kohdassa oman historian tarkastelu, toiminnan arviointi ja tulevaisuuden visiointi on muutenkin tyypillistä.

Liikunta-alan ammattilaisten näkökulmasta vuosi 1980 alkoi väkevästi, sillä liikuntalaki astui voimaan heti vuoden vaihtuessa. Lain myötä liikunnan yhteiskunnallinen asema vahvistui ja virallistui. Ensimmäiset esitykset liikuntalain valmistelun aloittamisesta oli esitetty samana vuonna kuin Likes-säätiö oli perustettu eli vuonna 1969. Kesti kuitenkin aikansa, että laki saatiin voimaan. Varsinkin urheilujärjestöjen edustajat vastustivat lakia, koska he pelkäsivät valtion rahoituksen kanavoituvan lain seurauksena enemmän kunnille ja vähemmän järjestöille. Liikuntalain hyödyt alettiin kuitenkin pian arvioida haittoja suuremmiksi, kun huomattiin, miten esimerkiksi 1970-luvun alku-puolella säädetyt nuorisolait jämäköittivät kuntien nuorisotoimintaa ja sen rahoitusta. Liikuntalaki keskittyikin valtion, kuntien ja urheilujärjestöjen roolien määrittelyyn sekä kunnille, liikuntapaikkarakentamiseen ja urheilun keskusjärjestöille myönnettävien valtionavustusten jakamisen perusteisiin. Pääidea oli, että urheilujärjestöt ja -seurat tuottavat

toiminnan, jonka valtio ja kunnat mahdollistavat. Lain mukaan myös liikuntatieteelliseen suunnittelu- ja tutkimustyöhön tuli jatkossa varata valtion tulo- ja menoarviossa vuosittainen määräraha. Sen tarkemmin laissa ei liikuntatieteeseen kuitenkaan puututtu. Valtion liikuntahallinnon historiaa tutkinut Erkki Vasara toteaa liikuntalain olleen huipennus 1970-luvun alusta alkaneelle liikuntakulttuurin ja -politiikan kehitykselle.¹⁰⁹

Haaste Tampereelta

Vuotta 1980 ei kuitenkaan ehditty elää kuin kevääseen saakka, kun jyväskyläläisten liikuntatieteilijöiden ja siinä samalla myös Likesin edustajien korviin alkoi kantautua erikoisia huhuja. Likesin hallituksen asiakirjoissa asia mainitaan ensimmäisen kerran 10.4.1980. Silloin hallitukselle annettiin tiedoksi, että Tampereelle on suunnitteilla ”*UKK-instituutti, joka ilmeisesti on jonkin tyyppinen urheilulääkäriasema*”. Tässä vaiheessa hallituksella ei ollut asiasta enempää tietoa, mutta tilanteen kehittymistä päätettiin seurata.¹¹⁰ Jyväskylässä ei selvästikään oltu perillä, mitä viimeisen neljän kuukauden aikana oli suunniteltu ja tapahtunut.

Vuosi 1980 oli vuosi, jolloin vuodesta 1956 lähtien tasavallan presidenttinä toiminut Urho Kekkonen täyttäisi 80 vuotta. Syntymäpäivälahjoja mietittiin arvatenkin monissa piireissä Suomessa. Kekkonen oli esimerkiksi saanut 75-vuotispäivänsä kunniaksi kuvansa 500 markan seteliin. Lahjaksi ei siis kelvannut mikä tahansa. Pohdinnassa olivat esimerkiksi rauhaninstituutti, itä-länsi-suhteiden instituutti ja metsästysmuseum. Kekkosen lähipiiriin kuulunut tamperelainen liikemies ja urheiluvaikuttaja Kalle Kaihari oli saanut tammikuussa 1980 mieleensä lahjaidean Tampereelle sijoitettavasta Pirkanmaan urheiluopistoista. Toiseksi idean isäksi Kaiharin lisäksi on nimetty myös Olavi J. Mattila. Asiasta oli kevättalvella keskusteltu myös Kekkosen kanssa, joka ei ainakaan ollut tyrmännyt ajatusta, joten ideointia uskallettiin jatkaa. UKK-instituutin historiikissa Jukka Uunila (v. 1980 Olympiakomitean pj. ja Veikkauksen tj.) ja Matti Ahde (v. 1980 TUL:n pj.) muistelivat keväällä 2010 toteutetussa haastattelussa, että Kaihari ja Mattila esittelivät lahjaidean heille maaliskuussa 1980. Tampereella sijaitsi kuitenkin jo Varalan urheiluopisto. Uunila ja Ahde olivat myös erittäin tietoisia suomalaisen urheilun rahoituksesta, joka tuli veikkausvoittovaroista ja kuului opetusministeriön alaisuuteen. Niinpä heille oli hyvin tärkeää koettaa saada hanke siirretyksi sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalle ja Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) rahoituksen piiriin. Lahjaidea muuttuikin pian urheiluopistosta tutkimusinstituutiksi. Asialla alkoi vähitellen olla kiire, sillä Kekkosen syntymäpäivää vietettäisiin syyskuun 3. päivänä. Ajatus tutkimusinstituutin perustamisesta oli siis jo olemassa, mutta se, mitä tutkimusinstituutissa tarkalleen tutkittaisiin, oli vielä auki. Niinpä ei mennyt kauaa, kun SVUL:ssa pitkän uran tehnyt Heikki Niininen ja liikuntakasvatuksen ja fysiologian alalta väitellyt Työterveyslaitoksen työfysiologian laitoksen

109 Finlex.fi, Liikuntalaki (984/1979); Vasara 2004, 264–286.

110 Likes, Hallituksen kokous 10.4.1980. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 79–82.

johtajana työskennellyt Pekka Oja saivat kutsun tapaamiseen, jossa heille annettiin viikko aikaa tuottaa ehdotus UKK-instituutin toimintaperiaatteista.¹¹¹

Ojan ja Niinisen suunnitelma ”UKK-kuntoinstituutin toiminnan tarkoitus ja toiminnan periaatteet” kirjattiin valmiiksi 9.4.1980. Siinä instituutin tarkoitukseksi määriteltiin edistää kuntoliikunnan käyttöä väestön hyvinvoinnin ja erityisesti kansanterveyden kehittämisessä. Instituutti kuvattiin monitieteiseksi tutkimuslaitokseksi (liikuntatiede, -biologia, -psykologia ja -sosiologia), joka tekee kansainväliset tieteelliset vaatimukset täyttävää tutkimusta kuntoliikunnan merkityksestä ja vaikutuksista väestön hyvinvoinnille ja terveydelle. Instituutille määriteltiin myös tutkimustoimintaan liittyviä koulutustehtäviä. Tampereen yliopisto ja erityisesti kansanterveystieteen laitos nimettiin sen tärkeimmäksi yhteistyötahoksi. Suunnitelmaan kirjattiin myös omien tilojen rakentaminen. Urho Kekkosen Kuntoinstituutissaatiö perustettiin tämän asiakirjan pohjalta 10.4.1980. Kyseessä on sama päivä, jolloin Likesin hallitus kuuli ensimmäisen kerran koko hankkeesta ymmärtäen kyseessä olevan vain ”jonkin tyyppinen urheilulääkäriasema”. Oikeusministeriö hyväksyi UKK-Kuntoinstituutissaatiön säännöt viikkoa myöhemmin ja sen hallitus, johon kuului vuorineuvoksia, kauppaneuvoksia ja muita yhteiskunnallisia vaikuttajia, kokoontui ensimmäisen kerran 28.4.1980. Myöhemmin hallitusta täydennettiin vielä eri puolueiden edustajilla.¹¹²

UKK-Kuntoinstituutissaatiö ja sen UKK-instituutti perustettiin siis aivan erilaisista tarpeista ja lähtökohdista kuin Likes-säätiö ja Likes-tutkimuslaitos noin 10 vuotta aikaisemmin. Jyväskylässä aloitteentekijöitä olivat tutkijat ja uimahallin rahoituksesta huolestuneet kaupungin ja ylioppilaskunnan edustajat, kun taas Tampereen hanke lähti liikkeelle yhteiskunnallisten vaikuttajien, poliitikkojen ja liikemiesten voimalla. Substanssiosaajat otettiin prosessiin mukaan vasta sen kolmannessa vaiheessa. UKK:n lahjalle mietittiin ensin kääro, sitten rakenne ja lopuksi sisältö.

Kuntoinstituutissaatiön hallituksen ensimmäisessä kokouksessa huhtikuun lopulla päätettiin suorittaa onnittelukeräys 5.5.–3.9.1980 välisellä ajalla ja rakentaa saaduilla varoilla UKK-instituutti Tampereen kaupungin varaamalle maa-alueelle. Tieto keräyksestä ja sen tavoitteesta annettiin julkisuuteen samana päivänä Urheilijoiden Ammatinedistämissaatiön (pj. Olavi J. Mattila) kautta. Tässä vaiheessa oli siis varsin selvää, että UKK-instituutti sijoittuisi Tampereelle ja sitä varten aiotaan rakentaa erillinen rakennus. Likes-säätiön valtuuskunta kokoontui kevätkokoukseensa sattumalta heti seuraavana päivänä 29.4.1980. Kokouksen keskustelupöytäkirjan perusteella Tampereelle perustettavasta säätiöstä ei kuitenkaan keskusteltu kokouksessa lainkaan, eikä siitä ole mitään muutakaan mainintaa. Vaikuttaa siltä, että Jyväskylässä ei vielä tässäkään vaiheessa ihan ymmärretty, mitä Tampereella oli meneillään tai sitten asiaan ei haluttu puuttua, olihan kyseessä UKK:n syntymäpäivälahja. Toki Kekkonen oli Likesin valtuuskunnan kokouksessa esillä, sillä Kekkoselle päätettiin antaa säätiön mitali numerolla yksi. Sano-

111 Ojajärvi & Valtonen 2010, 39, 82–91.

112 Ojajärvi & Valtonen 2010, 15.

mattakin on selvää, että mitali on huomattavasti vaatimattomampi lahjaidea kuin urheilupisto tai tutkimusinstituutti.¹¹³

UKK-instituutin tutkimusprofiilia suunnittelemaan kutsuttiin työryhmä, joka koostui terveys- ja liikuntatieteilijöistä. Tästä annettiin lehdistötiedote 26.6.1980. Ryhmän kokosi ja sen puheenjohtaja oli kansleri Kaarlo Hartiala (hän ei lopulta sairastumisen vuoksi voinut osallistua työryhmän työskentelyyn). Muita jäseniä olivat professori Ilkka Vuori (UKK-instituutin johtajaksi myöhemmin nimetty kansanterveystieteen professori Turun yliopistosta), dosentti Pekka Oja Työterveyslaitokselta (kiinnitettiin UKK-instituutin ensimmäiseksi tutkijaksi), professorit Antti Ahlström, Mauri Isokoski ja Veikko Kallio. Jyväskylän yliopiston ja Likesin kannalta kiinnostavinta on, että ryhmässä oli mukana myös kaksi jyväskyläläistä: liikuntafysiologian professori Paavo Komi ja kansanterveyden professori Eino Heikkinen. Heikkinen toimi tuolloin liikuntatieteellisen tiedekunnan dekaanina ja Komi varadekaanina¹¹⁴. Ryhmä kokoontui kaksi kertaa ja teki esityksen, jonka piti lähteä lausuntokierrokselle. Tämän jälkeen sen oli tarkoitus vielä kokoontua, mutta Komi ja Heikkinen eivät ainakaan saaneet enää kutsua kokoontumisiin. Ryhmän esitystä voi kuitenkin pitää pohjapaperina, jonka pohjalta Ilkka Vuori ja Pekka Oja kirjoittivat luonnoksen ”UKK-instituutin toiminta-ajatus ja toimintamuodot” (18.8.1980).¹¹⁵

Myöhemmin syksyllä 1980 Jyväskylässä selvitettiin Komin ja Heikkisen osuutta ryhmän toiminnassa. Silloin Komi kertoi, että heille oli tehty alusta lähtien selväksi, että instituutti tulee Tampereelle. He olivat tätä kuitenkin koittaneet haastaa ja esittäneet paikaksi Jyväskylää. Heikkinen esitti vuonna 1982, että juuri tästä syystä heidät oli jätetty pois ryhmän seuraavista kokouksista, eikä heillä näin ollut ollut enää mahdollisuuksia vaikuttaa koko prosessiin. Koska kyseessä oli taloudellisesti mittava hanke, oli Komi pitänyt tärkeänä, että se toteutettaisiin mahdollisimman järkevästi. Suurimpana neuvotteluvoittona Jyväskylän näkökulmasta Komi mainitsi sen, että UKK-instituutista saatiin luotua sellainen paikka, jonne Jyväskylässä väitelleet voisivat mennä työskentelemään 1–3 vuodeksi väitöksen jälkeen.¹¹⁶ Viimeistään siis heinäkuussa 1980 Jyväskylässä on ollut, tai ainakin olisi pitänyt olla, tarkka tieto siitä, mitä Tampereella puuhataan, olihan UKK-instituutin toiminnan sisältöjä suunnittelemassa kaksi ”omaa miestä”.

Kesällä 1980 UKK-kansalaiskeräys eteni ja Keski-Suomi, Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto ja Likes pysyivät hiljaa. Se ei kuitenkaan tarkoita, että Jyväskylässä olisi nukuttu pelkkää ruusun unta. Likesin hallituksen puheenjohtajana toimineen Isto Ruoppilan mukaan UKK-instituutista, sen sisällöistä ja merkityksestä myös Jyväskylälle keskusteltiin, ainakin joissakin piireissä: ”*Sehän julistettiin keväällä tuo kansalaiskeräys ja säätiön hallituksessa asiasta keskusteltiin toukokuu lopulla ja kesäkuun alussa, mutta todettiin, että kun ei tiedetty asiasta mitään niin oli aika vaikea lähteä asiaa arvostelemaan. Lähinnä heinäkuun lopulla alkoi tulla tietoon uutisia siitä minkälainen tuo instituutti tulisi olemaan*

113 Likes, Valtuuskunnan kevätkokous 29.4.1980, Keskustelupöytäkirja. Likes, Mappi: Säätiö, Valtuuskunnan pöytäkirjat 70-, Säätiön perustavat paperit.

114 Einonen, Karonen & Nygård 2009, 567, 570.

115 UKK-instituutin toiminta-ajatus ja toimintamuodot, 18.8.1980. Likes, Mappi: UKK-instituutti asiat. Ojajarvi & Valttonen 2010, 18–19, 121.

116 Paavo Komi, Neuvottelutilaisuus 25.9.1980. Likes, Mappi: UKK-instituutti asiat. Eino Heikkinen, Seura 1982, s. 56–58.

siis henkilökuntavahvuuksia ja toiminnan sisältöä, jolloin sitten täällä käynnistettiin keskustelu.”¹¹⁷ Erikoinen piirre asiassa on, että Jyväskylän yliopiston rehtori Kalevi Heinilä vaikuttaa olleen keskustelujen ulkopuolella. Hän ei omien sanojensa mukaan esimerkiksi vielä elokuun alkupuolella 1980 tiennyt, että Paavo Komi on ollut suunnittelemassa UKK-instituutin tutkimusprofilia. Näin siitäkin huolimatta, että työryhmän työskentelystä oli annettu lehdistötiedote.¹¹⁸ Vaikuttaa sille, että asioista keskusteltiin liikuntatieteellisen tiedekunnan sisällä ja liikuntatieteilijöiden kesken, mutta laajemmin joukkoja ei koottu tai saatu kootuksi yhteen tässä vaiheessa. Ehkäpä asiassa arasteltiin juuri siksi, että asiaan liittyi Kekkonen.

Kekkoson henkiläläkärin lääkintöneuvos Richard Sotamaan syyskuussa 1980 esittämän lausunnon mukaan, Kekkonen hyväksyi lahjahankkeen lopullisesti vasta Moskovan olympialaisten aikaan (19.7.–3.8.1980).¹¹⁹ Taitavana pelurina Kekkonen ilmeisesti odotti ja seurasi, miten kansalaiskeräys ja muu varainhankinta asian ympärillä onnistuu. Kekkoson on täytynyt ymmärtää, että hanke on hankala jyvaskyläläisten näkökulmasta. Mutta UKK-instituutin sijoittumiseen Tampereelle vaikuttivat muutkin seikat. Sanna Ojajärven ja Sannan Valtosen vuonna 2010 tekemissä haastatteluissa Matti Ahde muisteli, että Tampere valikoitui UKK-instituutin paikaksi, koska hankkeella liennytettiin Kekkoson ja Tampereen kaupunginjohtajan Pekka Paavolan välejä. Ahde mainitsi yhtenä aikalaisperusteluna myös yhteyden Tampereen yliopistoon ja sen kansanterveystieteen laitokseen.¹²⁰

Arastelu asian ympärillä loppui Jyväskylässä kuin seinään 14.8.1980, jolloin Kekkoson juhlapäivään oli aikaa enää kolme viikkoa. Liikuntatieteellisen tiedekunnan eri laitosten esimiehet professorit Eino Heikkinen, Paavo Komi, Risto Telama ja Pauli Vuolle esittivät kiittävän lausunnon suuresta alan hankkeesta, joka muun muassa korostaa liikuntaa terveydenhoidon keinona. He kuitenkin alleviivasivat, että liikunta-alan korkein koulutus ja tutkimustyö ovat valtiiovallan päätösten perusteella keskitetty Jyväskylään. Jyväskylään suunnattu rahoitus on tästä huolimatta ollut niukkaa eikä liikuntatieteelliseen tiedekuntaan ollut vuoden 1974 jälkeen perustettu yhtään uutta virkaa. Professorit esittivätkin, että UKK-instituutin perustamiseen hankitut voimavarat olisi käytettävä Jyväskylän liikuntatieteellisen tiedekunnan kehittämiseen niin, että se voisi täyttää ne tehtävät, jotka sille oli asetettu.¹²¹ Lausunnonsta huokui voimakkaasti läpi, miten koko hanke oli liikuntatieteen ja suomalaisen tiedepolitiikan näkökulmasta suorastaan julkea. Siinä ei kunnioitettu mitään tiedepoliittisia linjauksia tai suunnitelmia, vaan kiilattiin täysin yllättäen alueelle, jota oli koetettu pitkäjänteisesti kroonisessa rahapulassa kehittää. Kritiikille oli perusteensa. Ongelmana vain oli, että näkökulma oli kiusallinen niin Kekkoson kuin lahjaa puuhanneen ryhmän näkökulmasta. Syntymäpäivään oli vain kolme viikkoa aikaa. Jos koko UKK-instituutti oli julkea hanke suomalaisen tiedepolitiikan näkökulmasta,

117 Isto Ruoppila. Likes, Valtuuskunnan syyskokous 1912:1980. Likes, Mappi: Säätiö, Valtuuskunnan pöytäkirjat 70-, Säätiön perustavat paperit.

118 Kalevi Heinilä, Mikko Kankainen, Neuvottelutilaisuus 25.9.1980. Likes, Mappi: UKK-instituutti asiat. Heinilä 2001, 306–307.

119 Richard Sotamaa, Neuvottelutilaisuus 25.9.1980. Likes, Mappi: UKK-instituutti asiat.

120 Matti Ahde. Haastattelu 2010. Ojajärvi & Valtonen 2010, 90.

121 Ojajärvi & Valtonen 2010, 18–19.

niin oli sen arvostelukin näin lähellä Kekkonen syntymäpäivää vuoden 1980 Suomessa. Lausunto ei nostattanut vielä merkittävää keskustelua ainakaan julkisuudessa. Ilmeisesti syynä oli juhlapäivän läheisyys.

Mutta taustalla työskenneltiin. Vielä samana päivänä kokoontui Jyväskylän Yliopistoyhdistyksen valtuuskunta. Yliopistoyhdistys (nyk. Jyväskylän yliopistosäätiö) perustettiin vuonna 1918 yliopiston saamiseksi Jyväskylään ja sittemmin se on toiminut eräänlaisena linkkinä yliopiston ja ympäröivän yhteiskunnan välillä. Kokouksessa olivat paikalla Veikko Hyytiäinen (hänen tekemästään toivomusaloitteesta lähti liikkeelle prosessi, jonka seurauksena Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu sai aikanaan liikuntakasvatuksen opetuksen itselleen), kansanedustaja Hannu Tapiola, kansanedustaja Paavo Vesterinen, Keskisuomalaisen päätoimittaja Erkki Laatikainen, kaupunginhallituksen pj. Pentti Sahi, hallintojohtaja Matti Hietala, varatuomari Erkki Rutanen ja sihteeri Kyösti Sorjonen. Lisäksi paikalla olivat professori Eino Heikkinen ja Likesin toiminnanjohtaja Jarmo Hakamäki. Tämä ryhmä päätti alkaa toimimaan ja tukemaan Keski-Suomen, Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellisen tiedekunnan ja Likes-säätiön asemaa UKK-instituuttiin liittyvässä asiassa.¹²²

Ryhmän keskusteluissa päädyttiin siihen, että asiassa olisi vaikutettava suoraan Kekkoeseen. Se teki kolme päätöstä asiaan liittyen. Ensinnäkin ryhmä päätti toimittaa maaherra Kauko Sipposelle hänen toivomansa muistion kokouksessa esille tulleista näkökulmista, joiden pohjalta hän voisi keskustella presidentti Kekkonen kanssa. Toiseksi päätettiin, että Vesterinen ja Heikkinen keskustelisivat Kekkonen henkiläläkäri Sotamaan kanssa ja informoisivat häntä kokouksessa esitetyistä mielipiteistä ja keskisuomalaisten näkemyksistä. Ryhmä piti tärkeänä, että Sotamaalla olisi valmiudet keskustella UKK-instituuttiin liittyvistä asioista ja hänellä olisi tiedossa liikuntatieteellisen tiedekunnan, Peurungin ja Likesin näkemykset asiasta. Lisäksi päätettiin kutsua valtuuskunta uudelleen koolle heti sen jälkeen, kun Sipponen olisi keskustellut Kekkonen kanssa, mikäli siihen olisi aihetta.¹²³

Sipponen ja Sotamaa pääsivät Kekkonen puheille ilmeisen nopeasti, sillä vain viikko Yliopistoyhdistyksen kokouksen jälkeen Likesin hallituksen pöytäkirjasta löytyy seuraava merkintä: ”Päätettiin, että UKK-instituutin kohdalla ollaan kuulolla ja palataan asiaan Presidentin merkkipäivän jälkeen. Merkittiin tiedoksi asian tiimoilta käydyt neuvottelut mm. Yliopistoyhdistyksen kanssa.”¹²⁴ Yliopistoyhdistyksen pöytäkirjoista puolestaan selviää tarkemmin, mitä Kekkonen oli keskisuomalaisten lobbareille sanonut: ”Kummaltakin saatiin tieto, että presidentti toivoo tässä vaiheessa pidäytettävän asian kärjistämisestä. Hän puolestaan vaikuttaa siihen, että Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellisen tiedekunnan kehittäminen otetaan huomioon. Näin ollen Yliopistoyhdistyksen taholla ei ryhdytty mihinkään toimenpiteisiin.”¹²⁵ Kekkonen siis pyysi keskisuomalaisia vaikenemaan asiasta

122 Jyväskylän Yliopistoyhdistys, valtuuskunnan kokous 14.8.1980. Jyväskylän Yliopistoyhdistys, I Ca:6, KA, Jkl. Kokouksesta kerrotaan myös Likesin vuoden 1980 vuosikertomuksessa.

123 Jyväskylän Yliopistoyhdistys, valtuuskunnan kokous 14.8.1980. Jyväskylän Yliopistoyhdistys, I Ca:6, KA, Jkl.

124 Likes, Hallituksen kokous 21.8.1980. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 79–82.

125 Jyväskylän Yliopistoyhdistys, Valtuuskunnan kokous 15.12.1980, Liite 1. Jyväskylän Yliopistoyhdistys, I Ca:6, KA, Jkl.

ja pitämään kriittiset näkemykset poissa julkisuudessa syntymäpäiväänsä saakka. Tähän viittaa myös maaherra Sipposen lausunto syyskuulta 1980: ”...minulla on ollut tilaisuus tietysti keskustella tästä asiasta myöskin tasavallan presidentin itsensä kanssa. Hän toivoi, että ennen hänen syntymäpäiväänsä tästä asiasta ei ryhdyttäisi viemään pitemmälle julkista keskustelua...”.¹²⁶ Hiljaisuuden vastineeksi Kekkonen lupasi huolehtia liikuntatieteellisen tiedekunnan rahoituksesta. Tämä lupaus riitti ja jyvaskyläläiset pysyttelivät hiljaa.

Järjestelyt lahjan ympärillä etenivät. Päivää ennen Kekkonen syntymäpäivää valtio-neuvosto teki periaatepäätöksen valtion osallistumisesta UKK-Kuntoinstituutin rakentamisesta ja ylläpidosta aiheutuviin kustannuksiin. Valtio osallistuisi rakennuskustannuksiin merkkipäivän kunniaksi painetun juhlarahan nettokustannuksilla, vähintään viidellä ja enintään 20 miljoonalla markalla. Käyttökustannuksiin myönnettäisiin rahoitus kansanterveyden edistämiseen merkityistä määrärahoista. Lahjan rahoitus oli siis varmistettu ja 3.9.1980 lahja saatettiin ojentaa Kekkoselle.¹²⁷

Viikko Kekkonen syntymäpäivien jälkeen Likes teki oman pelinavauksen. Likesin hallituksen pöytäkirjasta löytyy 10.9.1980 maininta: ”*Todettiin, että nyt kun Presidentin syntymäpäivä on ohi ja Hänen toivomansa pidättyminen keskustelusta voi päättyä, päätettiin käynnistää julkinen keskustelu UKK-instituuttiin liittyvistä asioista.*”¹²⁸ Likes avasi samana päivänä keskustelun julkaisemalla Isto Ruoppilan ja Jarmo Hakamäen allekirjoittaman (valmistelussa olivat mukana myös Pauli Vuolle ja Markku Vainikka) lausunnon ”Kannanotto UKK-instituuttiin”. Siinä esitetyt näkökulmat olivat suurelta osin samoja kuin elokuussa esitettyssä professorien lausunnossa. Kannanotossa tuodaan esiin, miten Jyväskylässä on tutkittu liikunnan ja terveyden välisiä yhteyksiä jo lähes 20 vuoden ajan ja UKK-instituutti tulisi näin samalle alueelle. Kerrotaan, että yliopiston ja Likesin välinen yhteistyö on saumatonta, ja Likesillä on tärkeä rooli liikuntatieteellisen tutkijakoulutuksen kannalta. Kannanotossa vedotaan Valtion tiedeneuvoston linjauksiin, että uusia tutkimusyksiköitä ei maahan perustettaisi, ellei jollakin alalla havaita erityisiä puutteita. Perusteltuja puutteita UKK-instituutin kohdalla ei ollut kuitenkaan esitetty. Lisäksi kerrotaan, miten nykyisillä tutkimusyksiköillä olisi kyllä tieteelliset edellytykset vastata Valtion tiedeneuvoston painoalueiden tutkimuksesta, mutta taloudellisista edellytyksistä on pulaa. Kannanotossa tulee ilmi Likesin mielipaha siitä, ettei sillä vielääkään ollut omia tiloja, vaikka suunnitelmat ovat olleet 1970-luvun alusta lähtien valmiit. UKK-instituutille mahdollisesti rakennettavan, julkista rahoitusta vaativan, rakennuksen pelkkien ylläpitokustannusten kerrotaan olevan suuremmat kuin liikuntatieteelle osoitettujen varojen. Likes esittääkin, että nämä varat olisi ohjattava suoraan sillä hetkellä toimineiden tutkimusyksiköiden käyttöön ja kehittämiseen ja keräysvaroista tulisi perustaa UKK:n nimeä kantava rahasto, jonka tuotoilla jatkossa tuettaisiin liikunnan ja kansanterveyden alalle suuntautuvaa tutkimusta.¹²⁹

126 Kauko Sipponen. Neuvottelutilaisuus 25.9.1980, keskustelupöytäkirja. Likes, Mappi: UKK-instituutti asiat.

127 Ojajärvi & Valtonen 2010, 18–19.

128 Likes, Hallituksen kokous 10.9.1980. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 79–82.

129 Likes, Hallituksen kokous 10.9.1980. Kannanotto UKK-instituuttiin. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 79–82.

UKK-instituutin historiasta kirjoittaneet Sanna Ojajärvi ja Sanna Valtonen ihmetelivät, miksi kritiikki oli niin vaimeaa kevään ja kesän 1980 aikana ja vasta juhlapäivän jälkeen hankkeen arvostelijat heräsivät.¹³⁰ Hiljaisuutta selittää osittain se, että kyseessä oli lahjahanke, jota junailtiin kulisseyksissä. Kekkonen arvovaltaa halusi tai pääsi haastamaan julkisuudessa harva. Suurin selitys hiljaisuudelle on kuitenkin Kekkonen itse. Hän sitoi kriitikoiden suut ja kädet ratkaisevalla hetkellä esittämällä toiveen, ettei lahjahanke arvosteltaisi julkisuudessa ainakaan ennen juhlapäivää. Samalla Kekkonen tietenkin suojele lahjahankeksen etenemistä ja sen puuhamiehiä.

Jyväskylässä yritettiin kuitenkin muuttaa tilannetta. Kolme viikkoa syntymäpäivien jälkeen Likesin johdolla kutsuttiin koolle junttakokous, joka järjestettiin Jyväskylän Klubilla 25.9.1980. Paikalle kutsuttiin kaikki keskisuomalaiset organisaatiot ja henkilöt, joiden arveltiin voivan asiaan vaikuttaa. Kutsuttujen lista oli varsin vaikuttava. Kutsun saivat yliopisto, yliopistoyhdistys, yliopiston kirjasto, kaupunki, lääninhallitus, Maakuntaliitto, Peurunka, Keski-Suomen keskussairaala, kaikki Keski-Suomen kansanedustajat, sotilaslääni, Jyväskylän ammatillinen paikallisjärjestö, SVUL:n, TUL:n ja Suomen Palloliiton Keski-Suomen piirien edustajat, lääkintöneuvos Sotamaa ja Keskisuomalaisen päätoimittaja Erkki Laatikainen.¹³¹ Neuvottelutilaisuuden puheenjohtajana toimi maaherra Kauko Sipponen ja paikalla oli yhteensä 45 henkilöä. Kokouksesta on säästynyt 28-sivuinen keskustelupöytäkirja.

Kokous on osoitus siitä, että keskisuomalaiset halusivat puolustaa liikuntatieteellisen tiedekunnan ja Likesin asemaa. Asia kokosi jyväskyläläiset liikuntatieteilijät ja maakunnalliset voimat yhteisen lipun taakse. Tampereelta tullut haaste kirkasti keskisuomalaisille sitä, miten heidän tulisi suhtautua liikuntatieteelliseen tiedekuntaan ja sen liepeille synnytettyyn Likesiin. Ymmärrettiin, että tiedekuntia, tutkimuslaitoksia tai erilaisia koulutuskokonaisuuksia ei kaupunkiin tai maakuntaan saada ilman kunnollista edunvalvontaa. Lääketieteellinen tiedekunta oli jo livahtanut kuopiolaisille. Jyväskylän kaupunginhallituksen puheenjohtaja Pentti Sahi (SDP) kiteytti asian seuraavasti: *”...kaikissa toimenpiteissä pitäisi nyt sitten Keski-Suomen osalta olla tuo 60-luvun henki eli se kun saatiin lääni ja se että saatiin tiedekunta ja niin edelleen.”*¹³²

Kokous alkoi viidellä alustuksella. Isto Ruoppila esitteli ensin Likesin toimintaa ja kertoi, mitä säätiön toiminnassa olisi lähiaikoina tarkoitus kehittää. Risto Telema kertoi lyhyesti liikuntatieteellisen tutkimuksen tilasta Suomessa ja eri kaupungeissa (Jyväskylä, Turku, Kuopio, Oulu, Helsinki) sijaitsevista tutkimusyksiköistä. Hän esittikin näkemyksensä varsin realistisesti: *”Näillä eri instituuteilla ja laitoksilla on kaikilla jonkin verran omia tai vuokratiloja, heillä on enemmän tai vähemmän palkattua henkilökuntaa. Kellään ei kuitenkaan ole kunnollisia tiloja, ei kunnollisia laboratorioita eikä riittävästi henkilökuntaa. Sen vuoksi voidaan tästä luettelosta yhteenvetona todeta, että tällä hetkellä Suomessa liikuntatiedettä ei suinkaan kehitetä perustamalla jälleen yksi täysin uusi insti-*

130 Ojajärvi & Valtonen 2010, 18–19. Katso myös

131 Likes, Hallituksen kokous 10.9.1980. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 79–82.

132 Pentti Sahi. Neuvottelukokous 25.9.1980, keskustelupöytäkirja. Likes, Mappi: UKK-instituutti asiat.

tuutti ja vielä erityisesti sinne kaupunkiin, jossa nimenomaan liikuntatiedettä ei ole tutkittu”. Tämän jälkeen ylikirjastonhoitaja Oili Kokkonen esitteli Jyväskylän yliopiston kirjaston ja Likesin tietopalvelujen tilannetta ja tulevaisuuden näkymiä. Sitten Paavo Komi piti oman esityksensä, joka käsitteli pääosin liikuntatieteellisen tiedekunnan resurssi- ja tilapulaa. Viimeisenä suunnitellun puheenvuoron piti Pauli Vuolle, joka puhui paljon siitä, miten Likes oli jo lähes 10 vuoden ajan kaivannut omia tiloja ja miten niiden tärkeys oli ministeritasolla myönnetty, mutta yhä vain oltiin vuokratiloissa. Vuolle päätti puheensa sen terävöittämiseen, miksi tämä joukko oli koolle kutsuttu: *”Siinä tuota taustaa, joka on saanut meidät liikkeelle ja me koemme, että jos meidän hankkeemme UKK-instituutin takia kariutuu tällä tavalla, niin silloin jossakin tässä valtakunnallisessa ohjausjärjestelmässä on ollut aika tavalla häikkää välissä. Ehkä lopuksi totean, että tämä tilaisuus on lähinnä juuri sen vuoksi, että me toivoisimme täältä maakunnan taholta tukea.”* Tämän jälkeen alkoi eri suuntiin polveileva keskustelu.

Yksi kokouksen kiinnostavin jännite muodostui Paavo Komin ja muiden kokousedustajien välille. Kokouksen puheenjohtajana toiminut maaherra Kauko Sipponen penäsi useampaan kertaan tietoja Komilta siitä, minkälainen rooli hänellä ja Eino Heikkisellä oli UKK-instituutin suunnittelutyöryhmässä ollut. Siitä ei selvästikään ollut kaikilla kokousedustajilla selkeää käsitystä. Jo avauspuheenvuorossaan Sipponen toteaa: *”Liikuntatieteellisestä tiedekunnastakin on pari henkilöä ollut mukana tätä asiaa valmistelemassa myös UKK-instituutin puolelta niin ehkä myös me kuulijakunta saisimme selvitystä siitä, miten he ovat siihen osallistuneet ja miten he ovat olleet mukana, että miten pitkään Jyväskylän puolesta jo ääntä käytetty ja sitouduttu tähän asiaan.”* Antaessaan puheenvuoroa Komille Sipponen vielä muistutti haluavansa kuulla tästä lisää. Komin esityksen jälkeen hän vielä kertasi asiaa: *”Tämäkin selvitys oli tarpeen, koska me joudumme miettimään tietysti, että missä määrin Jyväskylän yliopisto ja Keski-Suomen maakunta on ollut mukana tässä UKK-instituuttia luomassa ja antanut siihen kapasiteettinsa ja onko oltu yksilöinä tai jonkun organisaation nimissä ja niin edelleen. Sillä on tietty geneettinen merkityksensä.”* Komi joutui kokouksessa hieman puolustuskannalle ja hän toikin esiin, miten he olivat Heikkisen kanssa koettaneet Jyväskylän etuja puolustaa, *”...koska siellä oli tamperelaisten erityistaholta suunnitelmia sellaisia, että se olisi tapanut koko liikuntatieteen sektorin”*¹³³. Kokonaisuudessaan kokouksessa haettiin kuitenkin enemmän ratkaisuja kuin syyllisiä. Suurin osa käsitti, että Komilla ja Heikkisellä oli lopulta olleet pienet mahdollisuudet vaikuttaa asioiden kulkuun.

Keskustelupöytäkirjasta selviää, miten erilainen tilannekuva osallistujilla oli. Osa näki vielä mahdollisena haastaa esityksen Tampereesta UKK-instituutin sijoituspaikkana. Kokeneemmat kuitenkin ymmärsivät, että ratkaiseva hetki oli jo mennyt ohi ja nyt oli koettava pelastaa se, mikä pelastettavissa olisi. Kokouksen puheenjohtaja maaherra Kauko Sipponen oli yksi heistä, jolla oli realistinen tilannekuva. Hän tarkasteli asiaa juristin koulutuksen saaneena ja toi kokoukseen mukanaan UKK-Kuntoinstituuttisäätiön ja UKK-ins-

133 Paavo Komi, Neuvottelutilaisuus 25.9.1980, keskustelupöytäkirja. Likes, Mappi: UKK-instituutti asiat.

tituutin säännöt sekä keräyslupan tiedot ja muut asiaa sitovat asiakirjat. Jo avauspuheen-vuorossaan hän pudotteli kokousväelle jämäköitä huomioita ja satoi osanottajat tiukasti todellisuuteen: ”*On mielenkiintoista jossakin vaiheessa lukea, mihin tarkoituksiin rahaa on kerätty ja ketkä sitä käyttävät, ennen kuin me sitten ryhdymme antamaan täältä omia käsi-tyksiämme siitä, miten sitä rahaa pitäisi käyttää ja keiden sitä pitäisi käyttää.*”¹³⁴

Vetäessään loppupuheenvuorossaan keskustelua yhteen, Sipponen ei haihatellut liikoja Jyväskylän mahdollisuuksista ja toi reilusti esiin jo tehdyt virheet. Jyväskylä oli viivytellyt ratkaisevalla hetkellä. Ja vielä tylympänä itsekriittisenä huomiona hän nosti esiin, että jyvaskyläläisetkin olisivat voineet esittää vastaavan kansalaiskeräysidean Kekkosien syntymäpäivälahjana. Mutta eipä ollut tullut kenelläkään mieleen. ”*Minäkin näin Helsingin Sanomissa muistaakseni toukokuussa kartan, jossa oli sanottu, että tähän tulee se UKK-instituutti Tampereelle ja sen jälkeen Jyväskylä ja keski-suomalaiset ovat olleet kuukausikaupalla hiljaa. En minä sen enempiä kuin kukaan muukaan ymmärtänyt, että nyt juuri olisi se aika keskustella ja meidän yhteiskunnassamme keskustelu ei voi jatkua rajattomiin vaan se on jossain vaiheessa esitettävä ja ne jotka eivät esitä ajatuksia oikealla ajalla ne joutuvat sitten jälkimaitojunaan. Siinä nyt tavallaan ulkoapäin katsottuna Keski-Suomi ja Jyväskylä tavallaan on. Nyt minä olen kuullut, että kesällä tätä keskusteltiin sisäisesti, mutta se ei päässyt ulospäin millään tavalla eikä vaikuttanut mitään ja sitten se toi [tuotiin] esille erittäin harmillisena hetkenä elokuussa ennen tätä suurta syntymäpäiväjuhlaa. Minä luulen, että tämä tällainen ajoitus on hyvin harmittava, ja siitä nyt ei oikeastaan minä en panisi kenenkään lastiksi sen takia, että kesti oman aikansa ennen kuin oivallettiin, mistä on kysymys ja tämä vaatii ilmeisesti inkubaatioajan. Eihän mikään olisi estänyt tätä säätiötä heittävästä tätä samaa ajatusta eteenpäin ja sanoa, että nyt rakennetaan säätiölle uudet tilat.*”¹³⁵

Jyvaskyläläiset halusivat löytää ratkaisuja. Kekkosien henkilöäkärin Richard Sotamaan tuoreet terveiset suoraan Kekkoselta antoivat kokousväelle tarvittavaa selkänöjää ja uskoa omaan asiaan. Sotamaan lausunnon välityksellä Kekkonen toisti jo elokuussa antamansa lupauksen: ”*Olen eilen keskustellut Presidentin kanssa puhelimitse tästä asiasta. Presidentti huomautti, että hän on jo kerran selvästi tuonut ilmi sen, että tämä laitos ei saa kaventaa Jyväskylän tutkijoiden asemaa. Hän pyysi minua tuomaan tähän kokoukseen terveisensä, että hän valppaasti seuraa liikuntatieteellisen tiedekunnan kehitystä ja tulee valvomaan, että sitä myös kehitetään.*”¹³⁶ Yhteistuumien kokouksessa päätettiinkin kutsuttua seuraavaksi UKK-instituutin edustajat Jyväskylään keskustelemaan asiasta. Kokousjärjestelyjä tekemään valtuutettiin Likes ja Yliopistoyhdistys. Sovittiin, että asiassa yritettäisiin edetä mahdollisimman sopuisasti. Kokouksen lopussa maaherra Sipponen ohjeisti vielä Keski-suomalaisen päätoimittajaa esittämään UKK-instituuttiin liittyvät asiat kaikkinaista kaksintaistelua ja vastakkainasettelua välttämällä. Lisäksi oli muistettava, ettei Kekkoista asetettaisi julkisesti ikävään välikäteen.¹³⁷

134 Kauko Sipponen. Neuvottelutilaisuus 25.9.1980, keskustelupöytäkirja. Likes, Mappi: UKK-instituutti asiat.

135 Kauko Sipponen. Neuvottelutilaisuus 25.9.1980, keskustelupöytäkirja. Likes, Mappi: UKK-instituutti asiat.

136 Richard Sotamaa. Neuvottelutilaisuus 25.9.1980, keskustelupöytäkirja. Likes, Mappi: UKK-instituutti asiat.

137 Likes, Neuvottelutilaisuus 25.9.1980, keskustelupöytäkirja. Likes, Mappi: UKK-instituutti asiat.

Likes lähetti 18.9.1980 kokouskutsun UKK-instituutin hallitukselle neuvottelemaan yhteistyöstä ja työnjaosta. Tampereelta vastattiin ja pyydettiin siirtämään kokous toiseen ajankohtaan. Uutta ehdotusta sopivasta ajankohdasta ei kuulunut ja niinpä Likes, Jyväskylän yliopisto ja liikuntatieteellinen tiedekunta esittivät yhteisen kutsun 1.10.1980. Tämän jälkeen Tampereelta ei kuulunut enää mitään. Tämä aiheutti tietenkin mielipahaa ja parranpärinää Jyväskylässä. Likesin 10-vuotisjuhlaa vietettiin 16.11.1980 ja juhlapuheessaan opetusministeri Kalevi Kivistö rauhoitteli jyväskyläläisiä ja lupasi, että opetusministeriö tulisi asettamaan toimikunnan, jonka tehtäväksi asetettaisiin selkiinnyttää liikuntatieteellisen tutkimuksen työnjakoa ja yhteistyökuvioita. Toimikunta perustettiin seuraavana vuonna ja siihen kuului maaherra Kauko Sipponen. Vasta 20.11.1980 Olavi J. Mattila kutsui Jyväskylän yliopiston rehtorin Kalevi Heinilän ja Isto Ruoppilan neuvotteluihin Helsinkiin. Siellä selvisi, että UKK-instituutin rahoitus oli nyt lopullisesti lyöty lukkoon ja tämän jälkeen UKK-instituutin junailijat voisivat antaa tukea myös Jyväskylälle. Tällä UKK-instituutin lopullisella rahoituksella Mattila viittasi valtioneuvoston 21.11.1980 eduskunnalle antamaan esitykseen valtion kolmannesta lisäbudjetista, johon oli sisällytetty 500 000 mk määräraha UKK-instituutin suunnittelua ja rakentamista varten.¹³⁸

Likesin syyskuisen kannanoton jälkeen käynnistyi noin neljä vuotta kestänyt vaihe, jolloin UKK-instituutin sijoituspaikasta, toiminnan reunaehdoista ja koko instituutin oikeutuksesta käytiin julkista ja kriittistä keskustelua. UKK-instituuttiin ottivat kantaa esimerkiksi Valtion lääketieteellinen toimikunta, Lääkintöhallitus, Suomen korkeakoulujen rehtorien neuvosto ja Valtion tiedeneuvoston työvaliokunta. Likesin ja Jyväskylän yliopiston edustajat esittivät asiasta useita kriittisiä puheenvuoroja seuraavien vuosien aikana myös mediassa. Kritiikin sisältö ei kuitenkaan merkittävästi täydentynyt siitä, mitä organisaatiot olivat jo elo–syyskuussa 1980 esittäneet. Instituutin pelättiin vievän niukkoja resursseja (pahimmillaan rahat menivät nyt hienon rakennuksen seiiniin!) ja tuottavan päällekkäistä tutkimusta jo olemassa olevien tutkimuslaitosten kanssa. Lisäksi kritikoita ärsytti se, miten kansakunnan kaapin päällä majailevat olivat vain junailleet tieteen kentälle uuden tutkimusyksikön välittämättä lainkaan tiedepoliittisista linjauksista. Se, miten hanketta juntattiin läpi kulisseeissa, korpesi toimijoita, jotka olivat jopa vuosikymmenen koittaneet haalia resursseja oman tutkimusyksikkönsä perustoimintoihin.¹³⁹

Kitinä ja kritisointi eivät kuitenkaan auttaneet. Virkamiesten runsas kestitsemienkään ei toiminut¹⁴⁰. UKK-instituutti rakennettiin ja sen toiminta alkoi. Kritisoinnilla oli kuitenkin toinenkin tarkoitus. Sillä pidettiin asia esillä ja huolehdittiin omasta edunvalvonnasta. Jyväskylää ei saisi tai voisi enää tällaisissa kohdissa unohtaa tai ohittaa. Toki Kekkonen itse oli luvannut huolehtia siitä, että Jyväskylän liikuntatieteellisen tiedekunnan ja Likesinkin toimintaedellytyksistä huolehditaan. Ongelmana vain alkoi olla, ettei Kekkosesta enää ollut asian huolehtijaksi ja suojelijaksi. Kekkonen erosi presidentin virasta lokakuussa 1981. Jyväskyläläiset olivat pakotettuja pitämään asiaansa esillä jul-

138 Isto Ruoppila, Likes Valtuuskunnan kokous 1912.1980, keskustelupöytäkirja. Likes, Mappi: Säätiö, Valtuuskunnan pöytäkirjat 70-. Likes, Toimintakertomus 1980. Likes, Mappi: Toimintakertomukset 1980–1994. Ojajarvi & Valtonen 2010, 23.

139 Ojajarvi & Valtonen 2010, 22–33, 70–77.

140 Ojajarvi & Valtonen 2010, 99.

kisuudessa varmistaakseen toimintaedellytyksensä. UKK-instituuttiin kohdistuneessa kritiikissä voi nähdä myös sävyjä aikalaisten kokemasta turhautumista Kekkoseseen ja yleisesti koko Kekkonen aikaan.

UKK-instituutin toiminnasta ja tutkimuksesta vastanneet, etunenässä Ilkka Vuori ja Pekka Oja, eivät isommin heittäytyneet puolustamaan hanketta. Hankkeen puolustukseksi he nostivat esiin esimerkiksi tietoaukkoja, joita instituutti voisi paikata, ja resurssilisää, mitä instituutti toisi alan rahoitukseen ja työpaikkoihin. Pääosin Vuori ja Oja keskittyivät varsinaisen toiminnan käynnistämiseen. Instituutti ja sen rahoitus oli ”pultattu” 2.9.1980 kiinni ja kokonaisuus kuorutettu julkisesti poliittisella arvovallalla presidentin syntymäpäivänä 3.9.1980, joten on selvää, että tämän jälkeen asia oli vain hoidettava.¹⁴¹ Poliitikot ja virkamiehet varmistivat hankkeen rahoituksen, tutkijoiden tehtäväksi jäi käynnistää varsinaisen toiminta.

UKK-instituutin ensimmäiset vuodet olivat yhtä kivikkoisia kuin Kaupin Näsijärveen laskeutuva rinne, jonne instituutin rakennus vuonna 1983 lopulta rakentui. Asiaa ei helpottanut se, että Kekkonen kunto alkoi heiketä vuoden 1981 aikana ja yhdeksi hankkeen päärahoittajaksi kaavailtu Kansaneläkelaitos alkoi nikotella rahoituksen kanssa. Kekkonen ja koko Kekkonen aika alettiin vähitellen nähdä uudenlaisessa valossa. Hankkeen etenemisen varmistamiseksi STM nimitti kolme eri työryhmää. Vaikeuksista huolimatta prosessi kuitenkin eteni, olihan siihen sidottu valtavasti poliittista pääomaa. UKK-instituutin uuden rakennuksen virallisia avajaisia vietettiin kesällä 1984. Tämän jälkeen instituuttia kohtaan esitetty kritiikkikin alkoi vaimentua ja työrauha lisääntyä. Instituutin tutkijat kokivat painetta työssään kuitenkin vielä vuosia.¹⁴² Urho Kekkonen Kuntoinstituuttisäätiö myi rakennuksen ja osan tontista syyskuussa 2022 tamperelaiselle Aare Invest Oy:lle. UKK-instituutti suunnitteli jäävänsä rakennukseen pitkäaikaiseksi vuokralaiseksi.¹⁴³

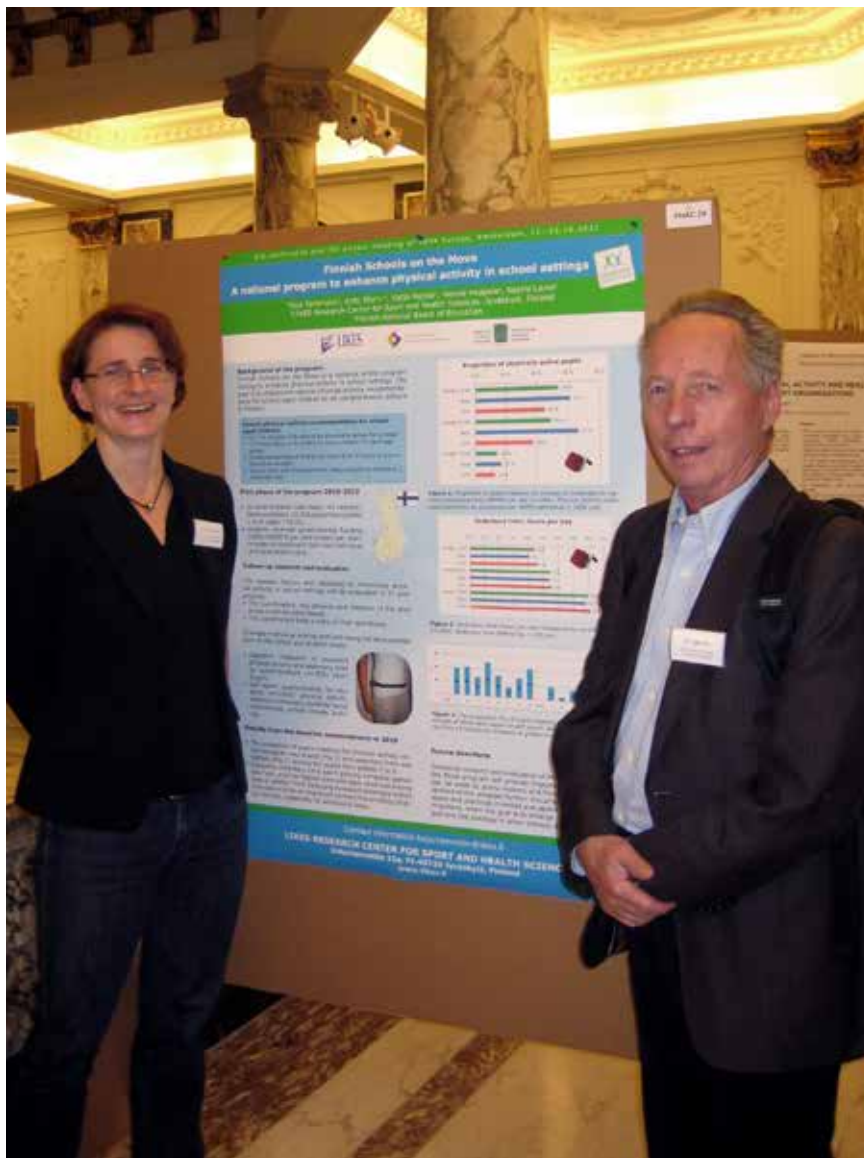
Liikuntatieteellisen tiedekunnan ja Likesin välit UKK-instituutin kanssa pysyivät pitkään viileinä. Vuosien myötä suhteet ovat lämmenneet ja yhteistyö tiivistynyt. UKK-instituutin vuosikymmeniä kestänyt työ terveys- ja liikuntatieteiden rajapinnoilla on tunnustettu niin Likesillä kuin liikuntatieteellisessä tiedekunnassa. UKK-instituutin panos suomalaisten liikkumisen edistämiseksi ja terveysliikunnan tutkimukselle on ollut kiistaton. Kun Likes juhli 50-vuotista taivaltaan vuonna 2020, johtaja Eino Havas kertoi säätiön yrittäneen vuosina 1980–1982 tosissaan estää UKK-instituutin toiminnan käynnistymisen, mutta oli kaikkien onneksi epäonnistunut karkeasti tavoitteessaan. Ylelle antamassaan haastattelussa Havas kehui ja kiitti UKK-instituutin työtä: ”*UKK-instituutti on ollut kiistattomasti merkittävä tekijä ja suuri rikkaus liikuntatieteelliselle terveysliikunnan tutkimukselle ja edistämiseksi. Sen toiminta on hyvä osoitus siitä, että liikunnan edistäminen on*

141 Ojajärvi & Valtonen 2010, 70–79, 86–87.

142 Ojajärvi & Valtonen 2010, 27–33, 49, 67–68, 74–77, 87.

143 ukkinstituutti.fi, ”UKK-instituutti myi toimitilansa ja osan tonttia Aare Invest Oy:lle – instituutti jatkaa toimintaansa pitkäaikaisena vuokralaisena”, 30.9.2022.

usean hallinnonalan tehtävä ja kentälle mahtuu monia toimijoita. Se on meidän kaikkien asia”.¹⁴⁴

Kuva 4. Alkuvaikeuksien jälkeen Likesin ja UKK-instituutin tiet kohtasivat useita kertoja iloisissa merkeissä. Kuvassa UKK-instituutin Pekka Oja ja Likesin Tuija Tammelin HEPA-kongressissa Amsterdamissa vuonna 2011. Kaksikon taustalla oleva posterit esittelee Liikkuva koulu -ohjelman pilottivaiheen tutkimusaineistosta koostettuja ensimmäisiä tuloksia. Kuvaaja: tuntematon. Kuva: Tuija Tammelinin arkisto.

144 Eino Havas, 20.4.2020. Yle.fi. ”Tärkeää kansanterveystyötä tekevä Likes täyttää 50 vuotta – merkittävä takaisinperintä uhkaa säätiön tulevaisuutta”, Jouko Vuolle.

UKK-instituutti on ollut samanlainen toimija kuin Likes, se on sekä tutkinut että pyrkinyt vaikuttamaan poliittiseen päätöksentekoon asiantuntijan roolissa. Kun Likes on toiminut OKM:n hallinnonalalla, niin UKK-instituutti on operoinut STM:n hallinnonalalla ja oppinut sen menettelytavat. UKK-instituutin tutkijoiden erityinen ansio on ollut se, että he ovat tutkineet liikunnan vaikutuksia lääketieteen tutkimusperinteestä käsin ja sen metodein. Lisäksi UKK-instituutissa on osattu argumentoida liikunnan puolesta tavoilla, jotka toimivat lääketieteen kontekstissa. UKK-instituutin työn ansiosta ovet ovat auenneet liikunnan edistäjille sellaisiin paikkoihin, joihin heillä ei olisi ollut muuten asiaa. Esimerkiksi liikunnan saaminen osaksi Käypä hoito -suosituksia on ollut merkittävältä osin UKK-instituutin työn tulosta. UKK-instituutti on leventänyt huomattavasti liikuntaan liittyvän tutkimuksen hartioita Suomessa. Varsinkin terveysliikunnan tutkimus ja sen edistäminen ovat olleet UKK-instituutin ominta osaamisaluetta.

UKK-instituutin perustaminen on poikkeuksellinen ajanjakso suomalaisen liikuntapolitiikan historiassa. Se on vaihe, jolloin liikuntatieteen pelikentälle tuli hetkellisesti pelaamaan sellaisia pelureita, joihin kentällä ei ollut totuttu. UKK-instituuttia junailivat miehet, jotka olivat tottuneet pelaamaan yhtä aikaa sekä itään että länteen. Heille yhden kansalaiskeräyksen käynnistäminen ja rahoituksen hoitaminen yhteen rakennushankkeeseen sekä noin 40 tutkijalle ei ollut kummoinenkaan tempu. UKK-instituutin rakennuksellekin järjestyi sijoituspaikka ja kaavoitus muutamassa päivässä alueelta, jossa oli suojeltua kuusimetsää¹⁴⁵. Median esittämää julkista kritiikkiä he olivat kuulleet ennenkin.

Olisivatko jyväskyläläiset voineet mitenkään estää hanketta? Olisivat ehkä, mikäli he olisivat saaneet jo kevättalvella 1980 tarvittavat tiedot ja ymmärtäneet alkaa junailla asiaa esimerkiksi rahaston suuntaan ja pitää asiasta meteliä oikeissa kohdissa. Huhtikuussa 1980 oli jo myöhäistä. Komi ja Heikkinen olivat kesäkuussa jo mahdottoman tehtävän edessä. Viimeinen sinetti epäonnistumiselle oli se, että keskisuomalaiset suostuivat Kekkonen itsensä pyynnöstä pidättäytymään kriittisistä kommenteista ennen syntymäpäiväjuhlia. Voi myös olla, ettei hanke olisi ollut estettävissä edes kevättalvella 1980. Kokonaisuudessaan Likesin ja keskisuomalaisten roolia UKK-instituuttiin liittyvässä asiassa kuvaa parhaiten Likesin hallituksen puheenjohtajan Isto Ruoppilan kuvaus ”...joskus on ollut sellainen tuntu, että säätiön hallitus on ollut pikaveneen perässä vesihiihtäjän ominaisuudessa eikä ole ollu ajamassa sitä pikavenettä”.¹⁴⁶

UKK-instituutin perustamisesta oli kuitenkin myös paljon hyötyä keskisuomalaisille, vaikkei sitä Jyväskylässä vielä 1980-luvulla niin haluttu myöntääkään. Se kokosi keskisuomalaiset liikuntatieteellisen tiedekunnan taakse ja kirkasti liikuntatieteellisen tutkimuksen merkitystä koko alueelle. Ei ole sattumaa, että juuri vuonna 1980 Likes sai Jyväskylän kaupungilta ensimmäisen kerran avustusta (62 800 mk) tutkimustoimintaan. Samana vuonna myös varmistui, että Likes saisi asianmukaiset tilat vuonna 1982 valmistuvasta jäähallista.

145 Ojajarvi & Valtonen 2010, 100.

146 Isto Ruoppila. Likes, Valtuuskunnan kokous 19.12.1980, keskustelupöytäkirja. Likes, Mappi: Valtuuskunnan pöytäkirjat 70-.

Uusia avauksia uusissa tiloissa jäähallilla

Koko 1980-luku oli eräänlainen huipentuma vuosia kestäneessä suomalaisen hyvinvointivaltion rakennusprojektissa. Se oli nousukauden aikaa Suomessa ja Likesillä. Suunnitelmataloudesta siirryttiin kustannustehokkuutta ja kilpailukykyä ihannoivaan aikakauteen. Vuosikymmen rakentui Suomessa tavaroiden, palveluiden ja rakentamisen ympärille. Kulluttamisesta tuli arkipäivää. Kansainvälistyminen, city-kulttuuri ja kaapelikanavat toivat arkeen aivan uudenlaisia ajatuksia, sanastoa ja tapoja. Kehityksen mittareita olivat usein uudet laitteet, jotka samalla muuttivat käyttäytymistä ja ajankäyttöä. Suomalaiset opettelivat tietokoneiden, mikroaaltouunien, solariumien, kaapelikanavien ja kännyköiden käyttöä arjessaan. Likesin asiakirja-aineistossa aikakauden muuttuminen näkyy selvästi. Vasemmiston ja oikeiston välinen vääntö ja siihen liittyvä sanasto jää pois ja tilalle tulee uudenlaista ajattelun väljyyttä. Aivan joka asiasta ei tarvinnut päättää yhteiskokouksissa, eikä suunnitelmia ja ohjelmia kirjoitella niin paljon kuin 1970-luvulla. Asioita pohdittiin Likesilläkin aikaisempaa enemmän markkinatalouden ja tehokkuuden näkökulmasta

Vuoden 1981 syyskuussa alkoi jäähallin ja Likesin uusien tilojen rakentaminen ja vuoden päästä tästä säätiö pääsi muuttamaan uusiin tiloihin. Muutto uusiin yhteisiin tiloihin merkitsi Likesin tutkijoille 12 vuoden odotuksen päättymistä. Omat tilat kokosivat Likesin väen vihdoinkin yhteen. Uusiin tiloihin hankittiin uusia tutkimuslaitteita ja konttoritarvikkeita. Tämä kaikki herätti toiveikkuutta tulevaisuuden suhteen. Likesin edustajat olivat tehneet paljon töitä koko 1970-luvun ajan, että säätiön työntekijät pääsisivät työskentelemään tarkoituksenmukaisissa tiloissa. Työstä hyötyivät myös jäähallin puuhamiehet. Erkki Huovinen esittää Hippos-alueen kehittymistä selvittävässä lisensiaattityössään, että opetusministeriön lupaama rahoitus Likes-tutkimuslaitoksen rakentamiselle jäähallin yhteyteen ratkaisi myös koko jäähallin rahoituksen järjestymisen. Ilman tätä, jäähallin rakentaminen olisi voinut siirtyä useilla vuosilla.¹⁴⁷

Samaan johtopäätökseen voi päätyä myös Jarmo Hakamäen muistelun perusteella. Teemu Keskisen 3.6.2002 tekemässä Aikalaishistoria-haastattelussa Hakamäki muisteli jäähallin rakentamiseen liittyneitä vaiheita 1970-luvun lopulla ja uusien tilojen merkitystä likesläisille seuraavasti: *”No, en tunne sitä kaupungin puolen systeemiä, että mikä siellä sitten loppujen lopuksi oli se syy, minkä takia kaupunki sen (jäähallin rakentamisen) sitten otti hoitaakseen. Tulin joskus Helsingistä rahoitusneuvotteluista, jotka koski tätä jäähallia ja sain viestin, että minun pitäisi mennä tuonne KOP:n tiloihin, että siellä on kokous, missä tätä asiaa käsitellään. Kun menin sinne, niin kaupunki ilmoitti, että kaupunki rakentaakin tämän jäähallin itse, että se säätiön osuus päättyi siihen. Mutta edelleenkin säätiö piti kiinni siitä tutkimuslaitos-hankkeesta ja se ei taas kaupungille oikein kelvannut millään lailla. Kaupunki ei ollut mitenkään halukas rakentamaan näitä tutkimuslaitoksen tiloja, mutta me saatiin neuvoteltua kuitenkin opetusministeriön kanssa silloin sopimus, että ope-*

147 Huovinen 2007, 51–52, 179.

tusministeriö nosti tämän jäähallin valtionavustusta melkein kaks miljoonaa markkaa, jos en nyt ihan väärin muista, tämän tutkimuslaitoksen rakentamiseen.

Se sitten mahdollisti tämän, että tähän saatiin nämä tutkimuslaitoksen tilat. Se oli kyllä suuriarvoinen asia tutkimuslaitokselle, että saatiin nämä turvalliset tilat, kun tämä urheiluja kuntotutkimusasema, joka oli vuonna -75 perustettu, toimi tuossa vanhassa Pitkädun sairaalassa, jota ei nyt ole. Se oli vanha puurakennus, ja se toimi siinä. Sitten näitä säätiön tutkijoita oli mikä missäkin ympäri kaupunkia tuolla. Mäki-Matin kauppa oli yhtenä missä tutkimuslaitos toimi, vaikka lähinnä se oli sen METELIn tarvitsemia tiloja. METELIn oli valtava projekti. Aika-ajoin vissiin toista sataa ihmistä töissä.”¹⁴⁸

Uuden sivun kääntyminen näkyi Likesillä myös siinä, että vuonna 1980 alettiin hahmotella tutkimuslaitokselle uutta tutkimusohjelmaa vuosille 1981–1984. Johtavana ajatuksena oli, että suuria ihmisjoukkoja tarkastelevista tutkimuskokonaisuuksista siirryttäisiin tarkemmin rajatumpiin tutkimuksiin, joissa aiemmista tutkimuksista saatua tietoa syvennettäisiin ja ilmiöitä pyrittäisiin näin ymmärtämään kokonaisvaltaisemmin. Vuonna 1980 pyrittiin myös saattamaan loppuun suuria tutkimusohjelmia eli esikouluikäisiin lapsiin, liikuntakasvatukseen ja väestön liikuntakäyttäytymiseen liittyviä kokonaisuuksia. Toki tutkimuslaitoksella oli edelleen käynnissä esimerkiksi METELIn jatkotutkimus Terveystutkimus -78 ja erityisryhmien liikuntatutkimus. Kokonaisuudessaan 1980-luvun alkupuolella Likes-tutkimuslaitos ja UKA korostivat tutkimustensa suuntautuvan tiukasti valtakunnallisen liikuntatieteellisen tutkimuksen runko-ohjelman painopistealueille. Tällä haluttiin korostaa Likesin asemaa suhteessa juuri perustettuun UKK-instituuttiin, jota pidettiin villinä tulokkaana.¹⁴⁹

Säätiön uudessa kehittämisohjelmassa vuosille 1981–1984 tutkimustoiminta päätettiin suunnata erityisesti seuraaville alueille:

1. liikuntakasvatus ja koulutus
2. aikuisväestön liikuntakäyttäytyminen
3. liikuntakulttuurin yhteiskunnalliset muutos- ja kehitysilmiot
4. kasvu ja vanheneminen
5. liikunnan ja terveyden keskinäiset yhteydet
6. kilpa- ja huippu-urheilu.

Taustalla vaikuttivat liikuntatieteellisen tutkimuksen runko-ohjelman linjaukset, mutta käytännössä enemmän vaikuttivat tutkijoiden vahvuudet ja henkilökohtaiset kiinnostuksen kohteet. Vuosien 1981–1984 aikana merkittävimpiä tutkimuskokonaisuuksia olivat muun muassa koululiikunnan tutkimusohjelma, liikuntalain toteutumisen seuranta, lasten motoriikkatutkimukset, varhaiskuntoutuskokeilut ja METELIn seurantatutkimukset. Suuri kokonaisuus oli myös alueellisen kuntoutusyksikön perustamiseen liittyvät neuvottelut, joissa Jyväskylän kaupunki oli tärkeä kumppani. Kaupungin kanssa yritettiin myös junailta Työterveyslaitoksen yksikön perustamista Jyväskylään, mutta tämä hanke

¹⁴⁸ Jarmo Hakamäki, 3.6.2002, Teemu Keskinen Aikalaishistoria-haastattelussa. Likes, Mappi: Likes 50 historia.

¹⁴⁹ Likes, Toimintakertomus 1980–1984.

tyssäsi ennen kaikkea siihen, ettei Jyväskylässä ollut yliopistollista sairaalaa.¹⁵⁰ Lisäksi Likes osallistui esimerkiksi Mini Suomi -terveystutkimukseen, Lasten sepelvaltimotaudin riskitekijät -tutkimukseen, Suomalaisväestön ajankäyttötutkimukseen ja Nuorten terveystapatutkimukseen. Likes haki jatkuvasti tutkimusrahoitusta RAY:lta ja organisoï alueen kansanedustajia asian edunvalvojiksi, mutta RAY:n rahoitus jäi yhä saamatta. Rahahanat eivät auenneet, eikä tilanteessa auttanut se, että Likesin edustajat vielä tässä vaiheessa kritisoivat kuuluvasti UKK-instituuttia, jolla oli tiiviit yhteydet STM:ön.¹⁵¹

UKAn merkittävimpiä tutkimuskokonaisuuksia 1980-luvun alkupuoliskolla olivat taukoliikuntatutkimus, lapsiurheilututkimus ja toimintakykyisyystutkimus. Lisäksi tutkimusta kohdistui esimerkiksi voimailijoihin, tennispelaajiin ja kestävyysurheiluun. Likes-tutkimuslaitos ja UKA tuottivat 1980-luvun alkupuolella myös kohtalaisen paljon erilaisia palveluja ja maksullisia tutkimuksia. Liikuntalain tultua voimaan Likes teki useammalle kaupungille (esim. Jyväskylä, Vaasa, Siilinjärvi) liikuntasuunnitelmia. UKAn päästyä uusiin tiloihin jäähallille, sen testaustoiminnan volyymi kasvoi selvästi. Tutkittavana kävi ilmavoimien lentäjiä ja eri lajien urheilijoita, myös käynnit lääkärin vastaanotolla lisääntyivät. Yhteistyötä tehtiin niin seurojen kuin lajiliittojen kanssa. Urheilijat, seurat ja lajiliitot olivat selvästikin löytäneet UKAn tarjoamat palvelut.¹⁵²

Käsityksen Likes-tutkimuslaitoksen ja UKAn toimintojen laajuudesta ja monipuolisuudesta voi saada yhteistyökumppaneiden kautta. Eniten yhteistyötä Likes teki Jyväskylän yliopiston eri laitosten ja kirjaston sekä Jyväskylän kaupungin kanssa. Muita yhteistyökumppaneita olivat esimerkiksi Tampereen ja Turun yliopistojen kansanterveystieteen laitokset ja Oulun yliopisto, Kansaneläkelaitos, Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos, Tilastokeskus, Peurunka, Kuntotoimisto ja Liikuntatieteellinen Seura.¹⁵³

Likesillä vuosittain käynnissä olevien tutkimusten määrät ja siten myös tutkimusrahoituksen kokonaismäärä kasvoivat koko 1980-luvun alkupuoliskon ajan (Taulukko 2). Ainoastaan vuodet 1981 ja 1982 olivat hieman niukkoja, mikä todennäköisesti johtui maailmanlaajuisesta taloudellisesta taantumasta. Vuonna 1982, jolloin markka devalvoitiin kahdesti, Likes ei saanut kaupungilta lainkaan avustusta tutkimustoimintaan ja uimahallin pyörittämiseen jouduttiin tuolloin hakemaan lisääavustusta. Positiivista kehitystä selittää suurimmaksi osaksi Suomen talouden kasvu, jaettavaa oli enemmän kuin ennen ja sitä riitti tutkimukseenkin. Mutta jotain voi selittää myös UKK-instituutin ympärillä käydyllä keskustelulla ja siihen liittyvällä edunvalvonnalla. Konkreettisimmin tämä näkyy siinä, että Likes alkoi saada Jyväskylän kaupungilta avustusta tutkimustoimintaan vuodesta 1980 lähtien. Likes näyttäytyi vähitellen Jyväskylän kaupungille muunakin kuin uimahallin ylläpitäjänä. Likes yritti vielä koko 1980-luvun alkupuolen ajan saada oman momentin valtion budjettiin opetusministeriön hallinnonalalle¹⁵⁴. Olihan UKK-sääti-

150 Likes, Toimintakertomukset 1980–1984.

151 Likes, Hallituksen kokous 11.11.1981. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 79–82. Toimintakertomukset 1980–1984.

152 Likes, Toimintakertomukset 1980–1984.

153 Likes, Toimintakertomukset 1980–1984.

154 Likes, Hallituksen kokous 8.3.1984. Likes, Mappi: Hallitus 1983–1985.

ölläkin omansa STM:n alla. Tässä ei kuitenkaan koskaan onnistuttu; osin siksi, että sitten muutkin veikkausvoittovaroja saavat organisaatiot olisivat voineet vaatia samaa.

Taulukkoon 2 on kerätty Likesin opetusministeriöltä ja Jyväskylän kaupungilta tutkimuksen tekemiseen saamien tukien määrät vuosina 1980–1985. Ylimmällä rivillä on OPM:ltä saadun tuen kokonaismäärä markkoissa ja seuraavalla rivillä se esitettynä vuoden 2021 rahanarvossa euroina. Tämä pitää sisällään tutkimusprojekteihin osoitetut avustukset, toiminta-avustukset yleisiin kuluihin ja laitehankinnat. Seuraavaksi on eritelty tästä OPM:n tuesta yleisiin kuluihin (esim. vuokra, kalusto, toimistokulut) tarkoitettu toiminta-avustus, jota Likes alkoi saada vuosia kestäneiden neuvottelujen jälkeen vuodesta 1978 lähtien. Lisäksi taulukossa on ilmoitettuna Jyväskylän kaupungilta saatu avustus tutkimustoimintaan, jota Likes sai ensimmäisen kerran vuonna 1980. Taulukossa ei ole esitettynä niitä tukia, joita Likes sai kaupungilta uimahalliin. Uimahallin kävijämäärät ja kaupungin siihen osoittamat vuosittaiset tukimäärät on esitetty taulukoissa 1 ja 4.

Taulukko 2. Likesin saamia tukia opetusministeriöltä ja Jyväskylän kaupungilta tutkimustoimintaan ja yleiskuluihin vuosina 1980–1985.

	1980	1981	1982	1983	1984	1985
OPM:N MYÖNTÄMÄ TUKI LIKESILLE (MK)	914 350	1 039 700	1 218 400	1 577 100	1 982 550	2 347 650
OPM:N MYÖNTÄMÄ TUKI LIKESILLE VUODEN 2021 RAHANARVOSSA (€)	476 588	483 741	518 719	618 544	726 732	812 781
OPM:N TUESTA TOIMINTA-AVUSTUSTA YLEISIIN KULUIHIN (MK)	397 000	700 000	550 000	570 000	751 000	910 000
OPM:N TUESTA TOIMINTA-AVUSTUSTA YLEISIIN KULUIHIN VUODEN 2021 RAHANARVOSSA (€)	206 929	325 689	234 156	223 556	275 290	315 052
JYVÄSKYLÄN AVUSTUS TUTKIMUSTOIMINTAAN (MK)	62 800	90 000	0	200 000	350 000	350 000
JYVÄSKYLÄN AVUSTUS TUTKIMUSTOIMINTAAN VUODEN 2021 RAHANARVOSSA (€)	32 733	41 874	0	78 441	128 298	121 174

Lähde: Likes, Toimintakertomukset 1980–1985. Tilastokeskus, Rahanarvonmuunnin 1860–2021.

Vuonna 1984 alkoi tulla päätökseensä Likesin tutkimusohjelma vuosille 1981–1984, oli siis aika miettiä uutta. Valtuuskunnan syyskokouksessa 4.12.1984 käytiin poikkeuksellisen monipuolista ja reipasta keskustelua säätiön suunnasta, sen lähitulevaisuuteen liittyvistä suurista asiakokonaisuuksista ja tutkimuksen sisällöistä. Varsinkin Mikko Kankainen oli huolissaan tutkimuksen sisällöistä. Hänen mielestään Likesin tutkimus ajalehti

ja tarvitsi johtajaa, joka huolehtisi tutkimuksen tasosta, kansainvälisyydestä, suunnasta ja karsisi turhia rönsyjä. Asia sai kannatusta myös Heikki Parkkiselta. Kankaisen mielestä Likesillä tehtävän tutkimuksen painopiste oli valunut liiaksi liikunnan ja urheilun puolelle, kun taas kansanterveyteen, työsuojeluun ja toimintakykyyn liittyvä tutkimus oli 1980-luvulla alkanut kuihtua. Valtuuskunnassa keskusteltiin myös vilkkaasti suurhallin rakentamisesta, joka voisi tulla Likesin tehtäväksi. Puheenjohtajana toiminut Eino Haro piti tätä asiana, joka saattaisi vaikuttaa merkittävästikin Likesin ja varsinkin tutkimuslaitoksen toimintaan.¹⁵⁵

Vuosien 1985 ja 1986 aikana Likesillä tehtiin tiliä menneestä ja suunniteltiin kiivaasti tulevaa. Näiden vuosien aikana tehtiin Likesin ulkopuolella kaksi merkittävää päätöstä, joista molemmat tulivat vaikuttamaan huomattavasti säätiön tulevaan toimintaan. Ensimmäisen päätöksen teki Jyväskylän kaupungin valtuusto 10.6.1985, kun se päätti hyväksyä kaupungin hallituksen esityksen (hallituksen päätös 29.4.1985), jossa Hippoksen alueelle sijoittuvan uuden liikunta- ja tutkimushallin rakentamisesta vastaisi Likes-säätiö. Asia tuli siis annettuna Likesille. Likesin hallitus yritti kuitenkin hyötyä tilanteesta ja neuvotella itselleen muutamia etuja, ennen kuin asia vietäisiin päätettäväksi Likesin valtuuskunnan ylimääräiseen kokoukseen. Ensimmäinen tavoite oli saada kaupunki rahoittamaan säätiön tutkimusjohtajan palkkamenot seuraavan viiden vuoden ajaksi, toinen tavoite liittyi uimahallin vuoden 1975 laajennukseen liittyvän velan kuittaamiseen ja kolmas tavoite oli saada uuteen liikunta- ja tutkimushalliin noin kymmenen työhuonetta säätiölle.¹⁵⁶

Liikunta- ja tutkimushalli oli Jyväskylässä huomattava, polemiikkiakin aiheuttanut investointi. Likes vaikutti olevan toimija, jonka kautta rakennuttamisen voisi kätevimmin hoitaa. Säätiöllä oli näin mahdollisuus vivuttaa itselleen tärkeitä asioita neuvotteluissa ja niinpä vuoden 1985 lopulla voitiin aloittaa valmistelut Likes-tutkimuslaitoksen päätoimisen tutkimusjohtajan palkkaamiseksi. Asiaa oli aiemmin yritetty ratkaista ministeriön kautta, mutta nyt se järjestyikin kaupungin avustuksella. Kokonaisuudessa yhden tutkimusjohtajan palkkaaminen oli kaupungin näkökulmasta pieni vastaantulo, mutta Likesin vinkkelistä riittävä neuvotteluvoitto.¹⁵⁷

Likesin ensimmäiseksi päätoimiseksi tutkimusjohtajaksi valittiin huhtikuussa 1986 dosentti Veikko Vihko. Hän työskenteli Likesin tutkimuksen ja tutkimusrahoituksen parissa jo toukokuusta 1986 lähtien, vaikka virallisesti pesti alkoi vasta 1.10.1986.¹⁵⁸ Vihko oli yksi niistä kuudesta tutkijasta, jotka vuoden 1970 lokakuussa siirtyivät Likesille ja muodostivat Likes-tutkimuslaitoksen ensivaiheen rungon. Tosin Vihko siirtyi melko pian tämän jälkeen yliopistolle biologian laitokselle, mutta yhteys liikuntatieteeseen ja Likesiin säilyi näiden vuosien aikana eri tutkimusprojektien kautta. Vihkon palkkaamisen

155 Mikko Kankainen ja Eino Haro, Likes, Valtuuskunnan kokous 4.12.1984, keskustelupöytäkirja. Likes, Mappi: Valtuuskunnan kokouspöytäkirjat 70-.

156 Likes, hallituksen kokous 20.6.1985. Mappi: Likes, Hallituksen kokouspöytäkirjat 1983–1985.

157 Likes, Hallituksen kokous 2.9.1985, 9.11.1985, 23.10.1985, 23.12.1985. Likes, Toimintasuunnitelma vuodelle 1986 (9.11.1985) Likes, Mappi: Hallitus 1983–1985.

158 Likes, Hallituksen kokous 15.4.1986, 24.4.1986. Mappi: Likes, Hallituksen pöytäkirjat 1986. Likes, Toimintakertomus 1986.

voi nähdä osana sitä kehitystä, mikä lähti liikkeelle UKK-instituuttiin liittyvän väännön seurauksena. Jyväskylän kaupunki alkoi ymmärtää paremmin liikuntatieteellisen tiedekunnan ja Likesin merkitystä itsensä ja koko alueen näkökulmasta. Vähitellen se alkoi lisätä tukea Likes-tutkimuslaitokselle ja Vihkon palkkaaminen oli yksi askel tässä prosessissa.

Toinen vuoden 1985 aikana tehty säätiön kannalta merkittävä Likesin ulkopuolella tehty päätös oli liikuntalääketieteen erikoiskoulutuksen aloittaminen Suomessa. Opetusministeriön suunnitelmissa oli, että maahan perustettaisiin kaikkiaan viisi tai kuusi koulutuspaikkaa ja koulutuksessa olevien lääkärien palkan maksaisi opetusministeriö. Yksi koulutuspaikoista olisi Kuopion yliopisto ja käytännössä Jyväskylä, jossa sijoituspaikkana olisi pääosin Likesin UKA. Tätä asiaa junaili Likesillä Markku Alén. Tällainen resurssillisä UKAn toimintaan oli enemmän kuin tervetullut ja niinpä Likesillä alettiin valmistautua siihen, että liikuntalääketieteen erikoislääkärikoulutus voisi alkaa Likesillä vuoden 1986 aikana.¹⁵⁹ Asia nytkähti virallisesti eteenpäin 14.7.1986, kun opetusministeriö teki päätöksen liikuntalääketieteen koulutusohjelmien käynnistymisestä 1.8.1986 alkaen Kuopion, Tampereen ja Oulun yliopistoissa. Päätöksen mukaan OPM myöntäisi valtionapua 1.9.1986 lähtien viiteen koulutusvirkaan, joista yksi olisi Jyväskylässä Likes-säätiön Urheilu- ja kuntotutkimusaseman yhteydessä.¹⁶⁰ Lääkintöhallitus määräsi Markku Alénin liikuntalääketieteen erikoisalalan valtakunnalliseksi kuulustelijaksi ja Kuopion yliopisto nimesi hänet UKAlle kouluttajaksi.¹⁶¹ Tämän jälkeen Likesillä lähti käyntiin liikuntalääketieteen koulutus, jossa koulutettavat vaihtuivat tämän tästä.

Kokonaisuudessaan vuosia 1985 ja 1986 Likesillä voi kuvailla suunnittelun, neuvottelun ja uusien alkujen vuosiksi. Tuolloin tehtiin monia merkittäviä päätöksiä, jotka sitoivat säätiötä ja sen tulevaisuutta. Tutkimuslaitos oli melkoisessa käymistilassa, mistä kertoo esimerkiksi se, että 1980-luvun loppua käsittävästä tutkimussuunnitelmasta puhutaan aineistossa useilla eri nimillä ja ne käsittävät eri vuosia. Suunnitelmat olivat selvästikin vielä jäsentymättömiä, vaikka seuraavien vuosien tavoitteista säätiössä vallitsi kohtalaisen hyvä yhteisymmärrys. Tarkkojen suunnitelmien tekeminen oli kuitenkin vaikeaa, sillä ratkaisemattomia kysymyksiä oli vielä paljon. Ja varmasti jotain roolia haluttiin jättää tulevalle tutkimusjohtajallekin. Yhdestä asiasta Likesin sisällä oltiin kuitenkin varmoja; tutkimusjohtajan palkkaamisen yhteydessä haluttiin aloittaa myös Likesin organisaation uudelleen järjestely.¹⁶²

159 Likes, Hallituksen kokous 2.9.1985. Likes, Mappi: Hallitus 1983–1985.

160 Likes, Hallituksen kokous 4.8.1986. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1986.

161 Likes, Toimintakertomus 1986.

162 Likes, Hallituksen kokous 2.9.1985, 9.11.1985, 23.10.1985, 23.12.1985. Likes, Toimintasuunnitelma vuodelle 1986 (9.11.1985) Likes, Mappi: Hallitus 1983–1985.

Kuva 5. Risto Telaman, Pauli Vuolteen ja Lauri Laakson kirjoittama "Näin suomalaiset liikkuvat" väestön liikuntakäyttäytymisen tutkimusohjelman loppuraportti valittiin vuoden 1986 urheilukirjaksi. Se oli monen vuoden työn tulos (tutkimus alkoi vuonna 1977) ja herätti laajaa kiinnostusta.¹⁶³ Urheilumuseosäätiön huomionosoitus kohdistui tietenkin tähän tutkimukseen, mutta samalla se huomioi laajemmin Likesillä tehtyä tutkimusta. Kirja kertoo osaltaan, minkä kokoluokan ja minkäläisten tutkimuskysymysten parissa Likesillä painittiin ensimmäiset 15 vuotta.

Säätiön organisaatiouudistus ja Likes-tutkimuskeskus aloittaa toimintansa

Vuonna 1987 alkoivat konkretisoitua ne suunnitelmat, joita muutamana aikaisempana vuotena oli valmisteltu. Valtuuskunnan kevätkokouksessa 6.5.1987 nuijittiin läpi useita uudistuksia, joista yksi oli organisaatiouudistus. Likes-tutkimuslaitos ja Urheilu- ja kuntotutkimusasema lakkasivat olemasta ja niiden tieteellistä tutkimusta tehneet osat yhdistettiin Likes-tutkimuskeskukseksi. Tutkimuksen lisäksi Likes-tutkimuskeskus tuotti palveluja, joita toteuttivat kuntotestausasema, liikuntapoliklinikka, liikuntasuunnittelu ja tietopalvelu. Näistä jokaiselle laadittiin oma johtosääntönsä. Uimahalli pysyi edelleen omana yksikkönään Likesin hallinnossa. Uudessa organisaatiomallissa tutkimusta johti tutkimusjohtaja, lääketieteellisistä toiminnoista vastasi johtava lääkäri ja koko säätiön asioista huolehti toiminnanjohtaja. Tässä järjestelyssä eniten keskustelua ja neuvottelua

¹⁶³ Likes, Toimintakertomus 1987.

aiheuttivat lääkäripalvelut, joita satoi oma lainsäädäntönsä. Samaisessa valtuuskunnan kevätkokouksessa muutettiin myös säätiön sääntöjä. Hallituksen toimikausi pidennettiin kahteen vuoteen, hallituksen jäsenmäärä nostettiin viidestä seitsemään ja valtuuskunnan jäsenten määrä 16:sta 20:een. Näiden muutosten lopullinen voimaansaattaminen meni toki vuoteen 1988. Likesiä laitettiin kuntoon, ennen kuin suuret rakennusprojektit lähetsivät kunnolla käyntiin.¹⁶⁴

Uuden Liikunnan ja terveyden tutkimuskeskuksen eli Likes-tutkimuskeskuksen ohjesäännössä sen tehtäväksi määriteltiin liikuntaa ja terveyttä koskevan perustutkimuksen sekä alan käytännön sovelluksiin tähtäävän tutkimuksen tekeminen. Sen tuli toimia yhteistyössä Jyväskylän ja muiden yliopistojen sekä alalla toimivien muiden laitosten ja yhteisöjen kanssa. Tutkimuskeskuksen oli tarjottava erilaisia palveluja eli tehdä tilauksesta alan tutkimus-, selvitys- ja suunnittelutehtäviä. Sen tuli vastata alan informaatiopalvelusta opetusministeriön kanssa sovitulla tavalla. Uudeksi tehtäväksi määriteltiin nyt toimiminen liikuntalääketieteen erikoislääkäriskoulutuksen koulutuspaikkana, kliinisten liikuntalääketieteellisten palvelujen tuottaminen sekä liikuntaa ja terveyttä koskevan neuvonnan järjestäminen.¹⁶⁵

Kun alkuun oli päästy, lisää seurasi. Samaisessa vuoden 1987 valtuuskunnan kevätkokouksessa hyväksyttiin myös Likesin kehittämisohjelma vuosille 1987–1991. Se oli rakennettu Likesin tutkimuserinteen päälle ja siinä oli huomioitu ajankohtaiset kansalliset tutkimuslinjaukset (esim. Liikuntatieteellisen tutkimuksen kehittäminen 1986–1990). Uudessa kehittämisohjelmassa säilyi Likesille tyypillinen monitieteinen tutkimusote, mutta metodisesti se siirtyi empiirisanalyttisistä peruskartoituksista kohti seurantaa ja interventioasetelmia. Empiirisiä tutkimusasetelmia ei haluttu poistaa, mutta niiden rinnalle haluttiin ottaa aikaisempaa enemmän hermeneuttisfenomenologisia tutkimuksia.¹⁶⁶ Likesin tutkimustyö suunniteltiin suuntautuvaksi neljälle pääalueelle, joiden alla oli eriteltyä tarkempia tutkimusalueita:

- A) Liikunnan ja terveyden yhteyksien tutkimus
 - Kasvu, kehitys ja liikunta
 - Työikäinen väestö ja ikääntyvät
 - Liikunta ja terveys
- B) Liikuntabiologinen ja -lääketieteellinen tutkimus
- C) Liikunnan yhteiskuntatieteellinen tutkimus
 - Liikuntakäyttäytymisen ja -suunnittelun tutkimus
 - Liikuntakulttuurin tutkiminen
 - Liikuntahistorian tutkiminen
- D) Liikuntakasvatuksen ja liikuntapsykologian tutkimus

Vuosina 1987–1991 Likes-tutkimuskeskuksessa toteutettiin useita monivuotisia tutkimuksia useiden eri yhteistyökumppaneiden kanssa. Liikunnan ja terveyden yhteyksien

¹⁶⁴ Likes, Toimintakertomus 1987 ja 1988. Likes, Valtuuskunnan kevätkokous 6.5.1987; Likes, Valtuuskunnan syyskokous 29.11.1988. Likes, Hallituksen kokous 20.10.1987. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1987.

¹⁶⁵ Likes, Valtuuskunnan kevätkokous 6.5.1989. Liite 3. Liikunnan ja terveyden tutkimuskeskuksen ohjesääntö.

¹⁶⁶ Likes: Tutkimuksen kehittämisohjelma vuosiksi 1987–1991. Likes, Mappi: Likes-tutkimuskeskus, Johtokunta 1995–2000.

tutkimuksessa toteutettiin esimerkiksi Ikivihreät-tutkimusprojekti (vuodet 1988–2006). Siinä selvitettiin ikäihmisten terveyttä ja toimintakykyä, kehitettiin iäkkäille soveltuvia tutkimusmenetelmiä sekä luotiin mahdollisuuksia säilyttää terveys ja toimintakyky mahdollisimman pitkään. Tähän liittyen Likesillä toteutettiin vuonna 1989 koko jyvaskyläläisten 75-vuotiaiden ikäluokan terveys- ja toimintakykytutkimus, johon kuului muun muassa kotihaastattelu ja laaja laboratoriotutkimus. Työolot – työnilo -toimintatutkimuksessa (vuodet 1988–1990) puolestaan selvitettiin liikuntaintervention vaikutusta työntekijöiden fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin. Liikuntabiologisessa ja -lääketieteellisessä tutkimuksessa perehdyttiin muun muassa lihassoluvaurioihin ja niiden korjaantumiseen. Liikunnan yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa huomiota kohdistettiin luontoon, talouteen, liikunnan kokemuksellisuuteen, liikuntaleikkeihin, ruumiillisuuteen ja huippu-urheilijoiden elämänuriin. Lisäksi toteutettiin joitakin liikuntasuunnittelun tutkimiseen ja kehittämiseen liittyviä hankkeita, kuten Liikunnan mallikunta -projekti 1987–1989. Liikuntakasvatuksen ja -psykologian alle meni puolestaan lapsiurheilijatutkimus, peruskoululaisten liikuntataitojen tutkimus ja urheilijoiden koulutustutkimus.¹⁶⁷

Palvelutoiminnassa Kuntotestausaseman toiminta oli varsin laajaa. Fysiologian laboratoriossa tehtiin vuosien 1987–1991 välisenä aikana vuosittain noin 2 700–5 400 mitausta, joista osa tehtiin tutkimusten yhteydessä ja osa palvelutoimintana eri lajien urheilijoille. Kemian laboratoriossa puolestaan tehtiin vuosittain noin 4 300–7 000 määrittystä. Liikuntapoliklinikalla potilaskäyntejä oli vuosittain noin 1 300. Kuntien tilaamien liikuntasuunnitelmien tekeminen lakkasi tämän jakson aikana täysin.¹⁶⁸

Likes-tutkimuskeskuksen yhteistyökumppaniverkosto oli 1980-luvun lopulla totutun laaja ja monipuolinen. Tärkeimpiä kumppaneita olivat yhä Jyvaskylän yliopisto ja Jyvaskylän kaupunki. Yhteydenpito opetusministeriöön tiivistyi tämän jakson aikana. Yhteistyö kotimaisten kumppaneiden kanssa oli yhtä laajaa kuin ennenkin. Yhteistyöverkoston kuuluivat esimerkiksi Tilastokeskus, Kansaneläkelaitos, Peurunka, Liikuntatieteellinen Seura ja UKK-instituutti. Aikaisempaan verrattuna Likesin tutkijoiden toiminta ja liikkuvuus olivat kansainvälisempää kuin ennen. 1980-luvun lopulla Likesin tutkijat kävivät paljon enemmän ulkomailla esiintymässä ja tuottivat huomattavasti enemmän englanninkielisiä tutkimusartikkeleita kuin vuosikymmen aikaisemmin. Tätä kehitystä avitti talouden suotuisa kehitys ja yleinen matkustamisen nopeutuminen ja helpottuminen.¹⁶⁹

Likesin hankkimalla tutkimusrahoituksella oli kasvava trendi koko 1980-luvun jälkipuoliskon ajan 1990-luvun alkuvuosiin saakka. Uutta aikaisempiin vuosiin verrattuna oli, että Likes pystyi vuosina 1985–1991 hankkimaan tutkimusrahoitusta useammasta paikasta kuin ennen. Likes sai esimerkiksi vuonna 1988, yli kymmenen vuoden yrittämisen jälkeen, ensimmäisen kerran rahoitusta RAY:ltä. Sitä myönnettiin tutkimukseen, jossa selvitettiin liikunnan ja rintasyövän esiintymisen välistä yhteyttä. Seuraavana vuonna se sai RAY:lta

167 Likes, Toimintakertomukset 1987–1991.

168 Likes, Toimintakertomukset 1987–1991.

169 Likes, Toimintakertomukset 1987–1991.

rahoitusta jo kolmeen eri hankkeeseen. Jyväskylän kaupunki rahoitti näiden vuosien aikana useita eri tutkimuksia. Likesin tutkimuksia rahoittivat Työsuojelurahasto, SVUL, TUL, OK. Likes-tutkimuslaitos sai myös erillisiä rahoituksia laitehankintoihin. Talouden suotuisa kehitys ja rahoittajien monipuolistuminen näkyivät vähitellen tutkijoiden määrän lisääntymisenä. Vuosina 1985–1991 tutkimuslaitoksella ja UKAlla työskenteli yhteensä 21–28 henkilökuntaan kuuluvaa tai tutkimusrahoituksella päätoimisesti työskentelevää projektitutkijaa. Lisäksi tutkimuslaitoksessa työskentelevien osa-aikaisten tutkijoiden ja tutkimusavustajien määrät liikkuvat vuosittain 28–53 välillä.¹⁷⁰

Taulukkoon 3. on koottu opetusministeriön ja Jyväskylän kaupungin Likesille myöntämä tutkimusrahoitus vuosina 1986–1991. Jyväskylän kaupungin luvussa ei ole mukana erillisiin yhteistutkimuksiin (esim. Jyväskylän kaupungin kanssa yhdessä toteutettu Ikivihreät-tutkimus) osoitetut tuet, laitehankintoihin osoitetut avustukset eikä uimahalliin kohdennetut tuet.

170 Likes, Toimintakertomukset 1987–1991.

Taulukko 3. Likesin saamat merkittävimmät tutkimusavustukset ja tutkimustoimintaa tukevien toiminta-avustusten määrät markkoina ja euroina vuosina 1986–1992.

	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
TOIMINTA-AVUSTUS (OPM) MK	986 000	1 130 000	1 309 000	1 274 000	1 330 000	1 430 000	1 459 000
TOIMINTA-AVUSTUS (OPM) VUODEN 2021 RAHANARVOSSA (€)	329 532	364 318	402 296	367 342	361 488	373 265	371 186
TUTKIMUKSIIN (OPM) MK	1 126 000	1 561 500	1 561 210	1 718 000	1 718 000	1 901 900	1 615 000
TUTKIMUKSIIN (OPM) VUODEN 2021 RAHANARVOSSA (€)	376 322	503 436	479 808	495 364	466 945	496 443	410 874
JYVÄSKYLÄN KAUPUNGIN AVUSTUS TUTKIMUSTOIMINTAAN (MK)	450 000	500 000	500 000	500 000	500 000	600 000	450 000
JYVÄSKYLÄN KAUPUNGIN AVUSTUS TUTKIMUSTOIMINTAAN VUODEN 2021 RAHANARVOSSA (€)	150 395	161 203	153 666	144 169	135 898	156 615	114 485

Lähde: Likes, vuosikertomukset 1986–1991, Tilastokeskus, Rahanarvonmuunnin 1860–2021.

Likesin tietopalvelu luo liikunnan asiasanaston

Likesin tietopalvelu toimi koko 1980-luvun täydellä teholla, tosin sen tehtävänkuvat muuttivat teknologian kehityksen myötä. Vuoteen 1987 saakka tietopalvelu oli osa Likes-tutkimuslaitosta ja organisaatiouudistuksen jälkeen se oli osa Likes-tutkimuskeskuksen palvelutuotantoa. Tietopalvelu toimi edelleen Jyväskylän yliopiston kirjaston yhteydessä. Liikuntatieteen ja -tietelijöiden kannalta merkittävää oli, että vuonna 1985 Jyväskylän yliopiston kirjasto perusti vihdoin liikuntatieteiden informaation viran, jota hoitamaan tuli Mirja Laitinen. Yliopiston kirjaston kautta tarjottu resurssillisä tuli tarpeeseen. Vähitellen se aiheutti painetta vähentää Likesin riveissä työskentelevien informaattikkojen

määrää, joiden palkka tuli liikuntatieteelle osoitetuista määrärahoista. Kirjaston perustama virka osoitti, miten tärkeä rooli Likesillä ja sen tietopalvelulla kokonaisuuden kannalta oli ollut. Vuonna 1985 Likesin tietopalvelu oli tukenut liikuntatieteilijöiden työtä jo 14 vuoden ajan.¹⁷¹

Likesin tietopalvelulla oli 1980-luvulla merkittävä rooli suomalaisen liikuntatieteellisen tutkimuksen kehittämisessä, jäsentymisessä ja kansainvälistymisessä. Tietopalvelu tuotti useita kohdennettuja bibliografioita, kuten esimerkiksi liikuntakäyttämisen, terveyskasvatuksen, erityisryhmien liikunnan tutkimuksen ja Women and Sport -bibliografiat. Vuonna 1983 Jyväskylän yliopiston kirjasto ja Likesin tietopalvelu toimittivat yhteistyössä Suomen liikunta- ja urheilukirjallisuuden bibliografian eli Finsport-tietokannan, joka toteutettiin atk-pohjaisesti ja sitä päivitettiin tulevina vuosina säännöllisesti. Tietopalvelun tehtävänä oli tässä yhteydessä aineiston valinta, luettelointi, luokitus ja indeksointi. Se oli aiemmin ilmestynyt Liikuntatieteellisen Seuran kustantamana, mutta siirtyi nyt Likesille ja Jyväskylän yliopiston kirjastolle.¹⁷²

Likesin tietopalvelu auttoi 1980-luvun alkupuolella liikuntatutkijoita tekemällä kotimaisia ja kansainvälisiä aineistohakuja. Vuodesta 1979 Likesin tietopalvelussa työskennellyt Anitta Pälvimäki kuvaili vuonna 2002 Teemu Keskiselle, minkälaista tiedonhaku kansainvälisistä tietokannoista oli 1980-luvun alkupuolella: *”Tuossa 80-luvun alkupuolella ruvettiin ottamaan yhteyksiä puhelinlinjoja myöten Amerikkaan, Kanadaan ja näihin tietokantoja ylläpitäviin informaatioyksiköihin eli tehtiin tällaisia jännittäviä tiedonhakuja, jotka olivat tosi kalliita, josta piti osata tehdä haku nopeasti. Me tehtiin sitten asiakkaille tiedonhakuja näistä tietokannoista. Vain informaattikot teki silloin näitä hakuja, ja ne oli siinä mielessä jännittäviä, että siinä täytyi valmistella hyvin haut ja opiskella tietokannan käyttö niin, että sen tiedonhaun pystyi nopeasti tekemään.”*¹⁷³

Yksi Likesin tietopalvelun merkittävin työrupeama oli liikunnan ja urheilun asiasanaston luominen. Työ alkoi vuonna 1983 ja seuraavana vuonna tietopalvelu sai rahoitusta ensimmäisen kerran suomalaisen liikunta- ja urheilutesauruksen luomiseen. Vuonna 1985 valmistui ensimmäinen koeversio. Tämän jälkeen suomalaista liikunnan ja urheilun asiasanastoa kehitettiin jatkuvasti, samalla kun sitä yhdistettiin englanninkieliseen liikunnan ja urheilun sanastoon. Kun suomenkieliselle termille löytyi vastinpari englanninkielisestä termistä, termit rekisteröitiin. Näin syntyi vähitellen liikunnan suomi-englanti-suomi-asiasanasto, josta käytettiin lyhennettä LISETI. Liikunnan ja urheilun asiasanasto julkaistiin vuonna 1989. Asiasanaston kautta tiedonhankinta, yhtäläisen terminologian käyttö tutkimuksissa ja kotimaisten tutkimusten linkkaaminen kansainvälisiin järjestelmiin helpottuivat huomattavasti.¹⁷⁴

Edellä mainitussa Teemu Keskisen haastattelussa Anitta Pälvimäki kuvaili tietopalvelujen tekemää työtä ja sen merkitystä seuraavasti: *”Tämä kansallinen liikunta- ja urheiluperinnön dokumentoiminen. Sehän on tällaista kansallista kulttuurityötä, yhteishyvää. Se*

171 Laitinen 2012, 127. Likes, Toimintakertomus 1985.

172 Laitinen 2012, 129. Likes Toimintakertomukset 1983–1986.

173 Anitta Pälvimäki 31.7.2002 Teemu Keskisen Aikalaishistoria-haastattelussa. Likes, Mappi: Likes 50 historia.

174 Likes, Toimintakertomukset 1983–1986 ja 1989.

ei pelkästään palvele Likesiä, vaan se on meille kaikille keskeistä ja tärkeätä työtä ylläpitää kansallista ja kansainvälistä alan tietokantaa. Eli tämä työ jatkuu koko ajan, ja Likes-tietopalvelu on nyt vastannut nimenomaan tästä kansainvälisestä dokumentoinnista.”¹⁷⁵

Likesin tietopalvelussa työskentely tarkoitti käytännössä sitä, että työtehtävät muuttivat koko ajan sen mukaan kuin teknologia ja digitalisaatio kehittyivät. Uudet koneet ja järjestelmät pystyivät käsittelemään entistä nopeammin ja yhä enemmän tietoa. Vähitellen informaattikkojen työnkuva muuttui tiedon tallentajasta, järjestäjästä ja hakijasta enemmänkin opettajaksi ja ohjaajaksi, jonka tuli opettaa ja auttaa tutkijoita ja opiskelijoita hakujärjestelmien käytössä. Tätä kehitystä Anitta Pälvimäki kuvasi Teemu Kesksen tekemässä haastattelussa vuonna 2002. Haastattelu myös osoittaa, että Pälvimäki tiesi tuolloin jo varsin tarkasti, mihin suuntaan kehitys oli kulkemassa: *”Tänä päivänä jokainen meistä pystyy hakemaan kirjallisuutta ja webbiaineistoa omalta työpöytäteeltään, koska ne tietokannat ovat haettavissa ja käytettävissä siitä omalta koneelta. Mutta aikaisemmin tilanne oli se, että ne painetut luettelot oli siellä kirjastossa, sitten tuli yhteydet tuonne merten taakse puhelimen välityksellä. Informaatikko teki haut. Sitten tuli cd-romppu (vuonna 1989¹⁷⁶), joita oli yksi, se oli kirjastossa ja sitä sitten käytettiin. Sitten sinne tuli serveri, joka mahdollisti, että kirjastossa pystyi hakemaan itse. Ja nyt ei tarvitse mennä kirjastoon, vaan tietokantoja voi käyttää verkkojen kautta mistä vaan. Se ei ole enää sidottu fyysisesti mihinkään paikkaan. -- Mutta nyt alkaa olla tilanne se, että tiedonhakupalvelun osalta en edes minäkään ole sidottu kirjastoon. Minähän voin tulla tekemään sitä ihan minne vaan, samaten kun tutkijan ei tarvitse enää liikahtaa, vaan se voi hakea tietoa itse, ja hänet on siihen koulutettu. Meidän informaattikkojen toimenkuva on muuttunut siihen tutkijoiden ja opiskelijoiden kouluttamiseen. -- Nyt eletään jo sellaista aikaa, että kurssimateriaalia valmistellaan tällaista verkko-opetusta varten. Osittain tämä opettaminen ja tiedonhakutaitojen opetus ja tenttiminen siirtyy tulevana vuosina verkkoon. -- Elektronista julkaisemista ajatellen, minua kiinnostaa informaattikkona, että miten Likes tulevaisuudessa julkaisee ja missä vaiheessa sitten sen julkaisusarja siirtyy elektroniseksi.”¹⁷⁷* Anitta Pälvimäen pohdintoihin liittyen, Likes alkoi julkaista materiaaleja elektronisina versioina vuodesta 2007 lähtien.

Likesin tietopalvelun tärkein kumppani oli Jyväskylän yliopiston kirjasto, jonka tiloissa se toimi ja jonka järjestelmiin myös liikuntatieteelliset materiaalit liitettiin. Muita tärkeitä yhteistyökumppaneita olivat Liikuntatieteellinen Seura, Urheilumuseon yhteydessä toimivat urheiluarkisto ja urheilukirjaston tietopalvelu sekä UKK-instituutin kirjasto ja tietopalvelu. Jokainen näistä erikoistui hieman eri alueisiin, jolloin ne koordinoitusti välttivät päällekkäisyyksiä. Likesin tietopalvelu vastasi Suomen yhteisistä International Association for Sports Informaation, joka kehitti kansainvälistä liikunnan ja urheilun sanastoa. Lisäksi tietopalvelu toimi aktiivisesti osana pohjoismaisten liikunta- ja urheilukirjastojen yhteistyökomiteaa. Tärkeä kumppani oli myös kanadalainen Sport

175 Anitta Pälvimäki 31.7.2002 Teemu Kesksen Aikalaishistoria haastattelussa. Likes, Mappi: Likes 50 historia.

176 Laitinen 2012, 139.

177 Anitta Pälvimäki 31.7.2002 Teemu Kesksen Aikalaishistoria haastattelussa. Likes, Mappi: Likes 50 historia.

Information Resource Centre, jonka kautta Likes tietopalvelu välitti suomalaisen liikuntatieteellisen tutkimuskirjallisuuden osaksi kansainvälistä SIRC/Sport-tietokantaa. Tietopalvelu oli Likes-säätiön kansainvälinen yksikkö myös 1980-luvulla, sillä se oli yhteyksissä ulkomaille päivittäin.¹⁷⁸

Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus KIHU perustetaan Likesin yhteyteen

Kilpa- ja huippu-urheiluun keskittyvän tutkimuskeskuksen perustaminen mainitaan Likesin arkistomateriaaleissa ensimmäisen kerran vuonna 1980. Asian otti esille Heikki Rusko UKK-instituutin perustamisen takia koolle kutsutussa junttakokouksessa 25.9.1980. (Kyseisestä kokouksesta kerrottiin jo aiemmin UKK-instituuttia käsittelevässä luvussa Haaste Tampereelta.) Kun kokouksen puheenjohtajana toiminut maaherra Kauko Sipponen oli päättämässä kokousta, hän vielä kysyi, haluaisiko joku vielä sanoa jotain. Tällöin Heikki Rusko piti seuraavan puheenvuoron vaikutusvaltaisten kokousväen edessä: *”Herra puheenjohtaja. Tämä ei varsinaisesti kuulu tähän UKK-instituutti asiaan, mutta tämä ehkä sivuaa tätä Jyväskylän asemaa liikuntakulttuurin keskuksena ja kun on tätä UKK-instituuttia käsitelty kuntourheilun ja kuntoilun kannalta niin kuin papereissa luki. Meillä on tässä liikunnassa toinen puoli, kilpaurheilu, ja minulla on ollut sellainen käsitys, että sekä valtiovalta että Suomen kansa pitää arvossa tätä puolta liikunnassa. Olen tietoinen, että eräillä muilla paikkakunnilla on suunnitteilla kilpaurheilun, huippu-urheilun tutkimushankkeet ja nyt voi olla, että jos ei Jyväskylässä ja Keski-Suomessa edistytä lähi-aikoina tai [tehdä] aloitteita, voi toinenkin liikunnan alueen tutkimuskeskus ehkä sijoittua muualle tai [sitä] ehkä ruvetaan puuhaamaan muualle kuin Jyväskylään. Tämä olisi asia, jota ehkä pitäisi jatkossa harkita.”*¹⁷⁹ Tämän jälkeen maaherra Sipponen päätti kokouksen seuraavasti: *”Nyt tämäkin on tullut ainakin kaikkien tietoon ja sen pitäisi aiheuttaa meissä vipinää. Jos me nyt sitten lopetamme tämän kokouksen, ja jatkamme sitten toimintaa yhteisen tavoitteen hyväksi. Kiitoksia harrastuksesta, kiitoksia kokoon kutsumisesta.”*¹⁸⁰

Rusko on huippu-urheilumiehiä ja puheenvuoronsa perusteella hän oli myös täysin tietoinen siitä, minkälainen suhde huippu-urheilulla oli poliitikkoihin ja suureen yleisöön. Taitavasti hän kiinnitti sanomansa kolmeen teemaan: politiikkaan, Suomen kansaan ja Jyväskylään liikuntapääkaupunkina. Kaikki teemoja, joita suomalainen huippu-urheilu oli hyödyntänyt perusteluissaan¹⁸¹ ja hyödyntää yhä. Jyväskylän, Jyväskylän yliopiston ja Likesin näkökulmasta Rusko oli asiansa kanssa aivan oikeassa ja hän esitti sen täysin oikealle yleisölle, vaikka tarpeettomasti pehmensikin viestiänsä neuvottelupöytäkirjan

178 Anitta Pälvimäki 31.7.2002 Teemu Keskinen Aikalaishistoria-haastattelussa. Likes, Mappi: Likes 50 historia. Likes, Toimintakertomukset vuosina 1985–1989.

179 Heikki Rusko, Neuvottelutilaisuus 25.9.1980, keskustelupöytäkirja. Likes, Mappi: UKK-instituutti asiat. Tekijä on selkiyttänyt keskustelupöytäkirjaan kirjattua puheenvuoroa suluissa olevilla sanoilla, lisännyt pilkkuja ja korjannut muutaman kirjoitusvirheen.

180 Kauko Sipponen, Neuvottelutilaisuus 25.9.1980, keskustelupöytäkirja. Likes, Mappi: UKK-instituutti asiat.

181 Rantala 2014, 45–46, 51–59.

mukaan sanalla ehkä (*”tämä ehkä sivuaa tätä Jyväskylän asemaa liikuntakulttuurin keskuksena”*). UKK-instituuttiin liittyvät vaiheet olivat juuri opettaneet, että jyvaskyläläisten oli itse hoidettava oma edunvalvontansa itselle tärkeissä hankkeissa. Mikäli kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus halutaan Jyväskylään, keskisuomalaisen olisi tehtävä sen eteen työtä. Hetki vain ei ollut kovin otollinen, mikä näkyy myös maaherra Sipposen lyhyessä vastauksessa. Puheenvuoro ei laittanut vipinää keskisuomalaisiin. Jyvaskyläisten huomio oli UKK-instituutissa ja Likesin sisällä suunnitelmat esimerkiksi Kasvun ja vanhenemisen tutkimuskeskuksesta olivat pidemmällä (hanketta vei eteenpäin UKK-instituuttia suunnittelemassa ollut professori Eino Heikkinen).

Asia kuitenkin huomioitiin Likesin tutkimuspoliittisessa kehittämisohjelmassa vuosille 1981–1985. Likesin valtuuskunta hyväksyi 7.5.1981 kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksen perustamisen Likesin yhteyteen yhdeksi mahdolliseksi tavoitteekseen. Hyväksytyksi tuli seuraavanlainen kirjaus: *”Koska muut maamme urheilututkimusasemat voivat toimia läheisessä yhteistyössä lääketieteellisten tiedekuntien kanssa painottuvat niiden tutkimustoiminnassa lääketieteelliset näkökohdat. Työnjaon kannalta olisi tarkoituksenmukaista, että säätiön piirissä tehtävässä kilpa- ja huippu-urheiluun kohdistuvassa tutkimustyössä puolestaan nojaututtaisiin liikuntatieteellisessä tiedekunnassa edustettuina oleviin tieteen aloihin. Tavoitteena voisi olla kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksen perustaminen säätiön yhteyteen.”*¹⁸² Kirjauksesta ilmenee Likesin ja Jyväskylän yliopiston tiivis suhde, tutkimusta tehtäisiin yhteistyössä liikuntatieteellisen tiedekunnan kanssa, sen tutkimusaloilla.

Samaisessa kehittämisohjelmassa kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskusta perustellaan kansainvälisillä näkökohdilla, huippu-urheilumenestyksen edistämisellä ja kansallisen identiteetin tukemisella: *”Urheilun keskusjärjestöjen taholta on voimakkaasti korostettu huippu- ja kilpaurheilun tutkimustoiminnan tärkeyttä 1980-luvulla harjoittelun ja valmentautumisen laadun kehittämisessä. Useissa sosialistisissa ja länsi-Euroopan valtioissa on perustettu kilpaurheilun tutkimuslaitoksia, joiden ensisijaisena tehtävänä on edistää edustustason urheilijoiden menestymistä kansainvälisissä kilpailuissa. Tällaisella toiminnalla on katsottu olevan merkitystä sekä kansallisen identiteetin että kansainvälisen vuorovaikutuksen kannalta.”*¹⁸³ Tutkimuskeskuksen perusteluissa päädyttiin siis hyvin perinteisiin argumentteihin.¹⁸⁴

Kesti kuitenkin vielä useita vuosia ennen kuin asia otti tuulta siipiensä alle. Likesin tutkimuksen kehittämisohjelmassa vuosille 1987–1991 ei kirjata tavoitteeksi perustaa kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskusta. Likesin asiakirja-aineistossa seuraava aiheeseen liittyvä avaus esiintyy vasta 27.11.1987 pidetyn Likesin valtuuskunnan syyskokouksen kokouspöytäkirjassa. Maininta ilmenee osion *”Valtuuskunnan jäsenten esittämät*

182 Valtuuskunnalle lähetetyssä luonnoksessa oli eri kirjaus, jota ei ollut ehditty muuttaa. Siinä esitettiin, että kaikki urheilututkimusasemat toimivat läheisessä yhteistyössä lääketieteellisten tiedekuntien kanssa. Lisäksi tekstissä korostui ajatus, että UKAn olisi keskeytettävä kilpa- ja huippu-urheilun tutkimukseen. Luonnoksessa oli selkeästi esitetty tavoitteeksi perustaa kilpa- ja huippu-urheiluun tutkimuskeskus Likesin yhteyteen. Likes, Valtuuskunnan kevätkokous 7.5.1981. Keskustelupöytäkirja. Likes, Mappi: Valtuuskunnan pöytäkirjat 70-, Säätiön perustavat paperit.

183 Likes, Valtuuskunnan kevätkokous 7.5.1981. Säätiön tutkimuspoliittinen ohjelma vuosiksi 1981–1985.

184 Rantala 2014, 46, 60–61.

asiat” alla: ”2. Annettiin hallitukselle tehtäväksi selvittää missä määrin kilpaurheilututkimusta voitaisiin keskittää ja kehittää Jyväskylässä.”¹⁸⁵ Huomionarvoista on, että asia otetaan esiin valtuuskunnassa asialistan ulkopuolelta ja sen ottaa puheeksi joku valtuuskunnan jäsen, ei siis kukaan hallituksesta tai Likesin työntekijöistä. Toki syöte on voinut tulla myös hallitukselta tai työntekijöiltä, mutta siitä olisi todennäköisesti jäänyt jälkiä muualle Likesin asiakirja-aineistoon. Esitys ei tullut myöskään Olympiakomitean valmennuspäällikkönä toimineelta Kalevi Tuomiselta eikä kansliapäällikkö Lauri Tarastilta, sillä he eivät olleet valtuuskunnan kokouksessa läsnä, vaikka sen jäseniä olivatkin. Kokouksesta ei ole tallella keskustelupöytäkirjaa, joten esityksen tekijää ei voi ainakaan asiakirjojen kautta jäljittää.

Vaikka esityksen tekijä jäisikin pimentoon, asialla on kuitenkin selkeä ajallinen ja teemallinen yhteys Suomen Olympiakomitean hallituksen 19.10.1987 hyväksymän huippu-urheilun kehittämisen puitesuunnitelman kanssa. Puitesuunnitelman yksi keskeinen tavoite oli saada perustetuksi kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus Jyväskylän liikuntatieteellisen tiedekunnan yhteyteen.¹⁸⁶ Kovaa kiirettä asian kanssa ei kuitenkaan tässä vaiheessa pidetty. Pääministeri Harri Holkeri nimittäin vieraili Jyväskylässä 25.1.1988 ja tutustui myös liikuntatieteelliseen tiedekuntaan ja Likesiin. Kumpikaan organisaatio ei tuonut virallisissa esityksissään ilmi suoraan kilpa- ja huippu-urheilun tutkimukseen liittyviä tarpeita. Sen sijaan Likes toi pääministerin tapaamisessa esiin toiveen, että sen vuosittainen toiminta-avustus sisällytettäisiin valtion tulo- ja menoarvioon opetusministeriön pääluokkaan omalle momentille. Likes halusi vakautta talouteensa. Toisena toiveena se esitti, että valtio rahoittaisi tulevan liikunta- ja tutkimushallin kustannuksista puolet, olihan halli osa liikuntatieteellisen tiedekunnan toimintaa ja alueellisesti ainut ja siten tärkeä. Kolmanneksi Likes esitti, että tulevaan uimahallin saneeraukseen osallistuisi myös sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, palveleehan se myös kuntoutustarkoituksessa. Liikuntatieteellinen tiedekunta puolestaan esitti pääministerille toiveen, että tuleva tutkimuslaboratorio varustettaisiin ajanmukaisilla laitteilla ja välineillä. Toisena tarpeena se esitti, että tiedekunnan opetushenkilökunnan määrää olisi pystyttävä lisäämään jatkokoulutuksen kehittämiseksi.¹⁸⁷

Seuraavan kerran kilpa- ja huippu-urheilun tutkimukseen viitataan Likesin hallituksen pöytäkirjoissa 12.4.1988, jolloin Veikko Vihko velvoitetaan käymään asiasta keskustelua ”paikallisten tahojen kanssa”.¹⁸⁸ Todennäköisesti tässä vaiheessa Jyväskylässä käytiin jo joitain alustavia keskusteluja. Mutta pois ei voi sulkea sitäkään vaihtoehtoa, että Vihkoa velvoitettiin käymään keskusteluja, koska valtuuskunnan kevätkokous olisi 27.4.1988 ja kokouksessa olisi tästäkin asiasta jotain pystyttävä kysyttäessä kertomaan. Tässä vaiheessa Likesillä oli ollut vuositason kolmesta viiteen urheiluun liittyvää tut-

185 Likes, Valtuuskunnan syyskokous 27.11.1987. Likes, Mappi: Valtuuskunnan pöytäkirjat 70-, Säätiön perustavat paperit.

186 Yhteenvedo Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksesta (KIHU) LIKES:n hallitukselle 2.2.1990. Liite: Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksen (KIHU) perustaminen Jyväskylään. Yhteenvedo ministeri Matti Louekoskelle 28.1.1990. Tekijä: Heikki Rusko 26.1.1990. Likes, Hallituksen kokous 24.11.1989. Likes, Mappi: Hallitus 1989. Tekijän huomio: asiakirjan sijainti ei täsmää ainakaan päivämäärän kanssa.

187 Likes, Hallituksen kokous 1.2.1988. Likes, Mappi: Hallitus 1988.

188 Likes, Hallituksen kokous 12.4.1988. Likes, Mappi: Hallitus 1988.

kimusta tekeillä jo vuosien ajan. Urheilulääkäriasemat eri puolilla maata (Oulu, Kuopio, Tampere, Turku, Jyväskylä ja Helsinki) olivat keskittyneet testaamiseen, mutta niissä tehtiin myös liikuntalääketieteellisiä tutkimuksia. Lisäksi liikuntatieteellisessä tiedekunnassa oli meneillään omat hankeensa. Omat roolinsa kokonaisuudessa oli myös urheiluoistoilla, Olympiakomitealla, SVUL:lla ja TUL:lla. Kilpa- ja huippu-urheilua siis tutkittiin Suomessa, mutta se ei keskittynyt minkään organisaation alle eikä sitä koordinoitu vahvasti.¹⁸⁹

Vuoden 1988 jälkipuoliskolla alkoi lopulta tapahtua. Liikuntatieteellisen tiedekunnan tiedekuntaneuvosto käsitteli 1.11.1988 ”huippu- ja kilpaurheilun” tutkimuskeskuksen perustamishanketta ja päätti suhtautua sen suunnitteluun myönteisesti. Se nimesi jatkosuunnitteluissa tiedekunnan edustajaksi apulaisprofessorit Heikki Ruskon ja Jukka Viitasalon, jotka olivat koko hankkeen keskeisimmät puuhamiehet. Tiedekuntaneuvosto käsitteli liikuntabiologian laitoksen laatimaa perustamissuunnitelmaa jälleen 14.2.1989 ja päätti tukea hanketta. Tässä vaiheessa suunnitelmana oli, että tutkimuskeskus sijoittuisi erillisenä yksikkönä yliopiston yhteyteen. Likesin hallitus keskusteli asiasta 16.2.1989 itakoulussaan ja totesi kannattavansa asiaa. Likesin hallituksessa kuitenkin vastustettiin voimakkaasti suunnitelmaa erillisestä tutkimuslaitoksesta, kaikenlaista päällekkäisyyttä olisi vältettävä. Se päättikin esittää yliopistolle ja liikuntatieteelliselle tiedekunnalle, että kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus perustettaisiin Likes-tutkimuskeskuksen alaisuuteen tai erilliseksi toimintayksiköksi säätiön yhteyteen. Likes halusi myös korostaa, että säätiöllä ja yliopistolla oli voimassa oleva sopimus tilojen ja laitteiden käytöstä eli niistä ei tulisi tässä yhteydessä ongelmaa.¹⁹⁰ Pian tämän jälkeen myös valtioneuvosto käsitteli suunnitelmaa ja otti siihen myönteisen kannan, tosin suunnitelma arvioitaisiin vielä uudelleen ennen kuin tehtäisiin päätös tutkimuskeskuksen rahoittamisesta.¹⁹¹

Likes kannatti Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksen perustamista, mutta ei ollut hankkeessa huippuaktiivinen. Parin vuosikymmenen aikana säätiön yhteyteen oli koetettu perustaa noin kymmentä erilaista tutkimuslaitosta. Suunnitelmat olivat kariuneet eri syistä, muuttuneet joksikin toisiksi tai löytäneet paikkansa toisten organisaatioiden yhteydestä, joten on ymmärrettävää, että säätiössä huomiota kiinnitettiin muihinkin asioihin. Näitä olivat 1980-luvun lopulla esimerkiksi liikunta- ja tutkimushallin rakentaminen sekä uimahallin laajennus ja saneeraus.

Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksen perustamista ajoi aktiivisesti eteenpäin Jyväskylän yliopiston liikuntabiologian laitos. Yliopiston rehtori asettikin 17.3.1989 työryhmän, jonka tehtävänä oli valmistella Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksen perustamista yliopiston yhteyteen. Työryhmän tehtävänä oli viedä hanketta eteenpäin, etsiä erilaisia vaihtoehtoja tutkimuslaitoksen hallinnon järjestämiseksi ja valmistella kokous, jonne saapuisivat kaikki asiaan liittyvät organisaatiot. Työryhmä järjesti 19.6.1989 ko-

189 Likes, Hallituksen kokous 20.10.1988. Liite: Urheilulääketieteellisen testaus- ja tutkimustoiminnan yhtenäistäminen ja koordinointi Suomessa. Työryhämämuistio. Likes, Mappi: Hallitus 1988.

190 Likes, Hallituksen kokous 23.2.1989. Liite 7. Likes, Mappi: Hallitus 1989.

191 Esitys Jyväskylän kaupunginvaltuustolle liikunta- ja tutkimushallin rakentamisesta 2.5.1989. Likes, Hallituksen kokous 9.5.1989. Likes, Mappi: Hallitus 1989.

kouksen, jonne kutsuttiin yliopiston, opetusministeriön, Olympiakomitean, Jyväskylän kaupungin ja Likesin edustajat. Neuvotteluissa keskusteltiin tulevan tutkimuskeskuksen organisaatiomallista. Työryhmä esitti, että tutkimuslaitos voisi toimia joko Olympiakomitean, Urheilulääketieteen yhdistyksen tai Likes-säätiön alaisena yksikkönä. Kokouksessa päätettiin, että uusi tutkimuskeskus olisi parasta perustaa Likesin yhteyteen. Heikki Rusko, joka oli ottanut asian esille jo yhdeksän vuotta aiemmin UKK-instituuttiin liittyvässä kokouksessa, sai tehtäväkseen laatia asiasta muistion, joka lähetettäisiin kaikille valtioneuvoston jäsenille ja hallitusryhmille. Hankkeelle haluttiin siis vahva ja laaja poliittinen tuki. Huomionarvoista on, että tässä vaiheessa asiakirjoissa alkaa esiintyä lyhenne KIHU. Työryhmä organisoi 6.11.1989 vielä toisen neuvottelutilaisuuden, jonne kutsuttiin valtiovarainministeriön, opetusministeriön, Jyväskylän yliopiston, Jyväskylän kaupungin ja Likesin edustajat. Tämäkin ryhmä päätyi siihen, että KIHU perustettaisiin Likesin yhteyteen. Asiaa perusteltiin sillä, että Likesin valtuuskunnassa oli jo edustettuna kaikki huippu-urheilun kannalta keskeiset tahot. Toinen peruste oli yliopiston ja Likesin välinen yhteistyösopimus.¹⁹²

Hanke kulki vuonna 1989 ja 1990 poikkeuksellisessa myötätuudessa suomalaisten poliitikkojen keskuudessa. Taustalla vaikuttivat todennäköisesti taloudellisesti lihavat vuodet ja suomalaisurheilijoiden mainio menestys vuoden 1988 kesä- ja talviolympialaisissa (yhteensä 5 kultaa, 2 hopeaa ja 4 pronssia). Matti Nykänen, Marjo Matikainen, Tapio Korjus, Seppo Rätty, Kirvesniemet ja Suomen miesten jääkiekko- ja mäkimaaajoukkue menestyivät. Eikä pidä aliarvioida Lahden 1989 kotikisojen merkitystä asiassa. Huippu-urheilua ja sen tutkimista oli Suomessa kohtalaisen helppo perustella suurelle yleisölle sen ajan yleisessä ilmapiirissä. KIHUn perustamissuunnitelmassa tutkimuskeskusta perusteltiin sillä, että huippu-urheilu on *”kansojen keskinäisen kanssakäymisen muoto, joka viestii suomalaista osaamista ympäri maailmaa”*. Toisena argumenttina esitettiin, että tutkimusten mukaan enemmistölle kansalaisista oli tärkeää suomalaisurheilijoiden menestys kansainvälisissä kisoissa myös tulevaisuudessa. Kolmantena tuotiin esiin, että tieteellisten menetelmien kehittäminen takaisi menestyksen pienelle maalle, tietenkin puhtaasti urheilun menetelmin. Tutkimuslaitoksen perustamista pidettiin tärkeänä myös siksi, että muissakin maissa oli jo vastaavia laitoksia.¹⁹³

Likesin asiakirjoista ei tule esiin se puoli asiasta, joka valottuu Arto Terosen ja Jouko Vuolteen kirjoittamasta Paavo Komin elämänkerrasta *”Suoralta ei voi oikaista”*. Vuonna 2014 julkaistussa teoksessa useampi aikalainen muistelee, että KIHUn perustamiseen vaikuttivat myös suomalaisten liikuntatieteilijöiden keskinäiset väännöt. Kunnianhimoisilta nuorilta tutkijoilta Heikki Ruskolta, Jukka Viitasalolta ja Pekka Luhtaselta alkoivat loppua tila ja kehittymismahdollisuudet liikuntabiologian laitoksella. Kommi ei lähtenyt viemään post doc -vaiheessa olevia tutkijoita ryhmänä eteenpäin, vaan keskittyi nuorempiin. KIHUsta tuli nuorille tutkijoille varaventiili, jota kautta paine purkaantui. Rusko, Vii-

192 Likes, Hallituksen kokous 20.6.1989. Likes, Mappi: Hallitus 1989. Yhteenveto Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksesta (KIHU) LIKES:n hallitukselle 2.2.1990. Liite: Huippu-urheilun tutkimuskeskustyöryhmän raportti. Tekijä: Heikki Rusko 26.1.1990. Likes, Hallituksen kokous 24.11.1989. Likes, Mappi: Hallitus 1989. Tekijän huomio: Asiakirjan sijainti ei täsmää päivämäärän kanssa.

193 Likes. Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus. Perustamissuunnitelma.

tasalo ja Luhtanen olivat aktiivisesti luomassa KIHUa ja jatkoivat sitten tutkimuksiaan ja kehittymistään sen suojissa. Tämä oli tietenkin yliopiston näkökulmasta jonkinlainen menetys, varsinkin kun liikuntabiologian laitokselta lähti KIHULle samalla oven aukaisulla muitakin osajia ja asiantuntijoita.¹⁹⁴ Toisaalta KIHUn perustamisen voi nähdä samanlaisena hartioiden leventymisenä ja alan kehitysaskeleena kuin Likes-tutkimuslaitoksen perustaminen oli aikanaan ollut.

Eduskunta myönsi vuodelle 1990 KIHUn perustamiskustannuksiin ja organisaatiojärjestelyihin 300 000 markkaa. Tällä rahalla Heikki Rusko alkoi työskennellä KIHUn perustamiseksi ja käynnistämiseksi. Ruskolla riitti työtä. Hänen oli laadittava tarkka perustamissuunnitelma ja sääntöehdotus, pidettävä yhteyttä eri tahoihin, varmistettava seuraavan vuoden rahoitus, laskettava tulevaa kulurakennetta ja henkilöstön määrää, valmistettava KIHUn ensimmäisiä projekteja ja tutkimushankkeita sekä rekrytoitava ensimmäiset tutkijat ja muu henkilökunta.¹⁹⁵

Heikki Rusko muisteli Teemu Keskisen Aikalaishistoria-haastattelussa 20.8.2002 KIHUn perustamisvaihetta. Haastattelun perusteella mukana oli useita politiikan ja urheilujärjestökentän raskassarjalaisia esimerkiksi pääministeri, kansanedustajia, ministeriön virkamies, yliopiston rehtori ja urheilujärjestöjohtajia. Rusko muisteli käynnistelyvaihetta seuraavasti: *”No KIHUn perustaminen oli suurin piirtein sellainen, että minä olin liikuntabiologian laitoksen johtajana, ja silloin oli tavallaan tullut tämä olympiakomitean ensimmäinen strategiasuunnitelma, ja siellä oli mainittu – mihin minäkin olin ollut vaikuttamassa – että tämmöinen tutkimuskeskus pitäisi perustaa Jyväskylään. Minä käynnistin prosessin, että siellä alettiin työryhmänä tekemään tämmöstä perustamissuunnitelmaa. Sitten se käytiin esittelemässä rehtorille. Hän sitten nimesi siihen työryhmän, johon sitten tuli minun lisäksi Olinin Kalevi, Huovisen Erkki ja Viitasalon Jukka.*

Me tehtiin sitten sitä suunnitelmaa, ja Viitasalon kanssa kierrettiin näitä poliittisia päättäjiä kertomassa ja esittelemässä heille sitä, ja siinä – varsinkin kokoomuksen suunnalla – auttoi kovasti Kuutsan Immo, että me päästiin. Hän oli silloin muistaakseni kansanedustajaehdokkaana. Hänen kauttaan päästiin ehkä helpommin sitten jollekin kokoomuksen ihmiselle esittämään. Olinin kautta sitten taas toiselle puolelle. Pääministeri Holkerin luona käytiin rehtorin kanssa aikanaan. Sitä ennen oltiin jo Haukilahden kanssa asiasta puhuttu. Oikeastaan Haukilahden myönteinen asennoitumisensa ja kannanottonsa KIHUn puolesta oli varmasti aika tärkeä, ja sitten nämä poliittiset päättäjät olivat ilmeisesti vähän samaa mieltä. Tämä on tällaista kursorista – ei ehkä mitään kovin yksityiskohtaista – mutta mitä nyt sattumalta tuli mieleen.

Silloisissa Lahden MM-hiihdoissa suomalaiset pärjäsivät hyvin ja muun muassa silloin juttelin Holkerin kanssa asioista. Hän oli sitä mieltä, että kyllä tämä nyt varmaan täytyy saada. Kun kerran näin hyvin pärjättiinkin. Muistaakseni jotenkin tähän suuntaan. Mutta kyllä kai se kaikkein ratkaisevinta oli, että Kalliomäki ja Rauramo teki sitten sen raha-aloitteen, että saatiin budjettiin vuonna 1990, vai oliko se -89, tämän asian valmisteluun

194 Teronen & Vuolle 2014, 162–163, 169, 173–175.

195 Likes, Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus. Perustamissuunnitelma. Likes, Valtuuskunnan kokous 26.4.1990.

pieni summa rahaa. Sillä sitten se loppuvalmistelu tehtiin. Minä olin silloin säätiön palkkalistoilta päätoimisena sitä valmistelemassa. Se taisi olla vuonna -90. Sitten joskus keväällä säätiön valtuuskunta päätti perustaa tällöisen. Toiminta lähti sitten käyntiin 1.1.”¹⁹⁶

Likesin valtuuskunta päätti perustaa Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksen kevätkokouksessaan 26.4.1990. KIHUn tarkoituksiksi määriteltiin kilpa- ja huippu-urheilun tutkimus ja sen soveltaminen valmennus- ja koulutustoimintaan. Sen tehtäväksi määriteltiin muun muassa soveltavan tutkimuksen tekeminen yhteistyössä valmennuksesta vastaavien kanssa, toimiminen yhteistyössä JY:n ja muiden alan laitosten ja yhteisöjen kanssa, alan tutkimus-, selvitys- ja suunnittelutehtävien tuottaminen tilauksesta, urheilijoiden testaus- ja valmennustoiminnan kehittäminen ja koordinointi, koulutusmateriaalien tuottaminen ja koulutustoiminnassa auttaminen, koulutuspaikkana toimiminen liikuntatieteellisen tiedekunnan ja muiden alan oppilaitosten opiskelijoille ja jatko-opiskelijoille sekä kansainvälisen kehityksen seuranta ja yhteyksien ylläpito vastaaviin kansainvälisiin tutkimuskeskuksiin. KIHUsta tehtiin mahdollisimman itsenäinen yksikkö Likes-säätiöön. Käytännössä KIHUsta tuli kolmas yksikkö Likesiin uimahallin ja Likes-tutkimuskeskuksen rinnalle. Sen toimintaa johtamaan ja valvomaan nimettiin erillinen johtokunta, jonka jäsenet olivat OK:n, opetusministeriön, JY:n ja urheilun keskusjärjestöjen esittämiä ja Likesin hallituksen valitsemia. KIHUn ensimmäiseen johtokuntaan valittiin Eino Petäjaniemi (pj.), Timo Haukilahti, Kalevi Tuominen, Jukka Viitasalo, Antero Toskala, Kalevi Olin ja Jukka Pekkala. Johtokunta kokoontui ensimmäisen kerran 22.8.1990. Johtokunnan esityksestä Likesin hallitus nimesi 30.8.1990 KIHUn johtajaksi Heikki Ruskon.¹⁹⁷

Vuonna 1990 Heikki Rusko oli KIHUn ainut työntekijä. Perustamissuunnitelman mukaan KIHUlla tulisi vuonna 1994 työskentelemään 20 tutkijaa ja 10 avustavaan henkilökuntaan kuuluvaa työntekijää.¹⁹⁸ Alku oli kuitenkin suunniteltua huomattavasti räjähtävämpi. Kun KIHU käytännössä aloitti toimintansa vuonna 1991, se sai opetusministeriöltä yhteensä 4,5 miljoonaa markkaa ja Jyväskylän kaupungilta 95 000 markkaa toiminta-avustukseksi ja kaluston hankkimiseksi. (Kaluston hankintaan osoitettiin 1,9 miljoonaa markkaa, josta jäi vuodelle 1992 siirtomäärärahaa lähes 400 000 markkaa.) Tämän lisäksi ministeriö myönsi KIHUlle projektiaavustuksia yhteensä 312 000 markkaa ja Olympiakomitea 210 000 markkaa. Niinpä vuonna 1991 KIHUlla työskenteli vakinaisesti jo yhdeksän tutkijaa, toimistotyöntekijä, kolme laboratoriotyöntekijää ja yhdeksän päätoimista projektitutkijaa. Näiden lisäksi kirjoilla oli lukuisia oto-tutkijoita ja 14 tutkimusapulaista. KIHU sai ensimmäiset toimitilansa Jyväskylän Savelasta. Kun Hippos-halli valmistui, pääsi KIHU muuttamaan upouusiin tiloihin toukokuussa 1992.¹⁹⁹

Vuonna 1992 opetusministeriön tuki jatkui yhtä runsaana. KIHU sai toimintaansa ja kaluston hankintaan avustusta yhteensä 5 miljoonaa markkaa ja tämän lisäksi projektiaavustuksia yhteensä 398 000 markkaa. Olympiakomitea tuki tutkimuskeskusta vielä

196 Heikki Rusko 20.8.2002 Teemu Keskinen Aikalaishistoria-haastattelussa. Likes, Mappi: Likes 50 historia.

197 Likes, Valtuuskunnan kokous 26.4.1990. Likes, KIHU Perustamissuunnitelma. Likes, Hallituksen kokous 30.8.1990. KIHU, Johtokunnan kokous 22.8.1990. Likes, Mappi: Hallitus 1990.

198 Likes, Valtuuskunnan kokous 26.4.1990. Likes, KIHU Perustamissuunnitelma.

199 Likes, Toimintakertomus 1991, 1992.

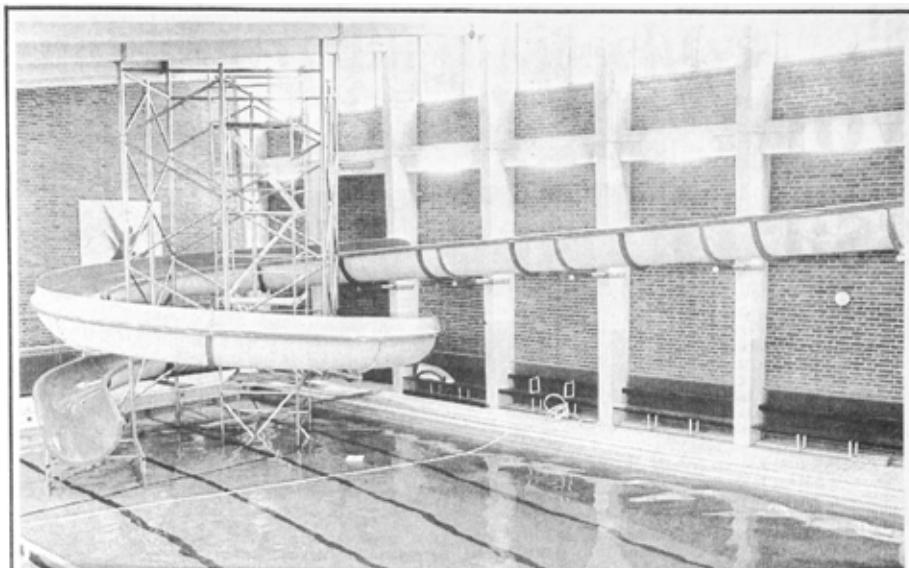
140 000 markalla. Vuonna 1992 KIHUlla oli käynnissä yhteensä 23 tutkimusprojektia sekä opinnäytetöitä ja tutkijoiden aikaisempia tutkimuksia. KIHUn tutkimusohjelman ensimmäinen versio valmistui samana vuonna. Ensimmäisinä vuosina KIHUn tutkimukset liittyivät esimerkiksi arvokisoihin (valmennus, analyysit, testausmenetelmät), tietokonepohjaisen järjestelmän kehittämiseen nuorten kykyjen löytämiseksi, video- ja tietokonetekniikkaa hyödyntävän analyysijärjestelmän luomiseen painin vastustaja-analyysiin, alppimajan kehittämiseen, yksilö- ja joukkuepelitaitojen kehitykseen jääkiekossa, keihäänheiton heittotekniikan kehittymisen seurantaan videoanalyysien avulla, yliharjoittelun vaikutuksiin ja palautumiseen. Kaikkiaan KIHUn tutkimukset painottuivat ensimmäisinä vuosina yksittäisistä lajeista eniten hiihtoon, mäkihyppyyn, keihäänheittoon ja yleisesti kestävyysurheiluun. Muita lajeja, joiden kanssa KIHU teki yhteistyötä, olivat esimerkiksi paini, jääkiekko, jalkapallo ja tennis. Koska KIHUn ensimmäisillä tutkijoilla oli vahvat verkostot ja käynnissä olevia tutkimuksia, pystyi uusi tutkimuskeskus luomaan heti laajan yhteistyöverkoston. Vuonna 1992 verkostoon kuuluivat muun muassa fysiologian laitokset Turun ja Oulun yliopistoista, KELAn kuntoutustutkimuskeskus, HYKSin kliinisen fysiologian osasto, OYKSin kardiologian osasto ja Vierumäen, Pajulahden, Kuortaneen ja Vuokatin urheiluopistot. KIHUn palvelutoimintakin lähti heti käyntiin. Ensimmäisinä vuosina kaupallista toimintaa tehtiin esimerkiksi valmentajakoulutuksissa ja tuotekehityksessä (esim. sukset, tietokoneohjelmistot).²⁰⁰

KIHUn alku oli siis poikkeuksellisen menestyksellä. Tämä kertoo siitä, että hanketta oli valmisteltu hyvin. Mutta ennen kaikkea se kertoo siitä, että KIHUlla oli taustallaan vahva poliittinen tuki, mikä takasi sille runsaan taloudellisen tuen heti alusta lähtien. KIHUn alku oli siis täysin erilainen kuin Likes-säätiöllä tai Likes-tutkimuslaitoksella. KIHUn alkuvaiheissa oli paljon samaa UKK-instituutin kanssa, tosin KIHUn perustaminen ei herättänyt yhtä paljon julkista keskustelua kuin UKK-instituutin perustaminen.

Jyväskylän uimahallista AaltoAlvariksi

Jyväskylän uimahalli toimi säätiön yhteydessä melko rutinoidusti vuonna 1975 tehdyn laajennuksen jälkeen. Hallia ja sen laitteistoa huollettiin säännöllisesti kaupungin tuella. Vuosittaiset kävijämäärät vaihtelivat 285 000–310 000 välillä 1970-luvun lopulla ja 1980-luvun alussa. Likesin ja kaupungin välejä rasitti laajennuksen yhteydessä tapahtunut kiepautus, jossa kaupungin lupaama avustus muuttuikin lainaksi. Asiaa käsiteltiin Likesin hallituksessa useamman kerran vuodessa ja kaupungin ja Likesin yhteisissä tapaamisissa vielä 1980-luvun jälkipuoliskollakin. Muuten uimahalli toimi säätiössä oman isännistönsä johdolla melko itsenäisenä kokonaisuutena, vain isoimpia uimahalliin liittyviä asioita käsiteltiin säätiön hallituksessa tai valtuuskunnassa.

²⁰⁰ Likes, Toimintakertomus 1991, 1992.

Suomen ensimmäinen sisävesiliukumäki otetaan käyttöön Jyväskylän uimahallissa 18.11.

Vesiliukumäki Jyväskylän houkutin Uimahallitkin etsivät markkinointikeinoja

Riemunpäivät koittavat kaikille lapsille ja lapsenmielisille ensi viikolla, kun Jyväskylän uimahallissa otetaan käyttöön Suomen ensimmäinen sisätiloissa sijaitseva vesiliukumäki.

Mäki on rakennettu uimahallin ”vanhalle puolelle” 25 metrin altaan päälle. Pituutta sillä on kaiken kaikkiaan 60 metriä. Lähtöpaikka on 5,5 metrin korkeudessa hyppytelineen vieressä.

Liukumäkeen pumpataan vettä altaasta 600 litraa minuutissa ja vesi toimii vauhdin antajana laskettelijoille.

Laskija liukuu mäessä ensin 25 metrin matkan suoraa kou-

rua pitkin kunnes hän hallin toisessa päässä joutuu kiperiin kurveihin, joista hän lopulta pulahtaa päistikkaa altaaseen.

Uimahallin toiminnanjohtaja Jarmo Hakamäki kertoo, että liukumäki hankittiin Jyväskylään, jotta uimahallin kävijämäärä saataisiin kasvamaan hiljaisina kausina.

–Jyväskylässä käy paljon turisteja ja heitäkin tulemme houkuttelemaan tänne liukumäen avulla. Talvella hallissa riittää kävijöitä, mutta kesällä tällä pienemmällä altaalla ei ole juuri käyttöä.

Mäki vihittään käyttöön ensi viikon perjantaina 18.11. Talon suoritetaan virallinen vihkimäenlasku ja yleisön käytössä mäki on lauantaina.

Liukumäestä saavat laskea kaikki uimataitoiset ja se pidetään auki iltapäivisin arkipäivinä ja viikonloppuna koko päivän sekä kesäisin joka päivä.

–Ränni on valmistettu lasikuidusta ja siinä ei pitäisi olla mitään vaaratekijöitä. Liukumäki on kotimainen valmiste, sanoo Hakamäki.

Vesi toimii eristeenä ihon ja rännin välillä ja kiasallisia liitoksia ei pitäisi olla.

Yhteentörmykset pyritään välttämään sillä, että mäkeen ei lasketa kuin yksi liukuja kerrallaan.

Uimareita ei suinkaan hädettä kokonaan pois 25 metrin altaasta. Liukumäen altaaseen päätyvä osa voidaan nostaa ylös, jolloin sen alle jää metrin korkuinen tila ja altaasta voidaan käyttää tällöin normaaliin uintiin.

Uimahallit kehittyvät

Jyväskylän uimahallin toiminnanjohtaja Jarmo Hakamäki kertoo, että muitakin suunnitelmia on takataskussa uimahallin kehittämiseksi.

–Montakaan uutta uimahallia ei enää maahamme rakenneta. Nyt uimahallit joutuvat miettimään uusia palveluja asiakkaiden saamiseksi. Pelkkä uinti ei jaksa enää ihmisiä kiin-

nostaa.

Hän kertoo, että Jyväskylässä on pohdittu pienemmän 25 metrin altaan muuttamista suolavesialtaaksi, joka sopisi paremmin vammaisille ja ihosairauksista kärsiville. Suolavesi kannattaa paremmin uimareita.

Uimahallissa on jo solarium, jossa voi hankkia kokovartalorusketuksen paljon halvemmalla kuin etelän aurinkorannoilla.

–Olemme myös keskustelleet aaltoaltaasta. Aallontekokoneen keinotyrkyissä uiminen muistuttaisi valtameressä pulikointia. Hakamäen mukaan tällaisia altaita on useita Keski-Euroopassa.

Ilmaista laskeminen ei tietenkään ole Jyväskylän uudessa vesiliukumäessä: laskun hinta vaihtelee kahdesta neljään markkaan sen mukaan ostaako liukuja kerta- vai sarjalipun. Allas on vuokrattu ja sen kokonaiskustannukset ovat noin 300 000 markkaa.

Suomessa on kolme muuta vesiliukumäkeä, jotka ovat käytössä ainoastaan kesäisin.

Kuva 6. Jyväskylän uimahallin vesiliukumäki saavutti heti suuren suosion. Muitakin ideoita uimahallin viihtyvyyden lisäämiseksi oli, kuten Jarmo Hakamäen lausunnosta voi havaita. Keskiuomalainen 10.11.1983.

Jyväskylän kaupungin liikuntatoimisto ja Likes järjestivät linja-autokuljetuksia uimahalliin kaupungin lähiöistä 1980-luvun alkupuolella. Erityisesti Sulun-Kangaslammen ja Keljon asukkaat hyödynsivät palvelua ahkerasti. Kustannuksista vastasi liikuntatoimisto. Vuonna 1983 uimahalliin hankittiin sen ensimmäinen vesiliukumäki ja sillä oli pituutta 60 metriä. Liukumäestä tuli heti suosittu, esimerkiksi vuonna 1984 siihen myytiin 15 000 lippua. Liukumäen hankkiminen oli osa uutta tavoitetta, jossa uimahallin viihtyvyyttä ja palveluja pyrittiin parantamaan. Pelkät altaat, hyppytorni, saunat, suihkut ja solarium-laitteet eivät riittäneet enää 1980-luvun nousukautta eläville suomalaisille.²⁰¹

Vuonna 1984 uimahallin isännistö teki matkan Länsi-Saksaan, jossa he tutustuivat useisiin uusiin uimalaitoksiin, niiden palveluihin ja laitteisiin. Keväällä 1985 Likesin valtuuskunta hyväksyi Jyväskylän uimahallin saneeraus- ja laajennussuunnitelman suuntaaviivat, joiden pohjalta prosessia alettiin viedä eteenpäin. Pääajatuksena oli, että hallista oli saatava entistä viihtyisämpi ja sen oli palveltava monipuolisesti erilaisia ja eri-ikäisiä käyttäjäryhmiä. Tavoitteena oli, että vedestä pääsisivät ja haluaisivat tulla nauttimaan kunto- ja kilpauimareiden lisäksi mahdollisimmat monet kaupunkilaiset. Erityisesti liikuntarajoitteisten tarpeita haluttiin huomioida. Lisäksi 25 metrin allas suunniteltiin muutettavaksi ”iloittelualtaaksi”, jonka vesi olisi suolaista ja jonne voitaisiin tehdä koneella aaltoja. Kokonaan uutta tilaa suunniteltiin rakennettavaksi kuntoutus- ja oleskelualtaalle, jossa olisi paremmat olosuhteet vesivoimisteluun ja -kuntoutukseen, lämpösaiteilyalueita, kasveja ja pienten lasten vesimaailma. Ulkoallas suihkulähteineen oli myös suunnitelmissa.²⁰²

Vuonna 1985 hallin saneerauksesta ja laajennuksesta neuvoteltiin opetusministeriön edustajien kanssa. Neuvotteluissa päädyttiin siihen, että hallin uudistamista käytettäisiin valtakunnallisena malliesimerkkinä. Odotetavissa nimittäin oli, että maan muitakin uimahalleja olisi saneerattava ja palveluja päivitettävä lähivuosina. Kokonaisuudesta päätettiin tehdä perustamissuunnitelma. Samalla hanke sidottiin opetusministeriön aikatauluihin.²⁰³ Näin Jyväskylän uimahalli oli jälleen eräänlainen edelläkävijä ja osa valtakunnallista suunnitelmaa. Suunnitelmia laadittiin vuosien 1985–1986 aikana ja vuoden 1986 lopulla opetusministeriö hyväksyi uimahallin laajennus- ja saneeraussuunnitelman. Koska hallin laajennusosaan oli tulossa oma allas vesivoimisteluun ja -kuntoutusta varten, hankkeelle pyrittiin hakemaan rahoitusta myös STM:ltä ja Lääkintöhallitukselta.²⁰⁴

Vuonna 1987 Likes ja Jyväskylän kaupunki pääsivät jonkinlaiseen sopimukseen uimahallin vanhoista laajennusvaiheen avustuksista, jotka olivatkin muuttuneet lainoiksi. Kaupungin valtuusto nimittäin päätti 23.11.1987, että lainoille ei enää 1.1.1987 lähtien laskettaisi korkoa.²⁰⁵ Tässä vaiheessa Likesillä siis valmisteltiin uimahallin saneerausta ja laajennusta sekä liikunta- ja tutkimushallin rakentamista. Likesin asiakirja-aineistosta

201 Likes, Toimintakertomukset 1981–1984. Likes, Hallituksen kokous 16.4.1985. Liite 2, Jyväskylän uimahallin laajennus- ja saneeraus suunnitelman suuntaviivoja. Likes, Mappi: Hallitus 1983–1985.

202 Likes, Hallituksen kokous 16.4.1985. Liite 2, Jyväskylän uimahallin laajennus- ja saneeraus suunnitelman suuntaviivoja. Likes, Mappi: Hallitus 1983–1985. Muistio Jyväskylän kaupunginjohtajan ja Likesin välisistä neuvotteluista 28.10.1987. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1987.

203 Likes, Toimintakertomus 1985.

204 Likes, Toimintakertomus 1986.

205 Likes, Toimintakertomus 1987.

huomaa selvästi, että tulevan Hippos-hallin rakentamista vietiin eteenpäin Likes-säätiön hallituksessa yhdessä kaupungin virkamiesten kanssa ja uimahalliproessia junailtiin enemmän uimahallin isännistön ja sitä varten perustetun toimikunnan kautta. Toki Likesin valtuuskunta ja hallitus tekivät kaikki keskeiset ja tarvittavat prosessiin liittyvät päätökset. Käytännössä uimahallia pyöritettiin kaupungin tuen avulla alusta saakka. Taulukkoon 4 on koottu kaupungin myöntämät avustukset Likesille uimahallin toimintaan ja ylläpitoon vuosina 1980–1992 sekä kävijämäärät.

Vuonna 1988 uimahallissa oli kävijöitä jo niin paljon, että joinakin päivinä osa joutui odottamaan vuoroaan ulkosalla. Uimahallissa kävi vuoden aikana yli 385 000 asiakasta, mikä oli uusi kävijäennätys. Paine lisätilojen saamiseksi kasvoi. Aivan vuoden 1986 lopulla uimahallin kuntosali peruskorjattiin ja vuonna 1987 kuntosalin laitteet uusittiin, mikä lisäsi vuosittaista kävijämäärää noin 15 000 asiakkaalla. Seuraavana vuonna kuntosalia vielä laajennettiin purkamalla testaushuoneen seinä, mikä lisäsi viihtyvyyttä ja kävijämäärää. Vuonna 1987 uimahallin kuntosalilla kävi noin 58 500 ja seuraavana vuonna noin 67 000 asiakasta.²⁰⁶

Vuonna 1988 suunnittelutyö oli jo pitkällä, uimahalliin ei tehty enää korjauksia ja huomiota suunnattiin poliittikkoihin ja rahoituksen järjestelyihin. Vuonna 1988 uimahallin rahoitustoimikuntaan kuuluivat Martti Lampinen, Ilkka Pajala, Isto Ruoppila, Seppo Neumanen, Pekka Kalaja ja Jarmo Hakamäki. Tähän ryhmään pyrittiin löytämään henkilöitä, joilla ”on hyvät yhteydet valtionhallintoon”²⁰⁷. Pääministeri Harri Holkeria informoitiin uimahallista ja tavoitteesta saada rahoitusta myös STM:n suunnalta hänen Jyväskylän vierailulla 25.1.1988 ja valtiovarainministeri Ilkka Kanervaa 17.2.1988. Kesäkuussa hankkeen rahoittamisesta neuvoteltiin Holkerin, opetusministeri Anna-Liisa Piiparin ja sosiaali- ja terveysministeri Helena Pesolan kanssa. Kokouksessa ei suoraan luvattu tukea hankkeelle, mutta kerrottiin, että OPM ja STM olivat asettaneet työryhmän miettimään uimahallien saneerausten rahoitusongelmia, ja Jyväskylän uimahalli tulee olemaan työryhmän kokeilukohde.²⁰⁸ Toimikunta aloitti työnsä 15.8.1988 ja Jarmo Hakamäki nimettiin sen yhdeksi jäseneksi. Ryhmän tavoitteena oli selvittää, miten OPM ja STM voisivat tehdä yhteistyötä suunnittelun, rakentamisen ja valtionrahoituksen osalta. Sekä tutkia, miten liikunnan ja kuntoutuksen sekä erityisryhmien tarpeet voitaisiin yhdistää uimahallien suunnittelussa. Koska toimikunnan työskentelyaika oli merkattu päättyväksi 30.4.1989, se tarkoitti muutoksia alustavaan rakennusaikatauluun. Hanke ei saisi avustuksia kuin vasta vuonna 1989 tai 1990, eikä niitä edes ollut tiedossa laajennusosaan. Niinpä Likesin hallitus päätti jakaa hankkeen laajennus- ja saneerausvaiheeseen, joista laajennus toteutettaisiin ensimmäisenä. Laajennuksen kustannusarvio oli 25 miljoonaa markkaa ja vanhan osan saneerauksen kahdeksan miljoonaa markkaa. Laajennus päätettiin rahoittaa rahalaitoslainoilla, jotka Jyväskylän kaupunginvaltuusto päätti yksimielisesti taata.²⁰⁹

206 Likes, Toimintakertomus 1986–1988.

207 Likes, Hallituksen kokous 25.2.1988. Likes, Mappi: Hallitus 1988.

208 Likes, Hallituksen kokous 22.6.1988. Likes, Mappi: Hallitus 1988. Likes, Toimintakertomus 1988.

209 Likes, Toimintakertomus 1988. Likes, Hallituksen kokous 2.9.1988, 6.10.1988. Likes, Mappi: Hallitus 1988.

Taulukko 4. Jyväskylän uimahallin kokonaiskävijämäärä, kuntosalilla kävijöiden määrät sekä Jyväskylän kaupungin uimahallitoimintaan osoittama tuki vuosina 1980–1992 sekä tuen määrä muutettuna vuoden 2021 rahanarvoksi.

VUOSI	UIMAHALLIN KOKONAIS- KÄVIJÄMÄÄRÄ, HLÖ	KUNTOSALIN KÄVIJÄMÄÄRÄ, HLÖ	JYVÄSKYLÄN KAUPUNGIN TUKEI, MK	JYVÄSKYLÄN KAUPUNGIN TUKEI VUODEN 2021 RAHANARVOSSA, (€)
1980	297 195	17 536	1 600 000	833 971
1981	285 598	26 052	1 921 000	893 783
1982	287 710	28 052	2 216 000	943 436
1983	293 288	27 921	2 605 326	1 021 817
1984	311 252	24 968	2 810 000	1 030 046
1985	302 928	28 647	2 980 000	1 031 707
1986	327 002	33 916	3 150 000	1 052 766
1987	354 352	58 543	3 250 000	1 047 818
1988	385 702	66 889	3 150 000	968 093
1989	378 843	66 020	3 150 000	908 263
1990	361 886	58 414	3 095 250	841 275
1991	387 924	46 048	2 805 012	732 177
1992	381 893	49 639	2 740 000	697 086
1993	352 921	45 888	2 700 000	672 754
1994	345 250	39 562	800 000	197 188

Lähde: Likes, Toimintakertomukset 1980–1994. Tilastokeskus, Rahanarvonmuunnin 1860–2021.

Liikuntatieteilijät esittivät toiveitaan Harri Holkerille

Presidenttiehdokas Harri Holkerin vierailu Jyväskylässä sai liikuntatieteilijät liikkeelle esittämään omat huolensa ja toivons. Maistiot Holkerille vastaan lähinnä pääministerin roolia.

Likentieteilisen tiedekunnan mission esitti vajaan kahdeksan dekaanin toiminnat Ahti Kirjonen. Muistion sisällöä ei taida, jo peikkään kukaan huoli tarkoitukseen rahoituksen saamisesta ja työllisyyden kuin harkittuun ja vain vähän.

Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kehittämisalalla tutkimus- ja kehittämisalalla tutkimuslaboratorion toiminta, jonka rakentamiseen päästään lähin kaksikolme vuorokautta. Tiedekunnan huoli koostuu kuitenkin lisäksi nykyisen rahoituksen saamisesta ja työllisyyden varustamisesta tutkimuslaboratorion tutkimuslaboratorion laitteilla ja henkilöillä. Liikuntatieteilijöiden toivon mukaan kehittämistoimet voidaan jakaa kolmeen

osaan. Ensimmäinen on maantieteellisten tutkimuslaboratorien valmistaminen ja varustaminen sekä Hippiksen alueelle suunnitellun tutkimus- ja opetuslaboratorion rakentamisen pikainen aloittaminen.

LIKES huoliinsa varainjakotavasta

Liikunnan ja kansanterveyden edistämiseksi on otettu huomioon myös huoleksa pääministerin tietoon. Eduskunnan päätökseen mukaisesti yliopistollinen tutkimus on keskitetty Jyväskylään. Liikuntatieteellisen tiedekunnan ohella tätä päätöstä noudattava Liikunnan ja kansanterveyden edistämislaitos (LIKES).

LIKESIN hallituksen puheenjohtaja Isto Ruoppola esitteli huoleksa tutkimustoiminnan rahoituksesta, joka perustuu vuosittain päätökseen verkkojen tuotosta, mikä aiheuttaa epävarmuutta ja vaikeuttaa tutkimustyötä.

LIKES toivoo, että sen saama toiminta-avustus sisällytet-

Heikki Parkkinen (vas.), Ahti Vielma, Jaakko Lovén, Juhani Kirjonen, Isto Ruoppola, Jarmo Hakamäki ja Veikko Vihko esittelevät Jyväskylän liikuntatieteilijäin huolia pääministeri Holkerille.

Holkeri suopeana

Pääministeri Holkeri otti muistiot vastaan ja toivoi voittoa "joltain yhteiskunnan portaalilta", tai yksityishenkilöiden osallistusta aiheista käsittelevään keskusteluun. "Esittämäme suunnitelmat

Toinen tärkeä hanke on urheilun laajenus ja perustaminen. Tähän toivotaan myös sosiaali- ja tervystieteiden rakennuksen tarpeellisuuden Hippiksen alueelle. Liikunta- ja tutkimuslaboratorion kunnostamiseen on 45 miljoonaa markkaa, johon valtion tuotoon osallistuvan 50 prosentin suuruuslla

taisiin valtion tulo- ja menustuvon erilliselle momentille. Myös Ruoppola toi esin uuden rakennuksen tarpeellisuuden Hippiksen alueelle. Liikunta- ja tutkimuslaboratorion kunnostamiseen on 45 miljoonaa markkaa, johon valtion tuotoon osallistuvan 50 prosentin suuruuslla

eivät ole kaukana hallituksen ajatuksista. Kyseessä ovat niin tärkeät asiat, että ne eivät saa olla kansan uhkapeli-intoistakaan kiinni, eli sidonnaisuus veikkosivottoroin ja rahatuotoon on aikansa elänyt järkevä automaattiyhteyden tuotteenä osallistua aiheista käsittelevään keskusteluun. Holkeri kertoi mielipiteensä.

Uimahallin laajennussuunnitelmat herättivät myös vastustusta. Vuoden 1988 lopulla kaupunginhallitukselle jätettiin aloite, jossa uimahallin laajentamisen sijaan esitettiin uuden uimahallin rakentamista Jyväskylän itäiseen osaan. Tällä ilmeisesti viitattiin ehdotukseen rakentaa uimahalli Kuokkalan väestönsuojaan. Likesin tehtäväksi jäi kirjoittaa asiasta luonnos kaupunginhallituksen käyttöön. Siinä esitettiin, että laskelmien mukaan pienten uimahallien rakentaminen ja kustannus yhtä uimaria kohden tulee kalliiksi. Lisäksi kehitys kulki nyt siihen suuntaan, että uimahalleista oli tehtävä jonkinasteisia kylpylöitä, jotta ne vetäisivät ihmisiä puoleensa. Likesin näkemyksen mukaan pieni uimahalli kallion sisällä ei olisi kovin viihtyisä.²¹⁰

Toinen vaihtoehtoinen idea, joka oli esillä uimahallin saneeraus- ja laajennussuunnitelmien kanssa samanaikaisesti, oli Jyväskylän Ainolaan suunnitteilla ollut iso kylpylä. Hankkeen takana olivat Jyväskylän työväenyhdistys, vasemmistopuolueet ja näiden taustalla vaikuttaneet valtakunnalliset toimijat. Kylpylän kustannusarvio oli 150 miljoonaa markkaa. Jyväskylän kaupunki päätyi ottamaan Ainolan kylpylään kielteisen kannan, vaikka se olikin poliittisesti hankala ratkaisu. Kaupunki ja Likes olivat yhdessä hoitaneet Jyväskylän uimahalliin liittyviä asioita jo vuosien ajan, joten oli luontevaa, että tämä akseli piti yhtä. Argumentit olivat kylpylän vastustamisessa samat kuin pienen uimahallinkin kanssa. Näin lähelle Jyväskylän uimahallia ei ole järkevää rakentaa kylpylää tai toista uimahallia. Kävijöitä ei riittäisi molempiin tarpeeksi. Lisäksi uimahallin laajentaminen kylpylämäisellä osastolla olisi huomattavasti huokeampi ratkaisu kuin kokonaisen kylpylän rakentaminen.²¹¹ Tämän lisäksi Museovirasto antoi maaliskuussa 1989 lausunnon, että uimahallin laajennusosa ei turmele Alvar Aallon arkkitehtuuria sisäisesti eikä ulkoisesti.²¹² Kokonaisuuteen vaikuttivat myös Vaajakoskelle vuonna 1977 ja Tikkaoskelle vuonna 1980 valmistuneet uimahallit. Lopulta asia ratkesi vuonna 1990, kun Keski-Suomen museo antoi lausunnon, että Ainolan Tanssilava ja Juhlatupa olisi suojeltava rakennussuojelulain mukaisesti.²¹³ Suomen 1990-luvun alun lama sinetöi asian.

Sanotaan, että hyvin suunniteltu on puoliksi tehty. Vuoden 1989 Suomessa tämä ei välttämättä pitänyt paikkaansa, mikäli aikomuksena oli rakentaa julkiskohde. Vuosi kuitenkin alkoi toiveikkaissa merkeissä. Uimahallin laajennuksen osalta suoraviivaisena suunnitelmana oli, että tammikuussa valmistuisi aineisto urakkalaskentaa varten, helmikuussa olisi urakkalaskennan vuoro ja rakennustyöt päästäisiin aloittamaan huhti-

Kuva 7. Jyväskyläläiset liikuntatieteilijät lobbasivat pääministeri Holkeria vuonna 1988. Yliopiston toivelistalla olivat liikuntatieteellisen tiedekunnan olosuhteiden kehittäminen ja Hippos-halli. Likesin listalla olivat tutkimuksen, Hippos-hallin ja uimahallin rahoitus. Huomattavaa on, että huippu-urheilun asialla ei tässä vaiheessa oltu kovin näkyvästi. Sen sijaan UKK-instituuttiin liittyvä kipu näytti nousevan Jyväskylässä vielä selkeästi esiin. Holkeri esitti myös veikkausvoittovaroihin liittyviä näkemyksiä, jotka nousivat valtavirtaan vasta 2010-luvun lopulla. Keski-suomalainen 26.1.1988

210 Likes, Hallituksen kokous 16.12.1988. Likes, Mappi: Hallitus 1988. Likes, Hallituksen kokous 12.1.1989. Likes, Mappi: Hallitus 1989. Jyväskylän kaupunginjohtaja vuosina 1975–1994 Jaakko Loven 2.8.2002 Teemu Keskisen Aikalaishistoria-haastattelussa. Likes, Mappi: Likes 50 historia.

211 Jyväskylän kaupunginjohtaja vuosina 1975–1994 Jaakko Loven 2.8.2002 Teemu Keskisen Aikalaishistoria-haastattelussa. Ilkka Pajala, uimahallin isännistön pj, 12.6.2002 Teemu Keskisen Aikalaishistoria-haastattelussa. Likes, Mappi: Likes 50 historia.

212 Likes, hallitus 15.3.1989. Likes, Mappi: Hallitus 1989.

213 www.jyvaskylanainola.fi

toukokuussa. Suomen talous oli kuitenkin jo ylikuumenemassa pahasti. Valtioneuvosto päätti 20.1.1989, että eräiden valtionapua saavien liikunta- ja kulttuurirakennushankkeiden, joiden kustannukset olisivat yli miljoona markkaa, rakentamista ei voisi aloittaa ennen 1.10.1989 tai joidenkin kohdalla ennen vuotta 1990. Mikäli rakentaminen aloitetaan aiemmin ilman erikseen myönnettävää lupaa, hanke voi menettää valtion tuet. Uimahalliin ei ollut haettu valtionapua, mutta se kuului silti listalle, jossa rakentamisen voisi aloittaa vasta vuoden 1990 puolella. Huolena oli, että mikäli rakentaminen kaikesta huolimatta aloitettaisiin, voisi Jyväskylän ja Likes menettää uimahallin saneeraukseen liittyvät tuet.²¹⁴

Oli neuvoteltava. Vähimmäistavoitteeksi asetettiin, että perustustyöt voitaisiin suorittaa sulan maan aikana. Opetusministeriö oli vahvasti hankkeen takana.²¹⁵ Toukokuun lopulla ministeriö ilmoittikin, että uimahallin rakennustyöt voitaisiin aloittaa 1.8.1989, eikä se vaarantaisi saneerausosaan mahdollisesti haettavia valtion tukia tai lainoja.²¹⁶ Valmistelut käynnistettiin ja yhtenä tavoitteena oli, ajankohdalle tyypilliseen tapaan, saada hanke rahoitettua valuuttaluoton avulla. Elokuussa Likes jätti rakennuslupahakemuksen Jyväskylän kaupungin rakennusvalvontavirastoon. Tarkoituksena oli aloittaa rakennustyöt 1.9.1989.²¹⁷ Mutta tässä vaiheessa kaupungin pelastuslautakunta ilmoittikin yllättäen, että uimahalliin olisi rakennettava väestönsuojelutiloja lisää 60 neliometriä. Suunnitelmia oli siis muokattava pelastuslautakunnan esityksen mukaisiksi. Tämän jälkeen vaikeuskertoimet lisääntyivät entisestään. Julkisuuteen tuli nimittäin syyskuun alkupuolella tieto, että eduskunnassa oli käsiteltävänä laki, jolla tietyille rakennuskohteille määrättäisiin investointivero, niin sanottu rakennusvero. Sen suuruuden oletettiin olevan 40 prosenttia rakennuskustannuksista. Samankaltainen vero oli ollut voimassa jo 7.1.1988 lähtien pääkaupunkiseudulla ja nyt sitä oltiin laajentamassa koko maahan. Oletuksena oli, että laki tulisi voimaan 22.9.1989. Rakennusluvan saamisella alkoi olla todella kiire. Jyväskylän kaupungin rakennuslautakunta hyväksyi uimahallin rakennusluvan aamulla 20.9.1989. Lounasaikaan Likesin hallitus teki päätöksen rakentamisen aloittamisesta ja vielä samana päivänä säätiö käynnisti rakennustyöt niin sanotusti omana työnään. Seuraavana päivänä rakennustarkastaja kävi toteamassa, että rakennustyöt on aloitettu. Koko maata koskeva rakennusverolaki tuli voimaan 23.9.1989. Tämän jälkeen alkoivat vasta urakkasopimusneuvottelut, jotka eivät olleet kovin yksinkertaiset. Rakennuskustannukset nousivat koko ajan ja työmarkkinajärjestöjen sekä valtiovallan reagoiteja ja toimenpiteitä oli odotettavissa. Lopulta urakkasopimus allekirjoitettiin 24.11.1989 Haka-Rakentajat Oy:n kanssa.²¹⁸

Uimahallia rakennettiin koko vuoden 1990 ajan. Valtiovarainministeriöstä tuli 7.2.1990 vihdoin päätös siitä, että rakennusvero ei koske Jyväskylän uimahallin laajennus-

214 Likes, Hallituksen kokous 2.2.1989. Likes, Mappi: Hallitus 1989. Likes, Toimintakertomus 1989.

215 Likes, Hallituksen kokous 15.3.1989. Likes, Mappi: Hallitus 1989.

216 Likes, Hallituksen kokous 20.6.1989. Liite. Likes, Mappi: Hallitus 1989.

217 Likes, Hallituksen kokous 28.6.1989. Likes, Mappi: Hallitus 1989. Likes, Toimintakertomus 1989.

218 Likes, Hallituksen kokous 20.9.1989, 2.10.1989, 27.10.1989, 24.11.1989. Likes, Mappi: Hallitus 1989. Likes, Toimintakertomus 1989. Valtiopäivät 1989, 821/1989, HE n:o 105, HE n:o 208.

työmaata. Jyväskyläläiset olivat väistäneet verottajan kouran. Likesin hallitus ei suotta kiittänyt erikseen Ilkka Pajalaa ja Jarmo Hakamäkeä työstä, jota he olivat tehneet uimahalliprojektin moninaisissa vaiheissa.²¹⁹ Mutta projekti ei ollut vielä maalissa. Materiaalitoimituksissa oli viivettä ja hankkeen loppuun viemistä varten piti ottaa lisää lainaa. Kaupunki oli taannut 25 miljoonan markan lainan, mutta todelliseksi kustannukseksi oli muodostumassa 33,5 miljoonaa markkaa. Puuttuvan yhdeksän miljoonaa markan eteen oli tehtävä vielä töitä. Uimahallin avajaisia vietettiin 12.5.1991 ja yleisölle halli aukesi 13.5.1991. Moninaisten neuvottelujen jälkeen Likesin hallitus pystyi tekemään 15.5.1991 päätöksen yhdeksän miljoonan markan valuuttaluottolainan ottamisesta SYP:sta. Lainan takasi Jyväskylän kaupunki.²²⁰

Vuoden 1991 syksyllä järjestettiin nimikilpailu, jonka seurauksena uimahalli sai uuden nimen AaltoAlvari – Jyväskylän vesiliikuntakeskus. Kuten taulukosta 4 voi havaita, uusittu uimahalli teki heti uuden kävijäennätyksen 387 924 vieraallaan vuonna 1991. Erityisesti nuoret perheet löysivät hallin uusien palvelujen pariin.²²¹

Kuva 8. AaltoAlvarin avajaisia vietettiin 12.5.1991 allasosastolla. Timo Haukilahti (keskellä) avaa aatoksiaan. Ministeriön virkamiehen puhetta kuuntelevat tarkkaavaisesti KIHUn hallituksen puheenjohtaja Eino Petäjäniemi (vas.) ja KIHU:n johtaja Heikki Rusko (oik.). Kuvaaja: tuntematon. Kuva: Likesin arkisto.

219 Likes, Hallituksen kokous 21.2.1990. Likes, Mappi: Hallitus 1990. Likes, Toimintakertomus 1990.

220 Likes, Hallituksen kokous 17.10.1990. Likes, Mappi: Hallitus 1990. Likes, Hallituksen kokous 15.5.1991. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1991–1992. Likes, Toimintakertomus 1990 ja 1991.

221 Likes, Toimintakertomus 1991.

Hippos-hallin ja harjoitusjäähallin rakentaminen – pallottelua alusta loppuun

”No, kyllä siinä tämän kaupungin liikuntaimago oli se keskeinen tekijä ja liikuntatieteellisen tiedekunnan tarpeet olivat esillä oikeastaan kaikissa näissä säätiön rakennushankkeissa. Liikuntatieteellistä tiedekuntaa on käytetty semmosena selustatukena ihan siitä uimahallin 50 metrin altaasta lähtien. Joka paikassa tiedekunta on ollut. Onhan se ollut Laajavuoren hyppymäenkin selkänोजना. Kaupungista on haluttu tehdä liikuntakaupunki.” Näin vastasi Jarmo Hakamäki Teemu Keskisen Aikalaishistoria-haastattelussa 3.6.2002 esittämään kysymykseen *”Mikä aiheutti tilauksen tälle Hippos-hallille? Se on aika monipuolinen.”*

Hippos-hallin²²² ja sen kellariin rakennetun harjoitusjäähallin alkuvaiheet sijoittuvat vuoteen 1981. Tuolloin Jyväskylän yliopiston hallintokollegio hyväksyi liikuntatieteellisen tiedekunnan kehittämisohjelman, joka sisälsi tiedekunnan toisen rakennusvaiheen rakentamisen. Suunnitelmassa rakennuksen hyötyala oli 9 500 neliometriä, joka sisälsi muun muassa tutkimus-, opetus-, kirjasto- ja työhuonetiloja. Maaliskuussa 1981 Jyväskylän kaupungin ja yliopiston liikunta-alan edustajat muodostivat työryhmän, jonka toiminta-ajatuksen perustana oli ”yliopisto on kaupungin resurssi”. Toiminta-ajatuksen lähtökohta oli 1980-luvun alun Suomessa kohtalaisen uusi, sillä yliopisto oli pitkään mielletty autonomiseksi valtion rahoittamaksi linnakkeeksi, joka eli melko erillään muusta ympäröivästä yhteiskunnasta. Työryhmä oli yksi esimerkki uusien tuulien puhaltamisesta. Nyt kaupunki ja yliopisto etsivät entistä aktiivisemmin ja tietoisemmin yhteisiä mahdollisuuksia, joissa ne voisivat saavuttaa kumpaakin osapuolta hyödyttäviä tuloksia. Työryhmä otti yhdeksi päämääräkseen liikuntatieteellisen tiedekunnan toisen rakennusvaiheen edistämisen. Tavoitteena oli, että uudet tilat sisältäisivät tutkimuslaboratoriotilat sekä yleisurheilun, pesäpallon ja jalkapallon tutkimus- ja harjoituskäyttöön soveltuvat hallitilat. Tilojen ajateltiin siis olevan päiväaikaan yliopiston ja kaupungin opetustoimen käytössä ja iltaisin urheiluseurojen käytössä. Rahoituksen järjestäminen osoittautui kuitenkin mahdottomaksi varsinkin yliopiston suunnalta.²²³

Suurhallin tarve ei kuitenkaan poistunut, vaikka liikkuminen Hippoksen alueella onnistuikin jo pallokentillä, kuplahalleissa, uimahallissa, tekojäädalla, jäähallilla ja monitoimitalolla. Jäähallin valmistuttua alueella oli myös kaksi laboratoriota, yliopiston laboratoriossa tehtiin opinnäytteitä ja Likesin laboratoriossa testeissä pääsivät käymään maksua vastaan kaikki halukkaat. Niinpä ratkaisua alettiin etsiä muualta, tosin aika läheltä. Likesin hallituksen pöytäkirjoista löytyvät ensimmäiset liikunta- ja tutkimushallia koskevat merkinnät vuoden 1984 lopulta. Niiden perusteella asiasta oli keskustelu alustavasti ainakin hallitusneuvos Kärävän kanssa ja Jyväskylän kaupunginjohtaja Lovénin kanssa. Neuvonpidot olivat olleet sen verran vakavia, että suurhalli mainitaan myös Likesin vuoden 1985 toimintasuunnitelmassa.²²⁴ Likesin tavoitteena hankkeessa

222 Hippos-hallia kutsuttiin suunnittelu- ja rakennusvaiheessa esimerkiksi suurhalliksi, liikuntahalliksi, liikunta- ja tutkimushalliksi. Tässä tekstissä käytän yleensä sen vakiintunutta nimeä Hippos-halli.

223 Jyväskylän liikunta- ja tutkimushallin taustat. Likes, Hallituksen kokous 24.10.1991. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1991–1992.

224 Likes, Hallituksen kokous 12.12.1984 ja 21.12.1984. Likes, Mappi: Hallitus 1983–1985.

oli saada ainakin lisää työhuoneita: ”*tutkitaan onko säätiöllä reaalisia mahdollisuuksia hallin toteuttamiseen ja voiko huoneohjelmaa tarkistaa niin, että säätiön tilantarve tulee huomioituksi.*”²²⁵

Ensimmäisen kerran ”liikunta- ja opetushallista” keskusteltiin Likesin hallituksessa laajasti 22.1.1985. Tuolloin kysymyksiä oli enemmän kuin vastauksia. Heikki Parkkinen selosti hallitukselle, että suunnitelmissa oli toteuttaa hanke kahdessa vaiheessa. Ensin rakennettaisiin kaupungin varoilla laboratorio, jonka valtio lunastaisi kolmen vuoden kuluessa itselleen. Olihan kyseessä yliopiston käyttöön tarkoitettu tila. Tämän rakentaminen oli tarkoitus aloittaa vuoden 1985 kuluessa ja sitten suurhallin rakentaminen vuosien 1987–1988 aikana. Suurhallin rakentamiskustannusten arvioitiin olevan 30–35 miljoonaa markkaa. Tällaista summaa ei ollut saatu kaupungin talousohjelmaan ja siksi asiassa oli lähestytty epävirallisesti Likesiä. Säätiön hallitus tuskin arvasi, kuinka oikeassa se olikaan todetessaan, että ”*asia vaatii vielä paljon lisäselvityksiä*”. Ennen asian esittelyä Likesin valtuustolle, oli ainakin selvítettävä, voisiko säätiö saada hankkeeseen muitakin tukia kuin veikkausvoittovaroja, joita Valtion urheiluneuvosto oli hankkeelle luvannut tuossa vaiheessa kuusi miljoonaa markkaa. Miten hankkeen kokonaisrahoitus hoituisi? Kuka hallia käyttäisi ja kuinka paljon? Mikä taho maksaisi ylläpito- ja pääomakustannukset? Miten tonttikysymys voitaisiin ratkaista? Mikä on hankkeen todellinen aikataulu? Kuka maksaa suunnittelukustannukset ennen rahoituksen varmistumista? Kenen omistukseen halli lopulta jää? Neuvottelut kaupunginhallituksen puheenjohtaja Pentti Sahin, kaupunginjohtaja Jaakko Lovénin ja apulaiskaupunginjohtaja Ahti Vielman kanssa aloitettiin pikaisesti.²²⁶ Asiakirja-aineiston perusteella asiaa valmisteltiin tässä vaiheessa enemmän kaupungin kuin Likesin sisällä. Likesin hallitus oli enemmän kuulolla, sai asioita tiedoksi ja esitti kysymyksiä kuin oli aktiivinen hankkeen eteenpäin vievä voima. Tässä vaiheessa Likesillä vedettiin jo täydellä teholla uimahallin laajennus- ja saneerausprosessia ja etsittiin sille rahoitusta. On ymmärrettävää, ettei tämän kokoisen hankkeen läpivientiä välttämättä aivan innosta hyppien oltu ottamassa vastaan.

Asia eteni kuitenkin varsin nopeasti. Jyväskylän kaupunginhallitus päätti 29.4.1985 esittää kaupunginvaltuustolle, että liikunta- ja tutkimushallin suunnittelun ja rakentamisen toteutus annetaan Likesin tehtäväksi. Kaupunginvaltuusto hyväksyi 10.6.1985 esityksen äänin 44–11 ja edellytti, että käyttökustannukset ja käytönaikaiset pääomakustannukset (huoneistomenot, lainojen lyhennykset ja korot yms.) jaetaan käyttäjäryhmien kesken käyttötuntien mukaisessa suhteessa.²²⁷ Asia tuli siis annettuna Likesille. Likesin hallitus yritti kuitenkin jotenkin hyötyä tilanteesta. Tavoitteet olivat samat kuin uimahallin laajennuksen yhteydessä käydyissä neuvotteluissa. Ennen kuin asia vietäisiin päätettäväksi Likesin valtuuston ylimääräiseen syyskokoukseen, kaupungin kanssa olisi päästävä suotuisaan neuvottelutulokseen muutamissa asioissa. Ensinnäkin kaupungin olisi rahoitettava säätiön tutkimusjohtajan palkkamenot seuraavan viiden vuoden ajan

225 Likes, Toimintasuunnitelma 1985. Likes, hallituksen kokous 21.12.1984. Likes, Mappi: Hallitus 1983–1985.

226 Likes, Hallituksen kokous 22.1.1985. Likes, Mappi: Hallitus 1983–1985.

227 Likes, Hallituksen kokous 20.6.1985. Sisältää kopiot Jyväskylän kaupunginhallituksen ja kaupunginvaltuuston päätöksistä. Likes, Mappi: Hallitus 1983–1985.

ja toiseksi vanhat uimahallin laajennukseen liittyvät avustukset (vuodelta 1975), jotka kaupunki muuttikin veloiksi, olisi saatava pois päiväjärjestyksestä. Lisäksi uuteen liikunta- ja tutkimushalliin olisi varattava noin kymmenen toimisto- ja työhuonetta säätiölle.²²⁸ Tutkimusjohtajan palkkaamista alettiin valmistella jo vuoden 1985 lopulla,²²⁹ mutta vanha uimahallin laajennukseen liittynyt velka ei tullut heti hoidetuksi. Työhuoneiden osalta suunnitelmat elivät vielä useaan kertaan, sillä juuri ne olivat rakennuksessa se osa, josta hankkeen lopullista hintaa saattoi helpoiten säädelä.

Syysyn 1985 aikana Likesin hallituksessa pohdittiin, onko säätiöllä edellytyksiä viedä läpi samanaikaisesti uimahallin laajennusta ja saneerausta sekä suurahallihanketta.²³⁰ Jos säätiö pystyisikin viemään liikuntahallin rakentamisen loppuun saakka, niin miten säätiö suoriutuisi hallin omistamisesta, käyttökustannuksista ja sen rakennusaikaisten velkojen hoidosta.²³¹ Laskelmat osoittivat, että mikäli käyttäjät maksaisivat hallin (rakentaminen, velat, korot ja käyttökustannukset) kokonaan itse niin käyttötunnin hinnaksi tulisi noin 1 300–3 100 markkaa (450–1 070 e/h vuoden 2021 rahanarvossa²³²) riippuen rahoituksesta ja hallin käyttöasteesta. Käyttötunnin hinta oli muodostumassa liian suureksi. Oli siis saatava jostain lisärahoitusta, rakennettava halvemmalla tai muutettava rakennusta niin, että se olisi halvempi kuin alkuperäinen suunnitelma.²³³ Avoimia kysymyksiä oli vielä paljon.

Keväällä 1986 ministeriö lupasi myöntää hankkeeseen seitsemän miljoonaa markkaa veikkausvoittovaroja ja kolme miljoonaa markkaa budjettivaroja. Lisäksi korkeakoulu- ja tiedeosasto oli luvannut tehdä yliopiston kautta pitkäaikaisen vuokrasopimuksen hallin käytöstä. Mistään ei kuitenkaan ollut vielä mustaa valkoisella. Kulmakarvoja nostatti hallin uusi hinta-arvio, joka oli nyt kivunnut insinööritoimiston laskelmissa peräti 58 miljoonaan markkaan.²³⁴ Oli selvää, ettei näin kallista hanketta saataisi vietyä maaliin. Niinpä kaupungin, yliopiston ja Likesin edustajat kokoontuivat ja sopivat, että liikuntahallin kustannuskatoksi määrätään 40 miljoonaa markkaa. Halliin liitettyjä suunnitelmia oli karsittava ja tätä tarkistusta tekemään nimitettiin erillinen työryhmä.²³⁵ Likes piti kiinni alkuperäisestä toiveesta, että sille varattaisiin hallista 125 neliömetrin tilat työhuoneille. Likesin näkemyksen mukaan säästöjä kannatti etsiä hallin rakenneratkaisusta, joka olisi vielä kerran tutkittava ja laskettava. Likesillä ounasteltiin, että kupolihalli voisi olla edullisempi kuin kaarihalli.²³⁶ Vuoden 1986 lopussa liikuntahalliprojekti oli vielä niin levällään, ettei Likesin valtuusto pystynyt tekemään lopullista päätöstä hankkeen aloittamisesta. Uimahallin laajennus- ja saneeraushanke sen sijaan eteni vakaammin.

228 Likes, hallituksen kokous 20.6.1985. Likes, Mappi: Hallitus 1983–1985.

229 Likes, Hallituksen kokous 30.12.1985. Likes, Mappi: Hallitus 1983–1985.

230 Likes, Hallituksen kokous 15.10.1985. Likes, Mappi: Hallitus 1983–1985.

231 Likes, Toimintasuunnitelma 1986. Likes, Hallituksen kokous 19.11.1985. Likes, Mappi: Hallitus 1983–1985.

232 Tilastokeskus, Rahanarvonmuunnin 1860–2021.

233 Likes, Hallituksen kokous 2.9.1985, 23.10.1985, 9.11.1985, 19.11.1985, 23.12.1985. Likes, Toimintasuunnitelma vuodelle 1986 (9.11.1985) Likes, Mappi: Hallitus 1983–1985

234 Likes, Hallituksen kokous 14.5.1986. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1986.

235 Likes, Hallituksen kokous 18.6.1986. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1986.

236 Likes, Hallituksen kokous 29.10.1986, 30.12.1986. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1986. Likes, Vuosikertomus 1986.

Seuraavan vuoden alussa hallihanketta lähdettiin viemään huomattavasti aikaisempaa rivakammin eteenpäin. Jo tammikuussa 1987 kokoontuivat kaupungin, yliopiston ja Likesin edustajat kokoukseen, jossa oli esillä laskelmat aikaisempaa pienemmälle hallille. Tässä ratkaisussa hallin rakennuskustannukset oli saatu painettua juuri alle 40 miljoonan markan.²³⁷ Tämän jälkeen voitiin tehdä rahoituslaskelmat ja edelleen erilaisia vuosittaisia pääoma- ja käyttökustannuslaskelmia eri vaihtoehtoilla. Lähtökohtana oli, että halliin saataisiin avustusta valtiolta 10 miljoonaa markkaa, kaupungilta 14 miljoonaa markkaa ja lisäksi Likes ottaisi lainaa 21,4 miljoonaa markkaa. Helmikuussa 1987 Likes oli valmis esittämään kaupunginhallitukselle ehdot, joiden täyttyessä Likes voi ryhtyä toteuttamaan hallihanketta. Esityksessään Likes edellytti, että kaupunki vuokraa säätiölle rakennuksen tarvitseman maapohjan, osoittaa hankkeeseen suunnittelua varten määrärahan, takaa rakennustyötä varten tarvittavan lainan (arvio 21,4 milj. mk), varaa talousarvioonsa vuosittain sovittun määrän varoja, joita liikunta- ja koulutoimi tarvitsevat käyttääkseen hallia ja joilla katetaan vuosittaisia käyttökustannuksia sekä takaa säätiölle hallin ylläpidosta mahdollisesti syntyvän taloudellisen tappion. Lisäksi Likes päätti tässä yhteydessä esittää, että vanha ”uimahallilaina” olisi hoidettava pois päiväjärjestyksestä tai ainakin muutettava korottomaksi. Lisäksi Likes edellytti, että kaupunki takaisi uimahallin 6–8 miljoonan markan lainat. Tässä vaiheessa suunnitelmana oli, että uimahallin laajennus toteutettaisiin vuoden 1987 aikana ja liikuntahallin rakentaminen alkaisi joulukuussa 1988 ja se valmistuisi kesällä 1990. Samassa kokouksessa Likesin hallitus päätti esittää yliopistolle, että Likes rakentaa hallin, mikäli yliopisto tekee hallin vuokraamisesta ja käyttämisestä 10 vuoden sopimuksen. Tässä sopimuksessa vuosivuokra olisi 1,5 miljoonaa markkaa vuoden 1987 rahanarvon mukaan laskettuna ja sillä se saisi kolmasosan hallin käyttökapasiteetista käyttöönsä.²³⁸ Nämä olivat ehdot, joilla Likes hallitus katsoi säätiön voivan lähteä mukaan hankkeeseen.

Hanke eteni kuitenkin verkkaiseksi. Syy selvisi 28.10.1987 pidetyssä Jyväskylän kaupunginjohtajan ja Likesin yhteisneuvotteluissa, jossa kaupungin edustajat kertoivat, ettei hallihanketta voida suunnitellussa aikataulussa toteuttaa. Kaupungin taloudellinen tilanne ei antanut sille mahdollisuutta. Kaikki olivat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että halli olisi perusteltua rakentaa ja hallin suunnittelua sekä erilaisia valmisteluja tulisi jatkaa. Suunnitelmana oli, että seuraavaksi pyrittäisiin nostamaan esiin hallin alueellista arvoa ja saamaan myös yliopisto ja liikuntatieteellinen tiedekunta täysimääräisesti hankkeen taakse.²³⁹ Vaikka hanke ei edennyt, saatiin tästä pyörityksestä Likesillä se hyöty, ettei vanhaan uimahalli ”velkaan” enää vuoden 1987 tammikuusta lähtien laskettu korkoa. Tammikuussa 1988 pääministeri Holkerin vierailun yhteydessä Likes ja yliopisto lobbasivat taas sitkeästi resursseja toimintoihinsa, laitteisiinsa, Hippos-halliin ja uimahalliin.²⁴⁰

237 Likes, Hallituksen kokous 20.2.1987. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1987.

238 Likes, Hallituksen kokous 20.2.1987. Muistio Jyväskylän kaupunginjohtajan ja Likesin välisistä neuvotteluista 28.10.1987. Likes, Hallituksen kokous 12.11.1987. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1987.

239 Muistio Jyväskylän kaupunginjohtajan ja Likesin välisistä neuvotteluista 28.10.1987. Likes, Hallituksen kokous 12.11.1987. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1987.

240 Likes, Hallituksen kokous 1.2.1988. Likes, Mappi: Hallitus 1988.

Jarmo Hakamäki muisteli Teemu Keskisen Aikalaishistoria-haastattelussa 3.6.2002 Hippos-hallin alkuvaiheita 1980-luvun jälkipuoliskolta seuraavasti: *”No tämä Hippos-hallihan oli semmonen, että sitäkin oli kaupungin puolella suunniteltu jo iät ja ajat. Sen rakentaminen oli varmaan kymmenkunta vuotta ollut esillä, mutta se ei saanut kaupungissa riittävästi tukea taakseen, että kaupunki pääsisi tai pystyisi sitä rakentamaan. Siellä oli kuitenkin voimakkaita tahoja, jotka halusi sen rakentaa, mutta poliittiset voimasuhteet ei antanut siihen mahdollisuuksia. Kaupunki neuvotteli säätiön kanssa, että jos säätiöllä olisi paremmat edellytykset saada se poliittisen päätöksen vallan ulkopuolella rakennettua. Säätiö lähti siihen sitten mukaan ja vaikeatahan se oli säätiönkin saada se ministeriön rahoitus. Sen puitteissa pelattiin kyllä melko kauan, että saatiin.*

*Käytiin lukuisia neuvotteluja ministeriön kanssa ja tuntu, että sen rakennuskustannukset vaan nousee jatkuvasti. Jos me pikkuisen saatiin, niin seuraava vaihe oli se, että rakennuskustannukset oli taas noussut niin korkealle, että me ei saatu sille semmosta kiinteätä hintaa oikein millään. Kunnes sitten päädyttiin tämmöseen KVR-ratkaisuun (kokonaisvas-
tuurakentaminen), jossa urakoitsija huolehtii siitä suunnittelusta ja rakentamisesta. Se suunnittelu oli kuitenkin sidottu sillä lailla tähän, että meiltä pyydettiin sen urakkatarjouksen yhteydessä myös suunnitelmat siitä, että minkälaista rakennusta me ollaan tarjoamassa. Siihen oli laitettu tiukat reunaehdot, että minkä tyyppinen sen pitää olla. Jopa niin pitkälle, että siinä oli aika vaikea loppujen lopuksi kovin montaa eri vaihtoehtoista rakennustyyppiä toteuttaa.”*

Likes oli jättänyt vuoden 1987 aikana hallin suunnitelmat opetusministeriöön rakennustekniseen ennakkotarkastukseen. Palaute tuli vuoden 1988 alussa, eikä se ollut mairittelevaa: *”halli ei kunnolla täytä mitään kriteereitä, ei kilpailuhallin eikä monitoimisen harjoitteluhallin kriteereitä”*.²⁴¹ Tämän jälkeen kaupunginjohtaja Lovén otti aloitteen itselleen ja kutsui koolle asian parissa työskennelleet. Arkkitehti lähetettiin ministeriöön kuulemaan yksityiskohtaisesti, mitä suunnitelmissa olisi korjattava. Näiden keskustelujen pohjalta Arkkitehtitoimisto Noronen laati neljä erilaista pohjavaihtoehtoa, joista yksi valittiin jatkosuunnitelmien pohjaksi. Sitten kaupungin rakennusvirasto alkoi valmistella tekniselle lautakunnalle esitystä hankkeen suunnittelijoiden valinnasta ja nimeämisestä. Syntyvät kulut päätettiin kattaa kaupunginvaltuuston myöntämistä määrärahoista. Tämän jälkeen jäätiin odottamaan kaupungin ja opetusministereitten välisen neuvottelun tuloksia.²⁴² Hanke ei kuitenkaan vuoden 1988 aikana edennyt tämän pidemmälle. Liikuntalaboratorion rakentaminen sentään saatiin käyntiin ja se valmistui seuraavana vuonna. Laboratoriorakennus maksoi 17,2 miljoonaa markkaa ja valtio maksoi rakentamiskustannukset kaupungille seuraavan kolmen vuoden kuluessa.

²⁴¹ Likes, Hallituksen kokous 25.2.1988. Likes, Mappi: Hallitus 1988.

²⁴² Likes, Hallituksen kokous 25.2.1988, 26.4.1988. Likes, Mappi: Hallitus 1988.

Vuoden 1989 aikana uimahallin laajennusosan rakentaminen pääsi vihdoin alkamaan, juuri ennen kuin uusi rakennusverolaki astui voimaan. Suomen talous oli ylikuumenemassa. Keväällä 1989 alkoi olla jo varsin selvää, että uuden perustamisvaiheessa olevan Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksen toimitilat sijoitettaisiin tulevan liikunta- ja tutkimushallin tiloihin. KIHUn alkuvaiheen suunnittelupapereissa uusien toimitilojen rakentamiseen budjetoitiin kolme miljoonaa markkaa. Summa suunniteltiin siis pumpattavaksi liikuntahalliin valtiolta KIHUn avulla.²⁴³ Vuoden 1989 aikana liikuntahallin suunnittelu oli vieläkin poukkoilevaa, selkeitä päätöksiä asiasta ei saatu tehtyä eikä näin ollen hanketta kunnolla käyntiin. Hallista tehtiin useita erilaisia suunnittelu-piirroksia ja hallin hintaa laskettiin eri vaihtoehdoilla. Keväällä 1989 hallin rakennuskustannuksien arvioitiin olevan 47 miljoonaa markkaa.²⁴⁴ Vuoden aikana saatiin kuitenkin aikaiseksi päätös siitä, että hanke toteutetaan KVR-urakkana, jolloin urakoitsija huolehtii hankkeen toteutuksesta alusta loppuun saakka eli suunnittelusta, toteutuksesta ja koordinoimisesta. Vuoden loppupuolella Likesillä aloitettiin tämä kilpailutus.²⁴⁵

Osittain liikuntahallin ympärillä tapahtunutta jahkailua 1980-luvun loppupuolella selittää se, että tuohon aikaan Jyväskylässä poreili keskustelu myös uusien harjoitusjäähallien rakentamisesta. Vuonna 1989 rakenteilla oli jo liikuntalaboratorio ja uimahallin laajennusosa. On selvää, että liikuntahallin lisäksi myös harjoitusjäähallien rakentamista ajettiin taustalla voimakkaasti. Liikuntahallia oli suunniteltu 1980-luvun alusta lähtien, joten halu edetä asiassa oli monilla kova. Paine harjoitusjäähallin rakentamisen ympärillä voimistui entisestään, kun JyP HT voitti sensaatiomaisesti SM-hopeaa miesten jääkiekossa vuonna 1989. Suomessa elettiin nousukautta ja rahoitusmarkkinoiden vapautumisen myötä lainarahaa oli tarjolla aivan eri tavalla kuin vielä vuosikymmen aikaisemmin. Niinpä Jyväskylän kaupunginvaltuusto päätti 11.12.1989, että kaupunkiin rakennetaan harjoitusjäähalli.²⁴⁶ Hallin paikkaa ei tässä yhteydessä päätetty.

Vuonna 1990 alkoi tapahtua myös liikuntahallin ympärillä. Helmikuussa tarjouskilpailu oli edennyt asiaankuuluvien vaiheiden kautta siihen, että urakoitsijat jättivät lopulliset urakkatarjoukset 16.2.1990. Viimeisessä vaiheessa tarjouksen jättivät Haka-Rakentajat Oy ja Veljekset Tynkkynen Oy. Tämän jälkeen kaupungin talonrakennusosasto suoritti tarjousten teknisen vertailun ja kustannusvertailun, jotka käsiteltiin Liikunta- ja tutkimushalli -työryhmän kokouksessa ja edelleen Likesin hallituksen kokouksessa 21.2.1990 (epäselvyyksiä päivämäärissä 21.2.tai 22.2.). Liikuntahallin hinnaksi Haka-Rakentajat Oy:n toteuttamana saatiin 46 892 000 markkaa ja Veljekset Tynkkynen Oy:n 47 067 000 markkaa eli hintaero oli marginaalisen pieni 175 000 markkaa. Koska Hippoksen alue on vanhaa suota, oli suunnittelijoille jo hyvin varhaisessa vaiheessa selvää, että halli pitää rakentaa paalujen päälle. Hallin alle oli siis jäämässä tyhjää tilaa, jonka käyttötarkoitusta mietittiin kuumeisesti. Tilaan suunniteltiin parkkihallia, harrastus-

243 Likes, Hallituksen kokous 12.4.1989, 24.11.1989. Likes, Mappi: Hallitus 1989. Likes, Toimintasuunnitelma vuodelle 1990. Likes, Valtuuskunnan syyskokous 30.11.1989.

244 Likes, Hallituksen kokous 9.5.1989. Likes, Mappi: Hallitus 1989.

245 Likes, Hallituksen kokous 24.11.1989. Likes, Mappi: Hallitus 1989.

246 Likes, hallituksen kokous 17.8.1990. Likes, Mappi: Hallitus 1990.

tiloja ja jäähallia. Tarjouskilpailussa rakentajia oli pyydetty laskemaan myös hinta vaihtoehdolle, jossa hallin alakertaan tulisivatkin harjoitusjäähalli. Tämä vaihtoehto Haka-Rakentajien tekemänä laskettiin maksavan 68 miljoonaa markkaa ja Veljekset Tynkkysen tekemänä 81,7 miljoonaa markkaa.²⁴⁷

Kuva 9. Paine saada lisää jääurheilupaikkoja kasvoi Jyväskylässä 1980-luvun lopulla. Keski-suomalainen 28.11.1989.

Työryhmä esitti yksimielisesti Likesin hallitukselle, että Hakan tarjous oli kilpailijaan verrattuna kaikin tavoin parempi. Hakan tarjouksessa hallin hinta oli huokeampi, laatu korkeampi, toiminnallisuus parempi ja suunnitelma sisälsi mahdollisuuden laajentaa myöhemmin toimistotiloja. Likesin hallitus päätyi samaan lopputulokseen ja päätti jatkaa neuvotteluja Hakan kanssa. Tavoitteena oli päästä tekemään esisopimus heti sen jälkeen, kun kaupunginvaltuusto olisi asian käsitellyt. Likesin hallitus, aivan kuten Liikunta- ja tutkimushalli työryhmä aikaisemmin, päätti samalla esittää kaupunginvaltuustolle, että liikuntahallin alle jäävään tyhjään tilaan ei rakennettaisi jäähallia rakennusteknisten

247 Likes, Hallituksen kokous 21.2.1990. Likes, Mappi: Hallitus 1990.

vaikeuksien vuoksi. Asiantuntijalausuntojen, varsinkin ministeriön rakennusneuvos Kärävän, mukaan ongelmaksi muodostuivat pohjavesi, ilmastointi, hallin mataluus ja valaistus. Jäähallin rakentaminen maanpäälle arvioitiin halvemmaksi, toki käyttökustannusten arvioitiin olevan edullisemmat vaihtoehdossa, jossa jäähalli sijaitisi maan alla. Jäähallin sijaan Likesin hallitus kehotti etsimään tyhjälle tilalle muita käyttötarkoituksia, joista vahvimmin esiin nostettiin parkkihalli ja keilahalli.²⁴⁸

Lopullisessa tarjouksessa Hippos-hallin kokonaiskustannusten arvioitiin olevan 54,5 miljoonaa markkaa ajankohdan eli helmikuun 1990 hinnalla laskettuna. Hinta sisälsi suunnittelun, rakentamisen, kalusteet, varusteet sekä lupa- ja liittymismaksut. Suunnitelma oli OPM:n ja kaupunginvaltuuston aiemmin ilmaisemien toiveiden mukainen. Rakentamissopimuksen ehtona Likes esitti, että Jyväskylän kaupunki takaisi rakennustyötä varten tarvittavat noin 20 miljoonan markan lainat (arvioitu laina-aika 15 vuotta, korko 14 %), osoittaisi hankkeeseen avustusta 18 miljoonaa markkaa vuosina 1991–1992, varaisi budjettiinsa eri hallinnonalojen tarvitsemia vuokramäärärahoja hallin käyttämiseksi vuodesta 1993 lähtien ja vuokraisi säätiölle rakennuksen tarvitseman maapohjan. Likes esitti, että asiasta olisi hyvä saada pian päätös, sillä rakennuskustannukset nousivat koko ajan, OPM voisi osoittaa tätä hanketta varten varatut määrärahat muualle ja KIHUKin saattaisi muuttaa toisaalle. Jyväskylän kaupunginvaltuusto päättikin 12.3.1990 yksimielisesti hyväksyä Likesin esityksen liikunta- ja tutkimushallin rakentamisesta ja hankkeen rahoittamisesta. Samalla pontevasti päätettiin, että liikuntahallin kellariin ei rakennettaisi jäähallia.²⁴⁹

Parissa kuukaudessa taustalla oli kuitenkin jo ehtinyt tapahtua paljon. Tammikuun puolivälissä toinen urakoitsija oli esittänyt toimistopäällikkö Timo Haukilahdelle, että Likes olisi toimittanut tietoja toisen urakoitsijan teknisistä ratkaisuista toiselle urakoitsijalle. Tuossa vaiheessa suunnitelmat olivat kuitenkin niin erilaiset, että epäily todettiin perusteettomaksi. Puhelin soi Likesillä jälleen 5.3.1990. Tuolloin OPM:n rakennusmestari Kärpänen soitti Hakamäelle ja totesi, että urakkalaskentamenettely on syytä tarkistaa ministeriössä. Niinpä Hakamäki kävi 6.3.1990 ja 8.3.1990 Helsingissä selvittämässä, miten urakkalaskenta oli suoritettu. Mitään huomautettavaa ei löytynyt. Neuvottelujen yhteydessä rakennusmestari Kärpänen kuitenkin totesi, että Veljekset Tynkkynen Oy:n suunnitelma on toimivuudeltaan huomattavasti parempi kuin Haka-Rakentajat Oy:n. Tämä oli yllätys sekä aikalaisille että tämän teoksen kirjoittajalle, jolla on ollut mahdollisuus tutustua työryhmän analyysiin. Hankkeen toteutus oli ollut kaikkea muuta kuin suora-iviainen, mutta tällainen äkkijarrutus tässä vaiheessa prosessia on tuttu enää elokuvista. OPM lähetti kuitenkin seuraavana päivänä 9.3.1990 Likesille kirjeen, jossa se totesi, että ennen kuin Likes ryhtyy toteuttamaan hanketta, sen on neuvoteltava opetusministeriön kanssa perusteista, joilla se on valinnut hankkeen urakoitsijan. Jyväskylän kaupunginvaltuustolle asia ei ollut ongelma ja se päättikin 12.3.1990 hyväksyä liikunta- ja tutkimushallin toteuttamisen Likesin esittämällä tavalla. Likesin, Jyväskylän kaupungin ja OPM:n

248 Likes, Hallituksen kokous 2.2.1990, 21.2.1990, 9.3.1990, Likesin esitys Jyväskylän kaupunginvaltuustolle 26.2.1990. Likes, Mappi: Hallitus 1990.

249 Likes, Hallituksen kokous 23.3.1990. Likes, Mappi: Hallitus 1990.

edustajat pitivät 29.3.1990 kokouksen, jossa käytiin perusteellisesti läpi seikat, joiden perusteella Likes oli urakoitsijan valinnut. Säätiön ratkaisu todettiin kaikin puolin onnistuneeksi. Suunnitelmia muokattiin kuitenkin sen verran, että Rautpohjan puoleiselle sisäänkäynnille lisättiin vahtimestarin tila ja pukuhuoneiden sijoittelua tarkistettiin. Lopullisesti ministeriö kertoi hyväksyvänsä suunnitelmat vasta rakennusteknisen ennakkotarkastuksen jälkeen. Neuvottelun tulos tulkittiin niin myönteiseksi, että Likes ja Haka-Rakentajat Oy allekirjoittivat hanketta koskevan esisopimuksen jo seuraavana päivänä 30.3.1990.²⁵⁰

Tässä vaiheessa tarinan taustalla ehti kehittyä myös toinen juoni, joka liittyi harjoitusjäähalliin. Jyväskylän kaupunginvaltuustohan oli päättänyt joulukuussa 1989 uuden harjoitusjäähallin rakentamisesta. Hallin sijaintipaikaksi suunniteltiin Hipposta, Kuokkalaa (väestönsuoja) tai Killeriä. Hallin urakkakilpailua organisoivat kaupungin Tekninen Palvelukeskus. Kaupunginhallitus teki 30.4.1990 päätöksen, että olisi etsittävä halvinta vaihtoehtoa kaksirataiselle ja kylmälle harjoitusjäähallille, joka sijoittuisi Killerille. Tekninen Palvelukeskus pyysi halukkailta KVR-tarjoukset tästä urakasta 7.5.1990 mennessä. Tarjouksia tuli yhdeksän, joista Lemminkäinen Oy:n 19 miljoonan markan tarjous oli halvin. Lisäksi Killerille olisi rakennettava tarvittava tiestö, liittymät ja hankittava pakolliset välineet ja kalusteet, joiden yhteishinta olisi noin kaksi miljoonaa markkaa. Tekninen lautakunta ja talonrakennuspäällikkö olivat kuitenkin tietoisia, että Haka-Rakentajat Oy oli laskenut Likesin kanssa neuvotellessaan hinnan myös liikuntahallin kellariin mahdollisesti sijoittuvalle harjoitusjäähallille ja niin pyydettiin tästä vaihtoehdosta erillinen tarjous myös Haka-Rakentajilta. Likes ei osallistunut tähän vaiheeseen mitenkään. Kun eri tarjouksia vertailtiin, huomattiin liikuntahallin alakertaan rakennettavan harjoitusjäähallin olevan varsinkin pitkässä juoksussa kaikkein edullisin ratkaisu. Kellaritiloihin rakennettavan hallin sijainti olisi paras, kaupunki ei menetä sen yhteydessä toista tonttia ja mikä tärkeintä, sen vuosittaiset ylläpitokustannukset hukkalämmön käytön ja henkilökunnan kautta olivat huomattavasti edullisemmat. Asialla alkoi kiire, sillä Likesin jo meneillään olevalle urakalle oli sovittu oma aikataulunsa.²⁵¹

250 Likes, Hallituksen kokous 23.3.1990, 5.4.1990. Likes, Mappi: Hallitus 1990. Likes, Hallituksen kokous 10.10.1991. Likes, Mappi: Hallitus 1991–1992.

251 Likes, Hallituksen kokous 21.6.1990 ja 17.8.1990. Likes, Mappi: Hallitus 1990. Likes, Hallituksen kokous 10.10.1991, Likes, Mappi: Hallitus 1991–1992. Likes, Toimintakertomus 1990 ja 1991.

Jarmo Hakamäki muisteli Teemu Keskisen Aikalaishistoria-haastattelussa 3.6.2002 Hippos-hallin kellariin lopulta rakennetun harjoitusjäähallin alkuvaiheita seuraavasti: *"Sitten tässä Hippos-hallissa on vielä tämmönen sivujuonne, että kaupunkiin oltiin suunnittelemassa toista jäähallia ja tämä Hippos-hallin urakoitsija teki esityksen, että tehdään tuosta Hippos-hallista ensinnäkin niin monikäyttöinen, että sen nykyiseen kenttätasoon tulee alue, joka voidaan jäädyttää tarvittaessa. Mutta sitten siitä luovuttiin. Se olisi ollut aika vaikea toteuttaa ja aika hankala ylläpitää, taikka järjestää ne harjoitusvuorot siihen. Se olisi ollut sitten tietyn ajan vuodesta jäähallina ja tietyn ajan vuodesta muina tiloina. Se oli vähän kuolleena syntynyt ajatus kyllä. Mutta sitten joku keksi, että jäähän sinne alle tilaa, että tehdään sinne ja tehdään kerralla kaks. Tämä suunnitelma sai sitten vauhtia. Hippos-hallista oli jo tehty urakkasopimukset, mutta nämä jäähallin tilat sitten lisättiin siihen ja ne tuli sitten siinä samalla. Taikka ei ne tuosta nyt samalla, mutta se rahoitettiin sitten kokonaisuudessaan lainarahoilla, jotka kaupunki takasi."*

Teknisen lautakunnan ja rakennusviraston laskelmien ja esitysten perusteella kaupungin hallitus päätti (äänin 6–6) 30.7.1990 esittää kaupunginvaltuustolle, sen aikaisemmasta päätöksestä poiketen, kaksirataisen jäähallin rakentamista rakenteilla olevan liikuntahallin kellariin. Samalla esitettiin, että kellariin ei rakennettaisi paikoitushallia, hallin toteutukseen haettaisiin veikkausvoittovaroja ja rakennusvastuu annettaisiin Likesille, jonka kanssa tehtäisiin sopimus hallin toteuttamisesta, ylläpidosta ja käytöstä.²⁵² Kaupunginvaltuusto kuitenkin hylkäsi esityksen 24.8.1990 pidetyssä kokouksessaan. Tästä huolimatta Haka-Rakentajat ilmoitti jatkavansa hankkeen valmistelua ja ottavansa täyden vastuun suunnittelukustannuksista, mikäli jäähallia ei toteuteta. Lopulta monien käänteiden jälkeen Jyväskylän kaupunginvaltuusto päätti 8.10.1990, että liikuntahallin kellariin rakennetaan kuin rakennetaankin kaksirataisen harjoitusjäähalli. Samalla se päätti osallistua hallin kustannuksiin 12 miljoonalla markalla ja taata loput Likesin tarvitsemat rakennusaikaiset lainat. Hankkeen aloitus oli viivästynyt ja urakoitsijalla alkoi olla kiire pysyä alkuperäisessä suunnitelmassa. Se pyysi lupaa aloittaa kaivuutyöt. Ministeriön rakennustekninen ennakkotarkastus ei ollut tässä vaiheessa valmis eikä sieltä suunnasta rakennustöiden aloittamiselle näytetty vihreää valoa. Kaivuuluvan myöntäjä oli kuitenkin kaupungin tekninen lautakunta, joka myönsi luvan aloittaa rakennustyöt ministeriön näkemyksistä huolimatta. Likesillä ei kuitenkaan ollut uskallusta antaa lupaa aloittamiselle, vaan sen hallitus päätti vielä odottaa OPM:n rakennusteknisen ennakkotarkastuksen valmistumista. Osittain syy saattoi olla siinäkin, ettei harjoitusjäähallia koskevaa urakkasopimusta ollut vielä allekirjoitettu. Hallin varatilin sekä jäähallin tarvitsemien luiska- ja huoltokäytävien käyttäjät ja kustantajatkin olivat osin auki. Lopulta liikunta- ja tutkimushallia koskeva urakkasopimus voitiin allekirjoittaa 13.12.1990.²⁵³

252 Likes, Hallituksen kokous 17.8.1990. Likes, Mappi: Likes hallitus 1990. Likes, Hallituksen kokous 10.10.1991. Likes, Mappi: Hallitus 1991–1992.

253 Likes, Hallituksen kokous 30.8.1990, 17.10.1990, 12.12.1990, 20.12.1990. Likes, Mappi: Hallitus 1990. Likes, Hallituksen kokous 10.10.1991. Likes, Mappi: Hallitus 1991–1992.

Kuva 10. Hippos-hallin rakennustyömaa vuoden 1991 alussa. Etualalla suosta nousevia tukkeja ja taustalla vuonna 1979 valmistunut Monitoimitalo ja sen vasemmalla puolella tennispelaajien käytössä ollut kuplahalli. Kuvaaja: Taito Mörk, 1991. Kuva: Keski-suomen museo (K2167/1209).

Kuva 11. Hippos-hallin ja harjoitusjäähallin varsinainen rakennusvaihe alkoi helmikuussa 1991. Kuvassa rakennusmonttu, jota on vasta alettu kaivaa. Takana oikealla Monitoimitalon nurkka ja kuplahalli, jolla paikattiin liikuntapaikkapulaa. Kuvaaja: Taito Mörk, 1991. Kuva: Keski-suomen museo (K2167/1210).

Kuva 12. Hipposhallin rakennustyömaan kuoppa, jonka reunasta erottuu paksu turve- ja savikerros. Taustalla vuonna 1989 valmistunut Jyväskylän yliopiston laboratoriorakennus. Kuvassa näkyvä lumihanki viittaa siihen, että kuva olisi otettu kevättalvella 1991. Kuvaaja: Taito Mörk, 1991. Kuva: Keskisuomen museo (K2167/1212).

Kuva 13. Urakoitsija teki "pitkälle meneviä valmistelutöitä omalla riskillään", kun rakentamiseen liittyvät luvat viipyivät hallinnon rattaissa ja 1990-luvun lama alkoi vaikuttaa. Kuvassa Hippos-hallin pilaririvistö ja taustalla Valmetin Rautpohjan tehdas keväällä 1991. Kuvaaja: Taito Mörk, 1991. Kuva: Keskisuomen museo.

Opetusministeriö siunasi lopultakin liikuntahallin

Opetusministeriö vahvisti torstai-iltana hyväksyttyä loppuraporttia ja tutkimushallin piirustukset sillä edellytyksellä, että katon muodoksi tehdään tasainen kaariviva nykyisin paperiteistä olevan muovivan tilalle. Ohjeiden mukaan katon muoto tulee olla nelikulmion muotoinen ja vuonna 1989 tehtyjä reilut puolikymmeniä muutosta päättyneitä muokkauksia on otettava huomioon. Niistä erillisiä muokkauksia on aiheutunut pieninä lisämenoina. Nyt tehty päätös rahoittaneet kuppilmaan alkaen tilanteen.

Katvikukset erikoisluvalla

Rakentusministeriö on myöntänyt erikoislupaa kaariviva-katujen rakentamiseen ja suunnitelmien hyväksymiseen. "Ei se et tuota mielitä...

rehaan tilalle. Opetusministeriön suunnitelmien on tarkoitus toteuttaa neljän ensimmäisen vuosikauden aikana. Muutoksen toteuttamiseen tarvitaan yhteensä noin 55 miljoonan markan lisärahoitusta.

Käyttökätsua suunnitellaan

Opetusministeriö on suunnitellut liikuntahallin katon muokkauksen. Hallin katon muokkauksen suunnitelmien on tarkoitus toteuttaa neljän ensimmäisen vuosikauden aikana.

Klotidi-kaarre

Liikuntasuunnitelmien mukaan liikuntahallin katon muokkauksen on tarkoitus toteuttaa neljän ensimmäisen vuosikauden aikana.

Kun jalkapalloille leivitetään 36 tetta sava kintuun, se on tarkoitus toteuttaa neljän ensimmäisen vuosikauden aikana.

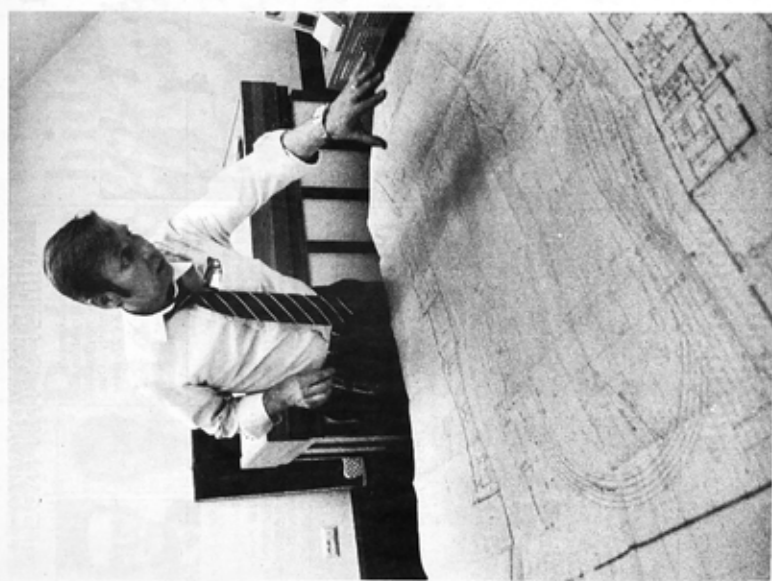
Erkki Huovinen on ollut hallinrakenteen muokkauksen suunnittelusta vastuvuonna 1981. Ja nyt ansimmisset paalat on jurtattu markan...

dyt rikastaan pubeen...
Keskikentän päällyste haussa

Pesäpalloja varten...
Kalle Virtanen

KALLE VIRTANEN

Jarmo Hakamäki kuuli torstaina, että OM hyväksyy uuden hallin piirustukset.

Liikunta- ja tutkimushallin rakentaminen alkoi heti vuoden 1991 alussa erityisjärjestelyin, sillä OPM ei ollut antanut vielääkään rakennusteknisessä tarkastuksessa myönteistä lausuntoa. Ministeriö tosin myönsi luvan kaivuutöiden käynnistämiseksi, mutta varsinaisia rakennustöitä ei ollut lupa aloittaa. Rakennusteknisen suunnitelman varsinaisen tekninen osio täytti vaatimukset. Ongelma, josta neuvoteltiin, oli hallin ”arkkitehtoninen muoto”. Katon murtoviivainen muoto haluttiin muuttaa hienostuneemmin jatkuvaksi kaareksi. Muutos tehtiin ja sen lisähinta oli lopulta kaksi miljoonaa markkaa. Helmikuussa säätiö antoi urakoitsijalle luvan aloittaa varsinaiset rakennustyöt.²⁵⁴ Rakennuslupa koski siis tässä vaiheessa liikunta- ja tutkimushallia eli hallin yläosaa. Rakennuslupaa ei ollut myönnetty vielä kellariin tulevalle harjoitusjäähallille, vaikka alueella kuitenkin työskenneltiin jo täydellä teholla.

Hippos-halli oli merkittävä rakennushanke Jyväskylässä. Hallin ja varsinkin sen kellariosan rakentaminen mietitytti aikalaisia, olihan heillä tiedossa, että Hippoksen alue oli vanhaa suota. Tämä maaperään liittyvä huoli välittyy myös Taito Mörkin Hippos-hallin rakennusvaiheista ottamista kuvista ja hänen niiden yhteyteen kirjoittamista huomioistaan. Suosta nousevat tukit ja vahvat turvekerrokset eivät päätyneet Mörkin valokuviin ja kuvateksteihin sattumalta. Kuvat 10–13 ovat Taito Mörkin ottamia vuoden 1991 alkupuolella. Hippos-hallin polveilevat ja tempoilevat suunnitteluvaiheet herättivät Jyväskylässä julkista keskustelua. Äänenpainot kovenivat taloustilanteen heiketessä. Kuvassa 14 on Keski-suomalaisessa 29.3.1991 ilmestynyt Kalle Virtapohjan kirjoittama juttu, jonka mukaan muutosten runsaus oli aiheuttanut ”pienää hämminkiä”, jonka seurauksena tilanne oli alkanut ”kuplimaan”. Muutosten kuitenkin vakuutetaan olleen vain ”vähäisiä teknisiä yksityiskohtia”. Opetusministeriön yleisen osaston rakennusasiaintoimiston toimistopäällikön Aimo Murtomäen suulla keski-suomalaisille osoitettu suora kehoitus olla penkomatta asiakokonaisuutta, ihan oman edun vuoksi, on julkisessa keskustelussa harvoin kuultu vinkki. Lehtijutussa myös pohditaan kaupungin mahdollisuutta ”rahastaa liikuntapaikkojen käyttäjiä” kertoo siitä, miten voimakkaasti lama-aika muutti suomalaisten ajattelua ja erilaisia käytänteitä.

Harjoitusjäähallin kohdalla oli ratkottava vielä useita ongelmia. OPM:n rakennusteknisessä tarkastuksessa vaadittiin kenttien pinnan nostamista puolella metrillä pohjaveden vuoksi sekä sosiaalitoimen siirtoa. Muutokset tehtiin. Harjoitusjäähallille myönnettiin rakennuslupa vasta 4.9.1991. Myöhäistä hyväksymistä selittää asemakaavaan tehdyt muutokset, joiden lopullinen hyväksyminen ja lainvoimaisuus siirtyivät pitkälle kesään. Asemakaavan muutos ja jotkut muutoseikkavirheet hidastivat Likesiä saamasta rakentamisvaiheeseen tarvitsemiaan lainoja. Likesillä päänvaivaa aiheutti erityisesti se,

Kuva 14. Hippos-halliin liittyi useita sekavia vaiheita, mikä näkyy myös Kalle Virtapohjan Keski-suomalaiseen tekemästä jutusta. Maaliskuussa 1991 julkaistun artikkelin mukaan muutosten runsaus oli aiheuttanut ”pienää hämminkiä”, jonka seurauksena tilanne oli alkanut ”kuplimaan”. Opetusministeriön rakennusasiaintoimiston toimistopäällikön keski-suomalaisille antama vinkki olla penkomatta hallin rakennusvaiheisiin liittyviä seikkoja, ihan vain keski-suomalaisten oman edun vuoksi, on harvemmin julkisuudessa esitetty vihjaus. Keski-suomalainen 29.3.1991.

²⁵⁴ Likes, Toimintakertomus 1991. Likes, hallituksen kokous 10.4.1991, 26.4.1991. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1991–1992.

että jäähalli oli ikään kuin kilpailutettu ohi Likesin ensimmäisen urakkasopimuksen. Tämän seurauksena kaupunki takasi harjoitusjäähallin lainaa vain urakkasopimuksessa mainittujen kustannusten mukaisesti, ei rakennuttajan kaikkien kustannusten mukaisesti. Jäähallin rakentaminen ja tuleva huolto edellyttivät nimittäin erillisen luiskan ja huoltotilan rakentamista. Tähän osaan ja osittain myös jäähallin rakennusaikaisiin korkoihin ja muihin kuluihin Likesin oli neuvoteltava huomattava lisälaina ja järjesteltävä sen takaus. Se olikin urakka vuoden 1991 Suomessa, jossa pankkikriisi alkoi kiehua jo hellalle.²⁵⁵

Liikuntahallin rakennusvaiheessa kaupunki ja Likes alkoivat neuvotella hallin käytäntöjen ja arjen pyörittämisestä. Tässä vaiheessa uimahallin henkilökunta työskenteli vielä Likesin alaisuudessa, mutta uuden liikunta- ja tutkimushallin työntekijät haluttiin liittää kaupungin palkkalistoille samalla tavalla kuin monitoimitalon henkilökunta jo oli. Hippoksen alueesta haluttiin luoda kokonaisuus, joka ottaisi hoitaakseen alueen kaikki kaupungin omistamat tai vuokraamat rakennukset ja edelleen niiden toiminnoista vastaavan henkilökunnan.²⁵⁶ Helmikuussa 1992 Likes ja yliopisto sopivat, että yliopisto sitoutuu käyttämään hallia 1 700 tuntia vuodessa ja maksamaan siitä vuokraa 1,5 miljoonaa markkaa vuoden 1987 tammikuun elinkustannusindeksiin sidottuna. Maaliskuussa 1992 Likes ja kaupunki allekirjoittivat 15 vuoden vuokrasopimuksen. Vuosivuokraksi määriteltiin Likesin hallia varten ottamien lainojen vuosittaiset pääomakulut sekä 50 000 markkaa. Lisäksi vuokralaisen tuli vastata hallin ylläpitokuluista (peruskorjaukset, laitehuollot yms). Sopimukseen kirjattiin myös, että kaupunki voi halutessaan lunastaa hallin itselleen vuokrakauden aikana tai sen jälkeen, joko maksamalla Likesin maksamat lainat lainanantajille tai ottamalla velat vastuulleen niin, että Likes vapautuu veloista. Vuokrakauden päättyessä, mikäli Likesillä ei ole hallista enää velkaa ja kaupunki haluaisi hallin ostaa, Likes sitoutui myymään hallin kymmenen markan hinnasta kaupungille. Edellä mainittu yliopiston sopimus siirrettiin osaksi tätä sopimusta. Näissä neuvotteluissa molemmilla osapuolilla vaikutti olevan yhteinen sävel ja ne hoituivat asiakirja-aineiston perusteella ilman isompaa kipuilua.²⁵⁷ Vuokrasopimuksen lainaehdoista tulee selvästi esiin Likesin rooli kokonaisuudessa. Se oli toimija, jonka kautta hanke saatiin pyöritettyä läpi.

Värikkäiden vaiheiden jälkeen liikunta- ja tutkimushalli ja sen alla oleva harjoitusjäähalli valmistuivat kuitenkin suunnitellussa aikataulussa ja käyttöönotto tarkistus suoritettiin 30.12.1991 hyväksytysti. Alkuvuodesta asennettiin vielä viimeiset verkot paikalleen ja virallisia avajaisia saatettiin pitää 22.5.1992. Suoritus on häkellyttävä. Tätä selittää ennen kaikkea se, että urakoitsija oli ”*tehnyt pitkälle meneviä valmistelutöitä omalla riskillään*” kuten Likesin toimintakertomuksessa vuodelta 1991 todetaan. Virallisten asiakirjojen perusteella syntyy käsitys, että halliin olisi rakennettu ensin yläkerta ja vasta vii-

255 Likes, Toimintakertomus 1991. Likes, Hallituksen kokous 20.2.1991, 10.6.1991, 12.6.1991, 8.7.1991, 21.8.1991, 6.9.1991, 21.10.1991, 11.11.1991, 28.11.1991. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1991–1992.

256 Likes, Vuosikertomus 1991 ja 1992. Likes, Valtuuskunnan syyskokous 28.11.1991. Likes, Hallituksen kokous 17.12.1991. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1991–1992.

257 Likes, Valtuuskunnan syyskokous 28.11.1991. Likes, Hallituksen kokous 17.12.1991, 27.1.1992, 11.3.1992, 10.4.1992. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1991–1992. Likes, Vuosikertomukset 1991 ja 1992.

meisenä perustukset ja kellaritilat, myönnettiinhan harjoitusjäähallin eli rakennuksen pohjakerroksen rakennuslupa vasta syyskuussa. On selvää, että hallin rakennusvaiheissa käytettiin luovia ratkaisuja. Ei olekaan yllätys, että kaupungin tilintarkastajat antoivat huomautuksen jäähallin rakentamispäätöksen valmisteluista käsitellessään kaupungin vuoden 1990 tilinpäätöstä. Eikä parranpärintältä, yleisönosastokirjoituksilta ja lisäselvitysten tekemisiltä asiaan liittyen selvitty seuraavina lähivuosinaan, varsinkin kun lama-aikana kaikkiin julkisiin hankkeisiin kohdistui erityisen kriittinen katse. Edellä kerrotut käänteet, kummalliset jarrutukset ja hidastukset sekä omalla riskillä toimimiset kertovatkin siitä, että hallin ympärillä vaikutti lukuisia eritasoisia ja erisuuntaisia paikallisia ja valtakunnallisia poliittisia sekä taloudellisia voimia. Kokonaisuudessaan hallin rakennusvaiheet kertovat myös siitä, minkälainen tilanne rakennusalalla oli Suomessa nousukauden ja 1990-laman aikana.²⁵⁸

Jarmo Hakamäki muisteli Teemu Keskisen Aikalaishistoria-haastattelussa 3.6.2002 Hippos-hallin rakentamisurakkaa, sen kokoluokkaa ja vaativuutta. Asiakirja-aineiston perusteella Hakamäki oli tämän hankkeen aikana osallistunut tuhansiin kokouksiin ja palavereihin, joissa hän neuvotteli ministeriön ja kaupungin virkamiesten, rakennussuunnittelijoiden, urakoitsijoiden, poliitikkojen ja pankinjohtajien tai muiden talousasiantuntijoiden kanssa. Lisäkierrettä koko hankkeen läpivientiin toi se, että hallin suunnittelu- ja rakennusaikana Suomen taloudella meni tosi kovaa, kunnes ei enää mennyt. Hakamäki muisteli urakkaa kymmenen vuotta sen valmistumisen jälkeen seuraavasti: *”Tämä Hippos-hallin rakentaminen oli kyllä semmonen, että siinä säätio kyllä toimi niin kun kaupungin bulvaanina. Oikeastaan pelkästään bulvaanina, ettei siinä säätioillä ollut sinänsä paljon muuta kuin vastuu sen toteutuksen ja rahoituksen järjestämisestä. Se oli jo vähän semmonen hirvittävän iso urakka, mutta tulipahan tehtyä. Että siinä oli kyllä säätioillä niin mahdoton savotta. Siellä ei ollut oikeastaan päätoimisia työntekijöitä muita kuin minä vetämässä sitä. Se oli 150 miljoonan markan rakennus, kun uimahallin laajennus, Hippos-halli ja jäähalli toteutettiin yhtä aikaa. Siinä meinasi loppua kyllä voimat: oli vähällä, ettei tullut stressi.”*

Likesin vuoden 1992 toimintakertomuksessa esiintyvän erittelyn mukaan Hippoksen liikunta- ja tutkimushallin rakennuskustannukset olivat yhteensä 97 600 000 markkaa, joka vastaa 24 831 000 euroa vuoden 2021 rahanarvossa²⁵⁹ (liikunta- ja tutkimushalli n. 63 260 000 mk, harjoitusjäähalli n. 28 565 000 mk ja varatila/liuska n. 5 777 000 mk). OPM myönsi hankkeeseen avustusta 11 880 000 markkaa ja Jyväskylän kaupunki 18 000 000 markkaa. Loppuosa rahoitettiin Likesin ottamien ja Jyväskylän kaupungin takaamin

258 Likes, Toimintakertomus 1991. Likes, Hallituksen kokous 17.9.1992, 26.9.1991, 13.10.1992, 19.11.1992, 17.12.1992 Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1991–1992.

259 Tilastokeskus, Rahanarvonmuunnin 1860–2021.

lainoin. Hallin kokonaishinta on kuitenkin suuntaa antava, sillä sitä suunniteltiin ja rakennettiin aikana, jolloin Suomen talous oli kuumenemassa ja se valmistui, kun Suomen talous kynti syvällä. Revalvointi, devalvoinnit, inflaatio ja valuuttalainat korkoineen olivat asioita, joita hallin suunnittelu-, rakentamis- ja maksamisvaiheessa ei voitu ohittaa.²⁶⁰

Nousukauden ja laman merkit Likesillä

Suomen talous kasvoi käytännössä koko 1980-luvun ajan. Varsinkin 1980-luvun jälkipuolisko muistetaan nousukauden ja lopulta suoranaisen kasinotalouden ajasta, joka päättyi 1990-luvun alun lamaan. Tässä yhteydessä ei ole tarkoitus esitellä kovin tarkasti tuota aikakautta tai sen syitä ja seurauksia, niistä on kirjoitettu toisaalla.²⁶¹ Nousukausi ja sitä seurannut lama vaikuttivat ja näkyivät kuitenkin Likesin arjessa ja ratkaisuisissa suurina ja pieninä tekoina, joten ajanjaksoa on perusteltua käsitellä tässä yhteydessä.

Yksi tekijä 1980-luvun nousukauden ja edelleen 1990-luvun laman taustalla oli Suomen rahamarkkinoiden sääntelyn purkaminen, jota ei seurauksista päätellen kaikilta osin hallittu. Rahamarkkinoiden avautumisen myötä Suomen talouteen alkoi virrata huomattavia määriä rahaa ulkomailta ja lainanotto lisääntyi. Käytännössä rahamarkkinoiden avautuminen tarkoitti sitä, että suomalaiset yritykset ja kunnat sekä myöhemmin myös yksityistaloudet saivat aikaisempaa huomattavasti helpommin ja pienemmillä vakuuksilla velkarahaa käyttöönsä. Lainoja voitiin ottaa aikaisempaa vaivattomammin myös muiden maiden valuutoissa, joiden korot olivat tuolloin houkuttelevasti markkamääräisiä lainoja matalammalla. Lainojen avulla pystyttiin toteuttamaan investointeja, joita varten aiemmin oli vaadittu enemmän omarahoitusta ja suurempia takauksia. Moni jo kauan toteutumista odottanut suuri rakennushanke tai muu investointi pystyttiinkin nyt toteuttamaan, usein yhtä aikaa jonkun toisen suuren hankkeen kanssa. Koska rahaa oli runsaasti tarjolla, alettiin toteuttaa myös vähemmän tarpeellisia ja suuremman riskin sisältäviä hankkeita. Tällainen kokonaisuus luonnollisesti nosti kaikkien hankkeiden hintoja, koska työvoiman ja raaka-aineiden kysyntä kasvoi voimakkaasti ja osin näistä alkoi olla jopa pulaa. Talouden ylikuumenemista yritettiin sittemmin hillitä esimerkiksi uusilla veroilla ja vuoden 1989 maaliskuussa markan neljän prosentin revalvoinnilla. 1980-luvun alussa korkea inflaatio söi lainapääomaa, mutta vuosikymmenen lopulla usko tulevaan alkoi hiipua, inflaatio hidastua ja lainat kallistua.²⁶²

Jyväskylän ja Likesin näkökulmasta nousukausi ja rahamarkkinoiden avautuminen näkyivät Jyväskylän seudulla useina suurina hankkeina. Tällaisia 1980-luvun lopun Jy-

260 Likes, Toimintakertomus 1992. Likes, Hallituksen kokous 18.3.2010. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö rakentajana. EH/Jammu. Likes, Mappi: Hallitus 2010.

261 Kari 2016, 15–28; Kiander & Vartia 1998; Kuusterä 2019, 60–88.

262 Kari 2016, 16–23; Kiander & Vartia 1998, 41–45, 51–71, 77–83; Kuusterä 2019, 70–74; Kangas 2003, 262–273, 107. Kari korostaa talouspoliittisten päättäjien roolia ”laman synnyttäjänä”, lamaan ei ajauduttu, vaan sitä ennen tehtiin aktiivisia päätöksiä tietyn ajalle tyypillisen ajattelumallin mukaisesti. Yhdeksi ratkaisevaksi hetkeksi hän määrittelee Suomen Pankin johtokunnan kokouksen 31.7.1986. Tuolloin SP:n johtokunta päätti, että pankkien antolainauksen yläraja poistetaan. Lisäksi päätettiin vapauttaa teollisuuden ja varustamoiden pitkäaikainen ulkomainen valuuttamääräinen lainanotto.

väskylässä olivat esimerkiksi Rantaväylän ja sen liittymien rakentaminen sekä Kuokkalan sillan, Kuokkalan (sisältäen esimerkiksi asunnot, päiväkodit, koulut, terveysasema, väestönsuoja) ja Ylistön sillan rakentaminen. Samaan sarjaan menee liikuntapaikkarakentamisen osalta Likesin toteuttamat uimahallin laajennus, Hippos-hallin ja harjoitusjäähallin rakentaminen. Jyväskylä oli 1980-luvun lopussa asukaslukuun suhteutettujen lainojen määrällä mitattuna velkaisin kaupunki, kun vertailukohteena oli Suomen kymmenen suurinta kaupunkia.²⁶³

Kun lukee Likesin asiakirja-aineistoa 1980-luvulta, voi nousukauteen liittyviä yksityiskohtia havaita siellä täällä. Solarium-laitteiden hankkiminen uimahalliin vuonna 1982 ja lisääntyneet seminaarimatkat ulkomaille ovat esimerkkejä yleisestä vaurastumisesta.²⁶⁴ Kustannustehokkuutta arvostavalle aikakaudelle tärkeää oli nopeus, jota edustivat yhä pienempään tilaan mahtuvat ja tehokkaammin toimivat elektroniset laitteet, kopiokoneet, tietokoneet ja ohjelmistot. Likesin vuoden 1980 toimintakertomuksessa uuden aikakauden laitteisiin suhtauduttiin vielä varauksellisesti: ”*Pitkällisen harkinnan tuloksena päätettiin säätiön kirjanpito siirtää ATK:lle. Kokemuksista ei vielä voi sanoa mitään.*”²⁶⁵ Selvä rytmivaihdos tapahtui, kun Veikko Vihko aloitti täysipäiväisenä tutkimusjohtajana vuonna 1986. Hän kiinnitti ensitöikseen huomiota Likesin tutkijoiden käytössä olevien tietokoneiden määrään ja laatuun sekä toi kalustoon liittyviä tarpeita aktiivisesti hallitukseen tietoon. Vihko pyrki liittämään Likesin osaksi yliopiston järjestelmiä ja verkkoa, että Likes voisi hyötyä mahdollisimman tehokkaasti suuresta kumppanistaan.²⁶⁶ Matkapuhelimet nousivat yhdeksi nousukauden symboliksi. Likesille ensimmäiset NMT-puhelimet hankittiin kesäkuussa 1991. Kaksi puhelinta ja niiden asennus maksoivat yhteensä 11 600 markkaa, joka oli vuoden 2021 rahanarvossa noin 3 030 euroa. Puhelimien hankintaa perusteltiin sillä, että tutkimusjohtaja ja toiminnanjohtaja olisivat paremmin saavutettavissa ja puhelimien avulla heidän aikaansa voitaisiin säästää.²⁶⁷

263 Kokko 2008, 322–325.

264 Likes, Toimintakertomukset 1980–1989.

265 Likes, Toimintakertomus 1980.

266 Likes, Hallituksen kokous 3.10.1986. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1986.

267 Likes, Hallituksen kokous 10.6.1991. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1991–1992.

Veikko Vihko esitteli säätöön hallitukselle 3.10.1986 tutkimuskeskuksen ATK-järjestelmän uusimista. Esityksen hinta-arvio olisi vuoden 2021 rahanarvossa ollut noin 47 000 euroa²⁶⁸. Pöytäkirjaan asia kirjattiin seuraavasti: *”Veikko Vihko selosti tutkimusyksiköitten Atk-laitetilannetta mainiten mm., että nykyiset laitteet ovat paitsi kapasiteetiltään riittämättömät myöskin määrältään liian vähäiset. Yritysostojen myötä nykyisin käytössä olevien laitteiden kehittäminen on lopetettu. Vihko ehdotti, että säätöille hankittaisiin yksi ”iso kone” (keskusmuisti 1,2 MK + kovalevy 20 MK), yksi ”keskikokoinen kone” (keskusmuisti 640 K + kovalevy 20 MK) sekä kolme ”pientä konetta” (keskusmuisti 250 K + 2 x 360 K levykemuistia). Lisäksi tulisi asennuskustannuksia verkoston sisäistä rakentamista varten, liittymä yliopiston laskentakeskuksen Wax-koneeseen sekä laserkirjoittimen hankkimiskustannukset. Yhteensä järjestelmän rakentaminen maksaa n. 140 000 mk. Hyväksyttiin suunnitelma periaatteessa ja päätettiin käynnistää toimenpiteet lopullisen hankintapäätöksen tekemiseksi.”*

Vuosikymmenen taitteessa tilanne muuttui nopeasti. Neuvostoliiton hajoamisprosessi kiihtyi vuosina 1989–1991, mikä tyrehdytti Suomen idänkauppaa nopeasti. Hallitus halusi kuitenkin edelleen pitää kiinni vakaan markan politiikasta, mikä vaikeutti suomalaistuotteiden menekkiä länsimarkkinoille ja teki ulkomaisista valuuttalainoista edelleen houkuttelevia niiden matalamman koron vuoksi. Osa pankeista suorastaan tyrkytti rahaa suomalaisille. Kaikki eivät ymmärtäneet valuuttariskiä tai pitivät sitä olemattomana. Syyskuussa 1990 Suomen Pankki joutui puuttumaan Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankin SKOPin toimintaan tekemällä sille vakautusohjelman, koska SKOPilla alkoi olla vaikeuksia saada rahaa markkinoilta. Usko siihen, että SKOP pystyisi hoitamaan sitoumuksiaan horjui, olihan se varsin aggressiivisesti kaupannut valuuttaluottoja. Lopullisesti SKOP menetti kykynsä vastata sitoumuksistaan 19.9.1991 ja SP otti sen haltuunsa. Muidenkin pankkien tilannetta arvioitiin uudelleen ja ongelmia todettiin olevan kaikilla. Usko vakaaseen markkaan hiipui ja marraskuussa 1991 markka devalvoitiin. Tämä kasvatti tietenkin ulkomaanvaluutoissa otettujen lainojen suuruutta. Yrityksiä alkoi mennä konkurssiin, työttömyys lisääntyä ja koko Suomen talous sakkasi. Vuoden 1992 syyskuussa markka päätettiin kellumaan, millä pyrittiin auttamaan vientiteollisuutta. Markan devalvoituminen kasvatti vielä uudestaan ulkomaanvaluutoissa otettuja lainoja. Tämä oli ongelma sekä lainaa ulkomaanvaluutoissa ottaneille suomalaisille että lainaa myöntäneille pankeille. Sinällään devalvaatiot hyödyttivät Suomen taloutta, sillä vienti lähti kasvuun jo vuoden 1991 devalvaation jälkeen. Se ei kuitenkaan ehtinyt pysäyttää sitä kierrettä, mihin koko Suomen talous oli jo vuoden 1990 jälkipuoliskolla sukeltanut.²⁶⁹

Suomen kokonaistuotanto supistui kolmen vuoden ajan vuoden 1990 jälkipuoliskolta vuoden 1993 kesään saakka. Ensimmäisenä työttömyys alkoi kurittaa teollisuutta ja rakennusala, mikä puolestaan vaikutti julkiseen talouteen vähenevinä verotuloina

268 Tilastokeskus, Rahanarvonmuunnin 1860–2021.

269 Kiander & Vartia 1998, 78–104, 112–137, 142; Kuusterä 2019, 74–78, 82.

ja kasvavina menoina työllistämispalveluissa. Tämän jälkeen oli pyrittävä keventämään julkisen sektorin kuluja. Julkisen puolen työvoimaa vähennettiin reilusti vuosina 1992 ja 1993. Valtio tuki pankkeja kymmenillä miljardeilla markoilla. Konkurssit, irtosanomiset ja lomautukset olivat karua todellisuutta sadoilletuhansille suomalaisille 1990-luvun lammassa.²⁷⁰ Vuonna 1992 Jyväskylän kaupunki asetti kaikille toimialueilleen 12 prosentin säästötavoitteen. Tämä kaikki vaikutti tietenkin suoraan ja välillisesti Likesiin.

Likesin talous oli 1980-luvun loppupuoliskolla ylijäämäinen. Varsinkin uimahallin tulos oli useana vuotena satojatuhansia markkoja ylijäämäinen, osin siksi, että korjauksia ei tehty tulevan remontin vuoksi ja osin siksi, että kaupunki avusti sitä ruhtinaallisesti. Vuosien 1989–1992 välisenä aikana Likes rakennutti lähes 200 000 rakennuskuutiometriä ja käytti niihin rahaa noin 140–150 miljoonaa markkaa. Likesillä oli vuoden 1989 lopussa pitkäaikaisia lainoja 15,8 miljoonaa markkaa, vuonna 1990 37,2 miljoonaa markkaa, vuonna 1991 111,2 miljoonaa markkaa ja vuoden 1992 lopussa 128,7 miljoonaa markkaa²⁷¹. Vuoden 1991 devalvaatio aiheutti Likesille 4,5 miljoonan markan tappion, vuoden 1992 kellutus päätös 9 miljoonan markan tappion ja markan arvon vaihtelu vielä vuonna 1993 2 miljoonan markan tappion. Kaikkiaan markan arvon heikentyminen aiheutti Likesille 15 667 860 markan (vuoden 2021 rahanarvossa noin neljän miljoonan euron) menetykset vuosien 1991–1993 välisenä aikana.²⁷²

Likesin asiakirjoissa ja arjessa ensimmäisiä selviä merkkejä taloustilanteen heikkenemisestä voi havaita vuodelta 1991. Esimerkiksi kesäkuussa 1991 Likes neuvotteli yhdessä kaupunginkamreerin kanssa Hippos-hallin lainatarjouksista. Keväällä SYPilta saadut tarjoukset eivät enää kesäkuussa olleetkaan voimassa, tilanteet alkoivat vaihdella nopeasti.²⁷³ Syyskuussa 1991 Likes puolestaan neuvotteli Hippos-hallin kellarin lisätilan rakentamislainasta. Tässä vaiheessa lainan takaajaksi oli sitoutunut Haka-Rakentajat Oy, joka edellytti lainan ottamista markoissa. Likesin hallituksen pöytäkirjan mukaan Haka-Rakentajat Oy oli ilmoittanut, että ”*mikäli laina otetaan valuuttamääräisenä, jää valuutan kurssimuutosten aiheuttama riski säätiön hallitukselle.*”²⁷⁴ Devalvaatio-odotukset olivat siis jo korkealla ja ne toteutuivatkin alle kahden kuukauden kuluttua marraskuussa 1991.

Syyskuussa 1991 säätiön taloudellinen tilanne arvioitiin hallituksen kokouksessa erittäin kireäksi. Vasta perustettu KIHU tosin porskutti mukavassa myötätuulessa, saihan se runsaasti avustusta perustamiskuluihin ja laitehankintoihinsa. Vaikeimmiksi arvioitiin Likes-tutkimuskeskuksen ja uimahallin tilanne. Tutkimusjohtaja velvoitettiin tekemään esitys menojen karsimisesta tai tulojen lisäämisestä siten, että talous olisi seuraavana vuonna tasapainossa. Uimahallin osalta tilanne oli se, että vuonna 1991 kaupungin avustus uimahallille oli yli miljoona markkaa pienempi kuin oli odotettu ja haettu. Tämä

270 Kiander & Vartia 1998, 112–114, 130–137, 146–150.

271 Vuoden 2021 rahanarvossa ilmaistuna Likesillä oli pitkäaikaisia lainoja vuoden 1989 lopussa noin 4 556 000 €, vuoden 1990 lopussa noin 10 111 000 €, vuoden 1991 lopussa noin 29 026 000 € ja vuoden 1992 lopussa noin 32 743 000 €. Tilastokeskus, Rahanarvonmuunnin 1860–2021.

272 Likes, Toimintakertomukset 1986–1993. Tilastokeskus, Rahanarvonmuunnin 1860–2021.

273 Likes, Hallituksen kokous 10.6.1991. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1991–1992.

274 Likes, Hallituksen kokous 26.9.1991. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1991–1992.

tietenkin teki uimahallin tuloksesta reilusti alijäämäisen. Niinpä Likesin hallitus päätyi uimahallin osalta odottamaan kaupungin yleistä maksupoliittista linjausta.²⁷⁵

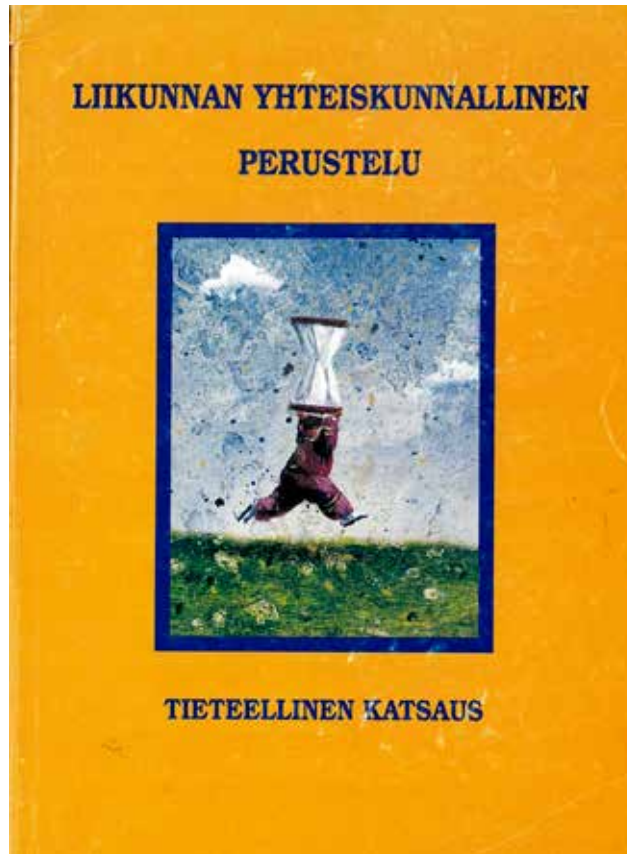
Likesin hallituksen asiakirja-aineistossa ensimmäiset selvät merkit koko suomalaisen liikuntakentän käymistilasta näkyvät vuoden 1991 viimeisessä kokouspöytäkirjassa. Kokouksessa Likesin hallituksen tuli tehdä päätös siitä, otetaanko Likes-tutkimuskeskuksen ohjelmaan mukaan Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu -selvityksen (LYP I) tekeminen. Tässä vaiheessa selvityksen rahoitus tai tarkka toteutussuunnitelma ei ollut vielä tiedossa, mutta sen otsikko kertoi oleellisen. Oli kiireesti pystyttävä kokoamaan tieteellinen tutkimuskatsaus siitä, miksi liikunnan tukeminen yhteiskunnan varoista on tärkeää, perusteltua ja järkevää. Esitys oli alun perin tullut valtion liikuntaneuvostolta opetusministeriölle ja tämän jälkeen toimistopäällikkö Timo Haukilahti oli lähestynyt asialla Likesiä.²⁷⁶ VLN:ssa siis joku näki jo vuoden 1991 jälkipuoliskolla, mihin suomalainen yhteiskunta oli menossa ja mihin liikuntakentänkin tulisi varautua. Todennäköisesti se joku oli Harri Holkeri, josta tuli vuonna 1991 VLN:n puheenjohtaja. Liikunta- ja urheilujärjestöt olivat vuosikymmenien ajan tottuneet saamaan osuutensa veikkausvoittovaroista ilman isompia vääntöjä, mutta nyt näille varoille oli ilmaantumassa muitakin ottajia ja käyttötarpeita. Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu -selvityksen taustalla vaikutti myös liikunnan strategiatyö Likustra, jossa opetusministeriön, urheilujärjestöjen ja kuntien edustajat hakivat uutta suuntaa koko suomalaiselle liikuntakulttuurille ja -politiikalle. Vuonna 1992 LYPin tavoitteet olivat jo tarkentuneet ja ne määriteltiin muun muassa seuraavasti: ”*varmistaa liikunnan ja urheilun asema suomalaisessa yhteiskunnassa myös tulevaisuudessa*” ja ”*osoittaa liikunnan merkitys mahdollisimman konkreettisella tavalla*”²⁷⁷. LYP julkaistiin vuonna 1994 Likesin julkaisusarjassa.²⁷⁸

275 Likes, Hallituksen kokous 6.9.1991. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1991–1992. Likes, Toimintakertomus 1991.

276 Likes, Hallituksen kokous 17.12.1991. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1991–1992.

277 Ilmarinen & Haukilahti 1992, 24.

278 Rantala 2014, 20; Rantala 2019, 121–125; Paavilainen 2019, 25.

Kuva 15. Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu eli LYP julkaistiin vuonna 1994 Likesin julkaisusarjassa. Se on usean eri tutkijan yhteistyönä tuottama tutkimuskatsaus, johon kerättiin oman aikansa keskeinen tutkimustieto liikunnan eduista ja hyödyistä. Liikunnan välinearvoa tuotiin esiin terveyden edistämisen, talouden, kasvatuksen, huippu-urheilun, työelämän ja ympäristön näkökulmista. Yksien kansien väliin kerätyn ja helppotajuisiksi muokatun tietopaketin nähtiin palvelevan niin liikunnan puolestapuhujia kuin päätöksentekijöitäkin. LYPin myötä Likesin ja OPM:n välit lähenivät. Molemmat osapuolet alkoivat laajemmin ja syvemmin ymmärtää, miten tutkimusta voidaan hyödyntää liikuntapolitiikan ja OPM:n toiminnan tukena.

Vuonna 1992 koko yhteiskunnalla oli jarru pohjassa. Säästöjä ja kustannustehokkuutta parantavia ratkaisuja etsittiin kaikkialta. Jyväskylän kaupungin asettama 12 prosentin säästötavoite tarkoitti esimerkiksi uimahallin osalta sitä, että sen aukioloaikoja supistettiin ja altaan lämpötilaa alennettiin. Valtionhallinnolle puolestaan oli asetettu tavoitteeksi supistaa henkilöstön määrää viidellä prosentilla vaalikauden kuluessa.²⁷⁹ Valtion kassa ammotti tyhjiyttään. Syyskuussa 1992 valtiovarainministeriön budjetti-päällikkö Raimo Sailas esitti, että valtion rahoitus liikunnalta ja nuorisotyöltä poistetaan ja näitä toimintoja hoitaisivat jatkossa kunnat niiden parhaaksi katsomassa laajuudessaan. Samalla työryhmä ehdotti veikkaus- ja raha-arpajaisvoittovarojen siirtämistä suoraan

²⁷⁹ Likes, Hallituksen kokous 17.12.1992. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1991–1992.

valtion yleiskatteelliseksi tuloksi vuoden 1994 alusta lähtien.²⁸⁰ Ehdotus oli shokeeraava 1990-luvun alun suomalaiselle liikuntakentälle. Olkoonkin, että esimerkiksi Harri Holkeri oli pääministerinä toimiessaan vuonna 1988 kyseenalaistanut rahapelijärjestelmän järkevyyden (katso kuva 7 Keskisuomalainen 26.1.1988).

Niiden, joilla oli töitä, arki pyöri kuitenkin suhteellisen normaalisti, Likesilläkin tutkijat tutkivat ja testaajat testasivat. Vuosina 1992 ja 1993 Kuntotestausasemalla tehtiin vuosittain noin 4 000 kuntotestiä ja noin 300 uintitekniikka-analyysia sekä kemian laboratoriossa yli 6 200 määritystä. Liikuntapoliklinikalla käyntejä oli vuosittain reilu tuhat. Likes-tutkimuskeskuksessa tutkittiin esimerkiksi iäkkäiden toimintakyvyn ylläpitämistä ja karkeamotorista oppimista, urheiluvien lasten fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista kehitystä, päiväkotilasten liikkumista ja päivärytmiä, fyysisen rasituksen aiheuttamia lihassoluvaurioita ja niiden korjaantumista koe-eläimillä, hävittäjälentäjien lihaskuntoa, luun aineenvaihduntaa erilaisten liikuntajaksojen aikana, jääkiekkoilijoiden kesäharjoittelun vaikutuksia hermo-lihasjärjestelmän suorituskykyyn, liikunnan julkisen ja yksityisen sektorin taloutta vuosina 1978–1988, jokamiehen oikeuden merkitystä suomalaisessa liikuntakulttuurissa, lasten ja nuorten urheiluvalmennusta kasvatustavoitteiden näkökulmasta, lasten liikuntaharrastuksen jatkumiseen ja katkeamiseen liittyviä vaikuttavia tekijöitä, vapaata kansalaistoimintaa ohjaavaa lainsäädäntöä, nuorten urheilijoiden ja heidän valmentajien urheiluun liittämiä arvoja sekä lapsuudessa havaittujen motoristen koordinaatiohäiriöiden yhteyksiä nuoruuden kognitiiviseen, psyykkiseen ja sosiaalisen kehityskulkuun. KIHUlla puolestaan tutkittiin esimerkiksi yliharjoitustilan vaikutuksia autonomisessa säätelyjärjestelmässä, huippu-urheilijan moraalia suhteessa järjestelmän toimintaperiaatteisiin, yksilö- ja joukkuetaitojen kehittymistä joukkuelajeissa, keihäänheittäjien heittotekniikan kehittymistä, mäkihyppääjien asennon, puvun, kypärän ja suksien vaikutusta vastustaviin ja nostaviin voimiin, nuorten hiihtäjien luisteluhiihdon tekniikkaa sekä teho- ja määräharjoittelua. Lisäksi KIHUlla kehitettiin esimerkiksi suorituskykyyn ja taloudellisuuteen liittyviä testaus- ja harjoitusmenetelmiä Albertvillen olympialaisia varten ja tietokoneohjelmistoa lahjakkaan urheilijan löytämiseksi.²⁸¹

Likesin hallituksen kokouksia värivät koko vuoden 1992 ajan erilaiset rahoitukseen liittyvät neuvottelut pankkien, kaupungin ja ministeriön kanssa. Säätiön talous oli tiukalla eikä sitä helpottanut lainkaan se, että kaupungilta ja ministeriöltä aikaisemmin neuvottellut tuet, lainat tai takaukset eri kohteisiin olivat lopulta aika usein pienempiä kuin alun perin oli sovittu. Likes koetti hakea lisäävustuksia uimahallin ja tutkimuskeskuksen pyörittämiseen, mutta OPM:ltä ja kaupungilta kerrottiin, että lisäävustuksia ei kannata hakea, koska niitä ei kuitenkaan myönnetä.²⁸² Oli vain yritettävä pärjätä. Marraskuussa säätiön taloustilannetta tarkasteltiin kootusti. Yhteenvetona oli, että KIHUn ja liikunta- ja tutkimushallin sekä harjoitusjäähallin rahoitustilanne oli hyvä. KIHUlle myönnettyt määrärahat riittivät ja Hippos-hallin rahoitustilanne oli kunnossa, koska kaupunki oli taannut

280 Viitanen 1992, 56–57.

281 Likes, Vuosikertomus 1992–1993.

282 LIKES, Hallituksen kokous 21.2.1992, 10.4.1992, 8.6.1992, 10.8.1992, 4.9.1992. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1991–1992.

tarvittavan kokoisen lainan. Likes-tutkimuskeskuksen tilanne arvioitiin heikohkoksi. Tutkimusprojektit ja tietopalvelu pystyivät toimimaan niille myönnettyillä varoilla, mutta muu testaustoiminta ei tuottanut toivotulla tavalla. Liikuntapoliklinikan ja erityisesti Medi-Hippos-yhteistyön mukanaan tuoma potilasmäärän lisäys sen sijaan tuottivat odotettua paremmin. Uimahallin tilanne näytti huonoimmalta ja hallitus päätti ilmoittaa kaupungille, ettei säätiö pysty hoitamaan uimahallin laajennuksesta aiheutuneiden lainojen korkoja ja lyhennyksiä. Valtuuskunnan syyskokouksessa 1992 todettiin, että säätiö pystyy ylläpitämään uimahallia noin vuoden ajan. Ongelmiin johtaneita syitä olivat heikosta taloustilanteesta johtuneet odotettua pienemmät kävijämäärät, devalvoinnit, odotettua korkeammat korot ja kaupungin avustusten oletettua pienempi määrä.²⁸³

Vuoden 1992 viimeisellä kolmanneksella kokoontui Likesin ehdotuksesta myös toimikunta, joka koostui Likesin, Jyväskylän kaupungin, Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunnan, Jyväskylän yliopiston ja Jyväskylän liikuntakeskustoimikunnan edustajista. Lisäksi asiantuntijana kuultiin opetusministeriön neuvottelevaa virkamiestä Timo Haukilahtea. Toimikunnan tehtävänä oli tutkia ja tehdä esityksiä Jyväskylän uimahallin siirtämisestä kaupungin omistukseen sekä etsiä mahdollisuuksia tutkimustoiminnan turvaamiseksi säätiön alaisuudessa pitkällä tähtäimellä. Uimahallin ja tutkimustoiminnan rahoittaminen oli selkeästi vaikeaa Likesille. Toimikunta tarkasteli useita eri vaihtoehtoja ja päätyi 22.12.1992 esittämään, että Likes myisi uimahallin kaupungille lainoja vastaavalla summalla. Se ehdotti, että uimahallin työntekijät siirtyisivät samalla kaupungin palvelukseen vuoden 1993 lopulla. Nopeisiin toimiin asiassa ei ryhdytty, mutta asia jäi muhimaan. Raportissa huomiota herättää Timo Haukilahten voimakas näkemys siitä, että kaupungin olisi turvattava Likes-tutkimuskeskuksen toiminta. Haukilahti kuvaa Likes-tutkimuskeskusta liikunta-alalla maan vanhimmaksi ja monipuolisimmaksi ja kertoo muidenkin vastaavien tutkimusyksiköiden saavan Suomessa merkittävää tukea kunnilta. Haukilahti siis painosti Jyväskylän kaupunkia huolehtimaan Likesistä.²⁸⁴

Vuonna 1993 vientiteollisuudella meni jo kohtalaisesti, mutta muualla yhteiskunnassa lama, säästöt ja lomautukset olivat arkipäivää. Kriisiaika pakotti ajattelemaan ja tekemään asioita uusilla tavoilla. Taloudellisesti niukka aika vaati ja kannusti tekemään kustannustehokkaita ratkaisuja. Valtionhallinnossa uutta oli siirtyminen resurssi- ja normiohjauksesta tulostavoitteelliseen toimintaan. Toiminnan oli oltava kannattavaa, ja taloudellinen vastuu korostui. Nyt hinnoiteltiin sellaisiakin tuotteita ja palveluja, joista ei aiemmin ollut peritty maksua. Kaikkialla nähtiin tarve keventää hallintoa ja tässä tietotekniset ratkaisut näyttelivät merkittävää roolia. Byrokratia ja hallinnon erilaisten välikäsien määrä haluttiin pitää mahdollisimman pienenä. Valtiolle ja kunnille oli asetettu neljän prosentin säästötavoite hallintokuluihin. Julkista rahaa haluttiin ohjata mahdollisimman tehokkaasti ruohonjuuritasolle.²⁸⁵

283 Likes, Hallituksen kokous 19.11.1992, 17.12.1992. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1991–1992. Likes, Valtuuskunnan syyskokous 27.11.1992.

284 Likesin toimintaa pohtivan toimikunnan raportti 22.12.1992. Likes, Mappi: Likes, Toimintaa pohtiva työryhmä 1992.

285 Kiander & Vartia 1998, 300–307; Rantala 2019, 136–137. Likes, Hallituksen kokous 13.5.1993, 11.11.1993, 16.12.1993. Likes, Toimintasuunnitelma vuodelle 1994. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1993–.

Lama ajoi ahdinkoon myös suomalaiset urheilujärjestöt, joista SVUL joutui erityisen pahoihin talousongelmiin. Pitkien neuvottelujen jälkeen marraskuussa 1993 perustettiin uusi urheilun kattojärjestö Suomen Liikunta ja Urheilu (SLU) ja perinteikäs SVUL häivyttiin historiaan.²⁸⁶ Likesilläkin asiat muuttuivat pykälää vaikeammiksi vuonna 1993. Mentiin olemassaolon perusteisiin ja perusteluihin, aivan kuten Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu -tutkimuskatsausta ajaneet olivat jo vuonna 1991 nähneet. Uimahallin tilanne oli vaikea heti vuoden alusta lähtien. Velkarahoituksen kanssa oli tekemistä, eikä tilannetta helpottanut se, että myös kävijämäärät näyttivät kääntyneen laskuun. Odottavissa oli, että kaupungin tukea tarvittaisiin sekä käyttökustannuksiin että velkojen hoitoon. Uimahallin siirtyminen kaupunginomistukseen riippui lähinnä siitä, minkälaisen organisaation olisi edullisinta omistaa uimahalli, toistaiseksi se siis pysyi Likesin omistuksessa.²⁸⁷

Jarmo Hakamäki muisteli Teemu Keskinen Aikalaishistoria-haastattelussa 3.6.2002 kaupungin uimahallille myöntämää tukea ja laman aiheuttamaan tukimäärien pienenemistä seuraavasti: *”... täytyy sanoa, että uimahalli sai näitä toiminta-avustuksia kaupungilta ihan kiitettävästi. Siinä ei ollut mitään, ennen kun sitten vasta 90-luvulla, kun lama alkoi tulemaan...niin silloin kaupungin suhtautuminen muuttui. Sen kylpyläosan rakentamisen lainarahoituksestaahan kaupunki takasi suurimman osan. Siitä oli kaupungin kanssa sovittu niin, että kaupunki myöntää näitä avustuksia sitten sillä lailla, että pystytään niitä lainoja maksamaan pois. Kun käytännössä siinä meni sillä lailla, et me oltiin saatu kaks miljoonaa avustusta uimahallin toimintaan edellisvuonna, ja sitten kun piti niitä lainoja ruveta maksamaan, niin me saatiin puolitoista miljoonaa. Ja sen jälkeen miljoona. Sitten se avustus alkoi pienenemään itse asiassa, ja siitä johtui sitten se, että uimahallin ylläpito ja rakentamisesta aiheutuneiden lainojen hoito kävi säätiölle mahdottomaksi. Kyllä sitä moneen otteeseen yritettiin, no, tietysti siinä olisi käynyt loppujen lopuksi niin, että jos säätiö ei olisi pystynyt maksamaan, niin kaupunkihan olisi maksanut noi lainat takaajana joka tapauksessa.”*²⁸⁸

Likes-tutkimuskeskuksenkin tulevaisuus alkoi näyttää synkältä, sillä sen kehittäminen oli 1980-luvun jälkipuoliskolla jäänyt osittain muiden toimien jalkoihin. Likesillä oli keskitytty suuriin rakennusprojekteihin, perustettu KIHU ja siirretty toimintoja ATK-aikaan. Uimahallin kiristyneet resurssit heijastuivat myös tutkimuskeskuksen toimintaan. Kenties Likes-tutkimuskeskuksen tilanteen oli ajateltu olevan kunnossa täysipäiväisen tutkimusjohtajan palkkaamisen myötä. Vuoden 1993 elokuussa tilanteeseen herättiin. Likesille perustettiin Tutkimuksen kehittämisen johtoryhmä, jonka puheenjohtajaksi valittiin Isto Ruoppila ja sihteeriksi Veikko Vihko. Muut jäsenet (Timo Haukilahti, Pauli Vuolle, Juhani Kirjonen ja Risto Telama) edustivat tutkimuskeskuksen verkostoja tai eri tutkimusalojen (liikunnan ja terveyden yhteyksien tutkimus, liikuntabiologinen ja -lääketieteellinen tutkimus, liikunnan yhteiskunnallinen tutkimus sekä liikuntakasvatuksen ja

286 Vasara 2004, 344–358; Rantala 2019 121–122.

287 Likes, Hallituksen kokous 25.2.1993, 25.3.1993, 21.4.1993, 15.6.1993, 22.9.1993. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1993–

288 Jarmo Hakamäki 3.6.2002 Teemu Keskinen Aikalaishistoria-haastattelussa. Likes, Mappi: Likes 50 historia.

-psykologian tutkimus) asiantuntijoita. Ryhmän tavoitteeksi asetettiin tutkimuksen suunnittelu, ohjaus, kehittäminen ja koordinointi, tutkimusyhteyksien ylläpito ja tutkijoiden jatkokoulutuksen tukeminen.²⁸⁹ Likes-tutkimuskeskuksen toimintaa oli pakko päivittää.

Vuoden 1993 loppupuolella Likes ui syvissä vesissä. Oli löydettävä vastauksia kysymyksiin, miksi Likes on olemassa ja miksi sitä pitäisi rahoittaa. Likesin tutkimustoiminta oli lähes täysin julkisen rahoituksen varassa. Lama oli supistanut valtion ja Jyväskylän kaupungin taloutta, joten huoleen tulevaisuudesta ja kysymyksiin olemassaolon perusteista olikin aiheita. Syyskuussa Likes sai organisoitua kokouksen, johon osallistuivat OPM:stä ylijohtaja Harri Syväsalmi ja neuvotteleva virkamies Timo Haukilahti ja Jyväskylän kaupungilta kaupunginjohtaja Jaakko Lovén sekä Likesin edustajina hallituksen pj. Pekka Luhtanen, tutkimusjohtaja Veikko Vihko, KIHUn johtaja Heikki Rusko ja toiminnanjohtaja Jarmo Hakamäki.²⁹⁰

Kokouksen pohjustuspaperissa Likes esitti, miksi Likesin tutkimustoiminnan rahoitusta ei tulisi leikata opetusministeriön näkökulmasta:

- säätiön tutkimuksella on pitkät perinteet ja toiminta on kansallisesti ja kansainvälisesti tunnustettua
- Likes-tutkimuskeskus ja KIHU tukevat liikuntatieteellisen tiedekunnan tutkimusta, tutkijoiden jatkokoulutusta ja tarjoavat mahdollisuuksia tehdä opinnäytetöitä. Lisäksi ne tekevät yhteistyötä muiden tiedekuntien kanssa.
- Likes-tutkimuskeskus, KIHU ja JY muodostavat kansainvälisestikin ainutlaatuisen liikuntatieteellisen keskittymän
- päällekkäisyydet Jyväskylässä on eliminoitu ja merkittävä osa tutkimusohjelmista on yhteishankkeita
- Likesin ja JY:n tutkimuslaitteiden hankinnat ovat yhdessä koordinoituja ja niiden käyttöoikeus on molemmilla
- koko Jyväskylän liikuntatieteellinen tiedeyhteisö on juuri saatu yhteisen ATK-järjestelmän piiriin
- Likes-tutkimuskeskus on vasta tehnyt sopimuksen liikuntalääketieteen vastaanottotoiminnan käynnistämisestä Kuortaneen urheiluopistolla.²⁹¹

289 Likes, Hallituksen kokous 26.8.1993, 22.9.1993. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1993–

290 Likes, Hallituksen kokous 11.11.1993. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1993–

291 Likes, Hallituksen kokous 11.11.1993. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1993–

Kaupungin suuntaan Likesin tutkimustoimintaa perusteltiin seuraavasti:

- tutkimustoiminta on osa kaupungin liikuntaystävällistä imagoa
- säätiön lääkäri- ja testauspalvelut hyödyttävät kaupunkilaisia
- projektien jyvaskyläläiset koehenkilöt saavat korvaukset tietoa terveydestään ja toimintakyvystään
- säätiön tutkimustoiminta työllistää 45 henkilöä ja tuo näin verotuloja kaupungille
- ”lisäksi muita ns. sijaintikuntaetuja”.²⁹²

Neuvottelumuistion perusteella Heikki Rusko toi kokouksessa esiin, miten KIHUa perustettaessa oli sovittu, että kaupunki avustaa sen toimintaa tulella vastaan vuokrassa ja ministeriö myöntämällä avustuksia Hippos-halliin valmistuneiden KIHUn tilojen rakentamiskustannuksiin. Ruskon mukaan kumpikaan näistä ei tässä vaiheessa ollut toteutunut. Hän toivoi, että kaupunki alentaisi vuokraa ja valtio puolestaan myöntäisi tukea hallin rakennuskustannuksiin. Ruskon viesti oli selkeä, kun taas Vihko toi asiansa esiin pehmeämmin. Vihko kertoi, että tutkimuslaitoksen talous oli kireällä, mutta vielä pysyttiin toimimaan. Vihkon toive oli, että käyttäytymistieteelliseen tutkimukseen voitaisiin tulevaisuudessa panostaa taloudellisesti enemmän. Muistion mukaan säätiön tavoitteena oli saada aikaan sitova sopimus tutkimuskeskuksen pysyvästä rahoituksesta. Siihen neuvottelukumppanit eivät lähteneet mukaan eikä koko neuvottelusta muutenkaan mitään kovin konkreettista, ainakaan virallisesti, saatu Jyväskylään vietäväksi.²⁹³ Neuvottelujen tulokset ovat yleensä laihat, kun vain niukkuutta on jaettavaksi.

Lokakuussa 1993 Likesin taloustilannetta esiteltiin kaupungin tilintarkastajille. Tätä kokousta varten laaditussa esityksessä Hippos-hallin osalta ei todettu olevan ongelmia, olihan siinä kaupunki vuokralaisena ja vuokra määräytyi pääomakulujen mukaisesti. KIHUn talous arvioitiin hyväksi ja toimintaa kuvattiin kasvuhakuiseksi. Julkisen tuen leikkauksien kerrottiin tosin kiristävän tilannetta, lisäävän omarahoituksen tarvetta ja tätä kautta rasittavan varsinaista tutkimustyötä. Likes-tutkimuskeskuksen näkymät arvoitiin erittäin synkiksi. Sen odotettiin selviävän vuoden 1993 loppuun saakka, eli noin kolmen kuukauden ajan. Sen jälkeen tutkimuskeskuksen tulevaisuutta kuvailtiin vain kolmella sanalla ja neljällä pisteellä: ”Julkisen tuen väheneminen...”. Uimahallinkin tilanne oli vaikea. Pääsylipputuloilla oli saatu katettua aika hyvin käyttökustannuksia, mutta nyt kävijämäärät olivat jäämässä odotettua pienemmiksi. Lainojen hoidossa oli suuria vaikeuksia. Ongelmien selitettiin johtuvan kolmesta syystä 1) toisin kuin oletettiin, kaupunki ei ollutkaan avustanut uimahallia vuoden 1988 elinkustannusindeksin mukaisella summalla, 2) kävijämäärien odotettiin nousevan 450 000 henkilöön, mutta nyt sen arvioitiin jäävän vain 380 000 henkilöön vuoden lopussa ja 3) lainojen korkojen nousu ja markan ulkoisen arvon muutokset (lainaa oli otettu valuuttaluottoina) olivat nostaneet lainojen hoitokuluja.²⁹⁴

292 Likes, Hallituksen kokous 11.11.1993. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1993–

293 Likes, Hallituksen kokous 11.11.1993. Neuvottelumuistio 23.9.1993. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1993–

294 Likes, Säätiön toiminnan esittely kaupungin tilintarkastajille 4.10.1993. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1993–

Tulevaisuutta Likesillä suunniteltiin sen varaan, että tutkimusyksiköt tekisivät enemmän omatoimista varainhankintaa ja löytäisivät yhteistyökumppaneita liike-elämän piiristä. Tavoitteena oli kaupallistaa tieteellisiä sovelluksia. Uimahallin taloutta haluttiin parantaa kasvattamalla kävijämääriä erittäin tarkasti kohdistetulla markkinoinnilla ja henkilökulujen mahdollisella karsimisella. Uimahallin myyminen kaupungille otettiin tässäkin tilanteessa esiin, mutta kenelläkään ei tuntunut olevan käsitystä, kenen olisi edullisinta omistaa uimahalli.²⁹⁵

Lisäksi Likesin edustajat vielä erikseen kirjasivat tilintarkastajille, mitä säätiö merkitsee kaupungille:

- säätiö tuo kaupunkiin 10 miljoonaa markkaa tutkimusrahaa vuosittain
- Likes työllistää päätoimisesti 80 henkilöä ja lisäksi osa-aikaisten työsuhteet yhteenlaskettuna noin 20 henkilötyövuotta
- säätiön tutkimustoiminta on osa kaupungin liikuntaystävällistä imagoa
- Likesin palvelutoiminta tuottaa kohtuuhintaisia lääkäri- ja testauspalveluja kaupunkilaisille
- tutkimuksiin osallistuvat koehenkilöt saavat ilmaiseksi tietoa terveydestään ja toimintakyvystään sekä ”*ohjeita epäkohtien poistamisesta*”
- säätiö maksaa kaupungille vuokria, kiinteistövero, sähkö-, vesi- ja lämmitysmaksuja 3,6 miljoonaa markkaa vuodessa
- säätiön työntekijät maksavat kunnallisveroa lähes 1,5 miljoonaa markkaa
- säätiö ”*uittaa kaupungin peruskoulut korvauksetta uimahallissa*” ja antaa alennuksia erilaisille erityisryhmille
- tutkimustoiminta tuo mukanaan monia ns. sijaintikuntaetuja.²⁹⁶

Tämän kokouksen yhteenvedoa ei arkistomateriaaleista löydy, mutta paperi kuitenkin kertoo siitä, miten Likesin edustajat koettivat perustella säätiön olemassaoloa Jyväskylän kaupungin edustajille.

Samaan aikaan, kun Likes perusteli olemassaoloaan tärkeimmille rahoittajilleen, alkoi näkyä myös ensimmäisiä heikkoja signaaleja siitä, että laman niska alkaisi olla taitumassa ja suunta kääntymässä kohti taloudellisesti parempia aikoja. Yhden tällaisen havainnon voi nähdä Likesin vuoden 1994 toimintasuunnitelmasta, jota laadittaessa kaupungin asettama säästötavoite uimahallin ja Likesin hallinnon henkilökuntamenoihin oli kahdeksan prosenttia, mutta osuutta pienennettiin aivan vuoden lopussa kolmeen prosenttiin.²⁹⁷ Vielä vuoden 1994 aikana sopeutustoimia tehtiin esimerkiksi uimahallin henkilökunnan lomarahoja pienentämällä.²⁹⁸

295 Likes, Säätiön toiminnan esittely kaupungin tilintarkastajille 4.10.1993. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1993–

296 Likes, Säätiön toiminnan esittely kaupungin tilintarkastajille 4.10.1993. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1993–

297 Likes, Hallituksen kokous 11.11.1993. 16.12.1993. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1993–

298 Likes, Hallituksen kokous 25.2.1994. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1993–

Ulos lamasta: KKI alkaa ja uimahallitoiminta päättyy

Vaikka Likes ei saanut rahoittajien kanssa käydyissä keskusteluissa suuria kirjallisia lupauksia tai rahatukkoja, sitä ei selvästikään haluttu menettää tai päästää kaatumaan. Vanhalla tyylillä ei kuitenkaan voinut enää jatkaa, jotain oli karsittava pois tai ainakin jotain kokonaan uutta oli tuotava ohjelmistoon. Suomessa oli 1980-luvun lopulla ja lama-aikana vahvistunut näkemys siitä, että hallinnon välikäsiä oli vähennettävä ja valtion rahaa tulisi ohjata enemmän ruohonjuuritasolle. Rahoille oli saatava tehokkaasti vastinetta. Valtionhallinnon ei haluttu enää olevan etäinen, ylhäältä alas ohjeita, normeja ja rahoitusta jakava hidas, jäykkä ja tehoton resurssisyöppö, vaan yksi aktiivinen toimija verkostossa. Toisaalta valtionhallinnon edustajat eivät voineet puuhata kaikilla rajapinnoilla, he tarvitsivat kumppanin, joka olisi kuitenkin tarpeeksi neutraali, uskottava ja luotettava. Likesin kohdalla nämä uudet ajatukset konkretisoituivat Kunnossa kaiken ikää -hankkeessa, jota säätiö kutsuttiin suunnittelemaan yhdessä OPM:n ja STM:n kanssa syksyllä 1993. Ensimmäisinä vuosina asiakirjoissa ja puheissa käytettiin nimitystä KKI-hanke. Melko pian nimi muuttui KKI-ohjelmaksi, jolla haluttiin korostaa toiminnan jatkuvuutta, pitkäkestoisuutta ja toimintatapaa sekä tehdä pesäeroa lyhytaikaiseen hanketoimintaan. Tässä teoksessa käytetään vakiintunutta nimitystä KKI-ohjelma selkeyden vuoksi, vaikka se ei esimerkiksi vielä vuonna 1994 ollut vakiintunut käyttöön. KKI-ohjelman myötä Likesistä tuli aikaisempaa aktiivisempi liikuntapoliittinen toimija. Se alkoi linkittyä tuhansiin pieniin hankkeisiin ympäri maata ja myöhemmin vaikuttamaan myös rakentaisiin. Likes alkoi siis toteuttaa liikuntapolitiikkaa muullakin tavalla kuin tutkimalla ja tarjoamalla koulutuspaikkoja tai rakentamalla ja ylläpitämällä liikuntapaikkoja.²⁹⁹

KKI-ohjelman taustalla oli vuosina 1991–1994 käynnissä ollut Liikunta Suomi -hanke, jota rahoitti OPM, organisoivat Liikuntatieteellinen Seura ja arvioi pääosin UKK-instituutti. Liikunta Suomi -hankkeen tavoitteena oli kerätä kokemuksia erilaisista tavoista aikaansaada kansalaisten toiveita ja tarpeita vastaavia liikuntapalveluja. Ideana oli tukea pienillä summilla paikallisesti ja usean eri toimijan yhdessä kehittämiä liikunnanedistämishankkeita. Tällaiseen kokeilutoimintaan oli kannustanut Ilkka Kanervan Liikuntakomitea muistiossaan 1990. Kokemukset olivat aikalaisten mielestä niin hyviä, että toimintaideaa päätettiin kehittää. KKI-ohjelmassa yhdistyivät OPM:n ja STM:n hallinnonalat ja rahoitus, myöhemmin mukaan tuli muitakin ministeriöitä. Ministeriöissä hankkeen alkuvaiheita junailleet Timo Haukilahti (OPM) ja Kaj Koskela (STM) pohtivat KKI:lle sijoituspaikkaa. Kiinnostusta oli UKK-instituutilla, josta erityisesti Ilkka Vuori ja Mika Pyykkö olivat osallistuneet tiiviisti Liikunta Suomi -hankkeen arviointiin ja KKI-ohjelman kehitykseen. Ohjelmaa kuitenkin rahoitti enemmän OPM, joten sen antaminen UKK-instituutin huppysiin ei sopinut kuvaan. Liikuntatieteellinen Seura oli jo koordinoinut Liikunta Suomi -hankkeen, joten olisi ollut luontevaa, että KKI-ohjelmaa olisi jatkettu siellä. KKI-ohjelma päätettiin antaa kuitenkin Likesille, perusteluna Jyväskylän keskeinen maantieteellinen

²⁹⁹ Likes, Toimintakertomus 1993; Rantala 2019, 122–124, 136–138; Paavilainen 2019, 17–25.

asema. Lisäksi Haukilahden mukaan ”*oli kiva kokeilla uuttakin*”. Jotain vaikutusta lienee olleen siltäkin, että Haukilahdella oli varsin hyvin tiedossa Likesin taloudellinen tilanne.³⁰⁰

KKI-ohjelma tuli Likesille annettuna, sitä ei keksitty säätiössä. Taustalla vaikutti vahvasti OPM:n neuvotteleva virkamies Timo Haukilahti, joka edusti asiassa rahoittajaa, mutta istui samalla Likesin valtuuskunnassa, KIHUn johtokunnassa, Likes-tutkimuskeskuksen Tutkimuksen kehittämisen johtoryhmässä ja maaliskuusta 1994 lähtien KKI-ohjelman virallisessa johtoryhmässä³⁰¹. Tällainen ministeriön suora edustus tukea saavan organisaation sisällä oli kohtalaisen tavallista 1990-luvulla. Jotkut paikat eri organisaatioiden hallituksissa, johtokunnissa tai neuvottelukunnissa oli tuolloin nimetty avoimesti ministeriölle ja näin rahoittajan vallan katsottiin olevan suoraa ja ohjaavaa. Vähitellen tällaisesta jääviysoongelmia tuottavasta toimintatavasta luovuttiin ja ministeriö alkoi nimittää edustajiaan, jotka eivät olleet suoraan ministeriön virkamiehiä. Haukilahti esimerkiksi erosi Likes-tutkimuskeskuksen johtokunnasta 28.8.1996. Tilalle tuli Paavo Komi, joka sitten edusti ministeriötä³⁰².

OPM:n ja STM:n ministerit allekirjoittivat KKI-ohjelman ensimmäisen aiesopimuksen tammikuussa 1994. Sen mukaan ohjelman tuli käynnistyä viimeistään vuonna 1995. Vuosi 1994 käytettiin toiminnan valmisteluun, yhteyksien rakentamiseen keskeisiin tahoihin ja konkreettisten suunnitelmien tekemiseen. KKI-ohjelman toimikaudeksi määriteltiin viisi vuotta ja sille perustettiin johtoryhmä, jonka puheenjohtajana toimi Timo Haukilahti. Toukokuussa 1994 ohjelman tavoitteeksi asetettiin liikuntaa harrastavien 40–60-vuotiaiden määrän lisääminen 150 000 henkilöllä viiden vuoden kuluessa, tuottaa yhteiskunnalle säästöjä vähintään 2,5 miljardia markkaa viiden vuoden kuluessa sekä muokata asenteita ja lisätä tietoutta ikääntymiseen ja liikuntaan liittyen. Ohjelman kehittämiseksi ja tehostamiseksi sille nimettiin erilaisia työryhmiä, jotka kertovat minkälaisia toimintatapoja sille suunniteltiin. Tällaisia ryhmiä olivat viestintä- ja koulutusryhmä, joukkoviestinryhmä, työyhteisöryhmä, alueryhmä, seuranta ja tutkimusryhmä sekä terveydenhuollon ja sosiaalitoimen ryhmä. Hankerahoituskilpailun ja kokeilutoiminnan avulla haluttiin löytää ideoita, jotka lisäisivät liikettä paikallistasolla ja olisivat monistettavissa muuallekin Suomeen. Hankkeiden oli hankittava osa rahoituksestaan muualta, toimittava yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa ja raportoitava toiminnastaan. Rahaa haluttiin suunnata ruohonjuuritasolle ja näin hyödyntää käytännön liikunnanedistämistyötä tekevien ideoita.³⁰³

OPM myönsi vuonna 1994 KKI-ohjelman valmisteluun 700 000 markkaa ja STM 150 000 markkaa. KKI:lle myönnettyt varat olivat kohtalaisen suuria, kun niitä vertaa

300 Paavilainen 2019, 17–28; Rantala 2019, 122–124, 136–138.

301 Likes, Toimintakertomus 1993, 1994. Likes, Hallituksen kokous 30.3.1994. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1993–. KKI-ohjelman ensimmäiseen viralliseen johtoryhmään kuuluivat Timo Haukilahti, Kaj Koskela, Lasse Niemelä, Veikko Vihko ja Ilkka Vuori. Katso myös Aiesopimus ”Kunnossa kaiken ikää” – liikunnan edistämishjelman toteuttamiseksi opetusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön yhteistyönä. Ilkka Vuori 11.10.1993. Tässä asiakirjassa viitataan siihen, miten ohjelman ”resurssikeskuksen” roolista nimenomaan UKK-instituutille on kerääntynyt osaamista tällaisen ohjelman koordinoinnista. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1993–.

302 Likes, Hallituksen kokous 21.4.1997, Haukilahti 28.8.1996. Likes, Mappi: Hallitus 1995–1998.

303 KKI-ohjelma, Johtoryhmän kokous 30.5.1994, 29.8.1994, 10.10.1994. Likes, Ca1, SUA. Paavilainen 2019, 24–28; Rantala 2019, 138–139. Ensimmäiseen KKI-ohjelman johtoryhmään kuuluivat Timo Haukilahti OPM, Kaj Koskela STM, Lasse Niemelä SLU, Veikko Vihko Likes, Ilkka Vuori UKK-instituutti ja toimihenkilöt Kyösti Värri ja Maaret Ilmarinen. Kesäkuussa 1994 mukaan tuli myös Eila Ruuskanen Liikunta ja Tiede -lehti, Reeta Laitinen Stakes/Uudenmaan lääni ja Veli-Matti Risku STM.

OPM:n Likes-tutkimuskeskukselle vuonna 1994 myöntämään toiminta-avustukseen (1,4 milj. markkaa) ja projektiavustuksiin (1,6 milj. markkaa) tai Jyväskylän kaupungin myöntämään avustukseen (0,5 milj. markkaa). Vuosina 1995 ja 1996 ministeriöt myönsivät ohjelmalle vuosittain tukea noin 4,0–4,1 miljoonaa markkaa ja se jakoi tästä summasta eteenpäin noin 2,0–2,2 miljoonaa markkaa.³⁰⁴ KKI-ohjelma sai siis taloudellisesti hyvän alun, siihen haluttiin panostaa.

KKI-ohjelman ensimmäisenä toimintavuonna 1994 ohjelman strategiaa, verkostoja, tavoitteita, viestejä, kanavia ja toimintatapoja vasta kehiteltiin. Ostopalveluna ohjelma hankki alkumittaukset Suomen Gallupilta, seurannan ja tutkimuksen Likes-tutkimuskeskukselta, KKI-oppaan Liikunta ja Tiede -lehdeksi, Työkunto nousuun -oppaan Työterveyslaitokselta ja joukkoviestintään liittyvät palvelut UKK-instituutilta eli hankkeen ensimmäisen vuoden pottia (yhteensä 850 000 markkaa) jaettiin sovussa kaikille. Vuonna 1994 järjestettiin myös ensimmäinen hankekilpailu, vaikka rahat jaettiin vasta seuraavana vuonna. Vuoden 1994 hankekilpailuun osallistui 258 hakijaa, jotka hakivat tukea yhteensä noin 20 miljoonaa markkaa. Tukea myönnettiin 69 hakijalle yhteensä reilun miljoonan markan verran. Tuki oli hanketta kohden reilu 10 000 markkaa, hajonnan ollessa 2 900 mk ja 50 000 mk välillä. Eniten tukea saivat kuntien liikuntatoimet ja alueelliset koulutus- ja viestintähankkeet, kun taas urheilu- ja liikuntaseurat jäivät kokonaan ilman.³⁰⁵

Ohjelman ensimmäisten vuosien asiakirja-aineistosta voi havaita, että ohjelma oli pienessä liikkeessä koko ajan. Se muokkasi ja tarkensi tavoitteitaan, kun ymmärrys aihepiiristä lisääntyi. Toisaalta asian voi nähdä myös niin, että ohjelma siirsi maalia itselleen edulliseksi sitä mukaan kuin ymmärrys siitä, miten vaikeaa tavoitetta olisi saavuttaa tai mitata lisääntyi. Ohjelma myös hylkäsi joitakin tehottomia toimintatapoja ja toisaalta tehosti niitä, jotka toimivat, viesti aktiivisesti eri kanavissa ja etsi tavoitteen kannalta mielekkäitä verkostoja.³⁰⁶

KKI on yksi esimerkki siitä, minkälaisena suomalainen liikuntakenttä puristui ulos 1990-luvun lamasta. Kriisiaika oli pakottanut sen luomaan nahkaansa ja miettimään yhteiskunnallista perusteluaan ja oikeutustaan. Veikkausvoittovaroja oli jaettava muillekin kuin perinteisille urheilujärjestöille. Urheilun ja liikunnan oli pystyttävä osoittamaan välinearvonsa omassa ajassaan. Valokeilaa ja rahoitusta haluttiin nyt suunnata aikuisväestöön, työporukoihin, vähän liikkuviin ja ennen kaikkea matalan kynnyksen liikuntaan ja liikkumiseen, jolla olisi terveyttä edistävää vaikutusta. Talouskriisistä toipuvassa maassa ainakin jotkut oivalsivat ennalta ehkäisevästä toiminnasta pitkässä juoksussa seuraavat taloudelliset hyödyt.

Likes oli ollut liikuntapaikkarakentamisessa Jyväskylän kaupungin ja osin myös Jyväskylän yliopiston bulvaani. KKI-ohjelman myötä Likesistä voi katsoa tulleen OPM:n joidenkin liikuntapoliittisten operaatioiden välikäsi, käytännön toteuttaja ja työkalu. Tutkimukseen ja liikuntapaikkojen rakentamiseen ja omistamiseen keskittyvä säätiö oli sopivan

304 Likes, Toimintakertomus 1994–1996.

305 KKI, Toimintakertomus 1994. Likes, Da1. SUA.

306 Likes, Ca1 ja Ha2, SUA.

neutraali kumppani ministeriölle. Likesille tämä rooli sopi mainiosti, vakauttihan se sen asemaa ja rahoitusta. Toki Likesin rahoitus oli tämänkin jälkeen tiedossa korkeintaan vuodeksi. Jokainen markka oli ennen tätä pitänyt erikseen anoa ministeriöstä erilaisten haku- ja arviointiprosessien kautta ja niin oli jatkossakin, myös sen jälkeen, kun markat vaihtuivat euroiksi.

Vuoden 1994 aikana Likesillä tehtiin paljon töitä uimahallin tilanteen ratkaisemiseksi. Ensin tavoitteena oli, että halli saataisiin myydyksi varoineen ja velkoineen kaupungille. Taustalla vaikuttivat uudet arvonverolisäveroon liittyvät seikat, joiden perusteella uimahallin ylläpito kaupungin omistamana laskettiin tulevan 650 000 markkaa vuodessa edullisemmaksi. Lisäksi tavoitteena oli saada riittävä kompensatio 25 vuoden aikana tehdystä työstä – hallin asioiden hoitamisesta ja hallin arvon kasvattamisesta – tutkimustoiminnan tukemiseksi tulevaisuudessa. Tässä yhteydessä jälleen esiteltiin ja laskettiin Likesin kaupungille tuottamaa lisäarvoa. Esillä olivat Likesin vuosittain hankkima tutkimusraha kaupunkiin (10 milj.mk/v), säätiön päätoimisesti työllistävä henkilömäärä (70 hlö/v), kaupungin liikuntamago, säätiön vuosittain maksamat verot ja muut maksut kaupungille (noin 3,6 milj.mk/v) sekä työntekijöiden maksama kunnallisveron määrä (lähes 1 milj.mk/v). Huhtikuussa 1994 tehdyssä kauppakirjaluonnoksessa uimahalli haluttiin myydä kaupungille varoineen ja velkoineen. Lisäksi kaupunki maksaisi säätiölle vuonna 1995 tai vaihtoehtoisesti vuosien 1995–2004 aikana yhteensä 30 miljoonaa markkaa siten, että vuosittain miljoona markkaa käytettäisiin tutkimukseen ja kaksi miljoonaa markkaa rahastoitaisiin niin, että säätiö saisi alkaa käyttää rahaston tuottoa vuodesta 2005 lähtien tutkimukseen. Tällainen rahasto olisi kieltämättä ollut kiinnostava lisäapu suomalaisen liikuntatieteellisen tutkimuksen pitkäjänteiselle kehittämiselle. Varsinaisesti idea ei ollut uusi, olihan Jyväskylässä puhuttu rahastosta jo UKK-instituutin perustamisen yhteydessä. Asia ei kuitenkaan edennyt. Kaupunki ei halunnut ostaa hallia, ainoastaan vuokrata sen. Arvonlisäveron välttämisestä koituvat säästöt haluttiin kuitenkin ohjata säätiön tutkimustoimintaan ja tehdä näin säätiöstä enemmän tutkimukseen keskittyvä organisaatio. Lopulta tämäkin halu heikkeni muutamassa kuukaudessa ja summa kuihtui. Lopullisessa vuokrasopimuksessa kaupunki sitoutui maksamaan vain 50 000 mk vuosittain hallinnollisiin kuluihin.³⁰⁷ Ei mikään neuvottelutaidon tai edunvalvonnan huippunäyte suomalaisen liikuntatieteellisen tutkimuksen, liikuntapolitiikan tai Likesin edustajilta. Neuvottelujen lopputulos osoitti, jälleen kerran, Likesin paikan ja roolin suhteessa kaupunkiin.

Vuoden 1994 lopulla uimahalliin liittyvä sopimus oli valmis allekirjoitettavaksi. Kaupungin puolelta nimen paperiin laitto uusi kaupunginjohtaja Pekka Kettunen, joka oli tullut pari vuosikymmentä kaupunkia johtaneen Jaakko Lovénin tilalle.³⁰⁸ Likes ja kaupunki allekirjoittivat 30.12.1994 vuokrasopimuksen, jonka mukaan kaupunki vuokraa uimahallin 1.1.1995 lähtien ja samalla hallin henkilökunta (vuonna 1994 uimahallissa työskenteli vakinaisessa työsuhteessa 30 henkilöä) siirtyy kaupungin palvelukseen. Sopimuksessa vuokraksi määriteltiin uimahallin rakentamisesta ja toiminnasta aiheutu-

307 Likes, Hallituksen kokous 26.1.1994, 30.3.1994, 15.4.1994, 22.4.1994, 3.5.1994, 4.11.1994. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1993-308 Kokko 2012, 73.

neiden lainojen vuosittaiset pääomakulut sekä 50 000 markkaa hallinto- ja yleiskuluja. Lisäksi kaupungin tuli vastata kattavasti kaikista muistakin kuluista, kuten esimerkiksi rakennuksen, laitteiden ja piha-alueiden huollosta, korjauksista ja kunnossapidosta sekä lämmityksestä, aurauksesta ja puhtaanapidosta. Uimahallin lunastaminen kaupungin omistukseen tehtiin helpoksi. Sopimuksen mukaan kaupunki voisi ostaa hallin omistukseensa, mikäli kaupunki ottaisi samalla hoitaakseen kaikki halliin liittyvät velat. Vuokra-ajan päättyessä 31.12.2013 Likes sitoutui myymään hallin 10 markan hintaan kaupungille, mikäli halli olisi tuossa vaiheessa velaton. Likes ja kaupunki tekivät uimahallin vuokrasopimuksesta hyvin samanlaisen kuin jo Hippos-hallin ja harjoitusjäähallin osalta oli tehty hieman aikaisemmin.³⁰⁹

Sopimuksen myötä uimahallitoiminta päättyi Likesillä vuoden 1994 viimeisenä päivänä 25,5 vuoden jälkeen. Uimahallin vuokraaminen kaupungille oli Likesin kannalta järkevä ratkaisu. Halli oli Likesin hallinnossa rönsy, jonka rahoituksen järjestelyt olivat vaatineet vuosittain paljon työtunteja. Vuokraus virtaviivaisti Likesin toimintaa. Huomiota voitiin keskittää nyt rakentamisen ja lainojen järjestelyn sijaan enemmän liikunnan edistämiseen ja tutkimiseen. Kaupungin hallintokuluihin maksama 50 000 markkaa ja 10 markan myyntihinta olivat kuitenkin vuokrasopimuksessa kohtia, joista olisi ollut kohtuullista saada parempikin neuvottelutulos aikaiseksi. Likes oli kuitenkin 25 vuoden ajan hoitanut uimahallia, sen taloutta ja henkilökuntaa sekä laajennuksia eli sillekin työlle olisi voinut jonkin rahallisen arvon antaa. Toki kaupungin uimahallitoimintaan osoittamat tuet olivat ennen lama-aikaa olleet runsaat (ks. Jarmo Hakamäen muistelu), joten varmasti jotain korvauksia säätiö oli toiminnastaan tätä kautta saanutkin. Uimahalli pysyi kuitenkin edelleen Likesin omistuksessa.

Laman jälkeen Likesin hallintoa haluttiin keventää, tehostaa ja järjestää uudelleen. Varsinkin KIHUlla koettiin säätiön rakenne jäykäksi. Uimahallitoiminnan päättyminen säätiössä tarkoitti sitä, ettei Likesin valtuuskunnassa tai hallituksessa tarvittu enää uimahalliin liittyvää osaamista vaan enemmänkin tieteen ja tutkimuksen asiantuntemusta. Vuonna 1994 Likesin hallitus ajoi uudistusta, jossa kaksi–kolme kertaa vuodessa koontuva säätiön valtuuskunta olisi kokonaan lakkautettu ja hallitusta hieman laajennettu. Näin hallinnosta olisi jäänyt yksi porras kokonaan pois. Valtuuskunta ja säätiön perustajajäsenet eivät tähän kuitenkaan suostuneet. Likesin hallintorakennetta ja sääntöjä saatiin kuitenkin sen verran uudistettua, että vuodesta 1995 lähtien tutkimuslaitosten (KIHU ja Likes-tutkimuskeskus) toiminta itsenäistyi huomattavasti. Tutkimuslaitosten johtajista tuli entistä selkeämmin operatiivisia johtajia ja laitosten johtokuntien merkitystä ja toimivaltuuksia kasvatettiin. Dynaamisuus lisääntyi, kun päätöksenteko ja toiminta olivat lähempänä toisiaan. Säätiön keskushallinto ja sen rahoitus joutui järjestelyn myötä hieman hankalaan rakoon, koska uimahallitoiminta oli nyt siirretty kaupungille. Muutoksen seu-

309 Kokko 2012, 73. Likes, Hallituksen kokous 25.2.1994, 30.3.1994. Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1993-. Likes, Toimintakertomus 1994.

rauksena toiminnanjohtaja Jarmo Hakamäen työsuhde Likesillä päättyi 25 vuoden jälkeen ja hän siirtyi kaupungin palvelukseen. Säätiön asioita alkoi hoitaa asiamies.³¹⁰

310 Likes, Toimintakertomus 1994, 1995. Likes, Hallituksen kokous 17.11.1994, 25.11.1994, 22.12.1994, Likes, Mappi: Hallituksen pöytäkirjat 1993–. Likes, Säätiörekisteri 1994. Likes, Ha2, SUA.

3. Luopumisen ja uusien alkujen aika 1995–2005

Vuonna 1995 maailma ja Suomi olivat monelta osin erilaisia kuin vielä viisi vuotta aikaisemmin. Neuvostoliitto oli hajonnut ja sen seurauksena monet maat olivat jälleen palanneet itsenäisten maiden joukkoon. Vuonna 1994 Suomessa oli järjestetty kansanäänestys Euroopan unioniin liittymisestä ja 1.1.1995 Suomesta tuli Euroopan unionin jäsen yhdessä Ruotsin ja Itävallan kanssa. Suomi kiinnittyi tiukemmin länteen. Naiset saivat oikeuden suorittaa vapaaehtoisen varusmiespalveluksen ja uudet Hornetit jylsivät taivaalla. Microsoft toi markkinoille Windows 95 -käyttöjärjestelmän ja julkaisi Internet Explorer -verkkoselaimen ensimmäisen version. Nokia puolestaan oli Euroopan suurin matkapuhelinvalmistaja ja teki sopimuksen ensimmäisten GSM-verkkojen toimittamisesta Intiaan. Kännykät ja tietokoneet olivat arkisia esineitä yhä useammalle suomalaiselle. Vuoteen 1995 on usein liitetty mielikuvia siitä, miten lama-aika karistettiin vihdoin harteilta ja Suomessa otettiin askelia uuteen aikaan. Näin tapahtuikin, mutta samalla vielä hoidettiin lama-ajan seurauksia. Useat kärsivät yhä pitkittyvästä työttömyydestä, pankkeja yhdisteltiin ja pankkikriisin syytä, syyllisiä ja seurauksia setvittiin lakitivissa. Laman jälkeiselle aikakaudelle tyypillistä oli kaupallisuuden ja uuden teknologian esiinmarssi, sen marssin kuitenkin ottivat vastaan 1960–1980-luvun kasvatit. On selvää, että siitä seurasi monille organisaatioille käynnistymisvaikeuksia ja oppirahojen maksamisia. Niin kävi Likesillekin.

1990-luvun jälkipuoliskolla Suomessa valmistauduttiin valuutan vaihtumiseen. Vuonna 1999 Suomessa otettiin tilivaluutaksi euro ja 1.1.2002 käteiseurot otettiin käyttöön

Suomen lisäksi 11:ssä Euroopan maassa. Numerosarja 5,94573 tuli suomalaisille tutuksi. Vuoden 1999 jälkipuoliskolla Suomi toimi ensimmäisen kerran EU:n puheenjohtajanaan. Vuosituhannen taitteessa liikkuminen ja työ- tai opiskelupaikan hankkiminen olivat EU:n alueella esimerkiksi 1980-lukuun verrattuna huomattavasti helpompaa. Kansainväliset verkostot olivat arkipäivää yhä useammalle suomalaiselle.

Laman jälkeisinä vuosina valmisteltiin myös liikuntalain päivitystä. Uusi liikuntalaki säädettiin vuonna 1998 ja se astui voimaan vuonna 1999. Siihen oli kirjattu vanha peruseriaate, jonka mukaan valtio ja kunnat mahdollistavat liikunnan eri muodoissaan ja järjestöt huolehtivat varsinaisen toiminnan organisoimisesta ja järjestämisestä. Lain tarkoituksena oli edistää liikuntaa, huippu-urheilua ja niihin liittyvää kansalaistoimintaa sekä väestön terveyttä ja hyvinvointia. Laki korosti aikaisempaa enemmän liikunnan ja urheilun välinearvoa. Ajatuksena oli, että liikunnan avulla voitaisiin tukea lasten ja nuorten kasvua ja kehitystä sekä aikuisväestön terveyttä. Huippu-urheilun edellytykset haluttiin säilyttää ja kansalaistoiminnan ja -yhteiskunnan mahdollisuuksia vahvistaa. Lisäksi laki huomioi tasa-arvon, suvaitsevaisuuden, monikulttuurisuuden ja kestäväen kehityksen edistämisen liikunnan yhteydessä.³¹¹

Likes etsii itseään ja KIHU lähtee omilleen

Laman jälkeen Likesin asiakirjoista ja toiminnasta välittyä, ettei säätiöllä ollut täysin oma suunta selvillä, eivätkä rivit suorina. Säätiön hallinnon uudistus oli kesken ja Likes-säätiön valtuuskunta ja hallitus, kuten myös Likes-tutkimuskeskuksen ja KIHUn johdot, etsivät paikkaansa kokonaisuudessa. Monessa mukana ollut Jarmo Hakamäki ei ollut enää säätiön palveluksessa, ja uusia käytäntöjä oli muodostettava. Tutkimuskeskuksella ja KIHUlla oli erilliset kirjanpidot, jotka aiheuttivat sekaannusta, kunnes ne yhdistettiin. KKI-ohjelma oli uusi, iso ja arvokas palikka kokonaisuudessa, mutta senkin kanssa vasta opeteltiin elämään ja ohjelma itsekin vielä etsi toimivia käytäntöjä.³¹²

Laman jälkeisen aikakauden vaatimuksia olivat erilaiset verkostot, tutkimusorganisaatioiden ja yritysten välinen yhteistyö sekä tutkimuksen soveltaminen kaupallisiksi tuotteiksi. KIHU sai nopeasti kiinni juonesta. Olihan vuonna 1990 perustetun KIHUn yksi tarkoitus tehdä tutkimus- ja kehitysyhteistyötä nimenomaan yritysten kanssa ja hankkia näin myös osa toimintansa rahoituksesta. Vuosina 1995–1999 KIHU teki vuosittain yhteistyötä 7–12 eri yrityksen kanssa ja lisäksi sillä oli tiiviit suhteet useiden eri lajiliittojen kanssa. KIHUn yhteistyökumppaneita olivat esimerkiksi Lapuan patruunatehdas, Polar Electro, Exel ja Nike. Alppimaja oli yksi vuonna 1995 otsikoihin noussut tuote, jonka kehittämisessä KIHU oli ollut voimakkaasti mukana. Suomen antidoping toimikunta totesi 29.3.1995, että alppimajan käyttö ei ole dopingsäännösten vastainen.³¹³

311 Vasara 2004, 362, 418.

312 Likes, Toimintakertomus 1995–1996. Likes, Hallituksen kokous 13.3.1996, 24.4.1995. Likes, Mappi: Hallitus 1995–1998.

313 Likes, Toimintakertomus 1995–1997. Likes, Hallituksen kokous 4.4.1995. Likes, Mappi: Hallitus 1995–1998.

Vuosina 1990–1998 Likes-säätiö ja Likes-tutkimuskeskus olivat hieman uneliaita ja haahuilevia verrattuna KIHUun, joka oli nuorena tutkimuskeskuksena dynaaminen, kasvuhaluinen ja nopealiikkeinen. Likes-säätiö ja -tutkimuskeskus olivat selvästikin matkassa vielä 1970- ja 1980-lukujen opeilla, malleilla ja käytännöillä. Ne yrittivät päivittää itseään vallitsevaan aikaan, mikä näkyi niiden toiminnassa poukkoiluna ja toisaalta hitautena ja näköalattomuutena. Kesti aikansa ymmärtää, että se mitä oli ollut 1980-luvulla ei ollut enää ”tätä päivää”, eikä säätiö voisi enää toimia täysin samoilla ehdoilla kuin se oli toiminut ensimmäiset kaksi vuosikymmentä. Oli pystyttävä uudistamaan rakenteita, rahoituskanavia ja toiminnan sisältöjä.

Uudenlaisessa maailmassa oli kuitenkin käytäntöjä, joiden kanssa säätiössä ei ki-puultu. Likes, kaupunki ja yliopisto pitivät laman jälkeenkkin vuosittain kolmikantaneuvotteluja, joiden avulla tiedettiin toisten tilanne ja tavoitteet. Kolmikantaneuvotteluja oli pidetty 1970-luvulta lähtien ja ne koettiin myös 1990-luvulla tarpeellisiksi. Likesillä oli toimivat suhteet kaupunkiin ja yliopistoon, mutta toki joistakin asioista oltiin eri mieltä. Likesillä kaiheri erityisesti uimahallin vuokraamisesta tai myymisestä käydyt neuvottelut, joissa 30 miljoonan markan ja tutkimusta tukevan rahaston sijaan säätiön käteen jäikin vain 50 000 markan vuosivuokra. Likesin edustajien mukaan neuvotteluissa säätiölle oli kuitenkin suullisesti luvattu miljoonan markan vuosittainen tuki. Vuoden 1996 kaupungin talousarviossa säätiölle osoitettiin vain 700 000 markan avustusta, joka sekin suurilta osin palautui takaisin kaupungille vuokratuloina. Likes lähestyikin suoraan kaupunginjohtaja Pekka Kettusta kirjeellä ja ehdotti kaupungille joko avustuksen nostamista 300 000 markalla tai vuokrien pienentämistä samalla summalla (vuonna 1995 KIHU sai 100 000 mk lisäavustuksen vuokrien kautta).³¹⁴ Kaupunki ei korottanut avustusta vuodelle 1996 eikä miljoona-avustusta tullut seuraavina vuosina. Asiakirjoista ei suoraan selviä, siirrettiinkö tuki vuokriin, mutta todennäköisesti ei, sillä asia kaiheri jatkossakin.

Likesin kannalta vaarallisinta oli kuitenkin se, että kaupungin avustus alkoi aiheuttaa kitkaa myös Likesin sisällä. Vuosina 1995 ja 1996 Likesin hallitus päätti jakaa kaupungin avustuksen siten, että Likes-tutkimuskeskus sai 550 000 markkaa ja KIHU 150 000 markkaa. Vuonna 1997 Heikki Rusko lähestyi asialla säätiön hallitusta ja esitti tuen puolittamista tasan. Esitys huomioitiin, mutta sillä ei ollut vaikutusta. Vuonna 1997 säätiö sai kaupungilta yhteensä 700 000 markkaa, josta 100 000 markkaa laitettiin säätiön yleiskuluihin, 500 000 mk Likes-tutkimuskeskukselle ja 100 000 mk KIHUlle. Seuraavana kahtena vuotena avustus pysyi samana jakosuhteen hieman muuttuessa, tutkimuskeskukselle 535 000 markkaa ja KIHUlle 165 000 markkaa. On selvää, että tällaiset päätökset säätiön hallituksen tekemänä närkästyttivät KIHUn edustajia. Likesin hallituksen päätöksistä ei selviä, miksi tukisumma jaettiin näin epäreilun oloisesti. Todennäköisesti hallituksen kokonaisarvio oli se, että Likes-tutkimuskeskus tarvitsi tätä rahaa enemmän kuin KIHU. Kokoerosta ei ainakaan ollut kysymys. Likes-tutkimuskeskus ja KIHU olivat 1990-luvun jälkipuoliskolla lähes samankokoisia yksiköitä. Tutkimuskeskuksessa työ-

314 Likes, Hallituksen kokous 26.1.1995, 22.2.1995, 24.11.1995 Likes, Mappi: Hallitus 1995–1998.

kenteli noin 13 ja KIHUlla 17 vakituista työntekijää, vastaavasti päätoimisten projektitutkijoiden määrä tutkimuskeskuksessa (13–28 henkilöä) oli suurempi kuin KIHUlla (9–16 henkilöä). Likes-tutkimuskeskuksen kokonaisrahoitus (vuosittain noin 9–11,8 milj.mk) oli suurempi kuin KIHUlla (vuosittain noin 5,5–7,7 milj.mk), mutta mikäli siitä olisi vähennetty KKI-ohjelman osuus (vuosittain noin 4–5,8 milj.mk), yksiköt olisivat olleet melko samankokoiset.³¹⁵

Yksi näkökulma Likesin hallituksen kummallisen epätasaiseen tukien jakoon löytyy Veikko Vihkon 12.10.2003 kirjaamasta Likesin taloudellista tilannetta analysoivasta muistiosta ”LIKES ja LIKES-tutkimuskeskus. Arviointia menneestä ja vaihtoehtoja tulevaan”. Siinä Vihko kertoo, että KIHUn perustaminen vähensi 1990-luvun kuluessa Likes-tutkimuskeskuksen kaupungilta saamaa avustusta, vaikka KIHUa perustettaessa nimenomaisesti oli sovittu, että näin ei tapahtuisi. Toiseksi ongelmaksi Vihko mainitsi sen, ettei kaupungin uimahallista ja Hippos-hallista maksama vuosivuokra kattanut läheskään kaikkia säätiön hallinnollisia kuluja. Vihko raportoi: ”LIKES-tutkimuskeskuksen osalta 1990-luvun muutoksilla ja kehityksellä oli kaksi merkittävää taloudellista vaikutusta. Pääinvastoin kuin kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksen perustamisvaiheen keskusteluissa sovittiin, se johti välittömästi voimakkaaseen LIKES-tutkimuskeskuksen Jyväskylän kaupungin avustuksen pienemiseen (v. 2002 alle kolmasosaan perustamisaikaisesta v. 2002) ja uusina kuluina säätiön hallinto- ja talousjärjestelmän kustannukset, joita liikunta- paikkojen vuosivuokra kattoi ja kattaa vain neljänneksellä.”³¹⁶

Mikäli edellä oleva Vihkon lausunto pitää paikkansa³¹⁷, siitä tulee ilmi säätiön kannalta myös paljon isompi asia. KIHUn perustamisneuvotteluissa Likesin edustajia oli jälleen kerran vedetty höplästä. Taas kerran jostakin avustuksesta tai tuesta oli sovittu neuvotteluissa suullisesti, mutta maksuajan koittaessa avustus jäikin pienemmäksi kuin Likesin edustajien mukaan alun perin oli sovittu. Kuvio toistuu kiusallisen usein Likesin historiassa. On uskottu, toivottu ja luotettu, ja kun ei ole saatu mustaa valkoiselle, on sitten myös petytty. Voidaan tietenkin todeta, että Likesillä on näissä neuvotteluissa ollut usein aika kehno neuvotteluasema. Samalla voidaan myös kysyä, miksei säätiön valtuuskuntaan tai hallitukseen ole rekrytoitu tai ole saatu rekrytoituksi edustajia, joilla olisi ollut paremmat lähtökohdat käydä tasavertaisia neuvotteluja esimerkiksi Jyväskylän kaupungin kanssa. Säätiön ensimmäisinä vuosina näissä rekrytoinneissa onnistuttiin. Neuvotteluasemaltaan heikko säätiö on tietenkin aina ollut myös jonkin tai joidenkin etu. Näitä jälkiä seuraamalla paljastuu säätiön asema ja käyttötarkoitus suomalaisen liikun-

315 Likes, Toimintakertomukset 1996–1999. Likes, Hallituksen kokous 22.2.1995, 17.11.1997. Likes, Mappi: Hallitus 1995–1998.

316 Likes, Hallituksen kokous 22.10.2003. Likes, Mappi: Hallitus 2003.

317 Vuonna 1990 Jyväskylän kaupungin tuki Likes-tutkimuskeskukselle oli 500 000 mk + Ikivihreät-projektille 150 000 mk = 650 000 mk. Vuonna 2002 Jyväskylän kaupungin tuki Likes-tutkimuskeskukselle oli 38 000 € + LINETille 11 773 € + testaussalin kunnostus 8 400 € = 96 173 €. Tilastokeskuksen rahanarvonmuutimen mukaan vuoden 650 000 mk vastasi vuonna 2002 rahamäärältään 136 928 €. Vuonna 2002 Likes-tutkimuskeskus sai siis kaupungilta 70 % siitä tuen määrästä, mitä se sai vuonna 1990, kun KIHUa perustettiin. Mitä kaikkea Veikko Vihko omiin lukuihinsa tässä yhteydessä sisällytti, on vaikea arvioida. Sitä, oliko taustalla joitain vuokrahyvityksiä tai käytettiinkö joitakin uimahallille osoitettuja tukia myös Likes-tutkimuskeskuksen toiminnassa, on vaikea käytettävissä olevien lähteiden perusteella arvioida. Selvää on, että joitakin Likesin hallinnon kuluja kuitattiin uimahallitoiminnan yhteydessä ja näistä hyötyi myös Likes-tutkimuskeskus. Oleellista Veikko Vihkon lausunnoissa on dokumenttiin kirjattu aikalaisien kokema närkästys ja ajatus, että tukea olisi juuri KIHUn perustamisen takia pienennetty. Lähteet: Likes, Toimintakertomukset 1990 ja 2002. Tilastokeskus: Rahanarvonmuunnin 1860–2021.

tapolitiikan, -tieteen ja paikallispolitiikan kentällä sekä se, kenen työkalu säätiö on milloinkin ollut.

KIHU kipuli Likesin sisällä. Keväällä 1998 valmistui OPM:n liikuntatieteellisen jaoston ja sen nimeämän työryhmän arviointi KIHUn toiminnasta. Se oli KIHUn kannalta myönteinen mutta sisälsi myös joitakin kehitysehdotuksia. Arviointi nytkäytti liikkeelle KIHUssa strategiaprosessin. Likesin hallitus oli koolla 4.3.1998, jolloin sille yhtenä asiana muiden joukossa annettiin tiedoksi, että KIHU pitää toukokuussa 1998 strategiaseminaarin Vierumäellä. (Samassa hallituksen kokouksessa hallitus päätti jakaa kaupungin 700 000 mk toiminta-avustuksen siten, että Likes-tutkimuskeskus sai 535 000 mk ja KIHU 165 000 mk.) Likes-säätiön hallituksen alkuperäisenä suunnitelmana oli esittää KIHUn johtokunnalle, että Likes-säätiön hallitusta seminaarissa edustaisivat Kimmo Suomi ja säätiön asiamies Ilkka Pajala.³¹⁸ Säätiön hallitukselle kuitenkin ilmoitettiin 17.3.1998, että sen puheenjohtaja Heikki Parkkinen ja KIHUn johtokunta olivat käyneet asiasta keskustelun. Sen perusteella Likes-säätiön hallitusta ei KIHUn strategiaseminaarissa edustaisi kukaan. Säätiön hallituksen ja KIHUn johtokunnan yhteiskokous järjestettäisiin sitten seminaarin jälkeen.³¹⁹ KIHU halusi selvästikin toimia itsenäisesti erillään Likesistä.

KIHU piti strategiaseminaarin toukokuussa 1998 ja lisäksi KIHUn johtokunta kokousti 23.6.1998 ja 24.8.1998. Näissä yhteyksissä käsiteltiin aiheita, jotka liittyivät KIHUn taustaorganisaatioon, KIHUn itsenäistymiseen ja irrottautumiseen Likesistä. KIHUn muutoshalukkuudesta informoitiin myös säätiön hallitusta kirjeellä 24.8.1998. Tästä viikon kuluttua säätiön hallitus piti kokouksen, jossa Heikki Rusko kertoi KIHUn edustajien olevan tulevissa neuvotteluissa Olli Puntila ja Heikki Kantola. Likes-säätiön edustajiksi nimettiin Risto Telama, Heikki Parkkinen ja Ilkka Pajala. KIHUn itsenäistymishalut olivat vahvat ja selkeät, vaikka neuvottelujen tavoitteeksi nimettiin tässä vaiheessa vasta muutoksen hyötyjen ja haittojen arviointi. Erityisen tärkeäksi nähtiin selvittää RAY:n kanta Likes-säätiön avustamiseen, tapauksissa että KIHU jatkaisi tai ei jatkaisi Likes-säätiön yhteydessä.³²⁰ Taustalla vaikutti se, että vuonna 1998 Likes oli jo vuosien ajan yrittänyt päästä RAY:n jäseneksi, mikä olisi helpottanut RAY:n tukien saamista. Asiassa oli kuitenkin hiertänyt se, että Likes toimi myös huippu-urheilun parissa. Kun säätiön toisessa reunassa yritettiin edistää terveysliikuntaa ja saada vähän liikkuvia liikkeelle, niin toisessa reunassa kehitettiin esimerkiksi keihäänheittotykki, suksitestausta, kannettava lisähappilaitteisto ja ”hiilimonoksidin rebreathing -menetelmä punasolumassan ja muiden verivolymimuuttujien määrittämiseen”³²¹. Oli selvää, että tällaista yhdistelmää oli vaikea myydä RAY:lle. Toki tämän RAY-selvittelyn voi nähdä myös näkökulmana, jolla KIHUn itsenäistymistä myytiin Likes-tutkimuslaitokselle ja säätiön yhtenäisyyttä puolustaneille.

Säätiön asiamiehenä tuolloin toiminut Ilkka Pajala muisteli Teemu Keskisen Aikalaishistoria-haastattelussa 12.6.2002 KIHUn eroamishaluja, perusteluita erkaantumiselle

318 Likes, Hallituksen pöytäkirja 4.3.1998. KIHU Toimintasuunnitelma ja talousarvioesitys vuodelle 2000, 14.9.2000. Likes, Mappi: Hallitus 1995–1998.

319 Likes, Hallituksen pöytäkirja 4.3.1998. Kirje hallituksen jäsenille 17.3.1998. Likes, Mappi: Hallitus 1995–1998.

320 Likes, Hallituksen kokous 31.8.1998.

321 Likes, Valtuuskunnan kevätkokous 23.4.1999. KIHU, Toimintakertomus 1996. Ilkka Pajala 12.6.2002 Teemu Keskisen Aikalaishistoria-haastattelussa.

ja koko prosessin pohjustusta. Muistelusta tulee hyvin ilmi, miten erillään säätiön ja KIHUn maailmat olivat jo vuosien ajan olleet ja miten pitkälle hanketta oli valmisteltu. ”Siinähan otettiin heti kauniisti kauha käteen, kun me käytiin KIHUn johtokunnan kokouksissa. Ne piti yhtenä perusteena (erolle) muistini mukaan myös sitä, että keskushallinto tulee liian kalliiksi. Keskushallinnossa itse asiassa oli viime vaiheessa Vappu Kiiski ja minä. Että en minä nyt tiedä, mutta joka tapauksessa se oli selkeästi aistittavissa se halukkuus. Saattaa olla, että he eivät myöskään halunneet sitä, että heidän asioistaan liikaa tiedetään, no en tiedä. Me käytiin siellä ja nähtiin se halukkuus, ja sitten mentiin opetusministeriöön ja nähtiin, että itse asiassahan eiväthän ne olisi siellä omissa johtokunnassaan puhuneet niin suurella suulla, jos ne eivät olisi etukäteen varmistaneet sitä opetusministeriöstä. Vaikka siinä vaiheessa esimerkiksi kävin Kivistön Kallun (opetusministeriön ylijohtaja) luona, ja hän ei kyllä siinä vaiheessa tiennyt siitä asiasta mitään eikä Hirvi, joka oli silloin kansliapäällikkönä. Mutta sitten kun mentiin alemmaksi, niin siellä sitten Syväsalimesta ja Haukilahdesta oli aistittavissa, että tämä homma menee.”³²²

KIHU halusi omilleen, vaikka tätä ei aivan suoraan säätiön hallituksen pöytäkirjoihin kirjattukaan. KIHU kaipasi taustaorganisaatioiltaan enemmän dynaamisuutta ja kykyä vaikuttaa taloudellisesti toiminnan kehittämiseen. Myös Likes tarvitsi muutosta. Säätiö kokonaisuutena ei selvästikään toiminut, erityisesti keskushallinnon rooli ja rahoitus koettiin ongelmaksi. Säätiö halusi eroon raskaasta rakenteestaan toisin sanoen valtuuskunnasta, varsinkin kun säätiö ei enää kokenut saavansa valtuuskunnasta tarvitsemaansa apua.³²³ Säätiön asiamiehenä tuolloin toiminut Ilkka Pajala kuvaili tilannetta Teemu Keskisen Aikalaishistoria-haastattelussa 12.6.2002 seuraavasti: ”Aikaisemmin piti luoda näille johtokunnille, jotka nyt kummassakin tapauksessa ovat säätiössä hallituksia, niin niille piti luoda yläorganisaatio, ja sillä piti vielä olla poliittisista syistä valtuuskunta. Se arvo oli joskus hyvinkin korkea, niin kun sanoit. Siellä oli näitä valtion edustajia ja muita, mutta tilannehan oli se, että viimeisinä aikoina sitä ei tahtonut saada päätösvaltaiseksi, ja ne Jyväskylän poliitikot, jotka ennen kävivät ilmoittamassa isännän ääntä joka paikassa, niin kun heiltä oli siihen viety mahdollisuus, niin ne oli ne jotka pääsääntöisesti lintsasivat. Piti ihan Kettuselle sanoa, että: ’Jumalauta, kaupunki valitsee edustajia, mutta he eivät tule paikalle.’”³²⁴

Vuonna 1999 muutokseen oltiin valmiita. Ensimmäisenä päätettiin sääntöuudistuksesta 23.4.1999, jonka perusteella valtuuskunta lakkautettiin ja säätiön hallituksesta tehtiin kahdeksanjäseninen. Jatkossa hallituksen rungon muodostivat Jyväskylän yliopiston, Jyväskylän kaupungin, Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunnan ja Jyväskylän yliopistoyhdistyksen nimeämät jäsenet ja näiden nimeämänä lisäksi neljä muuta jäsentä muista yhteisöistä. Uudet säännöt hyväksyttiin PRH:ssa 1.12.1999.³²⁵ Vuonna 2000 Likesin ensimmäisessä uudenaikaisessa hallituksessa neljän edellä mainitun yhteisön lisäksi olivat edustettuina Jyväskylän ammattikorkeakoulu Oy, Jyväskylän Seudun Kehittämisyhtiö

322 Ilkka Pajala, 12.6.2002 Teemu Keskisen Aikalaishistoria-haastattelussa.

323 Likes, Valtuuskunnan sääntömääräinen syyskokous 30.11.1998. Likes, Hallituksen kokous 23.4.1999. Likes, Mappi: Hallitus 1995–1998.

324 Ilkka Pajala 12.6.2002 Teemu Keskisen Aikalaishistoria-haastattelussa.

325 Likes, Hallituksen kokous 23.4.1999. Likes, Mappi: Hallitus pöytäkirjat 1999. Likes, Toimintakertomus 1999.

Jykes Oy, Kuntokallio-säätiö ja Suomen Liikunta ja Urheilu SLU. Ilkka Pajala jättäytyi pois Likesin asiamiehen tehtävistä ja säätiön asioita ryhtyi hoitamaan Veikko Vihko. Hallituksen puheenjohtajaksi valittiin kaupunginjohtaja Pekka Kettunen.³²⁶

KIHUn tulevaisuudesta käytiin merkittävä neuvottelu 26.5.1999. Tuolloin kokoon tuivat OPM:n (Seppo Paavola), JY:n (Erkki Tuunanen), Jyväskylän kaupungin (Erkki Pänkäläinen), Suomen olympiayhdistyksen (Heikki Kantola) ja KIHUn (Olli Puntila ja Heikki Rusko) edustajat keskustelemaan KIHUn uuden taustaorganisaation perustamisesta ja säännöistä. Paikalle ei päässyt Likes-säätiön hallituksen pj. Heikki Parkkinen, joka oli samaan aikaan kokouksessa, jossa perustettiin Likes-Työelämäpalvelut osakeyhtiötä. Kaikki osapuolet kannattivat uuden KIHU-säätiön perustamista ja hyväksyivät sen alustavat säännöt. Samana päivänä KIHUn edustajat lähettivät Likes-säätiön hallitukselle kirjeen, jossa pyydettiin säätiön hallitusta hyväksymään KIHUn eroaminen säätiöstä. Samalla KIHU toivoi, että säätiö ryhtyisi kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin niin, että uusi Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimus- ja kehittämissäätiö voitaisiin perustaa 6.10.1999. Tavoitteena oli, että KIHUn toiminta uudessa säätiössä voisi alkaa 1.1.2000. Prosessi eteni suunnitellusti ja asiallisesti, KIHUn toivomalla tavalla. Likesin hallitus myönsi KIHUlle eron 18.8.1999, uusi säätiö perustettiin 6.10.1999 ja sen säännöt hyväksyttiin PRH:ssa 28.12.1999. Likes-säätiön nimissä ja KIHUn käytössä olleita tutkimuslaitteita ja tavaroita siirrettiin uuden KIHUn pääomaksi. KIHUn tutkijat siirtyivät uuteen organisaatioon vanhoina työntekijöinä. Likes oli toiminut kasvualustana KIHUlle vuosikymmenen ja nyt oli tarkoituksenmukaista antaa sen jatkaa kasvua omillaan.³²⁷

Likes koettaa kaupallistaa toimintaansa

Laman aikana ja sen jälkeen kävi viimeistään selväksi, että suomalaisten tutkimusorganisaatioiden oli kyettävä monipuolistamaan rahoituskanaviaan. Yliopistot ja yritykset olivat löytäneet toisensa jo ennen lamaa, taloudellisesti lihavana aikoina. 1990-luvun alkupuolella yritykset lahjoittivat Jyväskylän yliopistolle merkittäviä rahasummia erilaisten professuurien perustamiseen ja tutkimustoiminnan kehittämiseen, usein aloille ja asioihin, joissa yritykset tarvitsivat apua. Toiminta jatkui samanlaisena laman jälkeenkin. Jyväskylän yliopisto korosti nyt itseään maakunnallisena resurssina. Suomalaiset yliopistot pyrkivät omaksumaan toimintamalleja liike-elämästä, vaikka lopulta niiden rakenteet eivät siihen kovin hyvin taipuneetkaan. Erilaisia markkinatalouden termejä kuitenkin tuli tutkimusmaailman retoriikkaan runsaasti.³²⁸

Kaupunginjohtaja Kettunen yritti tasoitella säätiön edustajien tietä yritysten jutusille ja avustaa uudenlaisten rahoituskanavien luomisessa. Kettusen pyynnöstä Likes-tutkimuskeskuksen ja KIHUn edustajat nimesivät helmikuussa 1995 yhteensä

326 Likes, Hallituksen kokous 18.1.2000. Likes, Mappi: Hallitus pöytäkirjat 1999.

327 Valmennuskeskuspalaveri 20.-21.1.1999, KIHU säätiön perustaminen ja säännöt, neuvottelukokouksen muistio 26.5.1999. Hallituksen kokous 25.1.1999, 16.6.1999, 18.8.1999. Likes, Mappi: Hallitus pöytäkirjat 1999. Likes, Toimintakertomus 1999. Likes.

328 Lamberg 2009, 446–455, 464.

kymmenen yritystä, joihin kaupunki voisi vaikuttaa rahoituksen järjestämisessä. Tähän listaan oli kirjattu AGA, Kela, Nokia, Suomen Skanska, Valmet, RAY, ”Opetusministeriön uudet päättäjät”, ABB ja ”joku suuri puunjalostusteollisuuden yritys”.³²⁹ Joidenkin yritysten nimet vilahtelevatkin tämän jälkeen Likesin papereissa, Kettusen roolia yhteyksien luomisessa on kuitenkin vaikea arvioida.

Likesiä luotsasi lamasta ulos sukupolvi, joka oli matkassa 70- ja 80-luvun opeilla ja kokemuksilla. Likes-tutkimuskeskus jäikin hieman telineisiin yritysysteistyön virittelyssä ja kumppanuusverkoston rakentamisessa yliopistoon ja KIHUun verrattuna. Toki Likesin kuntotestausasema ja liikuntalääketieteen klinikka olivat tuottaneet palveluita vuodesta 1992 lähtien Liikuntalääketieteen keskus Medi-Hippoksessa yhdessä Keski-Suomen Liikunta Fysio Oy:n kanssa. Mitään kovin innovatiivista tämä yhteistyö ei heti laman jälkeen tuottanut. Tutkimuskeskuksessa nopein reagoija oli KKI-ohjelma, joka pystyi heti ensimmäisinä toimintavuosinaan hankkimaan rahoitusta OPM:n ja STM:n lisäksi esimerkiksi Ilmariselta, Kelalta ja Suomen Reumaliitolta. Lisäksi KKI-ohjelma alkoi aktiivisesti verkostoitua organisaatioiden kanssa, joiden kanssa Likes ei ollut aiemmin toiminut tai tehnyt yhteistyötä. Tällaisia olivat esimerkiksi terveydenhoitoalan organisaatiot.

Vähitellen 1990-luvun jälkipuoliskolla Likes-säätiö ja -tutkimuskeskus alkoivat saada juonesta kiinni. Likes teki useita avauksia, joilla pyrittiin kehittämään säätiön yhteyteen kaupallista toimintaa tai muuten monipuolistamaan rahoituskanavia. Vuonna 1999 Likes oli mukana käynnistämässä Liikuntaklusteri-kokeiluhanketta, jonka päärahoittaja oli kaupunki. Se oli organisaatioryväs, jossa yliopistotasoinen tietämys haluttiin yhdistää teollisuuden, palvelujen ja markkinoinnin osaamisen kanssa. Liikuntaklusterin yhtenä tavoitteena oli kehittää markkinoille terveysliikunta-alan laitteita, välineitä ja palveluja. Likes-tutkimuskeskus kehitteli tässä yhteydessä seniorikuntosali-konseptiin testaus- ja mitauslaitteistoa. Jyväskylässä haluttiin saada aikaiseksi jotain samaa, mitä Oulussa Polarin ympärillä oli tapahtunut. Liikuntaklusterin tulokset jäivät lopulta laihoiksi. Konkreettisin tuotos hankkeesta on Hippoksella sijaitseva Viveca-rakennus, josta oli tarkoitus tulla uudenlainen hyvinvointitekniikan keskittymä ja yrityshautomoiden kotipesä. Likes teki vuonna 1999 toisenkin kaupallisen toiminnan kasvattamiseen tähtäävän avauksen perustamalla Likes-Työelämäpalvelut Oy:n. Sen tarkoitus oli tarjota työkyvyn kehittämispalveluja yrityksille.³³⁰

Ja kun alkuun oli päästy, lisää seurasi. Säätiön hallitus päätti helmikuussa 2000 hankkia Ellen ja Artturi Nyysösen säätiöltä Jyväskylän Yliopistonkatu 20 sijaitsevan tilat. Noin 500 m² tilat hankittiin omarahoituksella ja kolmen miljoonan markan lainalla, jonka takasi kaupunki. Suunnitelmana oli laajentaa Likesin liikuntalääketieteen klinikan toimintaa. Tilat kunnostettiin vuoden 2000 kevään ja kesän aikana. Kalustukseen saatiin rahoitusta myös Jykes Oy:ltä ja EU:n aluekehitysrahastosta. Uudet toimitilat avattiin elokuussa 2000 ja klinikka aloitti toimintansa 4.9.2000. Moniammatillisen klinikan yhteyteen haluttiin rakentaa uudenlainen liikuntalääketieteellisten palvelujen kokonaisval-

329 Likes, Hallituksen kokous 22.2.1995. Likes, Mappi: Hallitus 1995–1998.

330 Likes, Hallituksen kokous 23.4.1999. Likes, Mappi: Hallitus pöytäkirjat 1999. Likes, Toimintakertomukset 1995–2000.

tainen hoitoketju, jossa asiakas ikään kuin kuljetettiin sujuvasti vamman tai sairauden toteamisen ja hoitamisen kautta kuntoutukseen. Tässä hoitoketjussa aloitti toimintansa kymmenen erikoislääkärinä ja neljä OMT-fysioterapeuttia. Klinikalla oli muitakin kunnianhimoisia tavoitteita, joista esimerkiksi yksi oli tutkia ja kehittää fysiatrian alan menetelmiä. Klinikkan toiminnan yhteydessä haluttiin kehittää hoito- ja kuntoutusvasteiden mittaamenetelmiä ja näin edistää objektiivisuuteen perustuvaa hoidon vaikuttavuustutkimusta. Klinikalla haluttiin hyödyntää myös entistä tehokkaammin ATK-järjestelmää tiedonkeruussa, jolloin esimerkiksi vaikuttavuustutkimusten tekeminen helpottui. Lisäksi klinikkan toiminnasta oli tarkoitus tuottaa oppimateriaaleja. Omaa kuvantamispalvelua sillä ei kuitenkaan ollut. Klinikka toimi yhteistyössä eri asiantuntijoiden ja heidän edustamien organisaatioiden kanssa. Mukana olivat esimerkiksi Sairaala Mehiläisen Urheiluklinikka, Keski-Suomen keskussairaala, JY:n liikuntabiologian laitos ja Hermo- ja lihasjärjestelmän tutkimuskeskus sekä ATK-keskus sekä Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Klinikkan käynnistämisen moottorina toimi yllilääkäri Harri Selänne.³³¹

Kuva 16. Likesin liikuntalääketieteen klinikkan avajaisia vietettiin 17.8.2000 Yliopistonkadun toimitiloissa. Avajaisissa mukana olivat mm. kuvassa esiintyvät Harri Selänne (vas), kaupunginjohtaja ja Likesin hallituksen puheenjohtaja Pekka Kettunen, jääkiekkoilija Teemu Selänne ja voimistelija Jani Tanskanen. Likesin klinikka oli aikanaan uudentyylinen ”täyden palvelun urheiluklinikka”, joista Suomessa ei ollut paljoa kokemusta. Vamman diagnosoinnin ja akuutin hoitamisen jälkeen klinikalta sai apua myös kuntoutukseen. Klinikalla kohtasivat hetken useiden alojen osaajat. Kuvaja: tuntematon. Kuva: Likesin arkisto.

Klinikkan toiminta lähti hyvin käyntiin ja sen talouskin näytti kehittyvän suotuisasti. Asiakkaat löysivät erityisesti sen fysioterapiapalveluihin, ja vuonna 2001 klinikalla työs-

331 Likes, Hallituksen kokous 19.1.2001. Toimintasuunnitelma 2001. Likes, Mappi: Hallitus pöytäkirjat 1999. Likes, Toimintakertomus 1999–2003

kenteli jo kuusi fysioterapeuttia. Vuonna 2002 klinikka kulki myötätuulessa ja sen liikevaihto kasvoi kuusi prosenttia. Vuoden 2003 syksyllä kokonaisuus alkoi kuitenkin hajota, kun keskeiset ammatinharjoittavat siirtyivät muualle töihin. Muutos aiheutti tietenkin taloudellisia tappioita ja tilannetta yritettiin korjata tekemällä yhteistyösopimus Suomen Terveystalo Oyj:n kanssa. Vuonna 2005 fysioterapiapalvelujen osalta toimintaa saatiinkin kehitettyä, mutta erikoislääkäreitä klinikalle ei onnistuttu rekrytoimaan. Kulujen säästämiseksi klinikan toiminta päätettiin siirtää vuonna 2006 Vivecalle, jossa samalla alettiin tuottamaan fysioterapiapalveluja Metso Oyj:n Jyväskylän terveysaseman tietyille ammattiryhmille ja hoitamaan näytteidenottopalveluja.³³² Tässä vaiheessa klinikan toiminta oli kuitenkin jo huomattavasti pienimuotoisempaa kuin muutama vuosi aikaisemmin.

Vuosituhanen taitteessa Likes-tutkimuskeskus koetti siis kaupallistaa osaamistaan monella eri tavalla ja Likes tekikin ylijäämäisen tuloksen vuosina 2000 ja 2001. Yritys toisensa jälkeen kuitenkin tyrehtyi ja vuosina 2002–2004 tulos painui alijäämäiseksi. Lokakuussa 2003 Likesillä tehtiin tiliä menneestä samalla kun suunniteltiin tulevaa. Likes-tutkimuskeskuksen johtokunta kokousti 17.10.2003 pääasianaan vuoden 2004 toiminta- ja taloussuunnitelma. Tähän kokoukseen Veikko Vihko oli tehnyt 12.10.2003 kirjatun muistion, johon hän oli kiteyttänyt Likesin talouteen sen perustamisesta lähtien vaikuttaneet keskeiset seikat ja laman jälkeen Likesin toimintojen kaupallistamisesta kerätyt opit. Muistiota käytettiin keskustelun pohjana myös Likes-säätiön hallituksen kokouksessa. Molemmissa kokouksissa keskusteltiin poikkeuksellisen paljon Likesin taloudellisesta tilanteesta ja tulevaisuudesta.³³³

Muistiossaan Vihko tuo esiin, miten Likes on ollut riippuvainen OPM:n ja kaupungin rahoituksesta alusta lähtien ja kuinka Likes selvisi laman jälkeisistä vuosista OPM:n rahoittamien KKI-ohjelman ja LYPin avulla. Vihko kävi rahoitukseen liittyviä ongelmia läpi toimialoittain. Tutkimusosaston kohdalla hän ei nähnyt ongelmia yksittäisten tutkimusten rahoituksen hankkimisessa. Sen sijaan ongelmaksi muodostui toimintaedellytysten ylläpitäminen eli se, miten ja minkäkokoisia osuuksia tutkimusrahoituksesta voi käyttää yleiskustannuksiin, kuten esimerkiksi vuokraan, sähköön, tietokoneisiin, puhelimiin, toimistohenkilökunnan palkkoihin, kopiokoneisiin ja tutkimuslaitteistoihin. Yhteenvetona oli *”tieteellisellä toiminnalla ei luonnollisestikaan voida tavoitella taloudellista voittoa”*. Julkisrahoituksella toteutettujen sektoritutkimusten ja kokeiluhankkeiden (esim. KKI-ohjelma) osalta lopputulos oli sama eli toiminnan kustannukset saadaan katettua, mutta *”varsinaista liikeloudellista voittoa ei tämäntyppisellä toiminnalla voida kuitenkaan tavoitella”*. Omarahoitusta vaativien hankkeiden innovoinnissa ja hakemisessa Likes oli onnistunut hyvin, mutta ongelmaksi muodostui juuri se omarahoitus, jota tuntui olevan aina liian niukasti. Kun elettiin kädestä suuhun, ei kaupallisen toiminnan aloittaminen ja kehittäminen ollut helppoa. Terveyden edistämisessä Vihko näki mahdollisuuksia testaus- ja lääkäripalveluissa, mutta niiden menestyksellinen kehittäminen vaati sekin panostuksia esimerkiksi markkinointiin ja työvoimaan. Kirjoitushetkellä näidenkin

332 Likes, Toimintakertomus 2000–2005.

333 Likes, Hallituksen kokous 22.10.2003. Likes, Mappi: Hallitus 2003.

palvelujen osalta tilanne oli Likesillä huono. Hyviä mahdollisuuksia Vihko näki lääkeai-
netutkimuksessa, joita Likes tuolloin teki kokeiluluontoisesti. Tätä toimintaa ei säätiössä
saatu kuitenkaan jatkumaan. Muita ansaintamahdollisuuksia, tosin pieniä, Vihko näki
erilaisten materiaalien myymisessä.³³⁴

Vihkon mukaan jatkossa tieteellisten tutkimusprojektien määrää olisi pienennettävä,
koska niistä ei kuitenkaan voisi taloudellisesti hyötyä. Likesillä tehty väitöskirja ei jat-
kossakaan toisi säätiön kassaan kahisevaa. Sen sijaan olisi panostettava seuranta- ja ar-
viointimenetelmien kehittämiseen, jolloin näillä tutkimuksilla voisi tehdä myös talou-
dellista voittoa. Erilaisia julkisrahoitteisia (esim. EU ja TEKES) kehittämissuunnitelmoja tulisi
edelleen tehdä, mutta partnerit olisi mietittävä huolella. Näiden rahoitusinstrumenttien
kohdalla oma varainhankinta muodostui tärkeäksi. Klinikon osalta kustannusrakennetta
oli Vihkon mukaan tarkistettava kiireisesti. Kuntotestauksen konseptia ja tuotevalikoimaa
Vihko piti hyvänä, nyt oli vain keskityttävä asiakkaiden hankintaan.³³⁵

Likes-tutkimuskeskus teki laman jälkeen useita kaupallisia avauksia. Selvää on, että
kaikki yritykset eivät osuneet maaliin ja oppirahoja jouduttiin maksamaan useammassa
kohdassa kuin etukäteen ounasteltiin. Jälkipolvet voivat viisastella ja kysyä, olisiko täl-
laisia avauksia koskaan edes pitänyt lähteä tekemään, koska tulokset olivat näin keuhkoja
tai miten jo järkikin sanoo, ettei tämä tai tuo voi kannattaa. Aikalaisille asia ei kuitenkaan
näyttäytynyt näin. Laman kokeneille suomalaisille rahoituskanavien kaikinpuolinen mo-
nipuolistaminen oli itsestään selvä tavoite, jota ei tarvinnut perustella. Kaikki tiesivät,
miten oli käynyt niille yrityksille, jotka olivat tehneet kauppaa vain Neuvostoliiton kanssa.
Laman aikana monille aikaisemmin ilmaisina pidetyille asioille oli annettu hintalappu.
Oli selvää, että aikalaisien oli kokeilujen ja erehdysten kautta etsittävä linja sille, mitä
kaikkea ja mihin hintaan voidaan myydä tai mistä kaikesta suomalaiset ovat valmiita
maksamaan. Jotkut vain pääsivät asian kanssa liikkeelle nopeammin kuin toiset. Vihkon
analyysi oli yhteenveto opeista, joita Likes oli laman jälkeen saanut. Tämän jälkeen
tilanne hieman rauhoittuikin Likesin elinkeinotoiminnan osalta. Kynnys aloittaa jotain
kokonaan uutta oli nyt korkeammalla.

Likesin ja opetusministeriön suhde tiivistyy KKI-ohjelman avustamana

Vaikka laman jälkeen säätiön hallinto, Likes-tutkimuskeskus ja KIHU hakivat itseään,
kulki KKI-ohjelma myötätulessa. Vuosina 1995–1999 ohjelma piti toimistoaan Hel-
singissä SLU-talolla ja vain ohjelman postitus ja taloushallinto hoidettiin Jyväskylästä.
Tämän seurauksena Jyväskylässä ei aluksi aivan ymmärretty kaikkea sitä, mitä KKI-oh-
jelman toimistolla päivittäisen toiminnan myötä alati opittiin. Vuosina 1995–1999 OPM ja
STM (joinakin vuosina myös KELA, Ilmarinen ja Suomen Reumaliitto) myönsivät KKI-oh-
jelmalle tukea vuosittain noin 4–5,8 miljoonaa markkaa, josta se jakoi edelleen hanke-

³³⁴ Likes, Hallituksen kokous 22.10.2003. Likes, Mappi: Hallitus 2003.

³³⁵ Likes, Hallituksen kokous 22.10.2003. Myös Likes, Hallituksen strategiaseminaari 2.3.2004. Muistio. Likes, Mappi: Hallitus 2003.

kilpailun kautta erilaisille hankkeille noin 1,8–2,9 miljoonaa markkaa. Käytännössä KKI-ohjelma jakoi tukia hieman vajaan puolet saamastaan tuesta. Hankekilpailu järjestettiin kahdesti vuodessa ja siihen saapui vuosittain noin 240–460 hakemusta. Avustusta myönnettiin vuosittain 162–183 hankkeelle. Tukea myönnettiin erityisesti kuntien liikuntapalveluille sekä sosiaali- ja terveystoimille, erilaisille kyläyhdistyksille ja urheiluseuroille. Tässä vaiheessa edelleen jaettavaa rahasummaa tai prosenttiosuutta ei määritelty mitenkään ministeriön toimesta. Hanketukien lisäksi KKI-ohjelma käytti paljon resursseja viestimiseen ja esimerkiksi televisionäkyvyyteen.

KKI-ohjelman ensimmäisenä viisivuotiskautena ohjelman tavoitteeksi asetettiin ”*lisätä riittävästi liikkuvien keski-ikäisten (40–60-vuotiaat) miesten ja naisten määrää vuodesta 1995 vuoteen 2000 nykyisestä noin 30 prosentista noin 40 prosenttiin eli noin 150 000 henkilöllä. Samalla tavoitteena on saada 10 prosenttia lähes inaktiivisesta kolmanneksesta lisäämään liikuntaansa viikoittain tapahtuvaksi.*”³³⁶ Ohjelman aiesopimusta kirjoitettaessa ei vielä kovin tarkasti määritelty sitä, mitä terveyden kannalta riittävällä liikunnalla tarkoitettiin. Tämä kertoo siitä, miten vähän terveysliikunnasta ja terveyden kannalta riittävästi liikkumisesta tai liikunnasta Suomessa vielä tuossa vaiheessa oli keskusteltu tai koko aihetta tutkittu. Myöhemmin tämä ”riittävästi” määriteltiin kolmesti viikossa vähintään 30 minuuttia kerrallaan kestäväksi hikoilua ja hengästymistä aiheuttavaksi liikunnaksi.³³⁷ Ensimmäisen ohjelmakauden loppuessa voitiin todeta, että vuosien 1995–1999 aikana KKI-ohjelman avulla käynnistyi yli 400 paikallistason hanketta.

Koska ohjelmalle oli määritelty tarkat ja mitattavissa olevat tavoitteet ja rahalle haluttiin aikakauden periaatteiden mukaisesti vastinetta, ohjelman tutkimiseen ja seurantaan kiinnitettiin alussa huomiota. Vuoden 1994 alussa Seuranta- ja tutkimusryhmään nimitettiin Veikko Vihko, Ilkka Vuori, Veli-Matti Risku ja Maaret Ilmarinen. Lokakuussa 1994 päätettiin, että Rainer Anttila vastaisi tulevaisuudessa tutkimus- ja seurantatoiminnan suunnittelusta ja toteutuksesta sekä KKI-hankehakemusten analysoinnista. Vuosien 1994 ja 1995 aikana KKI-ohjelmaa haluttiin aidosti tutkia, mutta pian tavoite lässähti ja ohjelman tutkimiseen viittaavat maininnat ja paperit harventuvat asiakirja-aineistossa. Pöytäkirjoista ei löydy suoraa vastausta siihen, miksi KKI-ohjelman onnistumisia ja epäonnistumisia ei lopulta lähdetty tutkimaan perusteellisesti.³³⁸ Likesin johtajana vuodesta 2007 lähtien toiminut Eino Havas kertoo KKI-ohjelman muistelmateoksessa syyksi sen, että kollegaorganisaatiot olisivat aikanaan esittäneet äänekkäästi huolensa siitä, että KKI-ohjelman avulla tuettaisiin Likesin tutkimustoimintaa. Niinpä ministeriö halusi tehdä asiassa selvän eron KKI-ohjelman ja Likes-tutkimuskeskuksen välille. Tämän seurauksena KKI-ohjelmasta tuotettiin jatkossa vain erilaisia seurantatietoja (esimerkiksi hankehakemusten määrä, postitettujen julisteiden määrä jne.) ja niin mahdollisuus tutkimuksen näkökulmasta kunnollisen tiedonkeruujärjestelmän luomiselle menetettiin.³³⁹

336 Oja, Rissanen & Mustonen 2005, 24.

337 Rantala 2019, 137–138.

338 KKI-ohjelma, Johtoryhmän kokous 30.5.1994, 29.8.1994, 10.10.1994. Likes, Cai, SUA.

339 Paavilainen 2019, 142–143.

Vuonna 2000 alkoi KKI-ohjelman toinen viisivuotiskausi. OPM:n ja STM:n lisäksi mukana olivat nyt myös liikenne- ja viestintäministeriö, ympäristöministeriö ja Metsähallitus. Ohjelman kohderyhmää laajennettiin yli 60-vuotiaisiin. KKI-ohjelman tavoitteena oli edelleen liikunta-aktiivisuuden lisääminen vähän liikkuvan aikuisväestön keskuudessa, mutta tälle ohjelmakaudelle ei asetettu niin tarkkoja määrällisiä tavoitteita kuin ensimmäiselle kaudelle. Tällä ohjelmakaudella liikkumista pyrittiin lisäämään aikaisempaa enemmän rakenteiden kautta. KKI-ohjelmassa nähtiin, että vähäiseen liikkumiseen liittyviä ongelmia ratkaistaisiin tehokkaimmin valtion ja kuntien hallinnossa tehtävän poikkihallinnollisen yhteistyön avulla³⁴⁰. KKI-ohjelman vuosien 2000–2004 tavoitteeksi asetettiin toimivan valtakunnallisen terveystuotaverkoston luominen ja hyvätasoisten terveystuotapalveluiden vakiinnuttaminen paikallistasolle kuntien ja kansalaistoiminnan yhteistyöllä. Lisäksi haluttiin kiinnittää huomiota yhdyskuntasuunnitteluun, kaavoitukseen, liikuntapaikkoihin ja kevyenliikenteen väyliin kansalaisten omaehtoisen liikkumisen mahdollistajina ja lisääjinä.³⁴¹ Tämän tavoitteen edistämiseksi OPM perusti vuonna 2000 KKI-olosuhderyhmän, joka vuodesta 2008 lähtien oli TELI-ohjausryhmä ja vuodesta 2010 lähtien se käytti nimeä Terveyttä ja hyvinvointia edistävän liikunnan olosuhderyhmä (TEHYLI).³⁴²

OPM:n ja Likesin välinen suhde tiivistyi vuonna 2001 entisestään, kun OPM oikeutti harkinnanvaraisista valtionavustuksista annetun lain nojalla Likesin siirtämään saamaansa valtionavustusta KKI-ohjelman hankkeille. Tämä ohje tuli voimaan vuoden 2002 alussa lakiuudistuksen myötä.³⁴³ Virallinen lupa jakaa valtionavustuksia eteenpäin vahvisti Likesin ja KKI-ohjelman asemaa liikuntapoliittisena toimijana. Likesiin luotettiin ja sen haluttiin hoitavan tätä tehtävää. Paikallistason tukeminen hanketukien avulla oli edelleen KKI-ohjelman keskeinen toimintamuoto. Vuosina 2000–2004 KKI-ohjelmalle myönnettiin vuosittain tukea noin 0,8–1,1 miljoonaa euroa, josta hanketukea jaettiin vuosittain noin 450 000–500 000 euroa. Hanketukihakemuksia tuli vuosittain yhteensä noin 290–350 kappaletta ja avustusta myönnettiin vuosittain noin 130–150 hankkeelle. Hanketuen jakamisessa huomioitiin erityisesti yli 60-vuotiaiden liikuttamiseen liittyvät projektit. Tätä kautta KKI-ohjelma verkostoitui entistä tiiviimmin myös eläkeläisjärjestöjen ja palvelutalojen kanssa.³⁴⁴ Näiden vuosien aikana KKI-ohjelma alkoi jakaa hanketuen yhteydessä avustusta myös liikunnan aluejärjestöille terveystuotannon kehittäjän palkkaukseen. Tällaisella yhteispalkkaussysteemillä saatiin aluejärjestöjen yhteyteen luotua uusi ja pysyvä rakenne terveystuotannon edistämiseen.

Toisen ohjelmakauden aikana KKI-ohjelma toteutti muun muassa Matka hyvään kuntoon -kampanjan ja Kunnan Laiva -risteilyt alkoivat. Matka hyvään kuntoon -kuntokalenteria painettiin satojatuhansia kappaleita. KKI-ohjelma tuotti Kuntotalkoot-te-

340 Vuonna 2002 valtioneuvoston periaatepäätökseen kirjattiinkin ”Terveyttä edistävän liikunnan lisäämiseksi ja siihen liittyvän toiminnan tasapainoiseksi kehittämiseksi on tarpeen tehostaa yhteistyötä yli hallinnonalojen rajojen. Tämä edellyttää, että eri hallinnonalojen toimijoiden ja järjestösektorin yhteistyötä koordinoidaan nykyistä tehokkaammin.” Valtioneuvoston periaatepäätös terveyttä edistävän liikunnan kehittämislinjoista. 18.4.2002.

341 KKI2, terveystuotanto-ohjelma 2000–2004. Strategiset valinnat. Likes, Ha1, SUA.

342 Paavilainen 2019, 54–56.

343 OPM 17.12.2001. Likes, Mappi: Hallitus pöytäkirjat 1999.

344 Likes, Hallituksen päätökset KKI-ohjelman hanketuista vuosina 1999–2004. Likes, Mappi: Hallitus pöytäkirjat 1999, Likes, Mappi: Hallitus 2003.

levisio-ohjelmaa, joka oli jatkoa ensimmäisen kauden Kunnon ohjelmalle. KKI näkyi muutakin kautta televisiossa. Vuonna 2001 alkoi Liikkumisresepti-hanke, joka oli yksi askel moniammatillisen liikunnan palveluketjun kehitystyössä. Liikkumisresepti-hankkeessa olivat mukana esimerkiksi Suomen Lääkäriliitto, Suomen Reumaliitto, UKK-instituutti, JY:n terveyden edistämisen tutkimuskeskus ja Suomen Sydänliitto.³⁴⁵

Toisen ohjelmakauden aikana KKI-ohjelma siirtyi Jyväskylän jäähallin tiloihin. Jyrki Komulaisesta tuli KKI:n ohjelmajohtaja vuonna 1999. Hän oli tullut Likesille väitöskirjatutkijaksi vuonna 1988 ja väitellyt liikunnan aiheuttamista lihassoluvaurioista vuonna 1994.³⁴⁶ KKI-ohjelman historiikissa Komulainen kommentoi ohjelmajohtajaksi ryhtymistään seuraavasti: *”Päätin lähteä viiden vuoden diilillä katsomaan, miten käytännön elämässä toteutuu se, mitä olin jo vuosikausia tutkinut lihassolu- ja lähes tulkoon molekyyllitasolla.”*³⁴⁷ Päätöstä tehdessään Komulainen tuskin arvasi, että hän tulisi johtamaan ohjelmaa sen loppuun saakka eli vuoteen 2019.

Kuva 17. Väitöskirjaa valmisteleva Jyrki Komulainen rakentamassa posteria toukokuussa 1990. Pöydällä olevat sakset, teippi ja viivoitin kertovat ajasta, jolloin leikkaaminen ja liimaaminen tarkoittivat kirjaimellisesti leikkaamista ja liimaamista. Copypaste-aika oli vasta tuloillaan. Kuva: Likesin arkisto. Kuvaaja: tuntematon.

Edeltävässä luvussa käsiteltiin Veikko Vihkon vuonna 2003 tekemää analyysiä Likesin taloudesta. Vihkon mukaan KKI-ohjelman kaltaisella toiminnalla ei voisi tehdä

345 Paavilainen 2019, 45–47.

346 Paavilainen 2019, 45–47, 149.

347 Jyrki Komulainen *”Edisonkaan ei heti keksinyt toimivaa lampua”*. Paavilainen 2019, 149.

varsinaista liiketaloudellista voittoa. Säätiön ja Likes-tutkimuskeskuksen kokonaistalouden kannalta KKI-ohjelmalla oli kuitenkin tärkeä merkitys. Likesin hallituksen 2.3.2004 pitämässä seminaarissa, jossa käsiteltiin vuoden 2004 toiminta- ja taloussuunnitelmien toteutumista, Vihko avasi KKI-ohjelman merkitystä Likesin taloudelle seuraavasti: ”KKI-ohjelma on erittäin merkittävä tutkimuskeskuksen talouden kannalta. Hanketukirahasta jää tutkimuskeskukselle kolme prosenttia ja toimintarahasta 7,5 prosenttia. Lisäksi tutkimuskeskus tekee KKI-ohjelmalle alihankintaa, Sektoritutkimusyksikkö vastaa ohjelman seurannasta sekä Kipinät-lehden toimittamisesta, lisäksi toimiston henkilökunta hoitaa ohjelman mittavat materiaalityömitukset.”³⁴⁸ Kun uimahallitoiminta siirtyi vuonna 1995 kaupungille, tuli KKI-ohjelmasta merkittävä tekijä Likesin talouden tasapainottamisessa.

KKI-toiminnan alkamisen myötä Likesillä muuttui kolme asiaa merkittävästi. Ensimmäkin Likes muuttui paikallisesta ja alueellisesta liikunnan edistäjästä, eli uimahallin ylläpitäjästä ja liikuntapaikkojen rakentajasta, valtakunnalliseksi liikunnan edistäjäksi. Likes oli toki jo 1970-luvulta lähtien antanut lausuntoja erilaisiin lakiesityksiin ja mietintöihin ja sen tutkijat olivat vaikuttaneet erilaisissa työryhmissä. Tämä kaikki oli kuitenkin liittynyt enemmän urheilun, liikunnan tai liikuntalääketieteen kontekstiin. KKI-ohjelman ja hanketukien kautta Likes liukui uudella tavalla lähelle ruohonjuuritasoa ja konkreettista liikkumisen edistämistä, vaikka KKI-ohjelman työntekijät eivät suoraan osallistuneetkaan ihmisten liikuttamiseen. Toiseksi KKI-ohjelman myötä Likesin ja opetusministeriön välit lähenivät ja vakiintuivat huomattavasti. Toki esimerkiksi LYP-projekti oli jo ollut merkittävä yhteisponnistus. KKI-ohjelman kautta Likesistä tuli aiempaa huomattavasti aktiivisempi liikuntapoliittinen toimija. Eikä yhteys pian rajoittunut enää vain opetusministeriöön, vaan vähitellen Likesin ja KKI-ohjelman edustajat pääsivät mukaan työryhmiin, joiden kokoonpanossa oli edustajia yhteiskunnan eri sektoreilta. Entistä useammin Likes oli edustettuna pöydissä, joiden ääressä liikunnan ja liikkumisen edistäjiä oli istunut harvakseltaan tai ei koskaan aikaisemmin. Kolmanneksi KKI-ohjelma oli tärkeä ja vakauttava lisä säätiön talouteen erityisesti siinä vaiheessa, kun uimahallin toiminnot siirrettiin kaupungille. Näistä varsinkin kaksi ensimmäistä asiaa muuttivat melkoisesti sitä, miten Likes asemoi itseään suomalaisella liikuntakentällä.

Tutkimusta, kokeiluja ja uusi sektoritutkimusyksikkö

Vuosituhaten taitteessa Likes-tutkimuskeskus järjestäytyi tutkimus-, kehittämis- ja terveyden edistämisen osastoon, lisäksi yksi osasto muodostettiin johdolle ja hallinnolle. Likesin tutkimuslinjoiksi määriteltiin edelleen 1) liikunnan ja terveyden yhteyksien tutkimus, 2) liikuntabiologinen ja -lääketieteellinen tutkimus, 3) liikunnan yhteiskuntatieteellinen tutkimus ja 4) liikuntakasvatuksen ja liikuntapsykologian tutkimus. Toisinaan puhuttiin vain biologisista ja yhteiskuntatieteellisistä tutkimushankkeista. Likes-tutki-

³⁴⁸ Veikko Vihko 2.3.2004. Likes, Hallituksen strategiaseminaari, Muisto. Likes, Mappi: Hallitus 2003.

muskeskuksen tutkimusosasto jakautui akateemistyyppistä perustutkimusta ja uuteen palvelututkimuksia tekevään sektoritutkimuksen yksikköön. 2000-luvun alussa Likesillä tutkittiin esimerkiksi raajalihasten imusuoniston rakenteita, lapsuuden ja nuoren liikuntakokemuksia aikuisiän liikunta-aktiivisuuden selittäjinä ja kollageeniaineenvaihdunnan säätelyä lihasvaurion yhteydessä. Akateemistyyppinen perustutkimus hankki rahoituksensa perinteisistä tiederahoituksen kanavista.³⁴⁹

Uuden sektoritutkimusyksikön tavoitteena puolestaan oli tehdä hallintoa ja päättäjiä palvelevia tilaustutkimuksia. Sen tarkoitus oli hoitaa rahoituksensa itse ja tuottaa myös jonkin verran tuloja säätiölle. Likes-tutkimuskeskuksen johtokunta päätti 19.2.1998 perustaa sektoritutkimusyksikön, koska palvelututkimustoiminta oli sen mielestä lisääntynyt. Yksikön ensimmäisiksi tehtäviksi määriteltiin tuolloin palvelututkimusten talouden ja juridisten asioiden valmistelu. Säätiön oli siis ensin selvitettävä itselle, miten tällaista toimintaa voitaisiin pyörittää muutenkin kuin satunnaisina toimeksiantoina. Ensimmäinen varsinainen sektoritutkimusyksikkö säätiössä muodostettiin Lasten ja nuorten elämäntavan eli LINET-tutkimusyksikön (päättökija Heimo Nupponen) ympärille. LINET perustettiin Likesille 8.9.2000. Sen taustalla oli JY:n liikuntakasvatuksen laitokselle 26.11.1998–31.12.2000 väliseksi ajaksi perustettu Liikuntakasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskus, jolle Likes-tutkimuskeskus tarjosi toiminta-alustan vuodesta 2000 lähtien. LINETin tarkoituksena oli tutkia lasten ja nuorten liikuntaa, elämäntapaa ja niiden välisiä yhteyksiä sekä jatkaa aiheeseen liittyviä tutkimuskokonaisuuksia, koordinoida aihetta koskevaa tutkimusta Suomessa, rakentaa tutkijaverkostoa, viestiä tutkimustuloksista sekä tuottaa aiheesta hallintoa palvelevaa tietoa. Heimo Nupposen siirryttyä hoitamaan professuuria, LINET-yksikköä ryhtyi johtamaan 1.9.2003 lähtien Kaarlo Laine. Laine toimi tämän jälkeen Likes-tutkimuskeskuksessa sektoritutkimuksen parissa säätiön lakkauttamiseen saakka.³⁵⁰

Muita sektoritutkimushankkeita 2000-luvun alkupuolella olivat esimerkiksi KKI-ohjelman seurannat, lasten uimataitotutkimus, Suomen Palloliiton Kaikki pelaa -ohjelmaan liittyvä selvitys, koulujen iltapäivätoiminnan ja lasten liikuntatoiminnan seuranta ja arviointi, maahanmuuttajien liikuntaharrastuksiin ja liikuntalain suvaitsevaisuus-tavoitteeseen liittyvät selvitykset sekä LYP-projektit.³⁵¹ LYP II eli *Haasteena huomisen hyvinvointi – miten liikunta lisää mahdollisuuksia?*³⁵² julkaistiin vuonna 2000 ja se oli jatkoa ensimmäiselle osalle. LYP II käsitteli liikuntaa ja sen merkityksiä elämän eri vaiheiden kautta. *Fyysinen aktiivisuus iäkkäiden henkilöiden hyvinvoinnin edistäjänä* eli LYP III³⁵³ julkaistiin vuonna 2008 ja se keskittyi tarkastelemaan liikunnan merkitystä vanhenevan väestön toimintakyvyn ylläpitäjänä.

349 Likes, Toimintakertomukset 2000–2005. Likes, Toimintasuunnitelma v. 2001. Hallituksen kokous 10.12.2002, Toiminta- ja taloussuunnitelma 2003. Likes, Hallitus, Strategiaseminaari 2.3.2004. Likes, Mappi: Hallitus 2003.

350 Likes-tutkimuskeskus, Johtokunnan kokous 19.2.1998, 8.9.2000. Likes, Mappi: Likes-tutkimuskeskus, Johtokunta 1995–2000. Likes-tutkimuskeskus, Johtokunnan kokous 5.9.2003. Likes, Mappi: Likes-tutkimuskeskus, Johtokunta 2001–. Likes, Hallituksen seminaari 24.4.2003. Likes, Mappi: Hallitus 2003. Likes, Toimintasuunnitelma v. 2001. Likes, Mappi: Hallitus Pöytäkirjat 1999.

351 Likes, Toimintasuunnitelma v. 2001. Likes, Mappi: Hallitus Pöytäkirjat 1999. Likes, Toiminta- ja taloussuunnitelma 2003. Likes, Hallitus, Strategiaseminaari 2.3.2004. Likes, Mappi: Hallitus 2003. Likes-tutkimuskeskus, Toimintatiedot 2000–2004.

352 Miettinen 2000.

353 Leinonen & Havas 2008.

Sektoritutkimusyksikön toiminta laajeni 2000-luvun kuluessa huomattavasti. Samalla se alleviivasi sitä, miten JY ja Likes profiloituivat entisestään erilaisiksi tutkimusyksiköiksi. Yliopistolla keskityttiin perustutkimukseen ja koulutukseen. Likesillä puolestaan tehtiin perustutkimuksen lisäksi paljon soveltavaa tutkimusta ja erilaisia sektori- ja palvelututkimuksia, joilla pyrittiin palvelemaan akateemista tutkimusta nopeammin ja suoraviivaisemmin ministeriötä ja päätöksentekijöitä. Tämä tietenkin tiivistä entisestään Likesin ja opetusministeriön välejä. Osittain muutoksen taustalla vaikutti sekin, ettei Likes enää 2000-luvulla pystynyt kehittämään ja ylläpitämään laboratoriotaan. Ajanmukaisen ja kilpailukykyisen laboratorion ylläpitoon Jyväskylässä alkoi olla taloudellisia resursseja enää yliopistolla.

Tutkimusosaston ohella Likes-tutkimuskeskuksessa toimi kehittämisosasto. Sen tehtävänä oli innovoida ja viedä eteenpäin tutkimushankkeista lähteneitä kokeiluja. Kehittämisosastolla toteutettiin esimerkiksi TEKESin ja EU:n rahoituksella aloitettuja hankkeita, joihin oli toki hoidettava myös muuta rahoitusta. Lisäksi kehittämisosastolle kuuluivat Likesin tietopalvelun toiminnot sekä jotkut KKI-ohjelman ja LINET-tutkimusyksikön yksittäiset projektit. Likesin tietopalvelu huolehti edelleen FINSPORT-tietokannan tuottamisesta JY:n kirjaston kanssa sekä suomalaisen liikuntatieteellisen tutkimuskirjallisuuden välittämisestä kansainväliseen tietokantaan. Tietopalvelussa koordinoitiin ja kehitettiin edelleen liikunnan asiansaastoon liittyviä asioita sekä huolehdittiin kansainvälisistä yhteyksistä alan muihin toimijoihin. Tietopalvelu teki yhä erilaisia tiedonhakuja tutkijoille sekä koulutti opiskelijoita ja henkilökuntaa omatoimiseen tiedonhakuun. 2000-luvun alun asiakirjoissa KKI-ohjelma sijoitettiin toisinaan kokonaisuudessaan osaksi kehittämisosastoa ja toisinaan se asetettiin omaksi yksikökseen suoraan Likes-tutkimuskeskuksen johtajan alaisuuteen. Tämä kertoo ennen kaikkea KKI-ohjelman merkittävydestä Likesin sisällä ja tätä kautta ohjelman halusta tiettyyn itsenäisyyteen ja omaehtoisuuteen.³⁵⁴

Likes-tutkimuskeskuksen kolmas osasto oli terveyden edistämisen osasto, johon kuuluivat liikuntalääketieteen klinikka, liikuntapoliklinikka ja kuntotestausasema. Ensin mainittu toimi vuoteen 2003 saakka Yliopistonkadulla ja sitten Vivecassa. Liikuntapoliklinikka ja kuntotestausasema toimivat vuoteen 2003 saakka jäähallin tiloissa, kunnes nekin siirtyivät Vivecaan. Kaikkien näiden tarkoitus oli rahoittaa itse oma toimintansa ja tuottaa varoja myös säätiön kassaan. Terveyden edistämisen osastolla tehtiin esimerkiksi lääkeainetutkimuksia, tutkittiin olkapäävamman tehostettua kuntoutusta, operoitujen polven eturistisidepotilaiden kuntoutusmalleja ja jääkiekkotapaturmia.³⁵⁵ Kuntotestausasemalla toteutettiin 2000-luvun alkupuolella vuosittain noin 1 600–3 200 mittaista palvelu- tai tutkimustoimintana. Mittausten kohteina olivat esimerkiksi kehonkoostumus, aineenvaihdunta (maksimaalinen hapenkulutus juosten tai polkupyörällä, tasotestit), hermo-lihasjärjestelmä (maksimivoima kädet, jalat, vartalo, voimantuottonopeus, ponnistusvoima) ja EKG (rasitus ja lepo). Tämän lisäksi kemian laboratorio otti vuosittain

354 Likes, Toimintasuunnitelma v. 2001. Likes, Mappi: Hallitus Pöytäkirjat 1999. Likes, Toiminta- ja taloussuunnitelma 2003. Likes, Hallitus, Strategiaseminaari 2.3.2004. Likes, Mappi: Hallitus 2003.

355 Likes, Toimintasuunnitelma v. 2001. Likes, Mappi: Hallitus Pöytäkirjat 1999. Likes, Toiminta- ja taloussuunnitelma 2003. Likes, Hallitus, Strategiaseminaari 2.3.2004. Likes, Mappi: Hallitus 2003. Likes-tutkimuskeskus, Toimintatiedot 2000–2004.

noin 2 900–7 300 näytettä. Kuntotestausasema jatkoi myös doping-testien ottamista Keski-Suomen alueella. Näitä testejä otettiin vuosittain runsaat sata kertaa.³⁵⁶ Likesin kunto-testausasema ja klinikka olivat siis vakiintuneita toimijoita Keski-Suomessa 2000-luvun alussa.

Suursiivous ja etääntyminen kaupungista

Likes oli taistellut lama-aikana olemassaolostaan ja sen jälkeen seikkaillut erilaisten koekielujen ja liiketoimintojen käynnistelyjen maailmassa. Säätiö oli tarjonnut alustan monenlaisille tutkimuksille, hankkeille ja yrityksille. Kokonaisuudessaan Likesin linja vaikuttaa olleen melko sekava. Selkeitä toimintaa linjaavia valintoja ei tehty tai pystytty tekemään. Käytännön toimintaperiaatteena vaikuttaa enemmänkin olleen se, että kaikki kukat saavat kukkia, mikäli ne pystyvät hoitamaan oman taloutensa. Tämä tiedostettiin Likesin johdossa kirkkaasti. Säätiön strategiaseminaarin muistiossa vuoden 2004 keväällä asia kiteytettiin seuraavasti: *”Tutkimuskeskuksen rahoitus on kerättävä monista eri lähteistä ja se on hyvin lyhytkestoista, joten esimerkiksi laajojen tutkimusprojektien käynnistäminen on hyvin vaikeaa. Rahoitussyistä tutkimuskeskuksen toiminnan kirjo on pidettävä hyvin laajana, joka vaikeuttaa toiminnan terävöittämistä ja profloimista.”*³⁵⁷ Analyysin ajoitus ja sisältö eivät yllätä. Vuosi 2003 oli ollut Likesille melko vaikea. Esimerkiksi liikuntalääketieteen klinikalle muodostettu kokonaisuus hajosi tuolloin, kun lääkärit haikautuivat muualle töihin. Tämä aiheutti taloudellisia tappioita.

Samoihin aikoihin jäähallilla oli alkamassa remontti ja säätiön oli etsittävä uudet työskentelytilat. Yleensä muutot ovat organisaatioiden toiminnassa tavanomaisia asioita, joilla tavoitellaan esimerkiksi kustannussäästöjä, myynnin kannalta parempaa sijaintia tai tarkoituksenmukaisempia työskentelyolosuhteita. Likesin vuonna 2003 tekemä muutto Vivecan tiloihin on Likesin historiassa siitä erikoinen tapahtuma, ettei sillä saavutettu mitään edellä mainittuja hyötyjä. Päinvastoin jo vuokrasopimusta tehtäessä ymmärrettiin, että muutto Vivecaan aiheuttaisi säätiön talouteen valtavan suuren kuluerän. Vuoden 2003 muutto Vivecan tiloihin onkin Likesin historiassa operaatio, joka paljastaa säätiön asemasta, tehtävästä ja johtamisesta jotain hyvin olennaista. Siksi sitä kannattaa hieman käsitellä tässäkin.

Likesillä oli siis vuokrattuna toimitilat Jyväskylän jäähallilla (850 m²) vuodesta 1982 lähtien ja omia lisätiloja Yliopistonkadulla (n 480 m²) vuodesta 2000 lähtien. Vuoden 2001 syksyllä Jyväskylän kaupunki ilmoitti, että jäähalli saneerataan ja Likesin on luovuttava tiloistaan osittain tai kokonaan. Tässä vaiheessa säätiön hallitus velvoitti säätiön asiamiehen selvittämään, minkälaisia mahdollisuuksia Likesillä olisi siirtyä jäähallin viereen vuonna 2003 valmistuvaan Viveca-rakennukseen, jonka työnimi oli tuolloin Wellness Center. Asiakirjoista ei löydy mainintaa, että säätiön asiamiestä olisi kehoitettu etsimään

356 Likes-tutkimuskeskus, Toimintatiedot 2000–2004.

357 Likes, Hallitus, Strategiaseminaari 2.4.2004. Muistio. Likes, Mappi: Hallitus 2003.

myös muita vaihtoehtoja. Likesiä ajettiin vahvalla kädellä Vivecaan. Rakennuksen sijaintia pidettiin hyvänä, olihan se lähellä yliopistoa ja sen liikuntatieteellisen tiedekunnan laboratoriota. Alusta lähtien asiassa kuitenkin hiersi uuden rakennuksen korkea vuokra. Veikko Vihko toi huolensa esiin useita kertoja Likesin hallitukselle, jonka puheenjohtajana toimi kaupunginjohtaja Pekka Kettunen. Likes-säätiön talouden näkökulmasta muutto Vivecaan ei näyttäytynyt parhaana mahdollisena ratkaisuna.³⁵⁸

Vielä toukokuussa 2002 Likes neuvotteli 1 070 m² toimitiloista Vivecassa. Näin suurten tilojen vuokran ja siihen kuuluvien muiden kulujen (esim. siivous) laskettiin aiheuttavan Likesille 94 000 euroa lisäkuluja aikaisempaan verrattuna. Neuvotteluja jatkettiin pienemmistä tiloista.³⁵⁹ Kesäkuussa 2002 säätiön hallitus päätti allekirjoittaa uuden vuokrasopimuksen 745 m² tiloista Vivecassa. Sivukuluista, kuten siivouksesta, sähköstä, aulapalveluista ja parkkipaikoista, ei vielä pystytty kertomaan tarkkaa hintaa. Veikko Vihko esitti hallitukselle, että päätös sisältäisi kirjauksen, jonka mukaan sopimuksen allekirjoittamisen ehtona olisi, että vuosivuokra rajattaisiin tiettyyn summaan ja lisäksi kaupunki sitoutuisi avustamaan säätiötä suurin piirtein vuokran kasvua vastaavalla summalla.³⁶⁰ Näillä lisäehdoilla säätiö olisi pystynyt kontrolloimaan varsinaisen vuokran oheen tulevia muita sivukuluja, joista tässä vaiheessa ei ollut tarkkaa tietoa, sekä torjumaan korkeasta vuokrasta seuraavia tappioita kaupungin aikaisempaa suuremmalla tuella. Likes-tutkimuskeskuksen johtokunta oli omassa kokouksessaan tullut samaan johtopäätökseen, tosin se ehdotti hieman toisenlaista järjestelyä.³⁶¹ Vihkon tai Likes-tutkimuskeskuksen johtokunnan esittämiä lisäehtoja ei hallituksen lopulliseen päätökseen kuitenkaan kirjattu. Vuokrasopimus allekirjoitettiin ja lopullinen vuokra asettui melko lähelle ennakoitua summaa, mutta sen lisäksi Likesin oli maksettava kymmeniätuhansia euroja siivouksesta, sähköstä, parkkipaikoista ym. kuluista.³⁶² Käytännössä Likesin vuokramenot lähes kuusinkertaistuivat tämän sopimuksen myötä.

Vuokrasopimuksen merkitys säätiön taloudelle alkoi hahmottua vuoden 2002 lopussa, kun oli aika tehdä seuraavan vuoden toimintasuunnitelmaa ja talousarviota. Kaupungin suunnasta ei juuri hyviä uutisia kuulunut. Ensinnäkin se ilmoitti, että jäähallin vuokrat nousisivat 100 prosenttia vuodelle 2003. Tämä oli tietenkin ikävä uutinen, sillä muutto Vivecaan tapahtuisi vasta elokuussa 2003. Toiseksi kaupungin avustus vuodelle 2003 olisi vain 80 000 euroa, mikä ei riittänyt paikkaamaan tilakulujen kasvua. Kaupunki sentään päätti taata 100 000 euron lainan, joka säätiön piti ottaa kalustaakseen uudet tilat ja luodakseen niihin tietoliikenneyhteydet.³⁶³ Seuraavan vuoden talousarviosta oli siis tehtävä alijäämäinen pitkälti siitä syystä, että säätiön tilakulut olivat niin suuret. Tosin vuoden

358 Muistio Likes-tutkimuskeskuksen toimitiloista, Veikko Vihko 6.6.2002. Likes, Hallituksen kokous 9.4.2002, 29.5.2002, 17.6.2002. Likes, Mappi: Hallitus pöytäkirjat 1999.

359 Likes, Hallituksen kokous 29.5.2002. Likes, Mappi: Hallitus pöytäkirjat 1999.

360 Vuonna 2001 kaupungin avustus oli ollut 300 000 mk eli noin 51 000 € vuoden 2002 rahanarvossa. Tällä lisäehdolla Likes olisi siis saanut kaupungilta noin 83 000 € enemmän tukea kuin vuonna 2001. Tilastokeskus, Rahanarvonmuunnin 1960–2021.

361 Likes, Likes-tutkimuskeskus, Johtokunnan kokous 22.3.2002. Likes, Mappi: Likes-tutkimuskeskus, Johtokunta 2001–

362 Likes, Hallituksen kokous 17.6.2002 ja Muistio Likes-tutkimuskeskuksen toimitiloista, Veikko Vihko 6.6.2002. Likes, Mappi: Hallitus pöytäkirjat 1999.

363 Likes, Hallituksen kokous 10.12.2002. Likes, Mappi: Hallitus pöytäkirjat 1999. Likes, hallituksen kokous 18.6.2003, 1.9.2003. Likes: Mappi: Hallitus 2003.

2003 toteutunut alijäämä oli lopulta pienempi kuin odotettiin eli reilu 16 000 euroa.³⁶⁴ Likes muutti Vivecaan 15.8.2003. Jo marraskuussa 2004 mietittiin, miten ja kenelle Yliopistonkadulla sijaitsevia ylimääräisiä tiloja voitaisiin vuokrata. Likesillä oli liikaa tilaa, joka oli vieläpä kallista.³⁶⁵

Miksi Likes haluttiin ajamalla ajaa Vivecan tiloihin vuokralaiseksi? Miten on mahdollista, että säätiön hallitus päätyi tekemään toimitilojen osalta ratkaisun, joka ei selvästikään ollut säätiön talouden kannalta paras? Vastaukset kietoutuvat toisiinsa. Ensinnäkin Vivecan tiloja vuokrasi JSP-Facilities Oy, jonka yksi omistaja oli Jyväskylän kaupunki. On selvää, että kaupungille oli tärkeää saada Vivecan tilat vuokratuiksi mahdollisimman kattavasti ja suurimmilla mahdollisilla vuokrilla luotettaville vuokralaisille. Toiseen kysymykseen vastaus löytyy säätiön hallituksen kokoonpanosta ja organisaatioista, joiden edustajia Likesin hallituksessa tuolloin istui. Likes-säätiön hallituksen puheenjohtajana toimi vuokrasopimusneuvottelujen aikaan kaupunginjohtaja Pekka Kettunen. Lisäksi säätiön hallituksessa oli edustettuna Jykes Oy ja Jamk³⁶⁶, joissa molemmissa Jyväskylän kaupunki oli osakkaana. Päätöksentekoprosessiin osallistui siis ihmisiä, jotka istuivat yhtä aikaa monella jakkaralla.

Likesin rooliksi koko prosessissa jäi katsoa sivusta, kun muut tekivät sitä vahingoittavia päätöksiä ja saada aikaan torjuntavoittoja kohdissa, joissa se suinkin oli mahdollista. Koko prosessi tekee näkyväksi sen, mitä ongelmia syntyy, kun samat ihmiset istuvat useiden eri organisaatioiden hallituksissa ja johtopaikoilla. Asiassa ei sinänsä ole mitään uutta, useinhan hallitukseen ja johtokuntiin pyritään löytämään henkilöitä, joilla on laajat verkostot käytössään. Ongelmalliseksi asiat muuttuvat tapauksissa, jossa organisaatioiden edut eivät kohtaa. Kenen etua ajetaan ensin tai voimakkaammin? Tässä prosessissa Likesin etua ei asetettu tärkeimmäksi edes sen omassa hallituksessa, mikä sinällään on erittäin harvinaista säätiön historiassa. Tapahtumasarja kuitenkin osoittaa jälleen kerran, miten Likes on ollut usein historiansa eri vaiheissa keino tai työkalu, jolla sen kumppani on voinut saavuttaa jonkin itselleen tärkeän päämäärän.

364 Likes, Toimintakertomus 2003.

365 Likes, Hallituksen kokous 22.10.2003, 18.11.2004. Toiminta- ja taloussuunnitelma 2005. Likes, Mappi: Hallitus 2003.

366 Tuolloin Jyväskylän ammattikorkeakoulun lyhyempi kirjoitusasu oli JAMK. Tässä selvyden vuoksi käytetään nykyistä muotoa.

Kuva 18. Likesin kaksi kotipesää. Etualalla Jyväskylän jäähalli, jonka uusiin tiloihin Likes pääsi muuttamaan vuonna 1982. Taustalla Viveca-rakennus, jossa säätiön toimitilat sijaitsivat kahteen eri kertaan vuosien 2003 ja 2021 välillä. Vivaca-rakennuksen takaa voi havaita Hippos-hallin kaaren ja monitoimitalon päädyt. Säätiön historia kiertyy varsin monivaihteisesti näihin rakennuksiin ja niiden rakennusvaiheisiin. Kuvaaja: Tuija Tammelin. Kuva: Tuija Tammelinin arkisto.

Vuodesta 2005 tuli säätiön historiassa vuosi, jolloin säätiö teki suursiivouksen. Asiat, joiden ajateltiin soveltuvan paremmin muiden käyttöön, lahjoitettiin hyvään kotiin tai myytiin nimellistä korvausta vastaan. Tehtiin tilaa uudelle. Tarve suurille muutoksille oli tiedossa jo vuoden 2005 toiminta- ja taloussuunnitelmaa tehtäessä. Likesin kokonaisuus oli tuossa vaiheessa kolmatta vuotta tappiollinen. Ongelmien syiksi nimettiin yksittäisen vuosina 2002–2004 toteutetun ESR-hankkeen (budjetti noin 635 000 euroa, josta Likesin osuus lopulta 40 prosenttia) rahoitusmallin pettäminen, oman varainhankinnan niukkuus, klinikkatoiminnan hiipuminen ja kalliit toimitilat.³⁶⁷ Siivous aloitettiin Vivaria Oy:n (entinen Likes-Työelämäpalvelut Oy) konkurssihakemuksen jättämisellä, josta päätös tehtiin keväällä 2005. Likes omisti tuossa vaiheessa yhtiöstä noin neljänneksen. Vivaria Oy asetettiin konkurssiin 9.12.2005 ja kokonaisuudessaan konkurssista kirjattiin

³⁶⁷ Likes, Hallituksen kokous 25.1.2004. Likes, Mappi: Hallitus 2005–2006. Likes-tutkimuskeskus, Johtokunta 14.12.2004. Likes, Mappi: Likes-tutkimuskeskus, Johtokunta 2004–2005. Likes, hallituksen kokous 9.3.2007. Likes, Mappi: Hallitus 2007–2008.

Likesille noin 52 000 euron tappiot.³⁶⁸ Vuoden 2005 aikana säätiö luopui myös tietopalvelujen tuottamisesta. OPM:n ja JY:n kanssa käytyjen neuvottelujen jälkeen Likesin informaattikko siirtyi JY:n palvelukseen 1.9.2005 lähtien. Likesin tietopalvelu oli perustettu tukemaan nuoren liikuntatieteellisen tiedekunnan ja vasta perustetun Likesin tutkijoiden ja opiskelijoiden tarpeita syksyllä 1971. Nyt oli tullut aika päästää se kehittymään ympäristöön, jonne se alun perin olisi jo kuulunut.³⁶⁹

Suuriin toimitilakustannuksiin liittyvät ongelmat otettiin esille ensimmäisen kerran tammikuussa 2005, jolloin opetusministeriön arviointiryhmä vieraili Likesillä. Muutto Vivecan oli kuusinkertaistanut tutkimuskeskuksen vuokratulot.³⁷⁰ OPM kritisoi sitä, että Likes-tutkimuskeskus oli joutunut esimerkiksi vuonna 2004 maksamaan toimitilojensa vuosivuokrasta 35 prosenttia itse. Tämä summa oli ollut hankittava omalla varainhankinnalla, mikä luonnollisesti oli ollut poissa tutkimukseen käytettävistä resursseista. Vuodelle 2005 kaupunki oli vielä pienentämässä Likesin saamaa tukea. OPM pani asiassa poikkeuksellisen paljon painetta Jyväskylän kaupungin suuntaan ja ilmoitti, että kaupungin tuen olisi jatkossa hyvä kattaa 85 prosenttia vuosivuokrasta.³⁷¹

Likesin, kaupungin ja OPM:n liikuntayksikön edustajat kokoustivat yhdessä ja erikseen useita kertoja huhti–kesäkuun välisenä aikana. Neuvottelun tuloksena kaupunginjohtaja Markku Andersson ilmoitti 14.6.2005, että Likes voisi vapautua Vivecan kymmenen vuotta pitkästä vuokrasopimuksesta aikaisemmin.³⁷² Ratkaisu hyödytti kaikkia osapuolia. Eino Havaksen mukaan ministeriön oli mahdollista kovistella kaupunkia asiassa, sillä ”iät ja ajat oli ollut olemassa herrasmiehsopimus”, jonka mukaan kaupunki avustaa säätiötä tilakysymyksissä ja ministeriöstä puolestaan haetaan perusrahoitus tarkoituksenmukaiseen toimintaan. Mitään asiakirjaa tällaisesta sopimuksesta ei asiakirja-aineistosta ole tullut kirjoittajalle vastaan. Vuoden 2005 tilavuokriin liittyvä prosessi ja sen nopeus viittaavat kuitenkin siihen, että jonkinlainen yhteinen ymmärrys eri osapuolilla asiasta on ollut olemassa. Likes oli vielä vuosia tämän neuvottelukierroksen jälkeenkin Vivecalla vuokralla. Niinpä säätiön tilaratkaisut elivät alati, etsihän säätiö herkeämättä vuokralaisia jakamaan sen kanssa edes osan tiloista.³⁷³

Keväällä 2005 Likesillä huolta aiheutti lisäksi uimahalliin ja Hippos-hallin vuokrasopimusten vaikutus säätiön taseeseen. Näitä ongelmia käsiteltiin myös edellä mainituissa kokouksissa kaupungin ja ministeriön kanssa. Ongelman taustalla olivat hallit, joiden vuokraksi oli sovittu rahalaitoslainojen vuosittaiset pääomakulut, jotka kaupunki vuosittain maksoi. Sopimuksen mukaan kaupungilla oli oikeus lunastaa hallit 10 markan kappalehintaan, kun hallien velat olisi maksettu. Tai halutessaan kaupunki voisi lunastaa

368 Likes, Toimintakertomus 2005 ja 2006. Likes, Hallituksen sähköpostikokous 30.5.–7.6.2005, Hallituksen puhelinkokous 19.12.2005 Likes, Mappi: Hallitus 2005–2006.

369 Likes-tutkimuskeskus, Toimintatiedot 2005.

370 Luku sisältää ilmeisesti varsinaiset vuokratulot ja 100 000 € lainan muuttoon, ATK-järjestelmän rakentamiseen ja kalusteisiin.

371 Likes, Hallituksen sähköpostikokous 30.5.–7.6.2005. Likes, Mappi: Hallitus 2005–2006. Neuvottelu OPM, Jyväskylän kaupunki ja Likes 14.6.2005. Likes-tutkimuskeskus, Veikko Vihko sähköposti liite 15.6.2005. Likes, Mappi: Likes-tutkimuskeskus, Johtokunta 2004–2005.

372 Neuvottelu OPM, Jyväskylän kaupunki ja Likes 14.6.2005. Likes-tutkimuskeskus, Veikko Vihko sähköposti liite 15.6.2005. Likes, Mappi: Likes-tutkimuskeskus, Johtokunta 2004–2005.

373 Likes, Hallituksen kokous 12.9.2005, 16.11.2006. Toiminta- ja taloussuunnitelma 2007. Likes, Mappi: Hallitus 2005–2006.

hallit itselleen milloin tahansa, mikäli se samalla ottaisi niihin mahdollisesti liittyvät velat hoitaakseen.³⁷⁴

Hippos-hallin vuokrasopimus oli päättymässä vuonna 2006 ja uimahallin vuonna 2013. Likesin peruspääoma oli vuoden 2004 lopulla noin 255 000 euroa. Se piti sisällään ylioppilaskunnan vuonna 1970 lahjoittaman uimahallin sekä kaupungin samaan aikaan lahjoittaman 50 000 markkaa. Koska muuhun pääomaan kohdistui kirjanpidossa hallikiinteistöjen arvosta vuosittain tehtävä tasapoisto, oli säätiön pääomasta tulossa poistojen takia alijäämäinen vuoden 2006 lopussa. Likesin peruspääoma ja olemassaolo olivat siis uhattuna siitä itsestään riippumattomista syistä. Olihan säätiö näin toimiessaan vain toteuttanut toisen perustajajäsenensä, Jyväskylän kaupungin, liikuntapaikkarakentamiseen liittyneitä tavoitteita. Yleishyödyllisenä yhteisönä säätiö ei ollut ottanut korvauksia tekevästään työpanoksesta hallien rakentamisen yhteydessä, mikä oli hyödyttänyt suuresti Jyväskylän kaupunkia. Niinpä Likes asetti tavoitteekseen, että kaupunki korvaisi säätiölle rahana uimahallikiinteistön kirjanpitoarvon, oman pääoman vajeen vuoden 2006 jälkeen sekä säätiön ja tutkimuskeskuksen varsinaisen toiminnan ylijäämän (vuodet 1970–2005) siten, että säätiölle jäisi noin 300 000–400 000 euron peruspääoma hallien myymisen jälkeen.³⁷⁵

Jyväskylän kaupunginvaltuusto päätti 3.10.2005 pitämässään kokouksessaan lunastaa säätiöltä uimahallin ja Hippos-hallin kiinteistöt, jotka siirtyivät kaupungille 31.12.2005. Lunastus merkitsi kiinteistöjen arvon sekä niihin kohdistuvien rahalaitoslainojen (uimahalli n. 42 000 euroa ja Hippos-halli n. 291 000 euroa) ja kaupungin lainojen (uimahalli n. 2,3 milj. euroa ja Hippos-halli 3,8 milj. euroa) poistamista säätiön taseesta. Likes ei onnistunut aivan alkuperäisessä neuvottelutavoitteessaan, sillä kaupunki korvasi lopulta vain uimahallin vanhimman osan kirjanpitoarvon eli 250 000 euroa liitettäväksi säätiön peruspääomaan. Vuoden vaihduttua Likesin tase näytti täysin erilaiselle, eikä asian merkitystä omalle toiminnalle taidettu heti ymmärtääkään. Hallien myynnillä Likes onnistui karsimaan toiminnastaan rönsyjä. Näin päättyi Likesin historiassa vaihe, jossa se oli toiminut jyväskyläläisten liikuntapaikkojen rakennuttajana ja omistajana.³⁷⁶

Hallien myyminen oli huomattava virstanpylväs Likesin historiassa. Koko säätiö oli alun perin perustettu ”uimahallisäätiöksi”, kuten sen perustajat sitä valmisteluvaiheessa 1960-luvun lopulla kutsuivat. Säätiön kahdesta jalasta, tutkimuksesta ja hallien rakentamisesta ja omistamisesta, toinen katosi vuoden 2005 lopussa. Vuoden 2006 mukana tuli aikanaan myös tieto siitä, että Veikko Vihko jäisi eläkkeelle. Vuosien 1995–2005 välisen ajan seikkailuissa ja suursiivouksessa voikin nähdä tietynlaista johdonmukaisuutta siinä, että Likes-säätiön ensimmäinen sukupolvi Veikko Vihkon³⁷⁷ johdolla putsasi pöytää seu-

374 Neuvottelu OPM, Jyväskylän kaupunki ja Likes 14.6.2005. Likes-tutkimuskeskus, Veikko Vihko sähköposti liite 15.6.2005. Likes, Mappi: Likes-tutkimuskeskus, Johtokunta 2004–2005.

375 Neuvottelu OPM, Jyväskylän kaupunki ja Likes 14.6.2005. Likes-tutkimuskeskus, Veikko Vihko sähköposti liite 15.6.2005. Likes, Mappi: Likes-tutkimuskeskus, Johtokunta 2004–2005.

376 Neuvottelu OPM, Jyväskylän kaupunki ja Likes 14.6.2005. Likes-tutkimuskeskus, Veikko Vihko sähköposti liite 15.6.2005. Likes, Mappi: Likes-tutkimuskeskus, Johtokunta 2004–2005. Likes, Hallituksen kokous 12.9.2005, 29.11.2005 (Liite Kaupunginvaltuuston päätös) 16.11.2006. Toiminta- ja taloussuunnitelma 2007. Likes, Hallitus 2005–2006. Likes, Toimintakertomus 2005.

377 Tasavallan presidentti myönsi Veikko Vihkolle professorin arvonimen 20.5.2005. Likes, Toimintakertomus 2005.

raavalle sukupolvelle ja koitti parhaansa mukaan varmistaa kelvollisia lähtöasetelmia työtä jatkaville.

Hallien myyminen oli jonkinlainen väliasema myös Likesin ja Jyväskylän kaupungin välien kehityksessä. Likes oli ollut kaupungille monessa kohdassa historiaa väline, jonka avulla kaupunki oli pystynyt toteuttamaan tavoitteitaan, esimerkiksi ylläpitämään ja laajentamaan uimahallia sekä rakentamaan Hippos-hallin. Likesin avulla kaupunki oli pystynyt viemään läpi useita rakennushankkeita sellaisella nopeudella, etteivät ne olisi kaupungilta onnistuneet. Likes oli ollut hyödyllinen työkalu kaupungille. 1990-luvun laman aikoihin säätiön ja kaupungin suhde oli alkanut kuitenkin muuttua. Uimahallitoiminnan ja Hippos-hallin ylläpidon siirtyminen kaupungille vuonna 1995 vaikutti kaupungin ja Likesin väleihin. Vähitellen säätiössä totuttiin pieneneviin avustuksiin. Kaupunki ei oikein ymmärtänyt, miten ja mihin se voisi käyttää Likesiä. Näin siitäkin huolimatta, että se halusi rakentaa imagoaan vahvasti liikunnan kautta. Toisaalta ei Likeskään osannut selkeästi kertoa tai näyttää, miten se voisi olla kaupungille hyödyksi. Yhteisiä, käytännönläheisiä ja molempia hyödyttäviä suuria asiakokonaisuuksia ei pystytty luomaan enää niin helposti kuin aiemmin. Hallien siirtymisessä kaupungin omistukseen vuoden 2005 lopussa voi nähdä eräänlaisen päätepisteen prosessille, jossa Likesin ja kaupungin välit olivat hiljalleen muuttuneet ja etääntyneet.

Likesin ja opetusministeriön suhde puolestaan tiivistyi huomattavasti 1990-luvun lammavuosista lähtien. KKI-ohjelma ja uusi sektoritutkimusyksikkö kävivät melkeinpä viikoittaista vuoropuhelua ministeriön kanssa. Voikin sanoa, että samaan aikaan kun Likes etääntyi kaupungin kanssa, se vastaavasti lisäsi toimintaa ministeriön kanssa. Likesistä tuli entistä enemmän valtakunnallinen toimija. Laman aikoihin ministeriössä alettiin ymmärtää, miten Likesin kaltaista säätiötä ja tutkimusyksikköä voidaan käyttää liikuntapolitiikan johtamisen apuna (tutkimukset, selvitykset ja seurannat) ja toisaalta myös liikuntapolitiikan käytännön tekijänä, kokeilijana ja toteuttajana (KKI-ohjelma). Vastaavasti laman pehmyyksen jälkeen Likesillä alettiin vähitellen päästä irti yliopistokontekstista ja ymmärtää, mitä mahdollisuuksia Likesin kaltaisella moneen mukautuvalla säätiöllä ja monitieteisellä tutkimusorganisaatiolla voisi suomalaisessa yhteiskunnassa olla. Yhteisten projektien ja ymmärryksen lisääntyessä kasvoi myös luottamus Likesin ja ministeriön välillä. Tämän luottamuksen päälle rakentuivat säätiön seuraavat vuosikymmenet.

4. Uuden suunnan vakiinnuttamisen vuodet 2006–2010

Vuonna 2006 Suomi oli varsin vakaa maailman kolkka. Tarja Halonen valittiin toiselle kaudelle presidentin vaaleissa, jossa toiseksi jäi Sauli Niinistö. Lordi voitti toukokuussa Euroviisut ja Suomen eduskunta juhli kesäkuussa 100-vuotisjuhliiaan. Juhlaistunnossa pidetyt ryhmäpuheenvuorot tarjoavat oivallisen mahdollisuuden kurkistaa siihen, mitä aikalaiset pitivät vuonna 2006 tärkeänä lausua ääneen, mistä oltiin ylpeitä ja mihin haluttiin muutosta. Eduskunnassa rintaa röyhisteltiin yleisestä ja yhtäläisestä äänioikeudesta, naisten asemasta ja siitä, miten Suomi kuului kärkimaihin teknologian, koulutuksen, kestävän kehityksen ja hyvän hallinnon alueilla. Parannusta kaivattiin syrjäytymisen ehkäisyyn, pätkätyöläisten asemaan, äänestysinnokkuuteen, demokratian globalisointiin ja globalisaation demokratisointiin sekä kykyyn erottaa olennainen ja epäolennainen tieto. Disinformaatio ei noussut vielä näissä juhlapuheissa huolenaiheeksi, mutta tutkimuksen ja tiedon merkitystä politiikan ja päätöksenteon osana korostettiin.³⁷⁸

Tutkittu tieto mainittiin useissa puheenvuoroissa, oltiinhan päättämässä tutkimusinstituutin perustamisesta ja rahoittamisesta. Satavuotisjuhlaistunnossaan eduskunta nimittäin päätti perustaa kansainvälisiin suhteisiin ja Euroopan unioniin keskittyvän tutkimuslaitoksen eli Ulkopoliittisen instituutin (UPI)³⁷⁹. Tätä instituuttia ei kuitenkaan perustettu tyhjästä, sillä Ulkopoliitiikan tutkimuksen säätiö oli ylläpitänyt sitä jo vuosikym-

³⁷⁸ Eduskunta PTK 63/2006 vp.

³⁷⁹ UPI perustettiin vuonna 1961 Paasikivi-Seuran aloitteesta ja sitä ylläpiti Ulkopoliitiikan tutkimuksen säätiö vuoteen 2006 saakka. Se sai rahoitusta opetusministeriöstä ja muista lähteistä. Aluksi se keskittyi lähinnä julkaisemaan alan lehteä, kokoamaan kirjastoa ja kokoamaan erilaisia työryhmiä. Ensimmäisen täysipäiväisen tutkijan UPI sai vasta vuonna 1987. Toiminta jäməköityi huomattavasti vuoden 2006 jälkeen, jolloin UPI ikään kuin perustettiin uudelleen ja sen rahoituspohja vahvistui huomattavasti.

menien ajan. Juhlallisuuksissa kohua herätti niiden kalleus sekä Heidi Hautalan vihreiden ryhmäpuheenvuorossa esittämä näkemys Venäjän duumasta, joka ”*on vallan keskittämisen seurauksena taantunut valtaoikeuksiltaan vuotta 1905 edeltävään tilaan, jolloin valta oli tsaarilla*”³⁸⁰. Tätä kritiikkiä puhemies Paavo Lipponen piti perättömänä ja ”*sivistysvaltioon sopimattomana*”³⁸¹. Onpa Hautalan tai Lipposen lausunnoista mitä mieltä tahansa, ne kertovat, että Suomen suhteesta itään ja länteen käytiin tuolloinkin jatkuvaa keskustelua. Kuukauden kuluttua näistä juhlista Suomi aloitti EU:n puheenjohtajakauden.³⁸²

Likesin rakenne ja johto uudistuvat 2006–2009

Vuonna 2006 säätiössä katseet suunnattiin uuden rakentamiseen. Huhtikuussa hallitus käynnisti säätiön sääntöjen muutosprosessin ja 20.10.2006 PRH hyväksyi uudet säännöt. Säätiön tarkoitukseen ja tehtävänkuvaan ei juuri tullut muutoksia, tosin viittaukset liikuntapaikkoihin poistettiin. Samalla uusittiin Likes-tutkimuskeskuksen johtosääntö. Tutkimuskeskuksen johtokunta poistui säätiön rakenteesta, mikä selkiytti hallituksen asemaa. Jatkossa säätiön hallitus päättäisi ja vastaisi kaikista toiminnoista. Säätiön hallintoa varten nimitettäisiin jatkossa asiamiehen sijaan johtaja, jonka tehtävä olisi johtaa ja vastata kaikista tutkimuskeskuksen asioista. Johtajan apuna tutkimuskeskuksessa toimisivat ylilääkäri ja tutkimusjohtaja.³⁸³

Veikko Vihko ilmoitti jäävänsä eläkkeelle ja keväällä 2006 säätiön hallitus aloitti toimenpiteet uuden johtajan rekrytoimiseksi. Hallitus päätyi siihen, että ensin työtä tarjotaisiin kutsumismenettelyn avulla joillekin säätiön työntekijöille. Prosessi käynnistettiin ja elokuussa rekrytointityöryhmä päätti yksimielisesti esittää Eino Havasta säätiön johtajan tehtävään. Likesin hallitus nimitti 5.9.2006 Havaksen säätiön johtajaksi ja Heikki Kainulaisen säätiön sivutoimiseksi tutkimusjohtajaksi 1.1.2007 alkavaksi viisivuotiskaudeksi. Säätiö oli Havakselle tuttu, olihan hän työskennellyt tutkimusapulaisena Urheilu- ja kuntotutkimusasemalla ja Likes-tutkimuskeskuksessa jo vuonna 1984 ja sen jälkeen vuosia tutkijana ja erikoistutkijana. Suunnitelmana oli, että uusi ja vanha johtaja työskentelisivät tovin yhdessä. Kevään 2007 aikana Vihko ja Havas uudistaisivat ainakin vielä tutkimuskeskuksen ohjesäännön ja palkkausjärjestelmän.³⁸⁴ Likes katsoi eteenpäin.

Havas aloitti strategiaproessin säätiön hallituksen ja henkilökunnan kanssa heti vuoden 2007 alkupuolella. Oli tarve sanoittaa, mitä ja missä ollaan, minne halutaan ja miten sinne päästään. Säätiön historian hahmottamisen kannalta tätä prosessia on kiinnostavaa käydä tässä yhteydessä hieman tarkemmin läpi. Strategiaproessi on harvoja kohtalaisen tarkasti dokumentoituja prosesseja Likesin 2000-luvun asiakirja-aineistossa,

380 Kansanedustaja Heidi Hautala eduskunnan 100-vuotisjuhlaisuudessa Vihreiden ryhmäpuheenvuorossa 1.6.2006. Eduskunta PTK 63/2006 vp.

381 HS 2.6.2006. ”Heidi Hautalan puhe varasti eduskunnan juhlaistunnon”.

382 Eduskunta PTK 63/2006 vp; www.fiia.fi; www.eurooppatiedotus.fi.

383 Likes-tutkimuskeskus, Toimintatiedot 2006; Likes, Hallituksen kokous 13.12.2006. Likes, Mappi: Hallitus 2005–2006.

384 Likes, Hallituksen kokous 5.9.2006. Rekrytointityöryhmän muistio. Likes, Hallituksen kokous 16.11.2006, Likes, Mappi: Hallitus 2005–2006. Likes-tutkimuskeskus, Toimintatiedot 2006.

josta voi havaita, miten Likesin hallitus ja työntekijät asemoivat itsensä suhteessa toimintaympäristöönsä ja tulevaisuuteen sekä mikä oli Likesin käsitys itsestään. Maaliskuussa 2007 Havas nosti 2000-luvun Likesin toiminnasta merkityksellisinä esiin Yliopistonkadun tilojen hankinnan, KKI-ohjelman asettumisen Jyväskylään, LINET-tutkimusyksikön toiminnan kehittymisen, liikuntalääketieteen klinikan tempoilevat vaiheet (klinikan voimakas laajentuminen, toiminta Yliopistonkadun tiloissa, toiminnan supistuminen ja sitten taas Metson työterveyspalvelujen tuottamisen) sekä Likesin toimitiloihin liittyvän kipuilun (Vivecan kallis vuokra, toimitilojen vajaakäyttö, muutot). Vuosien 2000–2006 välisenä aikana Likesin hankkima kokonaisrahoitus oli noin 2,6 miljoonaa euroa vuodessa.³⁸⁵

Keväällä 2007 Likesin strategiakokouksissa säätiön vahvuudeksi nimettiin lihastutkimuksen perinne, vammojen ensihoitoon, kuntoutukseen, terveys- ja kuntotestaukseen sekä valmennukseen liittyvä osaaminen sekä seuranta- ja arviointitutkimus. Kokonaisuuden ja tulevaisuuden kannalta arvokkaana nähtiin, että liikunnan merkitys terveyden edistämässä tunnustettiin jo laajasti. Likesin heikkouksiksi määriteltiin akateemisen tutkimuksen vähäisyys. Likesillä oli 2000-luvulla tehty paljon selvityksiä, raportteja ja palvelututkimuksia, mutta samalla akateemisten tutkimusten määrät olivat vähentyneet. Muutoksen taustalla vaikuttivat muun muassa oman laboratorion vähittäinen alasajo, säätiön oma taloustilanne ja yliopiston määrittelemät uudet tutkimusrahoitukseen liittyvät linjaukset. JY siirtyi vuonna 2004 kokonaisrahoitusmalliin, jonka seurauksena eri yksiköille siirtyi enemmän vastuuta niiden kustannustehokkuudesta ja kannattavuudesta. Yliopiston työntekijät eivät voineet enää hakea rahoitusta Likesin kautta, ja saumaton liikkuminen yliopiston ja Likesin välillä alkoi takkuilla. Likesin ongelmaksi tunnistettiin myös toiminnan ja tutkimuksen pirstaleisuus. Kaikki kukat saivat kukkia, jos vain rahoitus oli jotenkin saatu järjestymään. Likes ei profiloitunut selkeästi. Havas nimitti Likesiä osuvasti sekatarakaupaksi.³⁸⁶

Syksyllä 2007 oli aika tehdä strategiaprosessin tilanpäivitys. Nyt Likes määritteli itsensä valtakunnalliseksi liikuttajaksi (KKI-ohjelma), paikalliseksi erityisosajaksi (liikuntalääketieteen klinikka), OPM:n sektoritutkimuslaitokseksi (LINET) ja paikaksi, jossa voi tehdä tieteellistä tutkimusta (Likes-tutkimuskeskus). Vahvuudeksi nimettiin toiminnan ja työntekijöiden monitieteisyys ja -alaisuus, jolloin yhden osa-alueen kompurointi ei kaada kaikkia. Lisäksi vahvuuksina ja mahdollisuuksina mainittiin verkostot, uudet kaupalliset tuotteet (maratonkoulu) ja kongressijärjestelyt. KKI-ohjelman osaamista haluttiin kaupallistaa ja kansainvälistää, Singaporen suunnalla oli havaittavissa orastavaa kiinnostusta. Yhteistyön tiivistämistä liikuntalääketieteen keskusten, UKK-instituutin ja RAY:n kanssa pidettiin tärkeänä. Heikkoutena nähtiin edelleen tutkimustyön pirstaleisuus. Likesillä oli osaamista, mutta se oli usein vain yhden tai kahden ihmisen varassa. Tutkimuskeskuksen pienuus, heikko pääomatilanne ja rahoituksen lyhytjänteisyys aiheuttivat sen, ettei Likesillä ollut kykyä panostaa johonkin suureen yksittäiseen tutkimushankkeeseen tai pitkäaikaiseen projektiin. Tietenkin taustalla vaikutti

385 Hallituksen kokous 9.3.2007. Likes, Mappi: Hallitus 2007–2008.

386 Hallituksen kokous 9.3.2007. Likes, Mappi: Hallitus 2007–2008. Jyväskylän yliopisto, vuosikertomus 2005.

myös se, että ministeriö myönsi rahoitusta vain vuodeksi kerrallaan. Energiaa ei saatu suunnatuksi yhteen suuntaan riittävän pitkäksi aikaa. Niinpä mahdollisuuksia nähtiin sekatarvakaupan tuotevalikoiman ja toiminnan laajentamisessa. Kokonaan uusina termeinä aineistoon ilmestyvät sanat liikkuminen ja liikkumattomuus, jotka avasivat selkeästi uusia näkymiä niin KKI-ohjelman kuin tutkimuksen suunnassa.³⁸⁷

Marraskuussa 2007 strategiaprosessi oli valmis ja Likesin visioksi vuoteen 2011 muodostui ”*Monitieteinen, liikunnan, elämäntavan ja hyvinvoinnin tutkimus- ja asiantuntijaorganisaatio, joka soveltaa tuottamaansa tutkimustietoa palvelu-, kokeilu- ja kehittämistoiminnassa.*” Tavoitteen saavuttamiseksi oli oltava innovatiivinen ja rohkea, lisättävä talon sisäistä yhteistyötä ja viestintää sekä arvioitava ja kehitettävä jatkuvasti omaa osaamista. Onnistumista päätettiin seurata muun muassa julkaisujen, potilaiden ja kuntomittausten ja -testien määrillä.³⁸⁸ Kovin suurta suunnanmuutosta tämän strategiaproessin myötä ei siis säätiössä tehty eikä esimerkiksi sanaa innovatiivinen määritelty tai avattu tarkemmin osana Likesin arkea. Mutta ehkä tärkeintä olikin vain pysähtyä hetkeksi yhdessä ja kerrata, mikä onkaan toiminnan tavoite. Huomionarvoista on, että monitieteisyys mainitaan visiossa ensimmäisenä. Sitä Likes oli ollut aivan alusta lähtien ja katsoi tarpeelliseksi olla yhä. Olkoonkin, että toiminta vaikutti välillä sekatarvakaupan pitämiseltä, likesläisille oli selvää, ettei fyysisen aktiivisuuden lisäämiseen liittyviä ongelmia ratkottaisi yhden tieteenalan tarjoaman ymmärryksen tai jonkin muun yksittäisen näkökulman, tempun tai ratkaisun avulla.

Liikkumista tai liikkumattomuutta ei visiossa vielä mainittu, mutta viestinnästä puhuttiin keinovalikoiman yhteydessä. Tähän saakka säätiön viestintää olivat hoitaneet omalta osaltaan Likesin tietopalvelu sekä säätiön johto ja työntekijät tee-se-itse-periaatteella työtehtäviensä ohessa. Viestintä oli keskittynyt perinteiseen tiedeviestintään eli tutkimusartikkelien julkaisemiseen oman alan tiedelehdissä sekä uimahallin ja klinikan mainostamiseen. KKI-ohjelmassa oli toki käytetty alusta lähtien viestintä- ja markkinointitoimistojen palveluja hyväksi. Viestintäkanavien monipuolistuminen ja laajojen verkostojen ylläpito edellyttivät uudenlaisia panostuksia viestintään. Vuosina 2007 ja 2008 Likes ja KKI-ohjelma palkkasivat ensimmäiset viestinnän ammattilaiset riveihinsä, minkä seurauksena molempien visuaaliset ilmeet päivittyivät, selkiytyivät ja yhdenmukaistuivat. Vähitellen myös viestinnän kärjet ja sanoitus alkoivat vakiintua.³⁸⁹

Likesin toimintaa haluttiin jäməköittää. Havaksen esityksestä hallitus vakinaisti vuoden 2008 aikana yhteensä 16 työntekijän määräaikaiset tai kokonaan uudet työsuhteet toistaiseksi voimassaoleviksi. Käytännössä toistaiseksi voimassaolevien työsuhteiden määrät lähes kaksinkertaistuivat vuoden 2008 aikana. Likesillä haluttiin varmistaa työntekijöiden pysyvyys. Muutoksen taustalla vaikuttivat myös yliopiston ratkaisut. Kun liikkuuus JY:n ja Likesin välillä väheni, oli säätiönkin pidettävä tiukemmin kiinni omista osaajistaan. Tämän seurauksena Likesin ja yliopiston toiminnat erkaantuivat aikaisempaa

387 Hallituksen kokous 4.9.2007. Likes, Mappi: Hallitus 2007–2008.

388 Hallituksen kokous 13.11.2007. Likes, Mappi: Hallitus 2007–2008.

389 Likes-tutkimuskeskus, Toimintatiedot 2008. Paavilainen 2019, 69–70. KKI-ohjelmassa tiedottajat Kaisa Räisänen (2007) ja Katri Väisänen nyk. Siivonen (2008-) sekä Likesillä tiedotusassistentti Marita Mäkilä nyk. Walker (2008–2018).

enemmän toisistaan. Viestijöiden lisäksi Likesille palkattiin tässä vaiheessa myös tilastoasiantuntijoita³⁹⁰. Tuolloin Likesillä käsiteltiin laajoja AVTK-aineistoja ja SuomiMies seikkailee -rekkakiertueen kuntotestien tuloksia. Rekrytointien ansiosta taloon tuli reippaasti lisää uudenlaista osaamista.³⁹¹

Vaikka työsuhteita vakinaistettiin ja rekrytointeja tehtiin kokonaan uusille alueille, yksi oli kuitenkin joukosta poissa. Likesillä ei ollut täysipäiväistä tutkimusjohtajaa. Lisäksi opetusministeriöstä tuli palautetta, että Likesin tutkimustyötä oli työlästä arvioida, koska oli vaikea hahmottaa, mikä yhteistyössä tehdyissä tutkimuksissa oli varsinaisesti Likesin omaa tuotantoa ja mikä sen kumppaneiden tekemää. Likesin profiloitumisen, uusien tutkimusprojektien koordinoinnin ja käytännön tutkimustyön johtamisen kannalta päätoimisen tutkimusjohtajan rekrytointi nähtiin Likesin johdossa välttämättömänä. Sivutoimisena tutkimusjohtajana toiminut professori Heikki Kainulainen näki tilanteen samalla tavalla ja piti tutkimusjohtajan rekrytoimista tärkeänä Likesin, yliopiston, ministeriön ja muiden kumppanien kannalta. Hän oli valmis purkamaan määräaikaisen työsopimuksensa, kun vain sopiva henkilö löytyisi. Vuoden 2007 syksystä lähtien säätiöllä oli hiljainen haku päällä uuden tutkimusjohtajan löytämiseksi. Hyvät olivat kuitenkin harvassa. Viimein vuoden 2008 viimeisessä hallituksen kokouksessa Havas saattoi tehdä esityksen, että uudeksi tutkimusjohtajaksi valittaisiin FT ja liikuntafysiologi Tuija Tammelin. Hänellä oli vahva tutkijatausta Työterveyslaitoksen Oulun fysiologian laboratorion ja Oulun yliopistosta sekä maisterin tutkinto JY:n liikuntatieteellisestä tiedekunnasta. Tammelin oli tutkinut erityisesti lasten ja nuorten aikuisten liikunta-aktiivisuutta, sen mittaamista ja sitä selittäviä tekijöitä. Esitys hyväksyttiin ja uusi tutkimusjohtaja aloitti Likesillä 1.8.2009.³⁹² Vuosien 2006–2009 välisenä aikana Likes oli Havaksen johdolla vahvistanut ja uusinnut rakenteitaan huomattavasti ja Tammelinin palkkaus oli osa tätä prosessia.

Likesin läheisimpiä kumppaneita olivat edelleen opetusministeriö ja Jyväskylän yliopisto. OPM:n ja Valtion liikuntaneuvoston kanssa yhteydenpito oli sujuvaa ja viikoittaista. Likes ja KIHU tekivät yhteistyötä ja sopivat sijaisjärjestelyistä taloushallinnon osalta. Jyväskylän kaupungin kanssa yhteisiä rajapintoja löytyi hallitustyöskentelyssä, tila-asioissa ja satunnaisissa tutkimuksissa. Likesillä alkoi olla myös joitakin kohtalaisen pysyviä yri-tysyhteistyökumppaneita, kuten esimerkiksi Metso Oy ja AinoActive. KKI-ohjelman verkostot laajenivat ja vahvistuivat tämän ohjelmakauden aikana entisestään. Laajentumista tapahtui erityisesti liikunnan olosuhdetoimintoihin vaikuttavien organisaatioiden parissa ja SuomiMies seikkailee -verkoston avulla. Pelkästään SuomiMies seikkailee -verkostoon kuului yli 40 yhdistystä, järjestöä tai yritystä. KKI-ohjelman verkostot vahvistuivat myös liikunnan aluejärjestöjen kanssa, olivathan ne tärkeässä roolissa esimerkiksi SuomiMies seikkailee -rekkakiertueiden tapahtumajärjestelyissä.³⁹³

390 Tilastoasiantuntijoina aloittivat näihin aikoihin Harto Hakonen ja Anna Kankaanpää.

391 Likes, Hallituksen kokous 6.3.2008, 25.4.2008, 12.6.2008, 11.12.2008. Likes, Mappi: Hallitus 2007–2008.

392 Likes, Hallituksen kokous 11.12.2008. Likes, Mappi: Hallitus 2007–2008.

393 Likes, Toimintakertomukset 2005–2009. Likes, Hallituksen kokous 15.10.2009. Likes, Mappi: Hallitus 2009. Hämmäläinen 2018, 21.

Tutkimusta, rekkakiertuetta, liikemittareita ja liikkumattomia

Vuosien 2005–2009 aikana Likes-tutkimuskeskus eli uuden rakentamisen ja vakiintumisen aikaa. Likesillä tehtiin yhä enemmän sektoritutkimusta, joka porskutti näiden vuosien aikana hyvässä myötätuudessa. Rahoitusta riitti ajankohtaisiin asioihin liittyvien seurantojen ja selvitysten tekemiseen. Kun sektoritutkimuspuoli kasvoi ja vankistui, akateemisen perustutkimuksen puoli Likesillä haki itseään. Tätä selitti ennen kaikkea tutkijoiden liikkuvuuden vaikeutuminen säätiön ja yliopiston välillä sekä täysipäiväisen tutkimusjohtajan puuttuminen. Murrosaika oli käsillä myös siksi, että Likesillä päättyi moni tutkimusprojekti vuosien 2007–2008 välisenä aikana. Näiden kahden vuoden aikana Likesin tutkijoista sai väitöskirjansa valmiiksi peräti kuusi tutkijaa. Seuraavia askeleita pohtivat siis sekä tutkimuskeskus että useat sen tutkijat.

Likes-tutkimuskeskuksen linjat eivät olleet kovin jäsentyneitä. Tässä vaiheessa perustutkimusta tehtiin ainakin seuraavien otsakkeiden alla: liikuntabiologinen ja -lääketieteellinen tutkimus, liikuntapsykologinen tutkimus, liikunnan ja terveyden välisten yhteyksien tutkimus, liikunta-aktiivisuuteen vaikuttavien tekijöiden tutkimus ja liikunta-aktiivisuuden mittaaminen. Kolme viimeisintä otsaketta tulivat käyttöön samoihin aikoihin kuin uusi tutkimusjohtaja Tuija Tammelin aloitti työt Likesillä. Tammelin toi Likesille liikemittareihin liittyvää osaamista. Liikemittarit olivat uusinta uutta liikuntatieteen kentällä 2000-luvun alussa. Ne tarjosivat tutkijoille uudenlaisen tavan mitata liikumista ja fyysistä aktiivisuutta. Likesillä ei niinkään perehdytty mittareiden tarkkuuden kehittämiseen tai arviointiin vaan ennen kaikkea siihen, mitä uutta niiden avulla voitaisiin saada selville eri-ikäisten liikkumisesta.³⁹⁴

Vaikka Likesin akateeminen perustutkimus oli jonkinlaisessa käymistilassa, sen laatu kesti kuitenkin kriittisemmänkin tarkastelun myös vuosina 2005–2009. Riikka Kivelän vuonna 2008 valmistunut väitöskirja palkittiin JY:n parhaana väitöskirjana keväällä 2009. Kivelän, Maarit Lehden (väitöskirja vuonna 2007), Satu Koskisen (väitöskirja vuonna 2002) ja KKI-ohjelman ohjelmajohtajana toimineen Jyrki Komulaisen (väitöskirja vuonna 1994) tutkimukset ovat lenkkejä ketjussa, jota voi Eino Havaksen mukaan pitää Likesin merkittävimpana biotieteiden tutkimuslinjana. Tämä Veikko Vihkon johtama lihastutkimusohjelma syntyi 1970-luvun alussa JY:n solubiologian laitoksella ja se muuttui Likesin ja JY:n yhteiseksi, kun Vihko siirtyi tutkimusjohtajaksi Likesille vuonna 1986. Tammelinin edeltäjä Heikki Kainulainen puolestaan vastasi lihastutkimusohjelmassa sen diabetekseen liittyvästä osasta.³⁹⁵

Likesillä tutkittiin vuosien 2005–2009 välisenä aikana muun muassa raajalihasten imusuoniston anatomis-fysiologisia adaptaatioita, harjoittelun vaikutuksia surkastuneen lihaksen proteiiniaineenvaihduntaan, pelaajien itseohjautuvuuden edistämistä joukkuevalmennuksessa, eksentrisen harjoittelun vaikutusreittejä lihassolun aineenvaihduntaan, vähäisen liikunnan harrastamisen psykososiaalisia taustatekijöitä, liikehallinnan kehit-

394 Likes-tutkimuskeskus, Toimintakertomukset 2006–2009. Likes, Hallituksen kokous 15.10.2009. Likes, Mappi: Hallitus 2009.

395 Katsaus Liikunnan ja kansanterveyden edistämässätiön Likesin tutkimustoimintaan vuosina 1970–2010. Likes, Mappi: Likes 50 historia.

tymistä ja liikunta-aktiivisuutta 3–8-vuotiailla lapsilla, liikunnan vaikutusta lihaksen geenien ilmenemiseen tyyppin 1 ja tyyppin 2 diabeteksessa, erityisryhmien motorista oppimista ja liikkumista, pienten lasten kunnan ja liikehallinnan mittaamisen menetelmien luotettavuutta. Lisäksi tehtiin useita LASERI-projektiin (Suomalaisten lasten ja nuorten aikuisten sepelvaltimotaudin riskitekijät) liittyviä tutkimuksia. Sektoritutkimuksia eli seuranta- ja arviointia kohdistettiin muun muassa liikunnalliseen iltapäivätoimintaan, seuratoiminnan paikallis- ja kehitystukihankkeisiin, Työyhteisöliikunta 2010 -hankkeeseen, ikääntyvien palomiesten terveyteen, toimintakykyyn ja eläköitymiseen sekä pelastustoimen suorituskykyyn, KKI-ohjelmaan ja kuudesluokkalaisten uimataitoon.³⁹⁶

Liikemittareiden ohella toinen poikkeuksellinen asia oli liikkumattomuus, joka aiheutti paradigman muutoksen koko liikuntatieteen kentällä. Huippu-urheilijoiden, kunnan ja suorituskyvyn optimaalisen kehittämisen lisäksi katse kääntyi nyt myös ihmisiin, joiden arjessa liikunta tai fyysinen aktiivisuus olivat kuriositeetteja. Vähän liikkuvat eivät sinällään olleet uusi asia, mutta uutta oli se, että fyysinen passiivisuus, sitä aiheuttavat tekijät, sen seuraukset ja hintalappu yhteiskunnalle ja yksilöille alkoivat kiinnostaa tutkijoita ja rahoittajia enemmän kuin koskaan aikaisemmin. Vähän liikkuvien tutkimuksen Likesille toi Esa Rovio, joka ryhtyi muun muassa selvittämään, minkälaisia vähän liikkuvien nuorten aikuisten alaryhmiä olisi tunnistettavissa vuoden 2007 AVTK-kyselyn perusteella. Tämän jälkeen Rovio johti Liikuntakynnyksen yli -tutkimushanketta, jonka yhteydessä Anu Kangasniemi ja Kati Kauravaara tekivät väitöskirjansa. Rovion johtava ajatus oli, että vähän liikkuvien fyysisen aktiivisuuden lisäämisessä ratkaisun avain löytyy heidän arkensa, ajankäyttönsä ja arvojen ymmärtämisestä, ei suoraan liikunnan tuputtamisesta. Rovio kyseenalaisti reippaasti totuttuja ajattelu- ja toimintatapoja eikä arastellut omien ajatustensa esittämistä julkisesti. Valitettavasti Rovio menehtyi vuoden 2013 lopulla, mikä oli suuri menetys hänen läheisilleen ja työtovereilleen, mutta myös koko suomalaiselle liikuntatutkimuksen kentälle.³⁹⁷

KKI-ohjelman kolmannella kaudella vuosina 2005–2009 ohjelman tavoitteena oli edelleen terveytensä kannalta riittävästi liikkuvien yli 40-vuotiaiden suomalaisten määrän lisääminen. Verrattuna ensimmäiseen viisivuotiskauteen sen budjetti lähes kaksinkertaistui kolmannen ohjelmakauden aikana. KKI-ohjelman toimintaperiaatetta päivitettiin tällä kaudella sen verran, että nyt pyrittiin vaikuttamaan myös ylhäältä alaspäin. Tämä näkyi ohjelmakauden muissa tavoitteissa, joita olivat 1) terveystuotoimijoiden valtakunnallisen verkoston kokoaminen, 2) poikkihallinnollinen terveystuotoimijoiden kehittämisen paikallistasolla, 3) terveystuotoimintaan kannustava ympäristö ja olosuhtedtyö sekä 4) kansainvälisen vuorovaikutuksen lisääminen.³⁹⁸

KKI:n kautta jaettiin edelleen perinteisiä pienehköjä hanketukia ruohonjuuritason toimintaan. Vuosien 2005–2009 välisenä aikana hankehakemuksia vastaanotettiin vuosittain noin 310–340 kappaletta, joista tukea myönnettiin noin 165–200 hankkeelle. Tähän

396 Likes-tutkimuskeskus, Toimintakertomukset 2006–2009.

397 Likes-tutkimuskeskus, Toimintakertomus 2007–2009; Rovio & Pyykkönen 2011; Rovio, Hakonen, Kankaanpää ym. 2009; Kauravaara 2013; Kangasniemi 2015; Lintunen, Havas, Saarinen-Kauppinen, Pyykkönen ja Tiihonen 2014, 76–77.

398 Peltonen et al. 2018, 36; Paavilainen 2019, 67–70.

toimintaan jaettava vuosittainen rahamäärä oli noin 540 000–690 000 euroa. Kuntien osuus tuensaaajina väheni ja yhdistysten ja järjestöjen osuus kasvoi. Vuonna 2006 KKI-ohjelma alkoi jakaa uutta seuratoiminnan kehittämistukea, jonka tarkoituksena oli aktivoida urheiluseuroja aikuisväestön liikuttajina. Tavoitteena oli luoda kuntiin uudenlaisia liikuntapalveluketjuja yhteistyössä seurojen, kunnan ja muiden toimijoiden kanssa. Nämä tuet olivat hanketukiin verrattuna suuria (kerralla esim. 10 000 euroa) ja niitä jaettiin vuosittain vain muutamille seuroille. Lisäksi tässä vaiheessa ohjelma alkoi myöntää vuosittain muutamia tuhansia euroja koulutustukea vertaisohjaajille. KKI-ohjelman vuosittaisesta kokonaisrahoituksesta se jakoi noin 40 prosenttia edelleen eteenpäin.³⁹⁹

KKI-ohjelma pyrki tavoittamaan vähän liikkuvia suomalaisia yhdessä kumppaneidensa kanssa erilaisten teemojen avulla. Vuonna 2005 teemana oli liikunta ja painonhallinta, vuonna 2006 ulkoilu, vuonna 2007 miesten toimintakyky, vuonna 2008 tasa-arvo ja vuonna 2009 juhlittiin 15-vuotiaista KKI-ohjelmaa. WHO palkitsi KKI-ohjelman ja Tartu tilaisuuteen -kampanjan vuonna 2006 (*The WHO Counteracting Obesity Award*). Jakson aikana toteutettiin myös ikääntyneille suunnattuja Virtaa vuosiin -tapahtumia ja otettiin Liikkujan Apteekki -konseptin ensiaskeleet.⁴⁰⁰

Vuosien 2005–2009 aikana KKI-ohjelma käytti huomattavan osuuden rahoituksestaan viestintään, koulutukseen ja konsultointiin. Se pyrki aktiivisesti luomaan ja aktivoimaan valtakunnallista terveystuella verkostoa sekä panosti liikunnan olosuhdetyöhön, joka vaatii poikkihallinnollista yhteistyötä. Ohjelma pyrki siis vaikuttamaan entistä enemmän rakenteisiin, hallintoon ja vieläpä poikkihallinnollisuutta suosivilla tavoilla. KKI-ohjelman kolmannen kauden toiminnasta voikin havaita, miten ohjelma vanhetessaan muutti tavoitteitaan ja toimintatapojaan, kun ymmärrys suomalaisten liikkumisen lisäämiseen liittyvistä ongelmista ja mahdollisista ratkaisuista lisääntyi. KKI-ohjelma ei ollut pelkkä hanketukia ruohonjuuritasolle jakava organisaatio, vaan aktiivinen verkostojen luoja ja verkottuja.⁴⁰¹

Vuosille 2005–2009 KKI-ohjelman tavoitteeksi asetettiin myös kansainvälisen vuoro-vaikutuksen lisääminen. Taustalla vaikutti KKI-ohjelman arviointiryhmän vuonna 2005 esittämä raportti. Siinä ehdotettiin, että KKI-ohjelma voisi lisätä kansainvälisiä yhteyksiä esimerkiksi liittymällä Euroopan terveystuella verkostoon ja toimimalla aktiivisesti sen puitteissa. Lisäksi mahdollisuuksia nähtiin siinä, että tutkijayhteisö raporttoisi KKI-ohjelmasta tieteellisissä kongresseissa ja julkaisuissa. Likesilläkin etsittiin mahdollisuuksia kansainvälistymiseen ja KKI-ohjelma nähtiin siinä prosessissa kärkenä, jonka kanssa maailmalle kannattaisi yrittää lähteä. Likesin valitsemat toimintatavat poikkesivat kuitenkin merkittävästi KKI-ohjelman arviointiryhmän ehdotuksesta. Likesillä haluttiin konseptoida KKI-ohjelman toteuttamisesta kertynyt osaaminen ja jalostaa se kansainvälisesti

399 Likes, Hallituksen kokoukset vuosina 2005–2009. Peltonen et al. 2018, 38.

400 Paavilainen 2019, 67–70.

401 Peltonen et al. 2018, 38, 41–42, 54.

markkinointikelpoiseksi tuotteeksi, jonka avulla voitaisiin motivoida aikuisväestöä liikumaan ja elämään terveellisesti.⁴⁰²

Kansainvälistymistavoitteet eivät olleet ihan pelkkää sanahelinää. Vuosina 2007 ja 2008 Singaporen liikunta- ja terveystalan edustajat osoittivat kiinnostusta suomalaista liikuntaosaamista ja edelleen Likesiä ja KKI-ohjelmaa kohtaan. Matkoja tehtiin ja yhteyttä pidettiin molempiin suuntiin. Toiminta tapahtui Finpron organisoimassa liikunta-, terveys- ja hyvinvointialan toimijaklusterissa, jonka tavoitteena oli käynnistää alan suomalaisyritysten liiketoimintaa Singaporessa. Rahoitusta saatiin myös Tekesiltä. Prosessin myötä Likesillä ymmärrettiin, että kansainvälisille markkinoille ei kannata lähteä vain KKI-ohjelman kopiolla, jota sovellettaisiin paikalliseen ympäristöön. Tavoitteen oli oltava huomattavasti kunnianhimoisempi. Olisi luotava tuote, jonka avulla voitaisiin ymmärtää syvästi kohdemaan ja -ryhmän ympäristöä ja edelleen vaikuttaa siellä oleviin yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja toimintaympäristöihin.⁴⁰³ Mitään lopullista tuotetta ei lopulta saatu kehitettyä. Prosessi auttoi kuitenkin näkemään Likesin ja KKI-ohjelman toimintaa uudesta näkökulmasta ja sanoittamaan tekemistä ja toimintaa. Kansainvälistymisponnistelut toivat myös esiin, miten kapeat hartiat ja pienet taskut säätiöllä ja KKI-ohjelmalla lopulta olivat tällaiseen toimintaan tai edes toiminnan uskottavaan konseptointiin. Tämän prosessin jälkeen KKI-ohjelma keskittyikin jälleen enemmän kotimaan operaatioihinsa.

KKI-ohjelman kolmannen viisivuotiskauden kenties merkittävin tavoitettava toimenpide Koli vuonna 2007 aloitettu SuomiMies seikkailee -kampanja, josta tuli lopulta useampivuotinen operaatio. Kampanjalla oli kaksi tavoitetta, joista ensimmäinen ja näkyvämpi oli tavoittaa suomalaisia miehiä ja herätellä heissä halua realistiselta kuulostaviin elämäntapamuutoksiin. Toinen tavoite liittyi liikunnan- ja terveydenedistäjien verkoston vahvistamiseen. Jokainen tapahtuma yhdisti paikalliset ja valtakunnalliset toimijat. SuomiMies seikkailee -kampanjan ydin olivat vuosina 2007–2008, 2011, 2013–2014 järjestetyt rekkakiertueet, jolloin testirekka kiersi muutaman viikon ajan kymmenillä paikkakunnilla ympäri Suomea. Osallistujille tarjottiin rekassa maksuton testi, joka sisälsi puristusvoimamittauksen, kehonkoostumusanalyysin, vyötärön ympäryksen mittauksen ja kestävyyskunnan arvioinnin. Tämän jälkeen osallistuja sai kuulla vielä palautteen tuloksistaan ja pieniä vinkkejä arjen virittämiseksi terveellisempään suuntaan. Rekan ympärille järjestettävä tapahtuma rakennettiin aina yhteistyössä paikallisten järjestöjen, liikunnan aluejärjestöjen ja kuntien kanssa. Kampanjan ympärille rakennettiin myös erilaisia kursseja ja vahva viestintä radiossa, iltapäivälehdissä ja paikallismediassa.⁴⁰⁴

402 Likes, Hallituksen kokous 4.9.2008. Liite: Terveysliikuntaohjelman tuotteistaminen vientikelpoiseksi kuluttajapalvelukonseptiksi. Kärkkäinen 26.8.2008. Likes, Mappi: Hallitus 2007–2008.

403 Likes, Hallituksen kokous 4.9.2008. Liite: Terveysliikuntaohjelman tuotteistaminen vientikelpoiseksi kuluttajapalvelukonseptiksi. Kärkkäinen 26.8.2008. Likes, Mappi: Hallitus 2007–2008. Likes-tutkimuskeskus, Toimintatiedot 2008. Peltonen et al. 2018, 44.

404 Peltonen et al. 2018, 36–40, Paavilainen 2019, 67–70; Hämäläinen 2018, 61.

Ensimmäisellä kiertueella rekka pysähtyi 18 paikkakunnalla ja testeissä kävi 6 187 miestä. Useilla paikkakunnilla jonotettiin testirekkaan. Tämän kiertueen osallistujapalaute kertoi, että miehiä kiinnostivat tapahtumapaikalla enemmän varsinaiset testit ja tieto omasta terveydestä kuin oheishjelma. Niinpä seuraavilla kiertueilla keskityttiin testaustoiminnan ja palautteenannon tehostamiseen. Vuoden 2011 kiertueella testattiin 10 108 miestä 30 paikkakunnalla. Tällä kiertueella rekassa pystyttiin testaamaan noin 75 henkilöä tunnissa. Testirekan toimiessa täydellä teholla testikierroksen (ohjaus, kirjaus, testit, palaute) yhteydessä työskenteli yhteensä 27 henkilöä. Kiireisimpänä testipäivänä 23.9.2011 Turussa testattiin 620 miestä. Kevään 2013 ja syksyn 2014 kiertueet olivat toiminnaltaan ja kävijämääriltään hyvin samanlaisia kuin vuoden 2011 kiertue. Yhteensä näillä kevään 2013 ja syksyn 2014 kiertueilla kävi testeissä 18 969 miestä, kaikkiaan eri vuosina SuomiMies-kuntotestin teki noin 35 000 miestä. Kiertueilla tavoitettiin hyvin sen kohderyhmää eli vähän liikkuvia suomalaismiehiä. Testeihin osallistuneista noin joka viides (20 %) oli huonokuntoinen ja noin joka toinen (45 %) keskivertokuntoinen.⁴⁰⁵

Rekkakiertueeseen oltiin yleisesti tyytyväisiä ja niinpä KKI-ohjelma organisoii vuosina 2016–2017 uuden Matka hyvään kuntoon -kampanjan. Sen tavoitteena oli kannustaa työikäisiä kiinnittämään huomiota omaan hyvinvointiinsa ja työyhteisöjä huomioimaan fyysisen kunto osana työkykyä ja edelleen yrityksen tulosta. Kampanja toimi samalla tavalla kuin SuomiMies seikkaillee -rekkakiertue, tosin nyt tapahtumiin kutsuttiin mukaan työyhteisöjä eli testeihin pääsivät myös naiset. Valtakunnallinen kampanja sisälsi myös erillisen yritysten johdolle ja esimiehille suunnatun 15 tapahtuman Tulosta kohti -seminaarikiertueen, joka ei kuitenkaan vetänyt aivan toivotulla tavalla osallistujamäärän jäädessä 600 henkilöön. Testirekka sen sijaan veti työikäisiä puoleensa entiseen tapaan. Syksyn 2016 ja kevään 2017 kiertueilla Matka hyvään kuntoon -rekka pysähtyi yhteensä 75 tapahtumapäivänä eri puolilla Suomea ja oman kuntonsa testautti kaikkiaan 26 086 osallistujaa, joista työikäisiä oli 20 533. Rekka tavoitti hyvin kohderyhmänsä, sillä testatuista kaksi kolmannesta hyötyisi liikunnan lisäämisestä ja ruokailutottumusten kohentamisesta. Kaikkiaan 2010-luvun rekkakiertueilla testattiin lähes 70 000 osallistujaa.⁴⁰⁶

Suomalaisen liikuntakampanjoinnin historiassa SuomiMies seikkailee -kampanja on poikkeuksellisen onnistunut kokonaisuus, sillä se onnistui nostamaan terveyteen vaikuttavat elämäntavat keskivertokampanjaa huomattavasti laajemmin esiin ja kohtaamaan kymmeniä tuhansia suomalaisia silmästä silmään. Kiertueen yhteydessä koulutettiin myös terveysalan opiskelijoita testaustoimintaan. Esimerkiksi vuoden 2007–2008 kiertueella toimi noin 20 JY:n tai Jamkin opiskelijaa testaajina osana opintoihinsa liittyvää harjoittelua. Nämä koulutettiin ennen kiertuetta tekemään kaikki testirekan testit. Lisäksi jokaisella kiertueen paikkakunnalla koulutettiin noin 10 liikunnan tai terveydenhoitoalan AMK-opis-

405 Peltonen et al. 2018, 36–40; Paavilainen 2019, 67–70; Hämäläinen 2018, 28, 62–66; Heiskanen, Komulainen, Kulmala ym. 2012, 8, 11, 28; 406 Paavilainen 2019, 115–121; KKI-Toimintakertomus 2017.

kelijaa (yhteensä noin 200 opiskelijaa) tekemään Polarin kuntotesti testirekan asiakkaille.⁴⁰⁷ SuomiMies seikkailee -rekkakiertueesta merkittävän teki myös testattavilta kerätty data, jota täydennettiin vielä tulevien vuosien Matka hyvään kuntoon -rekkakiertueilla ja muilla esimerkiksi sairaanhoitopiirien työntekijöille tarjotuilla testikiertueilla (2019). Tästä aineistosta Likesillä on luotu *Kehon kuntoindeksi*®, jonka avulla mittauksista saadut tulokset voidaan muuttaa helposti ymmärrettävään muotoon. Tulosten avulla testattava saa myös tietää kuntonsa suhteessa muihin oman ikäisiin suomalaisiin.⁴⁰⁸

Likesin työntekijöille rekkakiertueet olivat valtava ponnistus. Ennen kuin rekka liikahti, oli jo kuukausien ajan organisoitu tapahtumia kymmenille eri paikkakunnille yhdessä suuren kumppaniverkoston kanssa sekä suunniteltu valtakunnallinen kampanja eri alustoille materiaaleineen. Likesin työntekijöille rekkakiertueet tarkoittivat viikkojen ponnistelua vaihtelevissa olosuhteissa eri puolilla Suomea. Mukana olleille näistä reissuista on jäänyt monenkirjavia muistoja.⁴⁰⁹

Kuva 19. Syksyn 2011 SuomiMies seikkailee -rekkakiertueen osallistujia täyttämässä esitietolomaketta. Seitsemän ensimmäistä oli päässyt jo testirekan sisälle mittauksiin. Tapahtuma näytti kiinnostavan myös tiedotusvälineiden edustajia. Kuva: Likesin arkisto/KKI-ohjelma

Likesin terveyden edistämisen osaston eli Liikuntalääketieteen klinikan ja testaus- aseman toiminta oli muutama vuoteen verrattuna vakaampaa vuosina 2006–2009. Tämän jakson aikana klinikalla työskenteli vuosittain kahdesta kolmeen liikuntalääketieteeseen erikoistuvaa lääkäriä, yksi fysioterapeutti, yksi liikunfafysiologi, yhdestä kahteen laboratorionhoitajaa ja kaksi klinikkasihteeriä. Lisäksi klinikalla työ-

407 Peltonen et al. 2018, 36–40, Paavilainen 2019, 67–70; Hämäläinen 2018, 61.

408 Likes, Toimintakertomus 2021.

409 Hämäläinen 2018.

kenteli yksityisinä ammatinharjoittajina vuosittain noin viisi lääkäriä (ortopedia, sisätaudit ja kardiologia, naistentaudit, keuhkotaudit), neljästä viiteen fysioterapeuttia tai kiropraktikkoja sekä muutama tuntityöntekijä kuntotestausasemalla. Vuosien 2006–2009 aikana terveyden edistämisen osastolla asiakasmäärät kasvoivat selvästi ja toiminnassa oli volyyymiä. Valitettavasti kaikkina vuosina talouden tunnusluvut eivät olleet vuoden lopussa ihan sellaiset kuin oli alkuvuodesta toivottu.⁴¹⁰

Terveyden edistämisen osasto oli merkittävä osa Likesin sekatavarakauppaa. Likes oli edelleen mukana liikuntalääketieteen erikoislääkärikoulutuksessa yhteistyössä Kuopion yliopiston kanssa ja Likesin liikuntalääketieteen klinikka oli yksi koulutuspaikka. Se vastasi myös kaikista lääketieteellisistä kysymyksistä ja valvonnasta, jotka liittyivät Likesillä tehtyihin tutkimuksiin. Klinikkan lääkärit tarjosivat avosairaanhoidon palveluja kaikille. Yleisimpiä asiakkaita olivat urheilijat ja kuntoilijat, mutta tavallisiakin tossun kuluttajia vastaanotoilla kävi. Klinikalla tehtiin myös paljon aktiiviurheilijoiden terveystarkastuksia ja se vastasi edelleen Keski-Suomen alueella doping-testien näyttöidenkeruusta. Klinikka teki yhteistyötä Metson työterveyden kanssa (laboratorio-, työfysioterapia- ja osittaiset lääkäripalvelut) ja paikallisten urheiluseurojen (liikunta- ja rasitusvammojen tutkimus, hoito, kuntoutus) kanssa. Esimerkiksi vuonna 2008 Likesin lääkärit toimivat joukkueläkkäreinä 21 eri urheiluseurassa ja lisäksi he hoitivat alueen olympiatukea saavia huippu-urheilijoita. Likesin lääkärit ja fysioterapeutit toimivat myös useiden maajoukkueiden taustalla, vastasivat erilaisten urheilutapahtumien lääkintähuollosta ja järjestivät alan koulutustapahtumia.⁴¹¹

Kuntotestausasemallakin vauhti kiihtyi vuosien 2006–2009 aikana. Testausasema toteutti edelleen monipuolisia fyysisen toimintakyvyn mittauksia ja testauksia niin työyhteisöille kuin yksilöillekin. Sen palveluihin kuuluivat myös maraton-, hiihto- ja kesävyyskoulut, painonhallintavalmennus ja valmennuspalvelut. Testausaseman kenties kovin urakka oli kuitenkin SuomiMies seikkailee -rekkakiertue, jossa se vastasi testaus-toiminnoista, testaamiseen liittyvistä yleisjärjestelyistä ja testirekan testaajien koulutuksesta. Eikä jalka noussut kaasulta välivuosiinakaan. Esimerkiksi vuonna 2009 testausporukan ralli jatkui siten, että he kävivät tekemässä SuomiMies seikkailee -kampanjan testejä Eteran asiakasyrityksissä 18 eri työyhteisössä Etelä-Suomessa, länsirannikolla ja Kainuussa. Tässä operaatioissa toteutettiin lähes 1 700 testiä.⁴¹²

Vuosi 2010 – Kun koneet käyvät täysillä

Vuosi 2010 saa tässä teoksessa erityistä huomiota, koska sen avulla voi konkretisoida sitä, minkälaisia operaatioita säätiö pystyi, pääsi ja joutui tekemään 42. toimintavuotenaan ja kenen kanssa. Vuoden aikana työskenneltiin arkisten perusasioiden parissa, kokonaan

410 Likes-tutkimuskeskus, Toimintakertomukset 2006–2009. Likes, Hallituksen kokous 15.10.2009. Likes, Mappi: Hallitus 2009.

411 Likes-tutkimuskeskus, Toimintakertomukset 2006–2009.

412 Likes-tutkimuskeskus, Toimintakertomukset 2006–2009.

uusiakin hankkeita käynnistettiin ja samalla ratkaistiin muutamia sellaisia asioita, joiden kanssa säätiö oli kipuillut jo vuosien ajan. Vaikka kiireitä riitti säätiön hallituksella ja työntekijöillä, vuosi 2010 ei kuitenkaan näyttäytynyt aikalaisille erityisenä murrosvuotena. Se ei ole vuosi, jolloin säätiön suunta olisi erityisen merkittävästi muuttunut. Enemminkin se on vuosi, jolloin pitkähköjen hapuilujen vuosien jälkeen Likesin suunta oli selvillä ja päästiin tekemään sitä, mitä osattiin. Vuoteen 2010 kannattaa siis pysähtyä, koska se kertoo paljon Likesin osaamisesta, työskentelykulttuurista ja verkostoista.

Muutto Viitaniemeen

Kuten jo edellä kirjoitetusta on käynyt ilmi, Likesin muutto Vivecaan vuonna 2003 oli säätiön talouden näkökulmasta erittäin kallis ratkaisu. Likesin hallitus, asiamies ja johtaja etsivät muuton jälkeen käytännössä joka vuosi mahdollisuutta päästä irti 10 vuoden vuokrasopimuksesta tavalla tai toisella. Tilakuluja pyrittiin pienentämään hankkimalla alivuokralaisia joko Vivecaan tai Yliopistonkadulle, edes osaan tiloista edes joksikin ajaksi. Likesin eri yksiköt muuttivat Yliopistonkadun ja Vivecan välillä useita kertoja 2000-luvulla. Vuoden 2009 lopulla tilanne oli se, että likesläisiä työskenteli Yliopistonkadulla ja Vivecassa, jossa säätiön tiloista oli vuokrattuna JY:lle kolmannes. Tässä vaiheessa Vivecan tilakustannus neliöltä oli viisinkertainen verrattuna Yliopistonkadun kuluihin. Oli selvää, että Likesin kannatti sijoittaa työntekijöitä mahdollisimman vähän Vivecaan. Yliopistonkadun ongelmana puolestaan oli, että KKI-ohjelman työntekijät eivät olisi enää mahtuneet sinne ja päivittäiset materiaalipositukset olisi vaikea tehdä näistä tiloista. Vaihtoehto, jossa Likesin toiminnot sijoitettaisiin kokonaan jonnekin uuteen paikkaan, alkoi vaikuttaa järkevälle ja taloudellisesti kannattavalle. Vuoden 2009 aikana Havas etsi jo tosissaan ratkaisua toimitilakysymykseen. Motivaatiota lisäsi se, että vuonna 2009 Likesin tulos oli noin 233 000 euroa alijäämäinen. Likesin taloudellista tilannetta ja vuoden 2009 tulosta Havas kuvasi hallitukselle rallitermein ”*nelipyöräluisussa kirraavaa kaarretta, mutta ojien välissä*”.⁴¹³

413 Likes, Hallitus, Tilannekatsaus säätiön tila-asioista 19.11.2009, Hallituksen kokous 10.12.2009. Likes, Mappi: Hallitus 2009. Likes-tutkimuskeskus, Toimintatiedot 2009. Likes, Hallituksen kokous 18.3.2010. Likes, Mappi: Hallitus 2010.

Kuva 20. Tutkija Marko Kantomaa Yliopistonkadun tiloissa vuonna 2009, jolloin hän viimeisteli väitöskirjaansa. Helmikuussa 2010 Oulun yliopistossa tarkistetussa väitöskirjassa Kantomaa tutki liikunnan yhteyksiä nuorten käyttäytymisen ja tunne-elämän häiriöihin, koettuun terveyteen ja koulumenestykseen. Väitöskirja on osa pitkää Likesillä tehtyjen tutkimusten ketjua, jossa huomio kohdistuu lapsiin, nuoriin ja liikunta-aktiivisuuteen. Tutkijan työpisteen peruskalustoon kuuluivat vuonna 2009 pöytäkone ja yksi näyttö. Seuraavan vuosikymmenen kuluessa kaikki Likesin työntekijät saivat työpöydän, jonka korkeutta pystyi säätelemään. Paperin käyttö toimistoissa väheni 2010-luvun kuluessa huomattavasti. Vuonna 2022, kun Likes siirtyi osaksi Jamkia, johtajillakaan ei ollut enää henkilökohtaisia työskentelypaikkoja. Tavat tehdä toimistotyötä muuttuivat siis merkittävästi Likesin viimeisen vuosikymmenen aikana. Kuvaaja: tuntematon. Kuva: Likesin arkisto.

Tilojen osalta tilanne alkoi selkiytyä yliopiston suunnasta. MusiikkiCampus ja liikunta- ja terveystieteiden tiedekunnan päärakennus olivat menossa remonttiin ja JY tarvitsi väistötiloja. Likesin hallituksessa asiaa pohdittiin vuoden 2009 lopulla monelta kantilta. Lokakuussa säätiön hallitus päätti selkeästi etsiä eri vaihtoehtoja, ”*mitkä mahdollistaisivat Vivecan tiloista pois pääsyn*”. Marraskuussa epärointiä aiheutti kuitenkin kaupungin suhtautuminen asiaan. Huolet hälvenivät sitä myöten, kun kaikille selvisi, että Vivecalla oli uusi omistaja. Vuokrarahat eivät menneet enää kaupungin pussiin. Lopulta Likesin hallituksessa järjeltiin, että olisihan se kaupunginkin etu, jos Likes pystyisi palkkaamaan 2–3 uutta työntekijää sillä rahalla, mikä nyt meni pelkkiin seiniiin.⁴¹⁴ Likesin hallitus oli siis valmis tekemään päätöksiä tilojen osalta.

Likesin uudeksi toimipaikaksi valikoituivat Kauko Sorjosen säätiön omistamat tilat Viitaniemessä (Viitaniementie 15). Muutolla oli kaksi selkeää tavoitetta. Ensinnäkin sillä

414 Likes, Hallituksen kokous 10.12.2009. Likes, Hallitus, Tilannekatsaus säätiön tila-asioista 19.11.2009. Likes, Mappi: Hallitus 2009. Likes, Hallituksen kokous 18.3.2010. Likes, Mappi: Hallitus 2010.

haluttiin saavuttaa merkittäviä säästöjä tilakustannuksiin. Toiseksi kaikki Likesin työntekijät ja toiminnot haluttiin saada samoihin tiloihin (pl. liikuntalääketieteen klinikka, joka jäi toimiviin tiloihin Vivecaan). Likesillä haluttiin myös rauhoittaa jatkuvaa työskentelytiloihin liittynyttä muuttorumbaa. Testaukselle tilat eivät olleet optimaaliset, mutta tässä vaiheessa Likesin testejä tehtiinkin jo merkittäviä määriä muualla Suomessa kuin Jyväskylässä. Kauko Sorjosen säätiön kanssa allekirjoitettiin pitkä vuokrasopimus ja uusiin tiloihin tehtiin mittava remontti. Muuttokaruselli alkoi pyöriä vuoden 2009 joulukuussa, kun Yliopistonkadun tilat tyhjennettiin ja siellä työskennelleet siirtyivät etätöihin. Tässä vaiheessa teknologia oli kehittynyt jo niin pitkälle, että lähes kaikilla Likesin työntekijöillä oli mahdollisuus työskennellä kotoa käsin. Ensimmäiset Likesin työntekijät pääsivät muuttamaan remontoituihin tiloihin maaliskuussa 2010. Kauniissa ympäristössä sijaitsevat toimitilat, jotka pitivät sisällään mm. saunan, nurkattoman johtajanhuoneen ja ovaalinmuotoisen kahvihuoneen saivat varauksettoman hyväksynnän työntekijöiltä.⁴¹⁵ Vuoden 2010 joulukuussa hallitukselle voitiin kertoa, että JY ottaa Vivecan vuokrasopimuksen kokonaan vastattavakseen 1.1.2011 lähtien. Likes pääsi vihdoinkin irti kalliista sopimuksesta.⁴¹⁶

Kuva 21. Vuonna 2010 Likes muutti Viitaniemeen ja vihdoinkin kaikki likesläiset olivat saman katon alla Jyväskylässä. Rakennuksen oli suunnitellut Kauko Sorjonen perustamansa Kopijyvä Oy:n käyttöön. Kuvassa taukojumppaan Jaroslavin aukion nurmella. Likesillä koetettiin elää niin kuin opetetaan. Kuvaaja: tuntematon. Kuva: Likesin arkisto/ KKI-ohjelma.

415 Likes, Toimintatiedot 2010. Likes, Mappi: Hallitus 2011. Likes, Hallitus, Tilannekatsaus säätiön tila-asioista 19.11.2009. Tiedote Likesin Yliopistonkadun henkilöstölle 17.11.2009. Likes, Mappi: Hallitus 2009.

416 Likes, Hallituksen kokous 7.12.2010. Likes, Mappi: Hallitus 2010.

Kuva 22. Johtaja Eino Havas allekirjoittamassa matkalaskuja ja muita papereita Pirjo Tolvasen pöydän ääressä vuonna 2012. Tämä näky oli varsin tuttu aikanaan kaikille likesläisille. Tolvanen oli eräs pisimpään säätiön palveluksessa työskennelleistä henkilöstä. Hän ahersi Likesin toimissa (METELI-tutkimus) jo 1970-luvun alkupuoliskolla. Tolvaselle myönnettiin Likes-mitali numerolla 32 vuonna 2016. Kuvaaja: Tuija Tammelin. Kuva: Tuija Tammelinin arkisto.

Klinikan myynti

Vuonna 2009 Likes oli toiminut liikuntalääketieteen erikoiskoulutuksen koulutuspaikkana jo 23 vuoden ajan ja Likes-liikuntalääketieteen klinikallakin oli ensimmäinen vuosikymmen tulossa pian täyteen. Säätiön asiakirja-aineiston perusteella molemmat näistä olivat melko rauhattomia kokonaisuuksia säätiön yhteydessä. Henkilövaihdoksia oli jatkuvasti, pitihän esimerkiksi erikoistuvien lääkäreiden saada tehdä myös tutkimusta. Lisäksi rahoitukseen liittyvät asiat olivat melko usein Likesin hallituksen kokouksissa käsiteltävänä, toiminnasta oli vaikea saada kestävästi kannattavaa. Rahoituksen ennakointi oli vuodesta toiseen vaikeaa. Klinikon liiketoiminnan ydin olivat ammatinharjoittajalääkärit ja Likesin henkilöstöön kuuluvat työntekijät. Klinikon yleishyödyllistä toimintaa eli erikoislääkärikoulutusta, erilaisia koulutustilaisuuksia ja tutkimusta toteutettiin enimmäkseen erikoistuvien lääkäreiden tai heidän ohjaajiensa avulla.⁴¹⁷

417 Likes, Toiminta- ja taloussuunnitelma vuodelle 2010. Likes, Mappi: Hallitus 2010.

Vuoden 2009 jälkipuoliskolla Terveystalo ilmaisi Likesille olevansa kiinnostunut ostamaan Likes-liikuntalääketieteen klinikan palvelutoiminnat ja brändin itselleen. ”Likesin klinikka” oli tässä vaiheessa jo käsite keskisuomalaisille. Likes oli halukas keskustelemaan asiasta. Pian kiinnostustaan osoitti myös Mehiläinen. Neuvottelut koskivat klinikan kaupallista toimintaa eli lääkäreiden ja fysioterapeuttien vastaanottoa. Yleishyödyllisen toiminnan ja testauspalvelut säätio halusi pitää itsellään. Tällä haluttiin myös selkiyttää Likesin verotuksellista asemaa.⁴¹⁸ Neuvottelut jatkuivat tiiviinä molempien osapuolten kanssa koko kevään 2010. Toukokuussa Likesin hallitus päätti jatkaa neuvotteluja vain Mehiläisen kanssa ja edelleen toukokuun viimeisenä päivänä Likesin hallitus päätti hyväksyä Mehiläisen kanssa tehdyn kauppakirjan. Kauppakirja allekirjoitettiin 2.6.2010. Kaupan myötä Likesin liikuntalääketieteen klinikan vastaanottotoiminta siirtyi Mehiläiselle, josta tuli Keski-Suomen suurin urheilu- ja liikuntalääketieteen palvelujen tuottaja. Elokuussa 2010 klinikan toiminnot siirtyivät Vivecalta Mehiläisen tiloihin Jyväskylän keskustaan.⁴¹⁹

Liikkuva koulu -hankkeen koordinoijaksi

Viitaniemeen muuton ja klinikan myynnin lisäksi keväällä 2010 Likesillä valmisteltiin myös kokonaan uutta miljoonaprojektia eli Liikkuva koulu -hanketta (myöhemmin LK-ohjelma). Hankkeen alkuperä ei ole Likesillä, eikä Liikkuvasta koulusta oltu Likesillä erityisen kiinnostuneita vielä alkuvuodesta 2010. LINET-tutkimusyksikössä suunniteltiin korkeintaan seurannan ja arvioinnin tekemistä hankkeesta. Tilanne muuttui kuitenkin täysin parin seuraavan kuukauden aikana. Toukokuussa 2010 Likes-tutkimuskeskus teki OKM:lle hanke-ehdotuksen Liikkuva koulu -hankkeen koordinoinnin hoitamisesta 1.6.2010–31.12.2012. Hankkeen kustannusarvio oli 3,6 miljoonaa euroa, josta OKM:n osuus oli 2,8 miljoonaa euroa. Likes palkkasi 24.5.2010 Liikkuvan koulun koordinaattoriksi Antti Blomin, jonka työskentelypaikaksi tuli Opetushallitus. OKM myönsi 27.5.2010 Likesille 300 000 euroa LK-hankkeen toteutusta ja koordinointia varten vuodeksi 2010. Tämä rahoituspäätös oli starttiraha, jolla hanke päästiin aloittamaan.⁴²⁰

Liikkuva koulu -hankkeen pilottivaiheeseen vuosille 2010–2012 haki 58 kuntaa, joista mukaan valittiin lopulta 21 kuntaa ja 45 koulua. Pilottivaiheen aikana LK-hanke tavoitti noin 1 000 opettajaa ja noin 10 000 oppilasta. Tutkimus (Likesillä vastuussa tutkimusjohtaja Tuija Tammelin) ja seuranta (Likesillä vastuussa LINET-yksikön johtaja Kaarlo Laine) haluttiin liittää heti alusta lähtien tiiviisti osaksi Liikkuvaa koulua. Tämä tarkoitti käytännössä sitä, että Likesin tutkijoilla ja testaaajilla oli kädet täynnä työtä vuoden 2010 toukokuusta lähtien. Oli päätettävä, mistä halutaan tietoa ja miten sitä on järkevää hankkia ja kerätä. Pilottivaiheen tavoitteeksi asetettiin selvittää, miten LK-hanke toteutui kouluissa ja millaisia olivat sen vaikutukset koulun toimintakulttuuriin, oppilaiden fyy-

418 Likes, Hallituksen kokous 15.10.2009, 10.12.2009. Likes, Mappi: Hallitus 2009. Likes, Hallituksen kokous 3.2.2010, 18.3.2010. Tiedote Likesin henkilökunnalle 2.6.2010. Likes, Mappi: Hallitus 2010.

419 Likes, Hallituksen kokous 12.5.2010, 31.5.2010. Likes, Mappi: Hallitus 2010. Likes, Toimintatiedot 2010.

420 Likes, Hallituksen kokous 18.3.2010, 31.5.2010, 23.9.2010, 23.6.2010. Liikkuva koulu -hanke. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKESin rooli hankkeessa. Tiedoksi ohjausryhmälle. Likes, Mappi: Hallitus 2010. Aira, Turpeinen & Laine (toim.) 2019, 14–17.

siseen aktiivisuuteen ja kouluyhteisöön. Lisäksi tavoitteeksi asetettiin tiedon lisääminen peruskouluikäisten fyysisestä aktiivisuudesta. Liikkuva koulu -hankkeen käynnistysseminaari pidettiin Vantaalla syyskuun alussa, jolloin paikalla oli myös kulttuuri- ja urheiluministeri Stefan Wallin. Tutkimukseen ja seurantaan kuuluvia mittauksia, haastatteluja ja kyselyjä alettiin toteuttaa hankekouluissa lokakuusta 2010 lähtien. Pilottivaiheessa tarkasteltiin hankesuunnitelmia ja hankevastaavien pitämiä päiväkirjoja. Lisäksi oppilaille, hankevastaaville ja koulujen henkilökunnalle tehtiin haastatteluja ja kyselyjä. Esimerkiksi loka–joulukuussa 2010 Likesin teettämiin kyselyihin vastasi lähes 2 600 oppilasta. Lisäksi toteutettiin noin 300 oppilaalle fyysisen aktiivisuuden mittauksia seitsemän vuorokauden ajalta liikuntamittareiden (ActiGraph-kiihtyvyyssanturi) avulla.⁴²¹

Kuva 23. ActiGraph-kiihtyvyyssanturit odottivat ottajaansa vuoden 2010 lokakuussa, kun Liikkuva koulu -ohjelman pilottivaiheen mittauksen lähtivät käyntiin. Fyysisen aktiivisuuden tutkimus otti 2010-luvun taitteessa uusia askeleita, kun kyselytutkimusten ohessa liikettä pystyttiin myös mittaamaan kohtalaisen edullisten ja helpokäyttöisten liikemittareiden avulla. Kuvassa näkyvät mittarit lähtivät viikoksi oppilaiden matkaan. Kuvaaja: Tuija Tammelin. Kuva Tuija Tammelinin arkisto.

421 Tammelin, Laine & Turpeinen 2012, 13–16. Aira, Turpeinen, Laine (toim.) 2019, 18–19. Likes, Toimintakertomus 2010.

Kuva 24. Liikkuva koulu -ohjelman pilottivaiheen tutkimukset käynnistyivät Karhulan koulussa Kotkassa 26.10.2010. Oppilaille ohjeita, päiväkirjapohjia ja mittareita jakoivat Henna Haapala (vas.), Kirsti Siekkinen (kesk.) ja Jonna Puurunen (oik.). Taululla näkyvän ohjeistuksen mukaan mittari ja päiväkirja tuli palauttaa viikon kuluttua. Liikemittareiden jakaminen ja kerääminen sadoille oppilaille, datan purku ja analysointi sekä edelleen yhdistäminen muuhun kyselyjen ja haastattelujen avulla tuotettuun tutkimusaineistoon oli varsin monipolvinen operaatio. Pilottivaiheen aikana kerätystä aineistosta tehtiin lukuisia opinnäytetöitä, joista yksi oli kuvassa oppilaita ohjeistavan Henna Haapalan väitöskirja (tarkastettiin Jyväskylän yliopistossa 24.11.2017). Haapalan väitöstutkimuksen eräs havainto oli, että välituntitoiminnan kehittäminen lisäsi liikettä pääosin pojilla. Tyttöjen liikkumista onnistuttiin lisäämään niissä yläkouluissa, joissa tytöille järjestettiin erillistä välituntitoimintaa. Kuvaaja: Tuija Tammelin. Kuva: Tuija Tammelinin arkisto.

Vuoden 2014 tammikuuhun mennessä pilottivaiheen (vuodet 2010–2012) seurannassa kerätystä aineistosta (osa opiskelijoista keräsi omaa lisäaineistoa) oli tehty jo 26 pro gradu -tutkielmaa neljässä eri yliopistossa ja lisää oli valmisteilla. Ensimmäisenä valmistuneet opinnäytteet tehtiin liikuntapedagogiikkaan, kasvatustieteeseen, liikuntafysiologiaan ja liikuntalääketieteeseen. Vuoden 2022 toukokuuhun mennessä Liikkuva koulu -ohjelmasta tehtyjä pro gradu -tutkielmia oli valmistunut jo 65 kappaletta. Tämä osaltaan kertoo, kuinka mittavan operaation Likes tuli käynnistäneeksi lyhyessä ajassa vuonna 2010.⁴²²

422 Kämppi & Tammelin (toim.) 2014, 7–8; www.liikkukoulu.fi.

On selvää, että tällaisten tutkimuskokonaisuuksien suunnittelu ja sen jälkeen vielä käytännön organisointi ja mittausten aikatauluttaminen eri puolella Suomea sijaitsevien kymmenien koulujen ja opettajien kanssa oli työlästä. Aikaa ei ollut myöskään liaksi tuhlattavaksi. Tilannetta helpotti hieman se, että likesläisillä oli kokemusta koululaisten tutkimisesta ja suurten tutkimusaineistojen käsittelystä. Liikkuva koulu -hankkeen vaikein osio oli kuitenkin alusta lähtien sen päätavoite eli liikunnallisen toimintakulttuurin luominen suomalaisiin kouluihin. Likesillä oltiin aivan uuden edessä. Tuttua oli toki jälleen kerran se, että joku ulkopuolinen toimija päätti antaa Likesille melkein mahdottomalle vaikuttavan tehtävän ja jälleen kerran Likes otti sen ennakkoluulottomasti vastaan. Liikkuva koulu -hankkeeseen, joka myöhemmin muuttui Liikkuva koulu -ohjelmaksi ja laajeni edelleen Liikkuva varhaiskasvatus - ja Liikkuva opiskelu -ohjelmiksi sekä edelleen Liikkuvat-ohjelmaperheeksi, keskitytään seuraavassa luvussa.

Kongressin järjestäjänä

Vuoden 2010 alkupuoliskolla Likes siis muutti uusiin toimitiloihin Viitaniemeen, myi liikuntalääketieteen klinikan liiketoiminnan Mehiläiselle ja käynnisti Liikkuva koulu -hankkeen. Tämän lisäksi Likes organisoi Kansainvälisen olympiakomitean 13. World Sport for All -kongressin yhdessä Suomen Olympiakomitean ja Jyväskylän yliopiston liikuntabiologian laitoksen kanssa 14.–17.6.2010. Tapahtuma keräsi lähes 600 osallistujaa 86 maasta. Ideana oli koota yhteen sekä tutkijoita että käytännön työntekijöitä. Kongressia kunnioitti läsnäolollaan Kansainvälisen Olympiakomitean presidentti Jacques Rogge. Tapahtumassa pidettiin 86 suullista esitystä. Kesäkuussa pidetyn nelipäiväisen suur tapahtuman järjestelyt olivat kiireisimmillään vuoden 2010 alkupuoliskolla, vaikka kongressin valmistelut oli toki aloitettu jo vuosia aikaisemmin. Suomalaisen tapahtumajärjestäjien ydinryhmä Paavo Komi (KOK, JY, kongressin puheenjohtaja), Janne Avela (JY), Jouko Purontakanen (OK), Eino Havas (Likes), Jyrki Komulainen (Likes) ja Jouni Kallio (Likes, tapahtuman pääsihteeri) olivat kokoontuneet ensimmäisen kerran vuonna 2008.⁴²³

Tapahtuma saatiin Jyväskylään lähinnä Paavo Komin pitkän kansainvälisen toiminnan ja laajojen verkostojen ansiosta sekä Jyväskylän yliopiston liikuntabiologian laitoksen hyvän kansainvälisen maineen siivittämänä. Komiin luotettiin kongressien organisoijana, mutta osansa asiassa oli myös Likesillä, Jyväskylän yliopistolla, liikuntabiologian laitoksella ja Jyväskylän kaupungilla. Näin suuria tapahtumia ei myönnä järjestettäväksi, ellei myös tapahtuman paikallinen järjestelyorganisaatio vaikuta riittävän kokeneelta ja uskottavalta. Likesiltä oli vahva edustus kongressin järjestelykoneistossa ja varsinaisen kongressin aikana lähes kaikki likesläiset olivat tavalla tai toisella palvelemassa vieraita.⁴²⁴ Jälleen kerran voidaan todeta, että tähänkin monisyiseen tehtävään Likes oli mainio työkalu. Vuoden 2010 World Sport for All -kongressin voi nähdä olevan myös osa pitkää ketjua, jota Likes ja liikuntabiologian laitos ovat rakentaneet yhdessä Jyväskylän kaupungin kanssa jo vuodesta 1975 lähtien. Tuolloin Jyväskylässä järjestettiin

423 13th World Sport for All Congress, Final Report, 12, 14–15, 20, 30–31.
424 Teronen & Vuolle 2014, 130–131, 163, 173.

ensimmäinen biomekaniikan kansainvälinen kongressi.⁴²⁵ Historiansa aikana Likes oli mukana järjestämässä useita suuria kansainvälisiä tapahtumia yhdessä Jyväskylän yliopiston kanssa. Lisänäyttöjä Likesin kyvystä organisoida suuria tapahtumia ovat antaneet myös KKI-ohjelma (esimerkiksi KKI-Päivät, SuomiMies seikkailee -rekkakiertueet, Kunnan Laiva -tapahtumat) ja sittemmin kaikki Liikkuvat-ohjelmat (esimerkiksi Liikkuva ja oppiva yhteisö -seminaarit, Liikkuen läpi elämän -seminaari). Näiden lisäksi Likes-tutkimuskeskus on ollut mukana organisoimassa eritasoisia kotimaisia tieteellisiä tutkimuspäiviä lähes vuosittain LTS:n ja JY:n kanssa. Kun tapahtumia järjestettiin paljon, käytäntö opetti ja hioi vähitellen Likesin henkilökunnasta varsin rutinoitujen tapahtumien organisoijan.

Paavo Komin elämäkerrassa käsitellään Likesin ja JY:n liikuntabiologian laitoksen hyvää, syvää ja pitkäaikaista yhteistyötä kongressijärjestelyjen toteuttajana. Teoksessa säätiön viimeinen johtaja Eino Havas esittää pari syytä sille, miksi näiden kahden välinen yhteistyö on toiminut niin hyvin ja miksi laajemminkin nähtynä Likes on ollut niin monessa suurttapahtumassa mukana järjestäjän roolissa: *”LIKES oli joustava organisaatio rahan vastaanottamiseen ja käyttöön versus yliopisto’. LIKES on sitä varten tehty, ja se on myös säilynyt hallinnollisesti joustavana.”*⁴²⁶ Näitä ominaisuuksia Likes tarjosi suomalaisen liikuntatieteellisen ja -poliittisen kentän sekä Jyväskylän kaupungin käyttöön koko olemassaolonsa ajan. Säätiön vuosikymmenet osoittavat, että tällaiselle työkalulle oli tarvetta.

425 Teronen & Vuolle 2014, 173.

426 Eino Havas. Teronen & Vuolle 2014, 157.

Kuva 25. Kansainvälisen Olympiakomitean puheenjohtaja Jaques Rogge World Sport for All -kongressin avajaisissa vuonna 2010. Kansainvälinen tapahtuma saatiin Jyväskylään erinomaisten kansainvälisten suhteiden avulla ja järjestettiin onnistuneesti Jyväskylän yliopiston, Jyväskylän kaupungin ja Likesin yhteistyönä. Kuva: Likesin arkisto.

13. World Sport for All -kongressin pääsihteerinä toiminut Jouni Kallio kuvaili Ylen 14.6.2010 julkaisemassa artikkelissa ”Maailman suurin urheilukongressi keskittyy lapsiin ja nuoriin” tapahtumajärjestelyjä seuraavasti: *”Nelipäiväinen World Sport for All -kongressi keskittyy erityisesti lasten ja nuorten liikuntaan. Kongressi on Jyväskylän seudun kansainvälinen tapahtuma koskaan, edustettuna on 90 eri kansallisuutta ja vieraita on kaikkiaan kuutisen sataa. – Aikaisempi ennätys taisi olla 65, täällä on nyt puoli maailmaa edustettuna, sanoo kongressin pääsihteeri Jouni Kallio. Kansallisuuksien määrä teettää töitä järjestäjille. – On paljon sellaisia, jotka eivät ole kovin kokeneita teknologian käyttäjinä, kongressivieraina tai matkailijoinakaan. Lisäksi moni tulee maasta, josta vaaditaan viisumi. Viisumirumba onkin ollut aikamoinen, Kallio kertoo.*

Jyväskylän majoituskapasiteetti on puhuttanut suurtapahtumien kohdalla. World Sport for All -kongressin vieraille majoitus järjestyi kuitenkin kaikille hyvän ennakkoinnin avulla. – Yli kaksi vuotta sitten varattiin Jyväskylän koko majoituskapasiteetti. Se riittää meille, mutta on toki haitannut muita majoituksen tarvisijoita. Jyväskylä on merkittävä liikuntatieteen, -tutkimuksen ja -koulutuksen keskittymä, ja nauttii sellaisena myös kansainvälistä arvostusta. Tämä keskittymä on merkittävä tekijä myös siinä, että jättikongressi saatiin kaupunkiin. – Eilen kaupunginjohtaja Markku Andersson otti vastaan KOK:n puheenjohtaja Jaques Roggen, ja Roggekin sanoi, että kongressi tuotiin tänne juuri Suomen ja Jyväskylän tekemän terveystyön ansiosta, kertoo pääsihteeri Kallio.

Olympiakomitean puheenjohtajan ja muun väen tulo tuo oman lisänsä myös kongressijärjestäjän töihin. KOK:n puheenjohtaja on maailman vaikutusvaltaisimman urheilujohtaja, jonka taloudellinenkin valta on merkittävä. – Välillä tuntui, että päivästä meni kaksi kolmasosaa kymmenen ihmisen järjestelyihin, ja loppu kolmannes niiden kuuden sadan muun järjestelyihin. Totta kai, kun niin merkittävässä asemassa oleva ihminen tulee paikalle, niin siinä ympärillä säpisee.”

Yle, Keski-Suomi 14.6.2010. (<https://yle.fi/uutiset/3-6158737>)

Syntymäpäivien viettoa

Ja aivan kuin muutossa, klinikan myynnissä, uuden Liikkuva koulu -hankkeen organisoinnissa ja kansainvälisen kongressin järjestelyissä ei olisi vielä ollut tarpeeksi, Likes päätti juhlia 40-vuotista taivaltaan. Keväinen juhlatiikko järjestettiin 17.–25.4.2010, jolla haluttiin muistaa ilmeisesti päivämäärää 24.4.1970, jolloin säätiö merkittiin säätiörekisteriin. Likes juhli jalkautumalla kaupunkilaisten keskuuteen. Hippos-hallissa esiteltiin liikuntalääketieteen klinikan toimintaa ja Jyväskylän kävelykadulla tarjottiin kaupunkilaisille testausta ja opastusta. Varsinaisessa pääjuhlassa juhlapuheen piti Timo Haukilahti. Jyväskylän kaupunki muisti säätiötä tarjoamalla ilmaisen sisäänpääsyn AaltoAlvari-kympylään juhlatiikon perjantai-iltapäivänä. Tästä lahjasta nautti lähes 500 uimaria.

Kuva 26. Säätiön 40-vuotisjuhlallisuuksissa 24.4.2010 ajatuksia vaihtavat Veikko Vihko ja Maarit Lehti. Taustalla keskustelevat säätiön hallituksen puheenjohtajana vuosina 2009–2011 toiminut Kimmo Suomi (vas.) ja Risto Telama. Vihko ja Telama kuuluivat siihen kuuden tutkijan porukkaan, joiden voimin Likes-tutkimuslaitoksen toiminta käynnistyi lokakuussa 1970. Telama kuului vuonna 1969 nimitettyyn Likesin ensimmäiseen tieteelliseen neuvottelukuntaan, jonka tehtävänä oli mm. valmistella tutkimuslaitoksen ensimmäinen tutkimusohjelma. Vihko puolestaan toi mukanaan Likesille lihastutkimusohjelman. Sen ketjun viimeinen lenkki ja tutkija Likesillä oli Maarit Lehti. Kuvaaja: Tuija Tammelin. Kuva: Tuija Tammelinin arkisto.

Kuva 27. Likesin 40-vuotista taivalta juhlistettiin huhtikuussa 2010. Juhlaviikon yksi tapahtuma oli Jyväskylän kävelykadulla järjestetty testauspalvelu, jossa ohikulkijat pääsivät tekemään Suomi-Mies seikkailee -rekkakiertueellakin käytössä olleen testin. Testattavat saivat palautteen tuloksistaan ja vinkkejä aktiivisempaan ja terveempään arkeen. Henkilökohtaiset tulokset kiinnostivat testattavia kovasti kaikilla paikakunnilla. Likesin testauspäällikkö Jarmo Heiskanen tiimeineen on antanut vuosien kuluessa palautetta lyhyen juttutuokion välityksellä noin 110 000 suomalaiselle. Kuvassa oikealla etualalla puristusvoimamittaria tarkastelee Niina Valkama. Kuva: Likesin arkisto.

Kuva 28. Hommaa ei päästetty koskaan liian vakavaksi. Vuoden 2010 pikkujouluisa Hermanni Oksanen (vas.) mittaa Kaisa Koivuniemen (kesk.) ja Anna Suutarin (oik.) yhteistä kehonkoostumusta. Kuva: Likesin arkisto.

Likes-tutkimuskeskus löytää suunnan

Edeltävässä luvussa Likesin tutkimuspuolen kerrottiin hieman olleen käymistilassa ja etsineen itseään vuosina 2005–2009. Vuonna 2010 Likes-tutkimuskeskus oli jälleen saanut juonesta kiinni. Tutkimusjohtaja Tuija Tammelinin johdolla Likesin tutkimustoiminta sai paljon uutta virtaa. Likesin tutkimusta tehtiin nyt selkeästi kolmen pääotsikon alla: 1) liikunta, kunto ja terveys, 2) liikunta-aktiivisuuteen vaikuttavat tekijät ja 3) liikunta-aktiivisuuden mittaaminen. Painotus oli nyt aikaisempaa selvemmin lasten ja nuorten liikunta-aktiivisuuden ja sen taustatekijöiden ja merkitysten (merkitykset esim. oppimiselle ja koulumenestykselle) tutkimisessa, aikuisväestön vähäisen liikunta-aktiivisuuden taustatekijöiden tarkastelussa sekä liikunnan, fyysisen kunnan ja terveyden välisten yhteyksien tutkimisessa. Uuden täysipäiväisen tutkimusjohtaja Tammelinin toimet ja säätiön panostukset akateemiseen tutkimukseen alkoivat näkyä. FT Maarit Lehti ja FT Marko Kantomaa saivat 3-vuotiset apurahat post doc -opintoihinsa, Lehti Suomen Akatemialta ja Kantomaa OKM:ltä. Lisäksi Esa Rovio sai tutkimushankkeeseensa suuren kolmivuotisen apurahan OKM:ltä.⁴²⁷

Kuva 29. Maarit Lehti teki post doc -opintojaan Cincinnatin yliopistossa Yhdysvalloissa. Likesin johtaja Eino Havas kävi tutustumassa Lehden työskentelyolosuhteisiin ja tutkimuksen kohteisiin yhdessä tutkijajohtaja Tuija Tammelinin kanssa vuonna 2011. Kuvaaja: Tuija Tammelin. Kuva: Tuija Tammelinin arkisto.

427 Likes, Toimintakertomus 2010.

Sektoritutkimuksenkin puolella toiminta laajeni entisestään Kaarlo Laineen johdolla. Laineen johtaman ryhmän työlistalla oli vuonna 2010 lasten ja nuorten liikuntaohjelman seuranta ja arviointi, vasta alkaneen Liikkuva koulu -ohjelman seuranta sekä seuratuiki-hankkeiden seuranta. Lisäksi ryhmä teki yhteistyötä KIHUn ja Jari Lämsän kanssa tutkimushankkeessa, joka kohdistui urheiluharrastuslisenssiin ja drop out -ilmiöön. Lisäksi sektoritutkijat olivat mukana omalla panoksellaan Tuija Tammelinin lasten aktiivisuuden peruskartoitusta tekevässä tutkimushankkeessa.

Kuva 30. Likesin sektoritutkijoita kuvattuna Laps Suomen -tutkimuksen⁴²⁸ julkaisuutilaisuudessa vuonna 2010. Kuohuviinilasit kädessään hymyilevät vasemmalta lukien Katja Rajala, Nina Laakso, Kaarlo Laine, Matti Hakamäki ja Kati Lehtonen. Kuva: Likesin arkisto.

KKI-ohjelman neljäs kausi alkaa

Vuonna 2010 käynnistyi myös KKI-ohjelman neljäs viisivuotiskausi vuosille 2010–2014. Tätä voi pitää tunnustuksena siitä, että rahoittajat arvioivat KKI-ohjelman tekevän jotain oikein tai ainakin jotain sellaista, jonka yrittämistä ja tekemistä kannattaa jatkossakin rahoittaa. Vuonna 2010 OKM myönsi KKI-ohjelmalle tukea 2 050 000 euroa, josta ohjelma muun muassa jakoi noin 780 000 euroa noin 240 hankkeelle ja käytti saman verran viestintään, koulutukseen ja konsultointiin. Lisäksi Raha-automaattiyhdistys tuki SuomiMies seikkailee -kokonaisuutta 250 000 eurolla. Vuoden aikana KKI-ohjelmassa työskenteli kahdeksan henkilöä. Ohjelmakauden ensimmäinen vuosi KKI-toimistolla käytettiin perusasioiden tekemiseen ja ennen kaikkea SuomiMies seikkailee -koulutuskiertueen toteuttamiseen. Kiertue tavoitti yli 1 400 liikunnan ja terveydenhuollon ammattilaista ja sen

⁴²⁸ Tilaisuudessa juhlistettiin seuraavan teoksen julkaisua: Nupponen, Heimo, Halme, Titta, Parkkisenniemi, Susanna, Pehkonen, Mikko & Tammelin, Tuija: Laps Suomen -tutkimus. 3–12-vuotiaiden lasten liikunta-aktiivisuus. Yhteenveto vuosien 2001–2003 menetelmistä ja tuloksista. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 239. Likes 2010.

tarkoituksena oli valmistella kenttää seuraavana vuonna järjestettävää SuomiMies seikkailee -rekkakiertuetta silmällä pitäen.

Kaiken takana on...

Kun tarkastelee vuotta 2010, voi havaita, miten hämmästyttävän monessa asiassa säätiö oli mukana. Tällaista to do -listaa vuodelle 2010 ei ollut monella suomalaisella liikuntatai tutkimusalan organisaatiolla 1.1.2010, eikä olisi ollut sittenkään, vaikka aikajänteeksi olisi annettu koko vuosikymmen. Silti Likes selvisi näistä kaikista tehtävistä, eikä vain rimaa hipoen.

Vuosi 2010 kertookin paljon siitä, minkälaisia johtajia, esihenkilöitä ja työntekijöitä säätiössä työskenteli. Samalla se kuvaa, minkälainen työskentelykulttuuri Likesille oli onnistuttu 40 vuoden aikana luomaan. Vaikka työntekijät, johto ja luottamushenkilöt olivat vaihtuneet, Likesillä ei pelätty tarttua projekteihin, joiden kaikkia vaiheita ei ennalta voinut tietää, eikä lopputulosta aina edes aavistaa. Jyväskylän kaupunki ja Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta perustivat Likes-säätiön organisaatioksi, jonka yhdeksi päätehtäväksi annettiin Jyväskylän uimahallin ylläpito ja kehittäminen. Suuret organisaatiot loivat siis yhdessä pienen organisaation, jolle annettiin tehtävä, josta he itse eivät uskoneet selviytyvänsä kunnialla. Voisiko olla, että tällainen asetelma ja säätiölle jo sen perustamishetkellä annettu lähes mahdoton tehtävä loivat Likesin sisälle toimintakulttuuria, jossa asioihin, melkein pä mahdottomiinkin, uskottiin aina löytyvän ratkaisuja?

Likesin pienuus oli myös sen menestyksen salaisuus. Se oli riittävän pieni, jolloin se ei ollut suurille uhka. Likes oli kuitenkin tarpeeksi suuri, monipuolinen ja joustava, että suuret (opetus- ja kulttuuriministeriö, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylän kaupunki) saattoivat käyttää sitä omissa operaatioissaan. Suuret loivat Likesin omiin tarpeisiinsa ja säätiön historian vaiheissa ne myös eri tavoin huolehtivat siitä, että Likes pysyy elossa. Tästä huolenpidosta löytyy monta esimerkkiä tästäkin kirjasta. Samaan aikaan Likes oli riittävän itsenäinen eli se hankki rahoitusta sekä uusia ja erilaisia kumppaneita myös aktiivisesti itse. Kaikkien suurten organisaatioiden ei siis tarvinnut alati huolehtia Likesin tarpeista.

Likes ei olisi selvinnyt vuodesta 2010 yksin ja sama pätee kaikkiin muihinkin sen toimintavuosiin. Ilman suuria ja pieniä, läheisiä ja kaukaisia yhteistyökumppaneita Likes ei olisi yksinkertaisesti pystynyt toimimaan. Monipuolisen kumppaniverkoston rakentaminen ja ylläpito paikallisesti, valtakunnallisesti ja globaalisti ei kuitenkaan tapahdu itsestään. Miten Likes sen teki ja miten tällainen verkostoitumisen kulttuuri säätiön sisään luotiin? Mitään ohjekirjaa asiasta ei arkistosta ymmärrettävästi tullut vastaan. Jotain vinkkejä voi kuitenkin löytää. Esimerkiksi varatuomari Erkki Rutanen, joka 1960-luvun lopulla junaili Likes-säätiön perustamista, oli aikalaisarvioiden mukaan mestari luomaan ja ylläpitämään verkostoja. Rutasen kädenjälki näkyi myös siinä, minkälaisia organisaatioita ja henkilöitä Likesin ensimmäiseen valtuuskuntaan aikanaan valittiin. Likesin verkostoja ja yhteistyökumppaneita mietittiin tarkasti siis jo siinä vaiheessa, kun säätiötä vasta suunniteltiin. Verkostojen arvo ymmärrettiin säätiössä alusta lähtien. Toisena esi-

merkkinä voi mainita sen, että Likes-säätiön ja -tutkimuskeskuksen johtajat pitivät vuosikymmeniä tiukasti kiinni siitä, että vuosittaiset kolmikantaneuvottelut Jyväskylän kaupungin ja Jyväskylän yliopiston kanssa saatiin järjestymään. Keskusteluhyteydet pidettiin tiiviinä kaikkiin tärkeimpiin kumppaneihin. Kolmanneksi esimerkiksi voi nostaa Likesin erikoistutkijan Kati Lehtosen verkostotutkimukset 2010-luvulla. Lehtonen teki näkyväksi paitsi suomalaisen liikuntapolitiikan verkostoja ja niihin liittyviä vallan keskittymiä, myös Likesin omien ohjelmien verkostoja sekä niiden kehittymistä ja monipuolistumista. Verkostojen rakentamisen, ylläpitämisen ja hyödyntämisen lisäksi Likesillä siis lopulta myös tutkittiin verkostoja, eikä niiden kriittistäkään käsittelyä kartettu.⁴²⁹

Vuosi 2010 paljastaa myös jotain hyvin oleellista Likesin toimintaperiaatteista. Verkostoja ei luoda, suuria tapahtumia ei järjestetä eikä laajoja mittausoperaatioita organisoida ilman viestintää. Likesillä onkin panostettu viestintään verrattain paljon jo aivan säätiön ensiaskelista lähtien. Esimerkiksi METELISSä viestintä kohdistettiin tietoisesti kolmelle erilaiselle ryhmälle (työntekijät & johto, suuri yleisö ja tiedeyhteisö). Tietopalvelu puolestaan hoiti omaa tiedeviestinnän tonttia useiden vuosien ajan huolehtimalla liikunnan asiansanastosta, saattamalla tutkijat aikaisemmin tehdyn tutkimuksen äärelle ja opastamalla muita tutkitusta tiedosta kiinnostuneita. Ja mitäpä muuta kuin viestintää olivat ne tuhannet neuvottelut, joita käytiin suljettujen ovien takana hallien rakentamiseksi ja rahoittamiseksi. Viestintä oli keskeistä myös lukuisissa kohtaamisissa, joissa Likesin lääkärit, fysioterapeutit ja näyttelijät kohtasivat asiakkaitaan. Kun sosiaalisesta mediasta tuli osa suomalaisten arkipäivää 2010-luvulla, Likes koulutti ja kannusti työntekijöitään hyödyntämään sitä työssään. Likesillä viestinnän on ymmärretty kuuluvan kaikille, vaikka suurimpien tapahtumien yhteydessä hyödynnettiinkin mainostoistojen palveluja ja 2000-luvulla sitä tekemään palkattiin erikseen ammattilaisia.

Likesin vuoden 2010 Toimintakertomuksessa esitellään Likes-tutkimuskeskuksen yhteistyöverkostoa. Kyseessä on siis katsaus tutkimuskeskuksen verkostoon ja kumppanuuksiin. Tässä ei avata esimerkiksi Liikkuva koulu tai Kunnossa kaiken ikää -ohjelmien verkostoja. Tutkimuskeskuksen kotimaisia ja kansainvälisiä yhteistyöhankkeita luonnehditaan seuraavasti:

- Jyväskylän yliopisto on yliopistoista tärkein yhteistyökumppani ja yhteistyötä tehdään tiiviisti liikuntatieteiden, liikuntabiologian, terveystieteiden ja psykologian laitosten kanssa.
- Turun yliopiston kanssa yhteistyö LASERI-tutkimuksen tiimoilta on muotoutunut kiinteäksi jo 1980-luvulta lähtien. Lisäksi tutkimuksessa tehdään yhteistyötä myös Helsingin yliopiston tutkijoiden kanssa.
- Oulun yliopiston kanssa yhteistyö keskittyy lähinnä Pohjois-Suomen syntymäkohorttien 1986 ja 1866 seurantatutkimukseen.

⁴²⁹ Aira, Turpeinen, Laine (toim.) 2019, 22–25, 30–34, 44–50, 83–85; Lehtonen 2017; Lehtonen & Stenvall 2019.

- Liikkuva koulu -hankkeen myötä on muodostumassa yhteistyöverkosto, johon kuuluu hankkeeseen liittyvien opinnäytetöiden ohjaajia Jyväskylän yliopistosta, Oulun yliopiston Kajaanin opettajankoulutuslaitokselta, Turun yliopistosta sekä Åbo Akademiä.
- Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos on tärkeä yhteistyökumppani Liikuntakynnyksen yli-hankkeessa sekä ESTER-tutkimuksessa. Lisäksi yhteistyötä tehdään lasten ja nuorten terveysseurannan kehittämiseksi.
- Liikuntakynnyksen yli -hankkeessa on yhteistyötä myös Nuorisotutkimusseuran tutkijoiden kanssa.
- Nuori Suomi ry:n kanssa on tehty yhteistyötä Liikunnasta syrjäytyneiden lasten ja nuorten aktivointi hankkeessa. LIKESin tutkijat ovat kirjoittaneet hankekatsauksen, kirjallisuuskatsauksen sekä olleet mukana asiantuntijaryhmän työskentelyssä.
- Nordic monitoring -hankkeen pohjoismainen yhteistyö koordinoidaan Kööpenhaminasta käsin tanskalaisin voimin (Technical University of Denmark, National Food Institute). Liikuntakyselyn validointitutkimus toteutetaan yhtenevillä menetelmillä Islannissa (Islannin yliopisto, Reykjavik) ja Norjassa (Norjan urheilukorkeakoulu, Oslo). Suomessa LIKES koordinoi mittauksia ja toteuttaa lasten ja nuorten mittaukset. Aikuisten mittaukset toteuttaa Työterveyslaitos Helsingistä.
- Kansainvälistä yhteistyötä Pohjois-Suomen kohorttitutkimusten osalta sekä ESTER-tutkimuksessa on tehty London (Imperial College London) ja Cambridgen (Medical Research Council) tutkijoiden kanssa.
- Maarit Lehden siirtyminen tutkijavaihtoon Cincinnatin yliopistoon kesällä 2011 käynnisti tiiviin yhteistyön kahden paikallisen tutkimusryhmän kanssa tutkimuksessa, joka liittyy liikuntaharjoittelun vaikutuksiin lihaksen aineenvaihdunnan säätelyyn.

5. Likes aktiivinen liikuntapoliittinen toimija 2010–2022

Suomessa 2010-luvun alku oli vakaata aikaa. Sauli Niinistö valittiin presidentiksi vuonna 2012. Perussuomalaisten vuoden 2011 eduskuntavaaleissa saavuttama vaalivoitto ”jytky” kertoi kuitenkin, että poliittisella kentällä vuosikymmeniä vallinnut perusasetelma oli saamassa haastajan. Globaalilla pelikentällä Kiina vahvisti asemiaan entisestään. Vuosikymmenen jälkipuoliskolla turbulenssi alkoi lisääntyä meillä ja muualla. Uutisotsikoissa esiintyivät verrattain usein Syyria, Euroopan Keskuspankki, Brexit, Yhdysvallat ja Trump, Putin, Ukraina ja Krim, Venäjä, ilmastonmuutos, energia, korona ja Nato. Monet aika-laiset tunnistivat 2020-luvun taitteessa elävänsä poikkeuksellista murrosaikaa, jolle on tyypillistä tulevaisuusnäkökymien sumentuminen.

Sähköinen vuosikymmen toi mukanaan tuulivoimalat sekä sähköpyörät ja -autot osaksi arkista maisemaa. Älypuhelinien lukuisat sovellukset muuttivat kommunikointitapoja ja toivat tekstin ja puheen lisäksi myös kuvat uudella tavalla osaksi päivittäistä viestintää. Ajankäyttöä, syömistä ja liikkumista muuttivat myös uudet alustatalousyritykset, kuten Wolt, Uber ja Airbnb sekä striimauspalvelut kuten Netflix, HBO ja Viaplay. Näiden perusidea oli helpottaa ja nopeuttaa arkisten asioiden hoitamista, toki ne samalla saattoivat tehdä monen arjesta entistä passiivisemmän, kun esimerkiksi ruokakin voitiin tuoda nyt suoraan kotiovelle. Korona-aikana tätä mahdollisuutta hyödynnettiin entistä useammin. Sovelluksista Pokémon GO oli niitä harvoja poikkeuksellisia sovelluksia, jotka edes hetkeksi lisäsivät käyttäjiensä fyysistä aktiivisuutta. Kun viestintä, maksuliikenne,

kokoukset, deittailu ja melkeinpä koko elämä siirtyi verkkoon, tulivat suomalaisille tutuksi myös käsitteet kuten hybridivaikuttaminen, kyberhyökkäys ja disinformaatio.

Liikuntajärjestökentälläkin tapahtui paljon, ja yhtenä ajan kuvana voi nähdä Suomen elektronisen urheilun liiton (SEUL) perustamisen vuonna 2010⁴³⁰. Vuonna 2013 toimintansa aloitti uusi kattojärjestö Valo eli Valtakunnallinen liikunta- ja urheiluorganisaatio, jonka perustajajäseniä olivat Suomen Liikunta ja Urheilu (SLU), Nuori Suomi, Kuntoliikuntaliitto (Kunto ry) ja Suomen Olympiakomitea. Järjestökenttä ei tällä muutoksella vielä asettunut ja niinpä vuonna 2017 toimintansa aloitti uusi Olympiakomitea, jossa yhdistyivät Valo ry ja Suomen Olympiakomitea. Liikuntalakia päivitettiin vuonna 2015. Laissa korostui koko väestön liikkumisen, terveyden, toimintakyvyn ja hyvinvoinnin edistäminen ja erilaisten liikkujaryhmien tarpeiden huomiointi. Keskeistä oli myös läpäisyperiaate eli liikunnan ja liikkumisen edistämiseen liittyvien asioiden hoitamista haluttiin ohjata nyt soveltuvin osin myös muille hallinnonaloille. Merkittävä asia oli myös rahapeliyhtiöiden (Veikkaus Oy, Raha-Automaattiyhdistys ja Fintoto Oy) yhdistyminen Veikkaus Oy:ksi vuonna 2017. Rahapelihaittojen vähentämisen ja koronan vuoksi rahapelitoiminnan tuotot vähenivät 2010-luvun loppupuolella. Samoihin aikoihin koko järjestelmää alettiin uudistaa siten, että tavoitteeksi asetettiin Veikkauksen edunsaajien rahoituksen siirtyminen valtion budjetin menokehysmenettelyn piiriin. Koko rahoitusperustan muutos aiheutti liikunta-alan toimijoissa, Likes mukaan lukien, paljon epävarmuutta. Tähän murroskohtaan ajoittui lopulta myös Likes-säätiön historian suurin taitekohta.

Liikkuva koulu -ohjelma koordinoi verkostoja ja hyödyntää tutkimusta

Suomalaisen liikuntapolitiikan huomio alkoi 1990-luvun laman jälkeen hiljalleen laajentua perinteisen urheilu- ja liikuntajärjestöjen toiminnan ja liikuntapaikkarakentamisen lisäksi koko väestön fyysisen aktiivisuuden edistämiseen. Tässä vähittäisessä muutoksessa oma roolinsa oli Likesillä ja KKI-ohjelmalla, UKK-instituutilla ja sen terveystuoliin kohdistuvilla panostuksilla, Nuori Suomi ry:llä⁴³¹ ja liikunnan aluejärjestöillä. Kun liikkumisen lisäämisen ja toisaalta liikkumattomuuden yhteiskunnallinen merkitys ymmärrettiin yhä laajemmin, lisäsi se myös vähitellen fyysisen aktiivisuuden edistämiseen liittyviä hankkeita. Vuonna 2010 alkunsa saanut Liikkuva koulu -ohjelma (aluksi Liikkuva koulu -hanke) on osa tätä jatkumoa.⁴³²

Ensimmäiset merkinnät uudesta hankkeesta löytyvät Likesin hallituksen asiakirja-aineistosta maaliskuulta 2010. Liikkuva koulu -hanke ei kuitenkaan tullut Likesille tyhjältä, eikä sen alkuperä ole Likesillä, vaan hankkeen taustalla oli jo useamman vuoden kestänyt

430 SEUL hyväksyttiin VALO ry:n kumppanuusjäseneksi vuonna 2014 ja Olympiakomitean varsinaiseksi jäseneksi vuonna 2019. seul.fi "Liitto on hyväksytty Suomen Olympiakomitean jäseneksi". (23.11.2019)

431 Nuori Suomi oli alun perin SVUL:n alaisuuteen 1980-luvun lopulla perustettu ohjelma, jonka tavoitteena oli edistää lasten ja nuorten monipuolista liikkumista ja liikunnanharrastamista urheiluseuraympäristössä ilman kilpailullisia päämääriä. Nuori Suomi ry perustettiin vuonna 1993. Yksi sen perustehtävistä oli edistää lasten ja nuorten hyvinvointia liikunnan avulla. Nuori Suomi ry lakkasi olemasta vuonna 2013, kun se liittyi Valoon (Valtakunnallinen liikunta- ja urheiluorganisaatio ry).

432 Rantala 2014, 73–77.

valmistelutyö. Yksi tärkeimmistä taustatekijöistä oli kouluikäisten liikuntasuositus, jonka OPM:n ja Nuori Suomi ry julkaisivat vuonna 2008. Suosituksen mukaan 7–18-vuotiaiden tulisi liikkua vähintään 1–2 tuntia päivässä monipuolisesti ja ikään sopivalla tavalla. Lisäksi yli 2 tunnin istumisjaksoja tulisi välttää ja päivittäinen ruutu-aika viihdemedian parissa suositeltiin rajattavaksi korkeintaan kahteen tuntiin.⁴³³

Kouluikäisten liikuntasuositukseen nappasi kiinni Matti Vanhasen II hallitus, joka 24.2.2009 politiikkariihen kannanotossa ilmaisi huolensa siitä, että *”nuorten fyysinen kunto on heikentynyt viime vuosina dramaattisesti”*. Samassa yhteydessä Vanhasen II hallitus esitti tavoitteekseen *”lisätä lasten ja nuorten liikuntaa kouluissa ja koulun yhteistyöverkostojen kanssa esimerkiksi kehittämällä aamu- ja iltapäivätoimintaa ja lisäämällä toimimallisuutta välitunteihin sekä vahvistamalla kansalaistoiminnan edellytyksiä”*. Ratkaisuina se esitti tukevansa sellaisia kuntien hankkeita, joilla *”koulumatkojen turvallisuutta ja koulupihojen viihtyisyyttä parannetaan lasten ja nuorten liikunnan edistämiseksi”*. Kokonaan uutena avauksena ja ratkaisuna ongelmaan Vanhasen II hallitus ilmoitti käynnistävänsä vuoden 2009 aikana Liikkuva koulu -hankkeen. Sen tavoitteeksi asetettiin jalkauttaa kaikkiin peruskouluihin kouluikäisten liikuntasuositukset. Hankkeen taustalle rakennettiin leveät hartiat: *”hanke toteutetaan opetus-, sosiaali- ja terveystieteiden sekä puolustushallinnon yhteistyönä ja rahoitetaan veikkausvoittovaroilla”*.⁴³⁴

Liikkuva koulu -hankkeen valmisteluryhmä asetettiin 1.9.2009 puheenjohtajanaan ylitarkastaja Hannu Tolonen OPM:stä. Sen tehtävänä oli käynnistää LK-hanke ja ehdottaa erilaisia toimenpiteitä, joiden avulla jalkautetaan kaikkiin peruskouluihin kouluikäisten liikuntasuositukset. Valmisteluryhmä keräsi yhteen kokemuksia aiempien vuosien tekemisistä ja hyvistä käytännöistä. Hankkeen päätavoitteen saavuttamisen kannalta ratkaisevaksi tekijäksi määriteltiin se, miten kouluun onnistuttaisiin luomaan liikunnallinen toimintakulttuuri. Tammikuussa 2010 julkaistussa muistiossa ryhmä ehdotti kaikkiaan 16 toimenpidettä, joille se myös esitti vastuutahot.⁴³⁵

Tapahtumat vyöryivät nopeasti. Ensimmäinen Liikkuva koulu -hankkeen tiedotustilaisuus, jossa julkaistiin myös edellä mainitun valmisteluryhmän raportti, järjestettiin Säätytalossa maaliskuussa 2010. Valtionhallinnon sitoutuminen LK-hankkeeseen näkyi vahvana edustuksena jo ensimmäisessä tapahtumassa, sillä paikalla olivat opetus-, kulttuuri- ja urheilu-, sekä puolustusministeri. Keväällä Liikkuva koulu -hankkeen pilottivaiheeseen vuosille 2010–2012 haki 58 kuntaa, joista mukaan valittiin lopulta 21 kuntaa ja 45 koulua. Näille OKM myönsi 11.6.2010 kokeiluavustusta vuoden 2010 tarpeisiin yhteensä 442 250 euroa. Pilottivaiheen aikana LK-hanke tavoitti noin 1 000 opettajaa ja noin 10 000 oppilasta.⁴³⁶

433 Likes, Hallituksen kokous 18.3.2010. Likes, Mappi: Hallitus 2010. Aira, Turpeinen & Laine (toim.) 2019, 14–17.

434 Aira, Turpeinen & Laine (toim.) 2019, 14–17. Matti Vanhasen II hallituksen politiikkariihen kannanotto 24.2.2009. Likes, Hallituksen kokous 31.5.2020. Likes, Mappi: Hallitus 2010.

435 Liikkuva koulu -hanke 2010, 3–25; Aira, Turpeinen & Laine (toim.) 2019, 14–17. Toimenpide-ehdotuksissa oli mainintoja tietopohjan kartuttamisesta, fyysisen toimintakyvyn seurantarjestelmän luomisesta 5- ja 8-vuosisluokille, tutkijoiden yhteistyöverkostosta, tulosten laajasta hyödynnettävyydestä, tuntijakouudistuksesta, jossa liikuntatuntien määrää lisättäisiin, perusopetuksen opetussuunnitelmasta, opettajien täydennyskoulutuksesta ja pilottikoulujen valinnoista.

436 Aira, Turpeinen, Laine (toim.) 2019, 18–19. Likes, Toimintakertomus 2010.

Maaliskuussa 2010 Likes-tutkimuskeskuksessa ei oltu erityisen kiinnostuneita Liikkuva koulu -hankkeesta. Sektoritutkimusyksikön tutkijat valmistautuvat tekemään hankkeesta vain seurantaa ja arviointia. Huhti–toukokuussa tilanne muuttui Likesin sisällä täysin. Muutoksen syyt ja tapahtumasarjan kokonaisuus eivät ole jäljitettävissä säätiön hallituksen pöytäkirjoista kovin tarkasti. Asiakirjoista löytyy mainintoja, että Havas keskusteli LK-hankkeesta säätiön puheenjohtajan kanssa 6.5.2010 ja varapuheenjohtajan kanssa 20.5.2010. YTM Antti Blom palkattiin hankekoordinaattoriksi LK-hankkeeseen 24.5.2010 lähtien. Blomin työnantajana oli Likes ja työskentelypaikkana Opetushallitus, joka tarjosi hankekoordinaattorille työskentelytilat ja -välineet. Järjestely oli varsin innovatiivinen ja kertoi osaltaan siitä, että tässä hankkeessa asioita haluttiin tehdä uusilla tavoilla. Viimeistään toukokuussa 2010 Likes-tutkimuskeskus teki OKM:lle hankke-ehdotuksen Liikkuva koulu -hankkeen koordinoinnin hoitamisesta 1.6.2010–31.12.2012. Hakemus oli linjassa Liikkuva koulu -valmisteluryhmän muistion ja toimenpide-ehdotusten kanssa. Vielä 31.5.2010 päivätystä hankesuunnitelmassa esitetään, että Likesin hallitus vastaisi hankkeeseen liittyvistä avustuspäätöksistä, aivan kuten KKI-ohjelmassa. Tähän toimintatapaan ei kuitenkaan lopulta päädytty. Hankkeen kustannusarvio oli 3,6 miljoonaa euroa, josta OKM:n suunniteltu osuus oli 2,8 miljoonaa euroa ja muiden hankkeeseen osallistuvien tahojen osuus (pääasiassa kunnat) 0,8 miljoonaa euroa. OKM myönsi 27.5.2010 Likesille 300 000 euroa LK-hankkeen toteutusta ja koordinoitua varten vuodeksi 2010. Tämä rahoituspäätös oli starttiraha, jolla hanke päästiin aloittamaan.⁴³⁷

Vuoden 2010 maalisi–toukokuun välisenä aikana tapahtui paljon. Kysymyksiä herää ennen kaikkea siitä, miten ja miksi Likesin rooli hankkeessa muuttui niin nopeasti. Näihin Likesin hallituksen asiakirjoista ei löydy vastauksia. Kirjoittajan nähtäväksi on annettu yksittäisiä sähköposteja, mutta luotettavan kokonaiskuvan muodostaminen ja näkemysten ristiinvalottaminen niiden pohjalta on mahdotonta. Ajankohdan suomalaista liikuntapolitiikkaa tuntevat voivat omanastella, että järjestelyjä olivat todennäköisesti tekemässä ainakin ylitarkastaja Hannu Tolonen, liikuntayksikön johtaja Timo Haukilahti ja Opetushallituksen ylijohtaja Petri Pohjonen. Likesiltä keskusteluihin ja neuvotteluihin osallistuivat ainakin johtaja Eino Havas ja Kaarlo Laine. Hankepääällikkö Blomiin liittyvät innovatiiviset järjestelyt osoittavat, että taustalla toimineet avainhenkilöt saivat sovituksi asioita keskenään hyvin jouhevasti ja nopeasti.⁴³⁸

Nuori Suomi ry:n rooli kokonaisuudessa herättää sekin kysymyksiä. Se oli tehnyt vuosia systemaattisesti työtä suomalaisten lasten ja nuorten parissa sekä pyrkinyt organisoimaan toimintaa kouluihin. Nuori Suomi oli ollut erittäin aktiivinen hankkeen valmisteluvaiheessa ja varannut keväällä 2009 liikkuvakoulu.fi-verkkotunnuksenkin itselleen. Sillä oli perustellut syyt olettaa, että se koordinoisi myös uutta Liikkuva koulu -hanketta. Keväällä 2010 se kuitenkin ohitettiin prosessissa hyvin päättäväisesti ja 10.6.2010 Likes ja Nuori Suomi sopivat liikkuvakoulu.fi-verkkotunnuksen siirtymisestä Likesin hallin-

437 Likes, Hallituksen kokous 18.3.2010, 31.5.2010, 23.9.2010, 23.6.2010. Liikkuva koulu -hanke. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKESin rooli hankkeessa. Tiedoksi ohjausryhmälle. Likes, Mappi, Hallitus 2010.

438 Likes, Hallituksen kokous 18.3.2010, 31.5.2010, 23.9.2010, 23.6.2010. Liikkuva koulu -hanke. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKESin rooli hankkeessa. Tiedoksi ohjausryhmälle. Likes, Mappi, Hallitus 2010.

noitavaksi⁴³⁹. Miksi Nuori Suomi ei saanut Liikkuva koulu -hanketta hoidettavakseen? Likes-säätiön hallituksen asiakirjat eivät anna vastauksia tähänkään kysymykseen.

Jonkin vastauksen voi saada LK-hankkeen valmisteluryhmän johdannosta, jossa lukee: *”Koulupäivän liikunnallistamiseksi on tehty lukuisia projekteja ja hankkeita. Liikkuva koulu -hankkeessa on kyse ensimmäisestä valtionhallinnon tasolla koordinoitavasta hankkeesta, jonka myötä hyviä käytäntöjä levitetään eri puolille Suomen kouluja, huomioiden koulujen erilaisuus.”*⁴⁴⁰ Vuonna 2010 erilaiset järjestöt olivat pyrkineet lisäämään liikuntaa suomalaisissa kouluissa omilla keinoillaan, kärjillään ja perusteluillaan jo vuosikymmenien ajan. Edellä olevasta lainauksesta paistaa läpi, että valmisteluryhmän näkemyksissä se kortti oli ikään kuin katsottu. Asiaa koordinoitiin nyt ensimmäisen kerran valtionhallinnon tasolta ja tämän vuoksi hanke haluttiin antaa jonkin uuden toimijan käsiin. Likesin ja ministeriön välit olivat jo valmiiksi tiiviit. Lisäksi Likes oli luotsannut KKI-ohjelmaa jo 15 vuoden ajan, joten sille oli ehtinyt kertyä ymmärrystä ja kokemusta suurten hankkeiden ja ohjelmien koordinoinnista. Merkitystä lienee ollut silläkin, että Likes pystyi liittämään seurannan ja tutkimuksen Liikkuva koulu -hankkeen yhteyteen saumattomasti. Kokonaisuudesta saa vaikutelman, että LK-hanke päättyi Likesille siten, että siitä päätettiin ensisijaisesti pöydässä, jossa Likesillä ja Nuori Suomi ry:llä ei ollut omia edustajia paikalla.

Liikkuva koulu -hankkeen tavoitteena vuonna 2010 oli jalkauttaa kouluikäisten liikuntasuositus kaikkiin Suomen kouluihin, vakiinnuttaa kouluihin liikunnallinen toimintakulttuuri ja lisätä liikuntaa koulupäivään tai sen välittömään yhteyteen. Liikkuvan koulun tavoitteisiin pyrittiin alusta lähtien verkostomaisella yhteistyöllä, jossa paikallinen omistajuus oli kunnilla ja kouluilla. Mitään valmista ohjelmaa, sapluunaa tai toimintatapaa ei kouluille annettu eikä sellaisen luomiseen edes pyritty. Jokaista koulua ja kuntaa kannustettiin löytämään omaan arkeen ja toimintaympäristöön parhaiten sopivat ratkaisut ja mallit. Lapset ja nuoret olivat Liikkuva koulu -hankkeen kohderyhmä vain välillisesti, varsinainen toiminta kohdistettiin niihin aikuisiin, joilla oli mahdollisuus vaikuttaa koulujen ja koululaisten arkeen.⁴⁴¹

Aivan kuten KKI-ohjelma myös Liikkuva koulu muutti tavoitteitaan, toimintatapojaan ja puhumisen tapaa sitä mukaa kuin aiheesta ja toimintaympäristöstä opittiin lisää. Käynnistysseminaarissa syyskuussa 2010 lasten fyysisen aktiivisuuden edistämistä perusteltiin terveystieteiden näkökulmalla. Huhtikuussa 2011 LK-seminaarissa puhuttiin yhä liikunnan terveysvaikutuksista, mutta samalla esiin nostettiin myös toimintakulttuurin muutoksen esteet ja edellytykset. Todettiin, että muutoksesta seuraa hälyä, ja keskusteluja on käytävä monen suuntaan. Keskeinen johtopäätös oli jo tässä vaiheessa se, että Liikkuva koulu menestyy vain, jos sen hyödyistä pääsevät nauttimaan välittömästi myös ne opettajat, joille liikunta sinänsä ei ole erityinen arvo. Vertaistuki ja muiden kokemuksista oppiminen ymmärrettiin tärkeäksi. Hankkeen alkuun oltiin ilmeisen tyytyväisiä, sillä kesäkuussa 2011

439 Likes, Hallituksen kokous 18.3.2010 ja 23.6.2010. Liikkuva koulu -hanke. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKESin rooli hankkeessa. Tiedoksi ohjausryhmälle. Likes, Mappi: Hallitus 2010.

440 Liikkuva koulu -hanke 2010, 8.

441 Tammelin, Laine & Turpeinen 2012, 7–12.

Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmassa⁴⁴² todettiin, että Liikkuva koulu jatkuisi ohjelmana. Liikkuva koulu -hanketta alettiin kutsua Liikkuva koulu -ohjelman pilottivaiheeksi, jolla tarkoitettiin vuosia 2010–2012. Lokakuussa 2011 Liikkuva koulu -seminaarissa korostettiin fyysisen aktiivisuuden ja oppimisen yhteyttä. Liikunnan edistäminen kiinnitettiin palvelemaan oppimista. Tässä vaiheessa toimijoilla oli jo kokemusta siitä, mitä hankkeen vetäminen koulujen arjessa on. Suurimmaksi ongelmaksi nimettiin ajan puute sekä Liikkuvan koulun hukkuminen hankemereen. Onnistumisen kannalta tärkeiksi asioiksi mainittiin motivoituneet opettajat ja oppilaat, toimivat verkostot, materiaalit, koulutukset ja toistuvuus. Huhtikuussa 2012 pidetyssä seminaarissa kuultiin myös koululaisten ääntä. Pilottivaiheen oppimiskokemukset haluttiin tehdä näkyväksi, ettei seuraavien tarvitsisi aloittaa aivan alusta. Tässä seminaarissa tutustuttiin erääseen esimerkkiin Tanskasta, jossa jokaisella oppilaalla oli kuusi liikuntatuntia viikossa. Esimerkki antoi ymmärtää, että liikuntatuntien sijaan ratkaisua kannattaisi Suomessa hakea koko koulupäivästä.⁴⁴³

Liikkuva koulu -verkostoon kuului alusta lähtien toimijoita paikalliselta, alueelliselta ja valtakunnalliselta tasolta. Paikallisesti toimintaa saattoivat tukea esimerkiksi urheiluseurat ja iltapäivätoimintaa järjestävät yhdistykset. Aluetasolta pilottivaiheen hankkeita tukivat muun muassa mentoriverkosto, aluehallintoviranomaiset ja liikunnan aluejärjestöt. Valtakunnallisesti mukana olivat esimerkiksi SLU ja sen jäsenjärjestöt, kansanterveysjärjestöt, opettajien ammatilliset järjestöt, vanhempainyhdistykset ja Koululiikuntaliitto. Kun luokkia, koulujen ympäristöjä, opetusmenetelmiä ja koulupäiviä pyrittiin muuttamaan aktiivisempaan suuntaan, jouduttiin tekemään uusia hankintoja, jolloin myös eri alojen yritykset kiinnostuivat hankkeesta. Nekin tunnistettiin osaksi Liikkuva koulu -verkostoa jo hyvin varhaisessa vaiheessa.⁴⁴⁴

Liikkuva koulu -hankkeen koordinaattori Antti Blom aktivoi erilaisia verkostoja ahkerasti saadakseen hankkeen käynnistymään ja toimimaan. Pilottivaiheen loppuraportissa Blom kiteyttää osuvasti, miten ohjelma näyttäytyi eri suunnista erilaisena: *”Hankkeen pilottikoulujen oppilaille se merkitsee vaihtuvia käytäntöjä, muuttuvia sääntöjä, erilaisia tunteja ja välitunteja sekä mittaamisen ja kyselemisen kohteena olemista. Hankkeeseen sitoutuneille opettajille ja viranomaisille se on kehittämistyötä, strategiointia, keskustelua ja asioiden ajattelemista uudella tavalla. Koululaisten liikkumisesta kiinnostuneille kansalaisjärjestöille Liikkuva koulu tarjoaa muutoksen keskellä yhden mahdollisuuden oman paikan hakemiselle, toimintakentän rajaamiselle ja tulokulman etsimiselle kunnissa, alueilla ja koko maassa. Aluetasolla Liikkuva koulu on yritys yhteisen tekemisen malliksi, jossa eri viranomaisilla ja järjestöillä on oma luonteva roolinsa. Valtion tasolla kyse on hallinnonalojen siiloutumista vastaan toimivien virastojen ja osastojen henkilökuntien verkostoitumisesta sekä yhteisten puhetapojen ja yhteensopivien rajapintojen hakemisesta.”*⁴⁴⁵

Kaksi vuotta vanha Liikkuva koulu -hanke oli oppinut ensimmäisinä vuosinaan paljon ja se oli jo varsin kaukana siitä ajattelusta, jota Liikkuva koulu -hankkeen valmis-

442 Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 22.6.2011, 37.

443 Tammelin, Laine & Turpeinen 2012, 10–12.

444 Tammelin, Laine & Turpeinen 2012, 7–12.

445 Antti Blom. Teoksessa: Tammelin, Laine & Turpeinen 2012, 6.

teluryhmäkin oli aikanaan esittänyt. Nopean muutoksen edellytys oli hanketoimijoiden kuunteleminen. Tässä auttoi osaltaan myös tutkimus ja seuranta, jotka olivat kiinteä osa hanketta alusta lähtien. Koulujen arkea ei enää pyritty muuttamaan liikunta tai terveys edellä. Tärkeintä oli, että Liikkuva koulu pystyisi tukemaan koulujen päätehtävää. Liikkuvan koulun ytimessä kokonaisuutta hahmotettiin yhä enemmän oppimisen, viihtyvyyden ja työskentelyrauhan näkökulmista. Liikkuva koulu -toiminnan omistajuus haluttiin kaikin keinoin säilyttää kunnilla ja kouluilla. Opettajat ja rehtorit nähtiin oman alansa, työnsä ja ajankäyttönsä parhaimpina asiantuntijoina, ylä- tai ulkopuolelta päämääröintiä tai liikunta-alan asiantuntijan äänellä puhumista koetettiin välttää. Liikkuva koulu -verkostosta oli toki mahdollisuus halutessaan saada apua, ideoita, vinkkejä ja tukea. Tällaiset linjaukset ja toimintaperiaatteet ovat erittäin poikkeuksellisia suomalaisessa liikunnan edistämisen historiassa⁴⁴⁶. Perinteisestihän erilaiset kampanjat ja ohjelmat ovat perustuneet erilaisten merkkien suorittamiseen ja askelien, minuuttien, kertojen tai kilometrien laskemiseen. Usein liikunta-alan asiantuntijan ääni on myös kaikunut niin kovana, ettei vähän liikkuvien ääntä ole enää kuultukaan.

Liikkuva koulu -ohjelmavaihe alkoi vuonna 2012 ja julkilausutuksi tavoitteeksi asetettiin aktiivisemmat ja viihtyisämmät koulupäivät. OKM:n asiakirjoissa päätavoitteeksi kirjattiin liikunnallisen toimintakulttuurin vakiinnuttaminen kouluihin ja liikunnan lisääminen kouluissa. Pilottivaiheen jälkeen ohjelma haluttiin levittää valtakunnalliseksi. Liikkuva koulu rekisteröitiin tavaramerkiksi 2012 ja sen brändiä vahvistettiin muun muassa luomalla OPH:sta erillään olevat verkkosivut ja kehittämällä visuaalista viestintää. Liikkuva koulu -brändiä vietiin suuntaan, jossa se yhdistettäisiin koko koulupäivän aikaista liikkumista, koulumatkoja, aktiivisuutta, oppimista ja viihtyvyyttä korostavaksi toiminnaksi.⁴⁴⁷

Ohjelmavaiheessa kunnat ja koulut voitiin tavoittaa kolmella eri tasolla. Ensinnäkin Liikkuva koulu -ohjelmassa olivat mukana siihen erikseen valitut 17 kokeilukuntaa, joissa toimintakulttuurin vakiintumisen ehtoja seurattiin erityisen tarkasti. Mukana oli myös suuria kaupunkeja. Tähän ryhmään kuuluivat lisäksi pilottivaiheen toimijat. Toinen väylä osallistua Liikkuva koulu -ohjelmaan avautui ELY-keskusten kautta. Näiden alueellisten toimijoiden kautta muut kunnat pystyivät hakemaan rahoitusta Liikkuva koulu -toiminnan käynnistämiseen ja kehittämiseen. Kolmas keino liittyä Liikkuva koulu -ohjelmaan avautui vuonna 2014, jolloin kaikki koulut saivat halutessaan rekisteröityä Liikkuvaksi kouluksi. Näin toiminnan ja viestinnän piiriin pääsivät nekin koulut, jotka halusivat käynnistää Liikkuva koulu -toiminnan oma-aloitteisesti ilman valtion avustusta. Ohjelmavaiheen lopussa vuonna 2015 Liikkuvaksi kouluksi oli rekisteröitynyt 805 koulua 171 kunnasta.⁴⁴⁸

446 Rantala 2019, 50–57. Suurin osa suomalaisista liikuntakampanjoista ja liikunnan edistämistoimista on perustunut siihen, että osallistuja saavuttaa jonkin merkin tai vaihtoehtoisesti jonkin kilometri-, askel- tai minuuttimäärän.

447 Aira, Turpeinen & Laine 2019, 27–29.

448 Aira, Turpeinen & Laine 2019, 27–29, 33.

Vuosina 2007–2009 valtionhallinnossa (STM, OPM ja OPH) tunnistettiin tarve saada aikaiseksi järjestelmä, jota voitaisiin hyödyntää koululaisten fyysisen toimintakyvyn mittaamisessa, palautteenannossa ja seurannassa 5. ja 8. vuosiluokilla laajojen terveystarkastusten yhteydessä. Tarve huomioitiin myös Liikkuva koulu -hankkeen valmistelutyöryhmän esityksessä. Vuonna 2010 OKM ja OPH tarjosivat JY:n liikunta- ja terveystieteelliselle tiedekunnalle mahdollisuuden suunnitella valtakunnallinen fyysisen toimintakyvyn seurantajärjestelmä (FTS) tätä tarkoitusta varten. FTS:n avulla haluttiin auttaa oppilasta ja hänen perhettään ymmärtämään fyysisen toimintakyvyn yhteydet terveyteen, päivittäiseen hyvinvointiin, jaksamiseen ja opiskeluun. Monivuotinen ja -vaiheinen prosessi jatkui myös Liikkuva koulu -ohjelmavaiheen aikana (2013–2015), jolloin myös Likes-tutkimuskeskus oli mukana tuottamassa seurantajärjestelmän kansallista viiteaineistoa. Sittemmin kokonaisuus on tullut tunnetuksi Move!-järjestelmänä. Ensimmäiset valtakunnalliset Move!-mittaukset toteutettiin 5. vuosiluokalle vuonna 2016 ja 8. vuosiluokalle vuonna 2018.⁴⁴⁹

Move!-järjestelmä on kansainvälisestäikin tarkasteltuna varsin ainutlaatuinen. Vuonna 2020 mittauksiin osallistui lähes 105 000 oppilasta eli yli 90 prosenttia ikäluokasta. Euroopassa vain seitsemässä maassa on kansallinen fyysisen kunnon seurantajärjestelmä, joista Move! erottuu myönteisesti osallistumisasteella, mahdollisuudella soveltaa mittauksia myös toimintakykyrajoitteiden mukaan ja tiiviillä yhteydellä koululaisten terveystarkastuksiin. Viimeinen Likes-säätiön yhteydessä valmistunut väitöskirja kohdistui Move!-mittauksiin. Siinä tutkittiin, miten liikunta, kehonkoostumus, kasvu ja kehitys ovat yhteydessä Move!-mittauksilla mitattuihin fyysisiin kunto-ominaisuuksiin sekä niiden muutoksiin murrosiän aikana. Laura Joensuun väitöskirja tarkastettiin 14.1.2022 Jyväskylän yliopistossa.⁴⁵⁰ Kaikkiaan Likesillä valmistui säätiön historian aikana yhteensä 58 väitöskirjaa.

Ohjelma kasvoi ja samalla sen verkostot laajenivat ja rakenteet vankistuivat. Vuoden 2012 helmikuussa ohjelmaan palkattiin sen historian toinen työntekijä, järjestöpäällikkö Kirsi Naukkarinen. Vuosien 2010–2012 aikana Liikkuva koulu -hanke työllisti noin kymmentä Likesin työntekijää osa-aikaisesti yhteensä noin 6–7 henkilötyövuoden verran. Pilottivaiheessa hanketta luotsasivat eteenpäin Liikkuva koulu -toimiston lisäksi Valmisteluryhmä ja Ohjausryhmä. Pääosin valtionhallinnon toimijoista koostuneeseen Valmisteluryhmään kuului edustajia ainakin seuraavista organisaatioista: OKM, OPH, JY, Pääesikunta, STM, THL ja VLN. Ohjausryhmässä puolestaan oli mukana myös järjestöjä ja tutkimuslaitoksia, kuten esimerkiksi KLL, OLL, MLL, Nuori Suomi, Liito ry, JY. Ohjelmavaiheessa vuonna 2012 rakenteita muokattiin ja hallinnon verkostoa laajennettiin uudella Liikkuva koulu -neuvottelukunnalla. Samalla Liikkuvan koulun ohjausryhmää pienen-

⁴⁴⁹ Liukkonen 2012, 62–63; Jaakkola, Sääkslahti, Liukkonen & Iivonen 2012, 6–11, 108–109, 117; www.oph.fi. JY vastasi myös pilottivaiheeseen liittyvästä opettajien täydennyskoulutuksesta. Tähän se sai rahoituksen OPH:lta. Huhtiniemi 2012, 59–61.

⁴⁵⁰ Joensuu 2022. HS 11.1.2022, "Pääkirjoitus: Lapsia uhkaa vakava terveyskriisi".

nettiin, joten se pystyi toimimaan aktiivisesti operatiivisen johdon tukena. Uudessa neuvottelukunnassa oli mukana järjestöjä, tutkimuslaitoksia ja kuntasektorin toimijoita ja se kokoontui harvemmin. Sillä oli oma roolinsa verkostojen luomisessa ja yleisen tietoisuuden levittämisessä. Ohjelmavaiheen vuosina Liikkuva koulu -valmisteluryhmäkin laajeni ja sen poikkihallinnollisuus lisääntyi. Tämä puolestaan valmisti ja varmisti ohjelman seuraavaa vaihetta.⁴⁵¹

Kuva 31. Liikkuva koulu -ohjelman tehokaksikko Antti Blom ja Kirsi Naukkarinen olivat keskeisiä toimijoita ohjelman ympärille muodostetun verkoston luomisessa ja ylläpidossa. Kuvassa Blom ja Naukkarinen tervehtivät Ruotsin prinssi Danielia, joka 23.4.2018 tutustui Liikkuva koulu -ohjelmaan kouluvierailun yhteydessä. Taustalla tilannetta seuraa aluehallintoviraston ylitarkastaja Kristian Åbacka. Kuvaaja: Petter Gröning. Kuva: Likes/Liikkuva koulu.

Valtakunnallisen tason lisäksi eri alueille muodostui omia toiminnallisia kokonaisuuksia, jotka kiinnittyivät ensisijaisesti aluehallintovirastojen ja liikunnan aluejärjestöjen ympärille. Alueet toimivat omista lähtökohdistaan, joten niiden toiminnot ja verkostot poikkesivat toisistaan huomattavasti. Ohjelmavaiheessa Liikkuva koulu -ohjelma järjestikin säännöllisiä kokoontumisia, joissa voitiin yhdessä tehdä suunnitelmia ja valintoja sekä muodostaa toimintaa ohjaavia linjauksia. Näissä tapaamisissa kohtasivat

451 Aira, Turpeinen & Laine 2019, 30–33; Likes, Toimintakertomus 2015. Likes, Hallituksen kokous 16.4.2012, 7.6.2012. Likes, Toiminta ja taloussuunnitelma 2012. Likes, Mappi: Hallitus 2012.

OKM:n, OK:n, Likesin, Liikkuva koulu -toimiston, aluehallintovirastojen ja liikunnan aluejärjestöjen edustajat.⁴⁵²

Liikkuva koulu -ohjelma vaikuttaa olleen massiivinen, varsinkin jos asiaa tarkastelee siitä näkökulmasta, että yksittäisellä kunnalla, rehtorilla ja opettajalla on suomalaisessa koulujärjestelmässä melko paljon valtaa päättää koulupäivien ja opetuksen sisällöistä. Ohjelmavaiheen verkostokokonaisuus muodostuu niin monesta valtion- ja aluehallinnon yksiköstä, että on vaikea hahmottaa ohjelman perusajatusta toiminnasta, joka suuntautuu alhaalta ylös. Liikkuva koulu -ohjelman ajatuksien ja käytäntöjen jalkauttamista pyrittiinkin varmistamaan perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin liitetyillä kirjauksilla. Uudet perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet julkaistiin vuonna 2014. Se sisältää muun muassa seuraavan kirjauksen: ”*Oppivassa yhteisössä ymmärretään fyysisen aktiivisuuden merkitys oppimiselle ja irrottaudutaan istuvasta elämäntavasta.*”⁴⁵³ Opetuksen järjestäjät laativat opetussuunnitelmat ja ne otettiin käyttöön vuonna 2016 vuosiluokilla 1–6. Kuntien opetussuunnitelmiin kohdistuneen tekstianalyysin perusteella Liikkuva koulu -teemat näkyivät niissä laajasti.⁴⁵⁴

Kun ohjelmaan liittyi mukaan satoja kouluja, oli selvää, ettei tätä joukkoa pystynyt enää auttamaan, palvelemaan tai ohjaamaan suorassa vuorovaikutuksessa. Tätä puutetta korjaamaan Liikkuva koulu -ohjelman yhteyteen kehitettiin Nykytilan arviointi -työkalu. Sillä tarkoitetaan ohjelman verkkosivuilla olevaa kyselylomaketta, jonka täyttämällä koulut voivat seurata oman liikunnallisen toimintakulttuurin kehitystä. Lomakkeet kysymykset ohjaavat osaltaan kouluja ja kuntia kiinnittämään huomiota erilaisiin fyysistä aktiivisuutta lisääviin ja ylläpitäviin toimenpiteisiin. Syksyllä 2017 työkalua oli käyttänyt jo 1 800 koulua. Nykytilan arvioinnin tiedot kootaan Virveli-tietokantaan, jossa tuloksia voi verrata vielä valtakunnallisesti. Työkalut auttavat kouluja ja kuntia myös vertaamaan omaa toimintaa ja tilannetta suhteessa muihin, niiden avulla voi nopeasti nähdä, missä asioissa on onnistuttu ja missä olisivat seuraavat kehityskohteet.⁴⁵⁵

Vuonna 2015 Liikkuva koulu -ohjelmassa alkoi uusi vaihe. Pääministeri Juha Sipilän hallitusohjelma Ratkaisujen Suomi (29.5.2015) sisälsi useita kärkihankkeita, joista yksi oli Uudet oppimisympäristöt ja digitaaliset materiaalit peruskouluihin. Tätä kärkihankkeen tavoitetta tarkennettiin seuraavasti: ”*panostetaan kouluviihtyvyyteen ja nostetaan lasten ja nuorten henkisen sekä fyysisen hyvinvoinnin tasoa.*” Ja erityisenä toimenpiteenä puolestaan esitettiin: ”*liikutaan tunti päivässä esimerkiksi laajentamalla Liikkuva koulu -hanketta valtakunnalliseksi.*”⁴⁵⁶ Ohjelman toteuttamiseen varattiin budjettivaroja (kärkihankemomentti) yhteensä 21 miljoonaa euroa vuosille 2016–2018. Kunnille ohjattu valtionavustus edellytti peruskouluille osoitetun tuen osalta 50 prosentin omavastuuta. Tällä lisättiin Liikkuva koulu -toimintaan kohdistuvaa rahoitusta ja samalla tuettiin toiminnan vakiintumisen edellytyksiä kärkihankevaiheen jälkeen. Vuosina 2016–2018 OKM myönsi

452 Aira, Turpeinen & Laine 2019, 34.

453 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 27.

454 Aira, Turpeinen & Laine 2019, 34–35.

455 Aira, Turpeinen & Laine 2019, 37–39.

456 Pääministeri Juha Sipilän hallituksen ohjelma 29.5.2015, 17.

Likesille (Liikkuva koulu -momentti) Liikkuva koulu -ohjelman valtakunnalliseen koordinointiin rahoitusta noin viisi miljoonaa euroa. Tällä katettiin LK-ohjelmatoimiston kulut ja hoidettiin ohjelman viestintää, seurantaa, tutkimusta ja asiantuntijatoimintaa. Liikkuva koulu -ohjelma näytteli suurta roolia Likesin jokapäiväisessä arjessa Helsingissä ja Jyväskylässä. Kokonaisuudessaan Liikkuva koulu -ohjelmaan osoitettiin julkisia varoja (valtionavustukset ja kuntien omarahoitus) kärkihankevaiheessa arviolta 40,9 miljoonaa euroa.⁴⁵⁷

Liikkuva koulu -ohjelma jatkoi laajentumistaan ja kasvuaan. Vuoden 2018 lopussa mukaan oli rekisteröitynyt 289 kuntaa ja 2 139 koulua, joissa opiskeli noin 500 000 koululaista. Kasvu näkyi myös valtakunnallisissa seminaareissa. Vuonna 2015 Hämeenlinnassa oli 350 osallistujaa ja huhtikuussa 2019 Tampereella järjestetyssä ohjelman kärkihankevaiheen päätösseminaarissa (Liikkuva ja oppiva yhteisö) oli mukana lähes 1 400 osallistujaa.⁴⁵⁸ Liikkuva koulu -ohjelmasta tehtiin tutkimusta, seurantaa ja lukuisia opinnäytteitä ja sen laajojen verkostojen kautta ohjelma kiinnittyi monenlaisiin hankkeisiin. Yksi niistä oli vuonna 2018 aloitettu Fiksusti kouluun -hanke, jonka tavoitteena oli lisätä fiksua liikumista koulumatkoilla ja pienentää hiilijalanjälkeä. Hanketta hallinnoi Likes-tutkimuskeskus ja se teki tiivistä yhteistyötä mm. Pyöräilykuntien verkoston, Pyöräliiton, Liikenneviraston (nyk. Traficom) ja Motivan kanssa. Vuonna 2020 hanke muuttui Fiksusti kouluun -ohjelmaksi.⁴⁵⁹

457 Isoaho & Summanen 2019, 30–36; Aira, Turpeinen & Laine 2019, 48–52.

458 Isoaho & Summanen 2019, 47; Aira, Turpeinen & Laine 2019, 41.

459 Likes, Toimintakertomus 2018, Likes, Toimintatiedot 2020.

Kuva 32. Liikkuva ja oppiva yhteisö -seminaari järjestettiin vuoden 2019 huhtikuussa Tampere-talossa. Tapahtuma veti paikalle 1 400 osallistujaa. Seminaarissa oli mahdollista kokeilla uusia oppimistapoja ja -välineitä, tavata kollegoita ja kuulla erilaisia puheenvuoroja. Tapahtuma keräsi yhteen opettajia, asiantuntijoita, tutkijoita, virkamiehiä, järjestöjen edustajia ja kaupallisia toimijoita yhteisen asian äärelle. Kuvaaja: Tuija Tammelin. Kuva: Tuija Tammelinin arkisto.

Kärkihankevaiheessa Liikkuva koulu laajeni myös toiselle asteelle. Vuonna 2015 viikkoa ennen Sipilän hallitusohjelman julkaisua Koululiikuntaliitto, Opiskelijoiden Liikuntaliitto, Suomen Lukiolaisten Liitto ja Suomen ammatillisen koulutuksen ja kulttuurin urheiluliitto tekivät esityksen Liikkuva koulu -ohjelman laajentamisesta myös toiselle asteelle. Asiaa valmisteltiin ministeriössä jo samana vuonna. Vuonna 2016 järjestettiin ensimmäinen Liikkuva opiskelu -kutsutyöpaja valtakunnallisen Liikkuva koulu -seminarin yhteydessä. Varsinaisesti Liikkuva opiskelu -pilottivaihe alkoi vuonna 2017, jolloin käynnistyi 50 kaksivuotista kokeiluhanketta. Näille myönnettiin avustusta yhteensä 4,44 miljoonaa euroa omarahoitusosuuden ollessa 20 prosenttia. Lukuvuonna 2018–2019 kokeiluhankkeissa oli mukana 124 oppilaitosta, joissa oli noin 95 000 opiskelijaa.⁴⁶⁰ Vuonna 2019 kokeilut laajennettiin Liikkuva opiskelu -ohjelmaksi, josta on kirjaus Valtion liikun-

460 Moilanen & Vehviläinen (toim.) 2019, 4–11.

tapoliittisessa selonteossa (2018), Antti Rinteen hallituksen ohjelmassa (2019) ja Sanna Marinin hallituksen ohjelmassa (2019)⁴⁶¹.

Liikkuva opiskelu -ohjelman tavoitteena on lisätä opiskelijoiden fyysistä aktiivisuutta ja opiskelukykyä kehittämällä oppilaitoksiin aktiivisuutta tukevaa toimintakultuuria. Tarkoituksena on vaikuttaa henkilöstön ja opiskelijoiden asenteisiin, toimintaan ja osaamiseen sekä oppilaitosten olosuhteisiin, arkisiin toimintatapoihin, rakenteisiin ja johtamiseen siten, että kokonaisuus tukee päivittäistä aktiivisuutta, opiskelijoiden ja henkilökunnan työkykyä ja hyvinvointia. Tässäkin ohjelmassa pääkohderyhmiä ovat oppilaitosten henkilöstö, johto ja koulutuksen järjestäjät, ei vain suoraan opiskelijat. Vuonna 2021 jo noin puolet toisen asteen oppilaitoksista ja korkeakouluista oli rekisteröitynyt mukaan ohjelmaan. Näissä oppilaitoksissa opiskeli yli 400 000 opiskelijaa.⁴⁶²

Vuonna 2017 Liikkuva koulu -ohjelman yhteyteen siirrettiin myös varhaiskasvatuksiin keskittyvä Ilo kasvaa liikkuen -ohjelma. Se oli alkanut vuonna 2012 Nuoren Suomen kokeiluna ja vuodesta 2015 lähtien se oli toiminut valtakunnallisena ohjelmalla Valon ja sen seuraajan Olympiakomitean yhteydessä. Ohjelman tavoitteena on, että jokaisella alle kouluikäisellä lapsella on päivittäin mahdollisuus liikkumiseen ja liikkumisen iloon. Tämäkin ohjelma kohdistuu ensisijaisesti varhaiskasvatuksen parissa työskenteleviin (yksikkötaso, kunta ja valtakunnallinen taso) ja välillisesti lapsiin. Mukana on päiväkotia, perhepäivähoitajia ja avointa leikkitoimintaa järjestäviä organisaatioita. Se tarjoaa varhaiskasvattajille ideoita lasten liikkumisen lisäämiseen sekä välineitä ja verkostoja oman työn kehittämiseen varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin nojaten. Huomiota kiinnitetään esimerkiksi pihoihin, tiloihin, välineisiin, lapsen osallisuuteen, istumiseen ja henkilökunnan osallistamiseen, osaamiseen ja hyvinvointiin. Toimintaa toteutetaan tässäkin ohjelmassa jokaisen yksikön omista lähtökohdista, omistajuus on varhaiskasvattajilla ja kunnilla. Kärkihankevaiheen lopussa vuonna 2018 Ilo kasvaa liikkuen -ohjelmaan oli rekisteröitynyt 95 kuntaa ja 1 761 varhaiskasvatussyksikköä, joiden toiminnassa temmelsi noin 120 000 lasta. Ohjelman nimi muuttui vuoden 2020 alussa Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelmaksi.⁴⁶³

Liikkuva koulu -ohjelman laajentuminen alle kouluikäisistä aina korkeakouluopiskelijoihin saakka tarkoitti koko verkoston laajentumista ja monipuolistumista. Verkostoa, joka toimi valtionhallinnon, alueiden, kuntien, oppilaitosten ja lopulta opettajien taasoilla, parhaimmillaan hallinnonrajat ylittäen, on mahdoton tässä yhteydessä kuvata kattavasti. Kärkihankevaiheessa kokonaisuuden ohjausrakenteesta pyrittiin tekemään kolmiportainen ja ohjelmavaiheessa perustettu neuvottelukunta lakkautettiin. Ohjausryhmään kuului päätösvaltaisia toimijoita (esim. OKM:n eri vastuualueita, OPH, OAJ, YM, Kuntaliitto), joiden oli tarvittaessa mahdollista ratkoa hallinnollisia, toimialojen yhteistyöhön liittyviä ongelmia. Johtoryhmän (esim. OPH, LK-toimisto, OKM:n liikunnan vastuualue) tehtävänä oli kärkihankkeen toimeenpano ja tavoitteiden toteutumisen seuranta.

461 Valtioneuvoston selonteko liikuntapolitiikasta 2018, 22–23; Pääministeri Antti Rinteen hallituksen ohjelma 6.6.2019, 174; Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019, 176.

462 Moilanen & Vehviläinen 2019, 4–13; Aira, Turpeinen & Laine 2019, 51–53, www.liikkuvaopiskelu.fi.

463 Soukainen ym. 2018, 7; Aira, Turpeinen & Laine 2019, 54. Likes, Toimintakertomus 2020.

Lisäksi se nimesi lyhytaikaisia työjaostoja, joita muodostettiin keskeisten teemojen ympärille (esim. vanhempiin vaikuttaminen, oppimisympäristöt, yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja esteettömyys). Neljästä työjaostosta (Toisen asteen kokeilut, Toimenpiteiden vakiinnuttaminen kunnissa, Toteutusta tukeva lasten liikuntatutkimus ja Ilo kasva liikkuen) tuli pysyviä. Jaostot olivat keskeinen verkostoa ylläpitävä ja viestejä välittävä rakenne kokonaisuudessa.⁴⁶⁴

Liikkuva koulu -ohjelman kärkihankevaiheesta julkaistiin ulkoinen arviointi vuonna 2019⁴⁶⁵. Sen mukaan ohjelman perustavoitteet ja toimintatavat olivat edistäneet useita liikuntalain tavoitteita. Kärkihankevaiheen merkittävin saavutus oli tietoisuuden lisääntyminen siitä, miten lasten ja nuorten liikkumista voidaan edistää ja tukea. Valtionavustusta käytettiin merkittävältä osin oppi- ja välituntien aikaista liikuntaa tukevaksi. Ohjelman verkostoja hyödyntävää ja alhaalta ylös -toimintatapaa sekä Nykytilan arviointi -työkalua pidettiin onnistuneena. Toisaalta puutteena esitettiin, ettei verkostoja hyödyntävällä alhaalta ylös -toimintatavalla pystytä nopeasti lisäämään lasten ja nuorten reippaan liikunnan määrää. Siihen tarvittaisiin toimintatapa, jossa koulut ja oppilaitokset sitoutuisivat tiettyihin toimiin ja toteuttamisen tasoon voidakseen olla mukana ohjelmassa. Tätä perinteistä liikunnan edistämisen toimintatapaa oli kuitenkin tietoisesti pyritty välttämään Liikkuvassa koulussa alusta saakka, joten niiltä osin kritiikki ei osunut maaliin. Liikkuva koulu -ohjelma arvioitiin varsin onnistuneeksi muiden Sipilän kärkihankkeiden joukossa. Tämän katsottiin johtuvan siitä, että hankkeen taustalla oli jo pilotti- ja ohjelmavaihe seurantoineen, jolloin kaikkea ei tarvinnut aloittaa alusta.⁴⁶⁶

Vuonna 2019 Liikkuva koulu -ohjelmakokonaisuuden strategisesta johtamisesta vastasivat OKM ja OPH. Ohjelmaa koordinoi Likes. Liikkuva koulu -toimistossa työskenteli päätoimisesti kuusi henkilöä ja se sijaitsi yhä OPH:n tiloissa, työyhteisössä ja tietoverkossa. Likes-tutkimuskeskuksen henkilöresurssit ja osaaminen olivat saumattomasti Liikkuva koulu -ohjelmakokonaisuuden käytössä. Liikkuva koulu -ohjelmakokonaisuutta rahoitettiin veikkausvoittovaroista ja niitä myönsi OKM:n liikunnan vastuualue. Liikkuva koulu -toimisto Helsingissä ja Likes olivat irrallaan avustusjärjestelmästä siten, etteivät ne tehneet päätöksiä avustuksen saajista. Toimintaperiaate oli siis näiltä osin erilainen kuin KKI-ohjelmassa, jossa Likesin hallitus teki esimerkiksi hanketukeen liittyvät päätökset.⁴⁶⁷

Kärkihankevaiheen loppuun mennessä Liikkuva koulu -ohjelman ympärille muodostunut verkosto oli valtavan suuri. Selvää on, että näin suuressa kokonaisuudessa kitkaa esiintyy monissa kohdissa. Kaikki verkoston jäsenet eivät automaattisesti toimi tavoitteen edistämiseksi eikä jokaisen verkoston jäsenen jokaista päätöstä voi olettaakaan tehtävän siten, että siinä huomioitaisiin aina Liikkuva koulu -ohjelman tavoitteet. On realistista olettaa ja ymmärtää, että verkoston jokainen jäsen toimii roolinsa, toimintaperiaatteidensa ja omien lainalaisuuksiensa ehdoilla.⁴⁶⁸

464 Isoaho & Summanen 2019, 27–29, 45–52; Aira, Turpeinen & Laine 2019, 43–50, 59.

465 Isoaho & Summanen 2019.

466 Isoaho & Summanen 2019; Aira, Turpeinen & Laine 2019, 42–43, 69.

467 Moilanen & Vehviläinen (toim.) 2019, 10–11.

468 Aira, Turpeinen & Laine 2019, 59.

Liikkuva koulu -ohjelmakokonaisuudessa ehkä hämmästyttävintä on, että kymmenessä vuodessa tuhannet lasten ja nuorten parissa työtään tekevät saatiin ”katsomaan samaan suuntaan” ja edes hetkeksi pohtimaan alle 30-vuotiaiden suomalaisten arkista ympäristöä fyysisen aktiivisuuden näkökulmasta. Huomion arvoista on myös se, miten pieni porukka ohjelmaa lopulta koordinoi. Vuonna 2015 Liikkuva koulu -toimistolla Opetushallituksen tiloissa työskenteli vain kolme henkilöä ja vuonna 2019 alle kymmenen. Toki he saivat vankkaa tukea Likes-tutkimuskeskukselta Jyväskylältä sekä valtionhallinnon edustajilta. Liikkuva koulu -ohjelmaa koordinoi Likes ja ohjelman päivittäisarkea hoitanut Liikkuva koulu -toimisto eivät tehneet ohjelman ohessa jaettuja avustuksia koskevia esityksiä tai päätöksiä eikä niillä ollut ohjausvaltaa suhteessa valtionhallintoon, alueisiin, kuntiin, kouluihin, oppilaitoksiin, rehtoreihin, opettajiin tai varhaiskasvattajiin. Hanketuen saajilta toki edellytettiin tiivistä yhteistyötä Liikkuva koulu -ohjelman kanssa ja hallitusohjelmakirjaukset antoivat kaikille toimijoille selkänöjää. Likes ja Liikkuva koulu -toimisto edesauttoivat omaan kokoonsa nähden valtavan suuren kokonaisuuden syntymistä käytännössä narulla työntämällä. Verkostokokonaisuus luotiin ja saatiin toimimaan vain ja ainoastaan siten, että Liikkuva koulu -ohjelman työntekijät huomioivat jokaisen toimijatahon toimintalogiikan ja perustehtävän ja pyrkivät tämän jälkeen sovittamaan Liikkuva koulu -tavoitteiden edistämisen näihin. Muita perusasioita olivat tiivis vuorovaikutus, pitkäjänteisyys sekä eri toimijoiden tarpeiden ymmärtäminen ja kunnioittaminen. Toimintaperiaatteet lienevät olleet toimivia, käskemällä tällainen tuskin olisi 2010-luvun Suomessa syntynytään.⁴⁶⁹

KKI-ohjelma mukana (liian) monessa

KKI-ohjelman neljäs viisivuotiskausi käynnistyi vuonna 2010. KKI-ohjelma oli tässä vaiheessa jo vakiintunut ja kokenut toimija liikunnan ja terveyden edistämisen kentällä Suomessa, toisin kuin Liikkuva koulu -hanke, joka otti vasta ensimmäisiä askeleitaan. Tämän viisivuotisen kauden aikana Likesin ohjelmat kytkeytyivät entistä tiiviimmin erilaisiin valtionhallinnon suunnitelmiin ja linjauksiin, joiden tavoitteena oli edistää terveyttä, hyvinvointia ja liikkumista⁴⁷⁰ ja vähentää istumista, paikallaanoloa sekä liikkumattomuutta kaikissa väestöryhmissä. Näissä asiakirjoissa korostuivat poikkihallinnollisuus sekä eri hallinnontasojen huomiointi (valtio, alueet, kunnat, järjestöt) ja niiden välinen yhteistyö. KKI-ohjelma mainitaan esimerkiksi Valtioneuvoston periaatepäätöksessä terveyttä edistävän liikunnan ja ravinnon kehittämislinoista -toimeenpanosuunnitelmassa vuosille 2008–2011, OKM:n ja STM:n yhteisessä Muutosta liikkeellä! Valtakunnalliset yhtenäiset linjaukset terveyttä ja hyvinvointia edistävään liikuntaan, TEHYLI 2020-asia-kirjassa ja TEMin Työelämä 2020 -hankkeessa. KKI-ohjelma pyrki siis edelleen vaikut-

⁴⁶⁹ Aira, Turpeinen & Laine 2019, 44, 59.

⁴⁷⁰ Paavilainen 2019, 101.

tamaan enemmän rakenteiden kautta kuin suoraan ruohonjuuritasolla. Sillä oli myös entistä monipuolisempi kumppaniverkosto.

KKI-ohjelman kohderyhmää tarkennettiin tämän kauden kuluessa siten, että kohderyhmäksi määritettiin työikäiset. Teemavuosien sijaan tällä kaudella KKI-ohjelmassa keskityttiin muutamaaan painopistealueeseen. Näistä ensimmäinen oli fyysisesti huonokuntoiset miehet, joiden tavoittamisessa SuomiMies seikkailee -rekkakiertueilla oli merkittävä rooli. Toinen painopistealue oli arkiliikunnan ja liikkumisen olosuhteiden edistäminen, jossa huomion keskipisteinä olivat kävelyn ja pyöräilyn edistäminen sekä liikkumisympäristöjen kehittämiseen tähdännyt olosuhdetyö. Tämä toiminta vei KKI-ohjelman yhteisiin pöytiin esimerkiksi OKM:n, STM:n, YM:n, LVM:n, Liikenneviraston, Metsähallituksen, Suomen Kuntaliitto ry:n, Suomen Ladun ja Pyöräilykuntien verkosto ry:n kanssa. Kolmas painopiste oli liikuntaa ja painonhallintaa tukevat mallit, joita tuotiin esiin teemalla *Tartu tilaisuuteen, ota tavaksi!* Vuonna 2013 painopisteeksi nostettiin vielä liikuntaneuvonnan edistäminen valtakunnallisesti. Tässä toiminnassa yhteistyötä tehtiin erityisesti UKK-instituutin ja Voimaa vanhuuteen -ohjelman kanssa. Liikuntaneuvonnan malleja, prosesseja ja tavoitteita jalkautettiin koulutusten, aluekierrosten, konsultoinnin, hanketukien ja erilaisen materiaalin avulla sairaanhoitopiireihin ja kuntiin. Yhteistyön tiivistyttyä TEMin kanssa vuonna 2014 painopisteeksi valittiin vielä fyysisen aktiivisuuden lisääminen työelämään teemalla *Toimintakykyä työelämään*. Tämän toiminnan tavoitteena oli liikunnan aseman vahvistaminen työyhteisöjen hyvinvointistrategioissa, toimintakulttuureissa ja työterveyshuollon ennaltaehkäisevissä toimissa.⁴⁷¹ Tavoitteet olivat suuria ja niitä oli hengästyttävän paljon, kun ottaa huomioon, että kaikki KKI-toimiston työntekijät olisivat mahtuneet yhteen pikkubussiin. KKI-ohjelma pyrkiikin tavoitteisiin yhdessä lukuisten kumppaniensa kanssa.

Vuosien 2010–2014 välisenä aikana KKI-ohjelma sai OKM:ltä ja STM:ltä tukea vuosittain yhteensä noin 2,3–2,6 miljoonaa euroa. Se jakoi vuosittain hanketukea noin 645 000–750 000 euroa noin 190–230 hankkeelle. Vuonna 2014 valtionhallinto linjasi, että kunnat eivät voineet enää hakea hanketukea. Tästä lähtien sitä myönnettiin eniten urheiluseuroille, paikallisyhdistyksille ja työyhteisöille. KKI-jakoi edelleen tukea myös liikunnan aluejärjestöille terveysliikunnan kehittäjän palkkaukseen. Ohjelmakauden aikana oli jo vakiintunut käytäntö jakaa vuosittain noin 3–12 uudelle useampivuotiselle hankkeelle noin 8 000–40 000 euron suuruisia kehittämishanketukia. Näitä hankkeita ohjasi erillinen ohjausryhmä. Esimerkiksi vuonna 2013 KKI-ohjelmalla oli meneillään yhteensä 22 kehittämishanketta, joita tuettiin yhteensä 396 000 eurolla (tuesta 64 000 euroa myönnettiin hanketuen kautta). Tämän tukimuodon tarkoitus oli löytää keinoja aikuisväestön liikuttamiseen yleensä urheiluseurojen, aluejärjestöjen, sairaanhoitopiirien tai kuntien toiminnan yhteydessä.⁴⁷² Tukien myöntämisessä painotettiin vuosittain eri teemoja, joilla oli yhteys KKI-ohjelman painopistealueisiin ja yhteistyökumppanien kanssa tehtävään työhön.

471 Likes, Toimintakertomus 2014; Paavilainen 2019, 101.

472 Likes, Toimintakertomukset 2011–2015, KKI-ohjelma, Toimintakertomukset 2011–2015.

Neljännän viisivuotiskauden aikana KKI-ohjelma näkyi ja kuului. Käytännössä se oli tapahtumia liukuhihnalla tuottava ohjelmatoimisto. Se organisoi kumppaneidensa kanssa tapahtumakiertueita (SuomiMies seikkailee -rekkakiertueet, Sykettä seniorit! ja Elinvoimaa eläkevuosiin), kampanjoita (Porraspäivät), risteilyjä (Kunnon Laiva), seminaareja (Arkiliikunnan olosuhdeseminaari), kansainvälisiä tapahtumia (Sport for All -kongressi v. 2010 ja HEPA Europe -kongressi v. 2013), kotimaisia tapahtumia (KKI-Katselmukset, KKI-ohjelma 20 vuotta) ja toimi televisio-ohjelmissa tausta- ja asiantuntijakumppanina (vuonna 2010 Ylelle Lähätän ja läkähdyn, Hyötyhiki ja SuomiMiehen Jumppa ja vuonna 2012 Ylelle Elämä pelissä) sekä organisoii Liikkujan Apteekki -konseptia yhdessä Apteekkariliiton kanssa (vuonna 2014 mukana 115 apteekkia). Kauden aikana myös uusittiin ohjelman verkkosivut ja luotiin kokonaan uudet verkkosivut useille edellä mainituille tapahtumille, kiertueille ja kampanjoille. SuomiMies seikkailee -kampanjan visuaalinen ilme uusittiin. KKI-ohjelma otti käyttöön myös kokonaan uusia sosiaalisen median kanavia ja tuotti edelleen runsaasti painettuja materiaaleja, kuten esimerkiksi kunto-oppaita, ohjaajan oppaita, kansioita, julisteita, raportteja ja työmatkaliikuntakortteja.⁴⁷³

KKI-ohjelman 5. viisivuotiskausi alkoi vuonna 2015. Sen päivittäinen toiminta jatkui yhtä monipuolisena kuin 2010-luvun alkupuoliskolla. Ohjelma määritteli painopisteikseen liikuntaneuvonnan palveluketjun kehittämisen, liikunnan olosuhdetyön ja työelämän toimintakulttuurien kehittämisen fyysistä aktiivisuutta tukevaan suuntaan, lisäksi se jatkoi työtään muiden kehittämiskohteiden parissa (esim. Liikkujan Apteekki). Liikuntaneuvonnan palveluketjun kehittämisessä paikallistason tavoitteena oli, että jokaisessa kunnassa liikuntaneuvonta integroituisi osaksi terveystalvelujen tarjoamaa elintapaohjausta. Hallituksen kärkihanke, UKK-instituutin koordinoima VESOTE (Vaikuttavaa elintapaohjausta sosiaali- ja terveydenhuoltoon poikkihallinnollisesti) vuosina 2017–2018 oli STM:n hallinnonalalta ponnistava kokonaisuus, jossa KKI-ohjelma toimi valtakunnallisena kumppanina ja KKI-ohjelman kenttäpäällikkö Sari Kivimäki VESOTEn projektipäällikkönä. KKI-ohjelma oli mukana TEHYLI-olosuhderyhmässä, jonka tehtävänä oli kehittää arkiympäristöjä terveystalveluntaan kannustavaksi poikkihallinnollisesti eri valtionhallinnon sektoreiden ja asiantuntijatahojen kesken. OKM ja KKI-ohjelma koordinoivat ryhmää, jossa oli edustettuna STM, YM, LVM, MMM, Liikennevirasto, Metsähallitus, Suomen Kuntaliitto, OK, Ikäinstituutti, Suomen Latu ja Pyöräilykuntien verkosto. Varsinkin vuonna 2018 ryhmä näyttää saaneet uutta virtaa toimintaansa, mutta valitettavasti se ei enää vuosien 2019–2020 murroksen jälkeen noussut jaloilleen.⁴⁷⁴

Viidennellä ohjelmakaudella OKM tuki KKI-ohjelmaa 2,3 miljoonalla eurolla vuoteen 2017 saakka. Vuosina 2018 ja 2019 tukisumma jäi noin 2,1 miljoonaan euroon.⁴⁷⁵ OKM myönsi KKI-ohjelmalle vuosittain noin 930 000 euroa edelleen jaettavaksi avustuksina paikallis- ja kehittämishankkeille, liikunnan aluejärjestöille terveystalveluntaan kehittäjän palkkatukeen ja koulutustukiin. KKI-ohjelma jakoi viidennellä ohjelmakaudella vuo-

473 Likes, Toimintakertomus 2014; Paavilainen 2019, 101–104.

474 Paavilainen 2019, 115–118; KKI-Toimintakertomukset 2015–2019; Peltonen ym. 2018, 47–50.

475 Tuen pieneneminen johtui siitä, ettei ohjelman erityisavustuksesta voinut enää maksaa yleiskuluja kuten vuokria ja tietoliikenneyhteyksiä. Likesin yleisavustusta nostettiin näinä vuosina saman verran, mitä ohjelmilta oli otettu pois. Valtio siis otti toisella ja antoi toisella kädellä.

sittain hanketukea noin 200–250 hankkeelle yhteensä noin 560 000–655 000 euroa. Yksittäinen hanketuki oli keskimäärin 2 000 euroa eli varsin pieni. Yksittäinen liikunnan aluejärjestö sai KKI-ohjelmalta vuosittain terveystuettujen kehittäjien palkkatukea noin 16 500–18 200 euroa. Kehittämishankkeille jaettiin vuosittain noin 183 000–476 000 euroa, käytännössä yksittäinen hanke sai noin 8000–30 000 euroa.⁴⁷⁶

Tällä ohjelmakaudella uutta ja hälyttävää oli se, että STM/RAY ei enää osoittanut ohjelmalle lainkaan suoraa tukea. Vielä edeltävällä ohjelmakaudella se oli osoittanut SuomiMies seikkailee -rekkakiertueille 250 000–300 000 euroa vuodessa. Nyt STM:n tuki KKI-ohjelmalle kanavoitui enää vain edellä mainitun VESOTE-hankkeen kautta. KKI-ohjelma toimi siis erilaisissa hallinnonrajat ylittävissä verkostoissa, mutta sen rahoituksessa poikkihallinnollisuus ei enää selkeästi näkynyt. KKI-ohjelma otti myös ensiaskeleita sähköisten haku- ja seurantalomakkeiden käytössä sekä tuettavien hankkeiden tarkemmassa seurannassa. KKI-ohjelmalta vaadittiin enemmän läpinäkyvyyttä ja toisaalta toiminnan tulosten näkyväksi tekemistä.⁴⁷⁷

Viidennellä ohjelmakaudella yli 20-vuotias KKI-ohjelma porskutti täydellä höyryllä eteenpäin niin kuin aina ennenkin, ja juuri siitä tuli vähitellen myös ongelma. Ohjelma ei onnistunut uudistumaan tehokkaasti ja fiksusti. KKI-ohjelma teki uusia avauksia, mutta se ei kuitenkaan luopunut mistään vanhasta. Sillä oli resursseihin nähden liian monta tavoitetta ja löysästi määritetyt kohderyhmät. Kokonaisuus alkoi puuroutua. Toinen KKI-ohjelman toimintaan selkeästi liittyvä ongelma kehittyi hitaasti, mutta 2010-luvun taustaa vasten se alkoi näkyä koko ajan entistä kirkaammin. KKI-ohjelmaan ei liittynyt kiinteästi tutkimusta ja seurantaa, mikä alkoi muodostua ohjelmalle taakaksi 2010-luvun ympäristössä. Ongelma tuli esiin entistä selkeämmin, kun uusi Liikkuva koulu -ohjelma alkoi hyödyntää alusta lähtien tutkimusta ja seurantaa omassa toiminnassaan. Samaan aikaan taustalla vielä lisääntyivät vaatimukset valtionhallinnon toimenpiteiden kehittämisestä siten, että valtion ohjaukeinojen vaikuttavuuteen keskityttäisiin aikaisempaa enemmän. KKI-ohjelmaan oli ohjattu 2010-luvulla joka vuosi yli kaksi miljoonaa euroa. Kysymyksistä, mitä on tehty ja mitä tuloksia, vaikutuksia tai vaikuttavuutta tekemisellä on ollut, vain ensimmäiseen pystyttiin vastaamaan jotenkin uskottavasti. KKI-ohjelma oli ollut 1990-laman jälkeisessä Suomessa innovatiivinen uusi ponnistus liikkumisen edistämisen kentällä. Se ei ollut kuitenkaan onnistunut uudistumaan ja 2010-luvulla KKI-ohjelman toimintaperiaatteet eivät enää täyttäneet ajan vaatimuksia.⁴⁷⁸

2010-luvun kuluessa opetus- ja kulttuuriministeriön johdolla tuotettiin useita selvityksiä ja raportteja, joissa pyrittiin selkiyttämään valtion roolia ja ohjaukeinoja sen hal-

476 KKI-ohjelma, Toimintakertomukset 2015–2018; Peltonen ym. 2018, 74.

477 Peltonen ym. 2018, 74–77, 80–83; KKI-ohjelma Toimintakertomukset 2015–2018.

478 KKI-Toimintakertomukset 2010–2018; Peltonen ym. 2018, 88–89; Valtioneuvoston selonteko liikuntapolitiikasta 2018, 10–12, 43–44; Liikunnan tiedolla johtamisen suunta-asiakirja 2020–2024, 2018, 12–13, 17.

linnonalalla.⁴⁷⁹ Niissä tuotiin esiin, että ohjausta ja rahoitusta on kehitettävä strategisia ydintehtäviä tukeviksi, toiminnan yhteiskunnallista vaikuttavuutta on parannettava, toimintaa tehostettava ja tiedolla johtamista kehitettävä. KKI-ohjelman kaltaisella toimijalla, joka ei pystynyt tarjoamaan rahoittajalle uskottavaa seuranta- ja arviointitietoa omasta toiminnastaan, alkoi olla kehnot edellytykset jatkaa tällaisessa toimintaympäristössä. Tämä näkyi myös siinä, ettei STM/RAY/STEA rahoittanut KKI-ohjelmaa suoraan enää vuoden 2014 jälkeen. Näin siitäkkin huolimatta, että KKI-ohjelma oli aikanaan luotu OPM:n ja STM:n yhteiseksi työkaluksi.

Vuonna 2018 Valtion liikuntaneuvosto teetti KKI-ohjelmasta ulkopuolisen arvion. Nordic Healthcare Groupin tekemässä arvioissa⁴⁸⁰ keskityttiin vain 1. 3. ja 5. ohjelma-kauteen, mutta raportin tekijät onnistuivat tälläkin tavoin huomioimaan ohjelmaan ja sen ympäristöön liittyvät ongelmat ja onnistumiset. Johtopäätöksissä tuodaan selvästi esiin, ettei KKI-ohjelmalla ollut osoittaa selkeää näyttöä vähän liikkuvien tavoittamisesta ja ohjelman vaikuttavuudesta. Ohjelmaa kritisoitiin liiasta sirpaleisuudesta ja uudistumisen puutteesta. Sen tapaa esittää kulurakenteensa ja hanketukeen liittyvää prosessia ei pidetty läpinäkyvinä. Moitteita saivat myös OKM ja STM, joiden tulos- ja tavoiteohjausta pidettiin löysänä. Kaikkien ongelmaksi mainittiin se, ettei KKI-ohjelman rahoituspohja ollut enää poikkihallinnollinen, pelkkä verkostoituminen ei terveysliikunnan edistämiseksi takaa toivottua lopputulosta. Raportissa KKI-ohjelman onnistumiseksi katsotaan, että se on lisännyt suomalaisten tietoisuutta liikkumisen merkityksestä ja tärkeydestä. Ohjelman katsotaan myös onnistuneen poikkihallinnollisten verkostojen luomisessa ja toimenpiteiden lisäämisessä. Erityisesti sen merkitys terveysliikuntatoimijoiden yhteensaattamisessa on ollut suuri. Arviointiraportin mukaan KKI-ohjelma on pystynyt synnyttämään uutta matalankynnyksen liikuntatoimintaa ja edelleen juurruttamaan sitä. Erityisiksi onnistumisiksi mainitaan SuomiMies seikkailee -rekkakiertueet ja liikuntaneuvonnan palveluketjun kehittäminen.⁴⁸¹

KKI-ohjelma ei pitänyt arviota kaikilta osin onnistuneena, ja sen puutteista ja ansioista keskusteltiin myös vilkkaasti KKI-neuvottelukunnan kokouksessa 27.9.2018.⁴⁸² Raportin rivien välistä ja suoraan riviltäkin ”KKI-ohjelman tai uuden vastaavan ohjelman...”⁴⁸³ pystyy kuitenkin päättelemään, että ohjelman loppu alkoi olla lähellä ja jotain uutta oli suunnitteilla. Vuosi 2019 jäikin KKI-ohjelman viimeiseksi. KKI-ohjelman historiasta kiinnostuneiden kannattaa tutustua myös Ulla-Maija Paavilaisen kirjoittamaan *Liikkeelle! KKI-ohjelman tarina 25 vuotta*⁴⁸⁴ kirjaan. Kohti murrosaikaa KKI-ohjelmaa ajoivat sen

479 Näitä linjauksia löytyy esimerkiksi alla luetelluista julkaisuista. Ilmiön vahvuus nousee esiin siitä, että tähän esimerkiksi nostetuilla julkaisuilla oli alkujaan hyvin erilaiset tarkoitukset ja tavoitteet. Silti niistä nousee esiin toiminnan vaikuttavuuteen, tehokkuuteen ja läpinäkyvyyteen liittyvät vaatimukset. Avustukset veikkauksen ja raha-arapajaisten voittovaroista urheilun ja liikuntakasvatukseen, tieteen, taiteen ja nuorisotyön edistämiseen 2012; Uusi suunta liikuntatutkimukseen. Opetusministeriön strategia liikuntatutkimuksen suuntaamiseksi ja hyödyntämiseksi 2009; Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan valtionavustustoiminnan uudistaminen 2016; Valtion roolin ja ohjauskeinojen selkiyttäminen suomalaisessa liikunta- ja urheilukulttuurissa 2017; Valtioneuvoston selonteko liikuntapoliitiikasta 2018; Tutkimuskatsaus liikuntapoliittisen selonteon tausta-aineistoksi 2018 ja Liikunnan tiedolla johtamisen suunta asiakirja 2020–2024, 2018.

480 Peltonen ym. 2018.

481 Peltonen ym. 2018, 93–100.

482 Likes, KKI-neuvottelukunnan kokous 27.9.2018. Muistio. SUA, Likes, KKI, KKI-Neuvottelukunta 2018. Katso myös KKI-neuvottelukunta 30.1.2019.

483 Peltonen ym. 2018, 100. Katso myös KKI-Neuvottelukunnan kokous 9.4.2019. Muistio. SUA, Likes, KKI, KKI-Neuvottelukunta 2019.

484 Paavilainen 2019. Haastatteluihin ja muisteluihin teukeutuva teos kertoo moniulotteisesti KKI-ohjelman historiasta.

omat tekemiset ja tekemättä jättämiset, mutta yhtä lailla siihen vaikuttivat toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset.

Liikkuvat-ohjelmaperhe kokoa voimat murrosaikana 2019–2022

Suuret mannerlaatat liikkuvat suomalaisessa yhteiskunnassa ja edelleen liikuntakentällä 2010-luvun viimeisinä vuosina. Julkista keskustelua herättivät sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus sekä maakuntauudistus, joita valmisteltiin vuosia. Näillä uudistuksilla ennakoitiin olevan huomattavia vaikutuksia esimerkiksi kuntien talouteen ja päätösvaltaan. Kunnat olivat liikuntatoimijoiden näkökulmasta tärkeä ryhmä, sillä ne käyttivät 2010-luvun lopulla liikuntaan vuosittain noin viisi kertaa enemmän varoja kuin valtio (kunnat noin 750 miljoonaa euroa ja valtio noin 150 miljoonaa euroa).⁴⁸⁵

Lisäksi taustalla poreilivat koko suomalaisen rahapelijärjestelmän uudistamiseen liittyvät vaatimukset. Tämä kosketti läheisesti OKM:tä ja sen liikunnalle, kulttuurille, tieteelle ja nuorisotyölle jakamia varoja, tulivathan ne merkittävilta osin rahapeleistä. Vuoden 2017 alussa Veikkaus Oy, RAY ja Fintoto Oy yhdistyivät pitkän valmistelun jälkeen yhdeksi uudeksi valtion rahapeliyhtiöksi Veikkaus Oy:ksi. Samassa yhteydessä RAY:n avustustoiminta siirtyi sosiaali- ja terveysministeriön yhteyteen perustettuun Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskukseen (STEA). STEA hallinnoi Veikkaus Oy:n pelituotoista sosiaali- ja terveysjärjestöjen yleishyödyllisiin, terveyttä ja hyvinvointia edistäviin hankkeisiin kohdistuvia avustuksia, kun taas taiteen, kulttuurin ja liikunnan hankkeiden rahoituksen hallinnointi jäi edelleen opetus- ja kulttuuriministeriölle.

Suomen ensimmäisen liikuntapolitiittisen selonteon laadinta käynnistyi Suomessa vuoden 2018 alussa.⁴⁸⁶ Valtioneuvosto hyväksyi selonteon lokakuussa 2018, eduskunta kävi siitä päätöskeskustelun 14.3.2019 ja päätti samalla kannanotosta selontekoon sivistysvaliokunnan mietinnön perusteella. Prosessissa kuultiin kymmeniä liikunta-alan asiantuntijoita ja järjestöjen edustajia.⁴⁸⁷ Selonteossa 2020-luvun tärkeimmäksi liikuntapolitiittiseksi tavoitteeksi määritettiin ”kansalaisten fyysisen aktiivisuuden merkittävää lisääminen kaikissa ikä- ja väestöryhmissä siten, että väestö harrastaa mahdollisimman laajasti liikuntaa.”⁴⁸⁸ Näiltä osin Likesillä voitiin arvioida, että töitä riittäisi jatkossakin.

Selonteossa tunnistettiin liikunnan edistämisen haasteitakin, joista yksi oli poikkihallinnollisten toimien sirpaleisuus ja sitä kautta edelleen tehottomuus. Toimintaa olisi tulevaisuudessa keskitettävä ja johdettava entistä tehokkaammin: ”Jatkossa tulisi perustaa yksi valtioneuvoston nimittämä ja opetus- ja kulttuuriministeriön johtama liikuntapolitiikan koordinaatioelin, jossa olisi edustus kaikista fyysisen aktiivisuuden ja liikunnan

485 Valtioneuvoston selonteko liikuntapolitiikasta 2018, 2, 10–12, 40–45.

486 Ehdotuksen selonteon laadinnasta teki työryhmä, jonka tehtävänä oli alun perin käsitellä valtion roolin ja ohjauskeinojen selkiyttämistä suomalaisessa liikunta- ja urheilukulttuurissa. Harry Harkimon johtama työryhmä asetettiin marraskuussa 2016 ja sen muistio valmistui 12.9.2017. Valtion roolin ja ohjauskeinojen selkeyttäminen suomalaisessa liikunta- ja urheilukulttuurissa 2017, 11–12.

487 Valtioneuvoston selonteko liikuntapolitiikasta 2018, 7.

488 Valtioneuvoston selonteko liikuntapolitiikasta 2018, 45.

*edistämiseen tavalla tai toisella liittyvistä ministeriöistä sekä tarvittaessa myös valtionhallinnon ulkopuolisia asiantuntijajäseniä esimerkiksi järjestöistä. Toimielimen tarkoitus on lisätä poikkihallinnollista yhteistyötä. Yhtenä tehtävänä toimielimellä on sen varmistaminen, että liikuntavaikutukset tulevat otetuksi huomioon lainsäädännössä ja muussa yhteiskunnallisessa uudistustyössä. Lainsäädäntöprosesseissa tulee jatkossa arvioida vaikutukset liikuntaan. Liikkumisvaikutusten arviointi tulee saada osaksi kaikkea suunnittelua ja päätöksentekoa.”*⁴⁸⁹ Eduskunta puolestaan antoi hallitukselle harkittavaksi, voitaisiinko liikkumisen edistämistä koordinoida jatkossa valtioneuvostotasolla.⁴⁹⁰ Poikkihallinnollisen toimielimen tarve tunnustettiin, mutta sen käytännön toteutusmallia pohdittiin vielä vuonna 2019.

Epävakaasta aikakaudesta 2010-luvun jälkipuoliskolla tuli Likesille erityisen hankala. Säätiön taloudellinen tilanne oli heikko ja sillä oli takaisinperintää koskeva oikeusprosessi kesken ministeriön kanssa (katso seuraava luku). Vuosi 2019 jäi 25-vuotiaalle KKI-ohjelmalle viimeiseksi. Se teki tiliä menneen kanssa. Vuonna 2019 päättyi myös Liikkuva koulu -ohjelman kärkihankevaihe eli silläkin oli eräänlainen katkoskohta meneillään. Tässä vaiheessa oikeastaan vain se oli selvää, että työtä suomalaisten liikkumisen edistämiseksi olisi perusteltua ja tarpeen jatkaa.

Kevään 2019 eduskuntavaaleja odotettiin Likesillä jännityksellä. Askelmerkkejä 2020-luvulle päästiin hahmottelemaan kesäkuusta (6.6.2019) lähtien, jolloin julkaistiin pääministeri Antti Rinteen hallituksen ohjelma. Siinä tavoitteeksi asetettiin liikunnallisen kokonaisaktiivisuuden nousu kaikissa ryhmissä. Keinoista hallitusohjelmassa lausuttiin seuraavasti: *”Liikkumisohjelma ja sen arviointiyksikkö luodaan ensisijaisesti valtioneuvoston kansliaan. Perustetaan samalla liikuntapoliittisen selonteon mukainen liikuntapoliittinen koordinoitelin, jonka valtioneuvosto nimittää. Tehdään Liikkuva Suomi -ohjelma ja kehitetään arviointitoimintaa. Laajennetaan Liikkuva koulu -ohjelmaa eri elämänvaiheisiin.”*⁴⁹¹ Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmassa (10.12.2019) säilyi sama kirjaus. Hallitusohjelmissa otettiin selvä harppaus, kun liikunnan edistämiseen liittyviä toimia siirrettiin valtioneuvoston tontille. Seuraavat vuodet kuitenkin osoittivat, että näin radikaaliin muutokseen ei käytännössä oltu valtionhallinnossa valmiita, tahtipuikko pysyi OKM:ssä. Joka tapauksessa hallitusohjelmakirjaukset osoittavat, että ohjelmien laatijoiden piirissä liikkuminen ja liikkumattomuus ymmärrettiin asioiksi, joihin voi vaikuttaa parhaiten eri hallinnonalojen yhteistoimilla. Molemmissa hallitusohjelmissa esiintyvät myös kirjaukset Veikkauksen edunsaajien huomioimisesta ja arkiliikkumisen edellytysten paranemisesta.

Vuoden 2019 jälkipuoliskolla Likesilläkin yritettiin hahmottaa, minkälainen hallitusohjelmissa mainittu toimija tuleva Liikkuva Suomi -ohjelma olisi liikunnan edistämisen kentällä. Samalla aloitettiin uuden Liikkuva aikuinen -ohjelman suunnittelu vanhan KKI-ohjelman raunioille. Olihan nyt tavoitteena laajentaa Liikkuva koulu -ohjelmaa eri elä-

489 Valtioneuvoston liikuntapoliittinen selonteko 2018, 41–42.

490 Eduskunnan kirjelmä 14.3.2019, EK 52/2018 vp.

491 Pääministeri Antti Rinteen hallituksen ohjelma 6.6.2019, 174.

mänvaiheisiin. Vuoden 2020 kuluessa puheissa alkoi vakiintua termi Liikkuvat-ohjelmat (Liikkuva Suomi -ohjelma oli jo varattu), josta tuli kokoava nimitys kaikille valtakunnallisille liikunnan edistämishjelmille, joita olivat Liikkuva varhaiskasvatus, Liikkuva koulu, Liikkuva opiskelu, Liikkuva aikuinen, Ikiliikkuja ja Liikkuva perhe -ohjelmat. Näistä Likes koordinoi neljää ensimmäistä. Ikiliikkuja-ohjelmaa puolestaan koordinoi Ikäinstituutti ja sen tavoitteena on vaikuttaa eri kanavien kautta yli 65-vuotiaisiin, jotka eivät liiku terveytensä kannalta riittävästi. Liikkuva perhe -ohjelmaa koordinoi Suomen Latu ja se tekee yhteistyötä esimerkiksi kuntien, seurojen, liittojen ja eri yhdistysten kanssa. Tavoitteena on tarjota mahdollisuuksia omaehtoiseen ja ohjattuun perheliikuntaan ja lisätä näin perheiden yhdessäoloa ja hyvinvointia.⁴⁹² Liikkuvat-ohjelmaperhe keräsi siis yhden otsikon alle samantyyppisen osaamisen ja tekemisen Suomessa. Samalla sen voi nähdä toimenpiteenä, jolla OKM otti liikunnan edistämishjelmät tiukemmin omaan käsiohjaukseensa.

Vuonna 2020 KKI-ohjelman tilalle nousi uusi Liikkuva aikuinen -ohjelma. Se asetti toiminnalleen kaksi painopistettä, joita olivat liikkuva työelämä ja liikuntaneuvonnan palveluketjun kehittäminen. Työelämään suuntautuvassa toiminnassa tavoitteena on lisätä työpaikoilla ymmärrystä siitä, miten riittävä liikunta ja fyysinen kunto ovat keinoja ylläpitää henkilöstön työkykyä (terveys, muisti, oppiminen, luovuus). Ohjelma tarjoaa tietoja ja toimintamalleja kehittää työpaikkojen arkea fyysisesti aktiivisemmaksi. Liikuntaneuvonnan osalta tavoitteena on, että jokaisen kunnan hyvinvoinnin palvelutarjottimella olisi saatavilla myös suosituksen mukaista liikuntaneuvontaa. Työtä riittää terveydenhuollon, kuntien liikuntapalvelun ja järjestötoimijoiden toiminnan yhteen sovittamisessa. Liikkuva aikuinen -ohjelma otti seurannan KKI-ohjelmaa tiiviimmin mukaan osaksi toimintaansa, mutta aivan Liikkuva koulu -ohjelman tasolle se ei ole ainakaan vielä päässyt.⁴⁹³

Hallitusohjelmakirjaus Liikkuva koulu -ohjelman laajentamisesta kaikkiin elämänvaiheisiin osoittaa, että LK-ohjelma oli tehnyt vaikutuksen. Se oli työkalu, johon uskottiin. Liikkuva koulu -ohjelma oli vuoden 2019 joulukuuhun mennessä mainittu viidessä viimeisimmässä hallitusohjelmassa neljästi nimeltä⁴⁹⁴. Rinteen ja Marinin hallitusten ohjelmissa Liikkuva koulu -ohjelma mainitaan peräti malliesimerkkinä. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna onkin erikoista, että Sipilän hallituksen kärkihankevaiheen jälkeen LK-ohjelman peruskouluihin suuntautuvaan toimintaan ei myönnetty enää mitään hankerahaa kouluille ja kunnille jaettavaksi. Liikkuva koulu -ohjelmaa pidettiin esimerkkinä, mutta sitä ei kuitenkaan haluttu pitää liikkeessä. Ohjelman oma toive oli, että pieniä tukia suurilla omavastuilla olisi ohjattu kunnille sellaisten ryhmien aktiivisuuden edistämiseen, joissa ohjelmalla, kunnilla ja kouluilla oli vielä paljon tehtävää (esim. yläkoulut, vähän liikkuvat ja erityisryhmät). Lisäksi toiveissa oli, että Liikkuvan koulu -toiminnan juurtumisen seurantaan kohdennettaisiin määrärahaa, näin saataisiin arvokasta tietoa tällaisten ohjelmien vakiintumisesta arkeen.⁴⁹⁵ Rahahanat pysyivät kuitenkin kiinni.

492 www.okm.fi; www.ikainstituutti.fi; www.liikkuvaperhe.fi

493 www.liikkuva aikuinen.fi

494 Katainen 2011, Sipilä 2015, Rinne 2019, Marin 2019. Ei mainintaa Stubb 2014–2015.

495 Kirjoittaman asiasta näkemä sähköpostivaihto vuodelta 2018.

Liikkuva koulu -ohjelman peruskouluikäisten rahoituksen ”ohittaminen” oli eri-koista, mutta sitä voi selittää Marinin hallituksen ohjelmassa esiintyneellä kirjauksella Harrastamisen Suomen mallista. Samantyyppinen kirjaus löytyy myös eduskunnan liikuntapoliittiseen selontekoon liittyvästä päätöksestä. Harrastamisen Suomen mallin tarkoituksena on mahdollistaa jokaiselle lapselle ja nuorelle mieluisa ja maksuton harrastus koulupäivän yhteydessä ja näin lisätä peruskouluikäisten hyvinvointia. Malli tukee Liikkuva koulu -toiminnan ideaa tukemalla koululaisten aktiivisuutta. Keskeisiä toimijoita Harrastamisen Suomen mallissa ovat kunnat ja paikalliset, alueelliset sekä valtakunnalliset harrastusten järjestäjät, jotka tarjoavat harrastuksia kulttuurin, liikunnan, taiteen, tieteen ja muiden alojen parissa. Suomen mallin pilottivaihe alkoi vuonna 2021, jolloin siihen ohjattiin 14,5 miljoonaa euroa. Tuen on tarkoitus pysyä kokoluokaltaan samanlaisena seuraavinkin vuosina. Lukuvuonna 2021–2022 Harrastamisen Suomen mallin mukaista toimintaa järjestettiin 235 kunnassa.⁴⁹⁶

Toiseksi Liikkuva koulu -ohjelman peruskouluikäisten rahoituksen ”ohittamista” voi tarkastella myös suomalaisen liikunnan edistämisen ja liikuntakampanjoinnin yli 100-vuotiaasta historiasta käsin. Suomessa on nimittäin järjestetty itsenäistymisen jälkeen useita valtakunnallisia, useampivuotisia, näyttäviä ja hyvin resursoituja liikuntakampanjoita, jotka on lopetettu juuri siinä vaiheessa, kun kentällä toimivat aktiivit ovat laajasti saaneet tiedon kampanjasta, innostuneet ja ymmärtäneet, mitä paikallistasolla olisi tarkoitus tehdä. On tyypillistä, että kampanjan rahoittajalta ja johdolta loppuu maltti ja usko juuri siinä vaiheessa, kun kampanjassa pitäisi laittaa ”uusi vaihde silmään”, jauhaa perusasioilta kuulostavia asioita yhä uudelleen ja uudelleen sekä kuunnella, tukea ja kannustaa paikallisia toimijoita, joille asia on tässä vaiheessa vielä varsin uusi. Samoihin aikoihin loppuu myös rahoitus seurannalta, jos sellaista kampanjaan liittyen on edes tehty.⁴⁹⁷ Näin näyttää käyneen Liikkuva koulu -ohjelmallekin vuoden 2019 jälkeen.

Vaikka Liikkuva koulu -ohjelman peruskouluikäiset ohitettiin, on kuitenkin hyvä huomata, että KKI/Liikkuva aikuinen, Liikkuva opiskelu ja Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelmille osoitettiin myös vuosina 2019–2021 määrärahoja ja kentälle suuntautuvia avustuksia. Näiltä osin Liikkuva koulu -ohjelmakokonaisuus siis jatkoi kehittymistään valtakunnallisesti ja esimerkiksi ohjelmien rekisteröitymis- ja seurantatyökalut olivat yhä ahkerassa käytössä. Vuonna 2020 näiden ohjelmien tavoitteiden mukaiseen toimintaan ohjattiin OKM:n ja AVI:n kautta yhteensä noin 3,4 miljoonaa euroa avustuksia ja vuonna 2021 yhteensä noin 3,2 miljoonaa euroa.⁴⁹⁸

Liikuntapoliittisen selonteon ja hallitusohjelman kirjauksia seuraillen Liikuntapoliittinen koordinaatioelin (LIPOKO) asetettiin tammikuussa 2020 ja sen toimikaudeksi määriteltiin 1.1.2020–3.4.2023. Kaikilla paitsi ulkoministeriöllä on edustajansa ryhmässä. Tarkasteltaessa suomalaisen liikunnan edistämisen kehittymistä 1960-luvun lopulta lähtien voi havaita, että LIPOKO on uudenlainen avaus suomalaisen liikunnan edis-

496 Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019, 167; Harrastamisen Suomen malli, Valmisteluryhmän esitys 8.6.2020, www.okm.fi/Likes-Toimintatiedot_2020; www.harrastamisensuomenmalli.fi.

497 Rantala 2019, 127.

498 Likes, Toimintakertomus 2021; www.jamk.fi/fi/projekti/liikunnan-paikallisten-kehittamishankkeiden-seuranta

tämisen kentällä. Eri ministeriöitä ei ole näin vahvasti ja pitkäjänteisesti liikunnan edistämiseen aiemmin osallistettu. Likes on yksi LIPOKOn asiantuntijaorganisaatio yhdessä esimerkiksi UKK-instituutin, JY:n ja Olympiakomitean kanssa. Marraskuussa 2021 päivitetystä toimintasuunnitelmassa LIPOKO määrittelee toiminnalleen neljä tavoitetta 1) kestävä ja esteettömän liikkumisen mahdollisuuksien parantaminen, 2) liikunnallista elämäntapaa tukevien toimenpiteiden lisääminen ja eriarvoisuuden väheneminen hyvinvoinnissa, terveydessä ja liikkumisessa, 3) organisaatioiden toimintakulttuurien liikunnallistumisen vahvistuminen ja 4) yhteiskunnan hyvinvoinnin ja kansantalouden vahvistaminen liikkumisen avulla.⁴⁹⁹ LIPOKOn ja Likesin välillä kenties eniten yhteyttä on pidetty Liikkuvat-ohjelmien kautta (Blom ja Komulainen).

Vuoden 2020 keväällä koko liikuntakentän rahoitus haastettiin perusteellisesti. Valtiolla tuloutettavat rahapelituotot vähenivät satoja miljoonia euroja vuonna 2020. Taustalla vaikuttivat korona ja rahapelihaittojen entistä tehokkaampi torjuminen. Peruskysymykseksi muodostui, ovatko rahapelitoiminnan tuotot ja menot jatkossakin valtion talousarviossa läpivirtauserä, jossa valtio vain toimii ulkopuolisena välittäjänä, vai käsitelläänkö rahapelitoiminnan tuotot ja kulut valtiontalouden kehysmenettelyn tavoin. Tähän otti kantaa myös vuonna 2021 Erkki Liikasen johtama selvitystyöryhmä. Se järkeili rahapelituottojen ohjaamisen valtion yleiskatteelliseksi tuloksi ja edunsaajien siirtämisen budjetin kehysmenettelyn piiriin olevan tulevaisuudessa relevantein vaihtoehto. Vielä vuodelle 2021 eduskunta päätti taata rahapelituottojen edunsaajille vuoden 2019 tulotasoa vastaavan rahoituksen.⁵⁰⁰ Vuoden 2022 kompensatorahoitukseen liittyvässä päätöksentekoprosessissa hallituksen rivit repeilivät jo pahasti. Seuraavina vuosina tullaan näkemään taso, jolle liikunnan rahoitus Suomessa asettuu, kun sen suora yhteys rahapeli-toimintaan katkeaa. Uudistus ja sen vaikutukset liikuntarahoitukseen aiheuttivat paljon epävarmuutta ja näköalattomuutta liikuntatoimijoiden keskuudessa.

Kokonaisuudessaan Likesin ohjelmatoiminta selvisi 2010-luvun loppupuolen tyrsykistä lopulta melko hyvin. Liikkuva koulu -ohjelma sai rinnalleen monta uutta eri elämänvaiheisiin panostavaa liikunnanedistämishjelmaa. Liikunnan edistäminen ymmärretään 2020-luvun alussa entistä laajemmin kaikkien hallinnonalojen asiaksi. Valtionhallintoon muodostettiin uusi LIPOKO-työryhmä, jossa on edustus lähes kaikista ministeriöistä. On siis tultu melko kauas siitä, mikä tilanne oli 1990-luvun alussa, kun STM:n ja OKM:n yksittäiset virkamiehet alkoivat junaila KKI-ohjelman perustamista.

Likes tutkii ja tuottaa tietoa päätöksentekijöille

Likes seisoi 2010-luvulla kahden jalan varassa eli ohjelmien ja tutkimuksen. Likesin tutkimuspuoli jakaantui edelleen kahteen haaraan, joista toinen suuntautui akateemiseen tutkimukseen ja toinen sektoritutkimukseen tai kuten 2010-luvun lopulla sanottiin ”stra-

499 Liikuntapolitiittinen koordinaatioelin (LIPOKO) toimintasuunnitelma 2021–2023, 2–3.
500 Suomalainen rahapelijärjestelmä muutoksessa 2021, 55–58, 61, 90.

tegiseen tietotuotantoon”. Toimintaa johtivat tutkimusjohtaja Tuija Tammelin, joka sai apuja sektoritutkimusta luotsanneelta yksikönjohtaja Kaarlo Laineelta. Päärahoitus Likesillä tehtyihin tutkimuksiin saatiin tälläkin vuosikymmenellä OKM:n liikuntatieteelliseen tutkimukseen osoitetuista määrärahoista ja muista erityisavustuksista, lisäksi onnistuneita hakuja tehtiin muun muassa Akatemialle, RAY:lle ja eri säätiöihin.

Vuonna 2010 Likesin tieteellinen tutkimus jakaantui kolmeen tutkimuslinjaan, joita olivat 1) liikunta-aktiivisuuteen vaikuttaminen, 2) liikunta, terveys ja hyvinvointi ja 3) liikunta-aktiivisuuden mittaaminen. Liikunta-aktiivisuuteen vaikuttamisen osalta pyrittiin löytämään parhaita tapoja erityisesti vähän liikkuvien lasten ja nuorten aikuisten liikuttamiseen. Likesin toinen tutkimuslinja keskittyi selvittämään liikunnan ja liikkumattomuuden vaikutuksia fyysiseen toimintakykyyn, kuntoon, terveyteen, oppimiseen ja kouluttautumiseen elämänkulun eri vaiheissa. Tässä vaiheessa mukana kulki vielä fyysisen aktiivisuuden mittausten kehittävä ja niiden soveltuvuutta erilaisiin käyttötarkoituksiin arvioiva erillinen tutkimuslinja. Likesillä tehtävää tutkimusta kuvattiin monialaiseksi ja monitieteiseksi. Yhteistyötä ja erilaisten verkostojen muodostumista yliopistojen, tutkimuslaitosten ja muiden yhteisön kanssa pidettiin tärkeänä. Sektoritutkimusosasto puolestaan keskittyi tuottamaan päätöksentekijöitä palvelevia selvityksiä ja tutkimuksia sekä tekemään erilaisia lasten ja nuorten liikuntaan, elämäntapaan, hyvinvointiin ja terveyteen sekä seuratoimintaan liittyviä arviointoja, seurantoja, raportteja, selvityksiä, katsauksia ja tutkimuksia.⁵⁰¹

Aikaisemmasta poikkeavaa oli tutkimuksen voimakas kiinnittyminen osaksi uutta Liikkuva koulu -ohjelmaa heti vuoden 2010 keväästä lähtien. Likesillä oli vuosikymmeniä tehty tutkimuksia liikunnan ja oppimisen välisistä yhteyksistä koulujen ja koululaisten keskuudessa, joten tämä tutkimuspainotus istui Likesin linjaan ja arkeen luontevasti. Toinen poikkeuksellinen asia oli Likesin tarttuminen reippaalla otteella fyysiseen passiivisuuteen, istumiseen ja liikkumiseen liittyviin teemoihin niin tutkimuksen kuin ohjelmatoiminnan parissa. Näitä teemoja haluttiin Likesillä lähestyä monitieteisesti, eri näkökulmista ja lähtökohdista, joissa ilmiön ja fyysisesti passiivisten arjen ymmärtäminen oli keskeistä.⁵⁰²

Vuosikymmenen taitteessa Likesin tutkimuspuolen toiminta kasvoi huomattavasti. Kehitystä kuvaa Likes-tutkimuskeskuksen saama osuus OKM:n liikuntatieteen tutkimusprojekteihin osoittamista määrärahoista. Kun vuonna 2007 Likesin osuus oli yhdeksän prosenttia, niin vuonna 2013 osuus oli jo 15 prosenttia. Likes siis kasvatti osuuttaan suhteessa muihin alan tutkimuslaitoksiin. Samaan aikaan OKM:n liikuntatieteelliseen tutkimukseen osoittamaa rahoitusta saavien hankkeiden määrä väheni noin 60:stä noin 35:een eli rahoitusta sai harvempi, mutta keskimääräinen avustussumma kasvoi tuntuvasti. Vuonna 2013 Likes sai liikuntatieteelliseen tutkimukseen tarkoitettua kilpailtua OKM:n tutkimusrahoitusta viiteen tutkimusprojektiin 386 000 euroa (vuonna 2007 viiteen tutkimusprojektiin Likes sai 170 000 euroa). Muutos helpotti tietenkin rahoitushauissa menes-

501 Likes, Toimintatiedot 2010.

502 Likes, Toimintatiedot 2010.

tyneiden tutkijoiden arkea, aikaa saattoi käyttää enemmän tutkimuksen tekemiseen ja vähemmän rahoituksen hakemiseen.⁵⁰³

Myös seuranta- ja arviointitutkimukseen osoitetun rahoituksen määrä kasvoi vuosien 2007–2013 välisenä aikana Likesillä. Vuonna 2007 LINET-yksikkö sai toimintaansa OKM:ltä 200 000 euroa. Vuoden 2013 osalta tarkkaa rahamäärää on vaikea sanoa, sillä vuodesta 2012 lähtien LINET-yksikön toteuttamat arviointi ja tutkimustehtävät sekä sektoritutkimuksen pääkokonaisuudet siirrettiin osittain Likesin yleisavustuksen piiriin. Kokonaiskehitystä voi kuitenkin arvioida siitä näkökulmasta, että vuonna 2007 Likesillä tutkimuksen parissa työskenteli päätoimisesti viisi henkilöä ja LINET-yksikössä viisi henkilöä. Vuonna 2013 Likesillä tieteellisen tutkimuksen parissa työskenneltiin 137 henkilötyökuukautta (noin 12 henkilöä). Samaan aikaan sektoritutkimusyksikössä työskenneltiin tutkimus- ja kehityshankkeiden parissa yhteensä 132 henkilötyökuukautta (sektoritutkimus 65 htkk ja muut hankkeet 67 htkk).⁵⁰⁴

Likesin tutkimus sitoutui 2010-luvulla, aivan kuten se oli tehnyt jo 1970-luvulta lähtien, valtakunnallisiin tutkimuslinjauksiin. Likesin tutkimusta ohjasivat kenties kaikkein eniten OKM:n liikuntatutkimuksen suunta-asiakirjat⁵⁰⁵, joiden linjaukset näkyivät Likesillä tehdyssä tutkimuksessa. Voimakkaan kasvun vuosina 2010-luvun alkupuolella Likesillä tutkittiin muun muassa fyysisen aktiivisuuden, koulumenestyksen ja koulutusurien välisiä yhteyksiä lapsilla, nuorilla ja nuorilla aikuisilla; liikuntaharjoittelun vaikutusta lihaksen aineenvaihdunnan säätelyyn; fyysiseen aktiivisuuteen, psyykkiseen hyvinvointiin ja liikuntamotivaatioon liittyviä tekijöitä aikuisilla; psykologisten, sosio-demografisten ja terveyteen liittyvien tekijöiden merkitystä liikunta-aktiivisuuteen ja fyysisesti passiiviseen käyttäytymiseen elämäntilussa; liikunta-aktiivisuuden ja oppilaiden sosiaalisten suhteiden välisiä yhteyksiä; liikunnan yhteyksiä koulutus- ja työuriin; urheilujohtajien narratiiveja; vähäistä liikuntaa nuorten miesten elämäntapana ja suomalaisia liikuntakampanjamateriaaleja.⁵⁰⁶

Sektoritutkimusyksikössä puolestaan juhlittiin yksikön alkuvuosien suurimman hankkeen Laps Suomen -tutkimuksen loppuraportin julkaisua. Hankkeessa oli tutkittu yli 5 500 3–12-vuotiaan lapsen liikunta-aktiivisuuden määrää ja laatua. Lisäksi seuranta- ja arviointia kohdistettiin esimerkiksi suomalaisten työikäisten kestävyyskuntoon, OKM:n rahoittamien monikuluttuurista liikuntaa edistäviin hankkeisiin, tasa-arvoon suomalaisella liikuntakentällä, suomalaisten uimataittoa, seuratuksen, liikuntajärjestöjen rakennemuutokseen, ELY-keskusten jakamiin liikunnan kehittämishankkeisiin ja liikunnan kansalaistoimintaan.⁵⁰⁷

503 Likes, Hallituksen kokous 14.3.2013. Selvitys Johanna Pauku: Opetus- ja kulttuuriministeriön avustukset liikuntatieteellisille tutkimusprojekteille 2007–2013. Likes, Mappi: Hallitus 2012. Likes, Toimintatiedot 2012; Likes, Toimintakertomus 2007.

504 Likes, Hallituksen kokous 29.8.2011. 20.12.2011. Likes, Mappi: Hallitus 2011; Likes, Hallituksen kokous 23.4.2014. Likes, Mappi: Hallitus 2014; Likes, Toimintakertomus 2013. Likes, Hallituksen kokous 23.9.2016. Likes, Mappi: Hallitus 2016.

505 Uusi suunta liikuntatutkimukseen 2009; Linjaukset liikuntatutkimuksen tukemiseksi vuoteen 2017, 2013; Liikunnan tiedolla johtamisen suunta-asiakirja 2020–2024, 2018.

506 Likes, Hallituksen kokous 27.8.2012. Likes, Mappi: Hallitus 2012.

507 Likes, Hallituksen kokous 21.3.2012. Likes, Mappi: Hallitus 2012.

Koska säätiön talous oli kasvanut nopeasti ja taloon oli tullut runsaasti uusia työntekijöitä, Likesin hallitus aloitti strategiaprosessin vuoden 2012 elokuussa. Prosessin käynnistymiseen vaikutti myös se, että liikkumattomuus ja istuminen olivat marssineet liikuntapoliittisten päättäjien, liikuntatutkijoiden ja liikunnan edistäjien kiinnostuksen kohteeksi ennennäkemättömällä tavalla. Fyysinen passiivisuus, istuminen, inaktiivisuus, liikkumattomuus, liikkuminen, liikuskelu ja fyysinen aktiivisuus olivat käsitteitä, joiden käyttöä, merkityksiä ja keskinäisiä suhteita vielä tutkittiin ja tunnusteltiin. Toimistotyötä tekevien suomalaisten arkeen ja sanastoon puolestaan puski uudet termit seisomapöytä, nostopöytä ja sähköpöytä, joihin kiinnitti huomiota myös Kotimaisten kielten keskus nimeämällä seisomapöydän yhdeksi vuoden sanaksi vuonna 2013. Likesillä oli tarve sanoittaa, mitä ollaan, mitä tavoitellaan ja millä tavoilla. Noin vuoden kestäneeseen prosessiin osallistettiin työntekijät ja hallitus. Samassa yhteydessä teetettiin myös henkilöstökysely, josta tuli hyvin ilmi säätiön kasvukivut. Perehdyttäminen, työtilat ja -välineet, sisäinen viestintä ja muut työntekijöiden tukipalvelut eivät olleet kehittyneet samaa tahtia kuin työntekijöiden määrä. Työntekijät pitivät myös tarpeellisena Likesin roolin selkiyttämistä erilaisissa verkostoissa. Kiitosta työnantajalle annettiin joustavuudesta, luotamuksesta, välittämisestä, laajoista etätyömahdollisuuksista ja avoimuudesta. Likes sai työnantajana verrattain hyvän arvostuksen.⁵⁰⁸

Syksyllä 2012 Likesin strategiaprosessissa toiminnan lähtökohdaksi määritettiin säätiön tarkoitus eli liikunnan ja terveyden edistämisen sekä niiden tutkimuksen tukeminen. Vahvuutena nähtiin se, että säätiön ei tarvitse huomioida esimerkiksi jäsenistönsä tarpeita. Likes voi keskittyä tarkoituksensa ja varsinaisen asian edistämiseen, mikä antaa tiettyjä vapauksia toimia laajoissa verkostoissa. Likesin liikuntaa ja terveyttä edistävän ohjelma- ja hanketoiminnan sekä tutkimuksen nähtiin tukevan sisällöllisesti toisiaan. Likes arvioitiin toimijaksi, jonka asiantuntemus on laajasti tunnustettu. Säätiön mahdollisuuksina nähtiin sen monenlaisiin tarpeisiin soveltuvat toimintamallit. Toiminnan yhteiskunnallisen vaikuttavuuden katsottiin motivoivan henkilökuntaa. Likesin osaamiselle arvioitiin olevan tulevaisuudessa entistä enemmän tarvetta ja kysyntää, liikkumattomuuden ongelman ei selvästikään odotettu ratkeavan hetkessä. Strategiaprosessissa hahmotettiin myös Likesin heikkouksia, joista yhdeksi mainittiin yleishyödyllisen toiminnan riippuvuus ulkopuolisesta rahoituksesta. Lisäksi toiminnan pitkäjänteisen kehittämisen yllä nähtiin varjoja ja tuloksellisuuden osoittamista pidettiin vaikeana.⁵⁰⁹

Vuoden 2013 helmi–maaliskuussa Likesin strategiseksi valinnoiksi hahmotettiin innovatiivinen tutkimusstrategia, valtakunnalliset liikunnan edistämishjelmat ja aktiivinen asiantuntijatoiminta. Tutkimushankkeiden tuli palvella sen hetkisiä tarpeita, mutta samalla olla myös muutamia askeleita aikaansa ja päättäjien tarpeita edellä. Likes määriteltiin nyt yleishyödylliseksi palveluorganisaatioksi, joka on monialainen ja vastuullinen verkostotoimija. Oma osaaminen tunnistettiin, mutta samalla haluttiin tunnustaa muidenkin osaaminen, yhdessä toimimista muiden kanssa pidettiin tärkeänä. Toiminnan ja

508 Likes, Hallituksen kokous 27.8.2012, 22.10.2012, 11.12.2012. Likes, Mappi: Hallitus 2012; "Kuukauden sanat 2013", www.kotus.fi

509 Likes, Hallituksen kokous 12.10.2012. Likes, Mappi: Hallitus 2012.

ratkaisujen haluttiin perustuvan tutkimukseen, kokemukseen ja rohkeuteen. Tärkeänä nähtiin myös avoin ja aktiivinen viestintä, jossa tietoa välitetään rehellisesti, nopeasti ja laajalle verkostolle. Toiminnan haluttiin tukevan ideoivaa ilmapiiriä, jossa laadusta ei tingitä.⁵¹⁰

Lopulta kesäkuussa 2013 säätiön hallitus oli valmis hyväksymään Likesin strategian vuosille 2013–2017. Siinä Likesin missioksi määritettiin ”*Jotta suomalaiset liikkuisivat riittävästi*”. Likes määritettiin koko väestön liikunnallisen elämäntavan edistäjäksi, jonka toiminta perustuu tieteellisesti osoitettuun tietoon ja käytännössä hyväksi havaittuun kokemukseen. Likesin haluttiin olevan aktiivinen toimija ja kumppaneitaan arvostava verkostojen ylläpitäjä sekä kansainvälisesti arvostettu tutkimuslaitos. Mission toteuttamisessa keskeisiksi valinnoiksi määritettiin valtakunnallisten ohjelmien menestyksekkäs toteuttaminen, aktiivinen asiantuntijatoiminta ja innovatiivinen tutkimusstrategia, joka piti sisällään linjauksia monitieteisestä tutkimusotteesta ja tutkimustulosten yhteiskunnallisesta merkittävydestä. Fyysiseen passiivisuuteen liittyvään kokonaisuuteen Likes otti kantaa siten, että Likesin liikuntakäsityksen määriteltiin kattavan kaiken aktiivisuuden makuulta maksimisuoritukseen. Liikunnalla nähtiin olevan voimakas välinearvo. Liikunnalla ja liikkumisella oli merkitystä terveyden ja hyvinvoinnin lisäksi myös muille inhimillisen pääoman alueille (esim. oppiminen, sosiaalisuus, talous, tunne ja työkyky). Likesin strategian kannalta kenties tärkein asia oli kirjoitettu pienemmällä fontilla taloutta käsittelevään osioon. Tällä rivillä lukijaa muistutettiin siitä, että Likesin kokonaisu-rahoituksesta noin 85 prosenttia tuli OKM:ltä ja erityisesti sen liikuntayksiköltä, joten Likesin strategian on syytä olla sen kanssa samansuuntainen.⁵¹¹

Samassa yhteydessä hallitus myös kuittasi Likesin tutkimusstrategian, joka oli laadittu vuosille 2012–2016. Siinä tutkimuksen tarkoituksiksi määritettiin tiedon tuottaminen lasten, nuorten ja nuorten keski-ikäisten liikunnan edistämisen tueksi ja erityisesti kohderyhmäksi vähän liikkuvat. Tutkimustyön haluttiin suuntautuvan erityisesti kahteen tutkimuslinjaan 1) liikunta-aktiivisuuteen vaikuttaminen ja 2) liikunnan vaikutukset terveyteen ja hyvinvointiin.⁵¹² Kokonaisuudessaan strategiaprosessi ei tälläkään kertaa muuttanut merkittävästi Likesin linjaa. Enemminkin sitä voi kuvata keskustelujen ketjuksi, jossa Likesin työntekijät, johto ja hallitus päivittivät ja sanoittivat yhteisen tilannekuvan. Koska säätiöön oli tullut lyhyen ajan sisällä monia uusia työntekijöitä ja koko liikunnan edistämisen kenttä oli liikkeessä esimerkiksi fyysiseen passiivisuuteen liittyvän keskustelun myötä, tällainen prosessi oli tarpeen.

Likesin tutkimusote oli alusta lähtien monitieteinen ja 2010-luvulla se korostui entisestään. Tällä vuosikymmenellä Likesillä työskennelleiden väitöskirjat edustivat kansantaloustiedettä, epidemiologiaa, liikuntapedagogiikkaa, -sosiologiaa, johtamista, psykologiaa, puheviestintää ja historiaa. Kaikkiaan säätiö laski olleensa 2010-luvulla tiiviisti mukana 14 väittelijän väitöskirjaprojektissa, lisäksi esimerkiksi Tammelin ja

510 Likes, Hallituksen kokous 12.2.2013. Likes, Mappi: Hallitus 2012.

511 Likes, Hallituksen kokous 14.5.2013, 14.6.2013. Likes, Mappi: Hallitus 2013.

512 Likes, Hallituksen kokous 14.5.2013, 14.6.2013. Likes, Mappi: Hallitus 2013.

Laine toimivat useissa prosesseissa ohjaajina (ja vastaväittäjinä). Tutkijoiden työnkuvan muuttumisesta kertoo se, että Likesillä organisoitiin vuonna 2015 Tieto kohtaa käyttäjän-prosessi, jossa keskityttiin työntekijöiden tiedeviestintätaitojen kehittämiseen.⁵¹³ Tutkijan tuli 2010-luvulla osata kertoa tutkimuksestaan muuallakin kuin oman alan tiedelehdessä. Ohjelma- ja hanketoiminnan laajenemisen sekä tiedeviestinnän vaatimusten kasvun seurauksena Likesillä työskenteli 2010-luvun loppupuolella yhteensä yhdeksän viestijää.

Likesin historian kenties kansainvälinen operaatio oli KOK:n World Sport for All-kongressi, joka toi Jyväskylään vieraita kymmenistä maista vuonna 2010. Toinen merkittävän globaalin ulottuvuuden saanut asia Likesillä oli Tulokortti. Se on tutkimustietoon perustuva yhteenveto suomalaisten lasten ja nuorten liikunnasta ja sen edistymisestä. Tulokortti esittelee kattavasti liikunnan ja liikkumisen eri osa-alueiden tilanteen varhaiskasvatuksesta opiskeluihän ja tarkastelee liikunnan edistämisen tilannetta kunnissa, kouluissa, oppilaitoksissa ja varhaiskasvatyksiköissä. Huomiota kiinnitetään esimerkiksi fyysiseen kokonaisaktiivisuuteen, omatoimiseen leikkiin ja liikuntaan, aktiiviseen kulkemiseen, organisoituun liikuntaan ja urheiluun, valtakunnan tason päätöksentekoon, kuntatason päätöksentekoon ja rakennettuun ympäristöön. Tulokortin tarkoitus on myös tukea lasten ja nuorten hyvinvoinnin huomioimista päätöksenteossa. Tulokortin kansainvälinen ulottuvuus tulee siitä, että muutaman vuoden välein eri maat yhdistävät korttiansa tiedot, jolloin on mahdollista tehdä kansainvälistä vertailua eri maiden välillä. Suomi on ollut mukana neljä kertaa. Vuonna 2014 tehdyssä ensimmäisessä vertailussa oli mukana 15 maata. Vuonna 2016 mukana oli jo 38 maata kuudelta mantereelta, ja maiden väkiluku huomioiden mukana olevat maat kattoivat yli puolet maailman väestöstä. Vuonna 2018 koottiin yhteen 49 maan tiedot ja vuonna 2022 kansainvälisessä vertailussa on mukana 60 maata. Suomen Tulokortti voitti kansainvälisen Best Report Card 2018 -palkinnon. Tulokorttia työstää suurempi suomalaisten tutkijoiden ja asiantuntijoiden ryhmä eri tutkimuslaitoksista ja valtionhallinnosta, sen koordinoinnista on vastannut 2010-luvulla Likes ja rahoituksesta on vastannut OKM.⁵¹⁴

513 Likes, Toimintatiedot 2015.

514 Lasten ja nuorten liikunta. Suomen tilannekatsaus 2014 ja kansainvälinen vertailu, 2014; Tulokortti 2016. Lasten ja nuorten liikunta Suomessa, 2016; Tulokortti 2018. Lasten ja nuorten liikunta Suomessa, 2018; Tulokortti 2022. Lasten ja nuorten liikunta Suomessa, 2022; Likes, Toimintatiedot 2016.

Kuva 33. Likesin perusajatus oli alusta lähtien yhdistää eri alojen asiantuntijoiden ja tutkijoiden osaaminen liikunnan ja terveyden edistämiseksi. Kuva Likesin liikuntapäivästä vuodelta 2019. Tutkimusjohtaja Tammelinin takana vasemmalla Katariina Kämppi ja Marianne Turunen strategisesta tietotuotannosta, Katariina Tuunanen Kunnossa kaiken ikää -ohjelmasta, keskellä takana Milja Leskinen vieressään Annaleena Aira (toinen oikealta) ja Emma-Reetta Hämäläinen (oik.) viestinnästä. Kuvaaja: Tuija Tammelin. Kuva: Tuija Tammelinin arkisto.

Likesillä tehdyn tutkimuksen linjat eivät merkittävästi 2010-luvun jälkipuoliskolla muuttuneet perinteisestä linjasta, sillä useimmat tutkimukset keskittyivät lapsiin, liikuntaan, liikkumiseen ja oppimiseen. Tuija Tammelin johti Suomen Akatemian rahoittamaa monitieteistä tutkimushanketta (AFIS 2014–2018), jossa hänen tehtävänä oli selvittää, miten fyysisessä aktiivisuudessa ja kunnossa tapahtuvat muutokset vaikuttavat kognitiiviseen toimintaan ja akateemiseen suoriutumiseen elämänkulun eri vaiheissa. Heidi Syväojan kolmivuotisessa tutkimushankkeessa *Liikkuvaa matikkaa – fyysisesti aktiivisten matematiikan tuntien vaikutus lasten oppimistuloksiin, kouluviihtyvyyteen, motivaatioon ja motorisiin taitoihin* toistuivat samat teemat. Likesin pitkä lihastutkimuksen linja eli yhä, kun Maarit Lehti tutki titiinin ja siihen sitoutuvien proteiinien merkitystä kudosten aineenvaihdunnan säätelyssä. Xiaolin Yang puolestaan tarkasteli istuvaan elämäntapaan vaikuttavia tekijöitä elämänkulun eri vaiheissa hyödyntäen LASERI-tutkimuksen aineistoja. Raportteja monikulttuurisista liikuntahankkeista ja seuratoiminnan kehittämistä oli valmistunut ja valmisteilla. Liikkuva koulu -ohjelmaperhettä palveltiin

tuottamalla seurantatietoja ja raportteja yhdessä sovituista asiakokonaisuuksista. Likes toimi STM:n kahdessa kärkihankkeessa, joissa rakennettiin liikuntaneuvonnan palveluketjua (valtakunnallinen VESOTE) ja koettiin tuoda liikuntaa osaksi lapsiperheiden palveluja (maakunnallinen KSLAPE). Likesin vahvuuksia olivat edelleen tutkimuksen ja tieteen kytkeytyminen käytäntöön, tutkimusten yhteiskunnallista merkittävyyttä ei tarvinnut apurahahakemuksiin väkipakolla sanoittaa.⁵¹⁵

Vuonna 2019 Likesillä käynnistyi brändiuudistus, jonka yhteydessä uudistettiin myös säätiön verkkosivut perusteellisesti. Tässä yhteydessä tutkimuspuolen sisältöjen kiteytämistä mietittiin laajemmalla porukalla uudelleen. Mitään varsinaista strategiaprosessia ei kuitenkaan käynnistetty, koska säätiön tila oli niin epävakaa. Uusilla verkkosivuilla Likesin tutkimus sijoitettiin neljän otsikon alle: liikunta ja liikkuminen elämänkulussa; hyvinvointi ja oppiminen; valtakunnallisten ohjelmien seuranta ja strateginen tietotuotanto. Jos kiertyivät Likesillä tehdyt tutkimukset yli 50 vuoden aikana lopulta melko samojen pääteemojen alle, niin yhtä lailla vaikutti Likesin tutkijoiden keskuudessa säilyneen reipas tekemisenmeininki. Tämä tuli hyvin esiin vuoden 2020 alussa alkaneen koronakriisin yhteydessä. Maaliskuun 13. päivänä Suomen hallitus totesi yhteistoiminnassa tasavallan presidentin kanssa maan olevan poikkeusoloissa koronavirustilanteen vuoksi ja päätyi ottamaan valmiuslain käyttöön. Seuraavassa laatikossa oleva Tuija Tammelinin kirjoittama blogiteksti kuvaa, minkälaista sinnikkyyttä, soveltamiskykyä, joustavuutta, kekseliäisyyttä ja yhteishenkeä tutkijoilta ja mittaajilta löytyi tässä poikkeuksellisessa tilanteessa. Samantyyppistä asennetta löytyi jo METELI-tutkijoilta 1970-luvun alussa!

Likes blogi, 1.4.2020. Kirjoittaja Tuija Tammelin. **Sata tuntia Liikkuvaa matikkaa**
Poikkeusolojen aikaan myös monessa tutkimushankkeessa joudutaan poikkeustoimiin. Näin kävi Likesilläkin. Riskinä oli vuosien uurastuksen ja rahoituksen valuminen hukkaan. Poikkeusolot ovat vaikuttaneet vahvasti myös tutkimushankkeiden toimintaan. Likesillä Liikkuvaa matikkaa -tutkimushankkeen tehotiimi laittoi sanan varsinaisessa merkityksessä töpinäksi, kun hallitus väläytteli maaliskuun puolivälissä ensimmäisiä vihjeitään siitä, että koulut saattaisivat mennä kiinni kevään ajaksi. Tämä luonnollisesti vaaransi kouluihin suunnitellut, tutkimushankkeen loppumittaukset. Riskinä oli koko tutkimuksen ja vuosien uurastuksen vesittyminen.

Miten kaikessa kävi? Alla kooste tehotiimin sadasta tunnista 12.–16. maaliskuuta ja kurtistus poikkeustilanteeseen Likesillä.

Torstai 12.3.

Hallituksen tiedotustilaisuus klo 14.00, jossa julkistetaan uusia linjauksia koronavirustilanteesta.

⁵¹⁵ Likes, Hallituksen kokous 24.2.2017, 29.9.2017, 27.10.2017, 20.12.2017. Likes, Mappi: Hallitus 2017. Likes, Toimintatiedot 2017.

- Vaikuttaa siltä, että koulut saattavat mennä kiinni ensi viikolla.
- Neljän vuoden ja 300 000 euron uurastus uhkaa valua hukkaan, jos loppumittauksia ei päästä lainkaan toteuttamaan.
- Teemme päätöksen aikaistaa mittauksia kahdella viikolla, eli aloitetaan mittaukset seuraavalla viikolla.
- Mittausporukka kutsutaan koolle Matikka 1 -perehdytyskoulutukseen.

Perjantai 13.3.

- Klo 10.00 mietitään porukalla, miten edetään ja päätetään toimia.
- Päätetään toimia, käynnistää tärkeimmät matikkamittaukset heti ja olla yhteyksissä kouluun.
- Hyviä ehdotuksia kaikilta, miten homma saadaan käyntiin ja nopeasti.
- Tilataan pizzat Likesin toimistolle Vivecaan, jotta pystytään hyödyntämään lounasaika työskentelyyn.
- Tilataan matikkatestien vastauslomakkeet painosta (900 kpl), paino lupaa toimittaa lomakkeet klo 16.00 mennessä.
- Klo 11.11 kaikille tutkimuksessa olevien luokkien opettajille lähtee viesti, jossa kuvataan, että mittauksia aikaistetaan siten, että ne pyritään toteuttamaan mahdollisimman pian. Opetusjakso lopetetaan kaksi viikkoa suunniteltua aikaisemmin. Kerrotaan, että pyrimme toteuttamaan tutkimuksen näkökulmasta ensisijaisen tärkeät matikkatestit seuraavalla viikolla. Opettajille kerrotaan, että heihin ollaan puhe- limitse yhteydessä tänään ja sovitaan testausajat maanantaille ja tiistaille.
- Likesin 10 hengen tiimi soittaa 22 opettajaa läpi ja useimmilta saadaan ehdotukset testiajankohdista seuraavalle viikolle, maanantaille (Matikka 1) ja tiistaille (Matikka 2).
- Klo 12.00 järjestetään matikkamittauskoulutus henkilöstölle ajatuksella, että Likesin mittaajat suorittavat mittaukset.
- Sovitaan palaveri maanantaille klo 7.30–8.00 työnjakoa varten.
- Klo 15.00 matikkatestien vastauslomakkeet saapuvat painosta Vivecalle ja painos on, kuten sovittu.
- Klo 15.52 saamme sähköpostissa erään koulun tutkimuksessa mukana olevalta opettajalta tiedon: ”Vallitsevasta koronavirustilanteesta johtuen joudumme rajoittamaan Jyväskylän kaupungin peruskoulujen ja päiväkotien osalta ulkopuolisten henkilöiden osallistumista toimintaan sekä vierailuja yksiköihin. Tämä koskee mm. opetusharjoitteleun tulevia opiskelijoita, ulkopuolisia vierailijoita, tutkimusaineistojen kerääjiä. Ohje on voimassa toistaiseksi.” Tämä koulun opettaja oli saanut tiedon rehtorilta (klo 15.24), joka oli saanut tiedon Jyväskylän kaupungilta (klo 15.17).
- Päätämme ottaa suunnitelman B käyttöön, eli laadimme ohjeet ja tarjoamme tuen, jonka myötä Jyväskylän koulun opettajat voivat toteuttaa matikkamittaukset kouluilla. Muiden kuntien koululla käydään mittaamassa, jos koulut vielä ottavat meidät vastaan.
- Tieto Likesin mittaustiimille uudesta suunnitelmasta, Heidi tarjoutuu apuun kirjoitte-

lemaan nimiä lomakkeisiin – kun hiihtokisatkin on peruttu viikonlopulta...

- Ensimmäinen versio matikkamittauksen opettajaohjeesta Sirpan toimesta ilta-puheina.

Lauantai 14.3.

- Matikkamittausten ohjeiden yksityiskohdat viilataan kuntoon puhelinpalaverissa.
- Sekuntikelloja tarvitaan mittauksiin ja soittamalla selviää, että niitä löytyy muutamia kappaleita eri puolilta kaupunkia eri liikkeistä, tarvitaan reilut 20 kpl.
- Sekuntikelloja haetaan Seppälän Prismasta, Palokan Prismasta, Palokan Clas Ohlsonilta sekä Keljonkankaan Prismasta.
- Heidi ja Piritta kirjoittavat oppilaiden nimet noin 900 vastauslomakkeeseen.
- Valmistellaan aikataulut ja työnjako Likesin mittaustiimille ja viestitään.
- Jyväskylän kouluille lähtee sähköpostiviesti, jossa tiedotetaan, että mittausten toteutustapaa muutetaan siten, että mittausmateriaalit toimitetaan maanantaiaamuna kouluille ja opettajat suorittavat mittaukset. Sähköpostin liitteenä ovat opettajien yksityiskohtaiset ohjeet ja oppilaiden vastauskaavakkeet, tiedoksi opettajille. Jokaiselle luokalle nimetään tukihenkilö Likesiltä, joka tarvittaessa auttaa ja neuvoo mittauksessa tai vaihtoehtoisesti suorittaa mittaukset etäyhteyden välityksellä.

Sunnuntai 15.3.

- Sekuntikelloja löytyy lisää keskustan Clas Ohlsonilta sekä Tokmannilta, Likesillä alkaa olla hallussaan kaikki kaupungin vapailla markkinoilla olleet sekuntikellot.
- Valmistetaan ja lajitellaan materiaalipaketit sekä Likesin testaajille että 22 luokan opettajalle (kangaskassit, joissa lomakkeet, yksityiskohtaiset ohjeet, sekuntikello ja tuubihuivi opettajalle).
- Jyväskylän kouluille laitetaan erikseen omat viestit siitä, milloin testaus on, kuka on Likesin tukihenkilö sekä ohjeet vielä uudelleen.
- Muille kouluille laitetaan omat viestit siitä, milloin testaus on ja kuka Likesiltä tulee testauksen suorittamaan.
- Tarkennetaan Likesin tiimin työnjako ja mietitään agenda maanantaille, jakoon illan päälle.

Maanantai 16.3.

- Tiimi on ohjeiden annossa klo 7.30.
- Ensimmäiset mittaajat lähtevät kouluille neljään lähikuntaan klo 7.55
- Jyväskylän kouluille materiaalin viejät starttaavat liikkeelle klo 8.05 autoilla ja pyörillä.
- Jyväskylän kouluille viedään materiaalit, materiaalit ovat Jyväskylän kouluilla noin klo 8.30.
- Tukihenkilöt vastaavat puheluihin ja varmistavat, että toteutus onnistuu sekä sopivat vastauslomakkeiden hakemisesta.

- Vastauslomakkeet haetaan Jyväskylän kouluilta. Muutama Matikka 2 -testi jää tiistaille.
- Vastauslomakkeet palautuvat muilta kouluilta mittaajien mukana Vivecalle.
- Hermanni tuo mittauskalulta tuoretta pullaa Vivecalle. Keitetään kahvit ja rentoudutaan hetki.
- Klo 16.30 hallituksen tiedotustilaisuudessa tulee tieto, että koulut ovat vielä auki tiistaina 17.3., mutta menevät kiinni keskiviikkona 18.3.
- Tiistaina Jyväskylän koulut ovat vielä auki, mutta todennäköisesti oppilaita on jo enemmän poissa.
- Päätetään, että vielä kannustetaan muutamaa opettajaa toteuttamaan puuttuvat matikkamittaukset tiistain aikana. Piritta laittaa viestiä.

Kaiken lopputulos ja mittauksen saldo sadan tunnin jälkeen?

- Matikka 2 -mittauksia jää vielä jonkin verran toteutettavaksi kouluille tiistaille.
- Matikka 1 -mittaukset on toteutettu 21/22 koululla. Yhden koulun opettaja on sairaana, rehtori lupautuu vetämään mittauksen, mutta ei ennätäkään, kun myös neljä muuta opettajaa on sairaana, mutta lupaa vielä yrittää toteuttaa tiistaina. Opettajat osallistuvat mittauksiin loistavalla asenteella. Heille laitetaan vielä kiitosviesti ja tilannetiedote.
- Oppilaita on maanantaina jonkin verran poissa, mutta arviolta noin 70 % oppilaiden vastauksista saatiin Matikka 1 mittauksista kerättyä. Matikka 1 -alkumittauksiin osallistui 400 oppilasta ja nyt loppumittauksiin 280 oppilasta. Tämä on loistava tulos tässä tilanteessa! Kyseessä on neljän vuoden valmistelutyö ja tutkimuksen päävästemuuttuja.
- Muiden mittausten (motoriset taidot ja kognitio) siirtyminen on järjestelynä tutkimuksellisesti järkevä ja mahdollinen, sillä ominaisuuksien pitäisi säilyä ja mahdollisten ryhmäerojen näkyä vielä kesän jälkeenkin. Opettajien haastattelut intervention kokemuksista voidaan mainiosti toteuttaa kevään aikana. Samoin oppilaskyselyt onnistuvat keväällä etäopiskelun aikana.

Tätä työskentelyä Likesillä on parhaimmillaan, kun tehdään tinkimätöntä työtä yhteisen tavoitteen eteen. Jokainen hoiti oman tärkeän osuutensa hienosti ja huolella. Teimme tämän yhdessä. Kiitos!

6. Säätiön lopun alku ja loppu

Likesillä elettiin iloisia hurlumhei-vuosia 2010-luvun alussa, kun toiminta kasvoi. Taustalla vaikuttivat KKI-ohjelman vakaa toiminta, Liikkuva koulu -ohjelman käynnistyminen, Likes-tutkimuskeskuksen tutkijoiden onnistumiset tutkimusrahoitushauissa, sektoritutkimustoiminnan laajentuminen sekä muiden tutkimus- ja kehitystoiminnan operaatioiden onnistumiset erilaisissa avustushauissa. Vuonna 2013 säätiön kokonaistulot olivat noin 5,7 miljoonaa euroa.⁵¹⁶

Vuonna 2012 juhliin hiipi kuitenkin ensimmäinen kutsumaton vieras, kosteusvaurio. Lokakuussa 2012 jo kymmenen henkilöä työskenteli väistötiloissa Yliopistonkadulla. Vuoden 2013 lokakuussa Likesin tiloissa todettiin sisäilmaongelma ja marraskuussa KKI-ohjelman työntekijät muuttivat yhteisistä tiloista Lutakkoon. Likesillä oli vuosia haaveiltu yhteisistä työskentelytiloista ja kun niihin taas pitkästä aikaa päästiin, se riemu ei kauaa kestänyt. Jälleen Likesin työntekijät olivat eri puolilla kaupunkia. Tilojen kuntoon liittyvät ongelmat työllistivät Likesin johtoa usean vuoden ajan sekä haittasivat enemmän ja vähemmän työntekijöiden elämää, terveyttä ja arkea. Selvää on, että ongelmilla oli myös merkittävä hintalappu kyljessään.⁵¹⁷

Toinen hurlumhei-vuosien kutsumaton vieras havaittiin ensimmäisen kerran vuoden 2013 jälkipuoliskolla, sillä vielä 14.5.2013 hallitukselle esitetyssä kuluvan vuoden talous-

⁵¹⁶ Lukuun sisältyy aikaisemmalta vuodelta siirtyneitä ja seuraavalle vuodelle siirtyviä avustuseriä, mutta se antaa kokonaiskuvan. Vuonna kokonaistulot olivat 3,7 M€. Likes, Toimintakertomus 2007 ja 2013.

⁵¹⁷ Likes, Hallituksen kokous 27.8.2012, 22.10.2012. Likes, Mappi: Hallitus 2012. Likes, Hallitus 29.8.2013, 19.9.2013, 13.11.2013. Likes, Mappi: Hallitus 2013. Likes, Hallituksen kokous 14.2.2014, 28.10.2014. Likes, Mappi: Hallitus 2014.

arviossa ja kokouksen hyväksymässä taloussuunnitelmassa sitä ei nostettu esiin. Käytännössä säätiön hallitus sai ennakkovaroituksen heikosta taloustilanteesta vasta syyskuussa 2013 ja tarkemmin marraskuun kokouksessa. On selvää, ettei tässä vaiheessa asialle voinut enää paljoa tehdä. Likesin vuoden 2013 tilinpäätös oli 272 000 euroa alijäämäinen ja samalla säätiön oma pääoma painui 170 000 negatiiviseksi.⁵¹⁸ Tappiota selittivät Likesin ICT-järjestelmien päivitys (päivitys mahdollisti kunnolliset etäyhteydet ja dokumenttien yhtäaikaisten muokkaamisen, mikä taas vähensi matkustelun tarvetta), sisäilmaongelmat ja kosteusvauriot sekä niiden seurauksena nousseet tilakulut, rahoitushauissa epäonnistuminen, huolimattomuus ja OKM:n kanssa tehtyyn tavoitesopimukseen liittyvät tulokinnat ja toteutus. Lopputulos oli selvä, kun kuluja oli huomattavasti odotettua enemmän ja tuloja noin 100 000 euroa budjetoitua vähemmän.⁵¹⁹

Maaliskuulla 2014 tehtiin ensimmäiset suunnitelmat menojen karsimisesta, mutta säätiön hallitus piti niitä liian kevyinä ja toiveikkaina ja vaati entistä tarkempia suunnitelmia ja laskelmia. Huhtikuun puolivälissä säästöihin liittyvät asiat otettiin puheeksi henkilökunnan kanssa. Kulukuri asetettiin koskemaan kaikkia menoja (koulutukset, matkat, välineet, yleisavustus/erityisavustus, ulkopuoliset palvelut) ja lomarahojen vaihtoa vapaaksi suositeltiin. Säätiössä työskenteli kokonaan erityisavustuksilla yli 30 henkilöä, joihin kohdistuvilla toimilla oli varsin pienet vaikutukset varsinaiseen tulokseen, vaikka erityisavustuksiin kohdistuvia kulujakin seurattiin nyt tarkemmin. Säästöjä piti löytää varsinaiseen tulokseen vaikuttavista kohteista ja samalla etsiä keinoja elinkeinotoiminnan tulojen kasvattamiseen sekä onnistua apurahahauissa. Hallitus asetti tavoitteeksi tasapainottaa säätiön talous vuoteen 2016 mennessä.⁵²⁰

Toimintansa turvaamiseksi Likes koetti myös saada pääomalainaa Jyväskylän kaupungilta ja niinpä taas Likesin olemassaolon ja rahoittamisen perusteluja esiteltiin kaupungin edustajille. Säätiön työllistävä vaikutus nostettiin esiin ja kaupunkiin säätiön perustajana vedottiin. Lisäksi säätiön negatiivisella pääomalla arvioitiin olevan pian vaikutusta rahoitushauissa onnistumiseen.⁵²¹ Kaupunki ei kuitenkaan ehdotukselle lämmennyt, vaikka se ei olisikaan ollut kaupungin toimintaympäristössä poikkeuksellinen ratkaisu.⁵²² Kaikesta huolimatta Likes yritti edetä tavoitteensa ja strategiansa suunnassa, tosin sisäisessä puheessa upouudet missiot ja visiot olivat vaihtuneet ytimekkääseen lausahdukseen: Likes ei valita.⁵²³ Mentiin eteenpäin. Vuoden 2014 tilinpäätös oli lopulta noin 64 000 euroa ylijäämäinen ja oma pääoma noin 61 000 euroa negatiivinen.⁵²⁴ Talouden tasapainottamisessa oli onnistuttu, mutta vielä oli tehtävää jäljellä.

518 Vuonna 2013 Likesin kokonaistuotot olivat 5,6M€, josta 272 000 € on noin 5 %. Yksi osa ongelmaa oli juuri Likesin pieni oma pääoma, joka ei antanut paljoa pelivaraa. Likes, Hallituksen kokous 6.3.2014, 14.2014. Likes, Mappi: Hallitus 2014.

519 Likes, Hallituksen kokous 14.5.2013. Likes, Mappi: Mappi Hallitus 2013. Likes, Hallituksen kokous 13.3.2014, 14.2014, 3.6.2014, 3.11.2014 (sisältää selvityksen PRH:lle säätiön negatiivisesta pääomasta). Likes, Mappi: Hallitus 2014.

520 Likes, Hallituksen kokous 13.3.2014, 14.2014, 23.4.2014, 13.6.2014, 16.9.2014. Likes, Mappi: Hallitus 2014.

521 Likes, Hallituksen kokous 13.3.2014, 16.9.2014, 3.11.2014 (sisältää selvityksen PRH:lle säätiön negatiivisesta pääomasta). Likes, Mappi: Hallitus 2014.

522 Esimerkiksi Jyväskylän Paviljonkisäätiö.

523 Likes, Hallituksen kokous 23.4.2014, 11.12.2014. Likes, Mappi: Hallitus 2014.

524 Muutama vuoden 2013 avustuksiin liittynyt kysymys saatiin ratkaistua vuoden 2014 aikana, mikä näkyy näissä luvuissa.

Vuoden 2015 aikana säätiön hallituksessa talous oli suurenuslasin alla tarkemmin kuin koskaan säätiön historiassa. Kaksi aikaisempaa vuotta olivat selvästi pakottaneet kehittämään säätiön taloushallintoa suuntaan, jossa hallituksella ja johdolla oli entistä reaaliaikaisempi kuva taloustilanteesta. Mutta hallitukseen ei voinut kaikkeen vaikuttaa, erikokoisia ennakoimattomia menoja säätiölle tuli tänäkin vuonna. Tällaisia olivat esimerkiksi toimitiloihin ja erikoislääkärikoulutuksen siirtoon liittyvät järjestelyt, RAY:n avustusten lakkaaminen ja uusissa tutkimusprojektihauissa epäonnistuminen. Likes onnistui kuitenkin saamaan vuoden 2015 tuloksen positiiviseksi siten, että oma pääoma oli vuoden lopussa noin 34 000 euroa. Tilanne oli kuitenkin hyvin herkkä ja vuoden 2016 tilanne näytti huolestuttavalta, olihan säätiön rahoituksesta merkittävä osa kilpailtua tai harkinnanvaraista tutkimus- ja kehittämishankerahaa, joista moni oli loppumassa vuonna 2015. Lokakuussa 2015 säätiön hallitus valtuutti johtaja Havaksen aloittamaan YT-neuvottelut, jotka alkoivatkin seuraavassa kuussa. Neuvotteluesityksessä ilmoitettiin säästötarpeiksi viisi henkilötyövuotta tai 300 000 euroa, mutta marraskuussa käytyjen neuvottelujen seurauksena tarve pieneni kolmeen henkilötyövuoteen tai 150 000 euroon. Joulukuussa 2015 säätiön hallitus päätti harkita korkeintaan kahden tehtävän lakkautusta, korkeintaan kahden tehtävän muuttamista osa-aikaiseksi ja korkeintaan kahden viikon lomautusta. Lopulliset päätökset oli tarkoitus tehdä vuoden 2016 alkupuoliskolla avustuspäätösten selvitystä.⁵²⁵

Liikuntalääketieteen erikoislääkärikoulutus, jonka koulutuspaikka Likes oli ollut vuodesta 1986 lähtien, siirtyi vuoden 2015 alussa KIHULle. Asiaa oli valmisteltu jo kevästä 2012 saakka yhdessä OKM:n, Itä-Suomen yliopiston, Keski-Suomen sairaanhoitopiirin, KIHUn, JY:n ja Likesin kesken, mutta kokonaisuus saatiin sovittua vasta vuoden 2015 aikana. Liikuntalääketieteen erikoislääkärikoulutus oli kuulunut yhtenä osana Likesin yleisavustettaviin tehtäviin. Likesin myytyä klinikan palvelutoiminnot Mehiläiselle vuonna 2010, koulutuksen kliinisen järjestämisen puitteet olivat muuttuneet. Erikoislääkärikoulutus ei ollut enää Likesin strategian ytimessä ja KIHU näyttäytyi sille huomattavasti luonnollisemmaksi toiminta-alustaksi. Jyväskylässä tapahtuva liikuntalääketieteen koulutus uudistui tässä muutoksessa merkittävästi, kun Keski-Suomen sairaanhoitopiiri tuli voimakkaasti mukaan yhteistyöhön. Järjestelyjen seurauksena Jyväskylästä tuli ensimmäinen paikkakunta Suomessa, jossa liikuntalääketieteeseen erikoistuvan lääkärin koulutuspaikka sijoittui julkisen terveydenhoidon (K-SSHP) yhteyteen. Tätä muutosprosessia veivät asiakaspinnassa läpi monille suomalaisille maajoukkueurheilijoille tutut lääkärit Maarit Valtonen ja Tuomas Mäkinen. Vuosien 2014–2016 aikana myös Likesin ja KIHUn taloushallintoa ja ICT-järjestelmiä yhdistettiin taloudellisten hyötyjen saavuttamiseksi ja haavoittuvuuksien vähentämiseksi.⁵²⁶

Vuoden 2016 alussa Likes pääsi sopimukseen Viitaniemen toimitilojen vuokrasopimuksen irtisanomisesta ja tiloissa tehtyjen remonttien maksamisesta. Maaliskuussa Likes

⁵²⁵ Likes, Hallitus 27.10.2015, 8.12.2015. Likes, Mappi: Hallitus 2015.

⁵²⁶ Likes, Hallituksen kokous 14.3.2013, 14.5.2013. Likes, Mappi: Hallitus 2013. Likes, Hallituksen kokous 18.2.2014, 13.6.2014, 16.9.2014, 28.10.2014, 3.11.2014, 11.12.2014. Likes, Mappi: Hallitus 2014. Likes Hallituksen kokous 6.2.2015, 11.8.2015, 27.10.2015. Likes, Mappi: Hallitus 2015. Likes, Hallituksen kokous 1.4.2016, 23.9.2016. Likes, Mappi: Hallitus 2016. Likes, Toimintakertomus 2013, 2014. Uusitupa 2016, 28, 30–31.

muutti takaisin Hippokselle jo ennestään tuttuun Viveca-rakennukseen, tosin KKI-ohjelman toimisto jäi edelleen Lutakkoon. Taloudelliset ongelmat eivät vain meinanneet päästää otteestaan. Viitaniemeen tehdyt remontit oli kirjattava säätiön kirjanpitoon heti kuluksi (noin 136 000 euroa) ja jälleen säätiön tulos ja oma pääoma olivat uhkaavasti kääntymässä negatiiviseksi vuoden 2016 lopussa. Vuoden 2016 alkupuolella selvisi myös, että säätiö ei olisi saamassa lainkaan RAY:n tukea, mitä pidettiin yllättävänä. OKM:n yleisavustuskin oli jäämässä odotettua pienemmäksi, mitä oli paikattava erityisavustushakemuksilla. YT-neuvotteluissa riittävään lopputulokseen päästiin kuitenkin vapaaehtoisilla ratkaisulla ja riittävillä onnistumisilla muissa rahoitushauissa. Säätiön omaa pääomaa yritettiin jälleen vahvistaa kääntymällä kaupungin puoleen. Tällä kerralla Likes ja KIHU tekivät yhdessä Jyväskylän kaupunginhallitukselle esityksen säätiöiden pääomalainoittamisesta. Tähän huutoon ei vastattu. Haastavan taloustilanteen pitkittyminen näkyi siinä, että vuoden 2016 loppupuolella Likesillä oli 10 prosenttia vähemmän henkilökuntaa kuin vuonna 2015.⁵²⁷

Vuoden 2016 alkupuolella mediassa käsiteltiin näyttävästi OKM:n suorittamia taloustarkastuksia liikuntajärjestöjen valtionavustusten käytöstä. Lisäksi OKM:n toimia tarkasteli oikeuskansleri. Suomalainen liikunta-ala ei näyttäytynyt julkisuudessa mitenkään mairittelevassa valossa. OKM:n taloustarkastus kohdistui myös Likesiin. Marraskuussa 2016 Likes sai tiedon, että sen pitäisi palauttaa noin 75 000 euroa saamiaan valtionavustuksia. Tarkastusyksikkö oli tullut siihen tulokseen, että Likesille ei olisi vuoden 2015 aikana kertynyt yleisavustuksella katettavaksi hyväksyttäviä kuluja yleisavustusta vastaavaa määrää. Käytännössä näkemysero koski erityisavustusten yleiskustannusosuuksia ja sitä, mihin ne oli käytetty. Likes esitti oman näkemyksensä asiasta ja laati kiistävän vastineen taloustarkastuksen esitykseen.⁵²⁸

Vuoden 2016 lopussa Likesin talouteen liittyvät paineet lisääntyivät entisestään, kun OKM:n yleisavustushakuohjeisiin tuli kirjaus, jonka mukaan vuonna 2017 yleisavustus saisi kattaa korkeintaan 80 prosenttia hyväksytyistä kustannuksista. Tämä oli tietenkin valtava shokki Likesin johdolle ja se aloitti välittömästi keskustelun asiasta OKM:n kanssa. Tarkoittihan linjaus, että Likesin olisi pystyttävä esimerkiksi vuoden 2016 yleisavustuksen määrää vastaan löytää vuodelle 2017 uutta rahoitusta 110 000 euroa muilta rahoittajilta. Likes oli säätiö, jolla ei ollut toimintaa kustantavia jäseniä tai varallisuutta, eikä sen elinkeinotoiminta ollut aktiivista. Säätiö oli keskittynyt tuottamaan julkishyödykkeitä eli palveluja, tavaroita, asioita (tutkimuksia, selvityksiä ja ohjelmia), jotka tuottavat etuja laajalle joukolle, mutta joita yksityiset tahot eivät halua taloudellisten kannusten puutteesta johtuen rahoittaa. Likes vetosi valtionavustuslakiin, jonka mukaan julkishyödykkeiden, selvitysten ja tutkimusten tuottamista voisi tukea suuremmalla osuudella, jopa täysimääräisesti. Yleisavustushakuohjeistusta linjattiin myöhemmin uudelleen, mutta

527 Likes, Hallituksen kokous 4.2.2016, 26.2.2016, 14.2016, 23.9.2016, 21.10.2016. Likes, Mappi: Hallitus 2016.

528 Likes, Hallituksen kokous 23.9.2016, 9.12.2016. Likes, Mappi: Hallitus 2016.

tämäkin myllytys osoittaa, miten kovassa pyörityksessä koko suomalainen liikuntakenttä ministeriötä myöten oli 2010-luvun jälkipuoliskolla.⁵²⁹

Vuoden 2017 maaliskuussa Likesin taloustarkastus oli yhä kesken ja avustuksiin liittyvät ohjeistukset osaltaan vielä liikkeessä. Likes antoi tarkastukseen liittyviä lisäselvityksiä kirjallisesti ja suullisesti useita kertoja marraskuun 2016 ja heinäkuun 2017 välillä. Likesin näkökulmasta OKM:n tarkastustoimen, avustuksia esittelevien ja niistä päättävien virkamiesten näkemykset olivat toisinaan linjauksista poikkeavia ja keskenään ristiriitaisia. Säätiön talouden suunnittelu oli kaikkea muuta kuin helppoa.⁵³⁰ Sekavan tilanteen vuoksi Likesin vuoden 2016 tilinpäätös vahvistettiin vasta kesäkuussa 2017. Viitaniemen remonttikulut ja tutkimusrahoituksen (Suomen Akatemia, säätiöt ja OKM:n tiedeavustukset) pientymisen seurauksena vuoden 2016 tuloslaskelma osoitti 179 000 euron alijäämää ja säätiön oma pääoma painui jälleen 145 000 euroa negatiiviseksi.⁵³¹

Vuoden 2016 lopulla ja keväällä 2017 Likesillä koetettiin parhaan mukaan valmistautua erilaisiin lähitulevaisuuden vaihtoehtoihin. Säätiön tulevaa strategiaa mietittiin, mutta todellisuudessa pohdittiin jo olemassaolon edellytyksiä. Ratkaisua haettiin erityisesti taloudellisiin toimintaedellytyksiin. Likes oli käytännössä koko olemassaolonsa ajan ollut yleishyödyllinen säätiö, jonka rahoitus oli perustunut vuosittain päätettäviin valtionavustuksiin, RAY:n ja muiden säätiöiden ja julkisten toimijoiden avustuksiin. Rakennusten (esim. uimahalli) siirryttyä kaupungille ja Likesin klinikan myynnin jälkeen kokonaisuuden kannalta merkittävää omaa pääomaa tai elinkeinotoimintaa säätiöllä ei ollut. Säätiön yleisavustukset olivat pieniä suhteessa kaikkeen siihen, mitä säätiössä toteutettiin erityisavustuksilla. Yleisavustusten ja erityisavustusten välinen suhde vain kasvoi, kun Liikkuva koulu -ohjelma alkoi. Likesillä ei ollut sellaisia varainhankinnan, sijoitus- tai rahoitustoiminnan tuottoja tai muuta katteellista toimintaa, joilla se olisi voinut helposti kuitata ne kulut, joita se ei voinut avustusehtojen mukaan kattaa. Tässä vaiheessa kokemus oli myös jo ehtinyt osoittaa, että kokonaisuus ei kestänyt kummoisiakaan yllätyksiä. Pelkillä yleis- ja erityisavustuksilla elävä ikiliikkuja ei ollut mahdollinen. Negatiivisia yllätyksiä ja taloudellisia vuotoja tuli ja tulee kaikille organisaatioille. Likes oli ilman puskureita ja tilanne oli sen mukainen.⁵³²

Huhtikuussa 2017 säätiön hallituksessa käsiteltiin ainakin kuutta erilaista mahdollisuutta selvittää tulevista haasteista. Ensimmäisenä esillä oli vanha tuttu eli Jyväskylän kaupungin tarjoama pääomalaina. Asiaa oli kuitenkin jo yritetty kahdesti, joten ratkaisua ei pidetty kovin todennäköisenä. Toinen vaihtoehto oli Likesin elinkeinotoiminnan voimakas kasvattaminen. 1990-laman jälkeen hankitut kokemukset eivät olleet olleet Likesin toimivalle johdolle rohkaisevia. Esillä oli mittaus- ja testauspalvelut, hankearvioinnit ja -seurannat, koulutukset ja materiaalimyynti. Likesin lähtökohta oli kuitenkin

529 Likes, Hallituksen kokous 23.9.2016, 21.10.2016. Likes, Mappi: Hallitus 2016. Likes, Hallituksen kokous 24.2.2017, 28.4.2017. Likes, Mappi: Hallitus 2017.

530 Likes, Hallituksen kokous 9.12.2016. Likes, Mappi: Hallitus 2016. Likes, Hallituksen kokous 27.1.2017, 24.3.2017, 27.4.2017, 21.8.2017. Likes, Mappi: Hallitus 2017.

531 Likes, Hallituksen kokous 29.6.2017, Likes, Mappi: Hallitus 2017. Likes, Toimintakertomus 2016.

532 Likes, Hallituksen kokous 24.2.2017, 27.4.2017, Likes, Mappi: Hallitus 2017.

jo vuosia ollut se, että toiminnan tarkoitus ei ole tuottaa voittoa, joten ajattelun kääntäminen tähän suuntaan vaikutti erittäin vaivalloiselta. Kolmantena vaihtoehtona nähtiin keskustelut OKM:n kanssa valtionavustusehtojen sisällöistä valtionavustuslain näkökulmasta. Kysymykseen tulivat erityisesti Likesin koordinoimat ohjelmat, joita toteutettiin ministeriön toiveesta ja johdolla (taustalla liikuntalaki, hallitusohjelma, hallituksen kärkihanke). Keskusteluyhteys ministeriön kanssa oli hyvä, joten tämän suhteen näkymä oli toiveikas, joskaan ei kuluvaan vuotta koskien. Neljäntenä vaihtoehtona keskusteltiin fuusioitumisesta jonkun vakavaraisen organisaation kanssa, jonka primäärejä tavoitteita edistäisi Likesin kaltaisen toimijan ja Likesin toimintojen tuleminen osaksi sen toimintaa. Mietinnässä olivat Likesin naapurit ja läheisimmät kumppanit, kuten esimerkiksi Jyväskylän yliopisto, Peurunka, KIHU ja UKK-instituutti. JY:n osalta ongelmaksi muodostui se, ettei se perustutkimukseen keskittyvänä organisaationa lopulta hyötyisi merkittävästi esimerkiksi ohjelmatoiminnasta. Pienten, jopa eri paikkakunnilla sijaitsevien organisaatioiden yhdistymistä ei myöskään pidetty järkevänä vaihtoehtona. Viidentenä vaihtoehtona pöydällä oli ”ministeriölähtöisten” (ohjelmat, arvioinnit) ja ”säätiön oma-aloitteisten” (tutkimus ja kehittäminen) toimintojen erottaminen omiksi yksiköiksi tai jopa organisaatioiksi. Tämä ei kuitenkaan saanut kannatusta hallitukselta. Viimeiseksi vaihtoehtoksi oli kirjattu käsien pystyyn nostaminen. Kortit päätettiin kuitenkin pelata ja katsoa loppuun saakka, eikä Likesin johto alkanut valmistella säätiön purkamista.⁵³³

Likesin kujanjuoksu jatkui. OKM lähetti 24.5.2017 Likesille kuulemispyynnön. Tarkastuksen mukaan Likesin tulisi palauttaa valtionavustuksia takaisin yhteensä 505 910,42 euroa, joka olisi korkoineen 545 040,90 euroa. Likes antoi tähän vastineen 26.6.2017 ja vielä erikseen pyydettyjä lisäselvityksiä 3.7.2017. OKM lähetti takaisinperintäpäätöksen 10.8.2017 kello 16:06. Se vaati takaisinperittäväksi eri erityisavustuksista vuosilta 2013–2015 yhteensä korkoineen 545 040,90 euroa. Takaisinperintää oli kuitenkin kohtuullistettu 30 prosenttia, joten varsinaiseksi summaksi tuli 386 431,71 euroa ja maksuaikaa annettiin vuoden 2019 loppuun.⁵³⁴

Tarkastajien mukaan erityisavustuksille oli kohdistettu sellaisia laskennallisia tai prosenttiosuuteen perustuvia kuluja, joita ei voida katsoa aiheutuneeksi hankkeista. Ministeriön mukaan euromääriin tai prosenttiosuuksiin perustuvilla laskentatavoilla ei voi kohdistaa kuluja erityisavustusta saaville kohteille, koska kulujen aiheutumista toiminnasta tai hankkeesta ei voida osoittaa. Ministeriö piti myös eräitä Likesin kirjauskäytäntöjä harhaanjohtavana. Likes toi vastineessaan esiin, että veloitetut yleiskustannukset ja ICT-kustannukset ovat toteutuneita kustannuksia, selkeästi ja perustellusti kohdennettu ja hankkeiden talousarvion mukaisia. Se kertoi selvittäneensä ainakin sadan erityisavustuksen käytön samalla kirjaustavalla kuin vuonna 2015, eikä ministeriön tarkastustoimi ollut

533 Likes, hallituksen kokous 28.4.2017. Likes, Mappi: Hallitus 2017.

534 Likes, Hallituksen kokous 21.8.2017, asiakirja-aineisto sisältää takaisinperintään liittyvät päätökset. Likes, Mappi: Hallitus 2017. Likes, Toimintakertomus 2017.

aiemmin asiaan puuttunut. Likes laati päätöstä koskevan oikaisuvaatimuksen ja jätti sen ministeriölle 18.9.2017.⁵³⁵

Tässä vaiheessa Likesin tulevaisuutta saattoi hahmottaa kolmen eri kehityskulun kautta. Mikäli oikaisuvaatimus hyväksytään, voisi Likes jatkaa toimintaansa lähes kuten ennenkin. Jos oikaisuvaatimukseen vastataan kielteisesti, Likes voisi viedä asian vielä Hämeenlinnan hallinto-oikeuteen, jossa oikeusprosessi kestäisi noin 1,5 vuotta. Tämä mahdollistaisi vielä toiminnan jatkumisen ja ratkaisujen löytymisen. Jos oikaisuvaatimus hylättäisiin eikä Likes enää veisi prosessia pidemmälle, olisi aloitettava säätiön purkamiseen liittyvät toimenpiteet. Säätiöllä ei ollut varoja, joilla se voisi takaisinperinnän maksaa. Havas kyselikin jo syyskuussa ministeriöltä, voisiko Likesille myönnetyt avustukset siirtää jollekin toiselle organisaatiolle, joka ehkä pystyisi jatkamaan avustettujen toimintojen toteuttamista. Säätiön tulevaisuus näytti synkälle.⁵³⁶

Ja samaan aikaan Likes oli täynnä elämää. Työntekijät olivat tietoisia säätiön tilanteesta, mutta keskittyminen suunnattiin silti toimintaan. Liikkuva koulu -ohjelma porskutti hallituksen kärkihankkeena ja rakensi laajentumista eri koulutusasteille. KKI-ohjelma valmisteli kuumeisesti esimerkiksi Porraspäivät-kampanjaa. Tutkimuspuolella elettiin kuten ennenkin. Kati Lehtonen, Henna Haapala ja Jaana Kari valmistautuivat ennen joulua koittaviin väitöstilaisuuksiinsa. Verkostoissakin oltiin innolla mukana ja luotiin toiveikkaana kokonaan uutta esimerkiksi Keski-Suomen hyvinvoinnin osaamiskeskittymän (KEHO) ja Meijän polun ympärille. Yhteydet Keski-Suomen sairaanhoitopiiriin ja Jyväskylän ammattikorkeakouluun vahvistuivat. Uutta oli Likesin aikaisempaa tiiviimpi yhteistyö paikallisten ja maakunnallisten toimijoiden kanssa.⁵³⁷

Likesin kolme eri vaihtoehtoa supistuivat valinnaksi kahden vaihtoehdon välillä, kun OKM teki 27.11.2017 hylkäävän päätöksen Likesin syyskuussa 2017 tekemään oikaisuvaatimukseen. Säätiön hallitus päätti katsoa kortit loppuun saakka. Likes valitti ministeriön päätöksestä Hämeenlinnan hallinto-oikeuteen 2.1.2018. Koko vyyhdin ydinkysymys oli se, oliko Likes pystynyt osoittamaan riittävällä tavalla ja tarkkuudella, että kyseessä olleet yleiskustannukset olivat aiheutuneet nimenomaan erityisavustuksen kohteena olevista hankkeista. Todistustaakka on valtionavustuksen saajalla. OKM:n takaisinperintä ei siis perustunut siihen, että Likes olisi käyttänyt avustuksia olennaisesti muuhun tarkoitukseen kuin mihin ne oli myönnetty. OKM:n näkemys oli, että Likesin tekemä valitus tulisi hylätä kokonaisuudessaan. Nyt ratkottiin, oliko ministeriöllä oikeus tehdä näkemysensä mukainen ratkaisu asiassa.⁵³⁸

Kaikesta huolimatta yhteydenpito OKM:n liikunnan vastualueen kanssa oli edelleen tiivistä ja soljuvaa. Ministeriö ilmoitti keskeyttävänsä takaisinperinnän ainakin kesäkuuhun saakka.⁵³⁹ Avustuksia OKM myönsi Likesille kuten ennenkin, yleisavustusta

535 Likes, Hallituksen kokous 21.8.2017, asiakirja-aineisto sisältää takaisinperintään liittyvät päätökset. Likes, Mappi: Hallitus 2017. Likes, Toimintakertomus 2017.

536 Likes, Hallituksen kokous 29.9.2017. Likes, Mappi: Hallitus 2017.

537 Likes, Hallituksen kokous 24.2.2017, 29.9.2017, 27.10.2017, 20.12.2017. Likes, Mappi: Hallitus 2017. Likes, Toimintatiedot 2017.

538 Likes, Hallituksen kokous 7.12.2017. Likes, Mappi 2017.

539 Likes, Hallituksen kokous 20.12.2017. Likes, Mappi: Hallitus 2017. Likes, Hallituksen kokous 9.1.2018, 15.2.2018. Likes, Mappi: Hallitus 2018.

jopa 150 000 euroa enemmän. Maksatukset kuitenkin tehtiin ”turvaamissyistä” kerran kuussa. Vuodelle 2018 OKM myönsi Liikkuva koulu -ohjelmalle 1,65 miljoonaa euroa, KKI-ohjelmalle 2,10 miljoonaa euroa ja Likesille yleisavustusta 1,01 miljoonaa euroa sekä tiedehankkeisiin 240 000 euroa. Jyväskylän kaupungin avustus oli 40 000 euroa. Tässä vaiheessa OKM myös tarkensi avustuspäätöksiään. Liikkuvalle koululle ja KKI-ohjelmalle myönnettyt avustukset kattoivat 100 prosenttia hyväksyttävistä kustannuksista eikä niitä saanut käyttää yleiskustannuksiin, mikä selittää osaltaan Likesin yleisavustuksen kasvun. Likesin yleisavustus ja tiedehankkeiden avustukset saivat kattaa 95 prosenttia hyväksyttävistä kustannuksista. Avustuspäätökset ja niiden summat kertovat siitä, että Likes teki asioita, joille nähtiin tarve ja joiden haluttiin jatkuvan. Samalla ne kertovat, että Likesille oli mahdoton löytää nopeasti korvaajaa. Osaamista ja verkostoja ei rakenneta hetkessä. Likes jätti selityksensä Hämeenlinnan hallinto-oikeudelle lopulta toukokuussa 2018. Kesällä OKM lykkäsi takaisinperintää vuoden 2018 loppuun saakka ja marraskuussa OKM:n kanta oli, että takaisinperintää voidaan siirtää lainvoimaiseen päätökseen saakka.⁵⁴⁰

Vuoden 2018 aikana lähes jokaisessa Likesin hallituksen kokouksessa käsiteltiin Likesin olemassaolon edellytyksiä ja mahdollisuuksia. Säätiön hallitus halusi pitää toiminnan käynnissä ja toisaalta se ei näyttänyt pitävän realistisena sitä, että Likes voisi tulevaisuudessa selvitä yksin, kävisi takaisinperinnän osalta kuinka tahansa. Elokuussa 2018 hallituksessa käytiin laajempaa keskusteltua Likesin strategiasta vuosille 2019–2025 ja jopa vuoteen 2030 saakka. Strategian kulmakiviksi määriteltiin oma tutkimustoiminta, tutkimus- ja asiantuntijapalvelut sekä ohjelmien koordinoitiosaaminen. Elinkeinotoiminnan kehittämistä pidettiin tärkeänä. Samassa yhteydessä kirjattiin näkyviin olemassaolon ja toimintaedellytysten varmistamiseen tähtäävät toimet. Likesillä oli ollut jo jonkin aikaa hakusassa vakavarainen kumppani, joka esimerkiksi antaisi merkittävän pääomailainan tai voisi hyötyä Likesin perustoiminnasta. Strategian pohdinnan yhteydessä säätiön hallitus päätti selvittää, olisiko Likesillä mahdollisuuksia yhdistyä Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellisen tiedekunnan yhteydessä toimivaksi erillislaitokseksi. (Tallaiseksihan Likes-säätiö ja Likes-tutkimuslaitos alun perin perustettiin ja sellaisena se käytännössä toimi 1970- ja 1980-luvut.) Asiaa selvittämään perustettiin marraskuussa 2018 peräti ohjausryhmä, jonka tuli saada työnsä valmiiksi maaliskuussa 2019. Lisäksi säätiön hallitus halusi kartoittaa JY:n ylioppilaskunnan ja Jyväskylän kaupungin mahdollisuuksia ja hakukkuutta rahoittaa tai pääomittaa Likesiä. Näitä keskusteluja haluttiin käydä epämuodollisesti hallituksen jäsenten ja johtaja Havaksen kautta.⁵⁴¹

Likesillä aloitettiin myös vuoden 2019 alussa brändiuudistus. Se sidottiin vuonna 2018 tehtyyn liikuntapoliittiseen selontekoon, jonka mukaan ”2020-luvun tärkein liikuntapoliittinen tavoite Suomessa on kansalaisten fyysisen aktiivisuuden merkittävä lisääminen kaikissa ikä- ja väestöryhmissä”. Brändiuudistusta perusteltiin sillä, että käytännön työssä oli havaittu etenkin vähän liikkuvien mieltävän liikunnanedistämistä liittyvän or-

540 Likes, Hallituksen kokous 15.2.2018, 15.6.2018, 1.11.2018. Likes, Mappi: Hallitus 2018.

541 Likes, Hallituksen kokous 20.3.2018, 26.4.2018, 15.6.2018, 27-28.8.2019, 1.11.2018. Likes, Mappi: Hallitus 2018.

ganisoituun liikuntaan, urheiluseuratoimintaan, liikuntatunteihin ja kilpaurheiluun. Nämä nähtiin sinällään tärkeiksi toimenpiteiksi fyysiseen aktiivisuuteen vaikuttamisessa, mutta samalla tällaisten mielle yhtymien katsottiin hankaloittavan vaikuttavien toimenpiteiden aikaansaamista liikkumisen edistämisen kentällä laajasti. Likesillä ryhdyttiin siis laajemmin työstämään liikkumisen ja arkiliikunnan brändäämistä, sanoittamista, kuvaamista ja mielikuviin vaikuttamista. Tavoitteena oli uudistaa samalla Likesin visuaalinen ilme ja ydinviestit, joiden haluttiin toimivan mahdollisimman tehokkaasti liikuntakentän ulkopuolella. Vaikka Likesin näkymät näyttivät vuosien 2018 ja 2019 vaihteessa sumuiselta, brändiuudistuksen aloittaminen kertoo, että tulevaisuuteen haluttiin uskoa. Kansalaisten fyysisen aktiivisuuden lisäämisessäkin nähtiin työsarkaa vielä riittävän, joten liikkumisen sanoittamiseen ja visualisuuteen liittyviä päivityksiä pidettiin kaikesta huolimatta tärkeänä. Tässä teoksessa on käytetty brändiuudistuksen yhteydessä luotua Likesin visuaalista ilmettä, joka julkaistiin vuoden 2020 alkupuoliskolla. Kirjassa on myös käytetty samassa uudistuksessa määritettyä kirjoitusasua Likes, jolla korvattiin aiempi kirjoitusasu LIKES. Likesin uusi brändi perustui ajatukselle ”ratkaisevaa on aktiivinen arki”. Missiona oli edelleen ”jotta jokainen liikkuisi riittävästi”. Samalla käytiin keskustelua myös Likesin strategiasta, mutta niitä linjauksia ei tässä yhteydessä muutettu. Strategisina valintoina pysyivät 1) innovatiivinen tutkimusstrategia, 2) valtakunnallisten ja alueellisten ohjelmien toteutus ja 3) aktiivinen asiantuntijatoiminta. Tutkimusstrategian ytimessä olivat tutkimustulosten yhteiskunnallinen merkitys, monitieteinen tutkimusote ja strategisen tietotuotannon rooli. Näiltä osin Likes säilytti siis toimintansa sisällöt samassa linjassa 1970-luvulta aina 2020-luvulle saakka, vaikka sanoitus matkalla vähän vaihtuikin.⁵⁴²

Likesin historian ehkä yksi synkimmistä ajanjaksoista ajoittuu päiviin 21.3.–20.6.2019. Likesin siirtymistä erilliseksi tutkimuslaitokseksi JY:n alaisuuteen selvittänyt ohjausryhmä sai työnsä päätökseen maaliskuussa 2019. Ryhmän mukaan yhteistyön syventämiseen tähtäävää prosessia ei kannattaisi jatkaa.⁵⁴³ Eino Havas kuvasi ohjausryhmän tekemää analyysiä ja siihen liittyviä tuntojaan blogikirjoituksessa Likesin sivuilla 5.11.2020 seuraavasti: *”Jyväskylän yliopiston ja liikuntatieteellisen tiedekunnan kanssa toimintojen harmonia löytyi, mutta mutkan takana odotti yllätys. Likesin saamalla (runsaalla) rahoituksella tuotetaan asioita (liikunnan edistämistä), joista yliopistoa ei palkita. Yhdistetty kokonaisuus näyttäisikin huonosti tuottavalta! Lupaavasti alkanut selvittely lässähti epätarkoituksenmukaisesti. Yhteisistä projekteista olisi toki hyötyä kummallekin osapuolelle, mutta vakavampaan suhteeseen ei ollut järkevää ryhtyä. Ei naurattanut.”*⁵⁴⁴ Maaliskuussa hymyä hydytti myös vuoden 2018 tilinpäätös, joka osoitti noin 24 000 euron alijäämää. Säätiön oma pääoma oli sen mukaan yli 343 000 euroa miinuksella. Likesin taloudellinen asema oli hauras, liikkumatilaa oli erittäin vähän.⁵⁴⁵

542 Likes, Hallituksen kokous 23.4.2019. Likes, Mappi: Hallitus 2019. Likes, Hallitus 15.3.2021. Toimintasuunnitelma 2021. Likes, Mappi: Hallitus 2021–2022. Aiempi missio oli ”jotta suomalaiset liikkuisivat riittävästi”.

543 Likes, Hallituksen kokous 21.3.2019. Likes, Mappi: Hallitus 2019.

544 Eino Havas. ”Verhon takaa” -blogikirjoitus, 5.11.2020. Likes.fi. (viitattu 23.3.2022)

545 Likes, Hallituksen kokous 21.3.2019. Mappi: Hallitus 2019.

Äitienpäivän jälkeisenä torstaina 16.5.2019 Likes sai tiedon, että Hämeenlinnan hallinto-oikeus oli hylännyt kokonaisuudessaan Likesin tekemän valituksen. Takaisinperintään liittyvien ensimmäisten erien (yhteensä noin 200 000 euroa) eräpäivä olisi 30.6.2019, jos Likes hyväksyisi tämän päätöksen. Selvää oli, ettei säätiöllä ollut sellaisia varoja hallussaan. Likes päätti valittaa päätöksestä korkeimpaan hallinto-oikeuteen, koska sen tulkinnan mukaan Hämeenlinnan hallinto-oikeuden päätös oli lähtenyt siitä, että Likes olisi käyttänyt varoja avustuspäätöksen vastaisesti. Likesin mukaan OKM ei kuitenkaan ollut vedonnut siihen, että Likes olisi käyttänyt avustuksia olennaisesti muuhun kuin ne oli myönnetty. OKM:n näkemys perustui siihen, että Likesin erityisavustuksille osoitetut yleiskulut olisivat olleet laskennallisia eikä todellisia. Likes jätti valituksen korkeimpaan hallinto-oikeuteen 17.6.2019. Tuolloin oletettiin, että päätösprosessissa menisi enintään 1,5 vuotta. Sen verran Likesillä odotettiin siis olevan aikaa järjestää asiansa kuntoon.⁵⁴⁶

Kesäkuun ensimmäisellä viikolla vuonna 2019 Havas kävi neuvotteluja ministeriön kanssa. Tuolloin ministeriössä työskenneltiin kuumeisesti uuden hallitusohjelman toimeenpanon kanssa. Säätiön toiminnasta noin 90 prosenttia kustannettiin OKM:n myöntämistä veikkausvoittovaroista (vuonna 2019 OKM myönsi Likesin ohjelmille yhteensä noin 3,7 miljoonaa euroa, yleisavustusta noin 1,01 miljoonaa euroa ja tutkimuksiin noin 0,5 miljoonaa euroa). Likes oli merkittävä toimija ja toteuttaja noin neljäosassa asioita, joita OKM:n liikuntatoimi mielsi keskeisiksi suomalaisen liikuntapolitiikan tavoitteiksi ja toimenpiteiksi. Ministeriössä oltiin tietenkin kiinnostuneita ja ehkä jopa huolestuneita säätiön tilanteen kehittymisestä. Oltiinhan juuri perustamassa esimerkiksi uutta Liikkuva Suomi -ohjelmakokonaisuutta (nimi muuttui myöhemmin Liikkuvat-ohjelmiksi ja sittemmin vielä Liikkuvat-kokonaisuudeksi), jossa Liikkuva koulu -ohjelmaperheelle ja KKI-ohjelman perilliselle oli varattuina huomattavat roolit. Muutenkin Likesin ohjelmat toimivat kiinteässä yhteistyössä valtionhallinnon kanssa. Ohjelmien avainhenkilöiden asiantuntemusta käytettiin säännöllisesti hallinnon säädöstyössä, niin virallisten lausuntojen muodossa kuin suoraan virkamiesvalmistelussakin. Likesin asiakirjoista ei löydy merkintöjä, minkälaisia skenaarioita Likesin toimintojen tulevaisuudesta ministeriön kanssa käydyissä keskusteluissa hahmoteltiin. Ministeriön virkamiehillä aikahorisontti oli kesäkuussa 2019 neljä vuotta, mutta likesläisten katse ulottui enää vain reilun vuoden päähän, jos sinnekään. Kun takaisinperintäpäätös roikkui mörkönä ilmassa, mahdollisia vaihtoehtoja ohjelmien ja tutkimuskeskuksen sijaintipaikoiksi varmastikin käytiin jollakin tavalla läpi. Likesin huojunta tuntui ministeriössä asti.⁵⁴⁷

Lisää lunta tupaan tuli juhannusviikon torstaina 20.6.2019. Tuolloin selvisi, etteivät kaupungin kanssa käydyt epäviralliset neuvottelut Likesin pääomittamisesta olleet edenneet toivotulla tavalla. Ennen juhannuksen viettoon lähtemistä säätiön puheenjohtajisto evästi Havasta ja Likesiä unohtamaan takaisinperinnän, keskittymään ydintehdävään ja rakentamaan elinkeinotoimintaa. Muuta ei ollut nyt tehtävissä.⁵⁴⁸ Kirjoittajan

546 Likes, Hallituksen kokous 21.3.2019, 28.5.2019, 29.8.2019, 29.10.2019. Vastaselitys OKM:n lausuntoon Likesin valituksesta Korkeimpaan hallinto-oikeuteen jätettiin 11.10.2019. Likes, Mappi: Hallitus 2019.

547 Likes, Hallituksen kokous 20.2.2019, 29.8.2019. Likes, Mappi: Hallitus 2019.

548 Likes, Hallituksen kokous 29.8.2019. Likes, Mappi: Hallitus 2019.

aavistus on, että Havas siirtyi valoisaan yöttömän yön juhlaan synkissä aatoksissa. Kaikki hallituksen keskuudessa mietityt vaihtoehdot oli nyt käyty läpi, eikä mistään ollut löytynyt ratkaisua tai apua. Henkilökunnan keskuudessa kriisitietoisuus oli tuskin näin syvä.

Ennen juhannusta ministeriössä käydyt keskustelut synnyttivät kuitenkin ilmeisesti joitakin uusia avauksia Havaksen ajattelussa. Niinpä hän sopi lyhyen tapaamisen Jyväskylän ammattikorkeakoulun hyvinvointiyksikön johtajan Pertti Malkin kanssa keski- viikoksi 26.6.2019. He tunsivat toisensa Keski-Suomen hyvinvoinnin osaamiskeskittymä KEHOn yhteisistä tapaamisista muutaman vuoden ajalta. Havas esitteli lyhyesti Likesin toimintaa ja koetti selvittää Malkilta, voisiko Likesin tutkimus-, kehitys- ja ohjelma-toiminta olla osa Jamkin tutkimus- kehitys- ja innovaatio toimintaa. Malkki tunsu Jamkin toiminnan sisällöt sekä osasi laskea ja yhdistellä asiakokonaisuuksia. Hänen nopea arvionsa oli, että Likes voisi tuoda merkittävän lisän Jamkin toimintojen sisältöihin ja talouteen. Samaan lopputulokseen päätyivät Jamkin rehtori Jussi Halttunen, TKI-päällikkö Petri Moilanen, hyvinvointiyksikön johtaja Pertti Malkki ja Likesin johtaja Eino Havas elokuun alussa pitämässään kokouksissaan. Likesillä oli oma pääoma miinuksella ja takaisinperintäkin uhkasi, mutta kokonaisuus vaikutti näistäkin huolimatta hyvälle sekä Jamkin että Likesin näkökulmasta. Elokuun puolivälissä Havas informoi jo ministeriön virkamiehiä lupaavista neuvotteluista Jamkin ja Likesin välillä. Asiakirjoista näkee pienistä asioista, kuten esimerkiksi huutomerkkien käytöstä, että Havas alkoi olla pitkästä ajasta innoissaan ja toiveikas sen suhteen, että Likesin elämänlanka olisi jälleen löytymässä.⁵⁴⁹

Prosessi lähti liikkeelle verrattain nopeasti. Vuoden 2019 marras–joulukuussa Jamk, Likes ja ulkopuolinen toimija tekivät esiselvityksen yhteistyön tiivistämiseen ja edelleen Likesin toiminnan siirtämisestä Jamkiin liittyvistä mahdollisuuksista, vaihtoehdoista, riskeistä ja reunaehdoista. Tässä vaiheessa selvitettiin, voitaisiinko Likesin OKM:ltä saamat erillisavustukset siirtää entiseen malliin Jamkille. Toiseksi tutkittiin, voidaanko Likesin saamat avustukset sisällyttää Jamkin TKI-toiminnassa ulkopuoliseksi rahoitukseksi. Mahdollisesta yhdistymisestä syntyvä taloudellinen hyöty jäisi saamatta eikä rahoitus pohja kestäisi, mikäli Likesin saamat avustukset eivät täyttäisi ehtoja, joita OKM:n rahoitusmittari korkeakoulujen TKI-toiminnan ulkopuoliselle rahoitukselle asetti. Kolmanneksi haluttiin selvittää mahdollisuuksia saada liikunnanohjaajakoulutus Jamkille. Tämä ei kuulunut kynnyskysymyksiin, sillä Likesin merkitys Jamkin TKI-toiminnalle olisi jo huomattava. Esiselvityksen tulosten perusteella Likes ja Jamk päättivät lähteä entistä ponnekkaammin syventämään keskinäistä yhteistyötä.⁵⁵⁰

Vaikka uudenlaista toiveikkuutta Likesin johdossa olikin havaittavissa vuoden 2019 jälkipuoliskolla, monenlaisia ongelmia ja huolia oli silti yhä ilmassa. OKM:n ja Likesin suhde oli ollut tiivis ja toimiva jo vuosikymmeniä, mutta avoinna oleva takaisinperintä-päätös asetti molemmat osapuolet hankalaan asemaan. Kuinka paljon ministeriö voisi tai edes saisi tässä tilanteessa laskea Likesin varaan, jos säätiön koko olemassaolo oli

549 Likes, Hallituksen kokous 29.8.2019. Likes, Mappi: Hallitus 2019.

550 Likes, Hallituksen kokous 29.10.2019, 10.12.2019, 19-20.12.2019. Likes, Mappi: Hallitus 2019. Likes, Hallituksen kokous 20.2.2020. Likes, Mappi: Hallitus 2020.

vaakalaudalla? Likes oli vuosien ajan koettanut tulla toimeen käytännössä vain erilaisilla avustuksilla, nyt säätiön tavoitteena oli jälleen kasvattaa liiketoimintaa. Likesin sisällä asenteet, ajattelu ja avustuksilla rahoitettu toiminta lähti muuntumaan elinkeinotoiminnaksi varsin hitaasti. Brändiuudistus, toiminnan uudelleen sanoitus ja uusien verkkosivujen valmistelu kuitenkin kiihdyttivät tätä prosessia. Yleisesti koko suomalaisen liikuntakentän lähitulevaisuus vaikutti epävarmalta. Julkisuudessa käytiin keskustelua Veikkauksen asemasta ja rahapelituottojen vähenemisestä, joilla olisi ainakin välillinen vaikutus koko suomalaisen liikunnan, urheilun, tieteen, nuorisotoiminnan ja taiteen rahoitukseen. Oli odotettavissa kamppailu resursseista niin liikuntakentän sisällä kuin laajemmin rahapelituottoja saavien edunsaajien kesken. Omalla tavallaan tulevaisuuden näkymiä sumensi myös Rinteen hallituksen ero joulukuussa 2019 ennen kuin jälleen uusi Marinin hallitus sai juonesta kiinni.⁵⁵¹

Tulevaisuuden näkymät suttaantuivat entisestään vuoden 2020 alussa, kun covid-19 alkoi levitä ympäri maailmaa. Maaliskuun 13. päivänä hallitus totesi yhteistoiminnassa tasavallan presidentin kanssa Suomen olevan poikkeusoloissa koronavirustilanteen vuoksi ja päätyi ottamaan valmiuslain käyttöön. Likesin hallitukselle annettiin 19.3.2020 tiedoksi, että 95 prosenttia henkilöstöstä oli etätyössä. Keväälle valmisteilla olleet Likesin 50-vuotisjuhlat, Kunnan Päivät ja Liikkuva ja oppiva yhteisö -seminaarit siirrettiin uuteen ajankohtaan ja erilaiset tapahtumiin liittyvät peruuttamiset olivat käynnissä. Viimeksi mainittuun seminaariin oli helmikuussa ehtinyt ilmoittautua jo yli 900 osallistujaa, osallistumismaksuja palautettiin lähes 200 000 euroa. Likesillä etätyövaiheeseen siirryttiin varsin sukkelasti. Uudenmaan rajoille asetettu sulku alkoi keskiyöllä 28.3.2020 ja päättyi 15.4.2020. Etätyöt ja -koulu, ravintolarajoitukset, kasvomaskit ja liikuntapaikkojen sulkeminen olivat alati otsikoissa, käsidesi tuli vähitellen kaikille tutuksi. Suomessa otettiin ”digiloikka”, kun työelämässä, koulutuksessa ja jopa vapaa-ajan harrastuksissa ja yhdessäolossa siirryttiin etäilyn aikaan. Vappuna 2020 Havis Amanda lakitettiin virtuaalitodellisuudessa, ihmiskontakteja pyrittiin vähentämään kaikin tavoin.⁵⁵²

Parissa vuodessa koronasta tuli osa suomalaisten arkea. Se jätti jäljen suomalaisen työelämäarkeen. Yhä useampi työntekijä halusi, ja työnantajan puolesta myös sai, työskennellä etänä ainakin osan viikosta. Lähes kaikki kokoukset järjestettiin hybridinä eli osallistua saattoi joko paikalle tulemalla tai etäyhteyksien avulla. Tämä vähensi matkapäiviä ja -kuluja. Uudenlaiset käyttäytymisen ja kokoustamisen tavat mahdollistivat myös sen, että tapaamisiin saattoi osallistua vaikkapa kävelylenkiltä keskeltä metsää. Jos keittiönpöytä tai sauna ei ollutkaan paras työskentelypaikka ergonomialtaan, kokous metsäpoiluilla käppäillen tarjosi työpäivään kokonaan uuden ulottuvuuden. Haittojakin havaittiin. Vähitellen huomattiin, miten tärkeää työkaverin näkeminen kasvotusten tai työarkeen liittyvien asioiden nopea jakaminen ja kysyminen käytävillä kohdatessa olikaan. Lasten koulupäiville ja -ruokailuille osattiin jälleen antaa enemmän arvoa.

⁵⁵¹ Likes, Hallituksen kokous 19.9.2019. Likes, Mappi: Hallitus 2019. Likes, Toimintakertomus 2019.

⁵⁵² Likes, Hallituksen kokous 19.3.2020, 9.12.2020. Likes, Mappi: Hallitus 2020. Likes, Toimintakertomus 2020. Eduskunta.fi (Valmiuslain käyttöönottaminen korona-aikana). valtioneuvosto.fi (Liikkumisrajoitukset Uudellemaalle voimaan 28. maaliskuuta 2020).

Kokonaisuudessaan korona-ajan kaksi ensimmäistä vuotta meni Likesillä läpi varsin sujuvasti, joitakin yksittäisiä suunnitelmien ja aikataulujen tarkistuksia, aineistojen keruun siirtämisiä ja tapahtumien perumisia oli tehtävä. Suurin osa työntekijöistä oli jo ennestään tottunut työskentelemään vaihtelevissa olosuhteissa, joten siirtyminen etätyö-vaiheeseen ei ollut iso muutos. Erilaisten ohjelmien omaksuminen ja käyttöönottoaminen oli myös varsin arkista puuhaa, joten niiltäkään osin kovin suurta kipuilua työntekijöiden keskuudessa ei ollut. Apua ja koulutusta oli työnantajan puolelta myös tarjolla. Kieltää ei kuitenkaan voi sitäköön, että korona-ajan järjestelyt koettiin toisinaan myös likesläisten keskuudessa raskaaksi. Työntekijöiden välillä oli suuria eroja sen suhteen, miten virus vaikutti siihen sairastuneen terveyteen tai minkälaisiksi esimerkiksi työskentelyolosuhteet, sosiaaliset suhteet ja arki etätyövaiheen aikana muodostuivat. Aika antoikin uudenlaisen haasteen myös esimiesasemassa oleville.⁵⁵³

Keväällä 2020 Patentti- ja rekisterihallitus (PRH) selvitti valvontavelvollisuuteensa perustuen Likesin hallituksen toimintaa takaisinperintäasiassa. PRH päätyi 5.3.2020 antamassa päätöksessään siihen, että Likesin hallitus oli toiminut asiassa huolellisesti. Helatorstain jälkeisenä perjantaina 22.5.2020 korkein hallinto-oikeus antoi päätöksensä Likesin tekemään valitukseen Hämeenlinnan hallinto-oikeuden 14.5.2019 tekemästä päätöksestä. KHO hylkäsi Likesin valituksen. Sen mukaan Hämeenlinnan hallinto-oikeuden päätöksen muuttamiseen ei ollut perusteita. Näin KHO päätöksellään totesi, että ministeriöllä oli ollut lainmukainen oikeus olla sitä mieltä, että Likes ei ollut pystynyt riittävän tarkasti osoittamaan, että erityisavustuksille tiliselvityksissä kohdenneet yleiskustannukset olisivat olleet nimenomaisesti kyseisistä hankkeista aiheutuneita kustannuksia. KHO ei ottanut kantaa kysymyksen asiaperusteisiin.⁵⁵⁴

Johtaja Havaksen kommentit tuoreeltaan olivat Anu Karttusen tekemässä ja Ylen julkaisemassa haastattelussa seuraavat: *”Olen tietenkin pettynyt päätökseen. Se on kuitenkin meidän oikeusjärjestelmämme lopullinen sana, joten ei tässä auta kauheasti kitistä. --- Tällä hetkellä meillä ei ole sellaisia varoja, joilla voitaisiin takaisinperintää suorittaa, joten merkittäviin ratkaisuihin ja järjestelyihin tässä joka tapauksessa joudutaan. --- Monet asiat pitäisi joko järjestellä uudestaan tai sitten ne lakkaavat. Kyllä tässä aika isojen kysymysten äärellä ollaan monella tavalla.”*⁵⁵⁵

OKM:n ja Likesin edustajat olivat yllättyneitä oikeusprosessin nopeudesta. Ne alkoivat selvittää takaisinperinnän hoitamista jo seuraavalla viikolla. Maksun eräpäivä oli edessä 30 päivän kuluttua siitä, kun asiasta oli lainvoimainen päätös. Mikäli Likes ei maksaisi perittävää summaa 21.6.2020 mennessä, maksettava siirtyisi perintään ja OKM keskeyttäisi Likesille myönnettyjen avustusten maksatuksen. Neuvottelujen yhteydessä selvisi, että Likesillä olisi mahdollisuus hakea muutosta maksuaikapäätökseen. Lisäaikaa

⁵⁵³ Likes, Hallituksen kokous 20.4.2020. Likes, Mappi: Hallitus 2020.

⁵⁵⁴ Korkein hallinto-oikeus, muu päätös 2214/220. Antopäivä 22.5.2020. Diaarinumero 2837/2/19. Katso myös Likes, Hallituksen kokous 20.2.2020. PRH:n päätösluonnos 14.2.2020. Likes, Mappi: Hallitus 2020. Likes, Hallitus 15.3.2021. Toimintasuunnitelma 2021. Likes, Mappi: Hallitus 2021-2022.

⁵⁵⁵ Yle.fi. ”Liikuntasäätiö joutuu palauttamaan satojentuhansien avustukset – ”Meillä ei ole sellaisia varoja, joilla voitaisiin takaisinperintää suorittaa” 22.5.2020. Haastattelija Anu Karttunen, sitaatti Eino Havas.

oli saatavissa kahdella ehdolla. Ensinnäkin alkuperäisenä eräpäivänä olisi maksettava jokin osuus, ja toiseksi olisi pystyttävä esittämään uskottava takaisinmaksusuunnitelma aikatauluineen ja rahoitusjärjestelyineen. Alkuperäisessä takaisinperintäpäätöksessä vuonna 2017 maksatus oli määrätty tapahtuvaksi viidessä erässä (à noin 77 000 e) puoli-vuosittain. Havas ilmoitti Likesin tekevän voitavansa suoriutuakseen takaisinperinnästä ja voidakseen jatkaa käynnissä olevien operaatioiden toteuttamista suunnitellusti. Vastaavasti ministeriö esitti toiveenaan, että Likes onnistuisi tässä pyrkimyksessä. Likesin, ja varmasti jonkin verran myös ministeriön, ongelma oli, ettei säätiöllä ollut rintataskussa tai muuallakaan varoja, joilla takaisinperinnän voisi suorittaa.⁵⁵⁶

Viikko OKM:n virkamiesten kanssa käytyjen keskustelujen jälkeen Havas esitti Likesin hallitukselle kaksi erilaista vaihtoehtoa takaisinmaksusta. Toisessa vaihtoehdossa Likes hankkisi varat itse kasvattamalla elinkeinotoimintaa ja tiukassa tilanteessa esimerkiksi siirtäisi tai myisi ohjelmat jollekin toiselle toimijalle. Tässä vaihtoehdossa nähtiin paljon riskejä aikataulun, elinkeinotoiminnan käynnistymisen, avustuskäytäntöjen muutosten ja ylipäätään sen suhteen, että Likesin talous olisi erittäin hauras usean vuoden ajan. Mikäli kokonaisuus toimisi, Likes säilyisi ”itsenäisenä” ja voisi jatkaa entiseen malliin tosin vahvemmallalla elinkeinotoiminnalla. Toisena vaihtoehtona Havas esitti Likesin yhdistymistä Jamkin kanssa. Tämänkin vaihtoehdon päällä leijui vielä paljon kysymysmerkkejä, järjestely edellyttäisi usean osapuolen hallintopäätöksiä ja monimutkaista sopimista. Tässä vaihtoehdossa Likesin toimintavapauksien arveltiin kapenevan ja ketteryyden vaarantuvan, mutta toisaalta Jamk vakauttaisi Likesin taloutta ja uusi toimintaympäristö tarjoaisi paljon uusia mahdollisuuksia. Keskustelut Jamkin kanssa olivat olleet jo niin lupaavia, että Likesin johto suuntasi katseita entistä tiiviimmin Jamkin suuntaan.⁵⁵⁷

OKM hyväksyi Likesin esittämän maksujärjestelyesityksen 10.6.2020. Siinä Likes lupasi maksaa 77 000 euroa 21.6.2020 ja sen jälkeen seuraavana neljänä vuotena aina joulukuun 1. päivänä 77 000 euroa (1.12.2024 78 431,71 euroa). Suunnitelmassa oleellista oli, että se oli uskottavissa realistiseksi 4,5 vuoden aikataululla. Siinäkin tapauksessa, että Likes jaksaisi yksin. Tärkeää oli myös se, että ensimmäisenä eräpäivänä saatiin jotain jo maksetuksi. Käytännössä maksujärjestelyesityksen hyväksyminen antoi Likesille heti noin 1,5 vuotta lisäaikaa. Sen voi tulkita lisäksi niin, että ministeriössä haluttiin antaa Likesille aikaa löytää ratkaisu myös Jamkin kanssa. Jyväskylän ammattikorkeakoulun hallitus kokoontuikin 15.6.2020 ja sieltä Havas sai kuulla yhdistymiseen liittyvinä terveisinä ”*viedään tämä maaliin*”. Aikataulutus oli kuitenkin vielä avoin. Havas itse esittää vielä kesä–elokuussa 2020 säätiön hallituksen asiakirjoissa, että yhdistyminen voisi tapahtua jo 1.1.2021. Elokuun loppupuolella Jamkin hallituksessa alettiin kuitenkin kaivata esimerkiksi konserniohjausjaoston näkemyksiä asiasta ja rahapelivoittoihin liittyvät tulevat linjaukset askarruttivat. Elo–syyskuun taitteessa alkoi vaikuttaa siltä, että yhdistymisen uudeksi tavoitepäivämääräksi olisi järkevä asettaa 1.1.2022. Kun yhdistymiseen

556 Likes, Hallituksen kokous 4.6.2020. Likes, Mappi: Hallitus 2020.

557 Likes, Hallituksen kokous 4.6.2020. Likes, Mappi: Hallitus 2020.

liittyvät asiat tulivat lähemmäksi ja realistisemmaksi, on ymmärrettävää, että erilaisia yksityiskohtia ja näkökulmia haluttiin selvittää perusteellisemmin.⁵⁵⁸

Syyskuussa 2020 Havas ja Jamkin rehtori Jussi Halttunen kävivät asioita läpi keskenään ja keskeisten yhteistyökumppaneiden kanssa. Rahoituksen laatuun ja määrään sekä ohjelmatoiminnan jatkumiseen liittyviä seikkoja haluttiin vielä varmistaa. Keskeistä oli saada varmuus siitä, että OKM hyväksyy Likesin ohjelmarahoituksen korkeakoulujen TKI-rahoitusmalliin sopivaksi. Tärkeimpien kumppaneiden (esimerkiksi OKM, Jyväskylän kaupunki ja Opetushallitus) tietoisena pitäminen prosessista ja sen vaiheista oli myös tärkeää. Syyskuun 21. päivänä Jamkin hallitus teki päätöksen, että yhdistymisen valmistelua jatketaan tavoitteena yhdistyminen 1.1.2022. Likesin ja Jamkin operatiivinen johto sopivat 25.9.2020, että valmistelu käynnistettäisiin aiesopimuksen allekirjoittamisella. Sopimus ei velvoittaisi juridisesti, mutta ilmaisisi selkeän yhteisen tahtotilan prosessin aikataulusta, tavoitteista ja sovittavista asiakokonaisuuksista. Aiesopimus oli kuitenkin vielä hyväksyttävä ennen allekirjoitusta molempien organisaatioiden hallituksissa, joten sen allekirjoittaminen tapahtui vasta 26.10.2020. Jamkin ja Likesin henkilökunnille ja julkisuuteen annettiin ilmoitus aiesopimuksesta seuraavana päivänä.⁵⁵⁹ Julkisuuteen annetussa tiedotteessa todettiin seuraavasti: *”Osapuolten yhteisenä tavoitteena on muodostaa valtakunnallisesti ja kansainvälisesti vaikuttava kokonaisuus, joka pystyy osaamisellaan ja tutkimustiedolla muuttamaan työelämän ja yhteiskunnan toimintakulttuureja hyvinvointia edistäviksi ja uudistamaan terveyden edistämisen ja kuntoutuksen toimialaa.”*⁵⁶⁰

Seuraavalla viikolla aiesopimuksen allekirjoittamisen jälkeen Havas avasi Jamkin kanssa käymäänsä prosessia sekä sen hetkisiä tuntojaan ja näkemyksiään tulevasta Likesin blogissa seuraavasti: *”Viimeisen vuoden aikana tehty JAMK-harjoitus on tuntunut motivoivalta ja innostavalta koko ajan. Kipeät asiat ovat olleet avoimesti pöydällä, mutta niihin ei ole jumiuduttu. Tutustumisen myötä vastaan on tullut jatkuvasti uusia aiheita ja ideoita, jotka ovat rohkaisseet jatkamaan keskusteluja. Tapaamiset ovat kerta toisensa jälkeen vahvistaneet käsitystä uudenlaisen toimintaympäristön tarjoamista mahdollisuuksista tehdä täysin uudenlaisia avauksia liikkumisen edistämisen kentällä. Prosessi on antanut varmuuden, että liittoutumalla ja siirtymällä JAMK-kokonaisuuteen me pääsemme lähemmäksi niitä toimijoita, jotka työskentelevät päivittäin kentillä, joihin haluamme vaikuttaa. Kun kaksi näin sopivasti erilaista yhdistävät osaamisensa, saadaan varmasti vielä monta kertaa sanoa OHO!”*⁵⁶¹

Vuoden 2021 alussa Likes ja Jamk muodostivat yhdessä yhdeksän työryhmää⁵⁶², joiden tehtävänä oli valmistella integraatiota ja havaita mahdollisia yhdistymiseen liittyviä riskejä sekä strategisia ja taloudellisia etuja. Ryhmien jäseniin kuului molempien organisaatioiden operatiivista johtoa. Strategiset valinnat ja identiteetti -ryhmässä olivat

558 Likes, Hallituksen kokous 4.6.2020, 25.8.2020, 15.9.2020. Likes, Mappi: Hallitus 2020.

559 Likes, Hallituksen kokous 15.9.2020, 6.10.2020, 10.11.2020. Likes, Mappi: Hallitus 2020.

560 Tiedote 27.10.2020, ”JAMK ja Likes ovat allekirjoittaneet aiesopimuksen yhdistymisestä”. likes.fi.

561 Havas: Verhon Takaa. Likes-blogi, 5.11.2020. likes.fi.

562 Työryhmien alueita olivat mm. strategiset valinnat ja identiteetti, Likesin toiminnot ja palvelut, rahoitusviitekehityksen varmentaminen, taloudelliset tiedot ja suunnitelmat, projektitoiminnan kehitysmahdollisuudet, henkilöstökysymykset, riskit ja mahdollisuudet, integraatiototeutus suunnitelma, aikataulut ja viestintä sekä muut kysymykset.

mukana myös luottamusjohtajat eli Jamkin hallituksen puheenjohtaja Sinuhe Wallinheimo ja Likesin hallituksen puheenjohtaja Tom Nevanpää. Tässä vaiheessa tunnistettiin ja kirjoitettiin auki tarkemmin yhdistymisestä syntyviä strategisia hyötyjä ja mahdollisuuksia. Ensimmäisenä pystyttiin vaivatta toteamaan, että osana Jamkia Likesin perustoiminta täyttäisi ne ehdot, joita AMK-laissa ammattikorkeakoulujen tehtäviksi määritellään. Sisällöllisesti Likesin toiminnan nähtiin sujahtavan ongelmitta osaksi Jamkia TKI-toiminnan sekä hyvinvointiin, työ- ja toimintakykyyn, monialaiseen kuntoutukseen, oppimisen uudistamiseen ja terveyden edistämiseen liittyvän osaamisen kautta. Rahoituksen ja talouden puolesta yhdistyminen näytti myös järkevältä. Likesin tutkimus-, selvitys-, kehitys- ja ohjelmatoiminta olisi merkittävä lisä Jamkin TKI-toimintaan ja edelleen sen rahoitukseen. Ammattikorkeakoulujen rahoitusmittaristo palkitsi tällaista toimintaa, toisin kuin aiemmin selvittelyn kohteena ollut yliopistoympäristö. Mahdollisuuksia nähtiin myös palveluliiketoiminnan ja koulutusviennin suunnissa. Lisäksi tärkeimmät kumppanit eli Jyväskylän kaupunki ja OKM suhtautuivat yhdistymiseen positiivisesti ja näkivät siinä merkittäviä hyötyjä. Likesin hallituksen ehtona yhdistymiselle oli, että Likesin mukana Jamkiin siirtyvät koko henkilökunta sekä kaikki varat, velat ja vastuut.⁵⁶³

Eniten varmistamista ja työtä vaativat luonnollisesti rahoitus ja erilaiset aikaisemmin sovitut sopimukset. Likesin taloudellinen tilanne, OKM:ltä saama rahoitus ja takaisinperintä mainitaan useammassa muistiossa. On selvää, ettei Jamk halunnut ostaa sikaa säkissä. Keväällä 2021 valmistui Likesin vuoden 2020 tilinpäätös, joka osoitti noin 26 000 euron alijäämää. Tilinpäätöshetkellä säätiön oma pääoma oli noin 750 000 euroa miinuksella. Tämä selittyi edellisvuosien tappiolla ja takaisinperinnällä, joka kirjattiin kokonaisuudessaan Likesin omaan pääomaan. Tästäkin huolimatta yhdistymisessä nähtiin enemmän positiivisia kuin negatiivisia asioita. Likesissä nähtiin arvo, joka realisoituisi toisaalla. Henkilöstöasioita ja projektitoiminnan sovittelua ja kehittämistä käsiteltiin myös verrattain usein. Kevään edetessä sovittavat asiat ja ratkottavat kysymykset tarkentuivat. Oli selvitettävä tuhansia asioita ja yksityiskohtia, jotka liittyivät esimerkiksi Yliopistonkadun kiinteistöön, ICT-järjestelmiin, brändeihin, verkkosivuihin, laskutukseen, ohjelmistoihin, kalusteisiin, tietosuojaan, työ sopimuksiin ja hankkeisiin. Suurimmat riskit prosessissa määritettiin rahoitukseen (OKM:n linjaukset ja tulevaisuudessa pienenevät rahapelituotot), henkilöstöön (integraatio epäonnistuu ja päälle jää päällekkäisiä toimintoja, vastarinta uusiin työnkuviin liittyen) ja liiketoimintaan (pandemiatilanne, sopeuttaminen kansainvälisiin vaatimuksiin, henkilöstöresurssit). Arviona oli, että suurin osa karikoista voitaisiin välttää hyvällä johtamisella.⁵⁶⁴

Valmistelujen ohella toisaalla eteni myös toinen prosessi. Yhdistymisprosessia tiiviisti valmistellut Jamkin rehtori Jussi Halttunen oli jäämässä heinäkuussa 2021 eläkkeelle ja keväällä Jamkin uudeksi rehtoriksi valittiin Vesa Saarikoski. Kokonaisuudessaan valmisteluvaihe eteni hyvässä hengessä ja pysyi suhteellisen hyvin aikataulussa, vaikka

563 Likes, Hallituksen kokous 8.4.2021, 17.5.2021. Likes, Mappi: Hallitus 2021–2022.

564 Likes, Hallituksen kokous 8.4.2021, 27.4.2021, 17.5.2021. Likes, Mappi: Hallitus 2021–2022.

pitikin sisällään monenlaisia kommervenkkejä. Mitään sellaista, jonka takia yhdistymisprosessi pitäisi keskeyttää ei noussut esiin. Likesin hallitus hyväksyi 18.6. sopimuksen, jossa sitouduttiin yhdistämään toiminnot Jamkin kanssa 1.1.2022 lähtien. Jamkin hallitus hyväksyi saman sopimuksen jo 14.6.2021. Aikaa ensimmäisistä tunnusteluista oli siis kulunut noin kaksi vuotta.⁵⁶⁵

Tämän jälkeen yhdistymisprosessi syventyi entisestään. Hallinnollisten toimien lisäksi alettiin valmistella myös organisaatioiden yhteishankkeita ja niihin liittyviä avustushakemuksia tulevaa vuotta silmällä pitäen. Samalla Likesillä jatkuivat entistä määrätietoisemmat toimet säätiön purkamiseksi. Kaiken tämän ohella oli päivittäisenkin toiminnan pyörittävä keskellä pandemiaa. Ei liene yllätys, että pitkästä valmisteluvaiheesta huolimatta vuoden 2021 viimeisten viikkojen aikana esiin ponnahti kokonaan uusia ongelmia tai selvitettäviä asioita, joiden oli luultu olevan kunnossa. Päivittäisarjen, säätiön purkamisen ja kahden organisaation yhdistymisprosessin (eli Likesin toiminnan luovuttamisesta Jamk Oy:lle tehdyn sopimuksen noudattaminen) hallitseminen samanaikaisesti oli vaikea kokonaisuus. Asiakirja-aineistosta voi nähdä, että erityisen koville säätiön viimeisen puolen vuoden aikana joutuivat johtaja Havas ja vasta toimeensa aloittanut talousjohtaja Tuija Laulajainen sekä säätiön hallituksen puheenjohtaja Tom Nevanpää ja varapuheenjohtaja Sarianna Sipilä, eikä ajanjakso ollut kevyt Likesin välijohtollekaan eli henkilöstökoordinaattorille, tutkimus-, mittaus- ja ohjelmajohtajille.

Likesin hallitus allekirjoitti 30.12.2021 toimeenpanon vahvistavan voimaantulomuiston, jolla lopullisesti aktivoitiin Likesin toiminnan luovutusta koskeva sopimus Jamkin ja Likesin välillä. Kimurantteja tilanteita siis riitti selvitettäväksi aivan vuoden viimeisille päville saakka. Voimaantulomuistion allekirjoitus ja luovutus sopimuksen toimeenpano tarkoittivat käytännössä sitä, että Likesin koko henkilökunta, toimintaan saadut varat, hankittu omaisuus ja immateriaalioikeudet sekä säätiön vastuut ja velat siirtyivät 1.1.2022 lähtien Jamkille. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKES sr asetettiin selvitystilaan säätiön hallituksen kokouksessa 12.1.2022. Samassa kokouksessa säätiön hallitus nimitti selvitysmiehen, jonka tehtävänä on hoitaa säätiön asioita selvitystilan aikana. Tämän jälkeen Likes ilmoitti Patentti- ja rekisterihallitukseen selvitystilan asettamisesta ja selvitysmiehen nimittämisestä. Varsinainen selvitystila alkoi rekisteröintihetkestä, joka tapahtui PRH:n järjestelmissä 21.4.2022. Likesin hallitus kokoontui viimeisen kerran 3.2.2022. Kokouksessa myönnettiin Likes-mitalit numeroilla 36–50 liikuntaa ja kansanterveyttä erityisen ansiokkaasti edistäneelle henkilölle, järjestölle tai yhteisölle tai säätiön kehittämiseen huomattavalla tavalla vaikuttaneelle henkilölle, järjestölle tai yhteisölle. Likes-mitalien saajat löytyvät liitteestä 1.⁵⁶⁶

565 Likes, Hallitus 18.6.2021. Likes, Mappi: Hallitus 2021–2022. Likes.fi Tiedote, 18.6.2021: "Likesin hallitus hyväksyi etenemisen kohti yhdistymistä Jyväskylän ammattikorkeakoulun kanssa".

566 Likes, Hallituksen kokous 14.12.2021, 22.12.2021, 28.12.2021, 30.12.2021, 4.1.2022, 12.1.2022, 3.2.2022. Likes, Mappi: Hallitus 2021–2022.

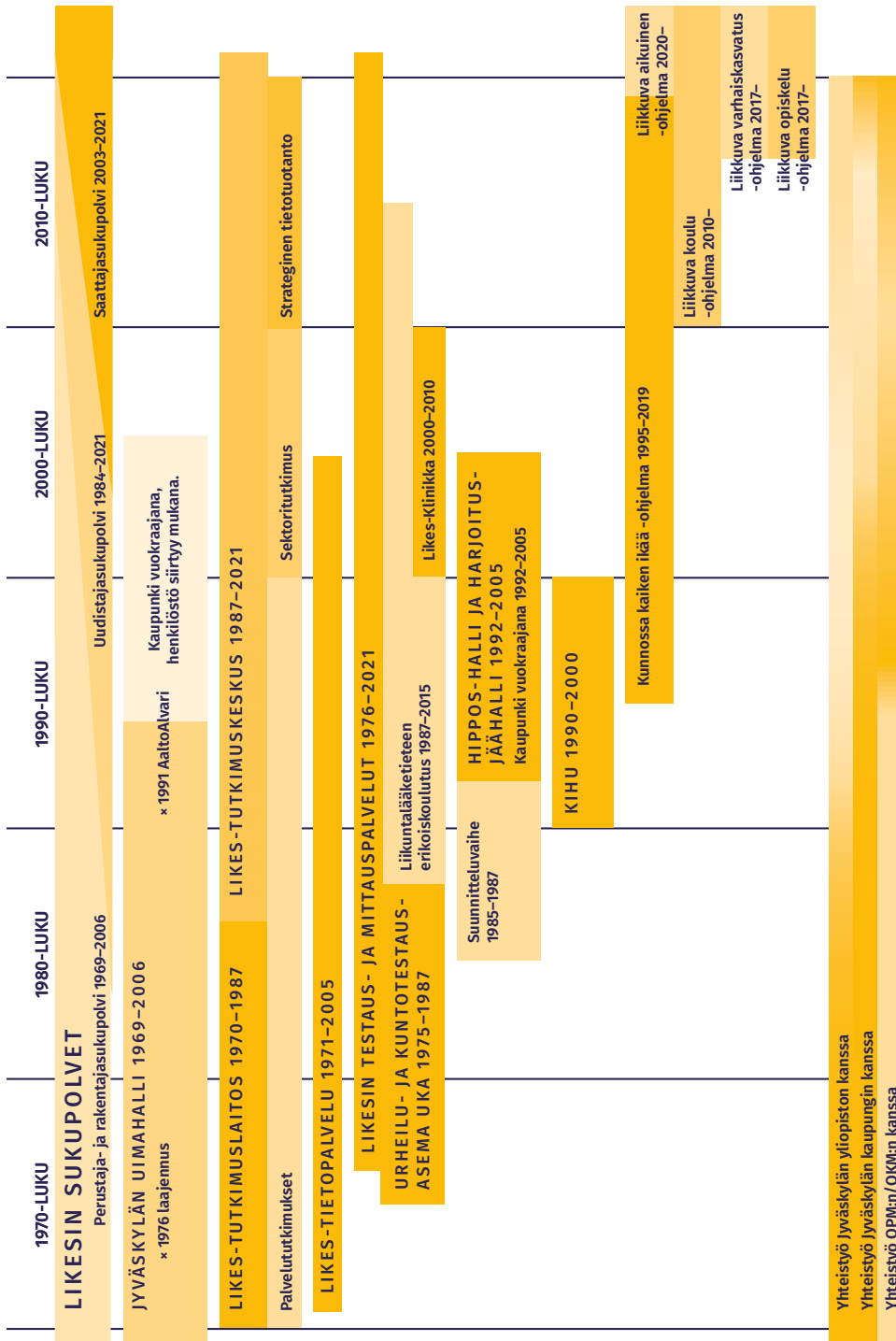
7. Yhteenveto

Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö Likes perustettiin vuonna 1969 kahdesta käytännöllisestä syystä. Ensinnäkin Jyväskylän kaupunki ja Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta halusivat, että vuonna 1955 perustetusta Jyväskylän uimahallista huolehtisi jokin kolmas taho. Kumpaakaan ei kiinnostanut hallinnoida kallista kokonaisuutta. Toinen syy oli Jyväskylän yliopistoon 1960-luvulla perustettu liikuntatieteellinen tiedekunta, joka joutui rakentamaan kaiken käytännössä aivan alusta. Pulaa oli kaikesta muusta paitsi innosta. Liikuntatieteellinen tiedekunta tarvitsi rinnalleen organisaation, jonka kautta tutkijat voisivat hakea yliopiston tavoittamattomissa olevaa rahoitusta ja jossa voisi tehdä tutkimusta ilman opetusvelvoitetta. Nuori tiedekunta tarvitsi Likesiä myös tukemaan nuorten tutkijoiden urapolkua. Kun säätiö perustettiin, sen tarkoitukseksi määriteltiin liikunnan ja kansanterveyden edistäminen sekä niiden tieteellisen tutkimisen tukeminen Suomessa. Säätiön pääidea pysyi samanlaisena läpi vuosikymmenien, vaikka tavat toteuttaa säätiön tarkoitusta hieman muuttuivatkin matkan varrella.

Edeltävät sivut kertovat suurelta osin siitä, mitä Likes yli viiden vuosikymmenen aikana teki. Kokonaisuus on puristettu kuvioon 1. Säätiön historiassa voi hahmottaa työskennelleen kolme eri sukupolvea, joiden aikakaudet esitetään kuviossa 1. Aikakaudet menevät osittain päällekkäin. Säätiön ensimmäistä sukupolvea voi kuvata perustaja- ja rakentajasukupolveksi ja sen aktiivisin kausi sijoittui 1960–1990-luvuille. Ensimmäinen sukupolvi loi säätiön perusrakenteet, asemoi Likesin osaksi suomalaista liikuntatieteellistä kenttää, toteutti useita suuria rakennusprojekteja ja loi Likesille sen toimintakult-

tuurin, jossa monitieteisyys ja verkostot olivat keskeisiä rakennuspalikoita. Ensimmäinen sukupolvi ei pelännyt tarttua mahdottomiltakaan näyttäviin haasteisiin. Se oli myös säätiön kolmesta sukupolvesta kovaäänisin. METELI-tutkimuksen ja UKK-instituutin perustamisen ympärillä Likesin edustajat kävivät melko kärjekästäkin julkista keskustelua. Nämä julkisuudessa käydyt väännöt myös asemoivat Likesiä osaksi suomalaista tutkimusyhteisöä. UKK-instituutin perustamiseen liittyneen debatin jälkeen Likes on toiminut hiljaa verkostoissa ja kulisseissa. Perustaja- ja rakentajasukupolven edustajat tekivät eniten yhteistyötä Jyväskylän yliopiston ja Jyväskylän kaupungin kanssa, yhteydenpito opetusministeriöön ei ollut erityisen tiivistä. Likesin ensimmäisen sukupolven edustajia olivat esimerkiksi Jarmo Hakamäki, Veikko Vihko, Juhani Kirjonen ja Jeddi Hasan. Näistä osaamista seuraavalle Likesin sukupolvelle siirsi erityisesti Veikko Vihko, joka työskenteli säätiössä vielä 2000-luvullakin.

Likesin toisen sukupolven edustajista moni sai ensikosketuksensa säätiöön 1980–1990-luvuilla, mutta käytännössä se alkoi kantaa vastuuta operatiivisissa johtotehtävissä 1990-luvun laman jälkeen ja vuosituhannen taitteen tienoilla. Likesin toisen sukupolven aktiivisen toiminnan aikakaudeksi voi katsoa 1990–2010-luvut. Tämä uudistajasukupolvi koetti luovia laman jälkeisessä Suomessa, jossa harva asia oli enää niin kuin ennen. Sen tehtävänä oli osittain purkaa ja luopua siitä, mitä ensimmäinen sukupolvi oli rakentanut ja toisaalta etsiä Likesille uudenlaiset tavat toimia uudenvälisessä toimintaympäristössä. Toisen sukupolven aikana Likes luopui uimahallista ja Hippos-hallista, mutta samalla se aloitti säätiössä uuden ohjelmien aikakauden (KKI-ohjelma vuodesta 1995 lähtien) ja kehitti sektoritutkimusta. Tutuksi tulivat myös kaupalliset kokeilut ja operointi KIHUn kanssa. Tämän sukupolven aikana Likesin ja Jyväskylän kaupungin välit hieman etääntyivät yhteisen tekemisen vähäisyyden vuoksi. Likesin ja Jyväskylän yliopistonkin välille tuli selvä raja, kun yliopistojen tulosohtaukseen siirtymisen myötä tutkijat eivät pystyneet kulkemaan organisaatioiden välillä yhtä vaivattomasti kuin vielä 1980-luvulla. Tutkijoiden liikkuvuutta tutkimusorganisaatioiden välillä jähmetti myös niiden profiloituminen, yliopistolla keskityttiin esimerkiksi enemmän perustutkimukseen ja Likesillä puolestaan soveltavaan tutkimukseen. Taloudellisesta vaikeasta lamavuosista liikunnan ja urheilun oli pystyttävä sanoittamaan ja osoittamaan yhteiskunnallinen perustelunsa aikaisempaa huomattavasti tarkemmin. Tässä prosessissa Likes ja opetusministeriö löysivät toisensa ja ymmärsivät yhteistyömahdollisuutensa. OPM:n ja Likesin välinen suhde tiivistyi vuonna 2001 entisestään, kun OPM oikeutti harkinnanvaraisista valtionavustuksista annetun lain nojalla Likesin siirtämään saamaansa valtionavustusta KKI-ohjelman hankkeille vuoden 2002 alusta lähtien. Uudistajasukupolven edustajilla olikin erityisen tiiviit välit opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa. Likesin uudistajasukupolven edustajia olivat esimerkiksi Eino Havas, Jyrki Komulainen, Kaarlo Laine, Heikki Rusko, Jarmo Heiskanen ja Harri Selänne. Likesiä uudessa Jamk-ympäristössä johdattivat vielä Havas, Komulainen, Laine ja Heiskanen.

Kuvio 1. Likes vuosina 1969–2022

Likesin kolmannen sukupolven edustajista moni tuli taloon 2000–2010-luvuilla ja heidän vastuunsa Likesin toiminnasta alkoi kasvaa 2010-luvun kuluessa. Tämän saat-tajasukupolven tehtävänä on viedä Likes läpi muutoksesta, joka liittyy Jamkiin siir-tymiseen. Sen vastuulla ovat myös tutkimuksen, strategisen tietotuotannon ja laajan ohjelmatoiminnan luotsaaminen ympäristössä, joka muuttuu nopeasti. Kolmannen su-kupolven aikana Likesin ja OKM:n välit ovat olleet erittäin tiiviit sekä ohjelmatyössä että tutkimuksessa. Likes ja OKM kävivät esimerkiksi vuosittaiset tavoiteohjauskeskustelut vuodesta 2012 lähtien. Tällä hetkellä Likes ja OKM ovat sopineet yhteisistä tavoiteista ainakin vuoteen 2024 saakka. Jyväskylän yliopiston kanssa kohtaamiset olivat melkeinpä päivittäisiä yhteisissä tutkimusprojekteissa. Organisaatioiden välit eivät kuitenkaan olleet enää niin huokoiset kuin vielä 1970–1980-luvuilla. Likes löysi jälleen viimeisinä vuo-sinaan enemmän yhteistä tekemistä alueellisten ja maakunnallisten toimijoiden kanssa esimerkiksi KEHO-verkostossa ja Meijän polku -toiminnassa. Yhteydenpito Jyväskylän kaupungin kanssa oli erittäin tiivistä Jamkin yhdentymisprosessissa. Likesin kolmannen sukupolven edustajia olivat esimerkiksi Tuija Tammelin, Antti Blom ja Kati Lehtonen.

Säätiön asiakirja-aineiston riveiltä ja rivien väleistä voi havaita muutaman sel-laisen seikan, jotka olivat yhteisiä Likesin kaikille kolmelle sukupolvelle. Ensinnäkin Li-kesillä oli sen perustamisesta lähtien toimintakulttuuri, jossa tartuttiin rohkeasti mah-dottomaltakin vaikuttaviin tehtäviin. Tämä asenne lipui säätiön sisään jo ensimmäisten työntekijöiden mukana. Annettiinhan säätiölle huolehdittavaksi esimerkiksi uimahallin ylläpito eli asia, josta isommat toimijat (Jyväskylän kaupunki ja Jyväskylän yliopiston yli-oppilaskunta) eivät katsoneet voivansa selviytyä kunnialla. Vielä kunnianhimoisempänä tehtävänä voinee pitää säätiön vuoden 1970 toimintasuunnitelmaan kirjattua tavoitetta: ”*Myöskin valtakunnallisen liikuntapolitiikan ja erityisesti kansanterveyskysymysten rat-kaisuun tähtäävät toimenpiteet on säätiön toiminnassa etusijalla. Em alueisiin pyritään vaikuttamaan yhteistyössä eri järjestöjen kanssa.*”⁵⁶⁷ Tavoite kirjattiin, vaikka säätiöllä ei ollut tässä vaiheessa edes ketään työntekijää nimettynä asiaa hoitamaan. Tästä vuoden 1970 toimintasuunnitelmakirjauksesta tulee esiin myös toinen Likesin toimintakulttuuriin alusta lähtien keskeisesti kuulunut asiat eli verkostoissa tapahtuva yhteistyö. Likesin perustajat ymmärsivät, että säätiön huolehdittavaksi annetut tehtävät olivat niin suuria, ettei Likes pystyisi selviytymään niistä yksin, eikä niitä voisi ratkaista käskemällä. Taito ja halu toimia verkostoissa ja suurten organisaatioiden väleissä olikin keskeinen osa Likesin toimintakulttuuria jo sen perustamisesta lähtien.

Kolmas Likesin toimintakulttuuriin kaikkina vuosikymmeninä kuulunut asia oli ratkaisuhaluukkuus. On venytettävä mielikuvitusta, pystyäkseen ymmärtämään, min-kälaiseen määrään kysymyksiä oli löydyttävä useita eri osapuolia tyydyttävä ratkaisu, jotta Jyväskylän uimahallia pystyttiin laajentamaan, Hippos-halli ja sen harjoitusjää-hallit rakentamaan, viemään läpi vuosia kestänyt METELI-tutkimuskokonaisuus tai vaikkapa luomaan valtakunnallinen Liikkuva koulu -verkosto. Tehtävien suuruus ja

567 Likes, Valtuuskunnan syyskokous 16.1.1970

Likesin riippuvuus rahoittajista aiheuttivat sen, että sillä oli lopulta aika vähän menettävää. Tällaisista lähtökohdista oli varsin luontevaa tarttua ennakkoluulottomasti mahdollomiltakin vaikuttaviin tehtäviin, toimia muiden kanssa ja etsiä kaikkia osapuolia tyydyttäviä ratkaisuja.

Neljänneksi säätiön kolmea sukupolvea yhdisti tarve tutkia ja tehdä asioita, joilla oli yhteiskunnallista merkitystä. Tämä näkyi jo säätiön perustajien ajattelussa ja METELLI-tutkimuksessa sekä myöhemmin esimerkiksi liikunnanedistämishjelmissä. Likesläisten halu muuttaa maailmaa, elinympäristöä, tapoja tai ainakin ajattelua ja asenteita tulee säännönmukaisesti esiin myös arkistoon tallennetuista tutkimus- ja hankesuunnitelmista, joilla haettiin apurahoja eri rahoittajilta. Hakemuksissa projektit ja tutkimuskysymykset saavat perustelunsa lähes poikkeuksetta yhteiskunnallisista kehityskuluista ja ne kiinnitetään osaksi oletettua lähitulevaisuutta. Likesillä tehtyjä tutkimuksia ei siis perusteltu ensisijaisesti tieteen autonomialla tai sillä, että tutkiminen itsessään olisi tärkeää. Lähtökohta paalutettiin Likesin toimintaperiaatteeksi jo vuoden 1970 toimintasuunnitelmassa: *”Edistäessään liikunnan ja kansanterveyden alaan kuuluvia asioita säätiö pyrkii ottamaan huomioon eri alojen kehitysnusteita ja saatuja tutkimustuloksia sekä seuraamaan esiintyviä muutosviihteitä. Siksi on toisaalta ennakoitava yhteiskunnan muuttumista ja toisaalta toimittava aktiivisesti sellaisten muutosten aikaansaamiseksi, jotka alan edistämiseksi ovat merkittäviä. Näin ollen säätiön omaa ohjelmaa kehitetään jatkuvasti muuttuvan yhteiskunnan muuttuvien tarpeiden ja nähtävissä olevan kehityksen palvelemiseksi. Erityisesti työterveyden ja -kunnan ylläpitämiseen tähtäävät tutkimukset ja toimintamuodot pyritään säätiön toiminnassa huomioimaan.”*⁵⁶⁸ Likes halusi ja useimmiten onnistuikin olemaan aktiivisesti kiinni ympäröivässä yhteiskunnassa ja sen tulevaisuudessa, olkoonkin, että se kuulostaa melko mahtipontiselta.

Likesin ja käytännössä kaikkien suomalaisen liikuntatieteellisten organisaatioiden historia on sukupuolten välisen tasa-arvon näkökulmasta vaivaannuttava; naisten eteneminen alalla on ollut erittäin hidasta. Likesin ensimmäisen ja toisen sukupolven aikana operatiivisissa johtotehtävissä ei toiminut ainuttakaan naista. Tutkijoinakin naiset olivat selvässä vähemmistössä, Likes-tutkimuslaitoksen kuudesta ensimmäisestä tutkijasta yksi oli nainen (LitK Anja Kiiskinen). Säätiön ensimmäisessä valtuuskunnassa oli vain yksi nainen, Sosiaalihuollituksen pääjohtaja Alli Lahtinen. Nimilistoissa, joissa on lueteltuina Likesin valtuuskunnan tai hallituksen jäsenet 1970–1980-luvuilla, voi havaita yksittäisiä naisia. Hieman enemmän naisia esiintyy vuosittaisissa listauksissa, joissa määritellään ilmaisten uimahallilippujen saajat. Mitään ruuhkaa he eivät olisi kuitenkaan uimahallin pukuhuoneosastolle pystyneet muodostamaan. Ensimmäisen sukupolven aikana naiset muodostivat kuitenkin määrällisesti merkittävän työntekijäryhmän säätiön palkkalistoilla. Heitä työskenteli paljon Likesin ydintehtäviä palvelevissa tukitehtävissä, kuten tietopalvelussa, taloushallinnossa, uimahallin kunnossapidossa ja laboratoriossa.

⁵⁶⁸ Likes, Valtuuskunnan syyskokous 16.1.1970.

Likesin tutkimuspuolella naisten määrät tutkijoina alkoivat kasvaa vähitellen 1990-luvun kuluessa. Selkeä läpimurto tapahtui vuonna 2008, kun Tuija Tammelin palkattiin tutkimusjohtajaksi Likes-tutkimuskeskukseen. Yleisesti katsottuna naisten eteneminen tutkimusorganisaatioiden johtotehtäviin liikunta-alalla on ollut erittäin hidasta. Olkoon siitä yhtenä esimerkkinä Likes-säätiön viimeisessä hallituksessa varapuheenjohtajana toiminut Sarianna Sipilä, josta tuli Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellisen tiedekunnan ensimmäinen naispuolinen dekaani vuonna 2022.

Likes oli koko olemassaolonsa ajan monitieteinen tutkimusyhteisö. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiössä ei ajateltu, että sen tavoitteita voitaisiin edistää tai saavuttaa yhdellä idealla, tempulla, keinolla tai ratkaisulla. Likesillä tehtiin vuosina 1970–2021 satoja eritasoisia akateemisia tutkimuksia ja opinnäytetöitä sekä kevyempiä raportteja ja selvityksiä. Lapset, nuoret, koululaiset, koululiikunta, oppiminen, urheilujärjestöt, liikuntamotivaatio, liikunta ja liikkuminen ovat yleisimpiä teemoja, jotka yhdistävät näitä tutkimuksia. Kuvion 2 sanapilveen on kerätty Likesillä tehtyjen tutkimusten otsikoissa eniten esiintyneet sanat. Lista, josta sanapilvi tehtiin ei ollut aivan täydellinen, mutta se antaa näinkin kuvan siitä, minkälaisiin aiheisiin Likesillä on keskitytty. Likes on alusta lähtien keskittynyt teemoihin, joita on voitu hyödyntää suurten ihmisryhmien ja jopa koko väestön liikkumisen ja terveyden edistämiseksi. Vaikka joissakin hankkeissa toiminta on saattanut kohdistua vain muutamaan yksilöön, on silloinkin hyötyä etsitty suuremmalle ihmisryhmälle. Merkittävimmän poikkeaman tähän yleislinjaan Likesin historiassa teki KIHU, jonka tutkimukset palvelivat usein hyvin pientä huippu-urheilijoiden ryhmää. Kokonaiskuvassa suurin muutos lienee se, että liikuntabiologiset tutkimusteemat vähenivät Likesillä vähitellen vuosikymmenien kuluessa. Karrikoidusti voi sanoa, että yliopistolla keskityttiin perustutkimukseen ja Likesillä puolestaan keskityttiin enemmän perustutkimuksessa tuotetun tiedon jalostamiseen, soveltamiseen ja edelleen sen hyödyntämiseen esimerkiksi ohjelmatoiminnassa.

Edellä on kuvattu paljon sitä, mitä Likes teki. Tässä kohdassa lienee sopivaa myös pohtia, mikä Likes oli. Kun tarkastelee koko säätiön yli 50-vuotista historiaa, voi Likesin katsoa olleen ainakin kasvualusta. Säätiö nimittäin tarjosi vuosikymmenien kuluessa kasvupaikan monenlaisille uusille aluille. Kuviosta 1 voi havaita, että säätiö oli kasvualusta esimerkiksi kahdelle tutkimuskeskukselle (Likes ja KIHU), liikunta-alan tietopalvelulle ja asiasanaston kehitykselle, liikuntalääketieteen erikoistumiskoulutukselle ja ainakin viidelle liikunnanedistämishjelmalle. Likes oli kasvualusta myös sadoille opiskelijoille, jotka pääsivät ottamaan ensimmäisiä askeleitaan tutkijoina Likesin tutkimusprojekteissa. Opiskelijoille, jatko-opiskelijoille ja post doc -vaiheen tutkijoille säätiö tarjosi yliopiston rinnalla vaihtoehdoisen paikan tehdä opintoihin kuuluvia harjoitteluita, opinnäytetöitä ja vaativampia tutkimuksia. Likes monipuolisti ja levensi yliopistojen tarjoamaa urapolkua. Likesin arkistopapereissa vilahtelee kymmenittäin tuttuja nimiä, jotka ovat päätyneen myöhemmin urallaan erilaisiin tehtäviin suomalaisissa tutkimusorganisaatioissa.

Kuvio 2. Sanapilvi Likesillä tehtyjen tutkimusten otsikoista vuosina 1970–2021.

Likesin arkistoja lukiessa voi havaita, että vuosikymmenien kuluessa moni idea tai tutkimushanke jäi myös toteutumatta. Useimmat eivät saaneet rahoitusta, jotkut löysivät kasvualustan muualta ja osa hankkeista kuihtui heti ideoimisen jälkeen. Kaikki ne ideat ja tutkimushankkeet, jotka eri syistä jäivät toteutumatta, ovat lopulta erittäin tärkeä osa tutkimusorganisaation historiaa, kehitystä ja menestystä. Ne ovat merkkejä yrityksistä, erehdyksistä ja uuden oivaltamisesta. Tieteen ja tutkimuksen historiassa ongelmat, pulmat, umpikujat ja virheet ovat lopulta yhtä arvokkaita kuin historiankirjoihin päätyvät oppikirjamaiset onnistumiset. Oikeastaan ne viitoittavat tien onnistumiseen. Rahoittamattomille tutkimussuunnitelmille tai muuten toteutumattomille (tutkimus)hankkeille ja projektiaihioille ei ole tässä teoksessa omistettu yhtäkään lukua, vaikka ne olisivat sellaisen ansainneet.

Likes oli kasvualusta vailla merkittäviä omia pääomia, joilla oman alan kehitystä olisi huomattavasti voinut nopeuttaa. Käytännössä suurin osa kasvun mahdollistavista tekijöistä tuli Likesille ulkopuolelta. Yli viiden vuosikymmenen ajan Jyväskylän kaupunki, Jyväskylän yliopisto ja OKM näkivät Likesin paikkana, jossa ideat, resurssit ja kasvua lisäävät ja suojaavat toimet kannattivat yhdistää. Tärkeimmille yhteistyökumppaneilleen ja rahoittajilleen Likes olikin usein myös työkalu, jota ne käyttivät erilaisissa operaatioissa hyödyksi. Likes oli riittävän suuri ja osaamiseltaan tarpeeksi monipuolinen, että se pystyi toteuttamaan rahoittajiensa toivomia operaatioita, ja toisaalta Likes oli niin pieni ja rahoittajistaan riippuvainen, ettei sitä koettu uhkaksi. Toisinaan Likesiä on kuvattu myös

näkymättömäksi liimaksi, joka on mahdollistanut sen, että liikunta-alan suuret toimijat ovat pystyneet toimimaan yhdessä.

Likes oli rahoittajiensa työkalu useissa kohdissa historiaansa. Selkeimmin tämä rooli tuli esiin Jyväskylän uimahallin laajennusprojektien ja Hippos-hallin rakennusvaiheen aikana. Tosin juuri näiden projektien yhteydessä sana bulvaani voisi kuvata parhaiten säätiön roolia. Likes siis suunnitteli, organisoi, toteutti ja junaili asioita ja hankkeita, joita sen rahoittajat eivät eri syistä voineet tai halunneet itse tehdä. Esimerkiksi Jyväskylässä toteutetut suuret rakennushankkeet olivat huomattavasti helpompi viedä läpi Likesin kuin kaupungin oman päätöksentekoprosessin kautta. Päätöksenteko oli tällaisen järjestelyn avulla paljon nopeampaa ja sujuvampaa, ei toki aina yhtä läpinäkyvää. Tämän ymmärsivät myös valtuutetut itse, annettiinhan esimerkiksi Hippos-hallin suunnittelu ja rakentaminen Likesin hoidettavaksi kaupungin aloitteesta ja kaupunginvaltuuston päätöksellä 10.6.1985.

Likes toimi rahoittajiensa työkaluna ”ruokapalkalla”. Se ei saanut toiminnastaan mitään erityisiä lisähyvityksiä. Ellei sellaisena sitten pidetä sitä, että rahoittajat ylipäätään halusivat pitää säätiön toiminnassa yli viiden vuosikymmenen ajan. Hippos-hallin rakennusprojektin alkuvaiheissa 1980-luvun puolivälissä Likes onnistui neuvotteluissa vivuttamaan kaupungilta palkkauksen säätiön ensimmäiselle täysipäiväiselle tutkimusjohtajalle. Kovin suuri vastaanotto se ei ollut, kun huomioi sen, kuinka vaikea ja työläs rakennusurakka se säätiölle lopulta oli. Käänteitä riitti siinä prosessissa yhtä lailla kuin nyt meneillään olevassa Hippos 2020 -hankkeessa, jossa pyritään uudistamaan nykyinen Hippoksen alue. Likes olisi joissakin kohdissa historiaansa voinut perustellusti vaatia enemmänkin korvauksia toiminnastaan, mutta vaatimukset eivät koskaan muuttuneet konkreettiseksi kahdesta syystä. Ensinnäkin Likesillä aina ymmärrettiin, minkä kuusen juurella sen pesä oli ja olisi hyvä olla huomennakin. Toiseksi säätiöllä oli historiansa aikana vain kahden melko lyhyen ajanjakson ajan omassa valtuuskunnassa tai hallituksessa sellaisia edustajia, joilla olisi ollut tarvittaessa riittävästi vipuvartta haastaa ja paineistaa Likesin tärkeimpiä rahoittajia. Likes oli oiva renki, isännäksi sitä ei haluttu päästää.

Säätiötä ei kuitenkaan pidä nähdä pelkkänä passiivisena taloudellisen tuen vastaanottajana, joka pysyi pystyssä vain rahoittajiensa tahdosta. Likes nimittäin toimi aktiivisesti rahoituksen hankkimiseksi ja onnistui toimissaan vähintäänkin hyvin. Esimerkiksi 1970-luvulla, kun Jyväskylän yliopistolla oli pulaa aivan kaikesta, Likesin avulla pystyttiin hankkimaan lisärahoitusta liikuntatieteellisen tiedekunnan toimintaan, tutkijanpolun laventamiseen, liikunta-alan tietopalvelun kehittämiseen ja tutkimusvälineistön hankintaan. Likes myös mahdollisti lisärahoituksen 1980-luvulla jäähallin ja 1990-luvulla Hippos-hallin rakennusprojektiin. Eikä unohtaa sovi Likesin merkitystä uimahallin laajennuksissa⁵⁶⁹. Likes oli ja on yhä rakentamassa Jyväskylän liikuntapääkaupunkibrändiä. Jos Likes on saanut, niin on se antanutkin.

569 Likesin toimintaa pohtivat toimikunnan loppuraportti 22.12.1992. Likes, Mappi: Toimintaa pohtiva työryhmä 1992.

Säätiön toiminta lakkasi 31.12.2021. Tämän jälkeen Likes yhdistyi osaksi Jyväskylän ammattikorkeakoulua. Me viimeiset, jotka huolehdimme valojen sammuttamisesta, pohdimme, mitä säätiö lopulta sai aikaan. Kysymykseen on ollut vaikea löytää vastausta, sillä tieteen ja liikunnan edistämisen kentillä tieto, ymmärrys ja osaaminen kumuloituvat vähitellen. Verkostoissa toimiminenkin on joukkuepeliä, jossa yksilöt tai yksittäiset organisaatiot nousevat harvoin esiin. Yksittäinen tutkimustulos tai kokous ei saa muutosta aikaan, ainakaan hetkessä. Likesin edustajat ovat sitkeästi istuneet erilaisissa poikkihallinnollisissa työryhmissä ”näkyttömänä liimana” viimeistään Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu -teoksen suunnitteluvaiheista lähtien (v. 1991). Tutuiksi ovat tulleet kuntien, läänien, alueiden ja valtionhallinnon, kuten myös erilaisten järjestöjen toimintatavat ja edustajat. Vuosikymmenien ajan Likes kulki samassa rintamassa kumppaneidensa kanssa periaatteella ”Ei kukaan – Ja kaikki”. Ehkäpä paras vastaus on lopulta se, että Likes sai aikaan hyvässä ja pahassa sen saman, minkä koko suomalainen liikuntakenttä sai aikaan vuosien 1969–2021 välisenä aikana.

Mitä se sitten sai aikaan? Jonkin vastauksen löytää Likes-säätiön toimintasuunnitelmasta vuodelle 1971. Se laadittiin vuoden 1970 syksyllä, eli samoihin aikoihin, kun Likes-tutkimuslaitos aloitti toimintansa. Tuolloin tavoitteeksi asetettiin: *”pyritään vaikuttamaan siten, ettei liikuntasuunnittelu eristäydy omaksi alueekseen vaan vaikuttaa kaikissa yhteiskunta-, terveys- ja sosiaalipoliittisissa suunnitelmissa. Ainoastaan tätä kautta voidaan olettaa päästävän toivottuun säätiön ohjelman mukaiseen liikuntapolitiikkaan.”* Viisi vuosikymmentä myöhemmin voidaan todeta, että askelia tähän suuntaan on Suomessa otettu. Liikunta ja liikkuminen eivät ole enää vain liikunta-alan ammattilaisten asia. Siitä yhtenä esimerkkinä ovat liikuntalaki (2015) ja Liikuntapoliittinen koordinaatioelin LIPOKO, jossa on edustus kaikista ministeriöistä (pl. ulkoministeriö). Selvää kuitenkin on, että tekemistä suomalaisten liikunnan, liikkumisen ja terveyden edistämiseksi vielä riittää. Maailma ei ole näiltäkään osin valmis.

Likes toimi yli viisi vuosikymmentä käytännössä ”yhden asian liikkeenä”. Sen toimintaa ohjasi säätiön tarkoituksen toteuttaminen, eli terveyden ja liikunnan edistäminen ja niiden tutkimuksen tukeminen. Likesin ja Jamkin yhdistymisprosessin yhteydessä todettiin, että Likesin toiminnan luovutus Jamkille on *”Likesin tarkoituksen toteutumisen näkökulmasta hyödyllisempi ratkaisu kuin toiminnan lopettaminen tai Likesin hakeminen konkurssiin, jolloin toiminnan jatkumista ei voi turvata”*⁵⁷⁰. Vuoden 2022 alusta lähtien Likes on asemoinut itseään osaksi suurempaa kokonaisuutta ja työyhteisöä Jamkissa. Nyt Likesinkin toimintaa ohjaa ammattikorkeakoululaki, jonka mukaan ammattikorkeakoulun tulee opettamisen lisäksi muun muassa *”harjoittaa ammattikorkeakouluopetusta palvelevaa sekä työelämää ja aluekehitystä edistävää ja alueen elinkeinorakennetta uudistavaa soveltavaa tutkimustoimintaa, kehittämis- ja innovaatiotoimintaa”*⁵⁷¹ Likesin muutos- ja sopeutumisprosessi on tätä kirjoitettaessa vuonna 2022 vielä käynnissä.

570 Lainaus on Asianajotoimisto Oili Kela Oy:n 21.9.2021 kirjaamasta muistiosta (muistion allekirjoitus Oili Kela), jonka se teki Asianajotoimisto Fenno Oy:n pyynnöstä. Muistio käsitteli Likesin toiminnan luovutusta säätiölain (487/2015) näkökulmasta. Likes, Hallituksen kokous 23.9.2021, Liite 74. Asiakirjan kohta 72. Likes, Mappi: Hallitus 2021–2022.

571 Ammattikorkeakoululaki 14.11.2014/932, 4§. finlex.fi.

Yhdistyminen Jamkin kanssa siirsi Likesin aikaisempaa suuremmalle ja moniulotteisemmalle toimintakentälle. Nyt arkea jaetaan entistä enemmän terveyden- ja kuntoutusalan asiantuntijoiden kanssa ja samalla sellaisten kumppaneiden kanssa, joiden julkilausuttuihin tavoitteisiin ei kuulu lainkaan liikkumisen, terveyden ja liikunnan edistäminen. Likesin tulevaisuuden voikin juuri sen vuoksi nähdä valoisana, tukevathan Likesin esillä pitämät asiat välillisesti kaikkien sellaisten organisaatioiden tavoitteita, jotka haluavat toimia vielä tulevaisuudessakin tehokkaasti. Likesille on myös läpi historian ollut tyypillistä, että se kasvaa tehtäviensä mukana. ”Uimahallisäätiö” ei lopulta vain huolehtinut uimahallin laajentamisesta kylpylämäiseksi vesiliikuntapaikaksi, vaan rakensi myös liikuntahallin ja sen kellariin kaksirataisen harjoitusjäähallin. Säätiö otti Likes-tutkimuslaitoksen palkkalistoille vuonna 1970 kuusi tutkijaa, puoli vuosisataa myöhemmin sen leivissä työskenteli yli 50 liikunta-alan asiantuntijaa ja tutkijaa. Menneisytydessään Likes on aina löytänyt paikkansa eikä ole syytä epäillä, etteikö se löytäisi paikkaansa nykyisessä ja tulevassa ympäristössä. Yhdentymisprosessin onnistumista pysytään arvioimaan perustellummin vasta muutaman vuoden kuluttua. Likes toi kapulan tänne saakka, jatkossa sitä kuljettaa Jamk.

L I K E S

Likes
by jamk

Lähteet ja kirjallisuus

LÄHTEET

ARKISTOLÄHTEET

Kansallisarkisto, Jyväskylän toimipaikka

[Jyväskylän Yliopistoyhdistys ry](https://www.yliopistoyhdistys.fi/)

I Ca:6 Jyväskylän Yliopistoyhdistyksen valtuuskunnan pöytäkirjat 1979–1987

Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö, arkisto

Siirretty vuonna 2022 Urheiluarkistoon Helsinkiin. Tarkista nykyiset arkistopaikat Urheiluarkistosta.

Keskinen, Teemu: Aikalaishistoria-haastatteluaineisto. Litteroitu. Haastattelut tehty vuonna 2002. Si-
jainti: Likes, Mappi: Likes 50 historia.

Mappi: Liikunnan ja kansanterveyden Edistämissäätiö ry, Kokouspöytäkirjat -70

Mappi: Likes 50 historia. Sisältää Teemu Keskinen tekemän Aikalaishistoria-haastatteluaineiston
litteroituna. Haastattelut tehty vuonna 2002.

Mappi: Likes, Hallituksen pöytäkirjat 69–72

Mappi: Likes, Hallituksen pöytäkirjat 1973–1978

Mappi: Likes, Hallituksen pöytäkirjat 79–82

Mappi: Likes, Hallituksen pöytäkirjat 1986

Mappi: Likes, Hallituksen pöytäkirjat 1987

Mappi: Likes, Hallituksen pöytäkirjat 1991–1992

Mappi: Likes, Hallituksen pöytäkirjat 1993–

Mappi: Likes, Hallitus 1983–1985

Mappi: Likes, Hallitus 1988

Mappi: Likes, Hallitus 1989
 Mappi: Likes, Hallitus 1990
 Mappi: Likes, Hallitus 1995–1998
 Mappi: Likes, Hallitus 2003
 Mappi: Likes, Hallitus 2005–2006
 Mappi: Likes, Hallitus 2007–2008
 Mappi: Likes, Hallitus 2009
 Mappi: Likes, Hallitus 2010
 Mappi: Likes, Hallitus 2011
 Mappi: Likes, Hallitus 2012
 Mappi: Likes, Hallitus 2013
 Mappi: Likes, Hallitus 2014
 Mappi: Likes, Hallitus 2015
 Mappi: Likes, Hallitus 2016
 Mappi: Likes, Hallitus 2017
 Mappi: Likes, Hallitus 2018
 Mappi: Likes, Hallitus 2019
 Mappi: Likes, Hallitus 2020
 Mappi: Likes, Hallitus 2021–2022
 Mappi: Likes, Hallitus pöytäkirjat 1999
 Mappi: Likes, Johtokunta-74
 Mappi: Likes, Liikunnan ja kansanterveyden tutkimuslaitoksen johtokunnan kokouspöytäkirjat -1973
 Mappi, Likes, Liikunnan ja kansanterveyden tutkimuslaitos, Johtokunta, v.1970–1972
 Mappi: Likes, Toimintaa pohtiva työryhmä 1992
 Mappi: Likes, Toimintakertomukset 1980–1994
 Mappi: Likes, UKK-instituutti asiat
 Mappi: Likes-tutkimuskeskus, Johtokunta 1995–2000
 Mappi: Likes-tutkimuskeskus, Johtokunta 2001–
 Mappi: Likes-tutkimuskeskus, Johtokunta 2004–2005
 Mappi: Säätiö, valtuuskunnan pöytäkirjat 70-, Säätiön perustavat paperit

Urheiluarkisto, Urheilumuseo, Helsinki

LIKES

Ca1, KKI-ohjelma, Pöytäkirjat (Johtoryhmä) 1994–1997
 Da1, KKI-ohjelma, Toimintakertomukset ja -suunnitelmat 1994–2008
 Ha1, KKI-ohjelma, Anomukset ja päätökset 1994–2011.
 Ha2, KKI-ohjelma, Strategia ym. 1994–2015
 Sähköinen aineisto: KKI-ohjelma, KKI-Neuvottelukunta pöytäkirjat 2018.

PAINETUT LÄHTEET

Valtiopäiväasiakirjat

Valtiopäivät 1989, 821/1989.

<https://finlex.fi/fi/laki/alkup/1989/19890821>

Valtiopäivät 1989, HE n:o 105, HE n:o 208.

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_105+1989.pdf

<https://www.edilex.fi/he/fi/19890208.pdf>

Valtiopäivät 2006, Eduskunta PTK 63.

Valtioneuvosto

Matti Vanhasen II hallituksen politiikkariihen kannanotto 24.2.2009.

<https://valtioneuvosto.fi/documents/10184/367816/vanhasen-hallitus-politiikkariihen-kannanotto-24.2.2009.pdf/b211cbe3-9abe-4303-bd3b-5864dcb5ac92/vanhasen-hallitus-politiikkariihen-kannanotto-24.2.2009.pdf>

Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Pääministeri Antti Rinteen hallituksen ohjelma 6.6.2019. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:23. Helsinki. 2019.

Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31. Helsinki. 2019.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161931/VN_2019_31.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 22.6.2011. Valtioneuvoston kanslia.

Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän strateginen ohjelma 29.5.2015. Hallituksen julkaisusarja 10/2015. Valtioneuvosto. Helsinki 2015.

https://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDISTETTY_netti.pdf

Suomalainen rahapelijärjestelmä muutoksessa. Tulevaisuuden vaihtoehtoja. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:12. Valtioneuvosto, Helsinki 2021.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162878/VN_2021_12.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Valtioneuvoston periaatepäätös terveyttä edistävän liikunnan kehittämislinjoista. 18.4.2002.

Valtioneuvoston selonteko liikuntapolitiikasta. 25.10.2018.

TOIMINTA- JA VUOSIKERTOMUKSET

Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätö, arkisto

Kunnossa kaiken ikää -ohjelman toimintakertomukset 1995–2019.

Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätö toimintakertomukset 1969–2021.

Likes-tutkimuskeskus, Toimintatiedot

KIRJALLISUUS

Ahonen, Marko: Peurungan tunnettuus. Imago, maine ja palvelut. Liiketalouden koulutusohjelma. Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala. Jyväskylän ammattikorkeakoulu 2014.

Aira, Annaleena, Turpeinen, Salla & Laine, Kaarlo (toim.): Valtakunnallinen verkosto koulujen toiminnan tukena. Liikkuva koulu -ohjelman kehittyminen ja kärkihankkeen toteutus. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 355. Likes-tutkimuskeskus 2019.

Einonen, Piia, Karonen, Petri & Nygård, Toivo (toim.): Jyväskylän yliopiston historia, osa II, yliopisto 1966–2006. Jyväskylän yliopisto 2009.

Havila, Marjo: Jyväskylän yliopiston hallinto, henkilöstö ja opiskelijat. Teoksessa Jyväskylän yliopiston historia, osa II, yliopisto 1966–2006. Toim. Piia Einonen, Petri Karonen & Toivo Nygård. Jyväskylän yliopisto 2009.

Heinilä, Kalevi: Läksyjä ja läksytyksiä. Murrosajan urheilusta ja yliopistosta. Kopijyvä Oy. Jyväskylä 2001.

Heiskanen, Jarmo, Komulainen, Jyrki, Kulmala, Janne, Malvela, Mia, Oksanen, Hermann, Suutari, Anna & Väisänen Katri: SuomiMies seikkailee -rekkakiertueen 2011 kuntotestien tulokset. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 254. Likes. Jyväskylä 2012.

Huhtiniemi, Mikko: Liikkuva koulu -hankkeeseen liittyvä täydennyskoulutus. Teoksessa Liikkuva koulu -ohjelman pilottivaiheen 2010–2012 loppuraportti. Toim. Tuija Tammelin, Kaarlo Laine & Salla Turpeinen. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 261. Likes. Jyväskylä 2012.

Huovinen, Erkki: Jyväskylän Hippos-kampus alueen kehittyminen Harjun reunasta ja kaviourasta opetuksen, tutkimuksen sekä liikunnan keskuksiksi. Jyväskylän kaupungin julkaisuja. Lisensiaattityö. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä 2007.

Hämäläinen, Emma-Reetta (toim.): Suomalainen mies vastasi seikkailukutsuun. SuomiMies seikkailee -kampanja miesten hyvinvoinnin edistäjänä vuosina 2007–2014. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 341. Likes. Jyväskylä 2018.

Ilmanen, Kalervo & Voutilainen, Touko: Jumpasta tiedekunnaksi. Suomalainen voimistelunopettajakoulutus 100 vuotta 1982–1982. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisuja 84. Valtion painatuskeskus. Helsinki. 1982.

Ilmarinen, Maaret & Haukilahti, Timo: Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu liikuntakulttuurin strategisena hankkeena. Teoksessa Liikunnan strategiatyö. Likustra 1991–92. WSOY. Helsinki 1992.

Itkonen, Hannu, Lehtonen Kati & Aarresola Outi (toim.): Tutkimuskatsaus liikuntapoliittisen selonteon tausta-aineistoksi. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2018:6. Valtion liikuntaneuvosto. Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2018.

Jaakkola, Timo, Sääkslahti, Arja, Liukkonen, Jarmo & Iivonen, Susanna: Peruskoululaisten fyysisen toimintakyvyn seurantarjestelmä. FTS Loppuraportti 21.8.2012. Liikunta- ja terveystieteiden tiedekunta. Jyväskylän yliopisto. 2012.

<https://www.jyu.fi/sport/fi/tutkimus/hankkeet/move/move-mittariston-kehittaminen/fts-loppuraportti-22-8-2012.pdf>

Joensuu, Laura: Longitudinal study on physical fitness characteristics in adolescents with special reference to the determinants of change and associations with perceived health. JYU Dissertations 475. Liikuntatieteellinen tiedekunta. Jyväskylän yliopisto. 2012.

Kauravaara, Kati: Mitä sitten, jos ei liikuta? Etnografinen tutkimus nuorista miehistä. Jyväskylän yliopisto, Liikuntatieteellinen tiedekunta, Liikuntakasvatuksen laitos. Väitöskirja. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 276. Likes-tutkimuskeskus. Jyväskylä. 2013.

Kangas, Lasse: Keski-Suomea rakentamassa. Kyläkassoista maakuntaosuuspankiksi 1903–2003. Jyväskylä 2003.

Kangas, Lasse: Korkeakoulukomitea avaa tien kohti yliopistoa. Teoksessa Jyväskylän yliopiston historia, osa II, yliopisto 1966–2006. Toim. Piia Einonen, Petri Karonen & Toivo Nygård. Jyväskylän yliopisto 2009.

Kangasniemi, Anu: The mindfulness, acceptance and commitment approach to encouraging a physically more active lifestyle. Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, psykologia. Väitöskirja. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 305. Likes-tutkimuskeskus. Jyväskylä. 2015.

Kari, Markus: Suomen rahoitusmarkkinoiden murros 1980-luvulla. Oikeushistoriallinen tutkimus. Väitöskirja. Oikeustiede. Helsingin yliopisto. Into. Helsinki 2016.

Kiander, Jaakko & Vartia, Pentti: Suuri lama. Suomen 1990-luvun kriisi ja talouspoliittinen keskustelu. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ETLA, Sarja B 143 Series. 2.p. Helsinki 1998.

Koivisto, Jukka: Päiviö Hetemäki. Sovinnontekijä. Edita. Helsinki. 2006

Kokko, Marja: Jyväskylän kaupungin historia 1965–2008. 2. p. E-kirja. Jyväskylän kaupunki. 2012.

Kokko, Marja, Olsbo, Pekka & Tuominen, Kimmo (toim.): Kirjasto keskellä kampusta. Jyväskylän yliopiston kirjasto 100 vuotta. Jyväskylän yliopiston kirjaston julkaisuja 46. Jyväskylän yliopiston kirjasto. Jyväskylä 2012.

Koskela, Aarni: Työterveyslaitoksen fysiologian osasto 1966–91. Työterveyslaitos. Helsinki 2001.

Kuusterä, Antti: Rahoitusmarkkinoiden murrokset ja muutokset. Teoksessa Vaurastumisen vuodet. Suomen taloushistoria teollistumisen jälkeen. Toim. Jaana Laine, Susanna Fellman, Matti Hannikainen & Jari Ojala. Gaudeamus 2019.

Kämppi, Katariina & Tammelin, Tuija (toim.): Liikkuvat koulut opinnäytteissä. Tuloksia pilottivaiheen pro graduista. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 285. Jyväskylä 2014.

Laakso, Lauri: Lapsuuden ja nuoruuden kasvuympäristö aikuisiän liikuntaharrastusten selittäjänä: retrospektiivinen tutkimus. Studies in Sport, Physical Education and Health 14. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. 1981. Jyväskylä.

Lahti, Jukka: Jumpan jalanjäljiltä akateemiseen maisterintutkintoon. Jyväskylän yliopiston liikunnan-opettajakoulutus vuosina 1963–2013. *Studies in Sport, Physical Education and Health* 251. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä 2016.

Laine, Kaarlo, Blom, Antti, Haapala, Henna, Hakamäki, Matti, Hakonen, Harto, Havas, Eino, Jaako, Jaana, Kulmala, Janne, Mäkilä, Martta, Rajala, Katja & Tammelin, Tuija: Liikkuva koulu -hankkeen väliraportti, Kevät 2011. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 245. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKES. Jyväskylä. 2011.

Laitinen, Mirja: Erikseen vai yhdessä? Tietopalvelujen vakiintuminen Jyväskylän yliopiston kirjaston ytimeen. Teoksessa *Kirjasto keskellä kampusta*. Jyväskylän yliopiston kirjasto 100 vuotta. Toim. Marja Kokko, Pekka Olsbo & Kimmo Tuominen. Jyväskylän yliopiston kirjaston julkaisuja 46. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä. 2012.

Lamberg, Marko: Nuoruus ja toivo. Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta 1934–2003. JYY:n julkaisusarja 70. Kampus Kustannus. Jyväskylä 2004.

Lamberg, Marko: Jyväskylän yliopisto vaikuttajana, verkostoitujana ja julkisuuskuvan rakentajana. Teoksessa *Jyväskylän yliopiston historia, osa II. Yliopisto 1966–2006*. Toim. Piia Einonen, Petri Karonen & Toivo Nygård. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä. 2009.

Lasten ja nuorten liikunta. Suomen tilannekatsaus 2014 ja kansainvälinen vertailu. Työryhmä: Aira, Annaleena, Fogelholm, Mikael, Gråsten, Arto, Jaakkola, Timo, Kallio, Jouni, Kokko, Sami, Kaski, Pasi, Kämppi, Katariina, Liukkonen, Jarmo, Paajanen, Minna, Soini, Anne, Ståhl, Timo, Suomi, Kimmo, Tammelin, Tuija, Tynjälä, Jorma, Villberg, Jari & Yli-Piipari, Sami. Jyväskylän yliopisto, Likes-tutkimuskeskus. Jyväskylä 2014.

Lehtonen, Kati: Muuttuvat rakenteet – staattiset verkostot. Suomalaisen liikunta- ja urheilujärjestelmän rakenteelliset muutokset 2008–2015. Jyväskylän yliopisto, liikuntatieteellinen tiedekunta, liikunnan käyttäytymis- ja yhteiskuntatieteet. Väitöskirja. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 331. Likes-tutkimuskeskus. Jyväskylä 2017.

Lehtonen, Kati & Stenvall, Jari: Asiantuntijaselvitys liikunnan ja urheilun verkostojen ja ohjelmien valtionohjauksesta. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 365. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö. Jyväskylä 2019.

Leinonen, Raija & Havas, Eino (toim.): Fyysinen aktiivisuus iäkkäiden henkilöiden hyvinvoinnin edistäjänä. Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu 3. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 212. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKES, Tutkimus- ja kehittämiskeskus GeroCenter ja Opetusministeriön kulttuuripolitiikan osaston liikuntayksikkö. 2008.

Liikkuva koulu -hanke. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:4. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto. Opetusministeriö 2010.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75599/tr4.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Liikunnan tiedolla johtamisen suunta-asiakirja 2020–2024. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:42. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Helsinki 2018. Päivitetty 5/2019, kappale 4.2.

Linjaukset liikuntatutkimuksen tukemiseksi vuoteen 2017. Liikuntatutkimuksen suunta-asiakirja. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2013:15. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto. Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2013.

Lintunen, Taru, Havas, Eino, Saaranen-Kauppinen, Anita, Pyykkönen, Teijo & Tiihonen, Arto: Esa Rovio 1972–2013: In Memoriam. Liikunta ja tiede, 51 (1), 2014, 76–77.

Liukkonen, Jarmo: Fyysisen toimintakyvyn seurantajärjestelmä. Teoksessa Liikkuva koulu -ohjelman pilottivaiheen 2010–2012 loppuraportti. Toim. Tuija Tammelin, Kaarlo Laine & Salla Turpeinen. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 261. Likes. Jyväskylä 2012.

Markkanen, Erkki & Nygård, Toivo: Luistinradalta liikuntahalliin. Jyväskylän liikuntatoimen historiaa 1925–1988. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 68. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKES. Jyväskylä 1989.

Miettinen, Mari (toim.): Haasteena huomisen hyvinvointi – Miten liikunta lisää mahdollisuuksia? Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu 2. Tutkimuskatsaus. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 124. Opetusministeriön kulttuuripolitiikan liikuntayksikkö. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö. 2000.

Moilanen, Noora & Vehviläinen, Hanna (toim.): Aktiivisuutta ja opiskelukykyä. Liikkuva opiskelu -kokeiluhankkeiden toteutus vuosina 2017–2019. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 373. Likes. Jyväskylä 2019.

Oja, Pekka, Rissanen, Pekka & Mustonen, Anu: Kunnossa kaiken ikää (KKI) -ohjelma. Toiminnan arviointi vuosilta 1995–2003. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 168. Liikunnan ja kansanterveyden edistämssäätiö LIKES. Jyväskylä 2005.

Ojajärvi, Sanna & Valtonen, Sanna: Urho Kekkonen Kuntoinstituuttisäätiö 30 vuotta. UKK-instituutin matka terveyden ja liikunnan sillanrakentajaksi. Toim. Sanna Korkee. UKK-instituutti. Tampere 2010.

Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan valtionavustustoiminnan uudistaminen. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:13. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Helsinki 2016.

Paavilainen, Ulla-Maija: Liikkeelle! Kunnossa kaiken ikää -ohjelman tarina 25 vuotta. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 364. Kunnossa kaiken ikää -ohjelma/ Likes. Jyväskylä 2019.

Peltonen, Milla, Uusikylä, Petri, Jalonen, Harri, Kaarnasaari, Anne, Leskelä, Riikka-Leena & Öhman, Markus: Kunnossa kaiken ikää -ohjelman arviointi. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2018:5. Valtion liikuntaneuvosto. Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2018.

https://www.liikuntaneuvosto.fi/wp-content/uploads/2019/09/VLN_Kunnossa_kaiken_ikaa_web_KORJ.pdf

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2014:96. Helsinki 2016. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Pohls, Maritta: Suomen Akatemian historia II 1970–1988. Yhteiskunta ja tutkimus. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 981:2. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 2005.

Rantala, Maria: Sata vuotta toistoa. Liikunnan asemointi ja argumentointi suomalaisessa liikuntapolitiikassa vuosina 1909–2013. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 287. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKES. Jyväskylä 2014.

https://www.likes.fi/wp-content/uploads/2020/03/987-Sata_vuotta_toistoa_Rantala_2014_netti.pdf

Rantala, Maria: Ylös, ulos ja lenkille! Suomalaiset kuntoliikuntajärjestöt ja liikuntakampanjajulisteet vuosina 1941–2010. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 351. Bibliotheca Sigillumiana 7. Väitöskirja. Suomen historia. Historian kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos. Turun yliopisto. Turku 2019.

Rovio, Esa, Hakonen, Harto, Kankaanpää, Anna, Eskola, Jari, Hakamäki, Matti, Tammelin, Tuija, Helakorpi, Satu, Uutela, Antti ja Havas, Eino: Vähän liikkuvat nuoret aikuiset – alaryhmien tunnistaminen. Liikunta & Tiede, 46, 6/2009, 26–33.

Rovio, Esa & Pyykkönen, Teijo: Vähän liikkuvat juoksuttavat päättäjiä ja tutkijoita. Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi nro 26. Liikuntatieteellinen Seura. Helsinki. 2011.

Roiko-Jokela, Heikki: Hippoksen vaiheet. Teoksessa Ryhtilästä Ramonan kentälle. Jyväskylän liikuntamaisema ennen ja nyt. Toim. Esa Sironen. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 83. Jyväskylä Seura. Atena Kustannus Oy. Jyväskylä. 1993.

Roiko-Jokela, Heikki: Tiede huippu-urheilun tukena. Teoksessa Jukolan rasteilla. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 2010. Toim. Heikki Roiko-Jokela & Esa Sironen. 2010.

Ruoppila, Isto: Yhteiskunnan haasteet psykologialle. Jyväskylän yliopiston psykologian laitos yhteiskunnallisten palvelujen avaajana. Psykologian laitos 70 vuotta. 8.9.2006. Jyväskylän yliopisto. 2006. Sähköinen aineisto: <https://docplayer.fi/16000569-Psykologian-laitos-70-vuotta-yhteiskunnan-haasteet-psykologialle-8-9-2006.html> (Päiväys 25.2.2021)

Seppälä, Juha: Jyväskylän uimahalli 25 vuotta. 1980.

Soukainen, Ulla, Karvinen, Jukka, Korhonen, Nina, Kuusisto, Anne, Kämppi, Katariina, Moilanen, Noora, Säaksälähti, Arja & Tarkka, Kirsi: Ilo kasvaa liikkuen -ohjelma-asiakirja. Valtakunnallinen liikkumis- ja hyvinvointiohjelma. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 357. Likes. 2018.

Tammelin, Tuija, Laine, Kaarlo & Turpeinen, Salla (toim.): Liikkuva koulu -ohjelman pilottivaiheen 2010–2012 loppuraportti. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 261. Jyväskylä 2012.

Tarkka, Jukka: Isänmaan unilukkari. Päiviö Hetemäen yhteiskunnallinen elämäntyö. WSOY. Helsinki. 2006.

Teronen, Antero & Vuolle, Jouko: Suoralta ei voi oikaista. Paavo Komin kuusi vuosikymmentä liikuntatutkimusta ja tiedepolitiikkaa. Kirjapaja. Helsinki 2014.

Tuloskortti 2016. Lasten ja nuorten liikunta Suomessa. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 318. Likes. 2016.

Tuloskortti 2018. Lasten ja nuorten liikunta Suomessa. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisu 345. Likes. 2018.

Tuloskortti 2022. Lasten ja nuorten liikunta Suomessa. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisu 401. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. 2022.

Uusi suunta liikuntatutkimukseen. Opetusministeriön strategia liikuntatutkimuksen suuntaamiseksi ja hyödyntämiseksi. Opetusministeriön julkaisu 2009:18. Opetusministeriö. 2009.

Uusitupa, Matti: Liikuntalääketieteen yhteiskunnallisen merkityksen ja liikuntalääketieteen keskusten toiminnan arviointi (2006–2016). Valtion liikuntaneuvoston julkaisu 2016:3. Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2016.

Valtion roolin ja ohjauskeinojen selkeyttäminen suomalaisessa liikunta- ja urheilukulttuurissa. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2017:40. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Helsinki 2017.

Vasara, Erkki: Valtion liikuntahallinnon historia. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu nro 157. Liikuntatieteellinen Seura. Helsinki 2004.

Viitanen, Matti: Valtiontuen poisto lähes kuolemantuomio liikunnalle. Liikunta & Tiede 29, 5/1992, 56–57.

Vilkuna, Kustaa H. J.: Tutkimus ja opetus Jyväskylän yliopistossa. Teoksessa Jyväskylän yliopiston historia, osa II, yliopisto 1966–2006. Toim. Piia Einonen, Petri Karonen & Toivo Nygård. Jyväskylän yliopisto 2009.

Vilkuna, Kustaa H. J.: Kapina kampuksella. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisu 113. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä 2013.

SANOMALEHDET

Helsingin Sanomat

Keskisuomalainen

Seura

VALOKUVAT

Likesin arkisto (pitää sisällään myös Kunnossa kaiken ikää -ohjelman ja Liikkuva koulu -ohjelman kuvat)

Mörk, Taito: Keski-Suomen museo

Tammelin, Tuija: Tuija Tammelinin arkisto

Turpeinen, Seppo: Keski-Suomen museo

VERKKOSIVUT

375humanistia.helsinki.fi. Helsingin yliopisto 2014. Tuotantovastuu: Riitta-Ilona Hurmerinta. Tässä teoksessa käytetyt artikkelit Marjatta Väänäsestä on koostanut Tiia Niemelä.

Eduskunta.fi

Finlex.fi

ikainstituutti.fi

jamk.fi

jyu.fi

jyvaskylanainola.fi

kotus.fi

liikkuvaopiskelu.fi

liikkuvaperhe.fi

likes.fi

okm.fi

oph.fi

seul.fi

Tilastokeskus.fi

ukkinstituutti.fi

valtioneuvosto.fi

yle.fi

LIITE 1

Likes-mitalien saajat ja luovutusvuosi

1	Tasavallan presidentti Urho Kekkonen	1980
2	Kaupunkineuvos Veli Järvinen	1980
3	Jyväskylän yliopisto	1980
4	Varatuomari Pekka Kalaja	1980
5	Yhteiskuntatieteiden lisensiaatti Mikko Kankainen	1980
6	Yhteiskuntatieteiden tohtori Juhani Kirjonen	1980
7	Kassanhoitaja Pirkko Koivisto	1980
8	Varatuomari Erkki Rutanen	1980
9	Päätuottamusmies Heikki Viinikainen	1980
10	Osastopäällikkö Heikki Klemola	1981
11	Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellinen tiedekunta	1982
12	Liikuntatieteellinen seura	1983
13	Professori Isto Ruoppila	1986
14	Professori Kalevi Heinilä	1992
15	Toiminnanjohtaja Jarmo Hakamäki	1995
16	Jyväskylän yliopisto	1995
17	Opetusministeriön liikunta- ja nuoriso-osasto	1995
20	Varatuomari Ilkka Pajala	2000
21	Professori Veikko Vihko	2007
22	Taloudenhoitaja Vappu Kiiski	2008
23	Kanslianeuvos Erkki Tuunanen	2010
24	Professori emeritus Pauli Vuolle	2012
26	Professori emeritus Risto Telama	2012
27	Professori emeritus Heimo Nupponen	2012
28	Professori Lauri Laakso	2012
29	Tilintarkastaja Paavo Tuukkanen	2012
30	Liikunnan ja terveystiedon opettajat ry	2016
31	Opetusneuvos Matti Pietilä	2016
32	Toimistopäällikkö Pirjo Tolvanen	2016
33	Pääjohtaja Petri Pohjonen	2019
34	Ylitarkastaja Hannu Tolonen	2020
35	Liikuntaneuvos Timo Haukilahti	2019
36	Asiantuntija Mari Miettinen	2022
37	Elina Karvinen	2022
38	Professori emeritus Timo Ahonen	2022
39	Professori emerita Mirja Hirvensalo	2022
40	Seppo Paavola	2022

41	Liikunnan aluejärjestöt	2022
42	Helsingin urheilulääkäriasema HULA/Urheilulääketieteen säätiö rs.	2022
43	Kuopion liikuntalääketieteen tutkimuslaitos KuLTU/Terveysliikunnan ja ravinnon tutkimussäätiö rs.	2022
44	Oulun Liikuntalääketieteellinen Klinikka/Oulun Diakonissalaitoksen säätiö rs.	2022
45	Paavo Nurmi -keskus, PNK, Turku/Paavo Nurmi -keskuksen kannatusyhdistys ry	2022
46	Urheiluopistot ry	2022
47	Johtaja Eino Havas	2022
48	Pekka Oja	2022
49	Professori emeritus Ilkka Vuori	2022
50	UKK-Instituutti/Urho Kekkosen kuntoinstituuttisäätiö rs.	2022

LIKUNNAN JA KANSANTERVEYDEN EDISTÄMISSÄÄTIÖ

LIKES toimi aktiivisesti liikuntatieteen ja -politiikan sekä liikunnan ja terveyden edistämisen kentillä vuosina 1969–2022. Se tarjosi kasvualustan useille ideoille, hankkeille ja asioille, joita pidämme nykyisin itsesäänselvyyksinä suomalaisessa liikuntatieteessä ja -politiikassa.

Likes oli osaltaan muodostamassa ja ylläpitämässä ideaa Jyväskylästä liikuntapääkaupunkina. Vuoden 2021 lopussa Likesin toiminnat siirrettiin osaksi Jyväskylän ammattikorkeakoulua ja säätiön toiminta päätettiin lopettaa. Tällaisessa saumakohdassa on perusteltua pysähtyä tarkastelemaan Likesin tähän saakka kulkemaa matkaa ja tuoda näkyville sitä, mitä tämä vuosikymmeniä monen asian taustalla vaikuttanut säätiö oli ja teki.

Likes toimi yli puolivuosisataa Jyväskylän yliopiston, Jyväskylän kaupungin ja opetus- ja kulttuuriministeriön liepeillä, kumppanina, väleissä ja välittäjänä. Likesin toiminnalle oli tyypillistä, että se otti läpi historiansa hoitaakseen kokoonsa suhteutettuna jättiläismäisiä tehtäviä, joita muut eivät ole halunneet tai katsoneet pystyvänsä hoitamaan. Teoksessa valotetaan suomalaisen liikunta-alan historiaa hyödyntäen aiemmin käyttämättömiä lähteitä.

Maria Rantala FT on historiantutkija, joka on perehtynyt liikunnan edistämisen historiaan Suomessa 1900- ja 2000-luvuilla. Rantala on keskittynyt erityisesti kuntoliikuntajärjestöjen toimintaan, liikuntakampanjoiden sisältöihin ja argumentteihin, joilla liikuntaa ja liikuntahoitusta on eri vuosikymmeninä perusteltu. Julisteet ja muut visuaaliset aineistot ovat Rantalalle tuttuja lähdemateriaaleja perinteisten asiakirja-aineistojen ohella.